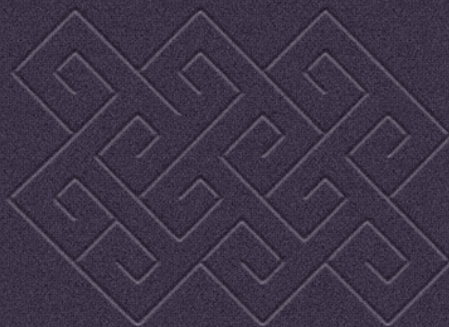

ჯემალ ჯინჯიხაძე

პედაგოგიკუხ
ტეხნიკა

ბანძარშაბითი
დექსიკონი

ჯემალ ჯინჯიხაძე

კვლავობიკურ
ტერმინთა
განმარტებითი
ლექსიკონი

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2017

UDC(უაკ)811.353.1'374.2:37

ჯ - 498

ჯემალ ჯინჯიხაძე: პედაგოგიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2017.

წინამდებარე ლექსიკონი განსხვავებულია სხვა განმარტებით ლექსიკონთაგან იმით, რომ მასში არათუ ცნებათა დეფინიციებია მოცემული, არამედ ცნებათა შინაარსებიცაა გახსნილი.

წიგნი განკუთვნილია პედაგოგიკური სპეციალობის სტუდენტებისა (ბაკალავრების, მაგისტრანტების, დოქტორანტების) და ყველა საგნის მასწავლებელთათვის. იგი გამოადგებათ მეთოდისტებს, საგანმანათლებლო დარგის მეცნიერ-მუშაკებს და ყველას, ვისაც აინტერესებს პედაგოგიკა როგორც მეცნიერება და როგორც პრაქტიკა.

რედაქტორი: პროფესორი თამაზ კარანაძე

რეცენზენტები: პროფესორი ლუბა ბიბილეიშვილი
პროფესორი ავთანდილ ასათიანი

© ჯ. ჯინჯიხაძე, 2017

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2017

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის რაიონი, 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@gmail.com

ISBN 978-9941-26-074-2

წინასიტყვაობა

თანამედროვე პედაგოგიკური ტერმინოლოგია განიხილება სამი ძირითადი პოზიციიდან, ესენია: *ფილოსოფიური, ლექსიკოლოგიური და საკუთრივ პედაგოგიკური*. წინამდებარე ლექსიკონში ჩვენ შევეცადეთ შეძლებისდაგვარად დაგვეცვა სამივე პოზიცია. ამასთან, რადგანაც პედაგოგიკურ ტერმინებზეა საუბარი, ამიტომ ლექსიკონის შედგენის ლინგვისტიკური წესების გამარტივება ვარჩიეთ.

ქართულ პედაგოგიკურ ტერმინოლოგიაზე მუშაობა დიდი ხანია დაწყებულია. ამ მხრივ ცოტა როდია გაკეთებული. არსებობს შესანიშნავი ლექსიკონები, მაგრამ, როგორც ამაში საგანმანათლებლო პრაქტიკა გვარწმუნებს, ეს სულაც არ არის საკმარისი.

პედაგოგიკის დღევანდელი ცნებით-ტერმინოლოგიური სისტემა ისეთია, რომ პედაგოგიკური ლიტერატურის მკითხველი ხშირად ჩიხში ემწყვდევა. ეს იმიტომ ხდება, რომ ამ სისტემაში ტენდენციურად დომინირებს გარკვეული ქაოსი, რაც ნაწილობრივ გამოწვეულია იმით, რომ სატერმინოდ გამოყენებული სიტყვების ნაწილი ქართული წარმოშობისაა, ნაწილი ნასესხებია სხვა ენებიდან, ნაწილი უცხო სიტყვებს წარმოადგენს. სიტყვათა სესხება თუ უცხო სიტყვათა გამოყენება ცუდი საქმე როდია, მაგრამ იმაზეც უნდა ვიზრუნოთ, რომ მთელი ტერმინოლოგია მკაცრ სისტემაში მოექცეს.

ნებისმიერ მეცნიერებაში ესა თუ ის ცნება სრულიად გარკვეულია. მას გააჩნია მკაცრი განსაზღვრა და შეუძლებელია იგი სხვა ცნებაში აერიოს ვინმეს. ასეთი დალაგება უნ-

და იყოს ტერმინოლოგიაშიც. პედაგოგიკაში, მრავალი სხვა ფაქტორის გარდა, ამ დალაგებას ართულებს მეტაფორების, სინონიმებისა და ომონიმების გამოყენება.

ქართული პედაგოგიკურ-მეთოდოლოგიური ლიტერატურა მდიდარი არ არის. ამ მხრივ არაა განებივრებული სათანადო მკითხველი. მაგრამ ცოტაც არ დაწერილა ქართულ ენაზე პედაგოგიკური თუ მეთოდოლოგიური გამოკვლევა. გარდა ამისა, ქართული პერიოდული პრესა ხშირად ასახავს მოზარდი თაობის აღზრდისა და სწავლების საკითხებს.

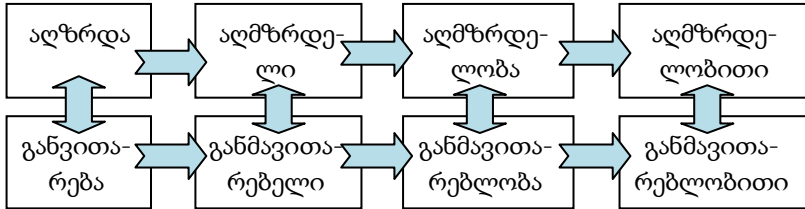
აღსანიშნავია, რომ მათში ხშირად გვხვდება პედაგოგიკის ტერმინოლოგიის არასწორი გამოყენების შემთხვევები. მაგალითად, ხშირად არეულია ერთმანეთში: *პედაგოგიური და პედაგოგიკური; მეთოდური და მეთოდოლოგიური; თემატური და თემატიკური; პროფესიული და პროფესიონალური; კოლეგიური და კოლეგიალური; აქსიომური, აქსიომატური და აქსიომატიკური; პრობლემური, პრობლემატური და პრობლემატიკური; დოგმატური და დოგმატიკური; ტიპური, ტიპიური, ტიპობრივი და ტიპოლოგიური; საგაკვეთილო და გაკვეთილობრივი; სასწავლო და სწავლებითი; სააზროვნო და აზროვნებითი; წერითი და წერილობითი და სხვა მრავალი.*

პედაგოგიკური ტერმინების წარმოებაში (საუბარია სიტყვათწარმოების გრამატიკულ წესებზე) გვაქვს უამრავი უზუსტობა.

სანიშნავია მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი:

1. ხშირად იყენებენ გამოთქმას: „თვალსაჩინოების აღმზრდელობითი და განმავითარებელი ფუნქცია“. სიტყვა *აღმზრდელობითი* სწორადაა გამოყენებული, მაგრამ *განმა-*

ვითარებული – არა. ფუნქცია არაფერს არ ავითარებს, ის არ შეიძლება იყოს განმავითარებელი. იგი მხოლოდ განმავითარებლობითი შეიძლება იყოს. და ამ სიტყვის წარმოქმნა, სიტყვა აღმზრდელობითის პარალელურად, ასეთია:

მაშასადამე, ფუნქცია შეიძლება იყოს: განმავითარებლობითი და არა განმავითარებელი, კომუნიკაციურობითი და არა კომუნიკაციური, სოციალურობითი და არა სოციალური, გნოსტიკურობითი და არა გნოსტიკური, კვლევითობითი და არა კვლევითი, ინფორმაციულობითი და არა ინფორმაციული, დიაგნოსტიკურობითი და არა დიაგნოსტიკური და ა. შ.

2. ქართულ ენაში არსებობს ურღვევი წესი: „შინაარსის მიხედვით ზედსართავი სახელი შეიძლება იყოს: ქონებისა, უქონლობისა, წარმომავლობისა, დანიშნულებისა და ხარისხისა“. „წარმომავლობის ზედსართავი სახელები აღნიშნავენ საგნის წარმომავლობას, სადაურობას, მიმდევრობას: -ურ (ულ) აღნიშნავს არაადამიანთა სადაურობას: კახ-ურ-ი (ღვინო), გორ-ულ-ი (ატამი), ... არაგეოგრაფიულ სახელთაგან წარმოებისას -ურ (ულ) აღნიშნავს თვისებას ძირეული სიტყვით აღნიშნულ საგანთან მიმართებაში: მამაშვილ-ურ-ი, ძმ-ურ-ი, ვაჟრ-ულ-ი...“ (ო. მიქიაშვილი).

მაშასადამე, სიტყვის ფუძისათვის *ურ/ულ* სუფიქსის დართვისას ახალი სიტყვა იწარმოება. ამავე დროს, სიტყვიდან ამ სუფიქსის ამოღებაც ახალ სიტყვას აწარმოებს. ამ წესს ქართულ ლექსიკაში (უცხო სიტყვების ჩათვლით) გამონაკლისებიც გააჩნია, მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ არ არსებობს არც ერთი ენობრივი უნივერსალიაც კი, რომელსაც გამონაკლისი არ გააჩნია და თუ ამ გამონაკლისთა რაოდენობა ძალიან გაიზარდა, მაშინ ამ უნივერსალიას ჩარა გამოეცლება და იგი დაუძლურდება, გაუსუსურდება, იგი უნივერსალიის როლს უკვე ვერ შეასრულებს. ასეთი მდგომარეობაა პედაგოგიკაშიც. ტერმინოლოგიაში შემოვიდა სიტყვები: **კოგნიცია** და **კოგნიტური**. მაგრამ სიტყვიდან *კოგნიტური* *ურ* სუფიქსი რომ ამოვიღოთ, სიტყვა არ მიიღება, *კოგნიტი* არაფერი არ არის. ამიტომ სიტყვას *კოგნიტური* ქართულ ენაში ადგილი არ აქვს. მის ნაცვლად უნდა ვიხმართ სიტყვა *კოგნიციური*. სიტყვიდან *კოგნიცია* იწარმოება სიტყვა *კოგნიციური*. შინაარსობრივად ისინი ერთმანეთს შეესაბამება. არის შემთხვევები, როცა ასეთი ფორმები ერთმანეთს შინაარსობრივად არ შეესაბამება. ასეთი სიტყვები გამონაკლისებად დარჩება. ასევეა ფსიქოლოგიასა და პედაგოგიკაში უკვე მიღებული და დადგენილი ტერმინებიც: **დივერგენტული აზროვნება** და **კონვერგენტული აზროვნება**. *დივერგენტი* და *კონვერგენტი* არაფერი არ არის. მაშ, საიდანაა წარმოებული სიტყვები *დივერგენტული* და *კონვერგენტული*? არც არსაიდან! ასეთი ფორმები არ არსებობს, ხელოვნურადაა შემოღებული. ამიტომ უმჯობესია ვწეროთ *კოგნიციური* და არა *კოგნიტური*, *კრეაციული* და არა *კრეატიული* ან *კრეატიული*, *დივერგენციული* და არა *დივერგენტული* და ა. შ.

ცნებათა და ტერმინთა სისტემის მოწესრიგების ამოცანა ყველა მეცნიერებისათვის ფრიად აქტუალური და გადამდებელი გახდა მეცნიერულ-ტექნიკური და სოციალური პროგრესის გამო. ეს ამოცანა განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა დღეს პედაგოგიკაში, რადგანაც ეს მეცნიერება თავისი ფესვებით ღრმად ჩაეზარდა ხალხის ცხოვრებასა და ყოფიერებას. და ამასთან, დღეს, ჩვენი ქვეყნის მიერ ევროპულ-ამერიკული ორიენტაციის აღების გამო, მეტად აქტიური ტემპით შემოდის ქართულ ენაში უცხო სიტყვები, რაც ქართული პედაგოგიკური ტერმინოლოგიის ენობრივ განვითარებას მტკივნეულად შეეხო. უცხო სიტყვათა ზომიერი შემოსვლა ენას ამდიდრებს, მაგრამ თუ ამ შემოსვლისას მკაცრად არ იქნა დაცული ქართული ენობრივი კანონზომიერებები, მაშინ ენა შეიძლება დანაგვიანდეს. ამიტომ, დიდი სიფრთხილე გვმართებს!

ლექსიკონში მიღებულ შემოკლებათა

სია

<i>არამ.</i> – არამეული	<i>იტალ.</i> – იტალიური
<i>ბერძ.</i> – ბერძნული	<i>ლათ.</i> – ლათინური
<i>გერმ.</i> – გერმანული	<i>მისტ.</i> – მისთანები
<i>გვიანდ.</i> – გვიანდელი	<i>მოძვ.</i> – მოძველებული
<i>და ა. შ.</i> – და ასე შემდეგ	<i>ნ.</i> – ნახე
<i>და სხვ.</i> – და სხვა	<i>ფრანგ.</i> – ფრანგული
(სხვები)	<i>შდრ</i> – შეადარე
<i>ე. ი.</i> – ესე იგი	<i>ძვ. ბერძ.</i> – ძველი
<i>ე. წ.</i> – ეგრეთ წოდებული	ბერძნული
<i>ინგლ.</i> – ინგლისური	

ქართული ანბანი

ასო	სახელ- წოდება	ასო	სახელ- წოდება	ასო	სახელ- წოდება
ა	ან	მ	მან	ლ	ლან
ბ	ბან	ნ	ნარ	ყ	ყარ
გ	გან	ო	ონ	შ	შინ
დ	დონ	პ	პარ	ჩ	ჩინ
ე	ენ	წ	წან	ც	ცან
ვ	ვინ	რ	რაე	ძ	ძილ
ზ	ზენ	ს	სან	წ	წილ
თ	თან	ტ	ტარ	ჭ	ჭარ
ი	ინ	უ	უნ	ხ	ხან
კ	კან	ფ	ფარ	ჯ	ჯან
ღ	ღას	ქ	ქან	ჰ	ჰაე

ლათინური ანბანი

ასო	ქართ. შესატყვ.	სახელ- წოდება	ასო	ქართ. შესატყვ.	სახელ- წოდება
A a	ა	ა	N n	ნ	ენ
B b	ბ	ბე	O o	ო	ო
C c	ც, კ	ცე	P p	პ	პე
D d	დ	დე	Q q	ქ	ქუ
E e	ე	ე	R r	რ	ერ
F f	ფ	ეფ	S s	ს	ეს
G g	გ (ჟ)	გე (ჟე)	T t	ტ	ტე
H h	ჰ	ჰა	U u	უ	უ
I i	ი	ი	V v	ვ	ვე
J j	ყ	ყიტ	X x	ქს	იქს
K k	კ	კა	Y y	ი	იფსილონ (იგრეკ)
L l	ლ	ელ			
M m	მ	ემ	Z z	ზ	ზეტა (ზეტ)

ბერძნული ანბანი

ასო	ლათინური ტრანსკრიფცია	ქართული შესატყვისი	სახელწოდება
A α	a	ა	ალფა
B β	b	ბ	ბეტა
Γ γ	g	გ	გამა
Δ δ	d	დ	დელტა
E ε	ë (მოკლე)	ე	ეფსილონ
Z ζ	z	ძ	ძეტა
H η	ē (გრძელი)	ე	ეტა
Θ θ	th	თ	თეტა
I ι	i	ი	იოტა
K κ	k	კ	კაპა
Λ λ	l	ლ	ლამბდა
M μ	m	მ	მუ (მიუ)
N ν	n	ნ	ნუ (ნიუ)
Ξ ξ	x	ქს	ქსი
O ο	ö (მოკლე)	ო	ომიკრონ
Π π	p	პ	პი
P ρ	r	რ	რო
Σ σ, ς	s	ს	სიგმა
T τ	t	ტ	ტაუ
Υ υ	u	ჟ	ჟეფსილონ
Φ φ	ph	ფ	ფი
Χ χ	ch	ხ	ხი
Ψ ψ	ps	ფს	ფსი
Ω ω	ō (გრძელი)	ო	ომეგა

ა

● **აბდუქცია** (< ლათ. *ab* -დან + *ducere* წაყვანა; *abduction* გადაყვანა; მოტაცება) – ჰიპოთეზების მიღების შემეცნებითი პროცედურა. *აბდუქცია* წარმოადგენს *რედუქციული* დასკვნის სახეს იმ თავისებურებით, რომ წანამდვრიდან, რომელიც პირობით გამონათქვამს წარმოადგენს, და დასკვნიდან გამომდინარეობს მეორე წანამდვარი. ტერმინი შემოღებულია *ჩარლზ პირსის* მიერ ჰიპოთეზური აზროვნების ლოგიკის აღსანიშნავად. *აბდუქცია* არის მსჯელობის ისეთი ხერხი, რომელიც ორიენტირებულია სარწმუნო ახსნით ჰიპოთეზებზე. *პირსი* აბდუქციისა და მსჯელობათა ტრადიციული ფორმების შედარებისას აღნიშნავდა, რომ „ინდუქცია განიხილავს ჰიპოთეზებს და ზომავს ფაქტებთან მათი თანხმობის ხარისხს. არაუმეტესი ამისა შეუძლია დედუქციას. მეცნიერების ყველა იდეა წარმოიშობა აბდუქციის მეშვეობით“. აბდუქცია და ინდუქცია იწყებენ ფაქტებით, მაგრამ სხვადასხვანაირად იკვლევენ მათ. თუ ინდუქცია ეძებს ფაქტებს, რომლებიც ასაბუთებენ დასკვნას, მაშინ აბდუქცია ორიენტირებულია ფაქტებს შორის გარკვეული რეგულარულობის დამყარებაზე. ეს რეგულარულობა გამოიხატება წინასწარი ჰიპოთეზის სახით, რომელსაც მრავალჯერადი დაზუსტების შემდეგ შეეძლება ამ ფაქტების ახსნა.

● **აბილიტაცია** (< ლათ. *abilitatio* < ლათ. *habilis* მოხერხებული) – 1. სამკურნალო ან სოციალური ღონისძიებები ინვალიდებთან ან მორალურად ავტორიტეტშერყეულ ადამიანებთან მიმართებაში (მსჯავრდადებულები და სხვ.),

რომლებიც მიმართულია მათი ადაპტაციისაკენ ცხოვრებისადმი. უფრო ფართო გაგებით – მომზადება საქმიანობის ამა თუ იმ სახისათვის. 2. ღონისძიებათა (მომსახურებათა) კომპლექსი, რომელიც მიმართულია ბავშვის ან ოჯახის სოციალური, ფსიქიკური და ფიზიკური განვითარების ახალი რესურსების ფორმირებაზე ან არსებულის გაძლიერებაზე.

● **აბიტურიენტი** (< *ლათ. abiturians, abiturientis* წამსვლელი) – პირი, რომელიც შედის უმაღლეს ან პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში და საამისოდ წარდგენილი აქვს აუცილებელი საბუთები მისაღებ კომისიაში.

● **აბრაკადაბრა** (< *ლათ. abracadabra* < *ძვ. არამ. avra kedavra* რაც ითქვა, ის წავიდა, გაქრა) – 1. უაზრო სიტყვა, რომელსაც აწერდნენ ამულეტზე, ძველი ებრაელებისა და ბერძნების რწმენით მაგიური სამკურნალო ძალა ჰქონდა. 2. უაზრო სიტყვები, აზდაუბდა. პირველად გამოიყენა ძველმა რომაელმა ექიმმა, მწერალმა და მეცნიერმა *ქვინტუს სერენუს სამონიკუსმა*, იმპერატორ *ლუციუს სეპტიმიუს სევერუსის* პირადმა ექიმმა, მეორე საუკუნის ბოლოს.

● **აბსტრაქტი** (< *ინგლ. abstract*) – *აბსტრაქციაში* არსებული *ნოუმენი*.

● **აბსტრაქტული** – განყენებული, გარესამყაროს უშუალო აღქმასთან დაუკავშირებელი. შდრ *აბსტრაქტული ცნება*, *აბსტრაქტული ხელოვნება*. სინონიმები: *განყენებული*; ნაწილობრივ – *გონებაჭვრეტითი*, *სპეკულაციური*; ანტონიმია *კონკრეტული*.

● **აბსტრაქტული აზროვნება** – 5. *სიტყვიერ-ლოგიკური აზროვნება*.

● **აბსტრაქცია** (< *ლათ. abstractio* მოცილება, მოშორება, განყენება) – შემეცნების პროცესში ობიექტის (საგნის ან მოვლენის) არაარსებითი მხარეების, თვისებებისა და კავშირებისაგან განყენება მათი არსებითი, კანონზომიერი ნიშნების გამოყოფის მიზნით; – *აბსტრაჰირება*; თეორიული განზოგადება, როგორც ასეთი განყენების შედეგი. ევროპულ ფილოსოფიასა და ლოგიკაში *აბსტრაჰირება* გაიგება როგორც ისეთი ცნებების ეტაპობრივი პროდუცირების ხერხი, რომლებიც ქმნიან სულ უფრო და უფრო ზოგად მოდელებს – აბსტრაქციის იერარქიას. *აბსტრაქციის* ყველაზე უფრო განვითარებული სისტემა ახასიათებს მათემატიკას. აქ გვხვდება *აბსტრაქცია* აბსტრაქციისაგან. განსახილველი ცნების განყენებადობის ხარისხს ეწოდება *აბსტრაქციის დონე*. დასახული მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისად შეიძლება ერთი და იგივე ობიექტი განხილულ იქნას *აბსტრაქციის* სხვადასხვა დონეზე.

● **აბსტრაჰირება** – იგივეა, რაც *აბსტრაქცია*.

● **აბსურდი** (< *ლათ. absurdus* უაზრო, უთავბოლო) – შეუსაბამობა, უაზრობა.

● **აბსურდული** – აბსურდის ხასიათისა, შეუსაბამო, უაზრო.

● **აგნოზია** (< *ძვ. ბერძ. ἀ-* უარყოფითი ნაწილაკი + *γν-ωσις* ცოდნა) – აღქმის სხვადასხვა სახის (მხედველობითის, სმენითის, ტაქტილურის) დარღვევა მგრძნობელობისა და ცნობიერების შენარჩუნებით. *აგნოზია* არის პათოლოგიური მდგომარეობა, რომელიც აღმოცენდება თავის ტვინის ქერქისა და უახლოესი ქერქვეშა სტრუქტურების დაზიანებისას. ასიმეტრიული დაზიანებისას შესაძლოა განვითარდეს

ცალმხრივი (სივრცითი) *აგნოზიები*. *აგნოზიები* დაკავშირებულია თავის ტვინის ქერქის მეორადი (პროექციულ-ასოციაციური) უბნების დაზიანებასთან. ეს უბნები პასუხისმგებელია ინფორმაციის ანალიზსა და სინთეზზე. ამ შემთხვევაში სრულად ან ნაწილობრივ იკარგება ცნობის უნარი.

● **აგნოსტიკოსი** – *აგნოსტიციზმის* მიმდევარი.

● **აგნოსტიციზმი** (< ძვ. ბერძ. *ἀγνοσις* შეუცნობადი, შეუცნობელი) – ფილოსოფიაში, შემეცნების თეორიასა და თეოლოგიაში ეს ტერმინი პრინციპიალურად შეუძლებლად მიიჩნევს ობიექტური სინამდვილის შემეცნებას მხოლოდ სუბიექტური გამოცდილებით. ასევე, შეუძლებლად მიიჩნევს რეალობის ნებისმიერი ზღვრული და აბსოლუტური საფუძვლების შემეცნებას. *აგნოსტიციზმი* უარყოფს, აგრეთვე, მთლიანად სუბიექტური წანამძღვრების საფუძველზე დამყარებული იდეებისა და დებულებების დამტკიცების ან უარყოფის შესაძლებლობას. ზოგჯერ *აგნოსტიციზმი* განისაზღვრება როგორც ფილოსოფიური მოძღვრება, რომელიც ადასტურებს სამყაროს პრინციპიალურ შეუცნობადობას. ე. ი. უარყოფს სინამდვილის ობიექტური კანონების ადეკვატური შემეცნების შესაძლებლობას.

● **აგრამატიზმი** (< ძვ. ბერძ. *ἀ-* უარყოფითი ნაწილაკი + *γραμμα* ლიტერა) – მეტყველების დარღვევა, რომელიც ვლინდება წინადადების არასწორ აღქმაში. ამ შემთხვევაში ბავშვს დაკარგული აქვს იმისი უნარი, რომ თავის მეტყველებას მისცეს სწორი გრამატიკული ფორმები. *აგრამატიზმი* ბავშვებს შეიძლება აღმოაჩნდეთ მეტყველების განვითარების ძალიან ადრეულ ეტაპზე და სმენის დარღვევისას. ეს

მოვლენა მჟღავნდება როგორც წერით, ისე ზეპირ მეტყველებაში.

● **აგრაფია** (< ძვ. ბერძ. *ἀ-* უქონლობის აღმნიშვნელი წინსართი + *γραφω* ვწერ, ვხატავ) – ინტელექტის ნორმალური განვითარების დროს წერის სრული უუნარობა. ნ. დისგრაფია.

● **აგრესია** (< ლათ. *aggressio* შეტევა, თავდასხმა) – 1. ერთი ან რამდენიმე ქვეყნის შეიარაღებული თავდასხმა მეორე ქვეყანაზე. 2. ღია მტრობა, რომელიც იწვევს რაიმეს მიმართ მტრულ დამოკიდებულებას. ეს არის ემოციონალურად შეფერილი უხეში მიზანმიმართული თავდასხმა; სურვილი და მზაობა იმისათვის, რომ მიაყენოს ზიანი, დაარტყას, გაანადგუროს. *აგრესია* არის ქმედების სახე ან მდგომარეობა.

● **აგრესიული ქცევა** – მოტივირებული დესტრუქციული ქცევა, რომელიც ეწინააღმდეგება ადამიანთა თანაარსებობის ნორმებს, აზიანებს თავდასხმის ობიექტებს, ადამიანთათვის მოაქვს ფიზიკური და მორალური ზარალი ან მათში იწვევს ფსიქოლოგიურ დისკომფორტს.

● **აგრესიულობა** – სუბიექტის მდგრადი მახასიათებელი, რომელიც ასახავს ქცევისადმი მის წინასწარგანწყობილებას იმ მიზნით, რომ გარშემომყოფებს ვნება და ზიანი მიაყენოს, ან კიდევ, – მსგავსი აფექტური მდგომარეობა (მრისხანება, ბრაზი, ბოღმა). *აგრესიულობა* არის ხასიათის ნიშანთვისება, ჩვეულება და მიდრეკილება იმისკენ, რომ ყველაფერზე მოახდინოს *აგრესიული* რეაგირება.

● **ადამიანი** – ცოცხალი არსება, რომელიც ფლობს აზროვნებისა და მეტყველების უნარს, რომელსაც შეუძლია შე-

ქმნას იარაღი და გამოიყენოს იგი შრომის პროცესში, რომელიც წარმოადგენს ერთიანობას ფიზიკურისა და სულიერის, ბუნებრივისა და სოციალურის, მემკვიდრეობითისა და შეძენილის.

● **ადამიანის ორი სამყარო** – დიდი სამყარო – გული, მცირე სამყარო – ტვინი (გონება). ამ ორი სამყაროს ერთიანობა ქმნის ადამიანის მთელ შინაგან სამყაროს. მათი ჰარმონიული ერთიანობის შინაგანი იერარქიით ადამიანს ექმნება საკუთარი კოსმობიოლოგიური ველი, რომელიც კოსმოსური ენერგიითაა დამუხტული და ადამიანი სამყაროს სრულიად ბუნებრივად შეიმცნებს. ამ შემცნების ხარისხი დამოკიდებულია ადამიანის შიდარიტმებისა და გარერიტმების თანხვედნილობის ხარისხზე.

● **ადამიანური რესურსები** – ხალხის იმ სხვადასხვა ხარისხობრივ თვისებათა ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრავს მათ შრომისუნარიანობას მატერიალურ და სულიერ სიკეთეთა წარმოებაში, და წარმოადგენს საზოგადოებრივი წარმოების განვითარების განმაზოგადებელ მაჩვენებელს. ამასთან, არჩევენ ორგანიზაციის, რეგიონის, დარგის, ქვეყნის ადამიანურ რესურსებს და მათი მართვის დონეებს. ადამიანურ რესურსებში, ანუ „საკადრო პოტენციალში“, გამოყოფენ მათი შესწავლის შემდეგ ძირითად ასპექტებს: *ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიურს* (პიროვნების დონე), *სოციალურ-ფსიქოლოგიურს* (კოლექტივის დონე), *სოციოლოგიურს* ანუ *სოციალურ-ეკონომიკურს* (საზოგადოებისა და მისი ქვესტრუქტურების დონე).

● **ადაპტაცია** (< *ლათ. adapto* შეგუება, შეწყობა) – 1. გარემოს ცვალებადი პირობებისადმი შეწყობის, მასთან შეგუ-

ების პროცესი; ორგანიზმის შეგუება გარემო პირობებთან არსებობის შესანარჩუნებლად. 2. გრძნობის ორგანოს შეჩვევა გარემოსთან (მხედველობის, სმენის და სხვ.). 3. რაიმე ტექსტის გამარტივება, შემოკლება-გადაკეთება, მაგალითად, უცხოური ენის შემსწავლელთათვის. *ადაპტაციის* სახეები: *ბიოლოგიური* ადაპტაცია, *ფიზიოლოგიური* ადაპტაცია, *სოციალური* ადაპტაცია, *პერსონალის* ადაპტაცია და სხვ. გარემოსთან ადაპტაცია ადამიანებში მემკვიდრეობით მიღებული თვისებაა. *პაჟეს* აზრით, ადაპტაცია ორი ძირითადი პროცესის – ასიმილაციისა და აკომოდაციის შედეგია. *ნ. ასიმილაცია* და *აკომოდაცია*.

● **ადაპტირებული** – ადაპტაციაქმნილი. მაგალითად: მხედველობა, სმენა, ბავშვი და სხვ.

● **ადაპტურობა** – *ადაპტაციის*, შეგუების, გარემოსთან შეწყობის უნარი; ეს არის სუბიექტის უნარი, სინქრონულად გარდაიქმნას გარემოს მოთხოვნების შესაბამისად.

● **ადეკვატური** (< *ლათ. adaequatus* გათანაბრებული, მიტოლებული) – 1. რაიმის სრული შესატყვისი, სრულად შესაბამისი (პირობების, გარემოების და სხვ.); რაც ემთხვევა რასმე, ტოლი, იგივეური. 2. ნორმის შესაბამისი, მისაღები, ნორმალური.

● **ადვილი ბავშვი** – ბავშვი, რომლის ტემპერამენტი ხასიათდება რეგულარული რეჟიმის ჩამოყალიბებით ჩვილობაში, ზოგადი ხალისიანობით და ადვილი ადაპტაციით ახალ გარემოებასთან.

● **ადიუნქტი** (< *ლათ. adiunctus* მიერთებული, მიმატებული) – 1. უმაღლესი სამხედრო სასწავლებლის ასპირანტი. 2. დასავლეთ ევროპასა და რევოლუციამდელ რუსეთში უმ-

ცროსი მეცნიერი მუშაკი, რომელიც მუშაობს პროფესორთან ან აკადემიკოსთან. *ადიუნქტ-პროფესორი* – (მოდვ.) პროფესორის თანაშემწე.

● **ადიუნქტურა** – სამხედრო უმაღლეს დაწესებულებებში მაღალკვალიფიცირებული მეცნიერულ-პედაგოგიური კადრების მომზადების ფორმა, რომელიც მიტოლებულია დოქტორანტურასთან.

● **ადმინისტრაცია** (< *ლათ. administratio* მართვა, ხელმძღვანელობა) – 1. იმ ორგანოთა ერთობლიობა, რომლებიც ახორციელებენ მართვის ფუნქციას სახელმწიფოში ან მის ნაწილში (აღმასრულებელ-განმკარგულებელი ორგანოები), ასევე, ასეთი ორგანოების საქმიანობა სახელმწიფოს ან მისი ნაწილის მართვაში. 2. ფორმის, დაწესებულების, ორგანიზაციის ხელმძღვანელობა, ადამიანთა წრე, რომელთაც მინიჭებული აქვთ უფლება, განახორციელონ ოპერატიული მართვა, გამოვიდნენ იურიდიული პირის სახით, ოფიციალურად წარმოადგინონ ორგანიზაცია.

● **ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი** – უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების (უნივერსიტეტის და სხვ.) ხელმძღვანელი ფინანსური, მატერიალური და ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში. ნ. *კანცლერი*.

● **ავერსი** (< *ფრანგ. avers* < *ლათ. adversus* მობრუნებული სახით) – ლითონის ფულის (მონეტის) ან მედლის წინა მხარე, შუბლი (საპირისპიროა *რევერსი*).

● **ავერსიული** (< *ლათ. aversatio* ზიზღი) – ის, რაც უსიამოვნო და ზიზღის გრძნობას იწვევს; არასასიამოვნო, მტკივნეული.

● **ავერსიული თერაპია** – ქცევითი თერაპიის ერთ-ერთი ვარიანტი. იგი მიეკუთვნება ბიჰევიორიზმის მეთოდებს, რომელთა თანახმად ორგანიზმის ქცევა (რეაქციები), ადამიანურის ჩათვლით, შეიძლება გარედან იმართებოდეს განსაზღვრული სტიმულებით.

● **ავერსიული სტიმული** – გამოიყენება *ავერსიულ თერაპიაში*, სადაც ერთიანდება თერაპიული მეთოდები, რომლებიც ეფუძნება არასასიამოვნო (ავერსიული) სტიმულების კონტროლირებად გამოყენებას. ამ სტიმულების გამოყენების მიზანია, ზემოქმედება მოახდინოს პაციენტის არასასურველ ქცევაზე და შეიტანოს მასში კორექტირება. ავერსიული სტიმულები პაციენტში იწვევს უკიდურესად არასასიამოვნო, მტკივნეულ შეგრძნებებს. ამ სტიმულების შედეგად მას უმუშავდება პირობითი რეფლექსი, რომელიც აკავშირებს ქცევის თავდაპირველ სიტუაციას ახლა აღმოცენებულ არასასიამოვნო შედეგებთან, რის შემდეგაც პაციენტს უნდა გამოუმუშავდეს ზიზღის გრძნობა საკორექტირებელი ქცევის მიმართ და, ამის გამო, ქცევამ უნდა განიცადოს ცვლილება.

● **ავკაცობა** – ავი კაცის თვისება, ავი კაცის ხასიათი; ავი კაცის საქმიანობა, საქციელი – ბოროტება, ბოროტმოქმედება.

● **ავტობიოგრაფიული მეხსიერება** – ეს არის საკუთარი ცხოვრებისეული შემთხვევების ხსოვნა. პრინციპში იგი შეიძლება ეპიზოდური მეხსიერების სახესხვაობად ჩაითვალოს.

● **ავტომატიზირებული სისტემები** – სხვადასხვა ტიპის კომპიუტერული პროგრამები, რომლებსაც აერთიანებს ძირითადი ამოცანა.

● **ავტონომია** (< ბერძ. *αὐτονομία* თვითკანონიერება) – დამოუკიდებლობა, სუბიექტის უნარი ან უფლება, იმოქმედოს მის მიერვე დადგენილი პრინციპებით; რომელიმე ქვეყნის, ოლქის, მხარის უფლება – ჰქონდეს საკუთარი მართვა-გამგეობა,; თვითმმართველობა.

● **ავტონომიური ეთიკა** (< ძვ. ბერძ. *αὐτός* თვითონ) – მორალის სისტემა, რომელიც უარყოფს ზნეობის ყოველგვარ დამოკიდებულებას ნებისმიერი მის მიმართ გარეგანი პრინციპებისგან, რელიგიური, კულტურული, სოციალური წანამძღვრებისგან.

● **ავტორეფერატი** (< ძვ. ბერძ. *αὐτός* თვითონ + *λατ. refero* მოვახსენებ, ვაუწყებ) – რაიმე (ჩვეულებრივ, მეცნიერული) შრომის *რეფერატი*, დაწერილი თვით ავტორის მიერ. *დისერტაციის ავტორეფერატი*: სადისერტაციო შრომის ძირითად დებულებათა მოკლედ ჩამოყალიბებული ტექსტი, რომელიც შედგენილია დისერტაციის ავტორის მიერ.

● **ავტორი** (< *ლათ. auctor* შემქმნელი, შემოქმედი) – თავისი შემოქმედებითი შრომით რაიმე ნაწარმოების (მხატვრულის, მეცნიერულის, მუსიკალურისა და სხვ.) ან რაიმე პროექტის, გამოგონების და სხვ., ან კიდევ, ნებისმიერი სხვა ტექსტის შემქმნელი ფიზიკური პირი.

● **ავტორიზაცია** (< *ინგლ. authorization* ნებართვა) – 1. განსაზღვრული პირისათვის ან პირთა ჯგუფისათვის განსაზღვრულ ქმედებათა შესრულების უფლების მიცემა; ასევე, – ამ ქმედებათა შესრულების ცდისას მოცემული ნებარ-

თვის შემოწმების პროცესი. ხშირად შეიძლება გავიგონოთ გამოთქმა: ესა და ეს კაცი „ავტორიზებული“ მოცემული ოპერაციის შესრულებისათვის. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას აქვს ამისი უფლება. 2. პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულების სტატუსის მოპოვების პროცედურა, რომლის მიზანია სახელმწიფოს მიერ აღიარებული განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის გასაცემად შესაბამისი საქმიანობის განხორციელებისათვის აუცილებელი სტანდარტების დაკმაყოფილების უზრუნველყოფა.

● **ავტორიზებული** თარგმანი (< *ფრანგ. auctoriser* ნებართვის, უფლების მიცემა) – ავტორის მიერ ნებადართული ან მოწონებული თარგმანი.

● **ავტორიტარი** – იგივეა, რაც *ავტორიტარული პიროვნება*. ნ. *ავტორიტარული*.

● **ავტორიტარიზმი** (< *ლათ. auctoritas* ძალაუფლება, გავლენა) – პოლიტიკური რეჟიმი, რომლის დროსაც ძალაუფლების მატარებელი პირი (მაგალითად, დიქტატორი) თავს აცხადებს ძალაუფლებისათვის უფლებამოსილად. ასეთი ძალაუფლების განხორციელების საფუძველია მხოლოდ და მხოლოდ ამ ძალაუფლების მატარებელი პირის აზრი ამის შესახებ. *ავტორიტარიზმი*, როგორც პოლიტიკური ძალაუფლების ფორმა, ხშირად ეხამება *ავტოკრატიას* (ძალაუფლებისადმი მიმართების ფორმა) და *დიქტატურას* (ძალაუფლების განხორციელების ფორმა), თუმცა, ეს აუცილებელი არ არის.

● **ავტორიტარული** (< *ფრანგ. autoritaire* მბრძანებლური < *ლათ. – auctoritas* ძალაუფლება, გავლენა) – ერთპიროვნული ძალაუფლების პრინციპებზე, ავტორიტეტისად-

მი, ხელისუფლებისადმი უსიტყვო მორჩილებაზე დამყარებული. *ავტორიტარული ხასიათი* – სოციალური ხასიათის ერთ-ერთი ტიპი, რომელიც აღწერა *ერიხ ფრომმა*; ფრომის მიხედვით, ავტორიტარული ხასიათისათვის არსებობს ორი სქესი – ძლიერი და სუსტი. *ავტორიტარული პიროვნება* – ადამიანი, რომელიც მიდრეკილია ავტორიტარულობისკენ. ჩვეულებრივ, ეს არის კაცი, რომელიც მისწრაფვის ერთპიროვნული ლიდერობისკენ და თავის ირგვლივ აყალიბებს მკაფიო იერარქიულ სტრუქტურას, რომელიც დამყარებულია მისი თხოვნების, მოთხოვნებისა და ბრძანებების მკაცრ შესრულებაზე. ავტორიტარული პიროვნება თავის თავს მიაკუთვნებს ძლიერ და უძლეველ ძალას. მთელი ავტორიტარული აზროვნების ზოგადი ხასიათი მდგომარეობს რწმენაში, რომ სიცოცხლე განისაზღვრება ძალებით, რომლებიც ადამიანს გარეთ, მის ინტერესებსა და სურვილებს მიღმა მდებარეობს. ერთადერთი შესაძლო ბედნიერება – ამ ძალებისადმი მორჩილებაშია.

● **ავტორიტარული პედაგოგიკა** – ტრადიციული პედაგოგიკა, რომელიც დაფუძნებულია მოსწავლის პიროვნების დათრგუნვის, მასალის მონოტონური დასწავლის პრინციპებზე, რაც ჩარას აცლის მოსწავლის აზროვნების განვითარებას, აქვეითებს მსჯელობის უნარს. ავტორიტარული პედაგოგიკის ჩარჩოებში ადგილი არა აქვს მოსწავლის პიროვნულ განვითარებას. ტრადიციული სწავლების კონცეპტუალური საფუძველი იყო და არის ის დიდაქტიკური პრინციპები და წესები, რომლებიც ჯერ კიდევ *კომენსკიმ* ჩამოაყალიბა. ასეთი სწავლების შინაარსი განისაზღვრა *ტექნოკრატიული* ხასიათით. ტრადიციული სისტემა ერთგვა-

როვანია, არავარიაციული. მასში პრიორიტეტული სწავლება გახდა, აღზრდა მას თანდათანობით დაშორდა, თუმცა, დეკლარაციულად სწავლება და აღზრდა ერთიან პროცესად იყო გამოცხადებული. ამ ფონზე სწავლა ძალიან სუსტად იყო დაკავშირებული მოსწავლის შინაგან სამყაროსთან, მის სურვილებთან, ოცნებებთან, მოთხოვნილებებთან. სწავლება და სწავლა იძულებითი გახდა. აშკარად გამოიკვეთა მასწავლებლისა და მოსწავლის პოზიციები: **მასწავლებელი** – ერთადერთი ინიციატივანი პირი, მოსამართლე, რომელიც ყოველთვის მართალია. **მოსწავლე** – მორჩილი, მსმენელი, შემსრულებელი, პასიური, რომელიც ყოველთვის ვალდებულია. მასწავლებლისა და მოსწავლის ასეთი პოზიციების გამო, ცოდნის შეთვისების მეთოდები პრაქტიკულად დაეყრდნო: მზა ცოდნის გადაცემას, სწავლებას ნიმუშების მიხედვით, მექანიკურ დამახსოვრებას, მასწავლებლის მონოლოგურ თხრობას, მოსწავლის ცოდნის რეპროდუქციულ კვლავწარმოებას. ავტორიტარული სწავლების მახასიათებელია: პედაგოგი ერთპიროვნულად წყვეტს მოსწავლისა და მთელი კოლექტივის საქმიანობის ყველა საკითხს, ურთიერთობების რეალიზება ხდება დიქტატისა და მეურვეობის მეშვეობით, მოსწავლის ან კოლექტივის მიერ მორჩილებაზე უარის თქმამ შეიძლება გამოიწვიოს კონფლიქტური სიტუაცია და ა. შ.

● **ავტორიტეტი** (< *გერმ. autorität* ავტორიტეტი < *ლათ. auctoritas* ძალაუფლება, გავლენა) – 1. ზოგადი გაგებით: საყოველთაოდ აღიარებული გავლენა, მნიშვნელობა და მნიშვნელობაზე დამყარებული ან მასთან შეერთებული ძალაუფლება; ვიწრო გაგებით: გონებრივი გავლენა, რომე-

ლიც იწვევს პატივისცემას, რაც აღმოცენდება უპირატესი და აღიარებული ძალაუფლების ან გამოჩენილი და აღიარებული სიბრძნის, ცოდნის, კეთილმყოფელი თვისებების ფლობის შედეგად. ინდივიდის გავლენა, რომელიც დაფუძნებულია მის მიერ დაკავებულ მდგომარეობაზე, თანამდებობაზე, სტატუსზე და სხვ. 2. პირი, რომელსაც ასეთი გავლენა აქვს მოპოვებული. ავტორიტეტი მდგომარეობს სუბიექტის (მატარებლის) დიდი მიღწევების, ცოდნის, უნარების, ჩვევების, შესაძლებლობების, საზოგადოებაში მისი განსაკუთრებული მდგომარეობის, საზოგადოებისთვის, სოციალური ცხოვრების სფეროსთვის, მეცნიერებისთვის მის წარმატებათა მნიშვნელოვნობის და სხვათა აღიარებაში.

● **ავტორიტეტული** – *ავტორიტეტის* მქონე.

● **ავტორიტეტული აღზრდა** – აღზრდა, რომელიც ემყარება მხოლოდ და მხოლოდ ავტორიტეტების ბრმა აღიარებას და ითვალისწინებს აღსაზრდელებისა და აღზრდილების სიტყვაშეუბრუნებელ დაქვემდებარებას აღზრდელებისადმი.

● **აზრების რუკა** – ნ. კავშირების დიაგრამა.

● **აზრითი ექსპერიმენტი** – შემეცნებითი საქმიანობის სახე, განსაკუთრებული თეორიული პროცედურა, რომელიც მდგომარეობს ახალი ცოდნის მიღებაში ან არსებულის შემოწმებაში იდალიზირებული ობიექტების კონსტრუირებისა და მათით მანიპულირების გზით ხელოვნურად და პირობითად მოცემულ სიტუაციებში. აზრით ექსპერიმენტში რეალური ექსპერიმენტის სტრუქტურა წარმოსდგება წარმოსახვაში. როგორც წესი, აზრითი ექსპერიმენტი ტარდება რომელიღაც მოდელის (თეორიის) ჩარჩოებში მისი არაწინა-

აღმდეგობრიობის შემოწმების მიზნით. აზრითი ექსპერი-
მენტის ჩატარებისას შეიძლება აღმოჩნდეს მოდელის შინა-
განი პოსტულატების წინააღმდეგობები ან მათი არათავსე-
ბადობა გარეგან პრინციპებთან (მოცემული მოდელის მი-
მართ), რომლებიც ითვლება უპირობოდ ჭეშმარიტად.

● **აზროვნება** – ინდივიდის შემეცნებითი საქმიანო-
ბის პროცესი, რომელიც ხასიათდება სინამდვილის განზო-
გადებული და გამეშვებობითებული ასახვით. ის ინფორმა-
ცია, რომელსაც ადამიანი ღებულობს გარესამყაროდან, მას
აძლევს საშუალებას, წარმოიდგინოს საგნის არა მხოლოდ
გარეგანი მხარე, არამედ შინაგანიც, წარმოიდგინოს საგნები
მაშინაც, როცა ის მათ ვერ ხედავს, წარმოიდგინოს მათი
ცვლილება დროში, ინავარდოს აზრით უკიდვეგანო და თვა-
ლუწვდენელ სივრცეებშიცა და მიკროსამყაროშიც. ყოველი-
ვე ეს შესაძლებელია მხოლოდ *აზროვნების* წყალობით. სი-
ნამდვილის საგნები, მოვლენები და პროცესები ხასიათდე-
ბიან ისეთი თვისებებითა და მიმართებებით, რომელთა
უშუალო შემეცნება შეიძლება შეგრძნებებისა და აღქმების
დახმარებით (ფერები, ბგერები, ფორმები, საგანთა განთავ-
სება, განლაგება და გადაადგილება ხილულ სივრცეში). აზ-
როვნება ხასიათდება ორი ძირითადი *თავისებურებით*.
პირველი: ეს მისი *გამეშვებობითობის* უნარია. ის, რისი შემე-
ცნებაც ადამიანს პირდაპირ არ შეუძლია, შეუძლია შეიმეც-
ნოს ირიბად, გამეშვებობითებულად: ერთი თვისება შეუძ-
ლია შეისწავლოს მეორის მეშვეობით, უცნობი – ცნობილის
მეშვეობით. აზროვნება ყოველთვის ემყარება გრძნობითი
გამოცდილების მონაცემებს – შეგრძნებებს, აღქმებს, წარმო-
დგენებს და ადრე შეძენილ თეორიულ ცოდნას. ირიბი შე-

მეცნება გამეშვებობითებული შემეცნებაა. *მეორე*. ეს არის მისი *განზოგადებულობა*. განზოგადება, როგორც სინამდვილის ობიექტებში ზოგადისა და არსებითის შემეცნება, შესაძლებელია იმიტომ, რომ ამ ობიექტების ყველა თვისება დაკავშირებულია ერთმანეთთან. ზოგადი არსებობს და ვლინდება ცალკეულში, კონკრეტულში. განზოგადებას ადამიანები გამოხატავენ მეტყველების, ენის საშუალებით. ამიტომ აზროვნება არ არსებობს ენისა და მეტყველების გარეშე. *თვალსაჩინო-ქმედითი, თვალსაჩინო-ხატოვანი და სიტყვიერ-ლოგიკური* აზროვნება განიხილება როგორც აზროვნების განვითარების ეტაპები *ფილოგენეზსა და ონტოგენეზში*.

● **აზროვნებითი ოპერაციები** – აზროვნებითი საქმიანობის ხერხები, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანი ხსნის აზროვნებით ამოცანებს. ესენია: *ანალიზი, სინთეზი, ინდუქცია, დედუქცია, აბდუქცია, ტრადუქცია, შედარება, აბსტრაქტირება, კონკრეტიზაცია, განზოგადება, კლასიფიკაცია*.

● **აზროვნებითი საქმიანობა** – სხვადასხვაგვარი აზროვნებითი ამოცანების ამოხსნა, რომელიც ორიენტირებულია რაიმის არსის გახსნაზე.

● **აზროვნების ტიპები** – ფსიქოლოგიაში გვხვდება აზროვნების ტიპებისა და სახეების სხვადასხვა კლასიფიკაცია იმის მიხედვით, თუ რომელ კონცეფციასა და ფსიქოლოგიის რომელ დარგზეა ლაპარაკი. ეს კლასიფიკაციები გარკვეული ნიშნების მიხედვით ხდება. ეს ნიშნებია: 1. ***საშუალებათა გამოყენების ხასიათის მიხედვით*** – *თვალსაჩინო ტიპები*. აზროვნებითი საქმიანობისთვის მასალები წარმოდგენილია თვალსაჩინო, კონკრეტული ფორმით (მულაჟები, ლაბორა-

ტორიული მოწყობილობები და სხვ.). *ნიშნური ტიპები*. აზროვნებითი საქმიანობისთვის მასალები წარმოდგენილია ნიშნური, სიმბოლური ფორმით (რიცხვებით ოპერირება, სიტუაციის სიტყვიერი აღწერა). 2. *შემეცნებითი პროცესების მიმდინარეობის ხასიათის მიხედვით* – ინტუიციური აზროვნება, ანალიზური აზროვნება. 3. *შესასრულებელი ამოცანების ხასიათის მიხედვით* – პრაქტიკული აზროვნება, თეორიული აზროვნება. 4. *ფუნქციების მიხედვით* – შემოქმედებითი აზროვნება, სტერეოტიპული აზროვნება. 5. *განვითარების დონის მიხედვით* (გენეტიკური კლასიფიკაცია) – თვალსაჩინო-ქმედითი აზროვნება, თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება, სიტყვიერ-ლოგიკური აზროვნება. ამათ გარდა, უამრავი სხვა ტიპიც განიხილება. აზროვნების ტიპების კლასიფიკაცია ძირითადად დიქტომიური წესითაა შედგენილი.

● **აკადემია** (< ბერძ. *Ακαδημία*) – 1. უმაღლესი სამეცნიერო სახელმწიფო დაწესებულება. – *მეცნიერებათა აკადემია*. 2. ზოგიერთი სპეციალური უმაღლესი სასწავლებელი. სიტყვით *აკადემია* იწოდებოდა ფილოსოფიური სკოლა, რომელიც შექმნა *პლატონმა* 380-იან წლებში ჩვენს ერამდე. ეს სკოლა მდებარეობდა ქალაქ ათენის ახლოს იმავე სახელწოდების ბაღში (წმინდა ზეთისხილის ხეივანი). ამ ადგილს ასე დაერქვა მითიური გმირის *აკადემოსის* (*Ακαδημῖος*) პატივსაცემად. აკადემიამ თავის ისტორიულ ადგილზე იარსება ძველი წელთაღრიცხვის 385 წლიდან ახალი წელთაღრიცხვის 529 წლამდე. იგი დახურა იმპერატორმა *იუსტინიანემ*.

● **აკადემიზმი** – 1. თეორიის, მეცნიერების მოწყვეტა პრაქტიკისაგან, ხალხის საარსებო საჭიროებათაგან. 2. სახვით ხელოვნებაში: მიმართულება, რომელიც მოითხოვდა ანტიკური (კლასიკური) ნიმუშების ბრმად მიბადვას და ცდილობდა დაემკვიდრებინა შემოქმედების ურყევი კანონები. 3. ხელოვნებაში, მეცნიერებასა და სხვა სფეროებშიც მკაცრი კლასიკური ნიმუშების, დამკვიდრებული წესების, დაკანონებული ტრადიციების მიდევნა.

● **აკადემიკოსი** – 1. მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი. 2. მეცნიერი, მხატვარი, მწერალი და სხვ., რომელიც არჩეულია შესაბამისი დარგის აკადემიის წევრად.

● **აკადემიური** – 1. *აკადემიასთან* დაკავშირებული. 2. *აკადემიზმის* ხასიათის მატარებელი. 3. უმაღლეს (ან საშუალო) სკოლაში სწავლასთან დაკავშირებული; *აკადემიური წელი* – დროის მონაკვეთი, რომლის განმავლობაში უმაღლეს სასწავლებელში ან სკოლაში წარმოებს მეცადინეობა; სასწავლო წელი. *აკადემიური საათი* – გაკვეთილის ან ლექციის ხანგრძლივობა (40-50 წუთი). *აკადემიური წარმატება* – მოსწავლის მიერ საპროგრამო მასალის შესწავლა-შეთვისების ხარისხი. *აკადემიური პერსონალი* – სკოლაში მასწავლებელთა და უმაღლეს სასწავლებელში პროფესორ-მასწავლებელთა კოლექტივები. *აკადემიური შვებულება* – სტუდენტისათვის მიცემული შვებულება სასწავლო წლის განმავლობაში.

● **აკადემიური თავისუფლება** – აკადემიური პერსონალისა და სტუდენტთა უფლება დამოუკიდებლად განახორციელონ სამეცნიერო კვლევა, სწავლება და სწავლა.

● **აკადემიური მობილობა** – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სტუდენტებისა და მასწავლებლების გადაადგილება, დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, სხვა საგანმანათლებლო ან სამეცნიერო დაწესებულებაში თავისი ქვეყნის ფარგლებში ან მის გარეთ სწავლის ან სწავლების მიზნით.

● **აკადემიური პერსონალი** – ნ. *აკადემიური*.

● **აკადემიური საათი** – ნ. *აკადემიური*.

● **აკადემიური საბჭო** – უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო.

● **აკადემიური შვებულება** – ნ. *აკადემიური*.

● **აკადემიური წარმატება** – ნ. *აკადემიური*.

● **აკადემიური წელი** – ნ. *აკადემიური*.

● **აკადემიური წერა** – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების სტუდენტთა სასწავლო კურსი, რომელიც მიზნად ისახავს სტუდენტის წერითი უნარ-ჩვევების განვითარებას. მასში განხილულია ტექსტზე მუშაობის ზოგადი პრინციპები, წერის პროცესის შეფასება და წერისათვის მოსამზადებელი სამუშაოები, ასევე, წერის ისეთი ჟანრები, როგორიცაა: ესე, არგუმენტირებული ესე, კრიტიკა. განხილულია პლაგიატიზმის საკითხი და ტექსტში სხვა ავტორების აზრის გამოყენების ხერხები.

● **აკადემიური წოდება** – წოდება (საპატიო დოქტორი, ემერიტუსი), რომელიც კანონმდებლობით დადგენილი წესით ენიჭება უცხო ქვეყნის მეცნიერს ან საზოგადო მოღვაწეს განსაკუთრებული დამსახურებისთვის ან საქართველოს მოქალაქეს აკადემიურ მოღვაწეობაში პროფესიული აღიარებისათვის.

● **აკადემიური ხარისხი** – აკადემიური ხარისხი მიენიჭება პიროვნებას უმაღლესი საგანმანათლებლო სასწავლებლის ამა თუ იმ საფეხურის (საბაკალავრო, სამაგისტრო, სადოქტორო) დამთავრებისას. აკადემიური ხარისხის მინიჭების სისტემა განსხვავებულია ქვეყნებისა და უმაღლესი სასწავლებლების მიხედვით. 2001 წლიდან ევროპაში აკადემიური ხარისხის მეტ-ნაკლებად ერთიანი სისტემა (ბოლონიის პროცესი) შეიქმნა, რომლის მიხედვითაც ევროპის ძირითადი ქვეყნების უმაღლესი სასწავლებლები კურსდამთავრებულებს შესაბამისი საფეხურის დამთავრების შემდეგ სამი ტიპის სამეცნიერო ხარისხს ანიჭებენ: ბაკალავრის, მაგისტრისა და დოქტორის ხარისხს. საქართველო 2005 წლიდან შეუერთდა ბოლონიის პროცესს.

● **აკალკულია** (< ბერძ. *α-* უარყოფითი ნაწილაკი + ლათ. *calculo* ვითვლი) – ნეიროფსიქოლოგიური სიმპტომი, რომელიც ვლინდება თვლისა და რიცხვებზე ოპერაციების უნარის დარღვევაში, მოშლაში. ეს ხდება თავის ტვინის ქერქის (მარცხენა ნახევარსფერო) დაზიანების შედეგად. ასეთ შემთხვევაში მოსწავლე ვერ ცნობს რიცხვებს, ერთმანეთში ურევს მსგავსი მოხაზულობის ციფრებს (მაგალითად 6 და 9) და ვერ ასრულებს მათზე ზეპირ და წერით ოპერაციებს. *აკალკულაცია* ხშირად ეხამება სენსორულ აფაზიას. ნ. დისკალკულაცია.

● **„აკვარიუმი“** – სწავლების მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია გამოსაკვლევი პრობლემის მრავალასპექტიანი ანალიზის ათვისებაზე და მოსწავლის რეფლექსიური უნარების განვითარებაზე. გულისხმობს ორი ჯგუფის – შიდა და გარე – ერთდროულ მუშაობას. შიდა ჯგუფი მონა-

წილეობს ამა თუ იმ თემის განხილვაში, ამასთან, გარე ჯგუფის წევრები გამოდიან დამკვირვებლების როლში.

● **აკმეოლოგია** (< ძვ.ბერძ. *ακμή* მწვერვალი + *λόγος* მოძღვრება) – განვითარების ფსიქოლოგიის განყოფილება, რომელიც იკვლევს ინდივიდუალური განვითარების უმაღლესი საფეხურის მიღწევის შესაძლებლობის უზრუნველყოფელ მექანიზმებსა და კანონზომიერებებს. უფრო ფართო გაგებით არის დისციპლინათაშორისი მეცნიერების დარგი.

● **აკომოდაცია** (< ლათ. *accommodatio* შეგუება, შეწყობა) – 1. მექანიზმი, რომელიც მდგომარეობს არსებული სქემის ცვლილებაში იმისათვის, რომ იგი შეეწყოს ახალ საგანს ან სიტუაციას. კერძოდ, – თვალის ბროლის სიმრუდის ცვლილება იმისათვის, რომ ბადეზე გამოსახულება ზუსტად იქნეს ფოკუსირებული. 2. *პიაჟეს* მიხედვით – უკვე ჩამოყალიბებული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ცვლილება ახალი პირობების (სიტუაციის, გარემოს და სხვ.) გაჩენის (წარმოშობის) შესაბამისად. ქცევის სქემის შეგუება ახალ სიტუაციასთან ხდება აქტიურობის ხარჯზე, რის შედეგადაც არსებული სქემა იცვლება. ინტელექტის განვითარებაში აკომოდაცია აღწერილი იყო ბიოლოგიური აკომოდაციის ანალოგიით. ბიოლოგიური აკომოდაციის მიზანი გარესამყაროს ნაირგვარ მოთხოვნებთან შეგუების პროცესია. აკომოდაცია თანაფარდობაშია ასიმილაციასთან. ისინი ერთად აღწერენ შეგუების, ადაპტაციის აქტებს. ცნება შემოიღო *ჟონ პიაჟემ*.

● **აკრედიტაცია** (< ლათ. *accredo* ნდობა) – დადგენილ კრიტერიუმებთან და მაჩვენებლებთან (სტანდარტებთან) ობიექტის შესაბამისობის ოფიციალური დამტკიცების

პროცედურა. საგანმანათლებლო დარგში ეს არის პროცედურა, რომელიც ამტკიცებს სასწავლო დაწესებულების საქმიანობის შესაბამისობას სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტებთან, ასევე, განსაზღვრავს სასწავლო დაწესებულების სტატუსს. *აკრედიტაცია* ეხება კონკრეტულ პროგრამას და არა სასწავლებელს. შესაძლოა, სასწავლებელს ჰქონდეს აკრედიტებული და არაკრედიტებული პროგრამები, თუმცა, ყველა შემთხვევაში გაცემული დიპლომი აღიარებულია სახელმწიფოს მიერ.

● **აკუმულაცია** (< *ლათ. accumulatio* დაგროვება) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. ზოგადად: რისამე დაგროვება რომელიმე სისტემაში, ერთმთლიანობაში.

● **აკუსტიკა** (< *ბერძ. ακουσ* (აკუო) მესმის) – მეცნიერება ბგერის შესახებ, სწავლობს ბგერის ფიზიკურ ბუნებას და პრობლემებს, რომლებიც დაკავშირებულია ბგერის წარმოშობასთან, გავრცელებასთან, აღქმასთან და ზემოქმედებასთან. აკუსტიკა არის ფიზიკის (მექანიკის) ერთ-ერთი მიმართულება, რომელიც იკვლევს ყველაზე დაბალი სიხშირეებიდან ყველაზე მაღალ სიხშირეებამდე დრეკად რხევებსა და ტალღებს.

● **ალალია** (< *ძვ. ბერძ. ἄ- უარყოფითი ნაწილაკი + λαλῆν* მეტყველება) – მეტყველების არქონა ან ბოლომდე განუვითარებლობა ნორმალური სმენისა და დაუზიანებელი ინტელექტის დროს. ალალია ორი სახისაა: მოტორული და სენსორული. ალალიის მიზეზი შეიძლება იყოს თავის ტვინის დიდი ნახევარსფეროების სამეტყველო უბნების დაზიანება მშობიარობისას ან ტვინის დაავადებები ან ტრავმები, გადატანილი წინასამეტყველო პერიოდში.

● **ალგებრული აზროვნება** – მათემატიური აზროვნების სპეციფიკური ტიპი. ადამიანები, რომელთა აზროვნებაში ეს ტიპი დომინირებს, ბუნებით კომბინატორები და კონსტრუქტორები არიან. ისინი მიდრეკილნი არიან იმისკენ, რომ ობიექტები სტრუქტურულად აღიქვან. მზად არიან, რამდენჯერმე დაშალონ და ისევ ააწყონ ერთი და იგივე ობიექტი. ამოცანის ამოხსნას უდგებიან ქაოსური განწყობით, ჩვევიათ სიტუაციის გამარტივება. იწყებენ საქმეს იმ ადგილიდან, რომელიც მოსწონთ, შემდეგ გადახტებიან სადღაც შუაში, შემდეგ კვლავ ბრუნდებიან უკან და ა. შ. ცხოვრებაში ისინი მეტწილად დაბნეულები არიან.

● **ალგორითმი** (< *ფრანგ. algorithme* < არაბული საკუთარი სახელიდან *ალ-ხორეზმი*) – ზუსტი ნაკრები იმ ინსტრუქციებისა, რომლებიც აღწერენ შედეგის (განსაზღვრული კლასის ამოცანის ამოხსნის) მიღწევისათვის საჭირო მოქმედებათა თანამიმდევრობას. ალგორითმის საფუძველზე მასწავლებელი მოსწავლეთათვის ადგენს სხვადასხვა სამახსოვროებს, შესასწავლი მოვლენებისა და ფაქტების ანალიზის სქემებს.

● **ალგორითმული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ორიენტირებულია წინასწარ დადგენილ წესებზე, ტიპიური ამოცანების ამოხსნისათვის აუცილებელ მოქმედებათა საყოველთაოდ მიღებულ თანამიმდევრობაზე.

● **ალექსია** (< *ძვ. ბერძ. ἀ- უქონლობის აღმნიშვნელი წინსართი + λέξις მეტყველება*) – ინტელექტის ნორმალური განვითარების დროს კითხვის დაუფლების სრული უუნარობა. ნ. დისლექსია.

● **ალტერნატივა** (< *ფრანგ.* *alternative* < *ლათ.* *alter* ორიდან ერთი) – ერთმანეთის საპირისპირო ორი შესაძლებლობიდან ერთ-ერთის არჩევის აუცილებლობა, ასევე, თითოეული ამ შესაძლებლობებიდან; მესამე შესაძლებლობა არ არსებობს. ზოგჯერ *ალტერნატივას* უწოდებენ ერთმანეთის საპირისპირო ორი ან მეტი შესაძლებლობიდან ერთ-ერთის არჩევის აუცილებლობას. პირველ შემთხვევაში შესაძლებლობები *კონტრადიქტორულია*, ე. ი. საპირისპიროა და წინააღმდეგობრივი. მეორე შემთხვევაში – *კონტრარული*, ე. ი. საპირისპიროა, მაგრამ წინააღმდეგობრივი არ არის.

● **ალტერნატიული** – ალტერნატივის ხასიათისა; ორში ერთი აუცილებელი ან შესაძლებელი.

● **ალტერნატიული აზროვნება** – მრავალგანზომილებიანი (მრავალვარიაციული) აზროვნება, უნარი იმისა, რომ გქონდეს პარალელურად რამდენიმე „საკუთარი“ აზრი, ხედვის წერტილი, რომელთა შორის ერთი შეიძლება იყოს სხვაზე უფრო მნიშვნელოვანი და შეიძლება ისიც, რომ ყველა იყოს თანაბარუფლებიანი. მოცემულ შემთხვევაში ყველა შესაძლო ვარიანტს შორის ყველაზე სწორი ამოხსნის შერჩევის უნარი.

● **ალტრუიზმი** (< *ლათ.* *alter* სხვა, სხვები) – ცნება, რომლითაც აზრიანდება როგორც აქტიურობა, დაკავშირებული სხვების კეთილდღეობისთვის უანგარო ზრუნვასთან. ეს არის პიროვნების ზნეობრივი ნორმა ან თვისება, რომელიც ვლინდება გარემომცველების კეთილდღეობაზე უანგარო ზრუნვაში, სხვა ადამიანის ან სოციალური ერთობის სასარგებლოდ საკუთარი ინტერესების შეწირვისათვის მზაო-

ბაში. ამ აზრით, თანაფარდობაშია ცნებასთან *თავგანწირვა*, *თავდადება*. ზოგჯერ მოიაზრება როგორც *ეგოიზმის* საპირისპირო. ფსიქოლოგიაში ზოგჯერ განიხილება როგორც *პროსოციალური ქცევის* სინონიმი ან მისი ნაწილი.

● **ამბიდექსტრია** (< *ბერძ. αμψι* ორობითობის მაჩვენებელი წინსართი + *ლათ. dexter* მარჯვენა) – როგორც მარჯვენა, ისე მარცხენა ხელის ერთნაირად წარმატებით გამოყენების უნარი. ბავშვების დაახლოებით ერთ პროცენტს *ამბიდექსტრია* თანდაყოლილი აქვს, დანარჩენებს ვარჯიშის შედეგადა აქვთ განვითარებული. საპირისპირო მოვლენაა *ამბისინისტრია*.

● **ამბივალენტურობა** (< *ბერძ. αμψι* ორობითობის მაჩვენებელი წინსართი + *ლათ. valentia* ძალა) – რაიმესთან მიმართების ორობითობა (დაყოფა), განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია *განცდის ორობითობა*, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ერთი და იგივე ობიექტი ადამიანში იწვევს ერთდროულად ორ ურთიერთსაწინააღმდეგო გრძნობას. *გრძნობათა ამბივალენტურობა* პიროვნების რთული მდგომარეობაა, რომელიც დაკავშირებულია ურთიერთსაწინააღმდეგო ემოციებისა და გრძნობების ერთდროულ წარმოშობასთან; ეს არის პიროვნების შინაგანი კონფლიქტის გამოვლინება. ხშირად შეიმჩნევა მოზარდებში თანატოლებთან, მშობლებთან თუ პედაგოგებთან ურთიერთობისას.

● **ამორალიზმი** (< *ლათ. a-* უარყოფითი ნაწილაკი + *moralis* ზნეობრივი) – მორალის საყოველთაოდ მიღებული ნორმების უარყოფა ადამიანთა ქცევაში; პრაქტიკული ან იდეური ორიენტაციის პრინციპი, რომელიც აფუძნებს ადამიანის ქცევაში, ასევე – პოლიტიკაში, მორალის ზოგადსაკა-

ცობრიო ნორმებისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულების მართლზომიერებას; პიროვნების უარყოფითი თვისებების, მისი ქცევებისა და ცხოვრების რაგვარობის მახასიათებელი (უნამუსობა, სიცრუე და სხვ.). პრაქტიკაში *ამორალიზმი* შეიძლება დაკავშირებული იყოს ამა თუ იმ ინდივიდის ზნეობრივ განუვითარებლობასთან ან წარმოშვას სოციალურმა წინააღმდეგობებმა, რომლებიც იწვევს საზოგადოების მთელი ფენების დეგრადაციასა და პიროვნების სულიერ რღვევას.

● **ამოცანა** – განსაზღვრულ პირობებში მოცემული საქმიანობის მიზანი, რომელიც უნდა იქნეს მიღწეული ამ პირობების გარდაქმნის შედეგად.

● **ანალიზი** (< ძვ. ბერძ. *ἀνάλυσις* დაშლა, დანაწევრება) – მთელის (საგნის, ცნების, თვისების, პროცესის ან საგანთა შორის მიმართების) შემადგენელ ნაწილებად აზრითი ან რეალური დანაწევრების ოპერაცია, რომელიც სრულდება შემეცნების პროცესში ან ადამიანის საგნობრივ-პრაქტიკულ საქმიანობაში. *სინთეზთან* ერთიანობაში *ანალიზი* საშუალებას გვაძლევს, მივიღოთ აუცილებელი ინფორმაცია კვლევის ობიექტის სტრუქტურის შესახებ, აგრეთვე, ფაქტების საერთო მასიდან გამოვყოთ ის, რომლებიც უშუალოდ განეკუთვნება განსახილველ საკითხს. ამასთან, *ანალიზი* კვლევის მეთოდიცაა. პედაგოგიკურ-ფსიქოლოგიურ კვლევებში გამოიყენება ანალიზის სხვადასხვა ფორმა: **კლასიფიკაციური ანალიზის** საშუალებით ხორციელდება მეცნიერული კვლევის პირველი, აღწერითი სტადია იმ მიზნით, რომ მოხდეს მოვლენების მოწესრიგება და სისტემატიზირება მსგავსების, მოსაზღვრეობისა და განმეორებადობის სა-

ფუძველზე. *მიმართებათა ანალიზი* – შემეცნების უფრო რთული ეტაპია, რომლის მიზანია შესასწავლი მოვლენების არსის გაგების გაღრმავება, ამ მოვლენების განვითარების პროცესის შესწავლა შესასწავლის ნაწილებად დაშლისა და ამ ნაწილებს შორის მიმართებათა შესწავლის გზით, ე. ი. ფუნქციონალური დამოკიდებულებების გამოვლენით. მაგრამ მიმართებათა ანალიზი ვერ ხსნის მოვლენათა შორის მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს – ცვლილებათა მთავარ განმსაზღვრელს. ამ კავშირს ხსნის *კაუზალური* (< ლათ. *causalis* „მიზეზობრივი“) *ანალიზი*, რომელსაც მკვლევარი მიჰყავს ისეთ არსებით მიმართებათა აღმოჩენისკენ, რომლებიც მოვლენათა მიზეზებს წარმოადგენენ, მიჰყავს მეცნიერული კანონების აღმოჩენისკენ. კაუზალური ანალიზი იზოლირებულად სწავლობს მიზეზსა და შედეგს, ამ შემთხვევაში და ამ მიზნით მას მოვლენა ცალკე ამოაქვს ზოგადი კავშირებიდან. ამოდის რა სინამდვილის გაგებიდან როგორც ერთიანისა, შემდგარის ურთიერთგანმაპირობებელი ნაწილები-საგან, *დიალექტიკური ანალიზი* ცალმხრივ კაუზალობას ძლევს და გულისხმობს მოვლენის განხილვას ზოგად კავშირებში და განვითარებაში.

● *ანალიზური აზროვნება* – აზროვნების ტიპი, რომელიც მიმდინარეობს ლოგიკური დასკვნების გზით, როცა ამ დასკვნებს მუდმივად მიეყვართ ძირითადი პრინციპის, კანონზომიერების სწორ გაგებამდე. ანალიზური აზროვნება მოიცავს ისეთ აზროვნებით ოპერაციებს, როგორიცაა: აბსტრაქტიზაცია, ანალიზი, განზოგადება, სინთეზი, შედარება და სხვ. *ანალიზური აზროვნება* გაშლილია დროში, აქვს მკაფი-

ოდ გამოხატული და სუბიექტის მიერ საკმაოდ გაცნობიერებული ეტაპები. საპირისპიროა *ინტუიციური აზროვნება*.

● **ანალოგია** (< ძვ. ბერძ. *ἀναλογία* შესატყვისობა, მსგავსება) – არაერთგვაროვანი საგნების, მოვლენების, პროცესების, სიდიდეების და სხვათა მსგავსება (საერთო ნიშნების მქონეობის საფუძველზე); ხშირად გამოიყენება *დასკვნა ანალოგიის მიხედვით*, რომლის ჩვეულებრივი სქემა ასეთია: *B* ობიექტს გააჩნია ნიშნები *a, b, c, d, e*; ამასთან, *C* ობიექტს გააჩნია ნიშნები *b, c, d, e*; მაშასადამე, *C* ობიექტს შესაძლოა გააჩნდეს ნიშანი *a*. *ანალოგიას* არა აქვს დიდი დამტკიცებითი ძალა არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი დასკვნა ყოველთვის ალბათურია, არამედ იმიტომაც, რომ ამ ალბათობის ხარისხი შესადარებელი ობიექტების ნიშნების შემთხვევითი მსგავსების ან არაარსებითი ნიშნების დაფიქსირების საფუძველზე შეიძლება აღმოჩნდეს ძალიან დაბალი. ანალოგიის მიხედვით დასკვნის ალბათობის ამაღლების მიზნით მიღებულია შემდეგი მოთხოვნები: 1) ანალოგია უნდა ემყარებოდეს შესადარებელი ობიექტების არსებით ნიშნებს და შესაძლებლობის მიხედვით მსგავსი ნიშნები უნდა იყოს რაც შეიძლება მეტი; 2) იმ ნიშნის, რომლის მიმართაც კეთდება დასკვნა, კავშირი ობიექტების საერთო ნიშნებთან უნდა იყოს რაც შეიძლება მჭიდრო; 3) ანალოგიამ არ უნდა წაგვიყვანოს დასკვნისაკენ ობიექტების ყველა ნიშნით მსგავსების მოთხოვნით; 4) დასკვნა ანალოგიის მიხედვით უნდა შეივსოს განსხვავებათა კვლევით და იმის დამტკიცებით, რომ ეს განსხვავებები არ შეიძლება იყოს ანალოგიის მიხედვით დასკვნაზე უარის თქმის საფუძველი.

● **ანალოგია პირადი** – ეს ის შემთხვევაა, როცა ადამიანი თავს წარმოიდგენს იმ საგნად, ან მის ნაწილად, რომელზედაც ლაპარაკია ამოცანაში. პირდაპირი გაგებით, საჭიროა შესვლა ამოცანაში მოცემულ „სახეში“, რომ იგრძნოს ის, რაც ამ „სახის“ თავს ხდება. რას იძლევა ასეთი გარდასახვა? – იგი მნიშვნელოვნად ამცირებს აზროვნების ინერციას და ხელს უწყობს ამოცანის ახლებურად დანახვას. გამოიყენება *სინექტიკაში*. ნ. ემპათია.

● **ანალოგია პირდაპირი** – ეს ის შემთხვევაა, როცა განსახილველი ობიექტი შედარებულია მეტნაკლებად მის მსგავს ობიექტთან, ე. ი. იმ ობიექტთან, რომელთანაც მოცემულ ობიექტს მახასიათებელი ნიშნების ნაწილი საერთო აქვს. გამოიყენება *სინექტიკაში*.

● **ანალოგია სიმბოლური** – ეს არის ანალოგია, რომლის მეშვეობითაც პრობლემა აღიწერება რამდენიმე სიტყვით განზოგადებულად, აბსტრაქტულად და პარადოქსალურად. მაგალითად, „შადრევანი – უძრაობა, რომელიც ეცემა“. სიმბოლური ანალოგია ხელს უწყობს, ორიგინალური, პარადოქსალური აღწერის გამოყენებით, ამოცანის დანახვას ახალი თვალთახედვით. გამოიყენება *სინექტიკაში*.

● **ანალოგია ფანტასტიკური** – გვთავაზობს, ამოცანაში შემოვიყვანოთ ფანტასტიკური საშუალებები ან პერსონაჟები, რომლებიც შეასრულებენ იმას, რაც ამოცანის პირობაში მოითხოვება. ამ ხერხის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ფანტასტიკურ საშუალებათა აზრითი გამოყენება ხშირად ხელს უწყობს ამოცანის ამოხსნის ახალი გზების ძიებაში

გარკვეული ხელისშემშლელი შეზღუდულობების დაძლე-
ვას. გამოიყენება *სინექტიკაში*.

● **ანალოგიური** – მსგავსი, იმგვარივე.

● **ანატომია** (< *ბერძ. ἀνα-* კვლავ + *τέμνω* ვჭრი, ვაპობ, ვკვეთ) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმებისა და მათი ნაწილების აგებულებას. ანატომია, როგორც მეცნიერება, სწავლობს არა მარტო ორგანიზმის გარეგან აგებულებას მთლიანობაში, არამედ – მასში შემავალ ორგანოთა შინაგან ფორმასა და სტრუქტურასაც.

● **ანაქრონიზმი** (< *ფრანგ. anachronisme* < *ბერძ. ανά* უკან + *χρῶνις* დრო) – 1. ქრონოლოგიური შეუსაბამობა; ამა თუ იმ ფაქტის შეცდომით მიკუთვნება სხვა დროისათვის, სხვა ეპოქისათვის. 2. ძველი დროის გადმონაშთი, რომელიც არ შეეფერება თანამედროვე ცხოვრების პირობებს; მოძვე-
ლებული შეხედულება ან ჩვეულება.

● **ანდრაგოგიკა** (< *ბერძ. ἀνδρῆς* მოზრდილი ადამიანი, მამაკაცი + *ἄγω* მიმყავს) – სწავლების თეორიის განყოფილე-
ბა, რომელიც ხსნის სასწავლო საქმიანობის მოწიფული სუ-
ბიექტის მიერ ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შეთვისების სპე-
ციფიკურ კანონზომიერებებს. ტერმინი *ანდრაგოგიკა* შემო-
იღო *კაპბა* 1833 წელს.

● **ანდროგინია** (< *ლათ. andros* მამაკაცური, მამაკაცი-
სა + *gunes* ქალური, ქალისა) – ცნება, რომელიც შემოიღო
ამერიკელმა ფსიქოლოგმა *სანდრა ბემმა* აღსანიშნავად იმ
ადამიანებისა, რომლებიც თავის თავში წარმატებით უზამე-
ბენ ერთმანეთს როგორც ტრადიციულად მამაკაცურ, ისე
ტრადიციულად ქალურ ფსიქოლოგიურ თვისებებს. რო-

გორც დამტკიცებული იყო, ამ თვისებათა დიფერენციაცია სქესობრივი ნიშნების მიხედვით წარმოიქმნება და ყალიბდება უფრო ბიჭებისა და გოგონების სპეციფიკური ოჯახური აღზრდისა და მათზე სოციალური ზეგავლენის შედეგად, ვიდრე სქესებს შორის ბიოლოგიური განსხვავებებისა.

● **ანთროპოკოსმიზმი** (< ბერძ. *άνθρωπος* ადამიანი + ძვ. ბერძ. *κοσμος* სამკაული, წესრიგი; მშვიდობა) – ფილოსოფიური და ზოგადმეცნიერული შეხედულება, რომლის თანახმადაც ადამიანი, მისი აზრი და საქმიანობა დგას სამყაროს ევოლუციის ცენტრში, მერე კი თვითონ გამოდის მის უმძლავრეს ფაქტორად. პედაგოგიკაში ჩამოყალიბდა როგორც არაძალადობრივი აღზრდისა და გლობალური აზროვნების ფორმირების თეორია, რომელიც ორიენტირებულია ზოგადსაკაცობრიო პრობლემების დასმაზე, მათ მშვიდობიან ამოხსნაზე და იმის გაგებაზე, რომ ადამიანი („მე“) სამყაროს აქტიური ნაწილაკია.

● **ანთროპოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *άνθρωπος* ადამიანი + *λόγος* მეცნიერება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერებათა ერთობლიობა, რომელიც სწავლობს ადამიანს, მის წარმოშობას, განვითარებასა და არსებობას ბუნებრივ და კულტურულ (ხელოვნურ) გარემოში. ანთროპოლოგია იკვლევს ადამიანთა შორის ფიზიკურ განსხვავებას, რომელიც სხვადასხვა ბუნებრივ-გეოგრაფიულ გარემოში ისტორიულად ჩამოყალიბდა მათი განვითარების პერიოდში. ანთროპოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი დარგია *რასათმცოდნეობა*, რომელიც იკვლევს ადამიანთა რასებს (თანამედროვე რასე-

ბის კლასიფიკაციის პრობლემები, მათი გეოგრაფიული გავრცელებულობა, ფორმირების ისტორია და სხვ.).

● **ანთროპოლოგიზმი** (< ბერძ. *ἀνθρωπος* ადამიანი + ბერძ. *λογισμός* < *λογος* სიტყვა) – მეცნიერული კონცეფცია (შეხედულებათა სისტემა), რომელიც ადამიანს განიხილავს როგორც ბუნების უმაღლეს და უსრულყოფილეს ქმნილებას. *ანთროპოლოგიზმში* ადამიანი წარმოადგენს ძირითად მსოფლმხედველობრივ კატეგორიას, რომლის პოზიციიდანაც უნდა წარმოებდეს ბუნებისა და საზოგადოების კვლევა, უნდა მიმდინარეობდეს ყველა მეცნიერების განვითარება.

● **ანთროპოსოფია** (< ბერძ. *ἄνθρωπος* ადამიანი + *σοφία* სიბრძნე) – პედაგოგიკის მოკავშირე რელიგიურ-მისტიკური სწავლება, რომელიც თეოსოფიიდან გამოეყო, დაფუძნებულია 1912 წელს *რუდოლფ შტაინერის* მიერ იმ მიზნით, რომ ფართო წრისათვის შეექმნა ადამიანთა აზროვნებაზე დამყარებული თვითგანვითარებისა და სულიერი შემეცნების მეთოდები. *შტაინერისა* და მისი მიმდევრების მიერ ხასიათდება როგორც „მეცნიერება სულის შესახებ“. ნ. თეოსოფია.

● **ანთროპოსოფიური პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც შექმნა ვალდორფის სკოლის დამაარსებელმა, ავსტრიელმა *რუდოლფ შტაინერმა* ანთროპოსოფიისა და რელიგიურ-მისტიკური მოძღვრების საფუძველზე. ანთროპოსოფოსები თვლიან, რომ ბავშვი ვითარდება ციკლურად და ამა თუ იმ ცოდნის ათვისებისათვის არსებობს გარკვეული დრო. ამ დროის დაჩქარება ბავშვისათვის მხოლოდ უარყოფითი შედეგის მომტანია. ადრეულ განვითარებას *შტაინერის* სკოლის წარმომადგენლები არ ცნობენ. მათი თქმით,

ყველაფერს თავისი დრო აქვს, ბავშვი უნდა დატკბეს ბავშვობით და მხოლოდ მაშინ განვითარდება იგი ჰარმონიულად.

● **ანთროპოცენტრიზმი** (< ბერძ. *άνθρωπος* ადამიანი + ლათ. *centrum* ცენტრი) – არამეცნიერული იდეალისტური შეხედულება, რომლის მიხედვითაც ადამიანი არის სამყაროს ცენტრი და სამყაროში მიმდინარე ყველა მოვლენის მიზანი.

● **ანკეტა** (< ფრანგ. *enquête* გამოკითხვა, გამოკვლევა) – 1. გამოკითხვითი ფურცელი, რომელიც შედგენილია მისი შემსგები პირის შესახებ ამა თუ იმ ცნობის მისაღებად; 2. კითხვების ის სია, რომელსაც მკვლევარი უდგენს პიროვნებათა გამოსაკვლევ კონტინგენტს, რომლებზე პასუხებიც წარმოადგენს პირველად მასალას განზოგარებისათვის.

● **ანკეტიორი** – პიროვნება, რომელიც მასალებს აგროვებს ანკეტირებით.

● **ანკეტირება** – 1. პირველადი მასალის შეგროვების მეთოდი სოცილოგიურ, პედაგოგიკურ, ფსიქოლოგიურ და სხვა კვლევებში ანკეტის საშუალებით; 2. ანკეტიორის მიერ ანკეტის შევსების პროცესი.

● **ანკეტირების მეთოდი კვლევაში** – ზეპირი გამოკითხვა (საუბარი, ინტერვიუ) გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა კვლევაში ჩართულ ადამიანთა რაოდენობა დიდი არ არის. თუ კვლევაში უნდა ჩაერთოს ასობით და ათასობით ადამიანები, მით უმეტეს, თუ ეს მოკლე დროში ხდება, მაშინ ეს ორი მეთოდი უძლურია და გამოსაყენებელია *ანკეტირება*. ანკეტას უწოდებენ კითხვების ჩამონათვალს, გარკვეული თემის მიხედვით, რომლებსაც პასუხი უნდა გასცენ

მოსწავლეებმა. ანკეტის მეშვეობით შეიძლება გამოვლინდეს მოსწავლეთა ზნეობრივი წარმოდგენები და ცნებები, მათი მიდრეკილებები, კავშირები, შეფასებითი მტკიცებები მათ გარშემო მყოფი ხალხის, შრომის, პროფესიის მიმართ, საზოგადოებრივი აზრის მაჩვენებლები და სხვ. ბოლო დროს ანკეტირებამ პედაგოგიკურ პრაქტიკაში ფართო გამოყენება ჰპოვა, იმდენად ფართო, რომ მრავალმა მკვლევარმა იგი ინფორმაციის მიღების უნივერსალურ მეთოდად ცნო. სინამდვილეში, მართალია, ანკეტის მეშვეობით გროვდება ძირითადი ინფორმაცია, მაგრამ იშვიათი არაა შემთხვევა, როცა მოსწავლეები არასაკმაოდ სერიოზულად პასუხობენ ანკეტის კითხვებს. ანკეტების სუსტი მხარეა მათი სტანდარტული ხასიათი, მკვლევარის ცოცხალი კონტაქტის არარსებობა რესპონდენტებთან, რაც ყოველთვის არ უზრუნველყოფს საკმაოდ სრული და გულწრფელი პასუხების მიღებას. არ შეიძლება ანკეტირებისა და მისი შედეგების მნიშვნელობის გადაჭარბებული შეფასება. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ანკეტირებით შეიძლება ყველაფრის გაგება. ანკეტირება გვაძლევს მხოლოდ იმის საშუალებას, რომ მივიღოთ ემპირიული მასალა, რომელშიც აუცილებელია კორექტივების შეტანა და დასკვნების გამოტანა მხოლოდ ამის შემდეგაა შესაძლებელი.

● **ანომალია** (< ბერძ. *ανωμαλία* უსწორმასწორობა) – ნორმიდან, ზოგადი კანონზომიერებიდან გადახრა, არასწორობა.

● **ანომალური ბავშვები** – ბავშვები, რომლებშიც ფიზიკური ან ფსიქიკური გადახრები იწვევს ზოგადი განვითარების ნორმალური მსვლელობის დარღვევას. სხვადასხვა

ანომალია სხვადასხვანაირად აისახება ბავშვთა სოციალური კავშირების ფორმირებაზე. დარღვევის ხასიათის მიხედვით, დეფექტების ნაწილი შეიძლება სრულად იქნეს დაძლეული ბავშვის განვითარების პროცესში, ნაწილი კი შეიძლება დაექვემდებაროს მხოლოდ კორექციას ან კომპენსაციას. ანომალიური ბავშვის განვითარება მთლიანობაში ექვემდებარება ბავშვის ფსიქიკური განვითარების ზოგად კანონზომიერებებს, მაგრამ მას საკუთარი კანონზომიერებებიც საკმაოდ ბევრი გააჩნია. ანომალიურად ითვლება მხოლოდ ისეთი ბავშვი, რომლის განვითარება დარღვეულია. ეს იმას ნიშნავს, რომ დეფექტის მქონე ყველა ბავშვი არ მიეკუთვნება ანომალიურთა კატეგორიას. მაგალითად, თუ ბავშვმა დაკარგა ცალი თვალი ან სმენა ერთ ყურში, ის ანომალიური არ არის, რადგან მისი ფსიქიკური განვითარება შეიძლება სრულიად ნორმალურად წარიმართოს. ანომალიური მხოლოდ ის ბავშვებია, რომელთაც დეფექტების გამო დარღვეული აქვთ ფსიქიკური განვითარების ნორმალური პროცესი. სხვა სიტყვებით, ანომალიურ ბავშვებზე საუბრისას საუბარია ბავშვის ანომალიურ განვითარებაზე და არა ცალკეულ დეფექტებზე.

● **ანტიკოლექტივი** – ჯგუფი, რომლისთვისაც მახასიათებელია კოლექტივის ცალკეული ნიშნები (საერთო მიზანი, ერთობლივი საქმიანობა, ორგანიზაციული სტრუქტურა და სხვ.), მაგრამ განსხვავდება განცალკევებულობით, გათიშულობით, ჯგუფური ანტიპათიებით, კონფლიქტურობითა და კონფორმიზმით.

● **ანტინომია** (< ძვ. ბერძ. ἀντι- წინააღმდეგ + νόμος კანონი; წინააღმდეგობა კანონში ან კანონის წინააღმდეგობა

თავის თავთან) – სიტუაცია, რომელშიც ერთი და იმავე ობიექტის შესახებ წინააღმდეგობრივ გამონათქვამებს აქვთ ლოგიკურად თანაბარუფლებიანი დასაბუთება, და მათი ჭეშმარიტობა ან მცდარობა არ შეიძლება დასაბუთდეს მიღებული პარადიგმის ჩარჩოებში. ეს იგივეა, რაც წინააღმდეგობა ორ დებულებას შორის, როცა ეს დებულებები ერთნაირად ჭეშმარიტადაა აღიარებული. ანტინომია, როგორც წესი, ორ თეორიულ დებულებას შორის ლოგიკურ წინააღმდეგობას აფიქსირებს თეზისურ-ანტითეზისური ფორმით.

● **ანტიპათია** (< ბერძ. *αντιπάθεια* < *αντι* წინააღმდეგ + *πάθος* ვნება, ჟინი) – მტრობის, ცუდი განწყობილების ან ზიზღის გრძნობა, ვინმესთან ან რაიმესთან უსიამოვნო ემოციონალური მიმართება. *ანტიპათია*, როგორც *სიმპათია*, არის ანგარიშმიუცემელი, შეუცნობელი გრძნობა და არ არის განპირობებული ნებისყოფითი გადაწყვეტილებით, მაგრამ იგი შეიძლება აღმოცენდეს გაცნობიერებულადაც, იმ ადამიანთან, არსებათა და მოვლენათა მიმართ ჩამოყალიბებულ მორალურ შეფასებათა შედეგად, რომელთაც კიცხავს მოცემულ საზოგადოებაში მიღებული შეხედულებათა სისტემა.

● **ანტისციენტუზმი** — *სციენტუზმის* სრული საწინააღმდეგო. იგი უარყოფს საზოგადოების იდეურ ცხოვრებაში მეცნიერების დადებით როლს.

● **აპათია** (< ბერძ. *α-* გარეშე + *πάθος* გატაცება) – გარესამყაროსადმი გულგრილი, უხალისო დამოკიდებულება. *აპათიის* დროს შემცირებულია ან სრულიად დაკარგულია ინტერესები, ადგილი არა აქვს ემოციონალურ რეაქციებს, არ არის სწრაფვა რომელიმე საქმიანობისადმი. სიტყვა *აპათია* ხშირად გამოიყენება *სიზარმაცისა* და *ფლეგმატიკურობის*

სინონიმად. აპათია შეიძლება იყოს თანდაყოლილი თვისება, მაგრამ შეიძლება მოწმობდეს დარღვევას ბავშვის ფსიქიკურ ჯანმრთელობაში.

● **აპერცეფცია** (< ლათ. *a(d)* თან + *perceptio* აღქმა) – ადამიანის ფსიქიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტალური თვისება, რომელიც გამოიხატება გარესამყაროს საგანთა და მოვლენათა აღქმისა და ამ აღქმის გაცნობიერების განპირობებულობაში ფსიქიკური ცხოვრების, როგორც ერთმთლიანის, ზოგადი შინაარსის თავისებურებებით, ცოდნის მარაგითა და პიროვნების კონკრეტული მდგომარეობით. *ლაიბნიცმა* გამოიყენა ტერმინი *პერცეფცია* როგორც ცნობიერებამდე ჯერ კიდევ არმისული უბრალო შთაბეჭდილება, რომელსაც ჩვენი გრძნობის ორგანოებზე ახდენს ესა თუ ის ცნობილი მოვლენა (თუმცა, თანამედროვე ფსიქოლოგიაში *პერცეფცია* იგივეა, რაც *აღქმა*). *აპერცეფცია* კი აღნიშნავს შეგრძნებას, რომელიც უკვე აღქმულია ცნობიერების მიერ. მაგალითად, თუ ჩვენს გვერდით გაისმა ხმა, რომელმაც ააღელვა ჩვენი ყურის დაფის აპკი, მაგრამ ეს ხმა ჯერ კიდევ არ მისულა ჩვენს ცნობიერებამდე, მაშინ ადგილი აქვს უბრალო *პერცეფციას*; ხოლო როცა ჩვენ მივაქცევთ მას ყურადღებას და შეგნებულად გვესმის, მაშინ გვაქვს *აპერცეფციის* ფაქტი. ამიტომ *აპერცეფცია* არის ცნობილი გრძნობითი შთაბეჭდილების შეგნებული აღქმა და წარმოადგენს შთაბეჭდილებიდან შემეცნებაზე გადასვლას.

● **აპლიკანტი** (< *ინგლ. applicant* მთხოვნელი, განმცხადებელი, კანდიდატი) – პირი, რომელსაც განცხადება აქვს შეტანილი; რისამე (სამსახურის, ვიზის, სასამართლოსადმი გადაწყვეტილების გამოტანის და სხვ.) მთხოვნელი.

● **აპლიკაცია** (< ლათ. *applicātiō* მიდება, მიერთება) – გამოსახულების მიღების ხერხი; დეკორაციულ-გამოყენებითი ხელოვნების ტექნიკა; – ეს არის ფერადი ქაღალდის, ქსოვილის, ტყავის და მისთანათა ნაჭრებისაგან, ასევე, მცენარეული და სხვ. მასალისაგან (ფოთლები და სხვ.) ნაწილების გამოჭრა და ფიგურების, უზორების ან მთელი სურათების, ნახატების, ორნამენტების დაწებება (დაკერება) ფუძემასალაზე (ფონზე). როგორც წესი, *აპლიკაციის* ფუძემასალად იყენებენ სქელ ქაღალდს, მუყაოს (კარდონს), თხელი ფიცრის ნაჭერს და სხვ. აპლიკაცია შემეცნებით საქმიანობასთანაა დაკავშირებული და ბავშვების შემეცნებით და შემოქმედებით განვითარებაზე შეუძლია უდიდესი ზეგავლენის მოხდენა. *აპლიკაციას* დიდი გამოყენება აქვს ავეჯის წარმოებაში და სხვაგანაც.

● **აპორია** (< ბერძ. *ἀπορία* გამოუვალობა, უსაშველოობა, გამოუვალი მდგომარეობა) – გამოგონილი, ლოგიკურად სწორი სიტუაცია (გამონათქვამი, მტკიცება ან დასკვნა), რომელიც რეალობაში არ შეიძლება არსებობდეს.

● **აპოსტერიორი** (< ლათ. *a posteriori*) – ცდის საფუძველზე, ფაქტობრივ მონაცემებზე დაყრდნობით (საპირისპიროა *აპრიორი*).

● **აპოსტერიორული** – ცდაზე, ფაქტებზე დამყარებული, ცდიდან გამომდინარე, ცდისეული (საპირისპიროა *აპრიორული*).

● **აპრიორი** (< ლათ. *a priori*) – ცდისაგან დამოუკიდებლად, ცდის გარეშე, იმთავითვე (საპირისპიროა *აპოსტერიორი*).

● **აპრიორული** – ცდისაგან დამოუკიდებელი, იმთავითვე არსებული (საპირისპიროა *აპოსტერიორული*).

● **აპრობაცია** (< *ლათ. approbatio* მოწონება, აღიარება) – 1. თეორიულად დასაბუთებული ტექნიკური, მეცნიერული, ფინანსურ-ეკონომიკური და სხვ. პროგრამების (პროექტების) წინასწარი, ექსპლუატაციისწინა შემოწმება მოქმედებაში და მათი პრაქტიკული რეალიზაციის ეფექტურობის შეფასება. 2. *ნოუ-ჰაუს* გარკვეული პროექტების შეფასების (მოწონების) მეთოდები. 3. თეორიულად აგებული მეთოდების შემოწმება პრაქტიკაში, რეალურ პირობებში. 4. რაიმეს ოფიციალური მოწონება და დამტკიცება გამოცდისა და შემოწმების შემდეგ.

● **აპროქსიმაცია** (< *ლათ. proxima* უახლოესი) ანუ *მიახლოება* – მეცნიერული მეთოდი, რომელიც მდგომარეობს ობიექტების ერთი რიგის შეცვლაში მეორით, რომელიდაც აზრით მათთან ახლო მდგომი და მათზე უფრო მარტივი ობიექტებით. *აპროქსიმაცია* იძლევა იმის საშუალებას, რომ მოცემული ობიექტის გამოკვლევა დაყვანილ იქნას უფრო მარტივი ან უფრო მოხერხებული ობიექტის შესწავლაზე (მაგალითად, ისეთებისა, რომელთა მახასიათებლები ადვილად გამოითვლება ან რომელთა თვისებები უკვე ცნობილია) და ამით სრულად იქნას გამოკვლეული მოცემული ობიექტის რიცხვითი მახასიათებლები და ხარისხობრივი თვისებები.

● **არავერბალური ურთიერთობა** – ურთიერთობა, რომელშიც გამოიყენება არამეტყველებითი ნიშნიერი სისტემები.

● **არაოფიციალური განათლება** – თვითგანათლების გზით ცოდნის შეძენის ფორმა.

● **არაპროგრედიენტული** – რაც *პროგრედიენტული* არ არის.

● **არასაგაკვეთილო მუშაობა** – ნ. *კლასგარეშე მუშაობა*.

● **არასახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებები** – სასწავლო დაწესებულებები და ამოცანების მიხედვით მათი ანალოგიური ცენტრები, რომლებიც ფუნქციონირებენ სხვადასხვა გვარის ორგანიზაციებში, იმართება მათი დამფუძნებლების მიერ და ფინანსირდება ძირითადად მათივე ბიუჯეტიდან. მიკუთვნების ნიშნისა და შესასრულებელი ამოცანების ხასიათის მიხედვით განიყოფიან სამ სახედ: 1. საწარმოებთან ან საწარმოთა ჯგუფთან – მათ საკადრო მოთხოვნათა მომსახურება; 2. არასამთავრობო ორგანიზაციებთან – პოლიტიკურ პარტიებთან, პროფკავშირებთან, რელიგიურ გაერთიანებებთან; 3. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან – მცირე ტერიტორიის მოსახლეობის საგანმანათლებლო და კულტურულ საჭიროებათა მომსახურება.

● **არასრულწლოვანთა დანაშაული** – არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, ბავშვთა უფლებების დაცვის სფეროში, უმნიშვნელოვანესი ფუნქციის მატარებელია. იგი აერთიანებს იმ ძირითად ინსტიტუტებს, რომლებიც გამოიყენება კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებთან მიმართებით, იქნება ეს საერთაშორისო დონეზე აღიარებული სტანდარტები, სახელმძღვანელო დებულებები, პროცედურები თუ შესაბამისი კანონმდებლობით გათვალისწინებული კონკრე-

ტული მექანიზმები. თავისი არსით არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემა კომპლექსურია და აერთიანებს ისეთ სხვადასხვა სამთავრობო სტრუქტურას, სააგენტოს, უწყებას, ორგანიზაციას და დაწესებულებას, როგორცაა: პოლიცია, პროკურორები, ადვოკატები, სასამართლო, სოციალური უზრუნველყოფის სააგენტოები, საგანმანათლებლო დაწესებულებები, პრობაციის სამსახურები, სასჯელაღსრულებითი დაწესებულებები და სხვ. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული სტანდარტები დადგენილია ოთხი ძირითადი დოკუმენტით: 1. *გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა შორის დანაშაულის პრევენციის შესახებ*, 2. *გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ*, 3. *გაეროს წესები თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვნების დასაცავად* და 4. *სახელმძღვანელო პრინციპები სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვებთან დაკავშირებით მოქმედების შესახებ*. მიუხედავად იმისა, რომ ოთხივე მათგანი ძირითადად რეკომენდაციის ხასიათს ატარებს, მათ მიერ დადგენილია მთელი რიგი დებულებები, რომელთა გათვალისწინებაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განვითარებაში ძალიან დიდ როლს თამაშობს. მთავარ დოკუმენტად კი რჩება გაეროს მიერ 1989 წელს მიღებული *კონვენცია ბავშვთა უფლებების შესახებ*.

● **არასტანდარტული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც მოითხოვს ნებისმიერ სიტუაციაში ახალი მიდგომებისა და ჩვეულებრივისაგან განსხვავებული ამოხსნების

ძიების უნარს. ასეთი აზროვნება უფრო დაკავშირებულია იდეებისა და მსჯელობების ფასეულობასთან.

● **არასტანდარტული გაკვეთილი** – ნ. გაკვეთილი.

● **არაფორმალური განათლება** – სხვადასხვა წრეებში, ინდივიდუალურ მეცადინეობებზე და კურსებზე სწავლების ფორმა განათლების შესახებ დოკუმენტის მიღებით.

● **არაფორმალური პროფესიული განათლება** – პროფესიული განათლება, რომელიც პირმა მიიღო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებისაგან დამოუკიდებლად.

● **არაცნობიერი** – იმ ფსიქიკური პროცესებისა და მოვლენების ერთობლიობა, რომლებიც არ შედის ადამიანის ცნობიერების სფეროში. ეს ის პროცესები და მოვლენებია, რომლებსაც ვერ აკონტროლებს ცნობიერება. *არაცნობიერი* – ჩვეულებრივი გაგებით ნიშნავს შეუგნებელ მოქმედებას, როცა სუბიექტს არა აქვს გათვალისწინებული თავისი მოქმედების მიზანი, განხორციელების საშუალებები და მოსალოდნელი შედეგები. როგორც ფსიქოლოგიური ცნება, *არაცნობიერი* გულისხმობს ისეთი ფსიქიკური პროცესებისა და მოვლენების არსებობას, რომლებსაც ცნობიერება აკლია. მაგალითად, აღქმა შეიძლება ცნობიერიც იყოს და შეიძლება – არაცნობიერიც. ასეა სხვა ფსიქიკური პროცესებიც: ემოციები, სურვილები, მისწრაფებანი და სხვა მრავალი.

● **არტეფაქტი** (< ლათ. *artefactum* < *arte* ხელოვნება + *factus* გაკეთებული) – ჩვეულებრივი გაგებით: ნებისმიერი ხელოვნურად შექმნილი ობიექტი, ადამიანური საქმიანობის პროდუქტი. *ლაბორატორიულ კვლევებში*. ეფექტები, რომლებიც გამოწვეულია ექსპერიმენტატორის შემთხვევი-

თი ან წინასწარ განზრახული გავლენით ექსპერიმენტის მსვლელობაზე.

● **არქეტიპი** (< ძვ. ბერძ. ἀρχέτυπον პირველსახე) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. ყველაზე ზოგადი გაგებით: წინასახე, იდეა. ფსიქოლოგიაში: უნივერსალური დასაბამიერი თანდაყოლილი ფსიქიკური სტრუქტურები, რომლებიც კოლექტიური ქვეცნობიერის შინაარსს შეადგენენ, გამორკვევადია ჩვენს გამოცდილებაში და გამოააშკარავებდა, გამოვლენადია, როგორც წესი, სიმბოლიკის, სიზმრების, ზღაპრების, ლეგენდების, მითების, თქმულებების სახეებსა და მოტივებში. *არქეტიპები* ვლინდება ინდივიდუალური შეგნების ზედაპირზე ხატის (ხატოვნების) სახით. ინდივიდუალურ სახეთა მთელი მრავალგვარობა განპირობებულია რომელიღაც წინასახით, რომელსაც საბოლოო ჯამში წარმოშობს არქეტიპური ფორმა. *არქეტიპები* ვლინდება როგორც სახეები და იმავდროულად – როგორც ემოციები. არქეტიპური სახეების ემოციონალურობა უზრუნველყოფს მათ დინამიკურ მოქმედებას. ინდივიდუალურ შეგნებათა შეხებისას მათ შეუძლიათ გააღვიძონ ადამიანის ქვეცნობიერი აქტიურობა.

● **ასაკობრივი თავისებურებანი** – ერთი ასაკის ადამიანთა უმრავლესობისთვის დამახასიათებელ ფიზიკურ, შემეცნებით, ინტელექტუალურ, მოტივაციურ, ემოციონალურ და სხვ. თვისებათა კომპლექსი.

● **ასაკობრივი მიდგომა აღზრდაში** – პიროვნების განვითარების კანონზომიერებების (ფიზიკური, ფსიქიკური, სოციალური) გათვალისწინება და გამოყენება. აგრეთვე, – გათვალისწინება და გამოყენება აღსაზრდელთა სოცია-

ლურ-ფსიქოლოგიური ჯგუფების თავისებურებებისა, რაც განპირობებულია მათი ასაკობრივი შემაღეწლობით.

● **ასაკობრივი პედაგოგია** – პედაგოგიკის ნაწილი, რომელიც მოიცავს მრავალ პედაგოგიკურ მეცნიერებას (სკოლამდელი პედაგოგია, დაწყებითი სკოლის პედაგოგია, პროფესიულ-ტექნიკური განათლების პედაგოგია, საშუალო სკოლის პედაგოგია, უმაღლესი სკოლის პედაგოგია, ანდრაგოგია). იკვლევს აღზრდის, სწავლებისა და განათლების კანონებსა და კანონზომიერებებს, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციულ ფორმებსა და მეთოდებს, პიროვნების განვითარების სხვადასხვა ასაკობრივ ეტაპებზე. **ობიექტი** – ბავშვის აღზრდის პროცესი დაბადების მომენტიდან ზრდილის მდგომარეობაში გადასვლამდე. **საგანი** – ბავშვობის სხვადასხვა სტადიაში სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციის კანონზომიერებები, მეთოდები, საშუალებები და ტექნოლოგია.

● **ასაკობრივი პერიოდიზაცია** – ადამიანის განვითარების პერიოდიზაცია დაბადებიდან სიკვდილამდე, ადამიანის ცხოვრების ასაკობრივი ეტაპების საზღვრების დადგენა, საზოგადოებაში მიღებული ასაკობრივი სტრატეგიკაციის სისტემა. **ასაკობრივი პერიოდიზაცია ასაკობრივ ფიზიოლოგიაში**: 1. ახალშობილობა (პირველი 10 დღე), 2. ძუძუს ასაკი (10 დღე – ერთი წელი), 3. ადრეული ბავშვობა (1-3 წელი), 4. პირველი ბავშვობა (4-7 წელი), 5. მეორე ბავშვობა (8-12 წელი), 6. მოზარდობის ასაკი: ბიჭის 13-16 წელი, გოგოს 12-15 წელი, 7. სიჭაბუკის ასაკი: ჭაბუკის 17-21 წელი, ქალიშვილის 16-20 წელი. **მედიცინაში**: 1. ახალშობილობა (პირველი 3-4 კვირა, 2. ძუძუს ასაკი (უმცროსი ბავის, 4 კვირა-1 წე-

ლი), 3. *სკოლამდელისწინარე ასაკი* (უფროსი ბავის, 1-3 წელი), 4. *სკოლამდელი ასაკი* (3-7 წელი), 5. *უმცროსი სასკოლო ასაკი* (7-12 წელი), 6. *მოზარდობის ასაკი*, 7. *უფროსი სასკოლო ასაკი* (12-18 წელი). **ასაკობრივ ფსიქოლოგიასა და პედაგოგიკაში:** 1. *ჩვილობა* (დაბადებიდან 1 წლამდე), 2. *წინასკოლამდელი ბავშვობა* (1-3 წელი), 3. *სკოლამდელი ბავშვობა* (3-6 წელი), 4. *უმცროსი სასკოლო ასაკი* (6-10 წელი), 5. *მოზარდობის ასაკი* (საშუალოსასკოლო, 10-15 წელი), 6. *სიჭაბუკე: პირველი პერიოდი* 15-17 წელი, *მეორე პერიოდი* 17-21 წელი.

● **ასაკობრივი პერიოდიზაცია პედაგოგიკაში** – ისეთი აუცილებელი სისტემა პედაგოგიკაში, რომლის წყალობითაც მასწავლებელმა იცის, მუშაობის რომელი მეთოდები და ხერხები სად გამოიყენოს, როგორ გამოიყენოს, როდის გამოიყენოს, მოსწავლის რომელ ასაკობრივ პერიოდში. სამი წლისა და თხუთმეტი წლის – ორივე ბავშვია, მაგრამ ისინი ერთმანეთისაგან დიდად განსხვავდებიან თავიანთი განვითარების ფიზიკური და ფსიქიკური თავისებურებებით. ამასთან, ხშირად ფიზიკური ზემოქმედებს ფსიქიკურზე. მნიშვნელოვანია ყველაფერი: ნიჭიერებისა და უნარების დონე, სამყაროს აღქმის თავისებურებანი, ჰორმონების გავლენა ბავშვის ორგანიზმზე და სხვ. პედაგოგიკაში მოზარდი ბავშვისათვის სტანდარტულად გამოყოფილია რამდენიმე ასაკობრივი პერიოდი. **პირველი პერიოდი: ჩვილობის ასაკი** – დაბადებიდან 1 წლამდე. ამ ეტაპზე მხოლოდ ეყრება საფუძველი საბაზო ფიზიკურ ჩვევებს, მიმდინარეობს სამყაროს, ძირითადად პასიური, მაგრამ უწყვეტი შემეცნება. **მეორე პერიოდი: ადრეული ბავშვობის ასაკი** – 1 წლიდან 3 წლამდე.

ამ ასაკში ბავშვი იწყებს სამყაროს აქტიურ შემეცნებას, ყალიბდება სოციალურის ჩანასახები, პროგრესირებს კომუნიკაციურობითი ფუნქცია. ყველა ფიზიკური ჩვევა არსებობს, თუმცა, სრულყოფილებამდე მათ ბევრი აკლია. **მესამე პერიოდი: სკოლამდელი ასაკი – 3 წლიდან 6 (ან 7) წლამდე.** ამ ასაკში ბავშვის ცნობიერებაში ყალიბდება პიროვნული „მე“, იგი ხდება საზოგადოების წევრი, აქტიურად ურთიერთობს სხვა ბავშვებთან და უფროსებთან. ბავშვი ხდება საზოგადოების პატარა წევრი და ადვილად ითვისებს მისი ქცევის ძირითად ნორმებს. მისი ცნობისმოყვარე გონება ასეთ ასაკში ჯერ კიდევ აბსოლუტურად სუფთაა, მისთვის არ არსებობს სირთულეები და მას უკვე შეუძლია აქტიურად სწავლა, თუმცა, თამაშობითი ფორმით. **მეოთხე პერიოდი: უმცროსი სასკოლო ასაკი – 6 (ან) 7 წლიდან 11 წლამდე.** ფიზიკური ჩვევები ჩამოყალიბებულია სრულად, მაგრამ განაგრძობენ განვითარებას. პატარა ადამიანი დიდი ცხოვრების გზაზე დგება და გარკვეულ დონეზე ფლობს ისეთ ცნებებს, როგორიცაა: *გრაფიკი, მოვალეობა, საჭიროება, აუცილებლობა*. ეს პერიოდი ბავშვისათვის რთულია და აქ მასწავლებელი ეხმარება მას ფეხზე დადგომაში. **მეხუთე პერიოდი: უფროსი სასკოლო ასაკი – 11 წლიდან 14 წლამდე.** ეს მეხუთემერვე კლასების მოსწავლეებია. აღიარებულია, რომ ეს პერიოდი ყველაზე რთული და პრობლემურია. ამ ასაკში ბავშვებში ხდება ჰორმონების აფეთქება, რის გამოც ისინი არა მარტო ფსიქიკურად გაუწონასწორებელი და ნერვიულები ხდებიან, არამედ, ხშირ შემთხვევაში, აგრეთვე, – უმართავებიც. ამასთან, გონება და ცნობიერება იწყებს მწიფობას, თუ სამყარო მანამდე ბავშვურად მარტივი იყო, და ის, რაც ეჩ-

ვენებოდათ თვალსაჩინოდ – განმარტებებს არ საჭიროებდა, ახლა უკვე ყველაფერი საეჭვოა. ბავშვები ყოველგვარ ინფორმაციას ეჭვის თვალით, უნდობლურად უყურებენ, მათ გონებაში მაქსიმალიზმის ელემენტები ჩნდება. ამიტომ, ბავშვს რომ ზიანი არ მიადგეს, რომ არ გადაუხვიოს მან სწორი გზიდან, პედაგოგისაგან მოითხოვება მათდამი ფაქიზი მიდგომა და მთელი მისი ძალისხმევის მიმართვა ბავშვების მეამბოხე გონების სწორი განვითარებისკენ. **მეექვსე პერიოდი: უფროსი სასკოლო ასაკი – 14 წლიდან 17 წლამდე.** ნაწილობრივ ეს ასაკი ითვისებს უფრო გვიანდელ პერიოდსაც, 17-19 წლებს, რომელსაც **სიჭაბუკის პერიოდი** ეწოდება. ამ ასაკობრივი ჯგუფების თვისებები მსგავსია. ამ ასაკში მეცხრე-მეთერთმეტე კლასების მოსწავლეები სერიოზულად მწიფდებიან, პიროვნებები ხდებიან. პიროვნებად ქმნადობა – ეს მტკივნეული პერიოდია, იგი იწყება ძალიან ადრეული წლებიდან და გრძელდება სკოლის დამთავრების შემდეგაც. უფროსკლასელები – ეს პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე ზრდილი ადამიანებია, რომელთაც შეუძლიათ სამყაროს ადეკვატური აღქმა. მაგრამ მთელი ეს სიმწიფე და ზრდილობა რამდენადმე მოჩვენებითი და არაბუნებრივია. ამიტომ ამ ასაკის ადამიანებს თავის ამპლუაში განმტკიცებისათვის დრო სჭირდება. ასაკობრივი პერიოდიზაციის სხვა ვარიანტებიც არსებობს.

● **ასერტულობა** (< *ინგლ. assertive oneself* შეუპოვრად ყოფნა) – ადამიანის უნარი, თამამად გამოხატოს საკუთარი აზრი სხვისი შეურაცხყოფის გარეშე და სხვებთან დაამყაროს ეფექტური კომუნიკაცია, ამ დროს ადამიანი პატივს სცემს საკუთარ თავს და სხვებს. **ასერტულობა** აძლევს ადამიანს

სხვებთან ღია კომუნიკაციის საშუალებას. ასერტული ქცევა აძლევს საშუალებას ადამიანს, რომ დაიცვას საკუთარი პოზიცია, მაშინაც კი, როცა სხვებს განსხვავებული აზრი გააჩნიათ. *ასერტული* ადამიანი დარწმუნებულია თავის თავში, ფლობს დამოუკიდებლობას და არ ექვემდებარება სხვის მანიპულირებას გარედან.

● **ასიმილაცია** (< *ლათ. assimilatio* შერწყმა < *assimilare* მიმსგავსება) – ცნობიერებაში გარეგანი ობიექტებისა (ადამიანთა, საგანთა, იდეათა, ფასეულობათა) და არაცნობიერი შინაარსების ინტეგრაციის პროცესი. პიაჟეს ინტელექტის ოპერაციონალური კონცეფციის კონსტრუქტი, რომელიც გამოხატავს მასალის შეთვისებას ქცევის უკვე არსებულ სქემებში მისი ჩართვის ხარჯზე. ხორციელდება ბიოლოგიური ასიმილაციის ანალოგიით. ადაპტაციის ნებისმიერ აქტში ასიმილაცია მჭიდროდაა დაკავშირებული აკომოდაციასთან. ბავშვის განვითარების ადრეულ საფეხურებზე ახალი საგნის შეხვედრა არსებულ სქემასთან იწვევს საგნის თვისებათა დამახინჯებას და თვით სქემის ცვლილებას, ამასთან, აზრი ღებულობს შეუქცევად ხასიათს. ასიმილაციასა და აკომოდაციას შორის წონასწორობის დამყარებისას აზრი შექცევადი ხდება და ეგოცენტრული პოზიცია იცვლება ფარდობითით.

● **ასინქრონული** (< *ბერძ. α-* უარყოფითი ნაწილაკი + *χρονος* ერთდროული) – ის, რაც არ ემთხვევა რაიმეს დროში, არაერთდროული, არასინქრონული.

● **ასინქრონული სწავლება** – სწავლების მეთოდი, რომლის პროცესში კონტაქტი მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის ხორციელდება რამდენადმე დაყოვნებით დროში.

ინტერნეტრესურსი, რომელიც გამოიყენება ასინქრონული სწავლების ხელშემწყობად, მოიცავს: ელექტრონულ ფოსტას, დაგზავნების ელექტრონულ სიებს, ელექტრონულ კურსებს, კონფერენც-კავშირების სისტემებს, ელექტრონულ ტესტებს, ვირტუალური ტრენინგის სისტემებს, ინტერნეტ-ფორუმებს და სხვ. სწავლების ასინქრონული ფორმები ზოგჯერ ივსება სინქრონული კომპონენტებით. საგანმანათლებლო პროცესის ორგანიზაციის ასინქრონული პრინციპის საფუძველია სწავლების კონსტრუქტივისტული თეორია, რომელიც მოსწავლეს აძლევს დიდ თავისუფლებას დისციპლინების შერჩევასა და განათლების გაგრძელებაში. ამასთან, მას საკუთარ სწავლებაზე (თვითსწავლებაზე) აკისრებს მეტ მოვალეობას, ვიდრე ეკისრება საგანმანათლებლო პროცესის სინქრონული ორგანიზაციისას.

● **ასისტენტი** (< ლათ. *assistens* დამსწრე, დამხმარე) – 1. პროფესორის თანაშემწე ოპერაციის დროს, ლექციების კითხვისას, ლაბორატორიულ და პრაქტიკულ მუშაობაში და სხვ. 2. უმაღლეს სასწავლებელში: უმცროსი თანამშრომელი, რომელიც მუშაობს პროფესორის ან დოცენტის ხელმძღვანელობით. 3. საგამოცდო კომისიის წევრი, მთავარი გამომცდელის დამხმარე. 4. აფთიაქის მუშაკი, რომელიც წამალს ამზადებს რეცეპტის მიხედვით.

● **ასოციაცია** (< ლათ. *associatio* შეერთება, ურთიერთკავშირი) – ტერმინს აქვს მრავალი მნიშვნელობა. ფსიქოლოგიასა და ფილოსოფიაში იგი აღნიშნავს ცალკეულ ხდომილობებს, ფაქტებს, საგნებს ან მოვლენებს შორის კანონზომიერად წარმოშობილ კავშირს, რომელიც აისახება ცნობიერებაში და განმტკიცებულ სახეს ღებულობს მეხსიერებაში.

A და *B* ფსიქიკურ მოვლენებს შორის ასოციაციური კავშირის არსებობის დროს ადამიანის ცნობიერებაში *A* მოვლენის წარმოშობას თან სდევს *B* მოვლენის გაჩენაც. აზროვნებაში ასეთი კავშირი აღმოცენდება ხოლმე ფსიქიკის ელემენტებს შორის და მისი შედეგი ისაა, რომ გარკვეულ პირობებში ერთი ელემენტის გამოჩენა იწვევს მასთან დაკავშირებული მეორე ელემენტის გამოჩენასაც; ეს არის ელემენტებს, საგნებს ან მოვლენებს შორის ობიექტური კავშირის სუბიექტური სახე.

● **ასოციაციონიზმი** – მიმართულება ფსიქოლოგიაში, რომელიც მეფობდა მეცხრამეტე საუკუნის შუაწლებში და, რომლის მიხედვითაც ფსიქიკური ცხოვრება წარმოადგენს ჯამს ცალკეული „ელემენტებისა“ (შეგრძნებების, წარმოდგენების, განცდების), რომლებიც დაკავშირებულია (ასოცირებულია) ერთმანეთთან. მაგალითად, ასოციაციონიზმის მიხედვით მეხსიერების, წარმოსახვის, აზროვნებისა და სხვ. პროცესები სხვა არაფერია, თუ არა ცალკეული წარმოდგენების შეხამების შედეგი.

● **ასოციაციური მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც ემყარება დასამახსოვრებელ ობიექტებს შორის ნებისმიერ დადგენილ ფუნქციონალურ კავშირებს (ასოციაციებს). მაგალითად, მოსწავლემ როცა შეხედა მათემატიკის სახელმძღვანელოს, მაშინ გაახსენდა, რომ ამოცანა ჰქონდა ამოსახსნელი.

● **ასოციაციური მწკრივი** – ენობრივი ერთეულების შეერთება ფორმალური ან ლოგიკურ-სემანტიკური ნიშნით. მოცემულია ორი სიტყვა, პირველიდან უნდა გადავიდეთ მეორეზე ნებისმიერი ასოციაციებით. მაგალითად, *კომპიუ-*

ტერი → ყველი: კომპიუტერი → დიდხანს ჯდომა → შიმშილი → ვახშამი → ყველი. ან ფორმალური: „სამი“-დან მივიღოთ „მონა“ თითო ასოს შეცვლით: სამი > ხამი > ხემი > ხელი > ხალი > ხოლი > მოლი > მოლა > მონა.

● **ასოციაციური რუკა** – ნ. კავშირების დიაგრამა.

● **ასოცირებული ხარისხი** – კვალიფიკაცია, რომელიც პირს ენიჭება პროფესიული განათლების მიღების პარალელურად ლიბერალური განათლების საგანმანათლებლო პროგრამის დაძლევის შედეგად.

● **ასპირანტი** – პირი, ვინც ასპირანტურაში ემზადება მეცნიერად ქმნადობისათვის.

● **ასპირანტურა** (< ლათ. *aspiro* მივისწრაფვი, ვცდილობ მივუახლოვდე) – სამეცნიერო კადრების მომზადების ფორმა, უმაღლესი სასწავლებლის ან სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულების განყოფილება.

● **ასტენიკური** (< ბერძ. *ἀσθενεια* უძლურება) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომელიც ვლინდება ისეთ ნიშნებში, როგორიცაა სწრაფი დაღლილობა, გაღიზიანებულობა, დაპრესიისკენ მიდრეკილება, მომატებული მღელვარება, ექვიანობა, ჭოჭმანი, გაუბედაობა, მიდრეკილება თვითანალიზისკენ, აზრების აკვიატება.

● **ასტენიკური გრძნობები** (< ბერძ. *σθενός* ძალა) – ნეგატიური ემოციონალური მდგომარეობები (გულდამძიმებულობა, უგუნებობა, დაღვრემილობა, სევდიანობა, არალოკალიზებული შიში), რომლებიც მოწმობს სიმძნელებთან ბრძოლის სურვილის დაკარგვას. ამასთან, სუნთქვა ნელდება, მზერა მკრთალდება, თვითონ – წელში იხრება. ას-

ტენიკური ემოციები პასიურია. საპირისპიროა – სტენიკური.

● **ატესტატი** (< ლათ. *attestor* ვამოწმებ) – ოფიციალური დოკუმენტი სასწავლო დაწესებულების დამთავრების შესახებ, რომელიმე წოდების მინიჭების შესახებ.

● **ატესტაცია** (< ლათ. *attestatio* მოწმობა) – მოსწავლეების მიღწევებისა და მასწავლებელთა საქმიანობის შეფასების პროცედურა განათლების ყოველ საფეხურსა და დონეზე სტანდარტებთან შესაბამისობაში.

● **ატიტიუდი** (< ინგლ. *attitude* მიმართება) – ეს არის სოციალური განწყობა; სუბიექტის წინასწარი განწყობა (მიდრეკილება) გარკვეული სოციალური ქცევის აღსრულების მიმართ. ამასთან, იგულისხმება, რომ ატიტიუდს გააჩნია რთული სტრუქტურა და თავის თავში მოიცავს კომპონენტების მთელ რიგს: წინასწარი განწყობა იმისა, რომ აღიქვას, შეაფასოს, გააცნობიეროს და, როგორც შედეგი, მოცემულ სოციალურ ობიექტთან (მოვლენასთან) მიმართებაში იმოქმედოს გარკვეული წესით.

● **ატრაქცია** (< ლათ. *attrahere* მიზიდვა) – 1. ტერმინი აღნიშნავს ერთი ადამიანის მიერ მეორე ადამიანის აღქმის დროს მიმზიდველობის წარმოშობას. სუბიექტს მიმზიდველობა უყალიბდება როგორც მისი სპეციფიკური ემოციონალური მიმართების შედეგი, რომლის შეფასება ბადებს გრძნობათა ნაირსახოვან გამას (სიძულვილიდან დაწყებული სიმპათიამდე და სიყვარულამდე კი) და ვლინდება მეორე ადამიანის მიმართ განსაკუთრებული სოციალური განწყობის სახით. 2. პედაგოგის უნარი, *ფლობდეს* მიმზიდველობის ძალას, *შეეძლოს* მოხიბლოს გარშემომყოფი ადამიანები,

იყოს მომხიზვლელი და ღია. 3. წინადადებაში სიტყვათა შეწყობა არა გრამატიკული ფორმის მიხედვით, არამედ აზრობრივად. მაგალითად, *ყველა მოვიდნენ*.

● **ატრიბუტი** (< ლათ. *attributum* თვისება, კუთვნილება) – 1. საგნის ან მოვლენის ძირითადი, არსებითი თვისება. 2. რისამე დამახასიათებელი ნიშანი.

● **ატრიბუტული** (< ლათ. *attribuere* მომარაგება, დამატება) – ლოგიკაში: ატრიბუტული გამონათქვამი – გამონათქვამი თვისებათა შესახებ, კერძოდ, ატრიბუტულ კატეგორიულ გამონათქვამში დადასტურებულია ან უარყოფილია საგნისათვის ამა თუ იმ თვისების ქონა. აქვს სხვა მნიშვნელობაც.

● **ატრიბუცია** (< ლათ. *attributio* მიწერა) – ფსიქოლოგიური ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს მეორე ადამიანის ქცევის მიზეზების ახსნის მექანიზმს. კერძოდ, ეს შეიძლება იყოს სოციალური ობიექტებისათვის (ადამიანისთვის, სოციალური ერთობის ჯგუფისთვის) აღქმის ველში წარმოდგენილი მახასიათებლების მიწერა. ატრიბუციის აუცილებლობა იმითაა განპირობებული, რომ ინფორმაცია, რომელსაც მკვლევარს დაკვირვება აწვდის, არ არის საკმარისი სოციალურ გარემოსთან ადეკვატური ურთიერთქმედებისათვის და საჭიროებს „დასრულებას“. ატრიბუცია უშუალოდ აღქმული ინფორმაციის სწორედ ასეთი „დასრულების“ ძირითადი ხერხია.

● **აუდიტორიის ეფექტი** – ასე ეწოდება იმ გავლენას, რომელსაც ადამიანის საქმიანობაზე ახდენს სხვა ადამიანთა თანდასწრება. ეს გავლენა შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითიც. მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებით

დადგინდა, რომ, თუ ადამიანი ასრულებს ადვილ ან მისთვის ცნობილ სამუშაოს, მაშინ სხვა ადამიანთა თანდასწრება მუშაობის შედეგს აუმჯობესებს, რადგანაც სტიმულირებს სწორი რეაქციების წარმოშობას. თუ სამუშაო რთულია და ნაკლებად ცნობილი, მაშინ სხვა ადამიანთა თანდასწრება მუშაობის შედეგს აუარესებს, რადგანაც სტიმულირებს არასწორ რეაქციებს.

● **აუტიზმი** (< ლათ. *autismus* < ბერძ. *αυτος* თვითონ) – ფსიქიკის მდგომარეობა. საკუთარი განცდების სამყაროში ჩაძირვა გარესამყაროსაგან სრული განდგომით; ეგოცენტრული თვითიზოლაცია; გენიოსების დაავადებაა. ეს არის ფსიქიკის ისეთი მდგომარეობა, რომელიც ხასიათდება კარჩაკეტილობით, ურთიერთობათა სურვილის არქონით. აუტისტი უპირატესობას ანიჭებს საკუთარ შინაგან სამყაროს. ტერმინი შემოიღო შვეიცარიელმა ფსიქიატრმა ეიგენ ბლეიერმა, გამოიყენება როგორც ფსიქიკური განვითარების უბეში ანომალიის აღსანიშნავად, ისე ნორმალურ ფსიქიკასთან მიმართებაშიც (აუტიზმი შეიძლება იყოს ფსიქოლოგიური დაცვის ხერხი). აუტისტი ბავშვები ფლობენ კარგ მეხსიერებას, ავლენენ მათემატიკურ და მუსიკალურ ნიჭიერებას, გააჩნიათ სწავლის უნარი, მიდრეკილნი არიან ენების შესწავლისაკენ, მაგრამ მათი დაუფლების ვადებმა შეიძლება გადაიწიონ უფრო გვიანდელ ასაკობრივ პერიოდებზე, ვიდრე ჩვეულებრივ. ასეთი ბავშვები უნდა ცხოვრობდნენ ოჯახებში და არა სპეციალურ ინტერნატებში.

● **აუტისტი** – აუტიზმით შეპყრობილი ადამიანი.

● **აუტისტური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც დაკავშირებულია საკუთარი სურვილებისა და განზრახვების რეალიზაციასთან.

● **აუტოაგრესია** (< ბერძ. *αυτο* თვითონ + ლათ. *aggressio* შეტევა, თავდასხმა) – აგრესიული ქცევის სახესხვაობა, როცა ადამიანის მტრული ქმედებები მიმართულია საკუთარი თავისკენ. ვლინდება თვითდამცირებისკენ, თვითგვემისაკენ მიდრეკილებაში. განსაკუთრებით მძიმე შემთხვევებში – სუიციდის ცდაში. მახასიათებელია იმ პირებისათვის, რომლებიც იტანჯებიან ნევროტიკული და დეპრესიული მოშლილობით. კორექციის ძირითადი საშუალებაა ფსიქოთერაპია.

● **აფაზია** (< ძვ. ბერძ. *ἀ-* უარყოფითი ნაწილაკი + *φάσις* გამოვლენა, გამონათქვამი) – უკვე ჩამოყალიბებული მეტყველების ლოკალური დარღვევა (*ალალიისგან* განსხვავებით). ვითარდება თავის ტვინის ქერქის სამეტყველო განყოფილებების ორგანული დაზიანებისას, გადატანილი ტრავმებისა და სხვა ფსიქიკურ დაავადებათა შედეგად.

● **აფერენტაცია** (< ლათ. *afferens, afferentis* მომტანი) – მუდმივი ნაკადი ნერვული იმპულსებისა, რომლებიც გრობობათა ორგანოებიდან შედიან ცენტრალურ ნერვულ სისტემაში და ინფორმაციას ითვსებენ როგორც გარეგანი გამღიზიანებლებიდან (ექსტერორეცეფცია), ასევე შინაგანი ორგანოებიდანაც (ინტერორეცეფცია). *აფერენტაცია* პირდაპირაა დამოკიდებული გამღიზიანებელთა ძალაზე და მათივე მიერ გარეგანი გარემოს გაჯერებულობაზე, აგრეთვე, ინდივიდის მდგომარეობაზე (აქტიურია თუ პასიური).

● **აფერენტული** (< *ლათ. afferens* მომტანი) – პერიფერიიდან ცენტრისკენ მიმართული; ნერვული ბოჭკოები, რომლებიც სიგნალებს გადასცემენ ნერვული სისტემის ქვემდებარე, პერიფერიული უბნებიდან ცენტრალურ უბნებში; თვით ეს სიგნალები. ნ. *თავის ტვინის ქერქი*.

● **აფერენტული სინთეზი** (< *ლათ. afferents* მომტანი; *ძვ. ბერძ. σὺνθεσις* შეერთება, შედგენა) – სხვადასხვა აფერენტაციის, ე. ი. გარემოსა და ორგანიზმის საქმიანობის წარმატების ხარისხის შესახებ სიგნალების შერჩევის (გადარჩევის) პროცესი. ეს არის სინთეზის პროცესი, რომლის საფუძველზეც ფორმირდება საქმიანობის მიზანი, მისი მართვა. *აფერენტული სინთეზი* მოიცავს შემდეგი ოთხი მომენტის დამუშავებას: 1. მოტივაციის, 2. კონკრეტული მდგომარეობის ფაქტორთა ზემოქმედების, 3. მესხიერების, 4. ასამუშავებელი აფერენტაციის (სტიმულის). ფუნქციონალური სისტემების თეორიის თანახმად *აფერენტული სინთეზი* ნებისმიერი მიზანმიმართული ქცევის პირველი, უნივერსალური სტადიაა.

● **აფექტაცია** (< *ლათ. affectus* ვნება, ჟინი, გატაცება, სულიერი მღელვარება) – უჩვეულო, ხელოვნური აგზნება, არაბუნებრიობა მეტყველებაში, ჟესტებში, მანერებში. ქცევის გადამეტებული აქტიურობა. ურთიერთობასა და ქცევაში არაგულწრფელობის ნიშანია.

● **აფექტი** (< *ლათ. affectus* ვნება, ჟინი, გატაცება, სულიერი მღელვარება) – ნ. *ემოციონალური პროცესი*.

● **აფილიაცია** (< *ლათ. affiliate* მიერთება) – ადამიანის მოთხოვნილება ურთიერთობებში, ემოციონალურ კონტაქტებში. *აფილიტაცია* ვლინდება მისწრაფებაში: იყოს ჯგუ-

ფის წევრი; იყოს გარშემომყოფებთან ურთიერთქმედებაში; დაეხმაროს ერთობის წევრებს და მიიღოს სხვების დახმარება. ამ მოთხოვნილების არსებობა მასწავლებლის პროფესიული ვარგისიანობის განსაზღვრის ერთ-ერთი წანამძღვარია.

● **აფირმაცია** (< ლათ. *affirmatio* დადასტურება) – ვერბალური ფორმულის შემცველი მოკლე ფრაზა, რომელიც მრავალჯერ გამეორებისას ადამიანის ქვეცნობიერებაში ამტკიცებს მოთხოვნილ სახეს ან განწყობას, ამით ხელს უწყობს მისი ფსიქოემოციონალური ფონის გაუმჯობესებას და სტიმულს აძლევს ცხოვრებაში დადებით ცვლილებებს. ეს იდეა არის ოფიციალურად დარეგისტრირებული ფსიქოლოგიური ტექნიკა, რომელსაც ეწოდება *თვითშთაგონება*. იგი განავითარა ფრანგმა ფსიქოლოგმა *ემილ კუემ*. მან მრავალი მისი პაციენტი მოარჩინა მის მიერვე შექმნილი ფრაზით: „*მე დღითი-დღე ყველა მიმართებით ვხდები სულ უკეთესად და უკეთესად*“.

● **აქსელერაცია** (< ლათ. *acceleratio* აჩქარება) – ბავშვის ფიზიკური და სქესობრივი აჩქარებული განვითარება. ახლანდელ დროში დიდ ქალაქებში მოზარდების სქესობრივი მომწიფება ხდება 1-3 წლით ადრე, ვიდრე ეს იყო საუკუნის დასაწყისში. აქსელერაციის ძირითადი მიზეზებია კვების გაუმჯობესება, ინფორმაციების სიუხვე და საზოგადოებრივი ცხოვრების დაუცხრომელი ტემპი. ბავშვების განვითარების აქსელერაცია – ეს არის ბავშვების სიმაღლეში ზრდისა და სქესობრივი მომწიფების აჩქარების პროცესი, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის 30-იანი წლებიდანაა შემჩნეული.

● **აქსიოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *ἀξία* ფასეულობა + *λόγος* სიტყვა, მოძღვრება) – ფილოსოფიური სწავლება ფასეულობათა შესახებ; ფასეულობათა თეორია. *აქსიოლოგია* სწავლობს იმ საკითხებს, რომლებიც დაკავშირებულია ფასეულობათა ბუნებასთან, მათ ადგილთან რეალობაში და ფასეულობათა სამყაროს სტრუქტურასთან. ე. ი. *აქსიოლოგია* სწავლობს საკითხებს ფასეულობებს, სოციალურ და კულტურულ ფაქტორებსა და პიროვნების სტრუქტურას შორის კავშირების შესახებ.

● **აქტი** (< ლათ. *actus* მოქმედება) – 1. რაიმე ცალკეული მოქმედება. 2. დოკუმენტი, რომელიც შედგენილია რამდენიმე პირის მიერ და რომელიც ადასტურებს დადგენილ ფაქტს ან მოვლენას. მაგალითად, *რევიზიის აქტი*. *იურიდიული აქტი* – აქტი, რომლითაც დადგენილია ვისიმე უფლება-მოვალეობანი. 3. სასცენო ნაწარმოების დასრულებული ნაწილი; მოქმედება. 4. საზეიმო სხდომა სასწავლო დაწესებულებაში. *სააქტო დარბაზი* – აქტისათვის განკუთვნილი; სხდომათა დარბაზი (ჩვეულებრივ, უმაღლეს სასწავლებელში).

● **აქტივი** (< ლათ. *activus* მოქმედი) – რაიმე ორგანიზაციის, კოლექტივის ყველაზე მოწინავე და მოქმედი ნაწილი. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **აქტივაცია** – რისამე ამოქმედება ან მოქმედების გაძლიერება.

● **აქტივისტი** – ადამიანი, რომელიც მთლიანად დებულობს ახალ გამოცდილებას, მას ფართო შეხედულებები აქვს, იგი ენთუზიაზმით ეკიდება ყოველგვარ ახალს. მას ახასიათებს ტენდენცია, ჯერ იმოქმედოს, შემდეგ იფიქროს

შედეგებზე. როგორც კი პირველი საწყისი ენთუზიაზმი იწყებს ჩაქრობას, იგი მაშინვე იწყებს ჩაფიქრებას რაღაცა ახლის. იდეების რეალიზაცია და დანერგვა მისთვის მოსაწყენია. ის მუდმივად მიმართავს კოლეგებს და, ამასთან, აკეთებს ყველაფერს, რომ მოვლენათა შუაგულში დარჩეს. ასეთ ადამიანს მხარდაჭერა სჭირდება.

● **აქტიური** – 1. რაიმე საქმიანობაში მხურვალე მონაწილეობის მიმღები, ენერგიულად მოქმედი. საპირისპიროა *პასიური*. 2. რაც ვითარდება, რაც მოქმედებს.

● **აქტიური მოსმენა** – საკუთარი თანდასწრების აღნიშვნა (შორისდებულები, მოკლე რეპლიკები).

● **აქტიურობა** (< ლათ. *activus* საქმიანი) – ცნება, რომელიც განსაზღვრავს ნივთიერებების, მოვლენებისა და ცოცხალი ორგანიზმების მოძრაობისა და ქმედებათა ინტენსიურობის ტემპს. *აქტიურობა* განისაზღვრება შედარებაში, ფარდობით. *პიროვნების აქტიურობა* – პიროვნების საქმიანი მიმართება სამყაროსადმი, კაცობრიობის ისტორიული გამოცდილების ათვისების საფუძველზე მატერიალური და სულიერი გარემოს საზოგადოებრივად ნიშნადი გარდაქმნების წარმოების უნარი; ვლინდება შემოქმედებით საქმიანობაში, ნებისყოფით აქტებში, ურთიერთობებში. ყალიბდება გარემოსა და აღზრდის გავლენით. **ზესიტუაციური** (არადაპტაციური) *აქტიურობა* – ადამიანის უნარი, აღზევდეს სიტუაციის მოთხოვნათა დონეზე მაღლა, გადალახოს საქმიანობის შინაგანი და გარეგანი შეზღუდვები, დაბრკოლებები და დაისახოს ისეთი მიზნები, რომლებიც ჭარბია ძირითადი ამოცანის ფონზე; გულისხმობს ისეთი მოტივაციის არსებობას, რომლის არსი მდგომარეობს თვით მოქმედების მიმოი-

დველობაში, წინასწარ დაუსახავი შედეგის გარეშე. ადამიან-
მა იცის, რომ მისი არჩევანი შეიძლება დასრულდეს იმედ-
გაცრუებით ან კრაზითაც კი, მაგრამ ეს მას კი არ აშინებს,
არამედ უფრო ძლიერ სტიმულს აძლევს მოქმედებისათვის.
ზესიტუაციური აქტიურობა თავს იჩენს შემოქმედების, შე-
მეცნებითი (ინტელექტუალური) აქტიურობის, ზენორმატი-
ული აქტიურობის, „უანგარო“ რისკის მოვლენებში. აღზრ-
დის პროცესში აუცილებელია ბავშვებში ასეთი აქტიურო-
ბის სტიმულირება და მისი ყოველგვარი გამოვლინების წა-
ხალისება. *შემეცნებითი აქტიურობა* – პიროვნების საქმიან-
ობრივი მდგომარეობა, რომელიც ცოდნის დაუფლების პრ-
ოცესში ხასიათდება სწავლისადმი, გონების დამაბვისა და
ნებისყოფითი ძალისხმევის გამოვლენისადმი სწრაფვით.
შემეცნებითი აქტიურობის ფიზიოლოგიური საფუძველია
დღევანდელ სიტუაციასა და წარსულ გამოცდილებას შო-
რის შეთანხმებულობის არქონა, მოშლა. არჩევენ შემეცნები-
თი აქტიურობის სამ დონეს: *კვლავწარმოებითს, ინტერპრე-
ტაციულსა და შემოქმედებითს. საზოგადოებრივი აქტიუ-
რობა* – ადამიანის საქმიანი მიმართება საზოგადოების ცხო-
ვრებისადმი, რომელშიც ის გამოდის, როგორც ამ საზოგა-
დოების ან გარკვეული კლასის ნორმების, პრინციპებისა და
იდეალების ინიციატიური მატარებელი და მქადაგებელი ან
მათი დამანგრეველი; პიროვნების რთული მორალურ-ნე-
ბისყოფითი თვისება, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებ-
რივი მუშაობისადმი ინტერესისა და ორგანიზატორული
უნარის ქონას, პასუხისმგებლობას საზოგადოებრივ დავა-
ლებათა შესრულებისას, ინიციატივიანობას, შემსრულებ-
ლობას, მომთხოვნელობას საკუთარი თავისადმი და მზაო-

ბას იმისათვის, რომ დაეხმაროს სხვებს საზოგადოებრივ დავალებათა შესრულებაში. **სოციალური აქტიურობა** – გვარობითი ცნებაა, მის სახეებს წარმოადგენს: *საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, შრომითი, შემეცნებითი* და სხვ. აქტიურობები. **სოციალური აქტიურობის** რეალიზება ხდება სოციალურ ქმედებათა სახით, იმ მოტივებისა და სტიმულების ზეგავლენით, რომელთა საფუძველია საზოგადოებრივად ნიშნადი მოთხოვნილებები. სუბიექტი, – სოციალური აქტიურობის მატარებელი, – არის ადამიანი, სოციალური ჯგუფი და სხვა ერთობები. როგორც პიროვნების საზოგადოებრივი თვისება, **სოციალური აქტიურობა** ვითარდება შემეცნების, საქმიანობისა და ურთიერთობების პროცესში, სოციალურ გარემოცვასთან ადამიანის კავშირების სისტემის მეშვეობით. **სოციალური აქტიურობა** დინამიკური წარმონაქმნია და მას შეიძლება ჰქონდეს გამოვლინების სხვადასხვა ხარისხი. **სოციალური აქტიურობის** ესა თუ ის დონე დამოკიდებულია საზოგადოებრივად ნიშნად საქმიანობაში პიროვნების სოციალურ ვალდებულებებსა და ამ საქმიანობის მიმართ მის სუბიექტურ განწყობებს შორის თანაფარდობაზე.

● **აქტუალური** (< ლათ. *actualis* ქმედითი, ნამდვილი) – მიმდინარე მომენტის პირობებში მნიშვნელოვანი. მიმდინარე მდგომარეობის შესაბამისი; თანამედროვეობისათვის დიდად მნიშვნელოვანი, თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისი; საჭირობოროტო. საზოგადოდ არსებობს სიტყვა *აქტუალური* ტერმინის სახით, მაგალითად, *აქტუალ-სერვისი*, *აქტუალ-ტრანსი* და სხვ., მაგრამ ეს სიტყვა ჩვეულებრივ ქართულ სამეტყველო გამოყენებაში არ დამკვიდრებულა. ქარ-

თულში დამკვიდრდა სიტყვა *აქტუალური*. აქედან – *აქტუალობა* და არა *აქტუალობა*.

● **აქტუალური განვითარების ზონა** – ეს არის ფსიქიკური ფუნქციების, წარმოდგენების, ცოდნის, უნარების, ჩვევების, მოქმედებებისა და პიროვნული თვისებების ერთობლიობა, რომლებსაც მოსწავლე უკვე დაეუფლა და რომლებიც მისი განვითარების შედეგად უკვე ჩამოყალიბებულია და მომწიფებული. ამ უნარებთან დაკავშირებულ ამოცანებს მოსწავლე წყვეტს დამოუკიდებლად, უფროსების დახმარების გარეშე. ეს – ბავშვის დღევანდელი დღეა, ცხოვრების ახალი ეტაპისათვის, ხვალინდელი დღისთვის მისი მზაობის ხარისხი. *აქტუალური განვითარების ზონა* განისაზღვრება განვითარების ზოგადი დონის, ამა თუ იმ თვისებათა ჩამოყალიბებულობის ხარისხის, ადამიანური გამოცდილების ათვისების სიმტკიცისა და სწავლა-განათლებისა და აღზრდის პროცესში შემენილი გონებრივი ავლა-დიდების გამოყენების შემოქმედებითობის მიხედვით. ეს – ბავშვის განსწავლულობისა და აღზრდილობის დონეა. ამ ზონის ბაზაზე, როგორც მისი კონცენტრული სფერო, იგება ბავშვის *უახლოესი განვითარების ზონა*.

● **აქცენტი** (< ლათ. *accentus* მახვილი, ინტონაცია < ფრანგ. *accent*) – 1. კონკრეტული ადამიანის მიერ სიტყვის წარმოთქმის მანერა. *აქცენტში* აისახება სხვა ენის ან კილოს, იშვიათად – ინდივიდუალური ლაპარაკის, ბგერითი თავისებურებანი. იგი ხშირად ეროვნულია, ვლინდება არამშობლიურ ენაზე საუბრისას. *აქცენტი* არ უნდა აგვერიოს დიალექტებში, რომლებიც ენის ვარიანტებად ითვლება და რომლებიც შეიძლება მისგან განსხვავდებოდეს სიტყვათა მარა-

გით, სინტაქსითა და მორფოლოგიით ისევე, როგორც – წარმოთქმით. დიალექტებზე, ჩვეულებრივ, ლაპარაკობს ჯგუფი, გაერთიანებული გეოგრაფიული მდებარეობის ან სოციალური სტატუსის საფუძველზე. 2. რაიმე აზრის ან იდეის ხაზგასმა (მხატვრულ ნაწარმოებში, მეცნიერულ სტატიაში, მოხსენებაში და სხვ.).

● **აქცენტუაცია** (< ლათ. *accentus* მახვილი) – პიროვნების ხასიათის აქცენტუაცია. ეს არის გადაჭარბებული, მეტიმეტი გაძლიერება ხასიათის ცალკეული ნიშან-თვისებებისა და მათი შეხამებებისა, რომლებიც წარმოადგენენ ნორმის უკიდურეს ვარიანტებს; მათ ახასიათებთ ტენდენცია სოციალურად დადებითი და სოციალურად უარყოფითი განვითარებისკენ იმის მიხედვით, თუ როგორია გარემოსა და აღზრდის ზეგავლენა. ტერმინი შემოიღო გერმანელმა ფსიქოლოგმა და ფსიქიატრმა *ლეონგარდმა*. მასწავლებლისათვის *პიროვნების ხასიათის აქცენტუაციის* ცოდნა აუცილებელია იმიტომ, რომ კარგად გაუგოს აღსაზრდელებს და სწორად განახორციელოს მათდამი ინდივიდუალური მიდგომა. აქცენტუაციის სახეებია: *ასტენიკური, ჰიპერტიმული, დემონსტრაციული, დისტიმური, ლაბილური, სენზიციური, შიზოიდური, ციკლოიდური* და *ეპილენტოიდური*.

● **აღზრდა** – პედაგოგის მიზანმიმართული საქმიანობა, რომლიც ხელს უწყობს ბავშვის პიროვნების მაქსიმალურ განვითარებას, მის შესვლას თანამედროვე კულტურის კონტექსტში, საკუთარი ცხოვრების სუბიექტად ქმნადობას, მისი მოტივებისა და ფასეულობების ფორმირებას. ეს არის ტექნოლოგიების კომპლექსი, რომელიც ორიენტირებულია ბავშვის პიროვნების ფორმირებაზე (აღზრდა) ან პიროვნე-

ბის ცვლილებაზე (ხელახლა აღზრდა). *პავლოვის* განმარტებით, *აღზრდა* – ეს არის პოპულაციის ისტორიული მეხსიერების შენახვის უზრუნველყოფის მექანიზმი. ინგლისურ ენაში არ არსებობს ანალოგი ქართული სიტყვისა „აღზრდა“. ინგლისურ ენაზე ეს სიტყვა ითარგმნება როგორც: „სწავლება“, „წვრთნა“, „ფეხზე დაყენება“ და სხვ. *აღზრდის* ცნებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული ბავშვის *სოციალიზაცია*, ე. ი. ბავშვებისა და მოზარდების მიერ მშობლიური კულტურის საფუძვლების დაუფლება, რაც რეგლამენტირებას უკეთებს სიკეთისა და ბოროტების, მოსაწონი და არმოსაწონი ქცევების, ცოდნის, ტრადიციებისა და ჩვეულებების ცნებებს. აღზრდის სახეებია: *გონებრივი აღზრდა*, *ესთეტიკური აღზრდა*, *ზნეობრივი აღზრდა*, *ფიზიკური აღზრდა*, *შრომითი აღზრდა*. პიროვნულად ორიენტირებული ჰუმანისტური აღზრდის ძირითადი ფასეულობებია: *ადამიანი*, როგორც აღზრდის საგანი; *კულტურა*, როგორც გარემო, რომელიც ზრდის და კვებავს პიროვნებას; *შემოქმედება*, როგორც კულტურაში ადამიანის განვითარების ხერხი.

● **აღზრდადობა** – ადამიანის მზაობა (მომზადებულობა) მისთვის ახალი შემეცნებითი, ემოციონალური და ქცევითი უნარ-ჩვევების შედარებით სწრაფი შეთვისებისა და ფორმირებისათვის. ეს არის ადამიანის განვითარების პოტენციალური დონე.

● **აღზრდილობა** – ზრდილობა. პიროვნების განვითარების დონე, რომელიც *ვლინდება* მის ცოდნას, მრწამსსა და ქცევას შორის შეთანხმებულობაში და *ხასიათდება* საზოგადოებრივად ნიშნადი თვისებების გაფორმებულობის ხარისხით. იმან, თუ რა იცის ადამიანმა, როგორ ფიქრობს და რე-

ალურად როგორ იქცევა, ურთიერთშეუთანხმებლობის შედეგად შეიძლება გამოიწვიოს პიროვნების კრიზისი, შეიძლება გამოიწვიოს განხეთქილება, კონფლიქტი. ეს ყველაფერი ალზრდილობაზეა დამოკიდებული. *ალზრდილობა* პიროვნების განვითარების დღევანდელი დონეა, განსხვავებით *ალზრდადობისგან*, რომელიც პიროვნების პოტენციალურ დონეს წარმოადგენს, მისი *უახლოესი განვითარების ზონას*.

● **ალზრდის გარემო** – ერთობლიობა იმ ბუნებრივი და სოციალურ-ყოფაცხოვრებითი პირობებისა, რომლებშიც მიმდინარეობს ბავშვის ყოველგვარი ცოცხალი საქმიანობა და მისი პიროვნებად ქმნადობა. *ალზრდის გარემო* კლასის, სკოლის, ოჯახისა და მათ მიღმა გარემოთა ერთობლიობაა. *ალზრდის გარემოს* ორგანიზაციის სახე შეიძლება იყოს სტიქიური, ავტორიტარული და ოპტიმალური, რომელთა წიაღში კოლექტიური ცხოვრებისა და გარემოცვის ზოგადი წესები არ ზღუდავენ ბავშვებში დამოუკიდებლობისა და შემოქმედების განვითარებას.

● **ალზრდის თეორია** – პედაგოგიკისა და განათლების თეორიის ნაწილი, მეცნიერული დისციპლინა, რომლის **ობიექტია** პიროვნებისა და კოლექტივის ფორმირების მიზანმიმართული პროცესი, ხოლო **საგანი** – მისი (ამ პროცესის) თვისებები, წინააღმდეგობრიობები, კანონზომიერებები, მიმართებები, პედაგოგიური ტექნოლოგიები.

● **ალზრდის იმპლიციტური კონცეფცია** – ალზრდის სტერეოტიპები, რომლებიც ჩამოყალიბდა ხალხურ ტრადიციებსა და გამოცდილებაში, მაგრამ არა აქვს თეორიული გაფორმება.

● **აღზრდის კანონი** – კანონი, რომელიც ვლინდება უფროსი თაობების სოციალური გამოცდილების სავალდებულო და აუცილებელ მითვისებაში მოზარდი თაობის მიერ, რაც უზრუნველყოფს მათ ჩართვას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თაობათა შორის მემკვიდრეობითობის განხორციელებას, საზოგადოებისა და ცალკეული ინდივიდის სიცოცხლეს, ყოველი პიროვნების არსობითი ძალების განვითარებას.

● **აღზრდის მეთოდები** – აღმზრდელებისა და აღსაზრდელების სისტემურად შეკავშირებული საქმიანობის ხერხები, რომლებიც ორიენტირებულია აღმზრდელობითი ამოცანების ამოხსნაზე. ეს არის აღსაზრდელების შეგნებაზე, გრძნობასა და ყოფაქცევაზე ზემოქმედების კონკრეტული გზები, რომელთა მიზანია პედაგოგიური ამოცანების ამოხსნა პედაგოგთან ერთობლივ საქმიანობაში. მეთოდის შერჩევა დამოკიდებულია: საზოგადოებრივ-აღმზრდელობითი გარემოს სპეციფიკაზე, აღსაზრდელთა ასაკზე, მოსწავლეთა ინდივიდუალურ-ტიპოლოგიურ უნარებსა და კოლექტივის აღზრდილობის დონეზე.

● **აღზრდის მეთოდების კლასიფიკაცია** – აღზრდის მეთოდების მრავალი კლასიფიკაცია არსებობს და მათი საფუძველი სხვადასხვაა. ტრადიციულად გავრცელებულია კლასიფიკაცია, რომელიც გამოყოფს მეთოდების სამ ჯგუფს: *პიროვნების შეგნების ფორმირების; საქმიანობის ორგანიზაციის; ქცევისა და საქმიანობის სტიმულირების*. 1. დარწმუნების მეშვეობით შეგნების ფორმირება იყენებს: *დამრიგებლურ ისტორიებს, პრიტჩებს, იგავ-არაკებს, მოთხრობებს, ეთიკურ თემებზე, ახსნას, ლექციებს, ეთიკურ საუბრებს,*

განმარტებებს, შეგონებებს, ინსტრუქტაჟს, დისკუტებს, მოხსენებებს და სხვ. 2. საქმიანობის ორგანიზაციის მეთოდები – სავარჯიშოებს, დასწავლებას, პედაგოგიურ მოთხოვნას, საზოგადოებრივ აზრს, დავალებას, აღმზრდელ სიტუაციებს და სხვ. 3. სტიმულირების მეთოდები – წახალისებას, დასჯას, შეჯიბრებას. წახალისების სახეებია: მოწონება, მადლობა, დაჯილდოება, შექება, საპატიო უფლებათა მიცემა, საპატიო სიგელებითა და საჩუქრებით დაჯილდოება და სხვ. აღზრდის უფრო ქმედითი ჯგუფები წარმოდგენილია შემდეგი ჯგუფებით: 1. **ტრადიციული** – დარწმუნება, ვარჯიში, წახალისება, ძალდატანება, მაგალითი. 2. **ინოვაციურ-საქმიანობრივი** – მოდელირება, ალგორითმიზაცია, შემოქმედებითი ინვარიანტულობა. 3. **არაფორმალური** – პიროვნებათაშორისი – აღზრდა პიროვნულად ნიშნადი ადამიანების მეშვეობით. 4. **ტრენინგულ-თამაშობითი** – საქმიანი თამაშები, სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტრენინგები და სხვ. 5. **რეფლექსიური** – საკუთარი „მე“-ს გაცნობიერებისა და საქმიანი სინამდვილის მეშვეობით. ბოლო დროს აღმზრდელობით პროცესში წარმატებით გამოიყენება აღსაზრდელებზე ფსიქოთერაპიული ზემოქმედების მეთოდები: შთაგონება, განდევნა, იგნორირება, დათრგუნვა, გამხნეება, მოფერებითი მიმართვა სახელით, ემოციონალური გამოძახილი, სანქციონირება, რელაქსაცია, რეფლექსია და სხვ.

● **აღზრდის მეთოდოლოგია** – ნ. მეთოდოლოგია.

● **აღზრდის მიზანი** – თეორიული განზოგადება და საზოგადოების იმ მოთხოვნილებების გამოხატვა, რომელიც მდგომარეობს: პიროვნების განსაზღვრულ ტიპში, მისი არსის-, ინდივიდუალურობის-, თვისებების-, ასევე, გონებრი-

ვი, ფიზიკური, ზნეობრივი და ესთეტიკური განვითარებისა და ცხოვრებისადმი დმოკიდებულების მიმართ იდეალურ მოთხოვნებში.

● **აღზრდის პროცესი** – პედაგოგიური ურთიერთქმედების პროცესი, რომელშიც თვითონ პიროვნებისა და საზოგადოების მოთხოვნათა შესაბამისად წარმოიშობა ორგანიზებული აღმზრდელობითი ზეგავლენა, რომლის მიზანია პიროვნების ფორმირება, აღსაზრდელთა აქტიური საქმიანობის ორგანიზება და სტიმულირება მათ მიერ სოციალური და სულიერი გამოცდილების, ფასეულობებისა და მიმართებების დაუფლების განზრახვით.

● **აღზრდის პროცესის მამოძრავებელი ძალები** – ეს არის ობიექტური წინააღმდეგობები აღსაზრდელის განახლებად მოთხოვნილებებსა და მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობებს შორის, რასაც არეგულირებს პედაგოგი. თვით მოსწავლის აქტიურობით ამ წინააღმდეგობათა გადაჭრა ხელს უწყობს მოსწავლის პიროვნულ განვითარებას.

● **აღზრდის ფილოსოფია** – პიროვნების ქმნადობის პროცესში აღზრდის, მისი პრინციპებისა და ფასეულობების, როგორც კულტურის ზოგადკაცობრიული, კონკრეტულ-ისტორიული და ეროვნული კომპონენტების ურთიერთქმედების, ასევე, მისთვის კულტურულ ფასეულობათა გადაცემის არსის გააზრება.

● **აღზრდის წესები** – გამოყენებითი რეკომენდაციები აღზრდის ამა თუ იმ პრინციპის მოთხოვნათა რეალიზაციისათვის.

● **აღმზრდელი** – ზოგადი გაგებით: ადამიანი, რომელიც ახორციელებს აღზრდას. ვიწრო გაგებით: თანამდებო-

ბის პირი, რომელიც სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებებში ასრულებს აღმზრდელობით ფუნქციებს.

● **აღმზრდელობითი ზემოქმედების კრიზისები** – სიძნელეები და პრობლემები, რომლებიც წარმოიშობა (აღმოცენდება) აღმზრდელობით ურთიერთქმედებაში: საქმიანობის კრიზისი (განვითარების პროცესი ჩერდება, რადგანაც ყველაფერი მეტისმეტად მოწესრიგებულია), გარემოს კრიზისი (ის, რაც ბავშვს გარს აკრავს, აღარ იწვევს დადებით ემოციებს), ნივთების კრიზისი, სიტყვების კრიზისი.

● **აღმზრდელობითი მუშაობა** – საგანმანათლებლო პროცესის ნაწილი, რომლის ორგანიზაცია და ჩატარება ხდება სწავლების პროცესთან მჭიდრო ურთიერთკავშირში, აღსაზრდელოთა სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებების, ფსიქოლოგიური ფაქტორებისა და შექმნილი პირობების გათვალისწინებით. სკოლის აღმზრდელობითი მუშაობა ორიენტირებულია იმ ამოცანების რეალიზაციაზე, რომლებიც პრიორიტეტულია სახელმწიფოს საგანმანათლებლო პოლიტიკით. სკოლაში აღმზრდელობითი მუშაობის ძირითადი მიზანია სოციალიზირებული, ინფორმაციულად-კომპეტენტური პიროვნების აღზრდა, ყოველი მოსწავლის ინდივიდუალური პროგრესის უზრუნველყოფა, სკოლის მოსწავლეებთან კოლექტიური მუშაობა ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებათა გათვალისწინებით, მათი შემოქმედებითი უნარების გამოვლენა და განვითარება, პიროვნების სულიერ-ზნეობრივი ქმნადობა, ტოლერანტობის აღზრდა, მათ ცნობიერებაში ისეთ ზნეობრივ ფასეულობათა დამკვიდრება, როგორიცაა: სიკეთე, ღირსება, სინდისი, გულმოწყალება, ტოლერანტობა და სხვ. სკოლის აღმზრდე-

ლობითი სისტემა ეფუძნება საგაკვეთილო და არასაკვეთილო საქმიანობათა ინტეგრაციას, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციის პროექტული ფორმების განვითარებას, სკოლისა და სხვა საგანმანათლებლო ორგანიზაციებისა თუ კულტურისა და სპორტის დაწესებულებათა ურთიერთქმედებებს, ოჯახის, მოსწავლეების, საზოგადოების დაკვეთას.

● **აღმზრდელობითი სისტემა** – კომპლექსი, რომელიც თავის თავში მოიცავს: მიზნებს; სუბიექტებს, რომლებსაც ევალებათ ამ მიზნების რეალიზება; საქმიანობას; მიმართებებს, რომლებიც წარმოიშობა მის მონაწილეთა შორის და აერთიანებენ მათ; აღზრდის სუბიექტების მიერ ათვისებულ გარემოს და მართვას, რომელიც უზრუნველყოფს აღმზრდელობითი სისტემის კომპონენტების ერთიანობასა და ამ სისტემის განვითარებას. ნებისმიერი კომპონენტის დაკარგვა იწვევს მთლიანობაში სისტემის ნგრევას.

● **აღქმა** – საგნების, სიტუაციებისა და ხდომილობების ერთმთლიანი ასახვა, რომელიც წარმოიშობა გრძნობის ორგანოებზე ფიზიკური გამღიზიანებლების უშუალო ზემოქმედების შედეგად. *შეგრძნებების* პროცესებთან ერთად *აღქმა* უზრუნველყოფს უშუალო-გრძნობით ორიენტირებას გარესამყაროში. *აღქმა* შემენების აუცილებელი ეტაპია და ყოველთვის მეტ-ნაკლებად დაკავშირებულია *აზროვნებასთან, მეხსიერებასთან, ყურადღებასთან*, მიმართულებას აძლევს *მოტივაცია* და აქვს გარკვეული *ემოციონალური* შეფერილობა.

● **აღტყინება** – პიროვნების მიმართულობის ერთ-ერთი წამქეზებელი, შემაგულიანებელი ფორმა – ძლიერი და

მეცხეული გამოვლინება რომელიმე გრძნობისა, რომელსაც თან ახლავს რაიმის კეთების ძლიერი სურვილი.

ბ

● **ბავშვის კულტურული გარემო** – ბავშვის სწავლები-სა და ცხოველქმედების გარემო, რომელიც ყალიბდება: ყვე-ლა სასწავლო საგნის შინაარსის კულტურული კომპონენტე-ბით, საკუთარი აქტიური სასწავლო და თვითგანვითარები-თი საქმიანობის კულტურით, სასწავლო დაწესებულების მულტიკულტურული სივრცით, ბავშვებისა და მოზრდი-ლების, ბავშვებისა და მოზარდების გაერთიანებათა ურთი-ერთობის კულტურით, დამატებითი განათლების კულტუ-რული გარემოთი.

● **ბავშვის მზაობა სკოლისათვის** – კომპლექსური ცნე-ბაა, რომლის შემადგენლობაში შედის *პიროვნული* და *ინ-ტელექტუალური* მზაობა, ასევე, *მხედველობით-მოტორუ-ლი კოორდინაციის* განვითარების საკმარისი დონე. *პიროვ-ნული მზაობა* – სასწავლო საქმიანობის მოტივების არსებო-ბა (უნდა ჰქონდეს არა მხოლოდ სკოლაში წასვლის, არამედ, აგრეთვე, სწავლისა და სწავლასთან დაკავშირებულ მოვა-ლეობათა შესრულების სურვილი), გარესამყაროსთან ჰქონ-დეს შემეცნებითი მიმართება, ჩამოყალიბებული ჰქონდეს კომუნიკაციური საშუალებები და უნარები, ჰქონდეს ურ-თიერთობის სურვილი, საკმარისი უნდა იყოს მისი ფსიქი-კის ემოციონალური და ნებისყოფითი განვითარების დონე. *ინტელექტუალური მზაობა* – მიღწეული უნდა იყოს შემეც-

ნებითი პროცესების (აღქმის, მეხსიერების, აზროვნების, წარმოსახვის, მეტყველების) სისტემატური სწავლების დასაწყისისათვის საკმარისი სიმწიფის დონე, უნდა ფლობდეს ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს საბავშვო ბაღის სტანდარტული პროგრამების ფარგლებში. *სკოლისათვის ბავშვის მზაობის* დიაგნოსტიკისათვის გამოიყენება ისეთი მეთოდის კომპლექსი, რომლებიც ორიენტირებულია შემეცნებითი და კომუნიკაციური სფეროების, პიროვნების ინდივიდუალური თავისებურებებისა და თვისებების გამოკვლევაზე, კერძოდ, ისეთები, როგორიცაა ტესტი „მოტივაციური მზაობა“ (ლეონიდ ვენგერი), ბენდერ-ტესტი და მრავალი სხვა.

● **ბავშვის შინაგანი გარემო** – უმაღლესი ნერვული სისტემის, ხასიათის თვისებების, ცხოვრებისეული გამოცდილების, ზნეობრივი შეგნებისა და კომპლექსების თავისებურებათა ერთობლიობა, რომელიც ვლინდება ბავშვისათვის ტიპიურ ფსიქიკურ მდგომარეობებში, რეაქციებსა და სინამდვილისადმი მიმართებებში. ბავშვის შინაგან გარემოსთან, რომელიც სრულად განსაზღვრავს ბავშვის ინდივიდუალურობას, პედაგოგი აუცილებლად მუდმივად უნდა ათანხმებდეს ყველა აღმზრდელობით ზემოქმედებას.

● **ბავშვობა** – ადამიანის განვითარების ეტაპი, რომელიც წინ უძღვის მოზრდილობას. ხასიათდება ორგანიზმის ინტენსიური ზრდით და უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციების ფორმირებით. ბავშვობა, საერთაშორისო ნორმებით, რომელიც დამტკიცებულია გაეროს კონვენციაში ბავშვის უფლებათა შესახებ, მოიცავს ცხოვრების პერიოდს დაბადებიდან 18 წლამდე. პედაგოგიკაში მიღებული ასაკობრივი პერიოდიზაციით ბავშვობად ითვლება პერიოდი 11 წლამდე,

რომელიც მოიცავს ჩვილობას – 1 წლამდე, ადრეულ ბავშვობას – 7 წლამდე, უმცროს სასკოლო ასაკს – 10-11 წლებამდე.

● **ბაკალავრი** (< ლათ. *baccalaureus*) – ხარისხი, რომელიც ენიჭება ბაკალავრიატდამთავრებულს.

● **ბაკალავრიატი** – უმაღლესი სპეციალიზირებული განათლების პირველი საფეხური, რომელიც უზრუნველყოფს შესაბამისი სპეციალობების ფართოპროფილური სპეციალისტების მომზადებას.

● **ბალი** – ნ. *ქულა*.

● **ბარწუმის ეფექტი** – იგივე *ფორერის ეფექტი* ანუ *სუბიექტური დადასტურების ეფექტი*, უნიკალური ფსიქოლოგიური ფენომენია, რომლის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანებს სჯერათ მათი პიროვნების აღწერის, რომელიც, მათი აზრით, მათთვისაა შექმნილი, მაგრამ სინამდვილეში განზოგადებულ ხასიათს ატარებს და შეიძლება მათი გამოყენება სხვა ადამიანებთან მიმართებაშიც. *ბარწუმის ეფექტი*, *ცივი კითხვის ეფექტთან* ერთად, ხშირად გამოიყენება სხვადასხვა ყალბაზნებების, თაღლითების, ქირომანტების, მედიუმების და სხვათა მიერ. ეს კეთდება მოტყუების მიზნით.

● **ბატავია-გეგმა** – სკოლაში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის ორგანიზაციის სისტემა, რომლის მთავარი თავისებურება იყო მოსწავლეთა ინდივიდუალური მეცადინეობებისათვის დიდი რაოდენობის დროის მიცემა და მათი ინდივიდუალური დახმარება. დასახელება დაკავშირებულია ქალაქ *ბატავიის* სახელთან (ნიუიორკის შტატი, აშშ), სადაც პირველად მიიღო აღიარება. ფართო გავრცელებულობა

ჰპოვა მეოცე საუკუნის დასაწყისში. მასწავლებელი ძირითადად ვალდებული იყო ეწარმოებინა დაკვირვება მოსწავლეთა ქცევაზე და არა – ესწავლებინა (ამ სიტყვის ჩვეულებრივი გაგებით). მინიმუმამდე უნდა დაყვანილიყო საერთო მეცადინეობები კლასთან, მასალის თხრობა და მისი გამეორება. *ბატავია-გეგმის* ავტორი იყო ბატავიის სკოლების ხელმძღვანელი *ჟ. კენედი*. ეს გეგმა გამოიყენებოდა როგორც დაწყებით, ისე საშუალო სკოლებში.

● **ბელ-ლანკასტერის სისტემა** – ურთიერთსწავლების სისტემა, რომლის დროსაც უმცროს სკოლაში უფროს და კარგი მოსწრების მოსწავლეებს (მონიტორებს) მასწავლებლის ხელმძღვანელობით მიჰყავდათ მეცადინეობები დანარჩენ მოსწავლეებთან. წარმოიშვა ინდოეთში მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს და ინგლისში მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. ამ სისტემის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ განმავითარებელი სწავლების მომხრეები.

● **ბიზნეს-განათლება** – ისეთი მიმართულება პროფესიულ განათლებაში, რომელიც ახორციელებს სპეციალისტების მომზადებას საბაზრო ეკონომიკაში. მისი მიზანია ადამიანის მომზადება კარიერისთვის კომერციის ან სამრეწველო წარმოების სფეროში.

● **ბილინგვი** – ნ. *ბილინგვიზმი*.

● **ბილინგვიზმი** (< *ლათ. bi-* ორი + *ლათ. lingua* ენა) – 1. ორი ენის მონაცვლეობითი გამოყენების პრაქტიკა. 2. ორი ენის ფლობა და მათი გამოყენებით კომუნიკაციის წარმატებით განხორციელების უნარი, ამ ენების მინიმალური ცოდნის შემთხვევაშიც კი. 3. ორი ენის სრულფასოვანი ფლობა თანაბარ დონეზე და საჭიროების შემთხვევაში მათი წარმა-

ტებით გამოყენების უნარი. ის ადამიანები, რომლებიც ფლობენ ერთ ენაზე მეტს, *მულტილინგვებად* იწოდებიან. კონკრეტულად: ადამიანებს, რომლებიც ორ ენას ფლობენ, *ბილინგვებს* უწოდებენ, ვინც სამ ენას ფლობს – *ტრილინგვებს*, ხოლო, ვინც ფლობს სამ ენაზე მეტს, ისინი *პოლიგლოტები* არიან.

● **ბილინგვური სწავლება** – ყრუ ბავშვების სწავლები-სა და აღზრდის სისტემა. *ბილინგვისტური სწავლება* გამოიყენება როგორც ერთ-ერთი ალტერნატიული მიდგომა *ორალიზმთან* და *ტოტალურ კომუნიკაციასთან* ერთად. იგი მოიცავს ეროვნული სიტყვიერი ენისა და ეროვნული ჟესტური ენის სწავლებას, როგორც საგანმანათლებლო პროცესის ორ თანაბარფასოვან საშუალებას.

● **ბინარული გაკვეთილი** – იგივეა, რაც *შეთავსებული* ან *ინტეგრირებული* გაკვეთილი. ეს არის პედაგოგიური პროცესის წაყვანის გაკვეთილობრივი ფორმის განსაკუთრებული ტიპი. *ბინარულ* გაკვეთილზე შეისწავლება ორი ან მეტი სასწავლო საგნის ურთიერთდაკავშირებული მასალა, მაგალითად: მათემატიკისა და ინფორმატიკის, ფიზიკისა და ქიმიის, ქართული ენისა და მათემატიკის და სხვ. ასეთი გაკვეთილების ჩატარება მაშინაა მიზანშეწონილი, როცა აუცილებელია სიღრმისეული საგანთაშორისი კავშირების განხორციელება, როცა ერთი საგნის მასალების ცოდნა აუცილებელია მეორე საგნის სწავლებისას პროცესებისა და მოვლენების არსის გაგებისათვის. ასეთ შემთხვევაში ცნებათა ფორმირების საქმეში მიიღწევა ერთიანობა, შეთანხმებულობა და მემკვიდრეობითობა, გამოირიცხება მასალის დუბლირება. *ბინარულ* გაკვეთილს, ჩვეულებრივ, ატარებს ორი პე-

დაგოგი: ორი მასწავლებელი ან მასწავლებელი და, ვთქვათ, საწარმოო სწავლების ოსტატი და ა. შ. ერთობლივად ისინი ხსნიან საერთო ამოცანას.

● **ბიოგენური** (< ბერძ. *βίο* სიცოცხლე + *γένις* გვარი, წარმოშობა) – 1. რაც წარმოშობილია ცოცხალი ორგანიზმისაგან, დაკავშირებულია მასთან; 2. რაც ორგანიზმზე ახდენს მასტიმულირებელ ზემოქმედებას. სინონიმებია: *ბიოგენეტიკური* და *ორგანოგენული*.

● **ბიოლოგია** (< ბერძ. *βιολογία* < ძვ. ბერძ. *βίος* სიცოცხლე + *λόγος* სწავლება, მეცნიერება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერებათა სისტემა, რომლის შესწავლის ობიექტებია ცოცხალი არსებები და მათი ურთიერთქმედება გარესამყაროსთან. *ბიოლოგია* სწავლობს სიცოცხლის ყველა ასპექტს, კერძოდ, დედამიწაზე ცოცხალი ორგანიზმების სტრუქტურას, ფუნქციონირებას, ზრდას, წარმოშობას, ევოლუციასა და მათ განაწილებას, მათ კლასიფიცირებასა და აღწერას.

● **ბიპოლარული** (< ლათ. *bi* ორ + *polos* პოლუსი) – ორპოლუსიანი.

● **ბიფურკაცია** (< ლათ. *bifurcus* გაორებული) – ზოგადად: განსხვავებული ობიექტების ყოველგვარი ხარისხობრივი გარდაქმნები ან მეტამორფოზები იმ პარამეტრების ცვლის დროს, რომელზედაც დამოკიდებულია ისინი.

● **ბიფურკაციული ველი** – ბიფურკაციის მომენტების (განშტოების წერტილებისა, რომლებიც დაკავშირებულია შემდგომი განვითარების გზის შინაგან არჩევანთან) უსასრულო რაოდენობა; ამ წერტილებზე გავლას ხშირად თანახლავს სხვადასხვა კრიზისი (კომპეტენტურობის, ზრდის,

მოტივების ბრძოლის), „არჩევანში“ გარედან ჩარევა ხშირად ბლოკირებას უკეთებს განვითარების ინდივიდუალურ გზას.

● **ბიჰევიორიზმი** (< *ინგლ. behavior* ქცევა) – მოძღვრება, რომელშიც ფსიქოლოგიური კვლევების საგნად განიხილება ადამიანის ქცევა და შეისწავლება მისი დამოკიდებულება შინაგანი და გარეგანი სტიმულებისაგან. ეს არის ადამიანისა და ცხოველების ფსიქოლოგიის მიმართულება, სიტყვასიტყვით: მეცნიერება ქცევის შესახებ. ამ მიმართულებამ რადიკალურად გარდაქმნა ფსიქიკის შესახებ წარმოდგენათა მთელი სისტემა. მისი კრედო გამოიხატა ფორმულით, რომლის თანახმად ფსიქოლოგიის საგანი არის ქცევა და არა ცნობიერება. იმ პერიოდში, როცა წარმოიშვა ეს მიმართულება, მიღებული იყო ტოლობის ნიშნის დასმა ფსიქიკასა და ცნობიერებას შორის. ფსიქიკურ პროცესებად ითვლებოდა ის პროცესები, რომლებიც იწყებოდა ცნობიერებაში და თავდებოდა იმავე ცნობიერებაში. ამიტომ წარმოიშვა ვერსია: ცნობიერების მოცილებით ბიჰევიორიზმი მოახდენს ფსიქიკის ლიკვიდაციას. *ბიჰევიორიზმი* დააფუძნა *ჯონ უოტსონმა*.

● **ბლუმის ტაქსონომია** – შემეცნებით სფეროში პედაგოგიური მიზნების *ტაქსონომია*. შემოღებულია 1956 წელს *ბენჯამინ ბლუმის* მიერ. ბლუმის ტაქსონომიაში მოცემულია სასწავლო მიზნების დონეები და ყოველი დონისათვის მითითებულია მოსწავლეთა კონკრეტული მოქმედებები, რომლებიც მოწმობენ მოცემული დონის მიღწევას.

● **ბიოროტება** – 1. სხვისთვის სიავის, ცუდის მსურველობა, ვნების მომტანობა. 2. სიავე, უკეთურობა. საპირისპიროა *სიკეთე*.

● **ბრიგადულ-ინდივიდუალური სწავლება** – დაწყებით კლასებში მათემატიკის სწავლების სისტემა, რომელიც დამუშავდა ამერიკულ უნივერსიტეტში. ამ სისტემის მიხედვით ინდივიდუალური მეცადინეობები შეხამებულია მცირე ჯგუფებში მოსწავლეთა მუშაობის ორგანიზაციასთან.

● **ბრიგადულ-ლაბორატორიული მეთოდი** – სწავლების ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ჩამოყალიბდა საბჭოთა სასწავლო დაწესებულებებში 20-იან და 30-იანი წლების დასაწყისში ზეგავლენით დალტონ-გეგმისა, რომელიც აგებული იყო მოსწავლეთა ინდივიდუალური კვლევითი მუშაობის საწყისებზე.

● **ბრმა მეთოდი** – ამა თუ იმ ზემოქმედებაზე ადამიანთა რეაქციის გამოკვლევის პროცედურა, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ გამოსაცდელები არ არიან ინფორმირებული ჩასატარებელი კვლევის მნიშვნელოვანი დეტალების შესახებ. მეთოდი გამოიყენება იმისათვის, რომ გამოირიცხოს სუბიექტური ფაქტორები, რომლებსაც შეუძლია ზემოქმედება მოახდინონ ექსპერიმენტის შედეგებზე.

● **ბროკერი** (< *ინგლ. broker* მაკლერი, შუამავალი) – იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ასრულებს შუამავლურ ფუნქციებს გამყიდველსა და მყიდველს შორის, დასაზღვევსა და დამზღვევს შორის და ა. შ. *ბროკერი* ანაზღაურებას ღებულობს საკომისიოს სახით.

● **ბროკერობა განათლებაში** – შუამავლური საქმიანობა, რომელიც საგანმანათლებლო სამსახურების „მწარმოებელსა“ და „მომხმარებელს“ ერთმანეთთან აკავშირებს საგანმანათლებლო სამსახურების, მათი მიღების შესაძლებლობებისა და გზების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებისა და კონსულტაციების მეშვეობით.

● **ბროკის სფერო** – იგივე *ბროკის ცენტრი*. თავის ტვინის ქერქის ნაწილი, რომელიც მდებარეობს მარცხენა ნახევარსფეროში, საფეთქლის მესამე ხვეულის უკანაქვედა ნაწილში (აღმოჩენილია ფრანგი ანთროპოლოგისა და ქირურგის – *პოლ ბროკის* მიერ 1865 წელს). მისი მუშაობით უზრუნველყოფა მეტყველების მოტორიკული ორგანიზაცია და უპირატესად დაკავშირებულია ფონოლოგიურ და სინტაქსურ კოდიფიკაციებთან. წარმოადგენს კინეტიკურ-მოტორიკულ ვერბალურ ანალიზატორს, რომელშიც გადამუშავდება უპირველეს ყოვლისა *პროპრიოცეფციული* ინფორმაცია. ამ ცენტრის დაზიანებისას წარმოიქმნება ე. წ. *ბროკის აფაზია*, რომელიც ხასიათდება ცალკეული მეტყველებითი მოძრაობების ერთიან მეტყველებით აქტში შეერთების შეუძლებლობით. ავადმყოფებს არ შეუძლიათ კითხვა და წერა, მაგრამ გებულობენ მეტყველებას.

● **ბროკის ცენტრი** – ნ. *ბროკის სფერო*.

● **ბროშურა** (< *ფრანგ. brochure < brocher* კერვა) – მცირე მოცულობის არაპერიოდული ბეჭდვითი ნაწარმოები (საერთაშორისო პრაქტიკაში ბროშურა შეიცავს არანაკლებ 4 გვერდისა და არაუმეტეს 48 გვერდის). იგი უმეტესწილად მეცნიერულ-პოპულარული ხასიათისაა. ბროშურები პირველად მე-18 საუკუნის საფრანგეთში შემოიღეს.

● **ბუნებისშესაბამისი პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც ემყარება შემდეგ მოსაზრებას: ოდითგანვე ცნობილი იყო, რომ ადამიანის განათლება შეიძლება წარმატებული იყოს მხოლოდ და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი მისდევს მის ბუნებას, ე. ი. ითვალისწინებს მის მონაცემებს და ინტერესთა მიმართულობას. რამდენადაც ადამიანები თავიანთი ბუნებით სხვადასხვანაირები არიან, ამიტომ მათი განათლებაც უნდა იყოს სხვადასხვანაირი. ასეთი განათლება *ბუნებისშესაბამისია* და მხოლოდ მას შეუძლია მისცეს ადამიანს მასში იმთავითვე ჩადებული უნიკალური უნარების რეალიზების საშუალება, მხოლოდ ასეთი განათლება მიიყვანს ადამიანს ცოდნისა და ოსტატობის მწვერვალებამდე. *ბუნებისშესაბამისი პედაგოგიკის* თანახმად, ყველა ადამიანი ერთნაირია როგორც ბუნების მიერ გაჩენილი ინდივიდები, ცოცხალი არსებები, მაგრამ არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან თავიანთი ფიზიკური და ინტელექტუალური მონაცემებით და მაშასადამე, განსწავლადობის დონეებით.

ბ

● **გაბრწყინება** – ცნობიერების სიცხადის უმაღლესი ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს შემოქმედებითი აზროვნებისა და შემოქმედებითი საქმიანობის უმაღლეს გამოვლინებას. ნ. ინსაიტი.

● **გაგება** – უკვე ცნობილთან უცნობის, ახლის კავშირის დამყარების პროცესი; რაიმის შესახებ სწორი გაგებულების შედგენა, სწორი წარმოდგენის შექმნა. სწავლების პროცესში.

ოცესში გაგება განიხილება როგორც მოსწავლეთა მიერ ცოდნის შეთვისების მეორე საფეხური აღქმის შემდეგ.

● **გაკვეთილების ძირითადი ტიპები – 1. ახალი მასალის შესწავლის გაკვეთილი:** ტრადიციული (კომბინირებული) გაკვეთილი, ლექცია, ექსკურსია, კვლევითი მუშაობა, სასწავლო და შრომითი პრაქტიკუმი. გაკვეთილების ასეთი ტიპი მიზნად ისახავს ახალი ცოდნის დაუფლებასა და მის პირველად განმტკიცებას. 2. **ცოდნის განმტკიცების გაკვეთილი:** პრაქტიკუმი, ექსკურსია, ლაბორატორიული მუშაობა, გასაუბრება, კონსულტაცია. გაკვეთილების ასეთი ტიპი მიზნად ისახავს უნარ-ჩვევათა გამომუშავებასა და ცოდნის გამოყენებას. 3. **ცოდნის კომპლექსური გამოყენების გაკვეთილი:** პრაქტიკუმი, ლაბორატორიული მუშაობა, სემინარი და სხვ. გაკვეთილების ასეთი ტიპი მიზნად ისახავს კომპლექსში და ახალ პირობებში ცოდნის დამოუკიდებლად გამოყენების უნარების გამომუშავებას. 4. **ცოდნის განზოგადებისა და სისტმატიზაციის გაკვეთილი:** სემინარი, კონფერენცია, მრგვალი მაგიდა და სხვ. გაკვეთილების ასეთი ტიპი მიზნად ისახავს ცალკეული ცოდნის განზოგადებას სისტემაში. 5. **ცოდნის კონტროლის, შეფასებისა და კორექციის გაკვეთილი:** საკონტროლო წერა, ჩათვლა, კოლოკვიუმი და სხვ. გაკვეთილების ასეთი ტიპი მიზნად ისახავს ცოდნისა და უნარ-ჩვევათა დაუფლების დონის განსაზღვრას. ამ ბოლო დროს პოპულარობა მოიპოვა ე. წ. *სამფაზიანმა გაკვეთილმა*.

● **გაკვეთილი** – სწავლების ორგანიზაციის ფორმა, შექმნილი მოსწავლეთა მიერ შესასწავლი მასალის (ცოდნის, უნარების, ჩვევების, მსოფლმხედველობისა და ზნეობრივ-

ესთეტიკური იდეების) დაუფლების მიზნით. ასეთი ფორმა გამოიყენება სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემაში და ტარდება კლასისათვის, ე. ი. მუდმივი სასწავლო კოლექტივისათვის. ასეთი ფორმით ტარდება მეცადინეობები საგანმანათლებლო დაწესებულებათა უმრავლესობაში, რომლებშიც სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემის პირობებში რეალიზდება ზოგადი განათლების საგანმანათლებლო პროგრამები (სკოლებში, ლიცეუმებში, გიმნაზიებში კოლეჯებში და ა. შ.). ამავე დროს იგი სასწავლო პროცესის ძირითად ელემენტს წარმოადგენს. ეს ფორმა მხოლოდ 350 წელია არსებობს და უკვე მიაღწია თავის კულმინაციას: გაკვეთილის გარეშე სწავლება არ არსებობს. თანამედროვე გაკვეთილი თავისი შინაარსითა და სტრუქტურით პედაგოგიური პროცესის რთული ორგანიზაციული ფორმაა. მისი სირთულე განპირობებულია იმ მიზნებისა და ამოცანების, იმ საკითხებისა და პრობლემების მრავალფეროვნებით, რომლებიც დგას თითოეული გაკვეთილის, მოცემული თემისათვის განკუთვნილი გაკვეთილების ერთობლიობის წინაშე. მეოცე საუკუნის 80-იან-90-იან წლებში გაჩნდა გაკვეთილის ჩატარების *არასტანდარტული* ფორმები. *არასტანდარტული* ნუ *ინოვაციური* გაკვეთილი – ეს არის მეცადინეობა, რომელსაც აქვს არასტანდარტული, მოქნილი, ვარიაციული სტრუქტურა და ძირითადად ორიენტირებულია მოსწავლეთა ინტერესის ამაღლებაზე. ჩატარების ფორმის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს ინოვაციური გაკვეთილების შემდეგი ჯგუფები: 1. გაკვეთილები შეჯიბრებისა და თამაშების ფორმაში: *კონკურსი, ტურნირი, ესტაფეტა, „დუელი“, KBH, საქმიანი თამაში, კროსვორდი, ვიქტორინა* და სხვ. 2. გაკვეთი-

ლები, რომლებიც დამყარებულია მუშაობის საზოგადოებრივ პრაქტიკაში ცნობილ ფორმებზე, ჟანრებზე და მეთოდებზე: *გამოკვლევა, გამოგონება, პირველწყაროების ანალიზი, კომენტარი, გონებრივი იერიში, ინტერვიუ, რეპორტაჟი, რეცენზია* და სხვ. 3. გაკვეთილები, რომლებიც დამყარებულია სასწავლო მასალის არატრადიციულ ორგანიზაციაზე: *სიბრძნის გაკვეთილი, ზემთაგონების გაკვეთილი, „დუბლიორი იწყებს მოქმედებას“* და სხვ. 4. გაკვეთილები, რომლებიც გვაგონებენ ურთიერთობის პუბლიკურ ფორმებს: *პრეს-კონფერენცია, აუქციონი, ბენეფისი, მიტინგი, რეგლამენტირებული დისკუსია, პანორამა, ტელეგადაცემა, ტელეხიდი, დიალოგი, „ცოცხალი გაზეთი“, ზეპირი ჟურნალი* და სხვ. 5. გაკვეთილი-ფანტაზიები: *გაკვეთილი სიურპრიზი, გაკვეთილი ზღაპარი* და სხვ. 6. გაკვეთილები, რომლებიც ეფუძნება დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების საქმიანობის იმიტაციას: *გასამართლება, გამოძიება, ტრიბუნალი, ცირკი, საპატენტო ბიურო, სამეცნიერო საბჭო, სარედაქციო საბჭო* და სხვ.

● **გაკვეთილის დაგეგმვა** – რეალური სასწავლო დროის მსვლელობისას მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთქმედების კონსტრუირება. საფუძველს წარმოადგენს მასწავლებლის სასწავლო-აღმზრდელობითი საქმიანობისა და მოსწავლეთა სასწავლო-შემეცნებითი საქმიანობის მიზნები, ამოცანები, პრინციპები, მეთოდები და შინაარსი, რაც ემსახურება მოსწავლეთა მიერ სასწავლო მასალის ათვისებას, მათ განათლებას, აღზრდასა და განვითარებას. *გაკვეთილის დაგეგმვა* ხორციელდება კონსპექტის სახით.

● **გაკვეთილის დიდაქტიკა** – გაკვეთილის მომზადების, ჩატარებისა და შედეგების ანალიზის წესების სისტემა.

● **გაკვეთილის ელემენტი** – გაკვეთილის ნაწილი, რომელიც ხასიათდება ერთიანობის თვისებით, ე. ი. მისი დაშლა ლოგიკურად მთლიან და დასრულებულ ნაწილებად არ შეიძლება.

● **გაკვეთილის ეფექტურობა** – სასწავლო მიზნების რეალიზაციის ხარისხი მოცემულთან ან შესაძლებელთან (მაგალითად, მოსწავლის გადასვლა განუსწავლელიდან განსწავლულობაზე) შედარებით იმ პირობით, რომ დანარჩენი ფაქტორები, რომლებიც ზემოქმედებენ, მასწავლებელს გარდა, დასახული მიზნის მიღწევაზე, ნეიტრალიზირებული იქნება. ამასთან, უნდა იქნეს გათვალისწინებული დახარჯული ძალისხმევის, საშუალებებისა და დროის ოპტიმალურობა (აუცილებლობა და საკმარისობა).

● **გაკვეთილის კონსპექტი** – გაკვეთილის მსვლელობის დაწვრილებითი და სრული გადმოცემა, რომელიც ასახავს მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ერთობლივ საქმიანობას. კონსპექტი საჭიროა გაკვეთილსათვის მომზადების მიზნით, რადგანაც მასზე მუშაობა დაეხმარება მასწავლებელს სასწავლო მასალის სისტემატიზირებაში, მისი გადმოცემის ლოგიკური თანამიმდევრობის მოწესრიგებაში, ფორმულირებებისა და ცნებების დაზუსტებაში, გაკვეთილის ცალკეულ რგოლებს შორის მიმართებათა განსაზღვრაში. ეს არის გაკვეთილის ვრცელი გეგმა, რომელიც შეიცავს: თემის ფორმულირებას, გაკვეთილის ამოცანებს, მოწყობილობას, დავალებებს მოსწავლეთათვის გაკვეთილის ყოველ ეტაპზე,

დავალებათა შესრულების ალგორითმებს, მასწავლებლის გამოსვლის ფრაგმენტებს ან ახალი მასალის სრულ ტექსტს.

● **გაკვეთილის სტრუქტურა** – გაკვეთილის ელემენტებს შორის სისტემურ ურთიერთქმედებათა სხვადასხვაგვარი ვარიანტების ერთობლიობა, როცა ეს ურთიერთქმედებები წარმოიშობა სწავლების პროცესში და უზრუნველყოფს მის მიზანმიმართულ ქმედითობას. ნ. დიდაქტიკური სტრუქტურა.

● **გაკვეთილის ფრაგმენტი** – გაკვეთილის რომელიმე ნაწილი.

● **გამეორება** – სასწავლო მუშაობის პროცესში გაკლილ მასალასთან დაბრუნება მოსწავლეთა ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების განმტკიცებისა და სისტემატიზაციის მიზნით. *გამეორება* არ არის თემის უბრალო კვლავწარმოება. მასალა განიხილება ახალი წესით, დაჯგუფება ხდება საკვანძო საკითხების მიხედვით, რაც მოსწავლეთა აქტიური დამოუკიდებელი მუშაობისათვის ქმნის კარგ პირობებს.

● **გამომხატველობა** – კულტურული ადამიანის მეტყველების განუყრელი თვისება (ხარისხი). მიიღწევა ფიგურული მეტყველების, ხატოვანი გამოთქმების, ახალი სიტყვების გამოყენებისა და ნათელ სიტყვათშეხამებათა შექმნის ოსტატობით.

● **გამოცდები** – ცოდნის შეფასების ჯუმლობრივი ფორმა (წერიტი ან ზეპირი). უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში ტარდება საგამოცდო სესიების დროს. გამოცდები არსებობს სრულიად სხვადასხვანაირი: საუნივერსიტეტო (მისაღები, საკურსო და სხვ.), სასკოლო (გადასაყვანი, გამოსაშვები და სხვ.), სამხედრო და ა. შ.

● **განათლება** – როგორც პროცესი: სკოლამდელი, ზოგადი, პროფესიული და დამატებითი განათლების დაწესებულებებში, ასევე, თვითგანათლების შედეგად, ცოდნის, უნარ-ჩვევების, შემეცნებითი და პრაქტიკული საქმიანობის გამოცდილების, ფასეულობრივ ორიენტაციათა და მიმართებათა სისტემის შეთვისება და დაუფლება. როგორც შედეგი: ცოდნის, უნარ-ჩვევების, საქმიანობისა და მიმართებების გამოცდილების შეთვისებაში მიღწეული დონე. როგორც სისტემა: მემკვიდრეობითი საგანმანათლებლო პროგრამებისა და სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების ერთობლიობა, მათი მარეალიზებელი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა და განათლების მართვის ორგანოების ქსელი. საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის მომზადების ხასიათიდან გამომდინარე, განათლების სამი სახე არსებობს: ზოგადი განათლება, უმაღლესი განათლება, და პროფესიული განათლება.

● **განათლებისა და აღზრდის შინაარსი** – მეცნიერული ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების, შემოქმედებითი საქმიანობის მიმართებებისა და გამოცდილების სისტემა, რომლის დაუფლებაც უზრუნველყოფს აღსაზრდელების გონებრივ და ფიზიკურ შესაძლებლობათა მრავალმხრივ განვითარებას, მათი მსოფლმხედველობის, ზნეობისა და ქცევის ფორმირებას, მათ მომზადებას საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და შრომისათვის. განათლებისა და აღზრდის შინაარსის წყაროა კულტურის მთელი მრავალსახეობა.

● **განათლების ეკონომიკა** – ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდა და განვითარებადი მიმართულება მეცნიერებაში. განათლების ეკონომიკა: სწავლობს ყველა საგანმან-

თლებლო დაწესებულების რესურსული უზრუნველყოფის დონეს; იკვლევს საგანმანათლებლო სისტემაში დაბანდება-თა ეფექტურობას; სწავლობს განათლების მიმართებებს ეკონომიკურ ზრდასთან. *განათლების ეკონომიკა* ის საფუძველია, რომლის გარეშეც ვერ იარსებებს მთელი განათლების სისტემა. მისი ელემენტებია: სკოლამდელი განათლება, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლები, პროფტექსასწავლებლები, უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები. სისტემის ამ ნაწილებიდან თითოეულს თავისი სპეციფიკა გააჩნია. *განათლების ეკონომიკა* სწავლობს საგანმანათლებლო მომსახურებათა ბაზარს და მასში მიმდინარე პროცესებს. სისტემაში ისეთი ელემენტების დანერგვა, როგორიცაა: მარკეტინგი. მენეჯმენტი და სხვ., ამაღლებს საგანმანათლებლო მომსახურებათა დონეს.

● **განათლების კონცეფცია** – შეხედულება, ძირითადი თვალსაზრისი, სახელმძღვანელო იდეა განათლების სფეროში; წამყვანი ჩანაფიქრი, კონსტრუქციული პრინციპი. ეს არის სხვადასხვა ტიპის სასწავლო დაწესებულებებში საბაზო სასწავლო დისციპლინების შესწავლის შინაარსისა და ხანგრძლივობის შეხედულებათა სისტემა, საგანმანათლებლო პროგრამების მიზნების, ამოცანებისა და ორგანიზაციის გაგების განსაზღვრული ხერხი.

● **განათლების მიზნები** – ტრადიციულად განათლების მიზნები განისაზღვრება როგორც მოსწავლეებში ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ფორმირება, ადამიანის კულტურასთან ზიარება, მისი მომზადება შრომისათვის. ჰუმანისტური პარადიგმის კონტექსტში, რომელიც ემყარება განმავითარებელ მიდგომას, განათლების მიზნებში პრიორიტეტული

ადგილი უჭირავს პიროვნების ინდივიდუალური შემოქმედებითი პოტენციალის გახსნას. თანამედროვე სკოლაში დომინანტა განათლებიდან და სწავლებიდან გადაიტანება აღზრდაზე, რომელსაც ხელეწიფება ჩამოყალიბება ისეთი პიროვნებისა, რომლის ეგზისტენციალური ფასეულობები პასუხობენ თანამედროვე ცხოვრებისეულ მოთხოვნებს. ამასთან, აღზრდაში გვესმის ისეთი პირობების შექმნა, რომელთაც ძალუბთ მოსწავლის პიროვნების ბუნებრივი მონაცემებისა და უნარების გახსნის უზრუნველყოფა. პიროვნების აღზრდა ხორციელდება მაშინ, როცა მიმდინარეობს მის მიერ საკუთარი ყოფიერების სირთულეების ათვისებისა და დაუფლების ეგზისტენციალური ამოცანის გაცნობიერება. განათლების წამყვან მიზანთა სპექტრში, მოსწავლის პიროვნებასთან მიმართებაში, უნდა გამოიყოს: 1. პიროვნების ინდივიდუალური მონაცემების გახსნა; 2. მოსწავლის ზიარება მსოფლიო და ეროვნულ კულტურასთან, მეცნიერების სისტემატიზირებული საფუძვლებისა და ხელოვნების ათვისების გზით; 3. ფასეულობითი აღზრდა და მსოფლმხედველობის განვითარება, როგორც ფასეულობრივი ორიენტაციებისა და სამყაროს ხედვის სისტემისა. ადამიანის ადგილი სამყაროში; 4. ფიზიკური და ვალეოლოგიური აღზრდა; 5. ზოგადი და პროფესიული მომზადება შრომითი საქმიანობისათვის; 6. პიროვნების გაყვანა თვითაღზრდისა და თვითგანვითარების, სასწავლო და პროფესიული საქმიანობის, შემოქმედებისა და მორალურ-ზნეობრივი თავისუფლების აღქმის დონეზე.

● **განათლების მუშაკების კვალიფიკაციური კატეგორიები** – ნორმატიული კრიტერიუმების შესაბამისი კვალი-

ფიკაციის, პროფესიონალიზმისა და პედაგოგიური ან მმართველობითი შრომის პროდუქტიულობის დონე, რომელიც მუშაკს უზრუნველყოფს პროფესიონალური ამოცანების ამოხსნის შესაძლებლობით.

● **განათლების პროგრამა** (კურიკულუმი) – კონცეფტუალური ხასიათის ჩარჩო დოკუმენტი, რომელიც ზოგადი განათლების სფეროში განსაზღვრავს: 1. სწავლების შედეგებს და შინაარსის სტანდარტებს, 2. საგნებს, რომლებიც გათვალისწინებულია ზოგადი განათლების ყოველი ეტაპისათვის, 3. საათების კვირეულ ნორმას, რომელიც განკუთვნილია საკლასო და კლასგარეშე მეცადინეობათა ჩატარებისათვის, 4. სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის წესებს, 5. სწავლების შედეგების შეფასებისა და მონიტორინგის ძირითად პრინციპებს და 6. კურიკულუმების სტრუქტურას ცალკეულ საგნებში.

● **განათლების პროდუქტი** – ინოვაციები განათლების სფეროში, ორიგინალური საგანმანათლებლო და საგნობრივი პროგრამები, სწავლების მეთოდების სისტემა, სწავლების მოდელები, საგანმანათლებლო პროექტები.

● **განათლების სისტემა** – მოდელი, რომელიც აერთიანებს ინსტიტუციონალურ სტრუქტურებს (ყველა სახის სკოლა, უნივერსიტეტი, სკოლამდელი საგანმანათლებლო დაწესებულებები, კოლეჯები და სხვ.), სადაც ამ სტრუქტურების მიზანია მათში მოსწავლე პირების განათლება, აღზრდა, სწავლება და განვითარება.

● **განათლების სტანდარტი** – 1. ძირითადი დოკუმენტი, რომელშიც განსაზღვრულია განათლების საბოლოო შედეგები სასწავლო საგანში. ადგენენ განათლების თითოეულ

ლი ეტაპისათვის. სტანდარტის სტრუქტურა მოიცავს: საგნობრივი განათლების მიზნებსა და ამოცანებს, ტერმინებსა და კანონზომიერებებს, ცოდნასა და წარმოდგენებს, ჩვევებსა და უნარებს, განათლების შედეგების შემოწმების ტექნოლოგიას; 2. განათლების შინაარსობრივი გული, რომელიც მოიცავს საშუალო განათლების მიზნების მიღწევისათვის აუცილებელ და საკმარის მასალას. ასახავს განათლების შინაარსის ოპტიმალურ მიმუხმს.

● **განათლების სტანდარტიზაცია** – ერთტიპიურ სასწავლო დაწესებულებებში საგანმანათლებლო საქმიანობისადმი ერთიანი მოთხოვნების დადგენა, მათი მიღწევის ხერხების მრავალფეროვნების გამოურიცხავად.

● **განათლების ფილოსოფია** – ზოგადი თეორია, რომელიც განათლებას განიხილავს აქსიოლოგიის, ონტოლოგიის, გნოსეოლოგიისა და ანთროპოლოგიის პოზიციებიდან როგორც სოციოკულტურული ჰუმანიტარული პრაქტიკის განსაკუთრებულ უბანს, რომელიც ფუნქციონირებს განათლებაში ინდივიდუალურისა და სოციალურის ერთმონიანობის, უნივერსალურობისა და ფუნდამენტალურობის, პროფესიონალიზმისა და ზნეობრიობის, ჰუმანიზაციისა და ჰუმანიტარიზაციის, ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი და ზოგადმსოფლიო საწყისების ერთიანობის შეხამების პრინციპებზე. ე. ი. განათლების ფილოსოფია ფილოსოფიური ცოდნის დარგია, რომლის საგანს განათლება წარმოადგენს. როგორც ცალკე დისციპლინას, სათავე მეოცე საუკუნის დასაწყისში უდევს და მისი მამამთავარია ანგლო-ამერიკელი ფილოსოფისი *ჯონ დიუი*.

● **განათლების ხარისხი** – საგანმანათლებლო პროცესისა და მისი შედეგების ინტეგრალური მახასიათებელი, რომელიც გამოხატავს ზომას იმისა, თუ როგორ შეესაბამება ისინი საზოგადოებაში გავრცელებულ წარმოდგენებს იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს დასახელებული პროცესი და როგორ მიზნებს უნდა ემსახურებოდეს იგი. რამდენადაც მოსაზრებები ამის შესახებ შესამჩნევად შორდებიან ერთმანეთს, იმდენად სხვადასხვაა ტერმინის გაგებაც. მთლიანობაში თანამედროვე განათლების ხარისხი განისაზღვრება ფაქტორების მთელი რიგით, რომლებიც განაპირობებენ მის სოციალურ ეფექტურობას, ისეთებს, როგორიცაა: 1. შინაარსი, რომელიც მოიცავს საქმიანობის ამა თუ იმ სფეროში სულისკვეთის კულტურისა და გამოცდილების საუკეთესო მიღწევებს; 2. პედაგოგიური მუშაკებისა და სხვა განმანათლებლების მაღალი კომპეტენტურობა; 3. უახლესი საგანმანათლებლო ტექნოლოგიები და მათი შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობა; 4. ჰუმანისტური მიმართულობა; 5. ცოდნაში, გაგებასა და უნარებში მოსახლეობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილების სისრულე.

● **განათლების ჰუმანიზაცია** – ჰუმანიზმის იდეების გავრცელება სწავლების შინაარსზე, ფორმებსა და მეთოდებზე: პიროვნების თავისუფალი და ყოველმხრივი განვითარების, საზოგადოების ცხოვრებაში მისი საქმიანი მონაწილეობის უზრუნველყოფა საგანმანათლებლო პროცესით.

● **განათლებულობა** – თვისება იმ პიროვნებისა, რომელიც განვითარების პროცესშია, მიღებული აქვს გამოცდილება, რომლის მეშვეობითაც მას აქვს უნარი, გარესამყაროში აიღოს სწორი ორიენტაცია, შეეგუოს მას, დაიცვას და გა-

ამდიდროს იგი, მოიპოვოს მის შესახებ ახალი ცოდნა და ამის მეშვეობით საკუთარი თავი ამყოფოს მუდმივ და უწყვეტ სრულყოფაში. *განათლებულობის* კრიტერიუმებია ცოდნისა და აზროვნების სისტემურობა, რაც ვლინდება იმაში, რომ ადამიანს ლოგიკური მსჯელობების მეშვეობით შეუძლია, აქვს უნარი, დამოუკიდებლად აღადგინოს საკუთარი ცოდნის სისტემაში ის რგოლები, რომლებიც მას აკლია. „განათლებულობა არის ის, რაც რჩება მას შემდეგ, როცა ყველა ნასწავლი დავიწყებას მიეცემა“ (მველი აფორიზმი).

● **განვითარება** – ადამიანის ორგანიზმში, ფსიქიკაში, ინტელექტუალურ და სულიერ სფეროში რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ცვლილებათა პროცესი, რომელიც განპირობებულია *გარეგანი* (ბუნებრივი და სოციალური გარემო, აღზრდა, კოლექტიური საქმიანობა, ურთიერთობა და სხვ.) და *შინაგანი* (ანატომიურ-ფიზიოლოგიური წანამძღვრები, პიროვნების საკუთარი აქტიურობა, რომელიც რეალიზდება საქმიანობაში), *მართვადი* (აღზრდა და თვითაღზრდა) და *არამართვადი* (გარემოს ობიექტური და სტიქიური გავლენა) ფაქტორების გავლენით.

● **განვითარების მანკები** – განვითარების *ანომალიები*, ორგანიზმის ნორმალური აგებულებიდან გადახრათა ერთობლიობა. ისინი უნდა განვასხვაოთ ნორმის უკიდურესი ვარიანტებიდან. *განვითარების მანკები* წარმოიშობა სხვადასხვაგვარი შინაგანი (მემკვიდრეობითობა და სხვ.) და გარეგანი ვირუსული ინფექცია და სხვ.) ფაქტორების მოქმედების შედეგად. მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან შეინიშნება *განვითარების მანკების* გახშირება.

● **განვითარების მეთოდები** – იგულისხმება მოსწავლის ფსიქიკური პროცესების განვითარება. ეს უკანასკნელი მიმდინარეობს ან აღზრდისა და სწავლების პროცესში ჩართულად, გზადაგზა, ან მიზანმიმართულად. *პირველ შემთხვევაში* ფსიქიკური პროცესების განვითარება მიმდინარეობს აღზრდის მეთოდებისა და სწავლების მეთოდების მეშვეობით. *მეორე შემთხვევაში* – მეხსიერების, ყურადღების, ემოციებისა და სხვა მისთანათა მიზანმიმართული განვითარების მეშვეობით. აქ კი ერთადერთი მეთოდია ვარჯიში (ვარჯიშობა).

● **განმავითარებელი სწავლება** – მიმართულება განათლების თეორიასა და პრაქტიკაში, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა ფიზიკური, შემეცნებითი და ზნეობრივი უნარების განვითარებაზე მათი პოტენციალური შესაძლებლობების გამოყენების გზით. განმავითარებელი სწავლების თეორიას საფუძვლები ჩაუყარა *ლეონიდ ვიგოტსკიმ* მეოცე საუკუნის 30-იან წლებში, როცა განიხილა საკითხი სწავლებისა და აღზრდის ურთიერთმიმართების შესახებ. განვითარებისა და აღზრდის პრობლემების ამოხსნისაკენ მიისწრაფვოდნენ *ჯერ კიდევ ფრებელი, დისტერვეგი, უშინსკი*. გერმანელმა ფსიქოლოგმა *ზელცმა* ჩაატარა ექსპერიმენტი, რომელმაც უჩვენა სწავლების გავლენა ბავშვების გონებრივ განვითარებაზე. თავისი ჰიპოთეზის დასაბუთებისას *ვიგოტსკიმ* ჩამოაყალიბა ადამიანის ფსიქიკური ფუნქციების განვითარების ძირითადი გენეტიკური კანონის შინაარსი. ეს კანონი გახდა მისი კონცეფციის საფუძველი. *ვიგოტსკის* მიხედვით, ბავშვის განვითარებაში ყოველგვარი უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქცია ჩნდება ორჯერ: *ჯერ – როგორც*

კოლექტიური, სოციალური საქმიანობა, შემდეგ – როგორც ინდივიდუალური საქმიანობა, როგორც ბავშვის აზროვნების შინაგანი ხერხი. 1960-1980-იან წლებში ჩატარდა დიდალ კვლევითი მუშაობა (*კეგნერი, ლერნერი* და სხვ.) და მიღებულმა შედეგებმა ცხადყვეს, რომ ბავშვის განვითარებაში არსებითი როლი სწავლებას მიუძღვის, გამოავლინეს განმავითარებელი სწავლების ზოგიერთი კონკრეტული ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური პირობები. 1950-იანი წლების ბოლოს *ზანკოვმა* განმავითარებელი სწავლებისათვის დაამუშავა ახალი დიდაქტიკური სისტემა, რომელიც დაფუძნებული იყო შემდეგ ურთიერთდაკავშირებულ პრინციპებზე: 1. სწავლება სიძნელის მაღალ დონეზე; 2. თეორიული ცოდნის წამყვანი როლი; 3. მასალის შესწავლის მაღალი ტემპი; 4. მოსწავლეთა მიერ სწავლის პროცესის გაცნობიერება; 5. სისტემატური მუშაობა ყველა მოსწავლის განვითარებაზე. ამ პრინციპების საფუძველზე შეიქმნა პროგრამები და სახელმძღვანელოები დაწყებითი კლასების ყველა სასწავლო საგანში. *ზანკოვის* სისტემის განმავითარებელი ეფექტი მოწმობდა, რომ ტრადიციული დაწყებითი განათლება ვერ აკეთებდა იმას, რაც მოსწავლეთა განვითარებას სჭირდებოდა. *ზანკოვმა* აღნიშნა, რომ განმავითარებლობითი მნიშვნელობა აქვს თვით სწავლებას: „სწავლების პროცესი გამოდის როგორც მიზეზი, ხოლო მოსწავლის განვითარების პროცესი – როგორც შედეგი“. ამ დებულებაში არ იყო იდეა სწავლებასა და განვითარებას შორის შუალედური რგოლის შესახებ. ეს გააკეთა *ელკონინის* კოლექტივმა. მათ გამოავლინეს უმცროსი სასკოლო ასაკის ძირითადი ფსიქოლოგიური ახალწარმონაქმნები – სასწავლო საქმიანობა და

მისი სუბიექტი, აბსტრაქტულ-თეორიული აზროვნება, ყოფაქცევის ნებისნიერი მართვა. დადგინდა, რომ ტრადიციული დაწყებითი სწავლება ვერ უზრუნველყოფს მოსწავლეებში ამ ახალწარმონაქმნების სრულფასოვან განვითარებას, ვერ ქმნის უახლოესი განვითარების აუცილებელ ზონებს, მხოლოდ წვრთნის და ამტკიცებს იმ ფსიქიკურ ფუნქციებს, რომლებიც წარმოექმნება მოსწავლეებს ჯერ კიდევ სკოლამდელ ასაკში (გრძნობითი დაკვირვება, ემპირიული აზროვნება, უტილიტარული მეხსიერება და სხვ.). დამუშავებულ იქნა უმცროსკლასელთა სწავლების სისტემა, რომელიც ქმნიდა უახლოესი განვითარების ზონებს და ეს ზონები დროთა ვითარებაში გადადიოდნენ საჭირო ახალწარმონაქმნებში.

● **განმავითარებელი სწავლების არსი** – ბავშვის განვითარებაში გადამწყვეტი როლი ენიჭება იმ სწავლებას, რომელიც მიმდინარეობს „უახლოესი განვითარების ზონაში“; პედაგოგიური ზემოქმედებები წინ უსწრებენ, სტიმულსა და მიმართულებას აძლევენ, აჩქარებენ პიროვნების მემკვიდრეობით თვისებებს; ავითარებენ ერთმთლიან პიროვნულ თვისებებს: ცოდნას, უნარებსა და ჩვევებს; გონებრივი მოქმედების ხერხებს; პიროვნების თვითმართვად მექანიზმებს; ემოციონალურ-ზნეობრივ და საქმიანობრივ-პრაქტიკულ სფეროებს; ბავშვი არის საქმიანობისა და თავისი განვითარების სრულფასოვანი სუბიექტი.

● **განმავითარებელი სწავლების პრინციპები** – განვითარება მიმდინარეობს ბავშვის კულტურაში შეზრდის გზით და ემყარება მისი ბუნებრივი მომწიფების მიღწევებს; სწავლება არის განვითარების წყარო (მიმდინარეობს უახლოესი

განვითარების ზონაში); მოსწავლე უნდა იყოს სწავლების სუბიექტი და არა ობიექტი (სასწავლო პროცესში მოსწავლის სუბიექტურობის პრინციპი); სწავლება წინ უსწრებს განვითარებას და იწვევს მას (სწავლების წინსწრების პრინციპი); პრობლემურობის პრინციპი როგორც მოტივაციის პირობა; მოდელირების პრინციპი; სასწავლო საქმიანობის სტრუქტურაში ოთხი კომპონენტის გამოყოფა: სასწავლო ამოცანა, სასწავლო მოქმედება, კონტროლის მოქმედება და შეფასების მოქმედება; დიალოგ-პოლილოგის პრინციპი; ინფორმაციის მიწოდების დედუქციური ხერხი.

● **განმავითარებელი შეფასება** – *პედაგოგიური შეფასების* ერთ-ერთი სახე. პედაგოგიური შეფასება მაშინაა განმავითარებელი, როცა იგი ხელს უწყობს სწავლის მოტივაციის გაზრდას, სასწავლო პროცესის გზის გამკვალავია და უზრუნველყოფს უკუკავშირს როგორც მასწავლებლის, ისე მოსწავლეთა მხრიდან. *განმავითარებელი შეფასების* ინსტრუმენტები ძირეულად განსხვავდება *შემაჯამებელი შეფასების* ინსტრუმენტებისაგან, რომელთა დანიშნულება მიღწეული წარმატების შესახებ საბოლოო მონაცემების დადგენით ამოიწურება. *განმავითარებელი შეფასების* ინსტრუმენტები მოწოდებულია, რომ მუდმივად და უწყვეტად მიაწოდოს მასწავლებელს ინფორმაცია მოსწავლეთა აკადემიური ზრდის დინამიკის შესახებ, ეს ინსტრუმენტები უნდა ზომავდეს ამ დინამიკას ნებისმიერ მომენტში, და ამ გაზომვისას ნიუანსებში უნდა წარმოჩინდეს მოსწავლეთა ძლიერი და სუსტი მხარეები, მათი აკადემიური მზაობისა და პიროვნული განვითარებულობის დონე.

● **განმსაზღვრელი შეფასება** – შეფასების ერთ-ერთი სახე, რომელიც ადგენს მოსწავლის მიღწევის დონეს საერთო ნორმასთან მიმართებით და იძლევა იმის განსაზღვრის საშუალებას, თუ რამდენად დაეუფლა იგი საგნობრივი პროგრამებით განსაზღვრულ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს, რამდენად დაშორდა ან მიუახლოვდა ეროვნული სასწავლო გეგმით განსაზღვრულ მიზნებს. *განმსაზღვრელი შეფასება* აკონტროლებს სწავლის ხარისხს, იგი განსაზღვრავს თითოეული მოსწავლის ცოდნის დონეს.

● **განპირობებული რეაქცია** – განპირობების შედეგად შეთვისებული ან შეძენილი ნებისმიერი რეაქცია. *კლასიკურ განპირობებაში* პირობითი რეაქცია ის რეაქციაა, რომელიც აღმოცენებას იწყებს იმ სტიმულის გავლენით, რომელიც ადრე იყო ნეიტრალური. *ოპერანტულ განპირობებაში* ეს არის რეაქცია, რომელსაც თან ახლავს გამდიერება. არსებობს შეთანხმება იმის შესახებ, რომ ეს ტერმინი გამოყენებულ იქნას მხოლოდ კლასიკური განპირობებულობის სიტუაციების აღწერისას, მაგრამ ამ შეთანხმებას ყველა ავტორი არ იცავს.

● **განპირობებული სტიმული** – იგივეა, რაც *პირობითი სტიმული*. ეს არის ნებისმიერი სტიმული, რომელიც განპირობების შედეგად იწყებს განპირობებული რეაქციის გამოწვევას. *პირობითი სტიმული* თავდაპირველად *ნეიტრალური* სტიმულია, რომელიც განსაზღვრული რეაქციის გამოწვევის უნარს იძენს უპირობო სტიმულთან მისი გაერთიანების შედეგად. ეს ტერმინი გამოიყენება მხოლოდ კლასიკურ განპირობებულობაში, ოპერანტულ განპირობებულობაში ჩვეულებრივ გამოიყენება *განმასხვავებელი სტიმული*.

ლი, რომელიც ქმნის პირობებს ოპერატიული რეაქციის აღ-
მოცენებისათვის.

● **განსაზღვრა** – 1. რაიმეს საზღვრების, ფარგლების დადგენა; რაიმეს მოცულობის, ოდენობის, ღირებულების შემოფარგვლა, დადგენა. 2. რაიმეს გარკვევა, დადგენა. 3. იგივეა, რაც *დეფინიცია*. რაიმე ცნების მეცნიერული დახასიათების, ფორმულის მოცემა, მისი შინაარსის დადგენა. მესამე განმარტებაში *განსაზღვრას* ორი მნიშვნელობა გააჩნია: 1. *განსაზღვრის პროცესი* („პროცესის დასახელება“, *სუბსტანტიურებული ინფინიტივი*); 2. *განსაზღვრის პროცესის შედეგი* („პროცესის შედეგის დასახელება“, *დევერბატივი*). *განსაზღვრის* პროცესის შედეგი *დეფინიციის* სახით ფორმულირებულ წინადადებას წარმოადგენს. რაც შეეხება სიტყვას „*განსაზღვრება*“, იგი ენათმეცნიერული ტერმინია და დეფინიციასთან საერთო არაფერი არა აქვს (ნ. დეფინიცია). განსაზღვრის სახეებია: *ინტენსიონალური* განსაზღვრა, *რეალური* განსაზღვრა, *აქსიომატიკური* განსაზღვრა, *ნომინალური* განსაზღვრა, *ცხადი* განსაზღვრა, *არაცხადი* განსაზღვრა, *გენეტიკური* განსაზღვრა, *კონტექსტუალური* განსაზღვრა, *ინდუქციური* განსაზღვრა, *ოსტენსიური* განსაზღვრა. *განსაზღვრა* უნდა განვასხვაოთ სხვა მოქმედებებისგან, რომლებიც ცნების არსს ბოლომდე არ ხსნიას. ასეთებია: *აღწერა* – იმ განმასხვავებელი გარეგანი ნიშნების ჩამოთვლა, რომლებიც ხელს უწყობენ ცნების გამოყოფას სხვა ცნებათაგან; *დახასიათება* – ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშნების ჩამოთვლა; *შედარება* – ობიექტებს შორის ნიშნების დამთხვევისა და არდამთხვევის ფაქტის ფიქსირება; *დემონსტრაცია* – ცნების გაცნობა, მისი გვარისა და კლასის გამორკვევა.

● **განსწავლადობა** – ახალი, მათ შორის სასწავლო, მასალის (ახალი ცოდნის, ახალი მოქმედებების, საქმიანობის ახალი ფორმების) ათვისების უნარი; უფრო სწორად – ამ უნარის დონე, ხარისხი. *განსწავლადობა*, რომელიც ემყარება სუბიექტის *უნარებსა* (კერძოდ, სენსორული და პერცეფციული პროცესების, მეხსიერების, ყურადღების, აზროვნებისა და მეტყველების თავისებურებებს) და *შემეცნებით აქტიურობას*, სხვადასხვანაირად ვლინდება სხვადასხვა საქმიანობასა და სხვადასხვა სასწავლო საგანში. *განსწავლადობის* დონის ამაღლებისათვის, განვითარების განსაზღვრულ, *სენზიციურ* ეტაპებზე, კერძოდ, სკოლაში სკოლამდელი ბავშვობიდან სისტემატურ სწავლებაზე გადასვლისას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს *მეტაკოგნიციური უნარების* ფორმირებას. მეტაკოგნიციურ უნარებს მიეკუთვნება: შემეცნებითი პროცესების მართვა (დაგეგმვა და თვითკონტროლი, რომელიც ვლინდება, მაგალითად, ნებისმიერ ყურადღებასა და ნებისმიერ მეხსიერებაში), მეტყველებითი უნარები, ნიშნიერ სისტემათა (სიმბოლური, გრაფიკული, ხატოვანი) სხვადასხვა სახის გაგებისა და გამოყენების უნარები. *განსწავლადობა* ადამიანის ინდივიდუალური მახასიათებელია, მახასიათებელი იმისა, თუ როგორ შეუძლია ადამიანს შეითვისოს სასწავლო ინფორმაცია და შეასრულოს სასწავლო საქმიანობა: დაიმახსოვროს სასწავლო მასალა, ამოხსნას ამოცანები, შეასრულოს სასწავლო კონტროლისა და თვითკონტროლის მოთხოვნები და სხვ. განარჩევენ *ზოგად განსწავლადობას*, როგორც ნებისმიერი მასალის შეთვისების უნარს და *სპეციალურ განსწავლადობას*, როგორც განსაზღვრული მიმართულების მასალის შეთვისების უნარს.

● **განსწავლეულობა** – ის დონე, რომელსაც მიაღწია ადამიანმა სწავლაში. ეს არის სწავლების (ორგანიზებული თუ სტიქიურის) შედეგი, რომელიც მოიცავს როგორც ცოდნის დღეისათვის არსებულ მარაგს, ისე ამ ცოდნის შეძენის უკვე ჩამოყალიბებულ ხერხებს (სწავლის უნარს).

● **განსხვავებითი სტიმული** – სტიმული (სიგნალი), რომლის ყოფნა უჩვენებს, ქცევის განსაზღვრული ფორმა იქნება თუ არ იქნება დაჯილდოებული ან ანაზღაურებული. *ნ. სტიმული.*

● **განწყობა** – გაუცნობიერებელი ფსიქოლოგიური მდგომარეობა, სუბიექტის შინაგანი ხარისხი, რომელიც ბაზირდება მის ადრინდელ გამოცდილებაზე, განსაზღვრულ სიტუაციაში განსაზღვრულ სავარაუდო აქტივობაზე. განწყობა წინასწარი გაფრთხილებით განსაზღვრავს ფსიქიკური საქმიანობის ნებისმიერი ფორმის გახსნა-გაფართოებას. იგი გამოდის, როგორც შემდგომი მოქმედებისათვის მობილიზირებულობის, მზაობის მდგომარეობა, განპირობებულია სუბიექტისათვის მოთხოვნილების ქონის შესაბამისი სიტუაციით და მისი დაკმაყოფილების აუცილებლობით. ადამიანს განწყობის ქონა საშუალებას აძლევს, ამა თუ იმ კონკრეტული ხერხით რეაგირება მოახდინოს ამა თუ იმ პოლიტიკურ თუ სოციალურ ხდომილობასა თუ მოვლენაზე. მოვლენა აღმოაჩინა გერმანელმა ფსიქოლოგმა *ლანგემ* 1888 წელს; განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორია ექსპერიმენტალური გამოკვლევებისა და უამრავი ცდების შედეგად შექმნა *დიმიტრი უზნაძემ* და მისმა სკოლამ. გაუცნობიერებელ უმარტივეს განწყობებთან ერთად გამოყოფენ უფრო

რთულ სოციალურ განწყობებს, პიროვნების ფასეულ ორიენტაციებს და ა. შ.

● **განწყობის თეორია** – დიმიტრი უზნაძის მიერ ქცევის მიზანშეწონილობის ასახსნელად შემუშავებული თეორია. ცოცხალ ორგანიზმს ორი თავისებურება აქვს. ერთი – მიზანშეწონილი ქცევაა, მეორე – მოთხოვნილება. მათ შორის აუცილებელი კავშირი არსებობს. მიზანშეწონილ ქცევას მოთხოვნილების ფაქტი უდევს საფუძვლად. სანამ ცოცხალი არსება საზოგადოდ რაიმე მნიშვნელოვან ქცევას ჩაიდენს, იგი უკვე მანამდეა ისე მოდიფიცირებული, რომ მან სწორედ ეს ქცევა უნდა ჩაიდინოს, ანუ სანამ ცოცხალი არსება რაიმე ქცევას მიმართავდეს, მას უკვე მანამდე აქვს ეს ქცევა *განწყობის* სახით მოცემული. მაშასადამე, განწყობის შექმნით შეიძლება სასურველი ქცევის გამოწვევა.

● **გარეგანი ურთიერთობა** – ინფორმაციის გადაცემა ურთიერთობის პარტნიორებისათვის; მეტყველება, რომელიც ორიენტირებულია სხვებზე.

● **გარემო** – ადამიანთა საზოგადოებისა და ყოველი ადამიანის ცხოველმოქმედების ბუნებრივი, სოციალურ-ეკონომიური და მატერიალურ-ყოფითი პირობები.

● **გახსნილობა** – საკუთარ სამყაროში (სოციალური, პირადი და ფარული) პარტნიორის შეშვებისათვის მზაობა; **სოციალური გახსნილობა** – ჩვენს სოციალურ სამყაროში პარტნიორის შეშვებისათვის მზაობა, მზაობა ურთიერთობისთვის, გაცნობისთვის, საკუთარი კოორდინატებისა და საკონტაქტო ინფორმაციის მიცემისათვის; **სულიერი** (შინაგანი, ფსიქოლოგიური) **გახსნილობა** – საკუთარ შინაგან სამყაროში ადამიანის შეშვებისათვის მზაობა, მზაობა პირადი

მიმართების, საკუთარი ნამდვილი აზრებისა და შეფასებების გამოხატვისათვის; **გულახდილობა** – ადამიანისთვის საკუთარ აზრთა და გრძნობათა სამყაროს, რაც სხვებისთვის ფარულია, გახსნისათვის მზაობა.

● **გენია** (< *ლათ. genius* გენია, სული) – უდიდესი შემოქმედებითი ნიჭი.

● **გენიალურობა** – როგორც ზოგადი (ინტელექტუალური), ისე სპეციალური უნარების განვითარების უმაღლესი დონე. *გენიალურობის* არსებობის შესახებ საუბარი შეიძლება მხოლოდ პიროვნების მიერ შემოქმედებით საქმიანობაში ისეთი შედეგების მიღწევის შემთხვევაში, როცა ეს შედეგები საზოგადოების ცხოვრებაში, კულტურის განვითარებაში შეადგენს ეპოქას. მასწავლებელზე და საგანმანათლებლო სისტემაზე, რომელშიც ჩართულია განსაკუთრებული მონაცემების ბაზვი, ბევრადაა დამოკიდებული, შეძლებს თუ არა იგი თავისი პოტენციალის რეალიზებას.

● **გენიოსი** – გენიით, უდიდესი შემოქმედებითი ნიჭით დაჯილდოებული ადამიანი.

● **გენდერი** (< *ინგლ. gender* < *ლათ. genus* გვარი) – ქალებისა და მამაკაცების სოციალურად კონსტრუირებული როლები, რომლებიც მიეწერება მათ სქესობრივი ნიშნის მიხედვით. ამდენად გენდერული როლები დამოკიდებულია კონკრეტულ სოციო-ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტუროლოგიურ კონტექსტზე და განიცდის სხვადასხვა ფაქტორების გავლენას რასის, ეთნიკურობის, ასაკის და სხვათა მიხედვით. გენდერული როლების შესწავლა ხდება და ფართოდ განსხვავდება თითოეული კულტურის ფარგლებში და კულტურებს შორის. პიროვნების ბიოლოგიური სქესის-

გან განსხვავებით გენდერი სქესის სოციალურ განზომილებას წარმოადგენს და ამიტომ გენდერული როლები შეიძლება შეიცვალოს.

● **გენდერული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც ფუნქციონირებს როგორც საზოგადოებაში ბავშვებში სქესობრივ-როლური ქცევის წარმატებით აღზრდისადმი მიდგომების ერთობლიობა.

● **გენდერული სტერეოტიპები** – ტრადიციული წარმოდგენები ქალთა და მამაკაცთა თავისებურებებზე.

● **გენეზისი** (< ბერძ. *Γένεσις, Γένεση* < ლათ. *genesis* დაბადება) – წარმოშობა, აღმოცენება, დაბადება, ჩასახვა. *ფართო გაგებით*: ჩასახვის მომენტი და განვითარების შემდგომი პროცესი, რომელსაც მიჰყავს გარკვეულ მდგომარეობამდე, სახემდე, მოვლენამდე. მომდინარეობს ძველი აღთქმის წიგნის სახელწოდებიდან.

● **გენერალიზაცია** (< ლათ. *generalis* ზოგადი, მთავარი) – 1. ლოგიკური ხერხი, რომელიც ითვალისწინებს განზოგადებას, კერძოდან ზოგადზე გადასვლას, კერძო მოვლენების დაქვემდებარებას ზოგადი პრინციპისათვის. 2. შემეცნების მეთოდი, რომელიც იძლევა საშუალებას, ერთტიპიური მახასიათებლების (გენერალური ერთობლიობის) მქონე ელემენტების სიმრავლის გამოყოფისა და ანალიზის ერთეულის შერჩევის საფუძველზე შესწავლილ იქნას ამ ელემენტების მასივები (სისტემები). გენერალური ერთობლიობა მოიცავს იმ ელემენტებს, რომლებიც შეესაბამება მოცემული ელემენტის მუშა განსაზღვრას. ნიშნები და თვისებები, რომლებიც ერთობლიობის ელემენტს ანიჭებენ განუმეორებლო-

ბასა და განსაკუთრებულობას, *ელიმინირდებიან*. მიმდინარეობს ობიექტისა (გენერალური ერთობლიობის) და სისტემის ანალიზის ერთეულის ფორმალიზაცია. მაგალითად, სოციოლოგიაში დამუშავებულია *საქალაქო ოჯახის* (გენერალური ერთობლიობის – „საქალაქო ოჯახი“ ელემენტი) *სოციალური კეთილდღეობის ანალიზი* (ანალიზის ერთეული). *გენერალიზაციის მეთოდი* უპირისპირდება *კვლევის შერჩევით მეთოდს*, რომლის თანახმადაც გენერალური ერთობლიობის ნიშნების განაწილების ხასიათის შესახებ დასკვნა კეთდება რომელიღაც მისი ნაწილის შესწავლის საფუძველზე.

● **გენეტიკური** (ბიოლოგიური) **მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც განპირობებულია მემკვიდრეობითობის მექანიზმით. ეს არის „საუკუნეთა მეხსიერება“, ადამიანის, როგორც სახის, უზარმაზარი ევოლუციური პერიოდის ბიოლოგიურ ხდომილობათა მეხსიერება. იგი ინახავს ადამიანის მიდრეკილებას ქცევის გარკვეული სახისა და ქმედების ნიმუშებისკენ კონკრეტულ სიტუაციებში. ამ მეხსიერების მეშვეობით გადაეცემა ელემენტარული თანდაყოლილი რეფლექსები, ინსტინქტები და ადამიანის ფიზიკური იერსახის ელემენტებიც კი.

● **გენი** (< ძვ. ბერძ. *γένος* გვარი) – ცოცხალი ორგანიზმების მემკვიდრეობითობის სტრუქტურული და ფუნქციონალური ერთეული.

● **გენოტიპი** – მოცემული ორგანიზმის *გენების* ერთობლიობა, რომელიც, *გენოფონდის* ცნებისაგან განსხვავებით, ახასიათებს *განსაკუთრებულს*, და არა *სახეს*.

● **გეროგოგიკა** – იგივეა, რაც *გერონტოგოგიკა*.

● **გერონტოგოგია** – *ანდრაგოგიკის* ნაწილი, მეცნიერული სფერო, რომელიც სწავლობს ახალ სიტუაციაში ხანდაზმულ ადამიანთა აღზრდისა და განათლების, ახალი კვალიფიკაციის მიცემისა და სოციალიზაციის მეთოდებსა და კანონზომიერებებს. ტერმინი შემოიღო განათლების გერმანელმა ისტორიკოსმა *კრაპმა*. სინონიმის სახით გამოიყენება ტერმინი „*მესამე ასაკის პედაგოგიკა*“ – პედაგოგიკის ნაწილი, რომელიც ამუშავებს საპენსიო ასაკის ადამიანთა აღზრდის, სწავლებისა და განვითარების სისტემას.

● **გერონტოლოგია** (< *ძვ. ბერძ. γέρων* მოხუცი + *λόγος* მოძღვრება) – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ადამიანის დაბერების ბიოლოგიურ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ასპექტებს, მის მიზეზებსა და მასთან ბრძოლის (გაახალგაზრდავების) ხერხებს. წარმოიშვა მეოცე საუკუნის დასაწყისში. *გერონტოლოგიის* ნაწილებია: **გერიატრია** – მოძღვრება იმ დაავადებათა შესახებ, რომლებიც დაკავშირებულია ინვოლუციურ ცვლილებებთან, ასევე, ხანში შესულობისა და მოხუცებულობის ასაკში დაავადებათა მკურნალობისა და პროფილაქტიკის თავისებურებები; **გეროჰიგიენა** – მოძღვრება, რომელიც სწავლობს უფროსი ასაკობრივი ჯგუფების ადამიანთა ზოგადი და სპეციალური ჰიგიენის საკითხებს და **გერონტოფსიქოლოგია** – მოძღვრება, რომელიც სწავლობს ასეთი ასაკის ადამიანთა ფსიქოლოგიურ-ქცევით თავისებურებებს.

● **გეშტალტი** (< *გერმ. gestalt* ფიგურა, ფორმა, სახე, მთლიანობა, პიროვნება) – ცნობიერების ანალიზის ერთეული, რომელიც ამ ცნობიერების ერთმთლიანი წარმონაქმნია და არ დაიყვანება თავისი ნაწილების ჯამზე, რადგანაც უფ-

რო მაღალ რანგშია აღზევებული. ეს არის მთელის, მისი ცვალებადი ნაწილების ორგანიზაციის მდგრადი ხერხი.

● **გეშტალტთერაპია** – ადამიანზე ფსიქოთერაპიული ზემოქმედების მეთოდებისა და პროცედურების სისტემა, სადაც ეს მეთოდები და პროცედურები დამყარებულია *გეშტალტფსიქოლოგიის* თეორიაზე. *გეშტალტთერაპიის* მთავარი პრინციპია: 1. ადამიანის მიერ თავისი თავის, სხვა ადამიანებისა და მთელი დანარჩენი სამყაროს უპირობო მიღება ისეთებისა, როგორებიც ისინი არიან; 2. ადამიანის არსებული მდგომარეობის აღქმა და შეფასება როგორც სავსებით სრულყოფილისა, რომელიც არ საჭიროებს შეცვლას ან გაუმჯობესებას. ამ ბოლო დროს *გეშტალტთერაპია* იპყრობს არა მარტო ფსიქოლოგების, არამედ პედაგოგების ყურადღებასაც, იმიტომ, რომ *ფსიქოთერაპიის* მეთოდები სულ უფრო და უფრო მეტად ერთვება აღსაზრდელებთან პედაგოგების ურთიერთქმედების ხერხების არსენალში.

● **გიმნაზია** (< *ლათ. gymnasium* < *ძვ. ბერძ. γυμνάσιον*) – სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა შინაარსის ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულება, ძირითადად, განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებული ბავშვებისათვის.

● **გლობალიზაცია** (< *ინგლ. globalisation* < *globalise* < *global* < *ფრანგ. globe* + *-al* სუფიქსი < *ლათ. globus* გლობუსი) – 1. რაიმე პროცესების (პოლიტიკურის, ეკონომიკურისა და სხვ.) წარმართვა გლობალურად. რაიმისათვის გლობალური ხასიათის, გლობალური მასშტაბების მინიჭება. 2. მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის მკვეთრი დასუსტების ან მოსპობის ხარჯზე ტრანსნაციონალური კორპორაციების ძალაუფლების გაძლიერების

პროცესი. 3. ასეთი პროცესის შედეგი. ეს არის მსოფლიო ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და რელიგიური ინტეგრაციისა და უნიფიკაციის პროცესი. სხვა სიტყვებით, – ეს არის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ნორმების, ჩვეულებებისა და პრინციპების გაერთიანების ან დაახლოების პროცესი იმ ქვეყნებში, სადაც ადრე ეკონომიკასა და საზოგადოებას ჰქონდა მკვეთრად გამოხატული ეროვნული ნიშნები. ტერმინი შემოიღო ამერიკელმა სოციოლოგმა *რობერტსონმა* 1983 წელს.

● **გლობალური** (< *ფრანგ. global* საყოველთაო < *ლათ. globus* სფერო, გლობუსი) – 1. საერთო, მთლიანი, ერთად აღებული. 2. საყოველთაო, მთელი პლანეტის მომცველი, ყოვლისმომცველი, მსოფლიო, ის, რაც მთელს მსოფლიოს ეხება, რაც ვრცელდება მთელს მსოფლიოში. 3. ყოველი მხრიდან ხელმისაწვდომი.

● **გლობალური განათლება** – საზღვარგარეთ სწავლების ფინანსირების პროგრამა საქართველოს იმ მოქალაქეებისთვის, რომლებიც ჩაერიცხებიან საზღვარგარეთის წამყვან უნივერსიტეტებში. ეს პროგრამა იძლევა საშუალებას: საქართველოს მოქალაქეებმა მიიღონ განათლება მსოფლიოს წამყვან უნივერსიტეტებში და დახმარება შრომითმოწყობაში, არჩეული პროფესიის მიხედვით; საქართველოს დამსაქმებლებმა მონახონ და მოიწვიონ სამუშაოზე მაღალკვალიფიცირებული და მსოფლიო დონის მაღალკონკურენტუნარიანი სპეციალისტები. პროგრამა ორიენტირებულია საქართველოს განათლების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე.

● **გნოსეოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *γνῶσις* შემეცნება, ცოდნა + *λόγος* სიტყვა, მეტყველება, მოძღვრება) – ფილოსოფიური მოძღვრება მეცნიერული შემეცნების შესაძლებლობათა და საშუალებათა შესახებ; შემეცნების თეორია. ფარდობითი სინონიმი: *ეპისტემოლოგია*.

● **გნოსტიკა** (< ძვ. ბერძ. *Γνωστικός* შემეცნებელი) – ქრისტიანული ერის პირველი ორი საუკუნის რელიგიური მოძღვრება, რომელიც შესაძლოა წარმოშობილი იყოს პლატონიზმის გავლენით და, რომელიც ქადაგებდა, რომ ხსნა შესაძლებელია მხოლოდ ღმერთის შემეცნების (gnosis) მეშვეობით. იგი გადაეცემოდა თაობებს ძველი საიდუმლო ტრადიციის ფორმით.

● **გნოსტიკურობითი ფუნქციები** პედაგოგიკაში – ეს ის შემეცნებითი ფუნქციებია, რომლებიც მიმართულია მოსწავლეთა შემეცნებითი და სულიერი სფეროების, მოტივებისა და ინტერესების, ნიჭისა და უნარების, ხასიათებისა და ემოციონალურ მდგომარეობათა მუდმივი შესწავლისაკენ, მოსწავლეთა შესწავლა (დიაგნოსტირება) განათლების ყველა სუბიექტის სისტემაში საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების გამომუშავებისა და მიმართებათა დამყარების საფუძველია. მოსწავლეობის *გნოსტიკურობითი ფუნქცია*, რომელიც ხორციელდება როგორც მოსწავლეთა დიაგნოსტირების სისტემა, უზრუნველყოფს კვლევით მიდგომას მოსწავლეთა შემეცნებითი პროცესებისადმი.

● **გნოსტიციზმი** (< ძვ. ბერძ. *Γνωστικός* შემეცნებელი) – ზოგადი პირობითი სახელწოდება მრავალი გვიანანტიკური რელიგიური მიმდინარეობისა, რომლებიც იყენებდნენ მოტივებს ძველი აღთქმიდან, აღმოსავლური მითოლოგიი-

დან, ადრექრისტიანული მოძღვრებებიდან; ეზოთერული მოძღვრება, თავისებური ცრურწმენითი ცოდნა. ტერმინი შემოიღო *ჰენრი მორმა* მეჩვიდმეტე საუკუნეში.

● **გონება** – განსჯის, აზროვნების უნარი, ჭკუის განვითარების ხარისხი, საზრიანობა. ეს არის ფილოსოფიური კატეგორია, რომელიც გამოხატავს *აზროვნებითი საქმიანობის* უმაღლეს ტიპს, საერთოდ *აზროვნების* უნარს, უნარს *ანალიზის, აბსტრაქტიზებისა და განზოგადების*. გონების მოქმედება, როგორც საყოველთაოს გააზრიანება, მჭიდროდაა დაკავშირებული ადამიანის მეტყველებასთან (ენასთან), რაც ერთ ნიშანთან ამაგრებს (ამტკიცებს) განუსაზღვრელი რაოდენობის ნამდვილ და შესაძლო (გარდასულ, დღევანდელსა და მომავალ) მოვლენას, რომლებიც ერთმანეთის მსგავსიან ერთგვაროვანი. თუ განვიხილავთ ენობრივ ნიშანს მის მთლიანობაში, მასთან ერთად, მისგან განუყოფლად, რასაც ის გამოხატავს, მაშინ შეიძლება ვაღიაროთ, რომ *გონებრივი აზროვნების* ნამდვილი არსი გამოიხატება სიტყვებში, რომელთაგან *გონებრივი* (გონებითი) *ანალიზის* საშუალებით გამოიყოფა მისი სხვადასხვა ფორმა, ელემენტები და კანონები. ნ. ტვინი, ჭკუა.

● **გონებრივი აღზრდა** – აღმზრდელთა მიზანმიმართული საქმიანობა, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა *გონებრივი ძალებისა და აზროვნების* განვითარებაზე. ეს არის გონებრივი ძალებისა და აზროვნების განვითარების პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს ყველა შესაძლო ცხოვრებისეული გავლენებისა და ზეგავლენების ჯამის შედეგად. გონებრივი აღზრდისა და განვითარების განსაზღვრაში შედის აზროვნებისა და *გონებრივი ძალების* ცნებები. აზრო-

ვნება წარმოადგენს ადამიანის მიერ ობიექტური სამყაროს საგნების, მოვლენებისა და პროცესების გაშუალებულ და განზოგადებულ შემეცნებას მათ არსებით კავშირებსა და მიმართებებში, არის ტვინის საქმიანობის პროდუქტი. გონებრივმა აღზრდამ უნდა უზრუნველყოს პიროვნების ინტელექტუალური კულტურის, შემეცნებითი მოტივების, გონებრივი ძალებისა და აზროვნების განვითარების ერთმთლიანი პროცესი, რომელიც მსოფლმხედველობის ფორმირებასთან ერთად მიმდინარეობს.

● **გონებრივი იერიში** (ინგლ. *brainstorming*) – პრობლემის ამოხსნის ოპერატიული მეთოდი, რომელიც ემყარება შემოქმედებითი აქტივობის სტიმულირებას. შემოღებულია *ოსბორნის* მიერ. *გონებრივი იერიშის* დროს მონაწილეებს ეძლევათ საშუალება, გამოთქვან პრობლემის ამოხსნის რაც შეიძლება მეტი რაოდენობის ვარიანტი, მათ შორის ყველაზე ფანტასტიკურიც კი. დაუშვებელია კრიტიკა. შემდეგ, გამოთქმული იდეების საერთო რაოდენობიდან შეარჩევენ ისეთებს, რომელთა გამოყენება შეიძლება პრაქტიკაში. წარმოადგენს ექსპერიმენტული შეფასების მეთოდს. სწორად ორგანიზებული *გონებრივი იერიში* მოიცავს სამ აუცილებელ ეტაპს, რომლებიც განსხვავდებიან მათი ჩატარების ორგანიზაციითა და წესებით. ეს ეტაპებია: 1) *პრობლემის დასმა*, 2) *იდეების გენერაცია*, 3) *იდეების დაჯგუფება, შერჩევა და შეფასება*. *გონებრივი იერიში* არის სწავლების მეთოდი, რომლის მიზანია კრეაციული უნარების განვითარება – ახალი იდეების ძიება და აღმოცენება, ასევე, მათი ანალიზი და სინთეზი.

● **გონებრივი შტურმის მეთოდი** (გონებრივი შტურმი)
– იგივეა, რაც *გონებრივი იერიში*.

● **გონებრივი ჩამორჩენილობა** – თანდაყოლილი ან ადრეულ ასაკში შეძენილი შეფერხება ან ფსიქიკის არასრული განვითარება, რომელიც ვლინდება ინტელექტის დარღვევით, გამოწვეულია თავის ტვინის პათოლოგიით და საბოლოო ჯამში იწვევს სოციალურ *დეზადაპტაციას*. ვლინდება, უპირველეს ყოვლისა, გონებასთან, ასევე, ემოციებთან, ნებისყოფასთან, მეტყველებასა და მოტორიკასთან მიმართებაში. *გონებრივ ჩამორჩენილობას*, როგორც თანდაყოლილ ფსიქიკურ დეფექტს, ასხვავებენ შეძენილი ჰკუასუსტობისგან (ნ. დემენცია). შეძენილი ჰკუასუსტობა ნორმალური დონისაგან ინტელექტის დადაბლებაა (ასაკის შესაბამისად), ხოლო *ოლიგოფრენიის* დროს ფიზიკურად მოზრდილი ადამიანის ინტელექტი თავის განვითარებაში ვერ აღწევს ნორმალურ დონეს და იგი წარმოადგენს *არაპროგრესიულ* პროცესს. გონებრივი უკმარისობის ხარისხი, სტანდარტული ფსიქოლოგიური ტესტების მიხედვით, რაოდენობრივად ფასდება ინტელექტუალური კოეფიციენტების მეშვეობით. ტრადიციულად ოლიგოფრენების კლასიფიკაცია ხდება თავისი გამოხატულების ხარისხის მიხედვით. ტრადიციული კლასიფიკაციის თანახმად არსებობს მისი სამი ხარისხი: *დებილობა*, *იმბეცილობა* და *იდიოტია*. დღეისათვის ეს ტერმინები სრულიად გამოირიცხება, მათ ნაცვლად მიღებულია ნეიტრალური ტერმინები და, შესაბამისად, გამოიყოფა გონებრივი ჩამორჩენილობის ოთხი ხარისხი: *მსუბუქი* (ტრადიციულად: დებილობა), *საშუალო* (ტრადიციულად: არამკვეთრად გამოხატული იმბეცილობა), *ძლიერი*

(ტრადიციულად: მკვეთრად გამოხატული იმბეცილობა) და ღრმა (ტრადიციულად: იდიოტია). ეს გაკეთდა იმიტომ, რომ ისინი გამოვიდნენ მედიცინის ჩარჩოებიდან და მიიღეს სოციალური (ნეგატიური) იერი.

● **გონებრივი ძალები** – ნ. ჭკუა.

● **გრადიენტი** (< ლათ. *gradiens* მოსიარულე) – რაიმე ფიზიკური სიდიდის სივრცეში ზრდის ან კლების საზომი (სიგრძის ერთეულით გადანაცვლების პირობებში). გრადიენტის ცნება გამოყენებას პოულობს არა მარტო ფიზიკაში, არამედ ფიზიკისაგან დაშორებულ მეცნიერებებშიც. ზოგჯერ ეს გამოყენება რაოდენობრივ ხასიათს ატარებს, ზოგჯერ კი – ხარისხობრივს. მაგალითად, *კონცენტრაციის გრადიენტი* – გახსნილი ნივთიერების კონცენტრაციის მატება ან კლება რომელიმე მიმართულებით, *ტემპერატურის გრადიენტი* – გარემოს ტემპერატურის მატება ან კლება რომელიმე მიმართულებით ა. შ.

● **გრანდიოზული** (< იტალ. *grandioso* გრანდიოზული, დიდებული, დიადი < *grande* დიდი; დიადი < ლათ. *grandis* დიდი, უზარმაზარი) – 1. გამოცეხელი თავისი არაჩვეულებრივად დიდი ზომებით, სიდიდით, მასშტაბებით; დიდი, უზარმაზარი, ვეებერთელა. 2. გამოცეხელი თავისი ძალით, ძლიერებით, სიდიადით, მნიშვნელობით; დიადი, საუცხოო, დიდებული.

● **გრანტი** (< ინგლ. *grant* ჩუქება, წყალობა) – უსასყიდლო სუფსიდია დაწესებულებებს, ორგანიზაციებსა და ფიზიკურ პირებს ფულადი ან ნატურალური ფორმით მეცნიერული ან სხვა კვლევების ჩატარებისათვის, სწავლის, მკუ-

რნალობის ან სხვა მიზნებისათვის მისი გამოყენების შემდგომი ანგარიშსწორებით.

● **გულახდილობა** – ნ. გახსნილობა.

● **გული** – ადამიანის დიდი სამყარო, რომელსაც *მინი-ქებული აქვს* ბუნებრივი უნარი: იმედის, რწმენისა და სიყვარულის, *დაკისრებული აქვს* მიწიერი ფუნქცია: უზრუნველყოს ორგანიზმში სისხლის მიმოქცევა; ეს კი, თავის მხრივ, მრავალ სხვა ფაქტორთან ერთად, არეგულირებს ნივთიერებათა ცვლას; ამ დროს ორგანიზმში თანდათანობით ყალიბდება ურთულესი კანონზომიერებებით მოწესრიგებული უჯრედული ბიოქიმიური ცვლილებებისა და გარდაქმნების მთელი სამყარო, რომელიც კოსმოსური ენერგიის ველში ექცევა და იმართება მისით. ეს სამყარო სუნთქავს ერთიანი ორგანიზმის, ცალკეული ორგანოების, ქსოვილების, უჯრედებისა თუ სუბუჯრედული სტრუქტურების ფრიად მოწესრიგებული რიტმებით. ასეთი სამყარო ნებისმიერ ადამიანს გააჩნია და იგი სრულიად თავისებურია, ინდივიდუალური. *გულის* ნეირონულ სისტემას მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მეხსიერებები აქვს და იგი *ტვინს* მუდმივად აწვდის ინფორმაციას. სწორედ ამ ინფორმაციით იქმნება ადამიანის ემოციური გამოცდილება. სხვა სიტყვებით, *გულის* მიერ მიწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე *ტვინში* იქმნება გარკვეული ბაზა, რომელიც სრულად განსაზღვრავს ადამიანის რეაქციებსა და განწყობილებებს.

● **გუნდური სწავლება** – სწავლების აქტიური მეთოდების ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც წარმატებით გამოიყენება მრავალ სასწავლო დაწესებულებაში. მეცადინეობებზე მასწავლებელი თამაშობს ორგანიზატორისა და კონსულ-

ტანტის როლს. იგი ქმნის თანამშრომლობის, ურთიერთსწავლებისა და ინიციატივის გამოჩენის პირობებს. სტუდენტები (მოსწავლეები) სწავლობენ საკუთარი აზრის გამოხატვას, გამონათქვამთა ფორმულირებას, საკუთარი თვალსაზრისის დაცვას, ალტერნატიული აზრების ყურადღებით მოსმენას. მეცადინეობათა ასეთი ორგანიზაცია ქმნის შეჯიბრების სულისკვეთებასა და შემეცნებით გარემოს. წარმოებს ზემოქმედება სტუდენტების ინტელექტუალურ აქტიურობაზე, რაც ადრე მიღებული ცოდნისა და მოსაზღვრე საგნებიდან შეძენილი ცოდნის ინტეგრირების საშუალებას იძლევა. ეს კი, თავის მხრივ, იძლევა ინფორმაციის დიფერენცირებისა და შეძენილი ცოდნის მომავალ პროფესიულ საქმიანობაში გამოყენების დანახვის საშუალებას.

დ

● **დაკვირვება** – მეცნიერული კვლევის ემპირიული მეთოდი. ეს არის გარკვეული პედაგოგიკური მოვლენის მიზანმიმართული აღქმა იმ მიზნით, რომ მიღებულ იქნას წარმოდგენები მასზე, ასევე – კონკრეტული მასალა. ტარდება წინასწარ დასახული გეგმით. ეს არის, ზოგადად და მთლიანობაში, მიზანმიმართული აღქმა, რომელიც განპირობებულია საქმიანობის ამოცანით; კერძოდ, მეცნიერებაში – ხელსაწყოებზე ინფორმაციის აღქმა, რომელსაც გააჩნია ობიექტურობისა და კონტროლირებადობის ნიშან-თვისებები განმეორებითი დაკვირვების, ან კვლევის სხვა მეთოდების გამოყენების (მაგალითად, ექსპერიმენტის) ხარჯზე. მოკლედ,

დაკვირვება – ინფორმაციის უშუალო მიზანმიმართული აღქმის გზით ობიექტური სინამდვილის ფაქტებისა და მოვლენების გამოკვლევის მეთოდია.

● **დალტონ-გეგმა** – ინდივიდუალიზირებული სწავლების ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც წარმოიშვა ამერიკის შეერთებულ შტატებში მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. მოსწავლეები არ იყვნენ მიჯაჭვულები საერთო საკლასო მუშაობას, ისინი დამოუკიდებლად გეგმავდნენ მთელ სასწავლო მუშაობას, განსაზღვრავდნენ ცალკეული საგნების სწავლების მონაცვლეობასა და თავიანთი სამუშაო დროის გამოყენების წესებს. მეთოდი შემოიღო ამერიკელმა *ჰელენ პარკ-ჰერსტმა*. სახელწოდება მიიღო ქალაქ *დალტონის* (მასაჩუსეტისის შტატი) სახელისაგან, სადაც პირველად იქნა იგი გამოცდილი.

● **დამატებითი განათლება** – სწავლება დამატებითი საგანმანათლებლო პროგრამების საფუძველზე განათლების სფეროში მოქალაქეთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით.

● **დამოუკიდებელი საგანმანათლებლო დაწესებულება** – დაწესებულება, რომელიც მუშაობს დამტკიცებული საგანმანათლებლო პროგრამით, მაგრამ მოქმედებს დამოუკიდებლად, რომელიმე სხვა ორგანიზაციის ან მისი ორგანოს უშუალო ხელმძღვანელობისა და კონტროლის გარეშე. ჩვეულებრივ, ეს არის ჰუმანიტარული პროფილის არაფორმალური განათლების დაწესებულებები. მათ შეუძლიათ მიიღონ, და ღებულობენ კიდევ, ფინანსური მხარდაჭერა სახელმწიფოსგან, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებისგან, არასამთავრობო და საზოგადოებრივი ორგანიზა-

ციებისგან, მაგრამ ამ უკანასკნელთა ჩარევა მათ საქმიანობაში არ უნდა გასცდეს ფინანსური კონტროლის ჩარჩოებს.

● **დამოუკიდებელი სამუშაო** – სასწავლო საქმიანობის სახე, რომელსაც ასრულებენ მოსწავლეები მასწავლებელთან უშუალო კონტაქტის გარეშე ან მასწავლებლის მიერ მართვადი შუალობით, სპეციალური სასწავლო მასალების მეშვეობით; სასწავლო პროცესის განუყოფელი აუცილებელი რგოლი, რომელიც ითვალისწინებს, უპირველეს ყოვლისა, მოსწავლეთა ინდივიდუალურ მუშაობას, მასწავლებლის მითითების, სახელმძღვანელოს ან სწავლების პროგრამის შესაბამისად. დამოუკიდებელი სამუშაო შეიძლება შესრულდეს როგორც არააუდიტორიულ დროს (სახლში, ლაბორატორიაში), ისე აუდიტორიულ მეცადინეობებზე წერითი ან ზეპირი ფორმით. ასეთი სამუშაო შეიძლება იყოს ინდივიდუალური, წყვილური ან კოლექტიური. სასწავლო მასალები მეთოდიკურად ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ მათ მოახდინონ მასწავლებელთან კონტაქტის უქონლობის კომპენსაცია და, მაშასადამე, – დააკისრონ მათ მოსწავლეთა დამოუკიდებელი მუშაობის მართვის ფუნქცია. დავალებათა კრებულმა უნდა უზრუნველყოს სასწავლო მიზნის მიღწევისათვის აუცილებელი მასალის ინდივიდუალური შერჩევისა და მისი მოცულობის განსაზღვრის შესაძლებლობა. ის დავალებები, რომლებიც დამოუკიდებელი მუშაობისთვისაა განკუთვნილი, უნდა ატარებდეს აქტიურ და შემოქმედებით ხასიათს, უნდა იძლეოდეს დამოუკიდებელ ამოხსნათა მიების სტიმულს. დამოუკიდებელი მუშაობა თვითგანათლების უნარ-ჩვევათა განვითარების აუცილებელი პირობაა. არჩევენ დამოუკიდებელი მუშაობის შემდეგ სახეებს:

ლაბორატორიული მუშაობა, საშინაო დავალება, საშინაო კითხვა და სხვ.

● **დამოკიდებული ცვლადები** – ნ. პედაგოგიური ექსპერიმენტი.

● **დამოუკიდებელი ცვლადები** – ნ. პედაგოგიური ექსპერიმენტი.

● **დამოუკიდებელ სამუშაოთა კლასიფიკაცია** – ხდება დიდაქტიკური ნიშნების მიხედვით: 1. **დამოუკიდებელი სამუშაოები განსხვავდება ერთმანეთისაგან დიდაქტიკური მიზნით.** ისინი შეიძლება ორიენტირებული იყოს მოსწავლეთა მომზადებაზე ახალი მასალის აღქმისათვის, მოსწავლეთა მიერ ახალი მასალის შეთვისებაზე. მათი მიზანი შეიძლება იყოს, აგრეთვე, განმტკიცება, ცოდნის გაღრმავება, ჩვევათა გამომუშავება და ა. შ. 2. **დამოუკიდებელი სამუშაოები განსხვავდება ერთმანეთისაგან სასწავლო მასალის მიხედვით.** მოსწავლე შეიძლება მუშაობდეს გარესინამდვილის საგნებთან, ისინი ითვლიან, ზომავენ, ქმნიან გარკვეულ საგნებს, აკვირდებიან საგნებსა თუ მოვლენებს ბუნებაში ან სკოლაში, მუშაობენ სახელმძღვანელოზე. 3. **დამოუკიდებელი სამუშაოები განსხვავდება ერთმანეთისაგან მოსწავლეთა გონებრივი მოქმედების ხასიათის მიხედვით.** აქ იგულისხმება მუშაობა ნიმუშის მიხედვით, წესის ან წესების სისტემის მიხედვით, კონსტრუქციული მუშაობა და ა. შ. 4. **დამოუკიდებელი სამუშაოები განსხვავდება ერთმანეთისაგან ორგანიზაციის ხერხების მიხედვით.** ეს სამუშაო შეიძლება იყოს: საკლასო (ფრონტალური), როცა კლასში ყველა მოსწავლე ასრულებს ერთ სამუშაოს; *ჯგუფური*, როცა კლასში მოსწავლეთა სხვადასხვა ჯგუფი ასრულებს სხვადასხვა

სამუშაოს; *ინდივიდუალური*, როცა კლასში თითოეული მოსწავლე მუშაობს თავის საკუთარ დავალებაზე.

● **დამოკიდებულება** – ადამიანის თვალსაზრისი, შეხედულება რისამე ან ვისამე შესახებ. *დამოკიდებულება* ადამიანის ემოციური სფეროს ნაწილია და გამოხატავს იმას, თუ რას ანიჭებს იგი უპირატესობას, რა მოსწონს და რა არ მოსწონს, რა არის მისთვის მნიშვნელოვანი და რა არ არის მნიშვნელოვანი. ადამიანი თავის *დამოკიდებულებას* სხვა ადამიანების, საგნების, მოვლენებისა თუ პროცესების მიმართ აყალიბებს მთელი თავისი ცხოვრების განმავლობაში. *დამოკიდებულებები* ეფუძნება ადამიანის ღირებულებებს. ამ უკანასკნელის ჩამოყალიბებაზე კი გავლენას ახდენს სხვების შეფასებები, არსებული სიტუაცია და გარემოებები. ამ თვალსაზრისით სკოლას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. სკოლა მოსწავლეს არა მარტო ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს უნდა უვითარებდეს, არამედ დამოკიდებულებათა ჩამოყალიბებაშიც უნდა დაეხმაროს. მოზარდს პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე პიროვნებად და მოქალაქედ სწორედ *დამოკიდებულებები* აქცევს.

● **დამოუკიდებლობა** – პიროვნების განზოგადებული თვისება, რომელიც თავს იჩენს მის ინიციატივიანობაში, კრიტიკულობაში, ადეკვატურ თვითშეფასებაში და თავისი საქმიანობისა და ქცევისათვის პირადი პასუხისმგებლობის გრძნობაში.

● **დამხმარე სახელმძღვანელო** – სასწავლო წიგნი, რომლის დანიშნულებაც სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული და სახელმძღვანელოებში მოცემული ცოდნის გაფართოება, გაღრმავება და უკეთ ათვისება. იგი სახელმძღვანე-

ლოს ავსებს ან ცვლის (ნაწილობრივ ან მთლიანად). *დამხმარე სახელმძღვანელო* მეცნიერული შრომის შედეგია. უფრო მეტიც, მაგალითად, მეცნიერული მეთოდოლოგიური მონოგრაფიის მომხმარებელი მასწავლებელია და, მაშასადამე, მეთოდოლოგიური მონოგრაფია მასწავლებლისთვის, გარდა იმისა, რომ მეცნიერული ინფორმაციის წყაროა, დამხმარე სახელმძღვანელოცაა.

● **დამხმარე სახელმძღვანელოები** – 1. წიგნები, რომლებიც გადმოსცემს მეცნიერული ცოდნის საფუძვლებს გარკვეულ სასწავლო საგანში გარკვეული საავტორო პოზიციებიდან; 2. მასწავლებელთა და მოსწავლეთათვის განკუთვნილი წიგნები, რომლებიც ცალკეულ სასწავლო საგნებში შეიცავს მეთოდოლოგიურ მასალებს, განმარტებებს, რეკომენდაციებს; 3. სპეციალურად დამზადებული და ნატურალური საგნები თუ მასალები, რომლებიც სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში გამოიყენება ცოდნის წყაროდ.

● **დარაზმულობა** – კოლექტივის ერთიანობის ხარისხი, რომელიც განპირობებულია ერთობლივ საქმიანობაში მიზნისა და ფასეულობრივი ორიენტაციის ერთობით, ჯგუფის წევრებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებითა და ურთიერთსიმპათიებით, ასევე, იმით, თუ როგორ იზიდავს ჯგუფის წევრობა თითოეულ მათგანს.

● **დარგობრივი პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის ნაწილი (სამხედრო, სპორტული, საინჟინრო, იურიდიული და სხვ.), რომელიც სწავლობს საგანმანათლებლო პროცესის კანონზომიერებებს ადამიანის ცხოველქმედების გარკვეულ სფეროებში.

● **დასჯა** – უსიამოვნო ქმედებები, რომლებსაც ახორციელებენ იმიტომ, რომ შეწყვიტონ ქცევის არასასურველი მოდელი. *დასჯის* ორი სახე არსებობს: 1. *პოზიტიური დასჯა*, რომელიც გულისხმობს არასასურველი ქმედების გამოყენებას, რომ შენელდეს რეაქცია, რომელიც მას მოსდევს. 2. *ნეგატიური დასჯა*, რომელიც გულისხმობს სასურველი ქმედების შეწყვეტას ან სასურველი საგნის ჩამორთმევას იმ შემთხვევაში, როცა გამოვლინდება ქცევა, რომელსაც უნდა გადაეჩვიოს. *დასჯის* ორივე სახე ორიენტირებულია იმაზე, რომ შესუსტდეს ქცევის არასასურველი მოდელი.

● **დაუსწრებელი განათლება** – დისტანციური განათლების სახესხვაობა, რომელიც აგებულია ძირითადად განმანათლებელსა და სასწავლო-შემეცნებითი საქმიანობის სუბიექტს შორის რეგულარულ მიმოწერაზე. ისტორიულად წარმოიშვა როგორც სოციალური ინსტიტუტი, რომელიც საზოგადოების მოწიფულ წევრს აძლევდა საშუალებას, მიეღწია განათლების სასურველი დონისათვის, თუ მას სხვადასხვა მიზეზის გამო ბავშვობაში არ ჰქონდა განათლების მიღების საშუალება, იმ განათლებისა, რომელიც აუცილებელი იყო კვალიფიცირებულ შრომით საქმიანობაში მონაწილეობისათვის. ასეთად რჩება იგი დღესაც. ჩვეულებრივ, ეს არის სპეციალიზირებული განათლება, რომელიც ფუნქციონირებს ორი ტიპის დაწესებულებაში: 1. სასწავლო დაწესებულებები, რომლებიც თავიანთი პროგრამების რეალიზებას ახდენენ მხოლოდ სწავლების დაუსწრებელი ფორმით; 2. რეგულარულ სასწავლო დაწესებულებათა დაუსწრებელი განყოფილებები.

● **დაუსწრებელი სწავლება** – მოუწყვეტელი განათლების ერთ-ერთი ფორმა, რომელმაც დიდი გავრცელება ჰპოვა უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სისტემაში. სტუდენტები ესწრებიან წარმმართველი ლექციების მოკლე კურსს. სასწავლო მასალის შეთვისების შემდგომი მიმდინარეობა კონტროლირდება და მიმართულებას ღებულობს მასწავლებლის მხრიდან დამოუკიდებლად შესრულებულ წერით სამუშაოთა შემოწმების გზით. დაუსწრებელი განყოფილების დიპლომი უტოლდება სტაციონარულ სასწავლო დაწესებულებაში მიღებულ დიპლომს. სწავლების ვადა საშუალოდ ერთი წლით მეტია.

● **დაქტილოლოგია** (< ძვ. ბერძ. δάκτυλος თითი + ძვ. ბერძ. λήγω სიტყვა, სწავლება) – მეტყველების (ურთიერთობის) თავისებური ფორმა, სადაც ყოველ ბგერას შეესაბამება ხელის თითების გარკვეული მდგომარეობა (დაქტილური ანბანი). ეს არის წიგნიერ ყრუ ადამიანთა ურთიერთობის ხერხი ხელის ანბანის მეშვეობით. ამით დაქტილოლოგია თავის თავში ერთმანეთს უხამებს როგორც ზეპირი მეტყველების, რამდენადაც გამოიყენება ოპერატიული ურთიერთობისათვის, ისე წერითი მეტყველების ნიშნებს, რამდენადაც აქვს ნიშნების თანამიმდევრობის ფორმა, ორთოგრაფიის ნორმების შესაბამისად.

● **დაწყებითი განათლება** – ზოგადი განათლების პირველი საფეხური, რომელიც უზრუნველყოფს მშობლიურ ენაში, მათემატიკაში, ბუნებისა და საზოგადოების შესახებ ელემენტარული ცოდნისა და ძირითადი სასწავლო უნარ-ჩვევების დაუფლებას.

● **დაწყებითი პროფესიული განათლება** – განათლება, რომლის მიზანია კვალიფიცირებული შრომის მუშაკების მომზადება საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობის ყველა ძირითადი მიმართულებით ძირითადი საშუალო განათლების ბაზაზე. ცალკეული პროფესიების მიხედვით დაწყებითი პროფესიული განათლება შეიძლება ბაზირებული იყოს სრულ საშუალო ზოგად განათლებაზე. დაწყებითი პროფესიული განათლების მიღება შეიძლება დაწყებითი პროფესიული განათლების დაწესებულებებში (პროფესიონალურ სასწავლებლებში, პროფესიონალურ ლიცეუმებში და ამ დონის სხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში).

● **დედუქცია** (< ლათ. *deductio* გამოყვანა) – აზროვნების მეთოდი, რომლის დროსაც კერძო დებულება ლოგიკური გზით გამოიყვანება ზოგადისაგან. იგი წარმოადგენს დასკვნას ლოგიკური წესებით, მსჯელობათა ჯაჭვს, რომლის რგოლები (გამონათქვამები) ერთიმეორესთან დაკავშირებულია ლოგიკური გამომდინარეობის მიმართებით. თუ დედუქციის წანამძღვრები ჭეშმარიტია, მაშინ აუცილებლად ჭეშმარიტია მისი შედეგებიც. *დედუქცია* დამტკიცების ძირითად საშუალებას წარმოადგენს. საპირისპიროა *ინდუქცია*.

● **დევიანტური** (< ლათ. *devians* გადამხვევი) **ქცევა** – ეს ისეთი ქცევაა, რომელიც გადახრილია გარკვეულ საზოგადოებებში მიღებული, გავრცელებული და დამკვიდრებული ნორმებისაგან, ადამიანთა განვითარების გარკვეულ პერიოდში. ეს არის ადამიანის ქცევათა სისტემა ან ცალკეული საქციელი, რომელიც მისი ასაკის მიხედვით ატარებს საზოგადოებაში მიღებული სამართლებრივი და ზნეობრივი

ნორმებიდან გადახრის ხასიათს. *დევიანტური ქცევა* შეიძლება პოზიტიურად იყოს და ნეგატიურად.

● **დეზადაპტაცია** (< *ლათ. dis* უქონლობა + *ლათ. adaptatio* შეგუება) – არსებობის პირობებთან ორგანიზმების შეგუების დარღვევა. ფსიქოლოგიაში *დეზადაპტაცია*, უპირველეს ყოვლისა, გაიგება როგორც სოციალური გარემოს პირობებთან შემგუებლობის დაკარგვა, რაც ფსიქიკური დაავადების შედეგს წარმოადგენს.

● **დეზინტეგრაცია** (< *ლათ. de-* აღნიშნავს რაიმის არქონას, მოცილებას + *integer* მთელი) – დაშლა, მთელის დანაწევრება ნაწილებად.

● **დეკანი** (< *ლათ. decanus* ათი კაცის უფროსი) – უმაღლეს სასწავლებელში ფაკულტეტის ხელმძღვანელი პირი. როგორც წესი, ირჩევს ფაკულტეტის საბჭო.

● **დეკანატი** – უმაღლეს სასწავლებელში ფაკულტეტის ხელმძღვანელობა დეკანის მეთაურობით.

● **დეკომპოზიცია** (< *ლათ. de-* მოცილება, დაშორება + *compositio* შედგენა) – მთელის დაყოფა ნაწილებად. ასევე, – მეცნიერული მეთოდი, რომელიც იყენებს ამოცანის სტრუქტურას და იძლევა საშუალებას, რომ ერთი დიდი ამოცანის ამოხსნა შეიცვალოს მცირე, თუნდაც ურთიერთდაკავშირებული, მაგრამ უფრო მარტივი ამოცანების სერიის ამოხსნით. *დეკომპოზიცია*, როგორც დანაწევრების პროცესი, საშუალებას იძლევა, ნებისმიერი გამოსაკვლევი სისტემა განხილულ იქნას როგორც რთული, შემდგარი ურთიერთდაკავშირებული ცალკეული ქვესისტემებისაგან, რომლებიც, თავის მხრივ, ასევე შეიძლება დანაწევრდეს ნაწილებად. სისტემების რანგში შეიძლება გამოდიოდეს არა მხოლოდ

მატერიალური ობიექტები, არამედ – პროცესებიც, მოვლენებიცა და ცნებებიც.

● **დელიკვენტური ქცევა** (< *ლათ. delictum* გადაცდომა < *ინგლ. delinquency* დანაშაული) – ინდივიდის ანტისაზოგადოებრივი, სამართლის საწინააღმდეგო ქცევა, რომელიც განსახიერებულია მის საქციელებში (ქმედებებში ან უმოქმედობაში) და რომელიც ზიანს აყენებს როგორც ცალკეულ მოქალაქეებს, ისე მთლიანად საზოგადოებას. ცნებით *დელიკვენტური ქცევა* ოპერირებენ კრიმინოლოგიის, სოციოლოგიის, პედაგოგიკის, ფსიქოლოგიის, სოციალური პედაგოგიკისა და ცოდნის სხვა დარგების წარმომადგენლები. ნ. *დევიანტური ქცევა*.

● **დემენცია** (< *ლათ. de* წინსართი, რომელიც აღნიშნავს დადაბლებას, მოძრაობას ქვევით + *ლათ. mens* ტვინი, გონება) – შეძენილი ჰკუასუსტობა, შემეცნებითი საქმიანობის მტკიცე შემცირება, ადრე შეძენილი ცოდნისა და პრაქტიკული უნარების ამა თუ იმ ხარისხით დაკარგვით და ახალი ცოდნის დაუფლების გაძნელებით ან საერთოდ შეუძლებლობით. განსხვავებით *გონებრივი ჩამორჩენილობისგან* (ოლიგოფრენიისგან), რომელიც ფსიქიკის განუვითარებლობის შედეგია, *დემენცია* ფსიქიკური ფუნქციების დაშლაა, რაც ტვინის დაზიანების შედეგია. ეს იშვიათად ახალგაზრდობაში და ხშირად მოხუცებაში გვხვდება.

● **დემინგ-შუხარტის პრინციპი** – ნ. *დემინგის ციკლი*.

● **დემინგის ციკლი PDCA** (< *ინგლ. «Plan-Do-Check-Act»* დაგეგმვა-მოქმედება-შემოწმება-კორექტირება) – გადაწყვეტილების მიღების ციკლურად განმეორებადი პროცესი, რომელიც გამოიყენება ხარისხის მართვაში. ასევე ცნობილია

როგორც *დემინგ-შუხარტის პრინციპი*, მაგრამ დემინგისა და შუხარტის შეხედულებებს შორის ოდნავი განსხვავება იყო: დემინგი უპირატესობას ანიჭებდა PDSA-ს (Plan-Do-Study-Act), ხოლო შუხარტი – PDCA-ს (Plan-Do-Check-Act).

● **დემოდულაცია** – რხევების *მოდულაციის* (ნ. მოდემი) შექცეული პროცესი, მაღალი სიხშირის მოდულირებული რხევების გარდაქმნა მამოდულირებელი სიგნალის სიხშირის მქონე რხევებად. საპირისპიროა *მოდულაცია*.

● **დემოკრატიზაცია** (< *ინგლ. democratization* (კალკი) < *ძვ. ბერძ. δημοκρατία* ხალხის ძალაუფლება) – პოლიტიკურ სისტემაში, კულტურაში, ცხოვრების სტილში და ა. შ. დემოკრატიული პრინციპების დანერგვის პროცესი. *განათლების დემოკრატიზაცია* – საგანმანათლებლო სფეროში დემოკრატიის პრინციპების დამტკიცებისა და დანერგვის პროცესი. *აღზრდის დემოკრატიული სისტემა* გულისხმობს ორიენტაციას მნიშვნელოვან პედაგოგიურ პირობებზე: საზოგადოების წევრების თანაბრობას სოციალური მდგომარეობის, სქესის, ეროვნების, რელიგიური და რასობრივი მიკუთვნების მიუხედავად. მას სჩვევია სასწავლო პროცესის ისეთი ორგანიზაცია, რომლის დროსაც ყალიბდება თავისუფალი, შემოქმედებითი აზროვნებისა და მუშაობის უნარის მქონე ადამიანი.

● **დემონსტრაციული** (< *ლათ. demonstratiō* ჩვენება) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომლის წარმომადგენლები არიან არტისტულები, თავაზიანები, აზროვნებასა და საქციელებში არაორდინარულები, მისწრაფვიან ლიდერობისკენ, ადვილად ეწყობიან სხვა ადამიანებს და მასთან

ერთად არიან ეგოისტურები, თვალთმაქცები, მუშაობაში არაკეთილსინდისიერები და პატივმოყვარენი.

● **დემონსტრირება** – მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციის ვიზუალურად წარმოდგენას. შედეგის მიიღწევის თვალსაზრისით ის საკმაოდ ეფექტურია. ხშირ შემთხვევაში მასალის ერთდროულად აუდიო და ვიზუალური გზით მიწოდება უმჯობესია. შესასწავლი მასალის დემონსტრირება შესაძლებელია განხორციელდეს როგორც მასწავლებლის, ისე სტუდენტის (მოსწავლის) მიერ. ეს მეთოდი თვალსაჩინო ხდის სასწავლო მასალის აღქმის სხვადასხვა საფეხურს, აკონკრეტებს, თუ რისი შესრულება მოუწევთ სტუდენტებს დამოუკიდებლად; ამავე დროს, ეს სტრატეგია ვიზუალურად წარმოაჩენს საკითხის/პრობლემის არსს. დემონსტრირებას შეიძლება მარტივი სახე ჰქონდეს, მაგალითად, ისეთი, როგორიცაა მათემატიკური ამოცანის ამოხსნა, მისი საფეხურების დაფაზე თვალსაჩინოდ წარმოდგენით, ან ისეთი რთული სახე მიიღოს, როგორიცაა მრავალსაფეხურიანი საბუნებისმეტყველო ექსპერიმენტის ჩატარება.

● **დეონტოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *δέον* ჯეროვანი) – მოძღვრება მორალისა და ზნეობის პრობლემათა შესახებ. ეთიკის დარგი.

● **დეპერსონალიზაცია** – ინდივიდის თვითშეგნების ცვლილება, რომელიც დაკავშირებულია მის მიერ საკუთარი სახის, პიროვნებად ყოფნის უნარის, თავისი სოციალური მნიშვნელოვნობის დაკარგვასთან. ეს არის საკუთარი ქცევის თვითშეფასების მკვეთრი დადაბლება.

● **დესკრიფცია** (< *ლათ. descriptio* აღწერა) – აღწერა, ე. ი. კონსტრუქცია, რომელსაც ფორმით აქვს ასეთი სახე: „ის ..., რომელიც ...“. ლოგიკურ საშუალებათა აგებისას იგი ერთ- ვება ენაში *თერმების* შემადგენლობაში. *განსაზღვრული დესკრიფცია* შეესაბამება თერმს *ა.Φ*, რომელიც კანონიკურად იკითხება როგორც „ის ერთადერთი *x*, რომლისთვისაც სრულდება (ჭეშმარიტია) *Φ*... *განუსაზღვრელი დესკრიფცია* შეესაბამება თერმს *ex.Φ*, რომელიც კანონიკურად იკითხება როგორც „ის *x*, რომლისთვისაც სრულდება (ჭეშმარიტია) *Φ*“.

● **დესკრიფციული მოდელი** – მოდელი, რომლის დანიშნულებაა დასაკვირვებელი ფაქტების ან ობიექტების ქცევის პროგნოზის აღწერა და ახსნა (განსხვავებით *ნორმატიული მოდელებისაგან*, რომელთა დანიშნულებაა ობიექტის სასურველი, მდგომარეობის პოვნა, მაგალითად, ოპტიმალურის).

● **დესკულიზაცია** (< *ინგლ. deschooling* გასკოლისგარეშება, სკოლის გარეშე დატოვება) – კონცეფცია სკოლის, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, გაუქმებისა და მისი შეცვლის შესახებ ახალგაზრდობის სოციალიზაციის არატრადიციული ფორმებით. კონცეფცია სოციოლოგიასა და პედაგოგიკაში წამოაყენეს მეოცე საუკუნის 60-70-იან წლებში მემარცხენერადიკალმა თეორეტიკოსებმა: *ილიჩმა*, *გუდმენმა* (აშშ), *რაიმერმა* (დიდი ბრიტანეთი) და *ფრაიერმა* (ბრაზილია). *დესკულიზაციის* მომხრეები თვლიან, რომ სკოლა, კონფორმიზმის იდეოლოგიის სულისკვეთებით, სამუდამოდ ამკვიდრებს არასამართლიან სოციალურ წესრიგსა და სოციალურ იერარქიას „ტვინების შტამპირების“ მეშვეობით. *დესკულიზაციის* წარმომადგენლების მოწოდებაა სავალდე-

ბულო სწავლების გაუქმება და უარყოფენ სასკოლო რეფორმების ნებისმიერ მცდელობას. შემეცნებითი საქმიანობის მთავარ მოტივად ისინი თვლიან ინდივიდის ბუნებრივ მიდრეკილებას სასარგებლო გამოცდილების შეთვისებისკენ. დესკულიზაციის მომხრეების აზრით ახალგაზრდობის სოციალიზაცია უნდა ხდებოდეს არაფორმალური „საგანმანათლებლო რესურსების“ დახმარებით, უშუალოდ წარმოებაში, სოფლის მეურნეობაში და ა. შ. მოწაფეობის, შეგირდობის, პროფესიული საქმიანობის მოდელების პრაქტიკული ათვისების, ინსტრუქტორებთან არაფორმალური ურთიერთობის საფუძველზე. მათი აზრით, განათლების ტრადიციული სისტემის უარყოფა გამოიწვევს განკერძოებულობასა და ექსპლუატაციას მიჩვეული საზოგადოების ტრანსფორმაციას ჰუმანისტურად მოაზროვნეთა ასოციაციაში, რომელიც თავისუფალი იქნება გარეგანი ძალდატანებისგან.

● **დესოციალიზაცია** – რომელიც მიზეზით ან არასასურველი ცხოვრებისეული ფაქტორების (მაგალითად: ხანგრძლივი ავადმყოფობის, მივლინების, ბუნებრივი გარემოდან იზოლაციის და სხვ.) ზეგავლენის შედეგად ადამიანის მიერ დაკარგვა იმ სოციალური გამოცდილებისა, რომელიც აისახება მის თვითრეალიზაციაზე.

● **დეტერმინანტა** (< ლათ. *determinans* განმსაზღვრელი) – ფაქტორი ან ელემენტი, რომელიც განაპირობებს ამა თუ იმ მოვლენას.

● **დეტერმინირებულობა** (< ლათ. *determinans* განმსაზღვრელი) – განმსაზღვრელობა. *დეტერმინირებულობა* შეიძლება გულისხმობდეს განმსაზღვრელობას ზოგადგნოსეოლოგიურ დონეზე ან კონკრეტული ალგორითმისათვის.

პროცესების დეტერმინირებულობის ქვეშ გაიგება ცალსახა წინასწარგანსაზღვრულობა. ამა თუ იმ პრაქტიკული ამოცანის ამოხსნაში ან ალგორითმში დეტერმინირებულობა ნიშნავს, რომ ამოცანის ამოხსნის ხერხი განსაზღვრულია ცალსახად, თანამიმდევრული ნაბიჯების სახით. არც ერთ ნაბიჯზე არ დაიშვება ორაზროვნება ან განუზღვრელობები. ანტონიმი – *სტოქასტიკურობა*.

● **დეფექტოლოგია** (< ლათ. *defectus* ნაკლი + ბერძ. *λῆγος* მოძღვრება, მეცნიერება) – მეცნიერება ფსიქიკური და (ან) ფიზიკური ნაკლის მქონე ბავშვების განვითარების ფსიქოფიზიკურ თავისებურებათა, მათი სწავლებისა და აღზრდის კანონზომიერებათა შესახებ. ეს არის ერთობლიობა იმ მეცნიერული დისციპლინებისა (ლოგოპედია, სურდოპედაგოგიკა, ტიფლოპედაგოგიკა, ოლიგოფრენოპედაგოგიკა), რომლებიც სწავლობენ ფსიქიკურ, ფიზიკურ და გონებრივ განვითარებაში გადახრილი ბავშვების განვითარების, აღზრდისა და სწავლების თავისებურებებს. **ობიექტი** – განვითარებაში ნაკლის მქონე ბავშვების სწავლებისა და აღზრდის პროცესი. **საგანი** – კანონზომიერი კავშირები და მიმართებები, ბავშვებთან მუშაობის შინაარსის, ფორმებისა და მეთოდების სპეციფიკა.

● **დეფინიცია** (< ლათ. *definitio* ზღვარი, საზღვარი) – იგივეა, რაც *განსაზღვრა* (3). ეს არის ენის ტერმინისათვის მკაცრად ფიქსირებული აზრის მიცემის ლოგიკური პროცედურა და მისი შედეგი. ნ. *განსაზღვრა*.

● **დეფორმაცია** (< ლათ. *deformatio* დამახინჯება) – სხეულის ნაწილების ურთიერთმდებარეობის ცვლილება, რომელიც დაკავშირებულია მათ გადაადგილებასთან ერთ-

მანეთის მიმართ. *დეფორმაცია* წარმოადგენს ატომთაშორისი მანძილების ცვლილებისა და ატომთა ბლოკების გადაჯგუფების შედეგს. ჩვეულებრივ, *დეფორმაციას* თან ახლავს ატომთაშორისი ძალების სიდიდეთა ცვლილება, რომლის ზომაა დრეკადი მექანიკური ძაბვა. სხეულის *დეფორმირების* დროს იცვლება სხეულის ფორმა: იგი ან იჭიმება, ან იკუმშება და ა. შ.

● **დეცენტრაცია** (< ლათ. *de* წინსართი, რომელიც აღნიშნავს მოცილებას, მოშორებას + *centrum* შუაგული) – პიროვნების *ეგოცენტრიზმის* დაძლევის მექანიზმი, რომელიც მდგომარეობს სუბიექტის თვალსაზრისის, პოზიციის შეცვლაში საკუთარისაგან განსხვავებულ სხვა პოზიციებთან შეჯახების, შეპირისპირებისა და ინტეგრაციის შედეგად. *დეცენტრაციის* ცნება ერთ-ერთი საკვანძოა *ჟან პიაჟეს* გენეტიკურ *ეპისტემოლოგიაში*, გამოიყენება პიროვნების სოციალიზაციის, კოგნიციური და მორალური განვითარების პროცესების ანალიზისათვის. *დეცენტრაციის წყარო* სხვა ადამიანებთან უშუალო ან ინტერიორიზებული ურთიერთობაა (შინაგანი დიალოგი), რომლის მსვლელობაშიც ხდება საწინააღმდეგო თვალსაზრისების შეჯახება, სუბიექტის ორიენტირება საკუთარ შემეცნებით პოზიციაში სახეების (ხატების), ცნებებისა და წარმოდგენების აზრის გარდაქმნაზე. *დეცენტრაციის* ჩვევათა ფორმირება საფუძვლად უდევს სუბიექტის უნარს, მიიღოს სხვა ადამიანის როლი, იგი დაკავშირებულია კოგნიციური *ემპათიის* განვითარების დონეებთან, განსაზღვრავს კომუნიკაციური ურთიერთქმედების ეფექტურობას. სუბიექტის უნარი დეცენტრაციის მიმართ შეიძლება არსებითად იცვლებოდეს სხვადასხვა ასა-

კობრივ სტადიაზე, იზრდებოდეს ბავშვობიდან მოწიფულობამდე და მცირდებოდეს მოხუცებულობის მოახლოებასთან ერთად. იგი ვარიირებს, აგრეთვე, სუბიექტის საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში: პროფესიონალური ურთიერთქმედებისას *დეცენტრაცია* ხორციელდება უფრო წარმატებით, ვიდრე ოჯახური ყოველდღიურობის მიმართებებში.

● **დიაგნოზი** (< *ბერძ. διάγνωση* გამოცნობა) – დასკვნა პაციენტის ავადმყოფობისა და მდგომარეობის არსის შესახებ, დაფუძნებული პაციენტის ყოველმხრივ და სისტემატურ შესწავლაზე. ცნება განზოგადდა მეცნიერებაში: არსებობს *ტექნიკური დიაგნოსტიკა*, *ეკონომიკური დიაგნოსტიკა*, *ფსიქოლოგიური დიაგნოსტიკა*, *პედაგოგიური დიაგნოსტიკა* და სხვ.

● **დიაგნოსტიკა** – დიაგნოზის დადგენის პროცესი.

● **დიაგნოსტიკური შეფასება** – განმავითარებელი შეფასების ქვეკატეგორია. *დიაგნოსტიკური შეფასება* გეხს აღლევს სწავლების პროცესს მასში შესაბამისი ცვლილებების შეაქვს, ეს შეფასება დაკავშირებულია დიფერენცირებული სწავლების დაგეგმვასთან. დიაგნოსტიკურ შეფასებას მრავალი სპეციალისტი ცალკე კატეგორიადაც გამოყოფს, თუმცა, განმავითარებელი და დიაგნოსტიკური შეფასებები თავიანთი მიზნებითა და დანიშნულებით, ისევე, როგორც პრაქტიკითა და გამოყენებით, ერთმანეთს ბევრ რამეში ემთხვევა. დიაგნოსტიკური შეფასება მოსწავლის სისუსტეების აღმოჩენაზეა ორიენტირებული და აადვილებს ამ სისუსტეების აღმოფხვრის ხერხებისა და მეთოდების შერჩევას. ნ. *განმავითარებელი შეფასება*.

● **დიადა** (< *ბერძ. δαίη* ორი) – ურთიერთობის უმარტივესი საწყისი ფორმა ემოციონალური კონტაქტის პირობებში. ეს არის ორი ან რამდენიმე ინდივიდის *სიმბიოზი*, რომელიც გულისხმობს იერარქიულ დამოკიდებულებას. უფრო ძლიერი ინდივიდი ახდენს უფრო სუსტის ფორმალუზებასა და პოლარიზებას. ამით უფრო სუსტი ინდივიდი ღებულობს უფრო ძლიერის ცხოვრების სტილს. ეს გადმოღება შეიძლება იყოს როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიურიც. *დიადა* თავიდან მოუცილებელი რეალობაა ადამიანის ცხოვრებაში, მის არსებობაში. *დიადას* ადამიანთა ურთიერთმიმართება განაპირობებს თავისი არსებობით. *დიადა* ნიშნავს ორთა (ორნი ერთად) მოძრაობას, რომლის დროსაც ერთის მოძრაობა არ შეიძლება განხორციელდეს მეორის მოძრაობასთან დამთხვევის გარეშე. კონცეპტუალურად *დიადა* უფრო ძლიერია, ვიდრე *სიმბიოზი*, რადგანაც დიადური მიმართება გულისხმობს აბსოლუტურ საჭიროებას მეორეში.

● **დიალექტიკა** (< *ბერძ. διαλεκτική* დავისა და მსჯელობის წარმართვის ხელოვნება) – არგუმენტაციის მეთოდი ფილოსოფიაში; ასევე, ფორმა და ხერხი რეფლექსიური თეორიული აზროვნებისა, რომლის საგანია ამ აზროვნების აზრითი შინაარსის წინააღმდეგობრიობა. დიალექტიკურ მატერიალიზმში – მატერიალური სამყაროს განვითარების ზოგადი თეორია, და მასთან ერთად – შემეცნების თეორია და ლოგიკა. ეს არის შემეცნების მეთოდი, რომელიც, საგნებსა და მოვლენებს განიხილავს ერთმანეთთან კავშირში, ერთმანეთზე დამოკიდებულად, მუდმივად ცვალებადობის მდგომარეობაში მყოფთ. ემყარება საგნებისა და მოვლენების შინაგან წინააღმდეგობას. დიალექტიკური მეთოდი ერთ-

ერთი ცენტრალურია ევროპულ და ინდურ ფილოსოფიურ ტრადიციებში. დიალექტიკის ფუძემდებელია *ჰერაკლიტე*.

● **დიალოგი** (< *ბერძ. Διάλογος* ლაპარაკი, ორი ადამიანის საუბარი) – *ჩვეულებრივი გაგებით*: ორ ან მეტ ადამიანს შორის საუბარში აზრთა ზეპირი ან წერიტი გაცვლა-გამოცვლის ლიტერატურული ან თეატრალური ფორმა; *ფილოსოფიური და მეცნიერული გაგებით*: ურთიერთობის, კომუნიკაციის სპეციფიკური ფორმა და ორგანიზაცია. ტრადიციულად უპირისპირდება *მონოლოგს* (ნ.). დიალოგი არის სწავლების მეთოდი, რომელიც გულისხმობს აზრების მონაცვლეობით გაცვლა-გამოცვლას (მიმიკისა და ქესტების ჩათვლით) თემის შესახებ წარმოდგენის განვითარების მიზნით. დიალოგის საფუძველში ძევს პრობლემა: დიალოგში ხდება განსახილველი პრობლემის შესახებ სხვადასხვა აზრის ურთიერთშეპირისპირება, დაზუსტება. ამასთან, წარმოებს სხვადასხვა თვალსაზრისის „მსუბუქი პრობლემატიზაცია“ და ურთიერთშეპირისპირება, არ ხდება მათი შეჯახება, არამედ ისინი ამოსავალი წარმოდგენებით ერთმანეთს ავითარებენ. დიალოგის სახეებია: შიდა, კრიტიკული, ევრისტისტიკული.

● **დიალოგური ურთიერთობა** – ორი ან რამდენიმე პირის მეტყველებითი ურთიერთობა: *ინფორმციული დიალოგი* – ინფორმაციის გაცვლა-გამოცვლა საუბრის ან გამოსვლის ფორმით, შემდგომი განხილვის პირობით და სხვ. *დისკუსიური დიალოგი* – ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრების, თვალსაზრისების, ფაქტების განხილვა დისკუსიის, დისპუტის და სხვ. ფორმით. *ფატიკური დიალოგი* – უშინაარსო ურთიერთობა, დიალოგი დიალოგისათვის.

● **დიგლოსია** (< ძვ. ბერძ. *δυο* ორი + *γλωσσα/γλωττα* ენა) – ბილინგვიზმის განსაკუთრებული ვარიანტი, რომლის დროსაც გარკვეულ ტერიტორიაზე ან საზოგადოებაში თანაარსებობს ორი ენა ან ერთი ენის ორი სხვადასხვა ფორმა, რომლებსაც მათი მატარებლები სხვადასხვა ფუნქციონალურ სფეროში იყენებენ. *დიგლოსიისათვის* დამახასიათებელია არადაბალანსებული ორენოვნების სიტუაცია, როცა ერთი ენა „მაღალია“ თავის გამოყენებაში, ხოლო მეორე – „დაბალი“. ამასთან, „დაბალი“ შეიძლება მშობლიური ენა აღმოჩნდეს, იგი შესაძლოა მხოლოდ საურთიერთობო იყოს, ყველა სხვა „მაღალ“ მოვალეობას კი სხვა ენა (შემენილი) ასრულებდეს.

● **დიდასკოგენია** – იგივეა, რაც *დიდაქტოგენია*.

● **დიდაქოგრაფია** – ასე უწოდა კომენსკიმ თვით მოსწავლეების მიერ წიგნის გამოყენების მეთოდიკას, რომელიც მანვე დაამუშავა. სიტყვა „*დიდაქოგრაფია*“ მან მიიღო სიტყვებიდან: „*დიდაქტიკა*“ და „*ტიპოგრაფია*“.

● **დიდაქტიკა** (< ძვ. ბერძ. *διδάκτικος* დამრიგებელი) – პედაგოგიკისა და განათლების თეორიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სწავლების პრობლემებს. ხსნის ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შეთვისებისა და მრწამსის ფორმირების კანონზომიერებებს, განსაზღვრავს განათლების მოცულობასა და სტრუქტურას, განიხილავს სწავლების თეორიულ საფუძვლებს. *დიდაქტიკის* ძირითადი საკითხის ფორმულირებაში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა: *ერთნი* მას უკავშირებენ სწავლებისა და აღზრდის შინაარსის საკითხებს, *მეორენი* იხილავენ კონკრეტული საგნის სწავლების პროცესში მოსწავლეთა აზროვნების მიმდინარეობის კანონზომიერე-

ბების ჩარჩოებში, *მესამენი* აჯამებენ მას ორ რიტორიკულ კითხვაში: „რა ვასწავლოთ?“ და „როგორ ვასწავლოთ?“. *დიდაქტიკის ამოცანებია*: სწავლების პროცესის, მისი ორგანიზაციისა და მისი რეალიზაციის აღწერა და ახსნა; სწავლების თანამედროვე პროცესების დამუშავება; ახალი მსწავლებლური სისტემების დამუშავება; სწავლების ახალი ტექნოლოგიების დამუშავება.

● **დიდაქტიკური თამაშები** (თამაშობანი) – მოსწავლეთა სპეციალურად ორგანიზებული სასწავლო საქმიანობა, რომელიც დაფუძნებულია იდეალური და რეალური სინამდვილის იმიტაციასა და მოდელირებაზე, და რომელიც თავის თავში იხამებს სასწავლო და თამაშობით ელემენტებს. გამოიყოფა *დიდაქტიკურ თამაშობათა* შემდეგი ტიპები: *ფრაგმენტარული, ერთმთლიან-თემატიკური და კომპლექსური*.

● **დიდაქტიკური პრინციპები** – ძირითადი დებულებები, რომლებიც განსაზღვრავენ სასწავლო პროცესის შინაარსს, ორგანიზაციულ ფორმებსა და მეთოდებს მისი ზოგადი მიზნებისა და კანონზომიერებების შესაბამისად.

● **დიდაქტიკური სტრუქტურა** – გაკვეთილის ეფექტურობა და შედეგიანობა დიდადაა დამოკიდებული მისი სტრუქტურის შერჩევაზე. სტრუქტურაში კი იგულისხმება გაკვეთილის ძირითადი კომპონენტების დიდაქტიკურად განპირობებული შინაგანი ურთიერთკავშირები და მიმართებები, მათი მიზანმიმართული მოწესრიგება და ურთიერთზემოქმედებანი. ტრადიციული გაკვეთილის სტრუქტურა მოიცავს ოთხ ძირითად ელემენტს: *გამოკითხვა, ახსნა, განმტკიცება და საშინაო დავალება*. ასეთი გაკვეთილი

ემსახურება მოსწავლეთა ცნობიერებაში ცოდნის ჩამოყალიბებას, მაგრამ სრულიად ვერ უზრუნველყოფს იგი მოსწავლის ზოგად განვითარებას, განსაკუთრებით – პიროვნულს. რამდენადაც ზემოხსენებული ელემენტები ვერ ასახავენ მოსწავლეთა დამოუკიდებელი საგანმანათლებლო მუშაობის პროცესს, მის არსს. გაკვეთილი ასახავს სასწავლო პროცესის მხოლოდ გარეგან ნიშნებს და ვერ წვდება მის შინაგან მხარეს, როგორიცაა: სასწავლო შემეცნების კანონზომიერებები, სასწავლო საქმიანობის სტრუქტურა და სხვ. სწავლების თეორიაში განასხვავებენ **დიდაქტიკურ** (მირითად) სტრუქტურას და სამ ქვესტრუქტურას: **ლოგიკურ-ფსიქოლოგიურს**, **მოტივაციურს** და **მეთოდიკურს**. დიდაქტიკური სტრუქტურა შედგება სამი ეტაპისაგან: 1. დასაყრდენი ცოდნისა და მოქმედებათა ხერხების აქტუალიზაცია. 2. ახალი ცნებებისა და მოქმედებათა ხერხების ფორმირება. 3. ცოდნის გამოყენება და უნარ-ჩვევათა ფორმირება. დიდაქტიკური სტრუქტურა, უპირველეს ყოვლისა, მასწავლებლის საქმიანობის რეგულაცივია. მოსწავლეთა სასწავლო საქმიანობას კი არეგულირებს ზემოხსენებული ქვესტრუქტურები.

1. **ლოგიკურ-ფსიქოლოგიური**: ადრე მიღებული ცოდნის კვლავწარმოება და აღქმა, ახალი ცოდნისა და მოქმედებათა ხერხების აღქმა, ახლის ელემენტების გააზრიანება და გაცნობიერება, ცოდნისა და მოქმედებათა ხერხების ელემენტების განზოგადება, ცოდნისა და მოქმედებათა ახალი ხერხების გამოყენება სიტუაციებში ნიმუშის მიხედვით და შეცვლილ პირობებში. ეს ქვესტრუქტურა დეტერმინირებულია შეთვისების ზოგადი ლოგიკით. 2. **მოტივაციური**: მოსწავლეთა ყურადღების ორგანიზაცია და მართვა, საქმიანო-

ბის არსის განმარტება, მოტივაციურ მდგომარეობათა აქტუალიზაცია, მოსწავლეებთან მეცადინეობათა მიზნის ერთობლივი დასმა, მიზნის მიღწევაში წარმატების სიტუაციების უზრუნველყოფა, მოსწავლეებში დადებითი ემოციებისა და თავის მოქმედებებში რწმენის შენარჩუნების ხელის შეწყობა, მოქმედებების, პროცესისა და შედეგების შეფასება. 3. **მეთოდოლოგიური:** გაკვეთილის ყველა სტრუქტურა მასწავლებლის პრაქტიკულ საქმიანობაში რეალიზდება მეთოდოლოგიური ქვესტრუქტურის დახმარებით. მეთოდოლოგიური ქვესტრუქტურა კი ხასიათდება დიდი ვარიაციულობით.

● **დიდაქტიკური ტესტები** – ტესტები, რომლებიც გამოიყენება საგანმანათლებლო საქმიანობის შედეგების შესწავლისა და სწავლების პროცესის ოპტიმიზაციის მიზნით. ტესტების ამ ჯგუფში შედის: *უნარების ტესტები, მიღწევის ტესტები, ინტელექტის ტესტები, ცოდნის საორიენტაციო ტესტები* და *პროგნოსტიკული ტესტები*.

● **დიდაქტიკური წესები** – ხელმძღვანელი დებულებები, რომლებიც ხსნიან სწავლების ამა თუ იმ პრინციპის გამოყენების ცალკეულ მხარეებს. მაგალითად, თვალსაჩინოების პრინციპის რეალიზაციის ერთ-ერთი წესი ასეთია: გამოიყენე თვალსაჩინოების სხვადასხვა სახე, მაგრამ არ გაგიტაცოს მათმა მეტისმეტმა რაოდენობამ.

● **დიდაქტოგენია** (< ძვ. ბერძ. *διδακτός* შესწავლილი, შეთვისებული + *γενεά* დაბადება) – *ფსიქოგენია* (ემოციონალური რეაქციიდან, რომელიც იძლევა პიროვნების ან კოლექტივის გუნებგანწყობის გადაწევას, ავადმყოფურ მდგომარეობამდე), რომელიც გამოწვეულია პედაგოგის, უფროსის, ხელმძღვანელის უხეში სიტყვით. პედაგოგიური ტაქტის

დარღვევამ შეიძლება გამოიწვიოს *დიდაქტოგენია*, ე. ი. მოსწავლის ნეგატიური ფსიქიკური მდგომარეობა. გონიერი და სამართლიანი სიმკაცრე *დიდაქტოგენიას* არ იწვევს.

● **დივერგენცია** (< *ლათ. divergere* განსხვავებულობის აღმოჩენა, *divergentia* სხვადასხვაობა) – სხვადასხვაობა; გადახრა, განშტოება; – გონებრივი ოპერაცია. დივერგენციის ცნება სოციალური მეცნიერების მიერ ნასესხებია ბიოლოგიიდან, სადაც იგი აღნიშნავს მონათესავე ორგანიზმების ევოლუციის პროცესში მათი ნიშანთვისებების ურთიერთდაშორებას, ან კიდევ, თავდაპირველად ერთიანი ეკოლოგიური ერთობის დაშლას დამოუკიდებელ ახალ ერთეულებად. ამ ცნებას თავისი მნიშვნელობა გააჩნია პოლიტიკაშიც. დივერგენცია კონვერგენციის საპირისპიროა. რეალურად დივერგენციული და კონვერგენციული პროცესები უწყვეტ ურთიერთქმედებაში იმყოფებიან, უზრუნველყოფენ ყველა არსებული საზოგადოებრივი ორგანიზმის სტაბილურ განვითარებასა და ფუნქციონირებას.

● **დივერგენციული აზროვნება** – შემოქმედებითი აზროვნების სახე, რომელიც დაფუძნებულია ერთი და იგივე პრობლემის ამოხსნათა სიმრავლის ძიების სტრატეგიაზე. დივერგენციული აზროვნების მეთოდებია *გონებრივი იერიში* (ნ.) და *მეხსიერების რუკის შედგენა* (ნ.). დივერგენციული აზროვნების კანონზომიერებებს იკვლევდნენ *გილფორდი*, *ჯიმ როჯერსი* და სხვ. ცნება და ტერმინი „დივერგენციული აზროვნება“ შემოიღო 1967 წელს *გილფორდმა*. მან აღწერა პრინციპული სხვაობა ორ გონებრივ ოპერაციას – *დივერგენციას* (ნ.) და *კონვერგენციას* (ნ.) შორის.

● **დივერსიფიკაცია** (< *ლათ. diversificatio* ცვლილება, მრავალფეროვნება < *ლათ. diversus* + *facere* კეთება) – 1. პრობლემისადმი სხვადასხვა მიდგომის შეხამება, პოლიტიკური და სხვა საქმიანობის სტილების სიმრავლე; განვითარების რამდენიმე ვარიანტის ქონა. 2. ფირმების შეღწევა იმ დარგებში, რომლებსაც არა აქვთ პირდაპირი საწარმოო კავშირი მათი საქმიანობის ძირითად დარგთან ან არაა მასზე ფუნქციონალურად დამოკიდებული. 3. *ფართო გაგებით*: სამეურნეო საქმიანობის გავრცელება ახალ სფეროებზე.

● **დიმორფიზმი** (< *ძვ. ბერძ. δι-* ორი + *μορφή* ფორმა) – ადამიანის ორგანული თვისებების ფუნდამენტალური დაყოფა თვისებრივად განსხვავებულ ორ – მამაკაცურ და ქალურ ფორმად.

● **დიპლომანტი** – 1. სტუდენტი, რომელიც ამზადებს სადიპლომო შრომას. 2. ნ. *დიპლომი*.

● **დიპლომი** (< *ფრანგ. diplôme* < *ძვ. ბერძ. δίπλωμα* ორად დაკეცილი ქაღალდი ან დოკუმენტი) – ოფიციალური დოკუმენტი დაწყებითი პროფესიული (სპეციალური), საშუალო პროფესიული ან უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების დამთავრებისა და შესაბამისი კვალიფიკაციის მინიჭების შესახებ; ოფიციალური დოკუმენტი სამეცნიერო ხარისხის, სამეცნიერო წოდების, ჯილდოს ან პრემიის მინიჭების, ან კიდეც, პიროვნების ან ორგანიზაციის საზოგადოებრივი აღიარების შესახებ. იმ პირებს, ვისაც დიპლომით აჯილდოებენ ფესტივალებზე ან კონკურსებზე, უწოდებენ *დიპლომანტებს*, მაგრამ უმაღლესი ნომინაციის დიპლომით დაჯილდოებულებს ხშირად *ლაურეატებს* უწოდებენ.

● **დიპლომირებული სპეციალისტი** – პირი, რომელსაც პროფესიული უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში კრედიტების დადგენილი რაოდენობის დაგროვების შედეგად შესაბამისი დოკუმენტით მიენიჭა კვალიფიკაცია და, რომელსაც შეუძლია სწავლის პროცესში მიღებული ცოდნის გამოყენება პროფესიულ საქმიანობაში.

● **დიპლომისშემდგომი განათლება** – სპეციალისტების პროფესიული მომზადების სრულყოფა სხვადასხვაგვარი ფორმით, რომლებიც ხორციელდება საშუალო სპეციალურ და უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში ან კვალიფიკაციის ამაღლების ინსტიტუტებში. რიგ შემთხვევებში იძლევა ახალი, უფრო მაღალი დონის კვალიფიკაციის შეძენის ან წოდების მიღების უფლებას.

● **დირექტორი** (< ლათ. *dirigere, directum* < *di + regere* მართვა) – კომპანიის, საწარმოს ან სასწავლო დაწესებულების მმართველი, ხელმძღვანელი, უფროსი. ტრადიციულად **დირექტორი** – ორგანიზაციაში უმაღლესი თანამდებობაა, რომელსაც მინიჭებული აქვს ორგანიზაციის განვითარების სტრატეგიის არჩევის, კადრებთან მუშაობის, საწარმოს ფინანსური ნაკადების განსაზღვრის უფლება. მაგრამ ზოგიერთ ორგანიზაციაში გარკვეულ პირობებში დირექტორის თანამდებობა შეიძლება ფორმალური იყოს ან არ იყოს სულაც. საავადმყოფოებში დირექტორს უტოლდება *მთავარი ექიმი*.

● **დისგრაფია** (< ლათ. *dysgraphia* < ძვ. ბერძ. *δυσ-* წინსართი, უარყოფს სიტყვის დადებით მნიშვნელობას + *γράφω* ვწერ, ვხატავ) – ინტელექტის ნორმალური განვითარებისა და ნორმალური ფიზიკური სმენის დროს წერის დაუფლე-

ბის უუნარობა (ან სიმძნელე). უმეტეს შემთხვევაში *დისგრაფია* და *დისლექსია* ბავშვებში ერთდროულად შეიმჩნევა, თუმცა, ზოგიერთებთან შეიძლება ისინი ცალკეც გვხვდებოდეს. დისგრაფია არ არის იზოლირებული დარღვევა. მასთან ერთად შეიმჩნევა ზეპირი მეტყველების და სხვა ფსიქიკური ფუნქციების დარღვევა, იმის მიხედვით, თუ რომელი კომპონენტი არასაკმარისად ფორმირებული. ნ. აგრაფია.

● **დისერტანტი** – პირი, რომელიც იცავს დისერტაციას.

● **დისერტაცია** (< *ლათ. dissertatio* კვლევა; მსჯელობა) – მეცნიერულ-კვლევითი შრომა, რომელიც მომზადებულია საჯარო დაცვისა და სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად.

● **დისკალკულია** (< *ინგლ. dyscalculia*) – არითმეტიკის შესწავლის უუნარობა. იგი ხშირად დამოუკიდებელი სენია და არა სხვა ნეიროლოგიური ან ფსიქოლოგიური პრობლემების გვერდითი შედეგი. *დისკალკულიის* საფუძველია ერთი შეხედვით (ე. ი. გადათვლის გარეშე) ობიექტების რაოდენობის შეფასების უუნარობა. ამ ფუნქციაზე პასუხისმგებელია შიგათხემისეული ნაოჭი. იმ ადამიანებს, რომელთაც ეს სენი აწუხებთ, ტვინის ეს უბანი უფრო ნაკლები აქვთ, ვიდრე ჯანმრთელ ადამიანებს, და არასაკმარისადაა აქტიური. ასეთ ადამიანებს ხშირად აწუხებთ, აგრეთვე, *დისლექსია* და ყურადღების დეფიციტის სინდრომი. გამორკვეულია, რომ სასკოლო ასაკის ბავშვების დაახლოებით 5% იტანჯება ისეთი იშვიათი დაავადებით, როგორიცაა *დისკალკულია*. იგი ვლინდება გამოთვლების ჩატარების უუნარობაში, თვლის ვერგაგებასა და ციფრების ვერგარჩევაში. თუ ადამიანს არ ჰქონდა არავითარი სიმძნელე თვლასა და ანგარიშში, მაგრამ

რომელიმე ავადმყოფობის ან ტრავმის შედეგად დაკარგა ეს უნარი, მაშინ ჩვენ საქმე გვაქვს *აკალკულიასთან*. *აკალკულია* ხასიათდება თვლის უნარის დარღვევით, ხოლო *დისკალკულია* – მისი დაუფლების შესაძლებლობით. ნ. *აკალკულია*.

● **დისკურსი** (<ფრანგ. *discours*, ინგლ. *discourse* < ლათ. *Discursus* წინდაუკან სირბილი; მოძრაობა, მიმოქცევა; საუბარი, ლაპარაკი) – მეტყველება, ენობრივი კომუნიკაციის პროცესი; თქმის ხერხი; ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში ტერმინს სხვა მნიშვნელობებიც გააჩნია.

● **დისკურსიული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც დაფუძნებულია ურთიერთდაკავშირებული დასკვნების სისტემაზე.

● **დისკუსია** (< ლათ. *discussio* განხილვა, გამოკვლევა) – რომელიმე სადავო საკითხის, პრობლემის განხილვა. *დისკუსიის* მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, რომლითაც ის განსხვავდება დავის სხვა სახეებისაგან, არის არგუმენტირებულობა. სადავო (სადისკუსიო) პრობლემის განხილვის დროს ყოველი მხარე, თანამოსაუბრის აზრის ოპონირებისას, ასაბუთებს თავის პოზიციას. *დისკუსია* არის სწავლების მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია კრიტიკული აზროვნებისა და კომუნიკაციური უნარების განვითარებაზე, რომელიც გულისხმობს აზრების მიზანმიმართულ და თანამიმდევრულ გაცვლას. მისი მიზანია ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრების მიყვანა საერთო საფუძვლამდე. დისკუსიის საფუძველში ძევს წინააღმდეგობა, რომელიც ასახავს ერთი და იმავე საგნის შესახებ მონაწილეთა ურთიერთსაწინააღმდეგო შეხედულებებს.

● **დისლექსია** (< *ბერძ. დის-* წინსართი, უარყოფს სიტყვის დადებით მნიშვნელობას + *ლῆξις* მეტყველება) – კითხვისა და წერის ჩვევების დაუფლების უნარის დარღვევა, დექვეითება, როცა შენარჩუნებულია სწავლისა და სწავლებისადმი ზოგადი უნარი. დასავლეთის მეცნიერებაში ისტორიულად დისლექსიას მიაკუთვნებენ იმ პრობლემებს, რომლებიც დაკავშირებულია წერით მეტყველებასთან. ეს არის პრობლემები, დაკავშირებული: კითხვისა და წერის ჩვევების დაუფლებასთან, წიგნიერობასთან, მათემატიკის დაუფლებასთან, მოტორიკისა და კოორდინაციის დარღვევასთან, ყურადღების შენარჩუნებასთან. არსებობს დისლექსიის კიდევ ერთი სახე – *Dyslexia litteris* (ლათ. ასოთა დისლექსია), რომელიც მჟღავნდება ტექსტის შედგენისას. ოთხ ასოზე მეტის შემცველ სიტყვებში ადგილი აქვს მეზობელი ასოების ადგილების შეცვლას და სხვ.

● **დისონანსი** (< *ლათ. dissonantia* არათანაჟღერადობა, არათანასიმწყობრე, ჰარმონიის უქონლობა) – 1. კეთილხმოვანების დარღვევა, ბგერათა არაჰარმონიული შეხამება. საპირისპიროა *კონსონანსი*. 2. ისეთი რამ, რაც არ ეწყობა, არ ეგუება რამე ერთიანს, შეხმატკბილებულს; შეუთანხმებლობა, შეუწყობლობა. 3. ლექსთწყობაში: არაზუსტი რითმა.

● **დისპერსიული ანალიზი** (< *ლათ. dispersio* გაფანტვა) – მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია ექსპერიმენტალურ მონაცემებში დამოკიდებულებათა ძიებაზე, საშუალო სიდიდეებში განსხვავებათა მნიშვნელოვნობის გამოკვლევის გზით.

● **დისპოზიცია** (< *ლათ. dispositio* განლაგება, განაწილება) – სინამდვილის პირობების გარკვეული აღქმისადმი

მიდრეკილებათა კომპლექსი, ამა თუ იმ სოციალური საქმიანობისადმი ადამიანის ფსიქოლოგიური მზაობის ფორმები, პიროვნების შინაგანი ფსიქოლოგიური რეგულატორები და სოციალური განწყობები. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **დისტანციური სწავლება** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთქმედება მანძილზე, რომელიც ასახავს სასწავლო პროცესის მახასიათებელ ყველა კომპონენტს (მიზნები, შინაარსი, მეთოდები, ორგანიზაციული ფორმები, სწავლების საშუალებანი) და რეალიზებულია ინტერნეტ-ტექნოლოგიების სპეციფიკური საშუალებებით ან სხვა შესაძლებლობებით, რომლებიც ითვალისწინებს ინტერაქტიურობას. *დისტანციური სწავლება* – სწავლების დამოუკიდებელი ფორმაა და მასში ინფორმაციული ტექნოლოგიები წამყვან საშუალებას წარმოადგენს.

● **დისტიმური აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომლის წარმომადგენლები არიან სერიოზულები, კეთილსინდისიერები, მეგობრობაში ერთგულები და თავდადებულები, იშვიათად არიან კონფლიქტურები, მაგრამ არაზომიერად პასიურები, სიტყვაძუნწები, მიდრეკილნი პესიმიზმისკენ, გულჩათხრობილობისკენ, ჩაკეტილად ცხოვრებისკენ.

● **დისტრესი** – ნ. *სტრესი*.

● **დისტრიბუცია** (< *ინგლ. distribution* განაწილება) – სტრუქტურული ენათმეცნიერების ცნება, რომელიც აღნიშნავს ელემენტის (ენობრივი ერთეულის) ყველა პოზიციის ჯამს სხვა ელემენტების პოზიციებთან შეფარდებით. აქვს სხვა მნიშვნელობაც.

● **დისჰარმონია** (< *ძვ. ბერძ. დის-* წინსართი, უარყოფს სიტყვის დადებით მნიშვნელობას + *ἀρμονία* თანაბგერადო-

ბა) – 1. ჰარმონიის დარღვევა, თანაჟღერადობის უქონლობა; არაკეთილხმოვანება. 2. არაშეთანხმებულობა, რაიმის რაიმესთან შესაბამისობის დარღვევა, შეუწყობლობა, შეუთანხმებლობა.

● **დიფერენციალური სტიმული** – ნ. განსხვავებითი სტიმული.

● **დიფერენციაცია** (< ლათ. *differentia* სხვაობა, განსხვავება) – რაიმის დაყოფა, დანაწევრება შემადგენელ ნაწილებად, ფორმებად, საფეხურებად და ა. შ. 2. რაიმეებს შორის განსხვავების გაჩენა ან გაზრდა, გადიდება.

● **დიფერენცირება** – იგივეა. რაც *დიფერენციაცია*.

● **დიფერენცირებული სწავლება** – საგანმანათლებლო პროცესის ორგანიზაციის ფორმა, რომლის რეალიზაცია ხდება მოსწავლეთათვის მახასიათებელი ნიშნების მიხედვით მათი ჯგუფებად დაყოფის საფუძველზე იმ მიზნით, რომ თითოეული ჯგუფისათვის შეიქმნას მასალის შეთვისების ოპტიმალური პირობები, ცალკე შეირჩეს მუშაობის ფორმა და ტემპი, შინაარსი, სპეციფიკური მეთოდები და ხერხები. *სწავლებასა და განათლებაში დიფერენციაცია* არსებობს: 1. **გარეგანი** (სპეცსკოლების ორგანიზაცია, გახსნა გაღრმავებული სწავლების ან კორექციული კლასების, ფაკულტატივების, არჩევითობის მიხედვით კურსების და ა. შ. და სხვ.); 2. **შინაგანი**, როცა ჩვეულებრივი კლასის ჩარჩოებში ყოველი მოსწავლისათვის განისაზღვრება გაკვეთილზე მუშაობის ყველაზე უფრო რაციონალური ხასიათი მისი ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით და 3. **ელექტიური** (როცა მოსწავლეებს ეძლევათ უფლება აუცილებელ

სასწავლო დისციპლინებთან ერთად შეარჩიონ საგნები დამატებით შესწავლისათვის.

● **დიქტომია** (< ბერძ. *διχῆ* ორად; *τομή* დაყოფა) — გაორება, თანდათანობითი დაყოფა ერთმანეთთან დაუკავშირებელ ორ ნაწილად.

● **დიქცია** (< ლათ. *dictio* წარმოთქმა) — წარმოთქმის მანერა; მეტყველებაში, სიმღერაში, რეკლამაციაში სიტყვებისა და მარცვლების წარმოთქმის გარკვეულობისა და მკაფიოობის ხარისხი.

● **დომინანტა** (< ლათ. *dominans* გაბატონებული) — ნერვული ცენტრების ამაღლებული აღზნებადობის მტკიცე კერა, რომლის დროსაც ცენტრში მოსული აღზნებები ემსახურებიან ცენტრში აღზნებათა გაძლიერებას, მაშინ, როცა ნერვული სისტემის დანარჩენ ნაწილში ფართოდ შეიმჩნევა დამუხრუჭების მოვლენა. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **დომინანტი** — ძირითადი, გაბატონებული იდეა; რისამე ძირითადი ნიშანი.

● **დომინირება** — მოჭარბება, გაბატონება, წამყვანად, ძირითადად ყოფნა: *მის გამოსვლაში დომინირებდა ფხიზელი აზრი.*

● **დოქტორანტი** — პირი, რომელიც განათლებას ღებულობს *დოქტორანტურაში.*

● **დოქტორანტურა** — 1. ზოგიერთ ქვეყანაში უმაღლესი განათლების უმაღლესი ხარისხი, მაღალკვალიფიცირებული მეცნიერულ-პედაგოგიური კადრების მომზადების ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოპოვებას. 2. ზოგიერთ ქვეყანაში უნივერსი-

ტეტის მესამე საფეხური, რომელიც უზრუნველყოფს აკადემიური დოქტორის ხარისხის მოპოვებას.

● **დოქტორი** (< ლათ. *doctor* მასწავლებელი) – 1. საბჭოთა კავშირში უმაღლესი სამეცნიერო ხარისხი, რომელსაც ანიჭებდნენ დისერტაციის დაცვის საფუძველზე; ამ ხარისხის მქონე პირი. 2. დასავლეთ ევროპაში ერთ-ერთი სამეცნიერო (ზოგჯერ აკადემიური) ხარისხი, რომლის მინიჭების პირობები სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვანაირია.

● **დოქტორ ფოკსის ეფექტი** – ეს არის ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ ინფორმაციის მომწოდებელი ადამიანის გამომხატველობა და იმპრესიულობა მსმენელისათვის შეიძლება იყოს გაცილებით უნრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე თვით ინფორმაცია, რომელსაც ის აწვდის. მთხრობელის ტალანტს შეუძლია გააბუნდოვნოს, დაჩრდილოს ინფორმაციის ცუდი ხარისხი, გამოგონილობა, უსარგებლობა და უშინაარსობა. მაგრამ იმავდროულად მსმენელი, რომელმაც ეს ინფორმაცია მიიღო, დარწმუნებული იქნება, რომ მართლა გაიგო მრავალი სიახლე და ბევრი რამ ისწავლა.

● **დოცენტი** (< ლათ. *docens* ვინც ასწავლის) – მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში უმაღლესი სკოლის მასწავლებლის სამეცნიერო წოდება და თანამდებობა (პროფესორზე დაბალი და ასისტენტზე მაღალი); ამ წოდების მქონე (ამ თანამდებობაზე მყოფი) პირი.

● **დოცენტურა** – 1. დოცენტის თანამდებობა კვლევით ან სასწავლო დაწესებულებაში. 2. დოცენტების ერთობლობა.

● **დოციმონოლოგია** – გამოკვლევები, რომლებიც ეხება მოსწავლეთა ცოდნის შემოწმებასა და შეფასებას.

● **დუალური სწავლება** – სწავლების ისეთი სახე, რომლის დროსაც მომზადების თეორიული ნაწილი მიმდინარეობს საგანმანათლებლო ორგანიზაციის ბაზაზე, ხოლო პრაქტიკული ნაწილი – სამუშაო ადგილზე.

● **დუპლექსი და ნახევარდუპლექსი** – მიმღებგადამცემ მოწყობილობათა მუშაობის რეჟიმები (მოდემების, ქსელური რუკების, რაციების, სატელეფონო აპარატების). **დუპლექსის** რეჟიმში მოწყობილობებს შეუძლიათ ინფორმაციის ან მონაცემების გადაცემა და მიღება ერთდროულად, კავშირის ორი არხის მეშვეობით, არხები დაყოფილია ფიზიკურად. **ნახევარდუპლექსის** რეჟიმში ადგილი აქვს დროით დანაწილებას.

ე

● **ეგალიტარიზმი** (< *ფრანგ. égalitarisme < égalité* თანასწორობა) – კონცეფცია, რომლის საფუძველია ისეთი იდეა, რომელიც გულისხმობს თავისი ყველა წევრისათვის თანაბარი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამართლებრივი შესაძლებლობების მქონე საზოგადოების შექმნას. ასეთ საზოგადოებაში უზრუნველყოფილია ყველა ადამიანის თანაბარი უფლება განათლებაზე. საპირისპიროა *ელიტარიზმი*.

● **ეგზისტენციალიზმი** (< *ფრან. existentialisme < ლათ. existentia* არსებობა) – მეოცე საუკუნის ფილოსოფიის განსაკუთრებული მიმართულება, რომელიც თავისი ყურადღების აქცენტირებას აკეთებს ადამიანის ყოფიერების უნი-

კალურობაზე და მას *ირაციონალურ* ფენომენად აცხადებს; აღიარებს იდეას ადამიანის მიერ საკუთარი არსების დამღევისა (და არა გახსნის) და მისი ემოციონალური ბუნების სიღრმისეულობაზე დიდი აქცენტის გაკეთების აუცილებლობის შესახებ. *მეი როლოს* თანახმად, ეგზისტენციალიზმი უბრალოდ ფილოსოფიური მიმართულება კი არ არის, არამედ კულტურული მოძრაობაა, რომელშიც აღიბეჭდება თანამედროვე დასავლეთელი ადამიანის ღრმა ემოციონალური და სულიერი ზომა და, რომელშიც აისახება ფსიქოლოგიური სიტუაცია, რომელშიც ეს ადამიანი იმყოფება, უნიკალური ფსიქოლოგიური სიმნელეები, რომლებიც ამ ადამიანს ხვდება. პირველ ეგზისტენციალისტ ფილოსოფოსად მიჩნეულია *სიორენ კირკეგორი*, რომლის აზრით, ყოველი ინდივიდი ვალდებულია, გარკვეული მნიშვნელობა მიანიჭოს საკუთარ ცხოვრებას და ის მტკიცედ და ჭეშმარიტად განვლოს. ეგზისტენციალური ფილოსოფია არის ჰუმანიზმის განვითარების თეორიული ფუნდამენტი, რომელიც ადამიანს იხილავს როგორც სუბიექტს, რომელშიც მდგომარეობს ინდივიდუალური დინამიკის, თავისუფალი და პასუხისმგებლური თვითშემოქმედებისა და საკუთარი პიროვნების ქმნადობის ყველა რესურსი და მექანიზმი. ეგზისტენციალიზმმა პოპულარობა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მოიპოვა და გარდა ფილოსოფიისა, გავლენა მოახდინა თეოლოგიაზე, ხელოვნებაზე, ლიტერატურასა და ფსიქოლოგიაზე.

● **ეგო-იდეენტურობა** – პიროვნების ერთმთლიანობა; პიროვნების *მე*-ს იგივეურობა და უწყვეტობა, მიუხედავად იმ ცვლილებებისა, რომლებიც მიმდინარეობს მასში ზრდისა და განვითარების პროცესში (მე – იგივე ვარ!).

● **ეგოცენტრიზმი** (< ძვ. ბერძ. *εγώ* + ლათ. *centrum* წრის ცენტრი) – ინდივიდის უუნარობა ან სურვილის უქონლობა, განიხილოს საკუთარი თვალსაზრისისაგან განსხვავებული სხვა თვალსაზრისი როგორც ყურადღების ღირსი; ეს არის თავისი თვალსაზრისის აღქმა როგორც ერთადერთი არსებულია. ტერმინი ფსიქოლოგიაში შემოიღო *ჟან პიაჟე* იმისათვის, რომ აღეწერა აზროვნების თავისებურებანი, რომლებიც ახასიათებს 8-10 წლამდე ასაკის ბავშვებს. სხვადასხვა მიზეზის გამო, აზროვნების ასეთი თავისებურება სხვადასხვა ხარისხის გამოხატულებით შეიძლება შენარჩუნებულ იქნას უფრო მოწიფულ ასაკშიც.

● **ეგოცენტრული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ახასიათებს სკოლამდელ ბავშვებს. მისი მახასიათებელი ნიშანია სხვების პოზიციაში საკუთარი თავის დაყენების უუნარობა.

● **ევრისტიკა** (< ძვ. ბერძ. *εὐρίσκα* (*heuristiko*), ლათ. *evrica* ვეძებ, აღმოჩენას ვაკეთებ) – ცოდნის დარგი, რომელიც სწავლობს ადამიანის შემოქმედებით, გაუცნობიერებელ აზროვნებას. ევრისტიკა დაკავშირებულია ფსიქოლოგიასთან, უმაღლესი ნერვული სისტემის ფიზიოლოგიასთან, კიბერნეტიკასა და სხვა მეცნიერებებთან, მაგრამ, როგორც მეცნიერება, იგი ჯერ კიდევ საბოლოოდ ჩამოყალიბებული არ არის. თუმცა, ევრისტიკული მეთოდები, მეცნიერული მეთოდების გვერდით, პედაგოგიკური პრობლემების გადაჭრის მძლავრი იარაღია.

● **ევრისტიკული აზროვნება** – პროდუქციული აზროვნების სახე, რომელიც მდგომარეობს არასტანდარტული ამოცანების ამოხსნაში.

● **ევრისტიკული კითხვების მეთოდი** – სწავლების ერთ-ერთი კონკრეტული მეთოდი, რომელიც გამოიყენება დამატებითი ინფორმაციის შეგროვებისათვის პრობლემური სიტუაციების პირობებში ან უკვე არსებული ინფორმაციის მოსაწესრიგებლად შემოქმედებითი ამოცანების ამოხსნის პროცესში. ეს მეთოდი ეკუთვნის ორატორული ხელოვნების ძველ რომაელ თეორეტიკოსს – *კვინტილიანეს*, რომელიც თავის მოსწავლეებს ურჩევდა, რომ საკუთარი თავისთვის დაესვათ შვიდი კითხვა: ვინ? (სუბიექტი), რა? (ობიექტი), რატომ? (მიზანი), სად? (ადგილი), რით? (საშუალება), როგორ? (მეთოდი), როდის? (დრო). თუ ამ კითხვებს გარკვეული თანამიმდევრობით შევაერთებთ ერთმანეთთან (1, 1-2, 1-3, ..., 1-7; 2, 2-2, 2-3, ..., 2-7; ..., ... 7-7), ისინი წარმოშობენ უამრავ ახალ, ხშირად სავსებით მოულოდნელ, კითხვებს.

● **ევრისტიკული სწავლება** – სწავლება, რომელიც მიზნად ისახავს მოსწავლის მიერ საკუთარი აზრის, განათლების მიზნებისა და შინაარსის, ასევე, მისი ორგანიზაციის, დიაგნოსტიკისა და გაცნობიერების პროცესის კონსტრუირებას. *ევრისტიკული სწავლება* მოსწავლისათვის ახლის უწყვეტი აღმოჩენაა, აღმოჩენათა წყება.

● **ევრიტიმია** (< ძვ. ბერძ. *εὐρυθμία* გაწონასწორებულობა, შეთანხმებულობა, თანაზომადობა, ჰარმონიულობა) – მხატვრული მოძრაობის ხელოვნება, რომელიც ევროპაში გაჩნდა XX საუკუნის დასაწყისში. ეს არის განსაკუთრებული ჰარმონიული მოძრაობის, რომელიც გვაგონებს ცეკვას ან პანტომიმას, შეხამება პოეტურ მეტყველებასთან ან მუსიკასთან. ევრიტიმიკული მოძრაობა ხასიათის მიხედვით მხა-

ტვრულია და ამავდროულად – სამკურნალოც, რადგანაც ემყარება მუსიკისა და მეტყველების სილამაზისა და მისი კანონების ღრმა განცდასა და გაგებას. ევრიტიმია დაამუშავა რუდოლფ შტაინერმა და გავრცელდა მთელს მსოფლიოში.

● **ეზოთერიზმი** – ნ. *ეზოთერიკა*

● **ეზოთერიკა** (< ძვ. ბერძ. *ἑσώτερος* შინაგანი) – მისტრიკურ-ფილოსოფიური მიმდინარეობა, რომლის მიხედვითაც ბუნებისა და გარესამყაროს სუბიექტური შემეცნება მისაწვდომია მხოლოდ პირთა შემოსაზღვრული წრისათვის. ეს არის მოძღვრება სამყაროს ობიექტებისა და ადამიანის მისტრიკური არსის შესახებ. სწავლობს პროცესებს, რომლებიც მიმდინარეობს სამყაროში და სინქრონულად აისახება ადამიანის სულის სიღრმეებში. ეზოთერული ფსიქოპრაქტიკა ნაწილობრივ შემონახულია ზოგიერთი მისტრიკური ტრადიციის ჩარჩოებში. ასეთი პრაქტიკის მაგალითებად შეიძლება დავასახელოთ: *სუფიზმი* ისლამში, *ნეიდან* დაოსიზმში, *იოგა* ინდუიზმში, *ძენ* ბუდიზმში, *ისიხაზმი* მართლმადიდებლობაში და *კაბალა* იუდაიზმში. გამომდინარე სიტყვის სემანტიკური მნიშვნელობიდან, *ეზოთერიკა* შეიძლება ვუწოდოთ ნებისმიერ ფარულ პრაქტიკას.

● **ეზოთერული** – საიდუმლო, ფარული; რომელიმე საზოგადოების ან მოძღვრებისათვის საიდულოებაში მყოფი, გახსნილია მხოლოდ რჩეულთათვის. ანტონიმი – *ეგზოთერული*.

● **ეთიკა** (< ბერძ. *ἠθικός* < ძვ. ბერძ. *ἦθος* ზნე-ჩვეულება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, ფილოსოფიური დისციპლინა, რომლის კვლევის საგანია *მორალი* და *ზნეობა*. მორალი პოლიტიკურია, ზნეობა – ეროვნული. ეთიკის

მიერ გამომუშავებული ცნებები: *გულმოწყალება*, *სამართლიანობა*, *მეგობრობა*, *სოლიდარობა* და მისთანები მიმართულებას აძლევენ სოციალური ინსტიტუტებისა და მიმართებების მორალურ და ზნეობრივ განვითარებას. მეცნიერებაში ეთიკის ქვეშ გულისხმობენ ცოდნის სფეროს, ხოლო მორალსა და ზნეობაში – იმას, რასაც ის სწავლობს. ტერმინი *ეთიკა* ზოგჯერ გამოიყენება განსაზღვრული სოციალური ჯგუფის მორალური და ზნეობრივი ნორმების სისტემის აღსანიშნავად.

● **ეთნოპედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება, რომლის შესწავლის საგანია ხალხური პედაგოგიკა როგორც აღზრდისა და სწავლების ტრადიციული პრაქტიკა. როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება, იგი მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა ხალხური პედაგოგიკის ემპირიულ ფაქტოლოგიურ ბაზაზე, როგორც მისი თეორიული გააზრება. იგი ანალიზს უკეთებს იმ იდეალებს, ტრადიციებს, ჩვეულებებს, აღზრდის რიტუალებს, რომლებიც ისტორიულად ჩამოუყალიბდა სხვადასხვა ხალხებს, აფასებს მათ როლს თანამედროვე აღმზრდელობით პრაქტიკაში, მომავალ თაობას უყალიბებს ძვირფას ზნეობრივ-ეთიკურ და ესთეტიკურ შეხედულებებს ოდინდელ ოჯახურ, გვაროვნულ, ტომობრივ, ხალხურ და ეროვნულ ფასეულობათა შესახებ.

● **ეიდეტიზმი** (< ძვ. ბერძ. *εἶδος* ხატი, გარეგანი სახე) – მეხსიერების განსაკუთრებული ტიპი, უპირატესად მხედველობით შთაბეჭდილებებზე, რომელსაც შეუძლია ადრე აღქმული საგნის ან მოვლენის სახე (ხატი) შეინახოს და აღადგინოს დეტალებში. ამ სახეში შეიძლება შედიოდეს, და ხშირად შედის კიდევ, გაჯერებული სახეები და სხვა სენსორუ-

ლი მოდალობები (სმენითი, ტაქტილური, მოძრაობითი, გემოვნებითი, ყნოსვითი). ეიდეტიკური სახეები განსხვავდება აღქმის სახეებისაგან იმით, რომ ადამიანი თითქოსდა განაგრძობს საგნის აღქმას მაშინაც კი, როცა ამ საგანს იგი უკვე ვერ ხედავს.

● **ეიდეტიკური მეხსიერება** – მეხსიერების ისეთი ტიპი, რომელიც ადამიანს აძლევს საშუალებას, დაიმახსოვროს სუბიექტური სახეები, ე. ი. გამოიყენოს თავისი მხედველობა და თანამიმდევრული ასოციაციები ინფორმაციის შემდგომი აღდგენისათვის. სადღეისოდ არსებობს მტკიცება, რომ ასეთ მეხსიერებას ფლობენ მხოლოდ ბავშვები და მოზარდები მათი განვითარების ყველაზე აქტიურ პერიოდში. რაც შეეხება დიდებს, *ეიდეტიკური მეხსიერება* შეიმჩნევა მხოლოდ მათ მცირე ნაწილში. ნ. *მეხსიერება*.

● **ეკზოსისტემა** (< ბერძ. *ἐξ* გარეთ, გარე + *δω.* ბერძ. *συστημα* შეერთება) – გარემო, რომელიც განვითარებად პიროვნებას აქტიური მონაწილის სახით არ ითრევს თავის წიაღში, მაგრამ ზეგავლენას ახდენს მის საქმიანობასა და ცხოველქმედებაზე. ეს გაშუალებული ზემოქმედებაა პიროვნების სოციალიზაციაზე.

● **ეკლექტიზმი** (< *ძვ. ბერძ. ἐκλέγω* ვირჩევ) – შინაგანად არაშეერთებადი, არათავსებადი შეხედულებების, თვალსაზრისების, თეორიების, იდეური მიმართულებების, მეთოდების არაორგანული, წმინდა გარეგნული შეერთება, ყოველგვარი პრინციპის გარეშე.

● **ეკოლოგია** (< *ძვ. ბერძ. οἶκος* სამყოფელი, საცხოვრებელი, ქონება + *λόγος* ცნება, მოძღვრება) – მეცნიერება ცოცხალი ორგანიზმებისა და მათი გავრთიანებების ერთმანეთ-

თან და გარესამყაროსთან ურთიერთქმედებათა შესახებ. ტერმინი შემოიღო *ერნსტ ჰეკელმა* 1866 წელს.

● **ელექტიური** (< *ლათ. electus* რჩეული) – არჩევითი.

● **ელექტიური კურსები** – იგივეა, რაც კურსები შერჩევით. ისინი აუცილებელია უფროსკლასელთათვის; პროფილური სწავლების სისტემაში თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს. ისინი დაკავშირებულია, პირველყოვლისა, ყოველი მოსწავლის ინდივიდუალური საგანმანათლებლო ინტერესების, მოთხოვნილებებისა და მიდრეკილებების დაკმაყოფილებასთან. *ელექტიურ კურსებს* შორის შეიძლება გამოიყოს *საგნობრივი, საგანთაშორისი* (ინტეგრაციული), და ასევე კურსები, რომლებიც არ შედიან ბაზისურ სასწავლო გეგმაში. *საგნობრივი კურსების* ამოცანაა საბაზისო კურსებში ცოდნის გაღრმავება; *საგანთაშორისი კურსების* ამოცანაა ბუნებისა და საზოგადოების შესახებ მოსწავლეთა ცოდნის ინტეგრაცია; ხოლო *ელექტიური კურსები*, რომლებიც ბაზისურ სასწავლო გეგმას არ განეკუთვნებიან, მოწოდებულია იმისათვის, რომ მოსწავლეები აზიარონ ფსიქოლოგიურ, სოციალურ, კულტუროლოგიურ, სახელოვნებო პრობლემებს და მისცენ მათ წარმოდგენები მომავალში თავიანთი ძალების უფრო მეტად გაფურჩქვნის შესაძლებლობის შესახებ.

● **ელექტიურობა** (< *ლათ. electare* შერჩევა, ამორჩევა, გამოტყუება) – მსმენელთათვის საგანმანათლებლო მარშრუტების (ელექტიური კურსების) შერჩევაში მაქსიმალურად შესაძლო დამოუკიდებლობის მიცემა, ცოდნის უნიკალური თაიგულის მიღების მიზნით, იმ პირობით, რომ ეს უნიკალური ცოდნა მოსწავლეთა ინდივიდუალურ მიდრე-

კილებებს, ან უბრალოდ – შემეცნებით ინტერესებს პასუხობს და მათ შეესაბამება.

● **ელექტრონული სწავლება** – სწავლების სისტემა, რომელიც რეალიზდება ინფორმაციული და ელექტრონული ტექნოლოგიების მეშვეობით. იგი მოიცავს სწავლების სამ სახეს: **დასწრებულ**, როდესაც სწავლების პროცესი მიმდინარეობს პროფესორისა და სტუდენტების საკონტაქტო საათების ფარგლებში, ხოლო სასწავლო მასალის გადაცემა ხორციელდება ელექტრონული კურსის საშუალებით. **ჰიბრიდული** (დასწრებული/დისტანციური), როცა სწავლების ძირითადი ნაწილი მიმდინარეობს დისტანციურად, ხოლო მცირე ნაწილი ხორციელდება საკონტაქტო საათების ფარგლებში. **მთლიანად დისტანციური** სწავლება გულისხმობს სასწავლო პროცესის წარმართვას პროფესორის ფიზიკური თანდასწრების გარეშე. სასწავლო კურსი თავიდან ბოლომდე დისტანციურად ელექტრონული ფორმატით მიმდინარეობს. *ელექტრონულ სწავლებას* მიეკუთვნება: 1. დამოუკიდებელი მუშაობა ელექტრონულ მასალებზე, პერსონალური კომპიუტერის, მობილური ტელეფონის, ტელევიზორისა და სხვათა გამოყენებით. 2. კონსულტაციების, რჩევების, შეფასებების მიღება ტერიტორიულად დაშორებული ექსპერტისგან (მასწავლებლისგან), დისტანციური ურთიერთქმედების შესაძლებლობა. 3. მომხმარებელთა ისეთი განაწილებული საზოგადოების (სოციალური ქსელების) შექმნა, რომლებსაც მიჰყავთ ვირტუალური სასწავლო საქმიანობა. 4. ელექტრონული სასწავლო მასალების დროული დელამური მიტანა; სტანდარტები და სპეციფიკაციები ელექტრონულ სასწავლო მასალებსა და ტექნოლოგიებზე, სწავ-

ლების დისტანციურ საშუალებებზე. 5. დაწესებულებათა და ჯგუფის ქვედანაყოფების ხელმძღვანელთა ინფორმაციული კულტურის ფორმირება და ამაღლება, მათ მიერ თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების დაუფლება, საკუთარი ჩვეულებრივი საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლება. 6. ინოვაციური პედაგოგიური ტექნოლოგიების ათვისება და პოპულარიზაცია, მათი გადაცემა მასწავლებელთათვის. 7. სასწავლო ვებ-რესურსების განვითარების შესაძლებლობა. 8. თანამედროვე ცოდნის შეძენის შესაძლებლობა ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ ადგილზე, მსოფლიოს ნებისმიერ მისაწვდომ წერტილში. 9. უმაღლესი განათლების მისაწვდომობა ფსიქოფიზიკური განვითარების თავისებურებათა მქონე პირთათვის.

● **ელიმინაცია** (< ლათ. *elimino* განვდეენი) – 1. თავიდან მოშორება, მოცილება. 2. *მათემ.* განტოლებათა სისტემიდან უცნობი წევრის გამორიცხვა. აქვს სხვა მნიშვნელობაც.

● **ელიმინირება** – იგივეა, რაც *ელიმინაცია*.

● **ელიტა** (< ლათ. *eligo* < ინგლ., ფრანგ. *élite* რჩეული, უკეთესი) – 1. მცენარის ან ცხოველის საუკეთესო ეგზემპლარი, ჯიშის გასაუმჯობესებლად შერჩეული. 2. სოციოლოგიასა და პოლიტიკაში: იმ ადამიანთა ერთობლიობა, რომელთაც უკავიათ მაღალი თანამდებობები სახელმწიფოს ან სახელმწიფოთა კავშირის მართვასა და ეკონომიკაში. *ელიტა* წარმოადგენს მდგრად ერთობას, მასში შემავალ ადამიანთა მჭიდრო კავშირებით, აქვთ საერთო ინტერესები და მათთვის ადვილი მისაწვდომია რეალური ხელისუფლების ბერკეტები. ყოველგვარი *ელიტა* ახორციელებს სოციუმის მარ-

თვის ფუნქციას, ასევე, საზოგადოებრივი ცხოვრების პარადიგმების ცვლის პირობებში რეგლამენტს უწესებს ქცევის ახალი მოდელების (სტერეოტიპების) გამომჟღავნებას, რაც მოცემულ სოციალურ გარესამყაროში ან ეთნიკურ ლანდშაფტში ცვლილებათა მიმართ ადაპტირების უფლებას აძლევს. ამასთან, სტრუქტურულად *ელიტა* გარეშე გავლენისათვის შეიძლება იყოს *ღია* (დემოკრატიის ძალაუფლება) ან *აღმომჩნდეს* სრულიად *დახურული* და გარედან ვერავინ ვერ ჩაერიოს მის საქმიანობაში (ავტორიტარული საზოგადოება).

● **ელიტარიზმი** (< *ფრანგ. élitisme* < *ფრანგ. elite* უკეთესი, რჩეული) – საზოგადოების *ელიტად* და *მასად* დაყოფის აუცილებლობის კონცეფცია. ამ კონცეფციის თანახმად ასეთი დაყოფის უქონლობა საზოგადოების განუვითარებლობის ნიშანია. ასეთი გაგებით *ელიტა* დახურულია, მისი წევრები არ ღებულობენ „სხვებს“ ან უგულვებელყოფენ მათ და არად აგდებენ. საპირისპიროა *ეგალიტარიზმი*.

● **ელიტარული განათლება** – განსაკუთრებული ნიჭიერებით დაჯილდოებულ პირთა სწავლების ფორმა.

● **ელოკუენცია** (< *ლათ. eloquentia* მჭევრმეტყველების უნარი, მჭევრმეტყველება) – ორატორული ხელოვნება; მჭევრმეტყველება.

● **ემოცია** (< *ლათ. emoveo* თავზარს ვცემ, ვაღელვებ + *ფრანგ. emotion* ღელვა, აგზნება) – საშუალო ხანგრძლივობის *ემოციონალური პროცესი*, რომელიც ასახავს არსებული ან შესაძლო სიტუაციებისადმი სუბიექტურ შეფასებით მიმართებას.

● **ემოციონალი** – *ემოციური* ადამიანი, ე. ი. ადამიანი, რომელსაც ახასიათებს *ემოციების* განცდა,

● **ემოციონალური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ორგანულადაა დაკავშირებული ხატოვან (სახოვან) აზროვნებასთან და ორივე ერთად ცნობიერების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. ისინი უდიდეს როლს თამაშობენ აზროვნების პროცესში და მჭიდროდ უკავშირდებიან ერთმანეთს. *ხატოვანი* მუდმივად ახლავს აზროვნების პროცესს, *ემოციონალური* ეხმარება ხატოვანს აზრის გაბრწყინების მიღწევაში, ახალი ორიგინალური აზრების გამომუშავებაში. როცა ადამიანი დაეუფლება ცოდნას რომელიმე საგნის შესახებ, მისი გონება ინახავს ამ საგნის სახეს მის ემოციონალურ შეფერილობასთან ერთად. შემდგომში ადამიანს შეუძლია გარდაქმნას, გადააკეთოს ეს საგანი მისი სახისა და ემოციონალურობის საფუძველზე. ამ შემთხვევაში *ემოციონალური აზროვნება* მას აძლევს ამ საგნის ორიგინალურად გარდაქმნის (გადაკეთების) საშუალებას. როცა ფერმწერი თავის ტილოზე გამოსახავს ადამიანს, იგი ამოდის ამ ადამიანის სახიდან, მისგან იწყებს მოძრაობას და შემდეგ საკუთარი ემოციონალური აზროვნება მას კარნახობს, რომელი თვისებები მიანიჭოს მის მიერ გამოსახულ ადამიანს. ხატოვანი აზროვნების პროცესი სწრაფია, უფრო მეტიც, ლოგიკურ აზროვნებასთან შედარებით მეცხეულია. და რაც უფრო სწრაფია ადამიანის ხატოვანი აზროვნება, მით უფრო ტალანტიერია იგი. ემოციონალური აზროვნება ფართოდაა გავრცელებული ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ზოგიერთი ადამიანი ბუნებამ ამ ნიჭით მეტად დააჯილდოვა (ისინი უმცირესობაა), ზოგიერთები კი – ნაკლებად (ისინი უმრავლესობაა), ზოგიერთებს ასეთი უნარი საერთოდ არ მისცა. ამასთან, არ შეიძლება ფიქრი იმაზე, რომ ასეთი აზროვნება ახა-

სიათებთ მხოლოდ ხელოვნების მოღვაწეებს. მათ ძლიერი ხატოვანი აზროვნებაც ახასიათებთ. ხატოვანი აზროვნების გარეშე მხატვარი არ არსებობს, მაგრამ ადამიანი, რომელსაც განვითარებული აქვს ემოციონალური აზროვნება, აუცილებელი არ არის მხატვარი გამოვიდეს. ასეთ ადამიანებს შეიძლება შემოქმედი ადამიანები ვუწოდოთ.

● **ემოციონალური თვითრეგულაცია** – ეს არის ემოციების თვითრეგულირება, რისთვისაც აუცილებელია ცხოვრებისეულ მოვლენებზე სოციალურად მისაღები სახით ემოციონალური რეაგირების განვითარებული უნარი, სადაც შენარჩუნებული იქნება საკმაო მოქნილობა, რომ დამზავებულ იქნას სპონტანური რეაქციები, მაგრამ აუცილებლობის შემთხვევაში შეიძლებოდეს მათი გადადება. ის შეიძლება აღიწეროს როგორც ემოციონალურ რეაქციებზე დაკვირვების, მათი შეფასებისა და მოდიფიკაციის იმ პროცესების ერთობლიობა, რომლებიც ამლიერებენ ან ასუსტებენ ემოციებს. *ემოციონალური თვითრეგულაცია* მიეკუთვნება ემოციების რეგულაციის პროცესების უფრო ფართო კლასს, რომელიც მოიცავს როგორც საკუთარ გრძნობებზე კონტროლს, ისე სხვა ადამიანთა გრძნობებზე ზემოქმედებას, პიროვნებათაშორის ურთიერთობათა პროცესში. იგი წარმოადგენს სოციალიზაციის აუცილებელ პირობას და დამოკიდებულია როგორც საზოგადოების კულტურაზე, ისე სიტუაციის სოციალურ კონტექსტისზე.

● **ემოციონალური ინტელექტი** – ადამიანის უნარი, შეიცნოს, გაარკვიოს, გაარჩიოს სხვისი და თავისი ემოციები, გაიგოს და გააცნობიეროს სხვისი და საკუთარი განზრახვები, მოტივაცია და სურვილები, ასევე, – უნარი, ურთიერთო-

ბაში მართოს საკუთარი და სხვისი ემოციები პრაქტიკული ამოცანების ამოხსნის მიზნით.

● **ემოციონალური მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც ვლინდება გრძნობებისა და განცდების დამახსოვრებაში (საკუთარი ადრინდელი საქციელისათვის შიშის, სირცხვილის ან სხვ. დამახსოვრება). ემოციონალური მეხსიერებისაა ის ადამიანი, რომელიც დიდხანს ვერ ივიწყებს წყენას და არ შეუძლია პატიება. ემოციონალური მეხსიერების უქონლობა იწვევს ადამიანის „ემოციონალურ სიბლაგვეს“, იგი რობოტს ემსგავსება, გარშემომყოფთათვის ხდება არამომხიბლავი, არასაინტერესო. გახარებისა და ტანჯვის ნიჭი და უნარი ადამიანის ფსიქიკური ჯანმრთელობის აუცილებელი პირობაა.

● **ემოციონალური პროცესი** – ფსიქოფიზიოლოგიური პროცესი, რომელიც ახდენს საქმიანობის (ქცევა, აღქმა, აზროვნება) მოტივირებასა და რეგულირებას, სადაც საქმიანობა ასახავს ობიექტებისა და სიტუაციათა სუბიექტურ მნიშვნელობას და ცნობიერებაში წარმოდგენილია განცდის ფორმით. *ემოციონალურ პროცესებს შორის გამოყოფენ აფექტებს, ემოციებს, გრძნობებსა და გუნებგანწყობილებებს.*

● **ემოციონალურობა** – ადამიანის თვისება, რომელიც ახასიათებს მისი ემოციებისა და გრძნობების შინაარსს, ხარისხსა და დინამიკას. იგი ტემპერამენტის ერთ-ერთი ძირითადი მდგენელია. ემოციონალურობის, როგორც ტემპერამენტის გამოვლინების ერთ-ერთი სფეროს, თვისებებია: შთამბეჭდაობა, მგრძნობელობა, იმპულსურობა და სხვ. ემოციონალურობის *შინაარსობრივი ასპექტები* ასახავენ მოვლენებსა და სიტუაციებს, რომლებსაც განსაკუთრებული

მნიშვნელობა გააჩნიათ სუბიექტისათვის. ისინი უწყვეტადაა დაკავშირებული პიროვნების ძირითად თავისებურებებთან, მის ზნეობრივ პოტენციალთან. ემოციონალურობის *ხარისხობრივი თვისებები* ახასიათებს ინდივიდის მიმართებას გარესამყაროს მოვლენებისადმი და გამოიხატება დომინირებული ემოციების ნიშანსა და მოდალობაში. ემოციონალურობის *დინამიკურ თვისებებს* მიეკუთვნება ემოციონალური პროცესებისა და მათი გარეგანი გამოხატულების აღმოცენების, მიმდინარეობისა და შეწყვეტის თავისებურებები. საზოგადოდ ემოციონალურობა ხასიათდება როგორც: ასოციაციების სიმდიდრე და სისწრაფე; ზემოთაგონების წყარო შემოქმედი პიროვნებისათვის; გრძნობათა მკაფიო გამოხატულება და სახეების მრავალგვარობა; აღქმის უშუალოება და სიცხოველე; შინაგანი სამყაროს ასახვა და სხვ.

● **ემპათია** (< ბერძ. *ἐν* -ში + ბერძ. *πάθος* ვნება, ტანჯვა) – იგივეა, რაც *პირადი ანალოგია*. საზოგადოდ, – ეს არის სხვა ადამიანის მიმდინარე ემოციონალური მდგომარეობის გაცნობიერებული თანაგრძნობა, მისი გაცნობიერების უნარი, თანაგანცდა, ამ განცდის გარეგანი წარმოშობის შეგრძნების დაკარგვის გარეშე. შესაბამისად, *ემპათია* არის ის ადამიანი, რომელსაც *ემპათიის* უნარი განვითარებული აქვს. მაგალითად, ბავშვები ძალიან კარგად გრძნობენ არაგულწრფელობას, პირმოთნეობას, სიყალბეს. ეს მათ ეხმარება, რომ ლოგიკური მსჯელობის გარეშე შეამჩნიონ საშიშროება და თავიდან აიცილონ იგი, გაექცნენ მას. ემპათიური აღქმა ინტუიციას ემყარება და ამიტომ მოქმედებს უფრო სწრაფად, ვიდრე ლოგიკა. სიტყვა „ემპათი“ არ არის მეცნიერული ტერმინი, იგი ფანტასტიკაში გამოიყენება.

● **ემპირია** (< *ძვ. ბერძ. ἐμπειρία* ცდა) – 1. ადამიანის გამოცდილება; გარესამყაროს აღქმა გრძნობის ორგანოების საშუალებით; 2. დაკვირვება, რომელიც ხორციელდება ბუნებრივ პირობებში, ექსპერიმენტისაგან განსხვავებით. *ემპირიული* – ცდისეული, მიღებული ცდისეული გზით.

● **ემპირიზმი** (< *ძვ. ბერძ. ἐμπειρία* გამოცდილება) – შემეცნების თეორიის ერთ-ერთი მიმართულება, რომელიც ცოდნის წყაროდ აღიარებს *გრძნობით გამოცდილებას* და გულისხმობს, რომ ცოდნის შინაარსი შეიძლება ან წარმოდგენილ იქნას როგორც ამ გამოცდილების აღწერა, ან დაყვანილ იქნას მასზე. ეწინააღმდეგება *რაციონალიზმსა* და *მისტიციზმს*. *ემპირიზმისათვის* მახასიათებელია გამოცდილების, გრძნობითი შემეცნების აბსოლუტიზაცია, *რაციონალური* შემეცნების (ცნებების, თეორიების) როლის დამცირება. როგორც ერთმთლიანი გნოსეოლოგიური კონცეფცია, *ემპირიზმი* ჩამოყალიბდა მეჩვიდმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეებში (*ფრენსის ბეკონი, თომას ჰობსი, ჯონ ლოკი, ჯორჯ ბერკლი, დევიდ იუმი*). ემპირიზმის ელემენტები *პოზიტივიზმსა* და *ნეოპოზიტივიზმსაც* (ლოგიკური ემპირიზმი) ახლავს. *ემპირიული* და *თეორიული* – ცოდნის ძირითადი და ერთმანეთთან დაკავშირებული სახეებია (შემეცნების ხერხები), რომლებიც ერთმანეთისგან ხარისხობრივად განსხვავდებიან თავიანთი არსით, აზრითა და ობიექტური რეალობის ასახვის ფორმით. *ემპირიული* სინამდვილეს ასახავს მისი გარეგანი კავშირებისა და მიმართებების მხრივ, აფიქსირებს პროცესებისა და მოვლენების გარეგან გამოვლინებებს, რაც მისაწვდომია მხედველობის, სმენისა და გრძნობებისათვის. *თეორიული* – გამოდის ემპირიულიდან, სისტე-

მაში მოჰყავს დაგროვილი მასალა, მისდევს შინაგანი ურთიერთკავშირებისა და კანონზომიერებების პრინციპებს დინამიკაში.

● **ემპირიციზმი** – იგივეა, რაც *ემპირიზმი*.

● **ენობრივი ნიჭი** – სპეციფიკური ფსიქოფიზიოლოგიური მექანიზმი, რომელიც უყალიბდება ენის მატარებელს ნეიროფიზიოლოგიური წანამდგრების საფუძველზე და ენობრივ ურთიერთობათა გამოცდილების ზეგავლენით.

● **ენტროპია** (< *ძვ. ბერძ. ἔντροπία* მობრუნება, გადაქცევა) – საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში: მრავალი ელემენტისაგან შემდგარი სისტემის უწესრიგობის ზომა. **ინფორმაციული ენტროპია** – ინფორმაციის ქაოსურობის ზომა, პირველადი ანბანის რომელიმე სიმბოლოს გამოჩენის განუსაზღვრელობა; **ენის ენტროპია** – რომელიმე გარკვეულ ენაზე ტექსტის ან თვით ამ ენის სტატისტიკური ფუნქცია, რომელიც განსაზღვრავს ინფორმაციის რაოდენობას ტექსტის ერთეულზე.

● **ენციკლოპედია** (< *ფრანგ. encyclopedie* < *ძვ. ბერძ. ἐγκύκλιος παιδεία* სწავლება მეცნიერების მთელ წრეში < *κύκλος* წრე + *παιδεία* სწავლება) – საკაცობრიო ცოდნის ყველა დარგის ან დისციპლინათა წრის სისტემაში მოყვანილი მიმოხილვა; მეცნიერული გამოცემა (ჩვეულებრივ, ლექსიკონის სახით), რომელშიც თავმოყრილია არსებითი ხასიათის ცნობები ცოდნის ყველა ან რომელიმე ცალკე დარგიდან. *ცოცხალ ენციკლოპედიას* უწოდებენ მრავალმხრივ განვითარებულ ადამიანს, რომლისგანაც ყოველთვის შეიძლება მიიღო ცნობა სხვადასხვა საკითხზე.

● **ენციკლოპედისტი** – 1. ზოგადი გაგებით: ენციკლოპედიური ცოდნის პიროვნება, რომელიც ფლობს ცოდნისა და პრაქტიკული საქმიანობის მრავალ დარგში გამოყენებად უნარებს; მრავალმხრივ განათლებული ადამიანი. 2. *კონკრეტული გაგებით*: ენციკლოპედიისა ან მეცნიერების (ასევე, ხელოვნების, ან ხელობათა) განმარტებითი ლექსიკონის ავტორი ან ავტორ-შემდგენელი, კერძოდ – ენციკლოპედიური გამოცემის თანამშრომელი.

● **ენციკლოპედიური** – 1. ენციკლოპედიური ხასიათის, მაგალითად, *ენციკლოპედიური ლექსიკონი*. 2. რაც ცოდნის მრავალ დარგს მოიცავს; მრავალმხრივი, ყოვლისმომცველი.

● **ეპიზოდური მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც ითვალისწინებს ინფორმაციის ცალკეული ფრაგმენტების შენახვას იმ სიტუაციის ფიქსაციით, რომელშიც იგი იყო აღქმული (დრო, ადგილი, ხერხი).

● **ეპილენტიიდური** (< ძვ. ბერძ. *ἐπιληψία* < *ἐπιληπτος* დაჭერილი, წასწრებული) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომელიც დაკავშირებულია ისეთ თვისებებთან, როგორიცაა: სწრაფვა გულღვარძლიანი, სევდიანი განწყობილებისკენ, გაღიზიანებულობისკენ, აგრესიულობისკენ, შინაგანი დაუკმაყოფილებლობისკენ, რომელიც ვლინდება ბრაზის, ბოღმის, მრისხანების, მძვინვარების, სისასტიკის, კონფლიქტურობის ფორმით. ხასიათის *ეპილენტიიდური აქცენტუაცია* ხშირად დაკავშირებულია აზროვნების სიბოლანტესთან, სკრუპულოზურობასთან, პედანტურობასთან და სხვ.

● **ეპისტემოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *ἐπιστήμη* მეცნიერული ცოდნა, მეცნიერება, უტყუარი ცოდნა + *λόγος* სიტყვა, მეტყველება) – შემეცნების თეორია. ფარდობითი სინონიმი: *გნოსეოლოგია*.

● **ერგონომიკა** (< ძვ. ბერძ. *ἐργον* მუშაობა + *νόμος* კანონი) – *ტრადიციული გაგებით*: მეცნიერება მუშაკის უსაფრთხო და ეფექტური შრომისათვის თანამდებობრივი მოვალეობების, სამუშაო ადგილების, შრომის საგნებისა და ობიექტების, ასევე, კომპიუტერული პროგრამების შეწყობის შესახებ, ადამიანური ორგანიზმის ფიზიკური და ფსიქიკური თავისებურებებიდან გამომდინარე.

● **ერთიანი საგანმანათლებლო სივრცე** – ტერიტორია (რეგიონი), სადაც სახელმწიფოს ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ უზრუნველყოფილია განათლების უნიფიცირებული სტანდარტული დონე (დონეები).

● **ეროვნული პროფესიული სააგენტო** – საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც პროფესიული განათლების რეგულირების მიზნით შეიმუშავებს პროფესიულ სტანდარტებს და ასრულებს ამ კანონით გათვალისწინებულ სხვა უფლებამოსილებებს.

● **ეროვნული საკვალიფიკაციო ჩარჩო** – დოკუმენტი, რომელიც აერთიანებს საქართველოში არსებულ ყველა კვალიფიკაციას, მათ შორის, პროფესიული განათლებისა და სპეციალური პროფესიული განათლების კვალიფიკაციებს.

● **ერუდიცია** (< ლათ. *eruditio* სწავლულობა, განათლებულობა) – დიდად განსწავლულობა, ყოველმხრივი განათლებულობა, საფუძვლიანი ცოდნა მრავალ მეცნიერულ და სხვა სფეროში. ეს არის ცოდნის სიღრმე, ბრწყინვალება

და სიფართოვე, რომელიც აღმოცენებულია განათლების შედეგად. *ერუდიტი* – დიდი ერუდიციის მქონე ადამიანი.

● **ესთეტიკა** (< *გერმ. Ästhetik* < *ძვ. ბერძ. αἰσθησις* გრძნობა, გრძნობითი აღქმა) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, რომელიც არკვევს ხელოვნებისა და მშვენიერების ბუნებას, ღირებულებასა და საზრისს. ეს არის ფილოსოფიური სწავლება მხატვრულ შემოქმედებაში, ბუნებასა და ცხოვრებაში მშვენიერების ფორმებისა და არსების შესახებ. იგი ხელოვნების, როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების განსაკუთრებული ფორმის, არსის ამსახველი თეორიაა.

● **ესთეტიკური აღზრდა** – სინამდვილისადმი ადამიანის ესთეტიკური მიმართების ფორმირების მიზანმიმართული პროცესი; ეს ის პროცესია, რომელიც ემსახურება მოსწავლის ესთეტიკური ემოციონალურ-გრძნობითი და ფასეულობითი შეგნების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას; იგი პიროვნების კულტურის ერთ-ერთი უნივერსალური ასპექტია, რომელიც ხელოვნებისა და რეალობის მრავალსახოვანი ესთეტიკური ობიექტებისა და მოვლენების გავლენით უზრუნველყოფს მის სოციალურ და ფსიქიკურ ზრდასა და განვითარებას. პედაგოგიურ თეორიაში ესთეტიკურ აღზრდას ხშირად უკავშირებენ მხოლოდ გრძნობებისა და წარმოსახვების სფეროს და აცალკევებენ ინტელექტუალური, ზნეობრივი და სხვ. აღზრდისაგან. მაგრამ ეს სწორი არ არის. მშვენიერება მეცნიერებაში არანაკლებია და მშვენიერების იდეალის სწორი ფორმირება მხოლოდ გრძნობისა და გონების ურთიერთჰარმონიულობის პირობებშია შესაძლებელი.

● **ესპექტაცია** (< ლათ. *expectation*) – გარშემომყოფთა მხრიდან ადამიანისაგან გარკვეული ქცევის მოლოდინი. ეს არის მოქმედი პირის მიერ სხვა (მეორე) პირის გარკვეულ ქმედებათა გაანგარიშება, მისგან ამ ქმედებათა მოლოდინი.

● **ეუსტრესი** – ნ. *სტრესი*.

● **ეფერენტული** (< ლათ. *efferens* გამომტანი) – ცენტრიდან პერიფერიისკენ მიმართული; ნერვული ბოჭკოები, რომლებიც სიგნალებს გადასცემენ ნერვული სისტემის ცენტრალური უბნებიდან ქვემდებარე და პერიფერიულ უბნებში; თვით ეს სიგნალები. ნ. *თავის ტვინის ქერქი*.

● **ეფექტი** (< ლათ. *effectus* აღსრულება, მოქმედება < *efficio* ვასრულებ, ვმოქმედებ) – 1. ძლიერი შთაბეჭდილება, რასაც ვინმეზე ახდენს რამე (ან ვინმე); ჯგუფის ან ინდივიდის რეაქცია გარეგან გარემოებებზე. 2. ხერხი, საშუალება, რომლის მიზანია შთაბეჭდილების მოხდენა, რაიმე ილუზიის შექმნა. მაგალითად, განათებისა და ხმაურობის ეფექტები თეატრებში და სხვ. 3. რაიმე მოქმედების, საქმიანობის, მოღვაწეობის შედეგი, რომელიც შთაბეჭდილების მომხდენია ვინმეზე. ნ. *ფსიქოლოგიური ეფექტები*.

● **ეფექტიანი** – ეფექტის მქონე: *ეფექტიანი პოზა, ეფექტიანი შედეგი* და სხვ.

● **ეფექტური** – ეფექტის გამომწვევი: *ეფექტური საშუალება, ეფექტური მეთოდი* და სხვ.

● **ექსკლუზივი** (< *ფრანგ. exclusif* გამომრიცხველი < ლათ. *excludo* გამოვრიცხავ) – ნაცვალსახელური ფორმის ენათმეცნიერული ტერმინია. ზოგ ენაში (ქართველური ენებიდან – სვანურში) ზმნის ან ნაცვალსახელის მრავლობითი რიცხვის პირველი პირის ფორმა, რომელიც გამორიცხავს

მეორე პირს. სიტყვა-სიტყვითი გაგებით ნიშნავს: „ჩვენ (მე) უშენოდ/უთქვენოდ“. შდრ. *ინკლუზივი*.

● **ექსკლუზიური** 1. განსაკუთრებული, განუმეორებელი, თავის გვარში ერთად-ერთი. 2. ის, რაც ეკუთვნის მხოლოდ ერთ ვინმეს, რაც ეხება მხოლოდ ერთ ობიექტს. *ექსკლუზიური უფლება* – უფლება, რომელიც ეძლევა მხოლოდ ერთ იურიდიულ პირს, უფლების სუბიექტს. *ექსკლუზიური ინტერვიუ* – ინტერვიუ მხოლოდ მოცემული ბექედვითი ორგანოს- ან სააგენტოსთვის.

● **ექსპერიმენტი** (< *ლათ. experimentum* სინჯი, ცდა) – ზუსტად გათვალისწინებულ პირობებში დადგმული ცდა, მოვლენის შესწავლა, რომელიც იძლევა მოვლენის მსვლელობისათვის თვალ-ყურის დევნებისა და მისი მრავალჯერადი გამეორების საშუალებას, ამ პირობების გამეორების დროს. ეს არის ამა თუ იმ მოვლენის კვლევის მეთოდი დამკვირვებლის მიერ მართვად პირობებში. დაკვირვებისგან განსხვავდება შესასწავლ ობიექტთან აქტიური ურთიერთქმედებით. ჩვეულებრივ, *ექსპერიმენტი* ტარდება მეცნიერული კვლევის ჩარჩოებში და მისი დანიშნულებაა ჰიპოთეზის შემოწმება, ფენომენებს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების გამოვლენა. *ექსპერიმენტი* ცოდნისადმი ემპირიული მიდგომის ქვაკუთხედი.

● **ექსპერტი** (< *ლათ. expertus* გამოცდილი) – რაიმე საქმის სპეციალისტი, რომელსაც იწვევენ ან ქირაობენ რთულ, სადავო შემთხვევებში ექსპერტიზისათვის, საკითხის განხილვისა და გამორკვევის შემდეგ კვალიფიკაციური დასკვნის გამოტანისათვის. *ექსპერტული შეფასება* – დას-

კვნის გამოტანა ექსპერტის მიერ. *ექსპერტიზა* – ექსპერტის მიერ დასკვნის გამოტანის პროცედურა.

● **ექსპერტული შეფასების მეთოდი** – ნ. *ექსპერტი*.

● **ექსპირაცია** (< ლათ. *expiratio* ამოსუნთქვა) – ამოსუნთქვა (მეტყველების პროცესში).

● **ექსპლიციტური** (< ლათ. *explicite* აშკარად, ღიადა) – ლოგიკურად აშკარა, ღიადა გამოხატული; გარეგანი. საპირისპიროა *იმპლიციტური*.

● **ექსპლიციტური მეხსიერება** – *სიტყვიერ-ლოგიკური* მეხსიერების სახე, რომელიც ემყარება ადრე მიღებული ცოდნის გაცნობიერებულ გამოყენებას. საქმიანობის მიზნებთან კავშირის ხარისხის მიხედვით არჩევენ *ნებისმიერ* და *არანებისმიერ* მეხსიერებას. *არანებისმიერი მეხსიერება* – ეს არის სახის (ხატის) კვალი ცნობიერებაში, რომელიც აღმოცენდება საამისოდ სპეციალურად დასახული მიზნის გარეშე. ინფორმაცია ინახება თითქოსდა ავტომატურად, ყოველგვარი ნებისყოფითი დამაბულობის გარეშე. ბავშვობაში მეხსიერების ეს სახე განვითარებულია, ასაკის მატებასთან ერთად იგი უსუსურდება.

● **ექსპრესია** (< ლათ. *expressio* გამოხატვა) – რაიმე განცდის, გრძნობის გამოხატვის ძალა; გამომსახველობა.

● **ექსპრესიული** – ექსპრესიის ხასიათისა; გამომეტყველებითი, გამომსახველობითი, გამომხატველობითი.

● **ექსპრომტი** (< ლათ. *expromptus* მზა, სწრაფი) – სახელდახელოდ შეთხზული ლექსი (ჩვეულებრივ, სახუმარო ხასიათისა), მუსიკალური ნაწარმოები და სხვ.; მოუმზადებლად წარმოთქმული სიტყვა. *ექსპრომტად* – მოუმზადებლად, სახელდახელოდ.

● **ექსტენსიონალი** (< ლათ. *extentio* განფენილობა, სივრცე, გავრცელებულობა) – *სემანტიკის* ტერმინი. აღნიშნავს ცნების მოცულობას, ე. ი. სიმრავლეს იმ ობიექტებისა, რომლებსაც აქვთ უნარი, იწოდებოდნენ მოცემული ენობრივი ერთეულით. მაგალითად, ცნების „ადამიანი“ ექსტენსიონალში შედის ყველა ის ობიექტი, რომლებიც ატარებენ თვისებას: „იყოს ადამიანი“ (სოკრატე ადამიანია, ფილოსოფოსი ადამიანია, მოაზროვნე არსება ადამიანია და სხვ.), ან, ცნების „განტოლება“ ექსტენსიონალში შედის ყველა ის ტოლობა, რომელიც განტოლების თვისებებს ატარებს. *ექსტენსიონალს* უპირისპირდება *ინტენსიონალი*. ორივე ერთად ერთმთლიანობას ქმნიან და ახასიათებენ ცნებას.

● **ექსტეროსპექცია** (< ლათ. *exterospecto* ვხედავ გარედან) – დაკვირვება ადამიანზე ან ადამიანთა ჯგუფზე. გამოსაცდელისა და დამკვირვებლის პოზიციები აქ გამიჯნულია. ვიწრო გაგებით ექსტეროსპექცია არის დაკვირვება ქცევაზე. მაგრამ ეს მეთოდი სწავლობს აგრეთვე ისეთ ფსიქიკურ პროცესებს, რომლებიც ქცევის კატეგორიამდე მიუყვანია და, რომლებზეც პირდაპირი დაკვირვება შეუძლებელია, ექსტეროსპექციას ატარებს ფსიქოლოგი, რომელმაც იცის სიტუაციის კონტექსტი და აქვს აუცილებელი ცოდნა ფსიქიკის შესახებ. რისი დანახვაც შეუძლია დამკვირვებელს, ე. ი. დასაკვირვებელი რეალობის დიაპაზონი, დამოკიდებულია იმ თეორიაზე, რომელსაც ის იყენებს. ფსიქოანალიტიკოსი ხედავს იმას, რასაც ვერ ხედავს ბიჰევიორისტი.

● **ექსტრალინგვისტიკური ურთიერთობა** – დამატებითი ინფორმაციის გადაცემა მეტყველებაში პაუზების, მე-

ტყველების ტემპის ცვლილების და სხვა მისთანათა ჩართვის გზით.

● **ექსტრაპოლაცია** (< ლათ. *extrā* გარეთ, გარეშე + *polire* ვასწორებ, ვცვლი) – აპროქსიმაციის განსაკუთრებული სახე, რომლის დროსაც აპროქსიმაცია ხდება მოცემულ ინტერვალს გარეთ და არა მოცემულ მნიშვნელობებს შორის. ეს არის მეცნიერული კვლევის მეთოდი, რომლის შესაბამისად რაიმე მოვლენის ნაწილის შესწავლის შედეგად მიღებული დასკვნები ვრცელდება მოვლენის სხვა ნაწილზე.

● **ექსტრაპოლირება** იგივეა, რაც *ექსტრაპოლაცია*.

● **ექსტერიორიზაცია** (< ფრანგ. *exteriorisation* აღმოჩენა, გამომჟღავნება < ლათ. *exterior* გარეგანი) – მეტყველების შინაგანი ფორმიდან მის გარეგან ფორმაში გადასვლა; შინაგანი ფსიქიკური მოქმედების გარეგან მოქმედებაში გარდაქმნის პროცესი. ეს არის ადამიანის გარეგანი სოციალური საქმიანობის ინტერიორიზაციის საფუძველზე შექმნილი შინაგანი სტრუქტურების გარდაქმნების საფუძველზე გარეგან მოქმედებათა, გამოთქმათა და სხვათა წარმოშობის პროცესი. საპირისპირო მოქმედებაა *ინტერიორიზაცია*.

● **ექსტრემუმი** (< ლათ. *extremum* განაპირა; უკიდურესი) – მათემატიკაში: მოცემულ სიმრავლეზე ფუნქციის მაქსიმალური ან მინიმალური მნიშვნელობა.

● **ექსტრემალური** – მაქსიმალური ან მინიმალური. უმაღლეს ან უდაბლეს წერტილს მიღწეული, ზღვრული. ჩვეულებრივის ჩარჩოებიდან გამოსული, განსაკუთრებული, უკიდურესი.

3

● **„ვალდორფის პედაგოგიკა“** – ალზრდისა და სწავლების მეთოდებისა და ხერხების ერთობლიობა, რომელიც ემყარება ადამიანის განვითარების ანთროპოსოფიურ ინტერპრეტაციას, როგორც სხეულებრივ, სულიერ და სასულიერო ფაქტორების ერთობლივ, ერთმთლიან ურთიერთ-ზემოქმედებას. ძირითადი იდეა: მიეცეს ადამიანს თავისუფლება სახელმწიფო ხელისუფლებისა და სამეურნეო საქმიანობის მოთხოვნებისაგან მანამ, სანამ მას არ შუუძლია მონაწილეობა მიიღოს მასში როგორც მოქალაქემ. პედაგოგიკა დაამუშავა *რუდოლფ შტაინერმა* (1861-1925).

● **ვალეოლოგია** (< ლათ. *valeo* ჯანმრთელად ყოფნა) – „ჯანმრთელობის ზოგადი თეორია“, რომელსაც აქვს პრეტენზია, ინტეგრალურად მიუდგეს ადამიანის ფიზიკურ, ზნეობრივ და სულიერ ჯანმრთელობას. ტერმინი შემოღებულია *იზრაილ ბრეხმანის* მიერ.

● **ვალეოლოგიური განათლება და აღზრდა** – მოსწავლეებში ჯანმრთელობის მოთხოვნილების აღზრდა, ცხოვრების ჯანმრთელი წესის არსის მეცნიერული გაგების ფორმირება და შესაბამისი ქცევის გამომუშავება. *ვალეოლოგიური განათლებისა და აღზრდის* საფუძველია ჯანმრთელი ადამიანის ფორმირების კონცეფცია, რომელიც გულისხმობს მიზნის მიღწევას ზნეობრივი, ფიზიკური და სქესობრივი აღზრდით, ფსიქოთვითრეგულაციის ხერხების სწავლებით, ჰიგიენური, ფიზიოლოგიური, ეკოლოგიური და მედიცინის ცოდნის გადაცემითა და შეთვისებით.

● **ვალიდურობა** (< *ინგლ. validiti* < *ლათ. validus* ძლიერი, ჯანმრთელი, ღირსეული) — კვლევის ამოცანებთან კვლევის მეთოდისა და შედეგების შესაბამისობის ზომა. ვალიდურობა ითვლება ექსპერიმენტალური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოდიანოსტიკის ფუნდამენტურ ცნებად. როცა ლაპარაკობენ ვალიდურობის ხარისხის შესახებ, მაშინ განიხილება ის, თუ რამდენად შეესაბამება კვლევის შედეგები დასმულ ამოცანებს. ამასთან, ვალიდურობა არ იზომება რომელიმე პირობით ერთეულებში. ვალიდურობის სახეებია: გარეგანი (ოპერაციონალური, კონსტრუქტული), შინაგანი, დიფერენციალური, ილუზორული, კრიტერიალური, პროგნოსტიკული, შინაარსობრივი, ემპირიული, მიმდინარე და მრავალი სხვ.

● **ვალიდურობა კონსტრუქტული** (კონცეპტუალური, ცნებითი ვალიდურობა) — ოპერაციონალური ვალიდურობის კერძო შემთხვევა, თეორიის ექსპერიმენტალური მონაცემების ინტერპრეტაციის მეთოდის ადეკვატურობის ხარისხი, რომელიც განისაზღვრება ამა თუ იმ თეორიის ტერმინთა გამოყენების სისწორით.

● **ვალიდურობა ოპერაციონალური** — გარეგანი ვალიდურობის კერძო შემთხვევა, ჰიპოთეზის შესამოწმებელი ექსპერიმენტის მეთოდისა და გეგმის შესაბამისობის ხარისხი. *ოპერაციონალური ვალიდურობა* განსაზღვრავს გამოყენებული ექსპერიმენტალური მეთოდისა (ექსპერიმენტალური მტკიცებულების) და მოცემული ექსპერიმენტის ორგანიზაციისა და ჩატარების საფუძვლად მიღებული თეორიული დებულებების შესაბამისობის ხარისხს. *ოპერაციონალური*

ვალიდურობის ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს კონსტრუქტული ვალიდურობა.

● **ვარიანტი** (< *ფრანგ. variante* < *ლათ. varians, variantis* ცვალებადი) – 1. რისამე ნაირსახეობა, სახეცვლილება, მათ შორის ოფიციალური დოკუმენტის; 2. ლიტერატურული ან მუსიკალური ნაწარმოების, ან მისი ნაწილის, ერთ-ერთი რედაქცია; 3. ჭადრაკში: სვლათა ერთ-ერთი შესაძლებელი კომბინაცია მოცემულ მდგომარეობაში.

● **ვარიანტა** (< *გერმ. variante* < *ლათ. variantes* ცვალებადი < *ლათ. varius* სხვადასხვა) – სტატისტიკაში: რიცხვითი მიმდევრობის ყოველი წევრი; აქვს სხვა მნიშვნელობაც.

● **ვარიაცია** (< *ლათ. variatio* ცვლილება) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. ზოგადად: რაიმის მრავალსახეობა, მცირე ცვლილება ან გადახრა.

● **ვარიაციულობა** – ფორმების მრავალსახეობა.

● **ვარიირება** (< *ლათ. vario* სახეს ვუცვლი) – სახის ცვლა, გადასხვაფერება.

● **ვარჯიშობა** – მოქმედების განმეორებით შესრულება მისი შეთვისების მიზნით. სწავლების სხვადასხვა პირობებში *ვარჯიშობა* (ვარჯიში) არის ან ერთადერთი პროცედურა, რომლის ჩარჩოებშიც ხორციელდება სწავლის პროცესის ყველა კომპონენტი (მოქმედების შინაარსის ნათელყოფა, მისი განმტკიცება, განზოგადება და ავტომატიზაცია), ან ერთ-ერთი პროცედურაა გვერდით ახსნისა და დასწავლისა, რომლებიც წინ უსწრებენ ვარჯიშს და უზრუნველყოფენ მოქმედების შინაარსის პირველად გარკვევასა და მის პირველად განმტკიცებას. ამ შემთხვევაში *ვარჯიში* უზრუნველყოფს გარკვევისა და განმტკიცების დასრულებას, ასევე, განზოგა-

დებასა და ავტომატიზაციას, რაც საბოლოოდ იწვევს მოქმედების სრულად დაუფლებასა და მის ქცევას უნარად ან ჩვევად. *ვარჯიში* შეიძლება შესრულდეს უცებ ახსნის შემდეგ, წინასწარი დასწავლის გარეშე. ასეთ შემთხვევაში ვარჯიშის პროცესში განმტკიცება ხდება სრულად.

● **ვაუჩერი** (< ინგლ. *voucher* ხელწერილი, თავდებობა)

– 1. წერილობითი მოწმობა, ქვითარი, დოკუმენტი, რომელიც მოწმობს საქონლის მიღებას, საქონელზე ან მომსახურებაზე ფასჩამოკლებას. 2. სახელმწიფოს მიერ პროფესიული სტუდენტისათვის გადაცემული, მიმოქცევადი ფინანსური ინსტრუმენტი, რომელიც შეიძლება გამოშვებული იქნეს როგორც მატერიალიზებული, ისე არამატერიალიზებული ფორმით და რომელიც განკუთვნილია პროფესიული სტუდენტის მიერ პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამის ათვისების დასაფინანსებლად.

● **ვებლენის ეფექტი** – ეკონომიკური თვალსაზრისით დაუსაბუთებელი მაღალი მოთხოვნილება მაღალფასოვანი კატეგორიის საქონელზე. ამასთან, რაც უფრო მაღლდება საქონლის ფასი, მით უფრო მეტია მასზე მოთხოვნილება. მოცემული ეფექტი ძირითადად მახასიათებელია იმ საქონლისათვის, რომელიც თავისი მაღალი ფასის გამო მიუწვდომელია ადამიანთა უმრავლესობისთვის. ეს კი, თავის მხრივ, ხაზს უსვამს ასეთი საქონლის მფლობელის სოციალურ მდგომარეობას. *ვებლენის ეფექტი* ახასიათებს იმ ადამიანებს, რომლების აფასებენ საქონლის სტატუსს, ამა თუ იმ კონკრეტული მარკის ან ბრენდის ერთგულები არიან. ზოგჯერ ამ ეფექტს ექვემდებარებიან ის ადამიანები, რომლებიც სოციალურ კიბეზე საფეხურით მაღლა ადიან (კარიერული

ზრდა, უფრო პრესტიჟულ სამსახურში გადაყვანა და სხვ.). ფსიქოლოგიაში *ვებლენის ეფექტი* იმისი მაჩვენებელია, რომ ასეთი ადამიანების ფსიქიკაში დომინირებს ფუფუნებისა და პრესტიჟისკენ სწრაფვის მოტივები.

● **ვერბალური ურთიერთობა** – სიტყვიერი ურთიერთობა, რომლის პროცესში ნიშანთა სისტემად გამოიყენება მეტყველება.

● **ვერიფიკაცია** (< ლათ. *verus* ჭეშმარიტი + *facere* კეთება) – მეცნიერული დებულების ჭეშმარიტობის ან ემპირიული გააზრებულობის დადგენა. უტყუარობის დადგენა ცდების გზით. ეს არის კვლევითი ჰიპოთეზის შეფასების პროცედურა, რომელიც მდგომარეობს მის შეპირისპირებაში ფაქტებთან, საქმის ნამდვილ ვითარებასთან.

● **ვერნიკეს მეტყველებითი ზონა** – ნ. *ვერნიკეს სფერო*.

● **ვერნიკეს სფერო** – იგივე *ვერნიკეს მეტყველებითი ზონა* ანუ *სენსორული მეტყველებითი ზონა*. თავის ტვინის ქერქის ნაწილი, რომელსაც, როგორც *ბროკის სფეროს*, მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულიდან უკავშირებენ მეტყველებას. *ბროკის სფეროსაგან* განსხვავებით, რომელიც მეტყველების კვლავწარმოებაზე აგებს პასუხს, *ვერნიკეს სფერო* მონაწილეობს წერითი და ზეპირი მეტყველების შეთვისებისა და გაგების პროცესებში. დადგენილია, რომ *ვერნიკეს სფერო* მდებარეობს ტვინის დომინანტური ნახევარსფეროს ზედა საფეთქლის ხვეულის უკანა განყოფილებაში. *ვერნიკეს სფეროს* დაზიანებისას წარმოიშობა *რეცეფციული* ანუ სწრაფი *აფაზია*. აფაზიის მქონე ადამიანი ადვილად აერთებს ერთმანეთთან სიტყვებს, მაგრამ მისი ფრაზები გაუგებარი

იქნება. ეს განასხვავებს მას *მოტორიკული აფაზიის*-, ანუ *ბროკის აფაზიისგან*, რომლის დროსაც ავადმყოფი იყენებს გააზრებულ სიტყვებს, მაგრამ არა აქვს მათი შეერთების უნარი, ლაპარაკობს „ტელეგრაფულ“ მანერაში.

● **ვიზუალური** (< ლათ. *visualis* მხედველობითი < *videre* ხედვა) – 1. მხედველობით უშუალოდ დაკვირვებადი. 2. მხედველობით აღქმაზე ორიენტირებული.

● **ვიზუალური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც გულისხმობს პრობლემური ამოცანების შემოქმედებით ამოხსნას ხატოვანი მოდელირების პლანში. *ვიზუალური აზროვნების* საფუძველია თვალსაჩინო-ქმედითი და თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება, სადაც საგნობრივ-პრაქტიკულ და გრძნობით-პრაქტიკულ ქმედებათა მიმსგავსებისას ობიექტის თვისებებთან, ყალიბდება გარეგანი პერცეფციული ქმედებები. შემდგომ მიმდინარეობს ამ ქმედებათა შეკუმშვა და ინტერიორიზაცია. განვითარებული ფორმით აზროვნების ეს სახე ახასიათებთ წარმატებულ არქიტექტორებსა და დიზაინერებს. თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება ადამიანს ყოველთვის ხდის წარმატებულს, ნებისმიერი ცხოვრებისეული საკითხის ამოხსნაში. ვიზუალური აზროვნება იმიტომ არის ყველაზე უფრო ეფექტური, რომ ადამიანი ინფორმაციის მნიშვნელოვან ნაწილს (სხვადასხვა წყაროს მიხედვით — 75%-დან 90%-მდე) აღიქვამს მხედველობის გამოყენებით. შესაბამისად, თვალსაჩინო აზროვნება, რომლის საფუძველში ამოცანის მხედველობითი აღქმა ძევს, რა თქმა უნდა, უფრო ეფექტური იქნება. მოსწავლის ვიზუალური აზროვნების განვითარებით მას ვაძლევთ საშუალებას, სწრაფად და ადვილად იპოვოს ამოცანის ამოხსნა, ად-

ვილად მიაღწიოს დასახულ მიზანს და განიცადოს შემოქმედებითი ტკობა არა მარტო მიღწეული შედეგით, არამედ — შედეგის მიღწევის პროცესითაც. ამოცანაში მოცემულ და საძიებელ სიდიდეებს შორის მიმართებათა გათვალსაზიროების მიზნით გამოიყენოს როგორც ხაზვის, ისე ხატვის ჩვენები, დახაზოს შესაძლო სქემები, დახატოს შესაძლო მიმართებათა ვარიაციები საკუთარი ფანტაზიის გამოყენებით. განვითარებული ვიზუალური აზროვნებისას ადამიანი ხედავს როგორც გარეგანი, ისე შინაგანი მხედველობით. გარეგანი მხედველობის ორგანოა თვალი, შინაგანისა კი გონება. ეს უნარი ადამიანს მემკვიდრეობით ეძლევა.

● **ვიზუალური მეხსიერება** – ვიზუალიზაციით (მხედველობითი ხატების წარმოქმნით) დამახსოვრება. ვიზუალური მეხსიერების პრობლემებმა შეიძლება ადამიანს სირთულეები შეუქმნას მიმართულებების დამახსოვრებაში, ასოების სწორად დაწერაში, ეს გავლენას ახდენს ორგანიზაციულ უნარებზეც. ნ. *მეხსიერება*.

● **ვიზუალური ურთიერთობა** – ინფორმაციული კონტაქტი თვალების საშუალებით.

● **ვიზუალურ-სივრცული ინტელექტი** – ვიზუალური სამყაროს ზუსტი აღქმისა და ვიზუალური გამოცდილების გამოყენების (რეკრეაციის) უნარი; *ვიზუალურ-სივრცული* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: ადვილად შეუძლია გონებაში ვიზუალური ობიექტების წარმოსახვა, ვიზუალურად მსგავს ობიექტებს შორის ადვილად ამჩნევს მცირე განსხვავებასაც კი.

● **ვიკტიმოლოგია** (< *ლათ. victime* მსხვერპლი + *ბერძ. λογος* სიტყვა, სწავლება) სოციალურ-პედაგოგიკური – ცო-

დნის დარგი, *სოციალური პედაგოგიკის* შემადგენელი ნაწილი, რომელიც სწავლობს სოციალიზაციის არახელსაყრელი პირობების რეალურ ან პოტენციალურ მსხვერპლებს, მათ განვითარებასა და აღზრდას. *სოციალურ-პედაგოგიკური ვიკტიმოლოგია* ამუშავებს იმ გარემოებათა პროფილაქტიკის, მინიმიზაციის, კომპენსაციისა და კორექციის ზოგად და სპეციალურ პრინციპებს, მიზნებს, შინაარსს, ფორმებსა და მეთოდებს, რომელთა შედეგად ადამიანი ხდება მსხვერპლი. ტერმინი სოციალურ პედაგოგიკაში შემოიღო *ანატოლი მუდრიკმა*.

● **ვუნდერკინდი** (< *გერმ. wunderkind* საუცხოო ყმაწვილი) – ჰიპერნიჭის მფლობელი ბავშვი, ბუნებრივი ნიჭიერებით დაჯილდოებული. *ვუნდერკინდები* ის ბავშვებია, რომლებიც საგანმანათლებლო სისტემის მიერ აღიარების მიხედვით მნიშვნელოვნად ჭარბობენ მათი ასაკის სხვა ბავშვების ინტელექტუალური განვითარების დონეს. *ვუნდერკინდები*, როგორც წესი, თავიანთ ნიჭს ჯერ კიდევ ადრეულ ასაკში ამჟღავნებენ. ეს ნიჭი შეიძლება ეხებოდეს საქმიანობის ნებისმიერ ინტელექტუალურ სფეროს: მათემატიკას, ფიზიკას, მუსიკას, ენციკლოპედიურ ცოდნას და ა. შ. მათ შეუძლიათ ადრეულ ასაკში ჩაერიცხონ უმაღლეს სასწავლებელში, დაამთავრონ იგი და დაიცვან კიდევ დისერტაცია, ეს მაშინ, როცა მათი თანატოლები ჯერ კიდევ სკოლაში სწავლობენ. მუსიკალური ნიჭით დაჯილდოებული ვუნდერკინდები წერენ ოპერებს, ჭადრაკის ნიჭით დაჯილდოებულნი – ჩემპიონები ხდებიან.

ზ

● **ზეიგარნიკის ეფექტი** – ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომელიც მდგომარეობს იმ გარემოებაში, რომ ადამიანები მიდრეკილნი არიან, უფრო ადვილად დაიმახსოვრონ უეცრად შეწყვეტილი მეცადინეობა ან დავალება, ვიდრე ისინი, რომელთა დასრულება მოესწრო. ეს ეფექტი დამოწმებულ იქნა ცდისეული გზით: ჩატარებულ იქნა ცდები, სადაც მონაწილეობდნენ მოსწავლეები და სტუდენტები. ამ ექსპერიმენტების დროს მონაწილეები ასრულებდნენ რამდენიმე დავალებას და წყვეტდნენ სხვა დადალებათა შესრულებას. ექსპერიმენტების დასრულებისას გამოირკვა, რომ შეწყვეტილ დავალებათა დამახსოვრების პროცენტი გაცილებით უფრო მაღალი იყო, ვიდრე დასრულებულ დავალებათა დამახსოვრებისა.

● **ზნეობა** – ტერმინი მეტყველებასა და ლიტერატურაში ხშირად გამოიყენება როგორც *მორალის* (ან *ეთიკის*) სინონიმი. მრავალ ფილოსოფიურ სისტემაში *ზნეობა* და *მორალი* განცალკევებულად განიხილება. მრავალ შემთხვევაში გულისხმობენ, რომ *ზნეობა* არის *მორალის* შინაგანი ანუ ინტერიორიზებული მხარე, ეს მაშინ, როცა *მორალი* ინდივიდის მიმართ განიხილება როგორც გარეგანი. ეს ნიუანსები იმითაა განპირობებული, რომ *ზნეობა* ეროვნული შეფერილობისაა, *მორალი* კი – პოლიტიკურის. ნ. *მორალი*.

● **ზნეობრივი ანაქრონიზმი** – ადამიანი ხელმძღვანელობს ურთიერთობის დრომოჭმული ნორმებით, რომლებიც არ შეესაბამება გარემომცველთა მოლოდინებსა და თა-

ნამედროვე მორალის მოთხოვნებს. დღევანდებლობაში ანაქრონიზმის სახე აქვს, მაგალითად, ხელმძღვანელობის ავტორიტარულ სტილს, საკუთარი თვალსაზრისის თავს მოხვევას, სხვისი აზრის შეუწყნარებლობას. ურთიერთობაში ანაქრონიზმი მოითხოვს აზრებისა და ქცევის ერთგვაროვნობას, კრძალავს ქცევისა და ურთიერთობის ამა თუ იმ – განსაკუთრებით უჩვეულო – ფორმებს, რომლებიც მიღებულია, მაგალითად, ახალგაზრდულ გარემოში.

● **ზნეობრივი აღზრდა** – *ზნეობა* საზოგადოების ცხოვრებისა და ხალხის ქცევის ისეთი სფეროა, რომელიც ახასიათებს მათში კაცობის, სულიერების, სამართლიანობის, სიკეთის, სიქველის, წესიერების, ღირსების, სინდისის, მოვალეობის, პასუხისმგებლობისა და სხვა ძვირფასი იდეალების პრაქტიკულ განსახიერებას. *ზნეობა* ხალხისა და მოქალაქეების *ზნეობრივი* შეგნების, მათი *ზნეობრივი აღზრდის* გამოვლინებაა. *ზნეობრივ* (მორალურ) ნორმებში ესმით დაუწერელი ნორმები, რომლებსაც აფასებს ხალხი, ამიტომ ისინი ძალდაუტანებლად, თავიანთი კეთილი ნებით მისდევენ მათ. ადამიანს *ზნეობრივად აღზრდილს* უწოდებენ, თუ ის ყველგან და ყოველთვის მისდევს იდეალებსა და ნორმებს, იცავს სიკეთესა და სამართლიანობას, ებრძვის ბოროტებასა და უსამართლობას. *ზნეობა* ფასდებოდა ყოველთვის, ყველა ქვეყანასა და ყველა დროში. *ზნეობრივი აღზრდისადმი* მიმართების გადასინჯვა და მისი განხორციელება მუდმივად და უწყვეტადაა საჭირო და ამაში წამყვანი როლი ეკისრება საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და პედაგოგიკურ მეცნიერებებს. ამ ბოლო წლებში სულ უფრო და უფრო ძლიერდება ბავშვებზე კომპიუტერისა და ვირტუალუ-

რი სამყაროს (ინტერნეტის) ზნეობრივი გავლენა. მართალია, ბავშვების განვითარებასა და აღზრდაში მსოფლიო ქსელს ბევრი სასარგებლო მოაქვს, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში მისი გავლენა დამღუპველია. იმისათვის, რომ გლობალური ქსელი ზნეობრივი აღზრდისათვის დამღუპველი არ იყოს, აუცილებელია დიდი ყურადღება მიექცეს ყოველ სიახლეს ბავშვების ცხოვრებაში და გაგება იმისა, რომ კაცობრიობა ორ პარალელურ სამყაროში ცხოვრობდა, ცხოვრობს და იცხოვრებს კვლავაც. ზნეობრივი აღზრდა ცნებების, მსჯელობების, აზრების, გრძნობების, განცდების, მრწამსების, უნარებისა და ჩვევების ფორმირებაა, საზოგადოების ნორმების შესაბამისად და ეროვნული შეფერილობით. ნ. მორალი.

● **ზნეობრივი ვაკუუმი** – ადამიანმა ან არ იცის ურთიერთობის აუცილებელი ნორმები და ქცევის პრინციპები, ან ხვდება ისეთ სიტუაციაში, როცა მისი ცოდნა აზრს კარგავს და არ „მუშაობს“ ახალ პირობებში. პირველი ვარიანტი უკიდურესად იშვიათი მოვლენაა. სრული ზნეობრივი ვაკუუმის დონეზე მყოფი ადამიანი პრაქტიკულად არ არსებობს. როგორც ამბობენ, ბავშვმაც კი იცის, რა არის კარგი და რა არის ცუდი. მეორე ტიპის ზნეობრივი ვაკუუმი წარმოიქმნება მაშინ, როცა ადამიანი ხვდება პრაქტიკულად მისთვის უცნობ სიტუაციაში, რომელშიც სხვა ზნეობრივი ნორმები და პრინციპებია. ასეთი სიტუაცია თითქმის ფანტასტიკურია, მაგრამ იგი შეიძლება რეალურიც იყოს (მარგინალობის სინდრომი). ზნეობრივი ვაკუუმის დამღევის ძირითადი გზა ეთიკური განათლებაა – სწავლება და აღზრდა.

● **ზნეობრივი ინიციატივის უქონლობა** – ადამიანს უკავია მომლოდინეობის პოზიცია, მზრუნველობასა და

ყურადღებას ელოდება სხვისგან და მხოლოდ შემდეგ პასუხობს მათზე. ეს არის დაძაბული და გაფაციცებული მომლოდინეობისა და მორალური ვაჭრობის მდგომარეობა პრინციპით „შენ – მე, მე – შენ“. მაგალითად, ჩვენს საზოგადოებას ზოგი თვლის უზნეოდ და სულიერების არმქონედ, ამტკიცებს, რომ ასეთ საზოგადოებაში შეუძლებელია თვითონ იყო ზნეობრივი. ეს *ზნეობრივი ინიციატივის* უქონლობის ტიპური მაგალითია: ჯერ სხვები გახდნენ ზნეობრივები, შემდეგ კი – მეც.

● **ზნეობრივი კამუფლიაჟი** – სწრაფვა კარგი შთაბეჭდილების მოხდენისაკენ, ნამდვილი ზნეობრივი კულტურის უქონლობის შენიღბვა. *ზნეობრივი კამუფლიაჟის* გამოვლინების ფორმა შეიძლება სხვადასხვა იყოს, მაგრამ, როგორც წესი, მას ყოველთვის ახლავს მორალური დემაგოგია, ყბედობა ზნეობის დაცემის შესახებ და კულტურის ნორმების დაცვის მოწოდება. სამწუხაროდ, *ზნეობრივი კამუფლიაჟი* ხშირად ახასიათებს უფროს თაობას, მათ შორის ზოგიერთ მასწავლებელსაც. ამასთან, მორალის კითხვისა და ჭკუის სწავლების ფონზე საკუთარი ნაკლოვანებანი ან შეუმჩნეველი რჩება, ან მართლდება კიდევ.

● **ზნეობრივი კულტურა** – საზოგადოებისა და ადამიანის ზნეობრივი განვითარების დონე, რომელიც ასახავს მათ მიერ საკაცობრიო კულტურის მორალური გამოცდილების შეთვისების ხარისხს, ქცევასა და პიროვნებათაშორის ურთიერთობებში ფასეულობების, პრინციპებისა და ნორმების ორგანული და თანამიმდევრული განხორციელების უნარს, მუდმივი თვითსრულყოფისათვის მზაობას. რაც უფრო მაღალია პიროვნების ზნეობრივი კულტურა, მით

უფრო მაღალია ურთიერთობის კულტურაც, და პირიქით: ზნეობრივი კულტურის დაბალი დონე – **ზნეობრივი „პროტოკულტურა“** წარმოშობს ურთიერთობის დეფექტებს, მტკიცენეულად ემჩნევა პიროვნების გუნებგანწყობილებას და ატმოსფეროს კოლექტივში. მათი თავიდან აცილების ან დაძლევისათვის საჭიროა ურთიერთობის ძირითადი „დეფექტური“ დონეების ცოდნა. ესენია: 1. *ზნეობრივი ვაკუუმი*, 2. *ზნეობრივი ინიციატივის უქონლობა*, 3. *ზნეობრივი კამუფლიაჟი*, 4. *ზნეობრივი ანაქრონიზმი*, 5. *ზნეობრივი რეგრესია*, 6. *ზნეობრივი სიყრუე*, 7. *ზნეობრივი პრიმიტივიზმი*, 8. *ზნეობრივი შეუწყნარებლობა*.

● **ზნეობრივი პრიმიტივიზმი** – უსირცხვილო და დაუფარავი გარიგება საკუთარ სინდისთან პირადი ინტერესებისათვის, ურთიერთობაში ეგოიზმის გამოვლინება. ზნეობრივი პრიმიტივიზმი რაღაცით იკვეთება ზნეობრივ კამუფლიაჟთან. აქაც ადგილი აქვს საკუთარი ნაკლოვანებების, ყოყმანის, ამპარტავნობის გამართლებას წარსული დამსახურებით, ადგილი აქვს საკუთარ განსაკუთრებულობასა და პრივილეგიებზე უფლებების დაცვას.

● **ზნეობრივი რეგრესია** – ზნეობის გამარტივება და გაუბრალოება, ურთიერთობაში მიღწეული დონის დაკარგვა, რასაც თან ახლავს ტრადიციებისადმი უპატივცემლობა, ცდისა და დამსახურებული ავტორიტეტების უგულვებელყოფა. ეს დეფექტური დონე ხშირად გვხვდება ახალგაზრდებში. ზნეობრივი რეგრესია გამოიხატება უქონლობაში იმისი სურვილისა, რომ შეაფასო საკუთარი ქცევები და შეამჩნიო, რომ ეს ქცევები ეხება სხვა ადამიანთა ინტერესებს. ამასთან, ზნეობრივი რეგრესიისთვის დამახასიათებელია

რაციონალიზმი და პრაგმატიზმი, სიხისტე, უხეშობა, ზოგჯერ – „წინმსწრები აგრესია“.

● **ზნეობრივი სიყრუე** – სხვაზე ორიენტაციის უქონლობა, მისი მოსმენის უუნარობა და სურვილის არქონა. „გამოხმაურებისადმი სიყრუის“ გამოვლინების ეს თავისებური ფორმა თავდაპირველი, ეგოისტური კი არ არის, არამედ შემდეგაა შეძენილი, ცხოვრებისეულ მდგომარეობათა ძალით ადრე არსებული მორალური თვისებების დაკარგვის შედეგადაა აღმოცენებული. მაგალითად, ჩინოვნიკი-ბიუროკრატი ხანში შესული კაცის საჩივარს აღიქვამს როგორც მარაზმატიკულ კაპრიზს და სურვილი არა აქვს, ჩაწვდეს საქმის ვითარებას.

● **ზნეობრივი შეუწყნარებლობა** – დამახასიათებელია ავტორიტარული ერთგანზომილებიანი აზროვნებისათვის, რომელიც აღიარებს ერთადერთ („თავის“) ჭეშმარიტებასა და სიმართლეს. თან ახლავს ეჭვიანობა, მტრული დამოკიდებულება სხვანაირად აზროვნებისადმი: პოლიტიკური, იდეოლოგიური, რელიგიური, კულტურული. შეუწყნარებლობა უკიდურესად არაპროდუქტიულია: მტრული დამოკიდებულება ხელს უშლის სხვის მოსმენას, მაშინაც კი, როცა მისი რჩევა რაციონალურია და სასარგებლო.

● **ზოგადი განათლება** – მეცნიერებათა საფუძვლების დაუფლების შედეგი, რომელიც აუცილებელია ადამიანისათვის, რომ გაიგოს ბუნებისა და საზოგადოების ძირითადი მოვლენები, მიიღოს მონაწილეობა საზოგადოებრივ და შრომით საქმიანობაში. ეს არის საფუძველი (სპეციალური) პროფესიული განათლების მიღებისათვის. *ზოგადი განათლების* უმნიშვნელოვანესი გზებია სწავლება ზოგადსაგანმა-

ნათლებლო სკოლებში, საშუალო პროფესიულ სასწავლო დაწესებულებებში. ზოგადი განათლების დონეებია დაწყებითი, არასრული საშუალო და საშუალო.

● **ზოგადი პედაგოგიკა** ანუ პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს აღზრდის, სწავლებისა და განათლების ძირითად თეორიულ და პრაქტიკულ საკითხებს, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ზოგად პრობლემებს. ზოგად პედაგოგიკაში შედის: პედაგოგიკის საფუძვლები, აღზრდის თეორია, დიდაქტიკა, საგანმანათლებლო სისტემების მართვა.

თ

● **თავის ტვინის ქერქი** – სრული სახელწოდებაა *თავის ტვინის დიდი ნახევარსფეროების ქერქი* (ლათ. *cortex cerebri*). ეს არის თავის ტვინის სტრუქტურული ზედაპირული შრე, რომლის სისქეა 1,3-4,5 მმ და ზედაპირის საერთო ფართი, დაახლოებით 2,200 სმ² - 2,500 სმ²-ია. მისი 2/3 ღერებშია განლაგებული. შედგება რუხი ნივთიერებისგან, მდებარეობს დიდი ტვინის ნახევარსფეროების პერიფერიებზე და ფარავს მათ. შექმნილია უპირატესად ვერტიკალურად ორიენტირებული ნერვული უჯრედებით (ნეირონებით) და მათი გამონაზარდებით, ასევე, *აფერენტული* (ცენტრისკენული) და *ეფერენტული* (ცენტრიდანული) ნერვული ბოჭკოების კონებით. გარდა ამისა, ქერქის შედგენილობაში შედის *ნეიროგლიის* უჯრედები. ამ შრის უდიდესი სისქე აღინიშნება წინაცენტრალური, პოსტცენტრალური ხვეულებისა

და პარაცენტრალური ნაწილაკის ზედა უბნებში. ერთის მხრივ, ქერქის შემადგენელი ნეირონები მხედველობის ბორცვის (თალამუსის) გავლით იღებენ სენსორულ იმპულსებს ნერვული სისტემის სხვადასხვა ნაწილიდან, ხოლო ასოციაციური ბოჭკოებით – ქერქის სხვა ნეირონებისგან. მეორეს მხრივ, თავის ტვინის ქერქის ნერვული უჯრედები ეფერენტულ იმპულსებს გზავნიან ცენტრალური ნერვული სისტემის სხვადასხვა უბნისაკენ. თავის ტვინის ქერქი უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს უმაღლესი ნერვული (ფსიქიკური) საქმიანობის განხორციელებაში.

● **თავისუფალი განათლება** – სწავლების ფორმა, რომელიც გარკვეული მიზეზების გამო განათლების გარეშე დარჩენილ პირებს აძლევს განათლების მიღების უფლებას, ასევე, მოსწავლეებს აძლევს განათლების ამა თუ იმ საფეხურის დროზე ადრე დამთავრების საშუალებას.

● **თანამედროვე გაკვეთილის ძირითადი ეტაპები** – 1. ორგანიზაციული მომენტი, რომელიც ხასიათდება მოსწავლეთა შინაგანი და გარეგანი (ფსიქოლოგიური) მზაობით გაკვეთილისათვის. 2. საშინაო დავალების შემოწმება. 3. მოსწავლეთა ცოდნისა და უნარების შემოწმება ახალი თემისათვის მზადების მიზნით. 4. მეცადინეობის მიზნის დაყენება მოსწავლეთა წინაშე. 5. ახალი ინფორმაციის აღქმისა და გააზრების ორგანიზაცია, ე. ი. ამოსავალი ცოდნის შეთვისება. 6. გაგების პირველადი შემოწმება. 7. საქმიანობის ხერხების ათვისების ორგანიზაცია ინფორმაციისა და სავარჯიშოების კვლავწარმოების გზით მათ გამოყენებაში (მათ შორის ვარიანტების ცვლით) ნიმუშის მიხედვით. 8. ცოდნის შემოქმედებითი გამოყენება და მოპოვება, საქმიანობის ხერხების

ათვისება პრობლემური ამოცანების ამოხსნის გზით, სადაც ეს ამოცანები აგებულია ადრე შეთვისებული ცოდნისა და უნარების საფუძველზე. 9. გაკვეთილზე შესწავლილის განზოგადება და მისი შეყვანა ადრე შეთვისებული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების სისტემაში. 10. სასწავლო საქმიანობის შედეგების კონტროლი, განხორციელებული მასწავლებლისა და მოსწავლეთა მიერ, ცოდნის შეფასება. 11. საშინაო დავალება შემდეგი გაკვეთილისათვის. 12. გაკვეთილის შედეგების შეჯამება.

● **თანამიმდევრობის ეფექტი** – ამ ეფექტის ზემოქმედება მჟღავნდება იმაში, რომ ერთ და იმავე პირობებზე ხალხს შეუძლია რეაგირება სხვადასხვა სახით მოახდინოს, თუ დავალებათა შესრულების თანამიმდევრობა იცვლება. თუ, მაგალითად, რომელიმე ექსპერიმენტის მსვლელობისას მკვლევარი ცვლის მისი მდგენელების თანამიმდევრობას, მაშინ ამ ექსპერიმენტისადმი გამოსაცდელის ადაპტაციაც გაივლის უკეთესად ან უარესად. ადამიანთა ცხოვრებაში *თანამიმდევრობის ეფექტი* ხშირად გავლენას ახდენს მათ საქმიანობაზე. ორგანიზაციის თანამშრომელთა პროდუქტიულობა შეიძლება ამაღლდეს ან დადაბლდეს იმის მიხედვით, თუ როგორაა აგებული მათი დღის განაწესი. ღონისძიებები ისე შეიძლება ჩატარდეს, რომ მონაწილეები ადრე დაიღალონ და შეიძლება ჩატარდეს ისეც, რომ, პირიქით, მათი ენერგიის გააქტიურება გამოიწვიოს. ამის გამო, ეს ეფექტი პედაგოგიკაში უძვირფასესია.

● **თანამშრომლობა** – იგივეა, რაც *კოლაბორაცია*. საერთო მიზნის მისაღწევად ორი ან მეტი ადამიანის (ან ორგანიზაციის) ერთობლივი საქმიანობა (ნებისმიერ სფეროში,

მაგალითად, ინტელექტუალურში), რომლის დროსაც ხდება ცოდნის გაცვლა-გამოცვლა, სწავლა და თანხმობის (კონსენსუსის) მიღწევა. ითვლება, რომ კოლაბორაციის მონაწილეებს შეუძლიათ მეტ წარმატებას მიაღწიონ კონკურენციის პირობებში, თუნდაც რესურსები შეზღუდული იყოს. კოლაბორაციული სწავლების მონაწილენი განსაკუთრებული მიზანსწრაფვითა და კონკურენტუნარიანობით გამოირჩევიან. ეს პროცესი გულისხმობს მართვაში თანასწორობას და ამ დროს შედეგები გაცილებით თვალსაჩინოა, რადგან ყოველ მონაწილეს თავისი წვლილი შეაქვს წარმატებაში და სხვა მონაწილის მაგალითზე სწავლობს. მაგრამ მთავარი ისაა, რომ კოლაბორაცია აქცენტირებულია არა შეჯიბრებითობაზე, არამედ ერთობლივ მუშაობაზე, ანალიზზე, შესრულებული სამუშაოს ხარისხსა და კონსენსუსზე. ჯგუფის თითოეული წევრი ვალდებულია არა მხოლოდ შეისწავლოს საკითხი, არამედ – დაეხმაროს თავის თანაგუნდელს საგნის უკეთ შესწავლაში. თითოეული მათგანი მუშაობს პრობლემაზე, ვიდრე ყველა არ დაეუფლება საკითხს.

● **თეზისი** (< ძვ. ბერძ. *θέσις* განლაგება, დადგმა, დებულება, მტკიცება) – მოკლედ ჩამოყალიბებული ძირითადი აზრები ერთ წინადადებაში. *თეზისები* – მეცნიერული შრომის, სტატიის, მოხსენების, საკურსო ან სადიპლომო ნაშრომის და მისთანათა მოკლედ ჩამოყალიბებული ძირითადი დებულებები.

● **თემა** (< ბერძ. *θημα* ის, რაც დევს (საფუძველში)) – წინადადების აქტუალური დანაწევრების შედეგად მიღებული ნაწილი, რომელიც შეიცავს მოლაპარაკის ან მსმენელისათვის ცნობილ (ან მოცემულ) ინფორმაციას და რომე-

ლიც საფუძვლად ედება ახალ ინფორმაციას (იხ. *რემა*). წინადადების ტრადიციული დანაწილებისაგან განსხვავებით თემაში არის ის, რაზედაც (ვიზედაც) ლაპარაკია მოცემულ გამონათქვამში. მაგალითად, *ბავშვი* ხატავს სურათს, *კედელზე* სურათი კიდია.

● **თეორია** (< *ბერძ. θεωρία* დაკვირვება, გამოკვლევა) – რთული მრავალასპექტოვანი მოვლენა, რომელიც მოიცავს: 1. ცდისა და საზოგადოებრივი პრაქტიკის განზოგადებას, რომელიც ასახავს ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების ობიექტურ კანონზომიერებებს; 2. განზოგადებულ დებულებათა ერთობლიობას, რომელიც ქმნის რომელიმე მეცნიერებას ან მის რომელიმე დარგს; რაიმე დარგის ზოგადი, განყენებული საფუძვლები; ზოგადი, განყენებული მსჯელობა, შეხედულებანი (პრაქტიკული მოქმედების საპირისპიროდ). თეორია წარმოგვიდგება, როგორც სინთეზური ცოდნის ინფორმაციული მოდელი, რომლის ჩარჩოებში ცალკეული ცნებები, ჰიპოთეზები და კანონები კარგავენ ადრინდელ ავტონომიურობას და ერთვებიან ერთმთლიან სისტემაში, ხდებიან მისი ელემენტები. თეორიაში ერთი მტკიცებები გამოიყვანება სხვა მტკიცებებიდან პრაქტიკული დამოწმებების ან ლოგიკური დასკვნების საფუძველზე. თეორიები ყალიბდება, მუშავდება და მოწმდება მეცნიერული მეთოდის შესაბამისად. თეორიას წინ უსწრებს ჰიპოთეზა. ურთიერთშეხამებული და თავსებადი თეორიებისგან მიიღება, იგება მოძღვრება, სწავლება. თეორიული აგების მნიშვნელოვანი შედეგია პროგნოზირების უნარი.

● **თეორეტიკოსი** – 1. ადამიანი, რომელიც ცოდნის ამა თუ იმ სფეროში თეორიის დამუშავებითაა დაკავებული; 2.

ის, ვინც მიდრეკილია თეორეტიზაციისკენ. ასეთ ადამიანს სისტემაში მოჰყავს თავისი დაკვირვებები და მათ საფუძველზე აგებს ლოგიკურ კონცეფციას. უყვარს ანალიზური მუშაობა, აღმერთებს პრინციპებს, თეორიებს, მოდელებს და სისტემატურ აზროვნებას. იგი პრობლემებს ხსნის თანამიმდევრული ლოგიკური მსჯელობების გზით. არ უყვარს სუბიექტივიზმი და გაურკვევლობა, განუზღვრელობა, მიისწრაფვის მაქსიმალურად შესაძლო გარკვეულობის, სრულყოფილებისა და წესრიგისკენ ყველაფერში.

● **თეორიული** – 1. თეორიაზე დამყარებული, მასთან დაკავშირებული; 2. განყენებული ლოგიკური ოპერაციების ან მათემატიკური გაანგარიშებების შედეგად მიღებული.

● **თეორიული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელსაც ადგილი აქვს მაშინ, როცა ადამიანმა ზოგადად უნდა ამოხსნას ის ამოცანები, რომლებიც ექვემდებარება ძირითადი კანონზომიერებისა და წესების ძიებას, სიტუციის ტიპის გარკვევას. ასეთი ტიპის ამოცანები ექვემდებარება არა კონკრეტული სიტუაციის მოთხოვნებს, არამედ ზოგადი ცნებებით ოპერირების, ურთიერთკავშირებისა და ურთიერთდამოკიდებულებების დანახვის უნარს. სხვა სიტყვებით, *თეორიული აზროვნება* მდგომარეობს კანონებისა და წესების შემეცნებაში. იგი კანონზომიერებებისა და ტენდენციების დონეზე ასახავს არსებითს საგნებში, მოვლენებში, პროცესებში, კავშირებში მათ შორის. *თეორიული აზროვნების* პროდუქტებია, მაგალითად, მენდელეევის პერიოდული სისტემის, მათემატიკური (ფილოსოფიური) კანონების აღმოჩენა და სხვ. *თეორიულ აზროვნებას* ზოგჯერ უდარებენ *ემპირიულს*. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან

განზოგადების ხასიათით. თეორიულ აზროვნებაში ადგილი აქვს *აბსტრაქტულ ცნებათა* განზოგადებას, ხოლო ემპირიულ აზროვნებაში – ზოგადდება *გრძნობითად მოცემული ნიშნები*, რომლებიც გამოყოფილია *შედარების* გზით.

● **თეოსოფია** (< ბერძ. *θεοσ* ღმერთი + *σοφία* სიბრძნე) — რელიგიურ-მისტიკური მოძღვრება ღვთაებასთან ადამიანის სულის ერთიანობისა და იმქვეყნიურ სამყაროსთან უშუალო ურთიერთობის შესაძლებლობის შესახებ. ამ მოძღვრების მიხედვით, ზემთაგონების გზით შეიძლება ღვთის შემეცნება. როგორც მოძღვრება, იგი დაფუძნებული იყო 1875 წელს *ელენა ბლავატსკაიას* მიერ.

● **თერმი** (< ლათ. *thermae*) – ფორმალურ ლოგიკაში ფორმალური ენის (სისტემის) ინტუიციურად განსაზღვრული გამოსახულება, რომელიც წარმოადგენს ობიექტის ფორმალურ სახელს ან ფორმის სახელს.

● **თვალსაჩინოება** – სწავლების ერთ-ერთი დიდაქტიკური პრინციპი. თვალსაჩინოების პრინციპი გამომდინარეობს მოსწავლის მიერ სასწავლო მასალის აღქმის, გააზრებისა და განზოგადების პროცესის არსიდან. შემეცნების ამოსავალი პუნქტია, როგორც ვიცით, „ცოცხალი განჭვრეტა“. შემეცნების თეორიის თვალსაზრისით „ცოცხალი განჭვრეტა“ არის შემეცნების პირველი საფეხური, ადამიანის ტვინში ობიექტური სინამდვილის უშუალო ასახვის პროცესი. „ცოცხალი განჭვრეტისა“ და „თვალსაჩინოების“ გაიგივება შეცდომაა, რადგანაც „ცოცხალი განჭვრეტა“ პროცესია შემეცნების გარკვეულ ეტაპზე, „თვალსაჩინოება“ კი შემეცნების თვისებაა, რომელიც მას ახლავს მის ყველა ეტაპზე. თვალსაჩინო მასალის აღქმა არ არის წმინდა ჭვრეტითი აქტი. ეს

პროცესი ლოგიკურ აზროვნებასთან და სახეებით ოპერირებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. ცოცხალი ჭკრეტა ხელს უწყობს მოსწავლის კონკრეტულ-გრძნობადი მოქმედების განხორციელებას. ამის შედეგად მოსწავლეთა ცნობიერებაში იქმნება სუბიექტური სახეები ანუ პირველი ფსიქიკური მოდელები, რომლებიც შემეცნების შემდგომ ეტაპზე გამოიყენება როგორც იდეალური აზროვნებითი მოდელები. მაგალითად, დაწყებით კლასებში რიცხვის ცნების ფორმირებისას მოდელად გამოიყენება კონკრეტული საგნები (ჩხირები, ფანქრები, სამკუთხედები და ა. შ.), უფრო მაღალ ეტაპზე, ასოების გაცნობის დროს, მოდელის როლს თამაშობს თვით რიცხვი. მაშასადამე, თვალსაჩინოების საშუალებანი ორი სახისაა: *გარეგანი* და *შინაგანი*. გარეგანი თვალსაჩინოების საშუალებაა ყოველი გრძნობად-აღქმადი ობიექტი. ამა თუ იმ საკითხის შესწავლის შემდეგ მოსწავლეთა გონებაში წარმოიშობა გარკვეული აზროვნებითი თვალსაჩინო სახეები (ასოციაცია ან ასოციაციათა სისტემა), რომლებიც, როგორც ვთქვით, შემდგომ შეგვიძლია გამოვიყენოთ როგორც თვალსაჩინოების შინაგანი საშუალებანი. ყოველი გაკვეთილის დატვირთვა გარეგანი თვალსაჩინოების საშუალებებით უდავოდ უარყოფითი შედეგის მომტანია. ხშირად მოხდება მოსწავლის აზროვნების განვითარების დამუხრუჭება. აუცილებელია, რომ სწავლების პირველ წელს გამოყენებულ იქნას გარეგანი თვალსაჩინოების საშუალებანი, შემდეგ, პედაგოგიურ პროცესში, გარეგან საშუალებათა გამოყენება თანდათანობით, მოსწავლისათვის შემუშრევლად, კლებულობს, ამასთან, შემოდის და მატულობს შინაგან საშუალებათა გამოყენება. სწავლების მეოთხე წლის

ბოლოს გარეგან საშუალებათა გამოყენება, შინაგანთან შედარებით, იშვიათია. სწავლების თვალსაჩინოების პრინციპის სწორი რეალიზაცია მეტად მნიშვნელოვანია და იგი პირველ რიგში უნდა შეესაბამებოდეს ინტელექტუალურად განმავითარებელი სწავლების პრინციპის რეალიზაციის კანონზომიერებებს.

● **თვალსაჩინოების საშუალებანი** – თვალსაჩინო სახეები, რომლებიც შედის სწავლების აუდიოვიზუალურ საშუალებათა შემადგენლობაში და მეცადინეობებზე გამოიყენება სასწავლო მასალის სემანტიზაციის, მისი განმტკიცების, ურთიერთობის სიტუაციის ხელახლა შექმნისა და გომონათქვამის სტიმულირების მიზნით. აღქმის მხედველობით და სმენით არხებზე მიზანმიმართული დაყრდნობის შედეგად ხელს უწყობს სწავლების ეფექტურობის ამაღლებას. თვალსაჩინოების დამხმარე სახელმძღვანელოთაგან განსხვავებით *თვალსაჩინოების საშუალებანი* წარმოადგენს მასიური ინფორმაციის საშუალებათა ნიმუშებს, რომლებიც ადაპტირებულია სწავლების პირობების მიმართ (კინო-, ტელეფილმები, რადიოგადაცემები და სხვ.).

● **თვალსაჩინო-ქმედითი აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც განისაზღვრება და შემოიფარგლება თვალსაჩინოდ მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციაში კონკრეტული საგნებით მანიპულირების შესაძლებლობით. შეუძლია იარსებოს მხოლოდ მანიპულირების ველის უშუალო აღქმის პირობებში. ერთ წლამდე ასაკის ბავშვებში აზროვნების ეს ტიპი ჭარბობს. მოწიფულ ასაკში კი თვალსაჩინო-ქმედითი აზროვნება მოქმედებს როგორც უფრო მაღალი დონის აზროვნების ტიპების ფორმირების საფუძველი.

● **თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომლის საშუალებითაც ადამიანი ოპერირებს ობიექტების თვალსაჩინო გამოსახვებით (ნახატი, სქემა, გეგმა). საგნის სახე (ხატი) საშუალებას აძლევს, ერთმთლიან სურათში გააერთიანოს რამდენიმე სხვადასხვაგვარი პრაქტიკული ოპერაცია. ფართოვდება ხელის ინტელექტის მოქმედების სფერო. აზროვნების განვითარების ამ ეტაპზე გამოიყოფა სიტუაციაში ორიენტირების ფაზა. ინდივიდუალური განვითარების პროცესში, აზროვნების განვითარების ამ დონეზე, წარმოიქმნება ხმამაღალი მეტყველება, როგორც ორიენტირების ფაზის თანმხლები. ეს არის სიტუაციის ხმამაღალი აღწერა ჯერ უფროსებისგან დახმარების მისაღებად, შემდეგ – თვით ბავშვის ორიენტაციაში გარკვევისა და ყურადღების ორგანიზაციისათვის. ამ მეტყველებას თავიდან აქვს გაშლილი, გარეგანი ხასიათი, შემდეგ თანდათანობით იკუმშება, გადადის შინაგან მეტყველებაში და შეადგენს შინაგან ინტელექტუალური საქმიანობის საფუძველს. ეს აზროვნება ეფუძნება წარმოდგენათა სახეებს, სიტუაციების გარდაქმნას სახეების პლანში. აზროვნების ეს ტიპი დამახასიათებელია ისეთი ადამიანებისთვის, როგორიცაა: პოეტები, მხატვრები, არქიტექტორები, პარფიუმერები, მოდელების ოსტატები. ამ აზროვნების მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი დახმარებით უფრო სრულად ხდება ობიექტის მახასიათებელთა მრავალსახოვნების კვლავ-წარმოება, უფრო ადვილად მიმდინარეობს საგნებისა და მათი თვისებების უჩვეულო შეხამებების დადგენა. მარტივი ფორმით ეს აზროვნება წარმოიშობა სკოლამდელ ასაკში, როცა ბავშვები აზროვნებენ სახეებით. როცა მასწავლებელი

მოსწავლეებს აძლევს წაკითხულის საფუძველზე სახეების შექმნის, ობიექტების აღქმის, სქემატურად და სიმბოლურად მათი გამოსახვის სტიმულს, მაშინ იგი მოსწავლეებში ავითარებს ხატოვან აზროვნებას.

● **თვალსაწიერი** – ადამიანის ინტერესებისა და ცოდნის მოცულობა.

● **თვითანალიზი** – ინდივიდის მიერ საკუთარი მსჯელობების, განცდების, მოთხოვნებისა და ქცევების ანალიზი. განსხვავებით *რეფლექსიისგან* – თვითდაკვირვება, გააზრებული საკუთარი განცდებისა და აზრების შესახებ, რომელიც მასთან აზრით ახლოს დგას, – ცნება „თვითანალიზი“ მეტწილად ყურადღების კონცენტრირებას ახდენს საკუთარი ფსიქიკის პროცესულურ ასპექტზე, განსხვავდება ამ ანალიზის პროცესის მიზანმიმართულობითა და ნებისმიერობით. სინონიმებია: *თვითდაკვირვება, თვითჩაღრმავება, ინტროსპექცია*. ნ. *მეკონცეფცია*.

● **თვითაქტუალიზაცია** – სრული თვითგანვითარების პროცესი, რომელსაც თან ახლავს ადამიანის მიერ აქტუალურ მოთხოვნილებებსა და პოტენციურ შესაძლებლობებს შორის არჩევანის გაცნობიერება, თავისი სულიერი არსების სასარგებლოდ. *მასლოუს* სიტყვებით, „ადამიანის სწრაფვა, გახდეს ის, ვინც შეუძლია გახდეს“. ეს არის ადამიანის მისწრაფება, თავისი პიროვნული შესაძლებლობების რაც შეიძლება მეტი და სრული გამოვლენისა და განვითარებისაკენ. *თვითაქტუალიზაციის* ძირითადი პირობებია: 1. ცხოვრების (სიცოცხლის) სრული, ცოცხალი და უანგარო განცდა მასში სრული ჩაძირვითა და გულისყურის დამახვილბით. 2. თავისთვის ცხოვრების ისე წარმოდგენა, როგორც მუდმივი არჩე-

ვანის პროცესისა. ადამიანი ყოველ წუთში დგება არჩევანის წინაშე: წინსვლა თუ უკანდახევა. ან მოძრაობა უფრო მეტი თავდაცვისა და უსაფრთხოებისკენ, ან წინსვლისა და ზრდის არჩევანი. 3. თვით სიტყვა „თვითაქტუალიზაცია“ გულისხმობს საკუთარი „მე“-ს გაცნობიერებას, „მე“-ს კი ყოველთვის შეუძლია აქტუალიზირება. ადამიანი ყოველთვის უკვე არის რაღაც, ყველაზე ცოტა – რომელიღაც ღერძული სტრუქტურა მაინც. აუცილებელია „მე“-ს მიეცეს თავის გამოვლენის შესაძლებლობა. ადამიანთა უმეტესობა (განსაკუთრებით ბავშვები და ახალგაზრდები) ყურს უგდებს არა საკუთარ გულისცემას, არამედ ხმას სხვებისას: დედის, მამის, თანატოლების, მაღლა მდგომ პირთა, ტრადიციის და ა. შ. 4. საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობის აღებისა და საკუთარ თავთან პატიოსნების აუცილებლობა. 5. ადამიანი ვერ გააკეთებს კარგ ცხოვრებისეულ არჩევანს მანამ, სანამ არ ისწავლის, თავისი ცხოვრების ყოველ მომენტში როგორ მიაყურადოს საკუთარ თავს, საკუთარ მე-ს. იმისათვის, რომ შეძლოს საპატიო აზრის გამოთქმა, ადამიანი უნდა იყოს *ნონ-კონფორმისტი*. 6. უარის თქმა ილუზიაზე, საკუთარ თავზე ყალბი წარმოდგენებისგან განთავისუფლება, გაგება იმისა, თუ რომელი საქმისთვისაა ადამიანი („მე“) უვარგისი. *მას-ლოუს* თვალსაზრისით *თვითაქტუალიზირებადი* პიროვნება ისაა, რომელსაც ახასიათებს შემდეგი თავისებურებანი: რეალობის უკეთესად აღქმა, საკუთარი თავის, სხვების, გარესამყაროს უკეთესად მიღება; ქცევის სპონტანურობის გადიდება, პრობლემაზე კონცენტრირების უნარი, ემოციონალური დამოუკიდებლობა, მდიდარი შინაგანი ცხოვრება, სოციალური დაწოლისათვის წინააღმდეგობის გაწევა; გრძ-

ნობათა მოწიფულობა, ტრანსპერსონალურ განცდათა გამოცდილება, ადამიანის უკეთ გაგება როგორც ადამიანის (არასოციალურ შტამპებში), ადამიანთაშორისი ურთიერთობების გაუმჯობესება, დემოკრატიულობის ნიშნები საკუთარ ხასიათში, კრეაციულობის გაზრდა, შეფასებათა უფრო ობიექტური სისტემა. ნ. *მე-კონცეფცია*.

● **თვითაღზრდა** – *თვითგანათლების* ერთ-ერთი მიმართულება. ეს არის ადამიანის საქმიანობა, რომელიც ორიენტირებულია თავისი პიროვნების შეცვლაზე შეგნებული დაყენებული მიზნების, უკვე ჩამოყალიბებული იდეალებისა და მრწამსის შესაბამისად. *თვითაღზრდა* გულისხმობს პიროვნების, მისი თვითშეგნების, სხვა ადამიანების ქცევებთან თავისი ქცევების შეგნებული შედარებისა და შეპირისპირების დროს მისი ანალიზის უნარის განვითარების გარკვეულ დონეს. ადამიანის დამოკიდებულება (მიმართება) თავისი პოტენციალური შესაძლებლობებისადმი, თვითშეფასების სისწორე, საკუთარი ნაკლოვანებების დანახვის უნარი ახასიათებენ ადამიანის მოწიფულობას და წარმოადგენენ *თვითაღზრდის* ორგანიზაციის წანამძღვრებს. *თვითაღზრდა* გულისხმობს ისეთი ხერხების გამოყენებას, როგორიცაა: *თვითმოვალეობა* (საკუთარი თავისათვის გაცნობიერებული მიზნებისა და თვითსრულყოფის ამოცანების დასახვა, საკუთარ თავში ამა თუ იმ თვისების ფორმირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება და სხვ.); *თვითანგარიში* (გარკვეული დროის მანძილზე გავლილი გზის რეტროსპექტული ხედვა); *საკუთარი საქმიანობისა და ქცევის გააზრიანება* (წარმატებებისა და მარცხის მიზეზების გამოვლენა); *თვითკონტროლი* (საკუთარი მდგომარეობისა და ქცევის

სისტემატური ფიქსაცია არასასურველი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით). *თვითაღზრდა* ხორციელდება თვითმართვის პროცესში, რომელიც იგება მიზნების, მოქმედებათა პროგრამის, ამ პროგრამის შესრულების კონტროლის, მიღებული შედეგების შეფასებისა და თვითკორექციის საფუძველზე.

● **თვითგამორკვევა** – ფართო გაგებით განიხილება როგორც ინდივიდის მიერ თავისუფალ ნებასურვილზე და მოკიდებული არჩევანი თავისი ცხოვრებისეული გზის, საზოგადოებაში თავისი ადგილის, ცხოვრების რაგვარობისა და საქმიანობის სახეებისა, ასევე, პრობლემურ და კონფლიქტურ სიტუაციებში – ქცევათა გზების. *თვითგამორკვევა* ერთ-ერთია „*მშ*-კონცეფციის“ სხვა ცნებათა შორის: *თვით-სწავლება, თვითშეგნება, თვითშემოქმედება, თვითკონტროლი, თვითრეგულაცია, თვითგანვითარება, თვითკორექცია, თვითსრულყოფა, თვითმართვა, თვითფორმირება, თვით-დისციპლინა, თვითშემეცნება* და სხვ. *თვითგამორკვევის* მნიშვნელოვანი ასპექტია *პროფესიონალური თვითგამორკვევა*. პროფესიონალური თვითგამორკვევა მრავალგანზომილებიანი და მრავალსაფეხურიანი პროცესია, რომელიც შეიძლება განვიხილოთ სხვადასხვა თვალსაზრისით: 1. სოციოლოგიური მიდგომით, 2. სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომით, 3. დიფერენციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომით. პირველი მიდგომით *თვითგამორკვევა* არის სერია იმ ამოცანებისა, რომლებსაც საზოგადოება აყენებს პიროვნების წინაშე. მეორე მიდგომით იგი იმ გადაწყვეტილებათა მიღების ეტაპობრივი პროცესია, რომელთა მეშვეობითაც ინდივიდი აყალიბებს ბალანსს საკუთარ უპირატესობამისანიჭებ-

ლებსა და საზოგადოებაში შრომის განაწილების სისტემის მოთხოვნათა შორის. მესამე მიდგომით *თვითგამორკვევა* ცხოვრების ინდივიდუალური სტილის ფორმირების პროცესია, რომლის ნაწილიცაა *პროფესიონალური საქმიანობა*. მესამე მიდგომის პოზიციიდან პროფესიონალური თვითგამორკვევა წარმოადგენს ინდივიდის „მე“ კონცეფციას, რომელიც ასახავს მის გაგებებს, განცდებს, სურვილებს, კონკრეტულ საგნობრივ მოქმედებებს პროფესიონალურ საქმიანობაში. მაშასადამე, *პროფესიონალური თვითგამორკვევა* არის არა მარტო არჩევანის აქტი, არამედ დინამიკური ხასიათის მქონეცაა და ადამიანის ცხოვრების ყველა ეტაპზე ხორციელდება. ნ. *მე-კონცეფცია*.

● **თვითგანათლება** – მოსწავლის საგანმანათლებლო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმა – მოსწავლის მიზანმიმართული საგანმანათლებლო საქმიანობა, რომელსაც პედაგოგის მონაწილეობის გარეშე მართავს თვითონ მოსწავლე. თვითგანათლება თავის თავში მოიცავს: *თვითაღზრდას*, *თვითსწავლებას* და *თვითგანვითარებას*.

● **თვითგანათლების კულტურა** – თვითგანათლების ყველა კომპონენტის განვითარებისა და სრულყოფილების მაღალი დონე. *თვითგანვითარების* მოთხოვნილება განვითარებული პიროვნების მახასიათებელი ნიშანია, მისი სულიერი ცხოვრების აუცილებელი ელემენტი. *თვითგანვითარება* პიროვნების შემეცნებითი მოთხოვნილების დაკმაყოფილების უმაღლესი ფორმაა და დაკავშირებულია მნიშვნელოვანი ნებისყოფითი ძალვის გამოვლენასთან, ადამიანის შეგნებულობისა და ორგანიზებულობის მაღალ ხარისხთან

და საკუთარი თვითსრულყოფისათვის შინაგანი პასუხის-მგებლობის თავის თავზე აღებასთან.

● **თვითგანვითარება** – *თვითგანათლების* ერთ-ერთი მიმართულება. ეს არის მოსწავლის მიერ თავისი ცხოვრებისეული გამოცდილების დამოუკიდებელი განვითარება განვითარების (ფსიქიკური პროცესების) ასპექტში.

● **თვითდაკვირვება** – ნ. *თვითანალიზი*.

● **თვითდამტკიცება** – ადამიანის მისწრაფება თავისი პიროვნების მაღალი შეფასებისა და თვითშეფასებისკენ, და ამ მისწრაფებით გამოწვეული *ქცევა*. *თვითდამტკიცებას* ადამიანის მოთხოვნათა სტრუქტურაში შეუძლია დაიკავოს როგორც რიგითი, ისე დომინირებული ადგილი. გარკვეულ პირობებში *თვითდამტკიცების* საჭიროება შეიძლება გახდეს არა მხოლოდ დომინირებული, არამედ უჩვერიც (არაგაჯერებული). *თვითდამტკიცების* ასეთი ხასიათი ქმნის პიროვნების სპეციფიკურ მიმართულობას, უაღრესად პიროვნულს. *თვითდამტკიცებაში* საჭიროების დაკმაყოფილება შეიძლება მიღწეულ იქნას სხვადასხვა გზით: ამა თუ იმ საქმიანობაში რეალური მიღწევების გზით ან მიღწევათა მოჩვენებითობის შექმნის გზით, როცა სუბიექტი მიისწრაფვის, ჩანდეს ისეთ კაცად, როგორიც მას სურს იყოს, მაგრამ სინამდვილეში ასეთი არ არის. *თვითდამტკიცების* ხერხი დამოკიდებულია პიროვნების უფლების განცხადების (მოთხოვნის) ხასიათზე, შინაარსსა და დონეზე, ასევე – მის შესაძლებლობებსა და უნარებზე. ნ. *მშ-კონცეფცია*.

● **თვითკონტროლი** – განსაკუთრებული ქმედებები, რომელთა საგანია ადამიანის, როგორც საქმიანობის, ურთიერთობის ან თვითშეგნების სუბიექტის, საკუთარი მდგო-

მარეობები და თვისებები. *თვითკონტროლის* ცენტრალური რგოლია საკუთარი შეგნების შინაარსის მართვა, მართვა იმისა, რასაც სუბიექტი თვლის თავისი „მე“-ს ნაწილად. ამასთან, შეიძლება გამოიყოს კონტროლის ორი სახე: აფექტური და *კოგნიციური თვითკონტროლი*. პირველ შემთხვევაში კონტროლის საგანია სუბიექტის ემოციონალური პროცესები, გრძნობები და სურვილები. მეორეში – მისი საკუთარი წარმოდგენები და აზრები.

● **თვითმართვის უნარ-ჩვევები** – მოტორული უნარ-ჩვევები, მყარი ორიენტაცია სივრცეში, ორგანიზაცია, დროის მართვა, უსაფრთხოება, ქცევის წესები, გააზრებული არჩევანის გაკეთება.

● **თვითმიმართება** – ტერმინი, რომელიც გამოიყენება პიროვნების საკუთარ „მე“-სთან მიმართების სპეციფიკის აღსანიშნავად. *თვითმიმართების* აგებულიება შეიძლება მოიცავდეს; *თვითპატივისცემას, სიმპათიას, თვითმიღებას, სიყვარულს საკუთარი თავისადმი, კეთილგანწყობილების გრძნობას, თვითშეფასებას, თვითსიმტკიცეს, თვითდამცირებას, თვითდაბრალებას, თავისი თავით უკმაყოფილებას* და ა. შ. ადამიანის მიმართება თავისი თავისადმი არის პიროვნების საბაზო კონსტრუქტი, ახდენს მარეგულირებელ ზეგავლენას პრაქტიკულად *ქცევის ყველა ასპექტზე*, უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს პიროვნებათაშორისი მიმართებების დამყარებაში, მიზნების დასახვასა და მიღწევაში, კრიზისული სიტუაციების ფორმირებისა და გადაწყვეტის ხერხებში. *თვითმიმართების* ჩარჩოებში წარმოიქმნება პიროვნების მიმართებათა **ტრიადა**: 1. *თავისი შეგნებისადმი* (თვითშეგნება). 2.

თავისი საქმიანობისადმი. 3. თავისი სხეულისადმი. ნ. *მე-
კონცეფცია*.

● **თვითმმართველობა** – არჩეული პირები, რომელ-
თაც კოლექტივი გადასცემს უფლებამოსილებას, დაგეგმონ
მათი ერთობლივი ცხოველქმედება, გაანაწილონ დავალებე-
ბი, გააკონტროლონ და შეაფასონ მათი შესრულების ხარი-
სხი.

● **თვითმხილველის ეფექტი** – იგივე *მოწმის ეფექტი*
ან *ჯენოვეზეს სინდრომი*. ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომე-
ლიც ვლინდება იმაში, რომ ადამიანები, რომლებიც გახდნენ
რომელიღაც საგანგებო სიტუაციის მოწმენი, არ ცდილობენ
დაეხმარონ მას, ვინც დაზარალდა, რჩებიან განზე. საინტე-
რესო ისაა, რომ, რაც უფრო მეტია მოწმეთა რაოდენობა, მით
უფრო ნაკლებია იმისი ალბათობა, რომ ვინმე დაეხმარება.
ყოველი მათგანი თვლის, რომ უნდა დაეხმაროს ვიღაც სხვა.
თუკი მოწმე ერთია, მაშინ მისი დახმარების ალბათობა არ-
სებითად მატულობს.

● **თვითორგანიზაცია** – პროცესი, რომლის მსვლელო-
ბისას ხდება რთული დინამიკური სისტემის ორგანიზაციის
შექმნა, კვლავწარმოება ან სრულყოფა. *თვითორგანიზაციის*
პროცესებს შეიძლება ადგილი ჰქონდეთ მხოლოდ იმ სის-
ტემებში, რომელთაც გააჩნიათ სირთულის მაღალი დონე
და ელემენტების დიდი რაოდენობა. ამასთან, ამ ელემენ-
ტებს შორის კავშირები არა ხისტი, არამედ ალბათური ხა-
სიათის მატარებელია.

● **თვითპრევენტაცია** – წინასწარგანზრახული და გა-
ცნობიერებული ქცევა, რომელიც ორიენტირებულია იმაზე,

რომ საკუთარი თავის შესახებ გარშემომყოფებს შეუქმნას გარკვეული შთაბეჭდილება.

● **თვითრეალიზაცია** – პიროვნების მიერ თავის საქმიანობასა და მიმართებებში თავისი უნარებისა და შესაძლებლობების გახსნის გაცნობიერებული და სუბიექტურად ნიშნადი პროცესი. *თვითრეალიზაცია*, როგორც პროცესი, გულისხმობს: თავისი თავის იდენტიფიკაციას სხვებთან; ღიადობას გამოცდილებისა და მისი მიღებისათვის; სუბიექტის მიერ გრძნობითად მოცემული სიტუაციების სხვადასხვანაირ აღქმას; აქტიურობის შემოქმედებით ხასიათს. *თვითრეალიზაციის* შეფასებაში არსებობს ისეთი კრიტერიუმები, რომლებიც იძლევა კომპონენტების აქტიურობის დონის შესახებ მსჯელობის საშუალებას. *შემოქმედებითი საქმიანობისადმი დადებითი მოტივაციის კრიტერიუმი* გულისხმობს მაჩვენებლებს: საქმიანობის მიზნის გაცნობიერება; შემოქმედებითი საქმიანობის პროცესისადმი ინტერესი; მისწრაფება წარმატებისკენ შემოქმედებითი ამოცანების ამოხსნისას; მისწრაფება ლიდერობისკენ შემოქმედებით საქმიანობაში; შემეცნებითი მოთხოვნილებები; მისწრაფება თვითსრულყოფისკენ. *შემოქმედებით საქმიანობაში თვითორგანიზაციის კრიტერიუმებია*: ძირითადი მიზნებისა და პრიორიტეტების გამოყოფის უნარი; დაგეგმარების, თვითკონტროლის, თვითშეფასების, თვითანალიზის, რეფლექსიის, კორექციის უნარი; სიძნელეთა გადალახვის უნარი. *თვითრეალიზაცია* არის უნიკალური, განუმეორებელი პიროვნებისა და ობიექტური სამყაროს დიდაქტიკური შერწყმის პროცესიცა და შედეგიც, და ეს შერწყმა სხვადასხვაგვარი მიზანმიმართული საქმიანობის შედეგია. ნ. *მეკონცეფცია*.

● **თვითრეგულაცია** – საკუთარ თავში ჭარბი დამაბუ-
ლობისა და გაუბედაობის დაძლევის უნარი, სტრესულ სი-
ტუაციებში თავის შეკავების შემღების უნარი.

● **თვითსწავლება** – ერთ-ერთი ასპექტი *თვითგანათ-
ლების* სამი ასპექტიდან – მიზანმიმართული სასწავლო საქ-
მიანობა, რომელიც იმართება თვით პიროვნების მიერ პედა-
გოგის მონაწილეობის გარეშე. *თვითსწავლების* ძირითადი
ფორმებია: სასწავლო, მეცნიერული, მხატვრული და სხვ.
ლიტერატურის შესწავლა; ლექციების, მოხსენებების, კონ-
ცერტების, ფონოგრამების, სპეციალისტთა კონსულტაციე-
ბის და სხვ. მოსმენა; სპექტაკლების, კინოფილმების, მუზე-
უმების, გამოფენების და სხვ. ნახვა; ასევე, პრაქტიკული სა-
სწავლო საქმიანობის განხორციელება – ცდები, ექსპერიმენ-
ტები და სხვ., სამუშაოთა სხვადასხვა სახეების, შრომის ია-
რალების დამოუკიდებელი დაუფლება და ა. შ. *თვითსწავ-
ლება* უწყვეტი განათლების სისტემის შემადგენელი კომპო-
ნენტია, მასთან ერთად, წარმოადგენს საბაზო ზოგად და
პროფესიონალურ განათლებასა და სპეციალისტების კვა-
ლიფიკაციის პერიოდულ ამაღლებასა და გადამზადებას შო-
რის დამაკავშირებელ რგოლს. სინონიმია *თვითსწავლა*.

● **თვითსწავლა** – ნ. *თვითსწავლება*.

● **თვითფლობა** – ადამიანის უნარი, განახორციელოს
საქმიანობა იმ სიტუაციებში, რომლებიც ამ საქმიანობას
უწევს დეზორგანიზაციას, ზემოქმედებს მის ემოციონალურ
სფეროზე.

● **თვითშეგნება** – ფსიქოლოგიური სტრუქტურა, რო-
მელიც იქმნება *პერსონოგენეზის* პროცესში და წარმოადგენს
პიროვნულად მნიშვნელოვან მიმართებებს საკუთარი თავი-

სა და სამყაროსადმი წარსულში აწმყოსა და მომავალში; საკუთარი თვისებების, უნარების, გარეგნობის, სოციალური ნიშნადობის და სხვ. სახე (ხატი), რომელიც გააჩნია სუბიექტს. ეს არის ადამიანის მიერ თავისი არსებობისა და თავისი ქცევების შეგნება. *იყოს შეგნებული* – ნიშნავს, მოქმედებდეს იმისი ცოდნით, თუ როგორ მოქმედებს, ცხოვრობდეს იმისი ცოდნით, რომ არსებობს. *თვითშეგნება* არის ცოდნა საკუთარი თავის შესახებ: როგორი ვიყავი, როგორი ვარ, როგორი ვიქნები, როგორი უნდა ვიყო. *თვითშეგნება* შეიძლება განვიხილოთ სხვადასხვა ასპექტებში. ჯერ ერთი, ან როგორც საკუთარ თავზე წარმოდგენათა დაგროვების პროცესი, ან როგორც ამ პროცესის შედეგი. პირველ შემთხვევაში განიხილება თვითშეგნების დინამიკური ასპექტები: *თვითშეგნების* გაჩენა და ფორმირება; მისი განვითარება ადამიანის ცხოვრების მანძილზე; ადამიანისა და კაცობრიობის ისტორიის თვითშეგნების გაჩენა და განვითარება; ამ გამოცდილების ფორმა; მისი სტრუქტურა და ორგანიზაცია; მისი ფუნქციები ადამიანის ცხოვრებასა და საქმიანობაში. *თვითშეგნების* სხვადასხვა მხარეთა კლასიფიკაციის დროს მნიშვნელოვანია ორი კრიტერიუმი: 1. პიროვნების თვითშეგნება ასახავს ადამიანის პოზიციებს სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფში – *მე* როგორც გარკვეული პროფესიონალური ჯგუფის წარმომადგენელი; *მე* როგორც ოჯახის წევრი; *მე* როგორც გარკვეული საზოგადოებრივი ორგანიზაციის წევრი და ა. შ. 2. თვალსაზრისი, რომლითაც ხორციელდება თავისი თავის ანალიზი და შეფასება: *დროითი შეხედულება* საკუთარ თავზე – წარსული *მე* (როგორი ვიყავი ადრე), ახლანდელი *მე* (როგორი ვარ ახლა), მომავალი *მე* (როგორს

ვხედავ ჩემს თავს მომავალში). *ფასეულობითი შეხედულება* საკუთარ თავზე – როგორი მინდა ვიყო მე თვითონ (პირადი ფასეულობები), ჩემი დანახვა როგორის სურთ მეგობრებს (რეფერენტული ჯგუფის ფასეულობები), ჩემი სოციალური გარემოცვიდან სხვების თვალსაზრისის მიღება (ჩემი წარმოდგენა, მაგალითად, იმის შესახებ, თუ როგორ მაფასებენ ჩემი კოლეგები სამსახურში („რეფლექსიური მე“) და სხვ. ადამიანის საქმიანობაში განასხვავებენ თვითშეგნების შემდეგ ფუნქციებს: 1. „მე“ არის ის წერტილი, ის პერსპექტივა, რომლიდანაც ადამიანი აღიქვამს, წვდება და ეუფლება სამყაროს. ამასთან, მთელ ინდივიდუალურ ცოდნასა და გამოცდილებას აქვს სუბიექტური შეფერილობა. 2. „მე“ ასრულებს მარეგულირებელ როლს ადამიანის ცხოვრებასა და საქმიანობაში. ადამიანის ქცევა განპირობებულია არა მხოლოდ სიტუაციით, არამედ იმითაც, თუ როგორ აღიქვამს და აფასებს თავის თავს. *თვითშეგნების* ფორმირების ფსიქიკური მექანიზმია *რეფლექსია*. ნ. *მე-კონცეფცია*.

● **თვითშემეცნება** – ადამიანის მიერ საკუთარი თავის შემეცნება თავისი შინაგანი *თვითდაკვირვებით*, *თვითანალიზით*. ასეთ შემეცნებაში ერთმანეთთან უწყვეტადაა დაკავშირებული *ინტელექტი* და *ემოციები*. შემეცნებელი ერთდროულად შემეცნების *სუბიექტიცაა* და *ობიექტიც*. მხოლოდ მის საფუძველზეა შესაძლებელი ადეკვატური *თვითშეფასება*, შემდგომი ქცევის *თვითრეგულაცია* და *თვითაღზრდა*. ნ. *მე-კონცეფცია*.

● **თვითშეფასება** – პიროვნების მიერ თავისი თავის, თავისი შესაძლებლობების, თვისებებისა და სხვა ადამიანებს შორის თავისი ადგილის შეფასება; პიროვნების ქცევის

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რეგულატორი. *თვითშეფასება* მიეკუთვნება პიროვნების ფუნდამენტალურ წარმონაქმნებს. იგი საგრძნობლად მაღალ დონეზე განსაზღვრავს მის აქტიურობას, მის მიმართებას თავის თავთან და სხვა ადამიანებთან. არჩევენ *ზოგად და კერძო* თვითშეფასებას. *კერძო*, მაგალითად, საკუთარი გარეგნობის ან ხასიათის რომელიმე ნიუანსის შეფასება. *ზოგად* ანუ *გლობალურ* თვითშეფასებაში აისახება მოწონება ან არმოწონება, რომელსაც ადამიანი განიცდის საკუთარი თავის მიმართ. *თვითშეფასებები* აზოგადებენ პიროვნების წარსულ გამოცდილებას და ორგანიზაციას უკეთებენ ახალ ინფორმაციას, რომელიც საკუთარ „მე“-ს შეეხება. ამასთანავე, *თვითშეფასება*, თუ სიტყვა ეხება უნარებსა და პოტენციალურ შესაძლებლობებს, გამოხატავს უფლების განცხადებათა გარკვეულ დონესაც. არაცალსახაა *თვითშეფასების* კრიტერიუმებიც. ინდივიდი თავის თავს აფასები ორი მიდგომით: 1. ერთმანეთთან შეპირისპირებაში მოჰყავს თავის უფლებათა განცხადების დონე და თავისი საქმიანობის ობიექტური შედეგები. 2. თავის თავს უდარებს სხვა ადამიანებს. რაც უფრო მაღალია უფლების განცხადების დონე, მით უფრო ძნელია მათი დაკმაყოფილება. ამა თუ იმ საქმიანობაში წარმატებები და წარუმატებლობები არსებით გავლენას ახდენენ საქმიანობის ამ სახეში ინდივიდის მიერ თავისი უნარების შეფასებაზე: მარცხი ამცირებს უფლების განცხადების დონეს, ხოლო წარმატება ამაღლებს მას. კერძო თვითშეფასებები ძალიან ბევრია. ამ თვითშეფასებების საფუძველზე ადამიანის შესახებ მსჯელობა, როცა არ ვიცით მისი ფასეულობების სისტემა, არ ვიცით ის, თუ რომელი თვისებებია ან საქმიანობის

რომელი სფეროა მისთვის ძირითადი, – შეუძლებელია. *თვითშეფასება* არ არის მუდმივი, იგი იცვლება გარემოებათა მიხედვით. მის ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რეალური „მე“-სა და იდეალური „მე“-ს სახეების (ხატების) შეპირისპირება. თითოეულ მათგანს დახასიათება ეძლევა და რაც უფრო მეტია გარღვევა ამ დახასიათებათა შორის, მით უფრო დაბალია *თვითშეფასება*. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ *თვითშეფასება*, მიუხედავად იმისა, მის საფუძველში ინდივიდის პირადი აზრები დევს, თუ სხვისი, ყოველთვის ატარებს სუბიექტურ ხასიათს. ნ. *მეკონცეფცია*.

● „**თოვლის გუნდა**“ – სწავლების მეთოდი, რომლის მიზანია მცირე და დიდ ჯგუფებში შეასწავლოს პიროვნებათაშორისი ურთიერთობები, განავითაროს კომუნიკაციური უნარები.

● **თომიზმი** (< თომა აკვინელის სახელიდან) – კათოლიკური ფილოსოფიის მიმართულება, რომლისთვისაც დამახასიათებელია არისტოტელეს ფილოსოფიის შეგუება ქრისტიანული სარწმუნოების მოთხოვნებთან. მისი ფუძემდებელია *თომა აკვინელი*.

● **იგნორი** (< *ინგლ. ignore* უგულებელყოფა, აბუჩად აგდება) – 1. რეჟიმი, რომელიც გამოიყენება განსაზღვრული მოსარგებლის საადრიცხვო ჩანაწერისათვის, რომლის დროსაც ყველა ცნობა მისგან დაფარულია. 2. იგივეა, რაც *იგნორირება*.

● **იგნორირება** – უგულებელყოფა, უყურადღებოდ დატოვება, ვინმეს ან რაიმეს არად მიჩნევა, არაფრად ჩაგდება. კონტექსტის მიხედვით შეიძლება აღნიშნავდეს სხვადასხვა საგანს: *ფსიქოლოგიაში* – ფსიქიკის დამცველი მექანიზმი, რომელიც მდგომარეობს არასასიამოვნო ზემოქმედების წყაროს, მუქარის (საფრთხის) არსებობის ან მისი ხასიათის შესახებ ინფორმაციის არაცნობიერ (ქვეცნობიერ) კონტროლში; ასეთი ინფორმაციის რაოდენობის შეზღუდვაში ან მის დამახინჯებულ აღქმაში. ასეთი *იგნორირება* შეიძლება ახლდეს *კონფლიქტებს*. *მედიცინაში* – ცალმხრივი სივრცითი იგნორირება (იგნორირების სინდრომი) – სივრცის ნაწილის იგნორირება, რომელიც შეიძლება აღმოცენდეს ტვინის დაზიანებისას, რომელსაც ინსულტი ან თავის ტრავმები იწვევს. *ნეირობიოლოგიაში* – სენსორული ინფორმაციის ფილტრაციის ფორმა.

● **იდეა** (< *ძვ. ბერძ. ἰδέα* წარმოდგენა, ფორმა, წინასახე) – 1. ცნება, წარმოდგენა, რომელიც ასახავს სინამდვილეს ადამიანის ცნობიერებაში და გამოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას გარესამყაროსადმი. 2. მსოფლმხედველობის ძირითადი, არსებითი პრინციპი. 3. აზრი გარდაქმნის შესახებ. *იდეის* დაბადება ინდივიდუალური პროცესია. მის საფუძველში ძევს გამოცდილება, ინტუიცია, აზრითი სინჯვები და ექსპერიმენტები, ლოგოკური გააზრებანი. *იდეა* იბადება მაშინ, როცა გამოცდილებაში გროვდება ისეთი ფაქტები, რომლებიც ვერ თავსდება არსებული და დამკვიდრებული ახსნის სფეროში, როცა ამ ფაქტებს საერთოდ ვერ ხსნის ან ბუნდოვნად ხსნის არსებული თეორიები. სწორედ მაშინ ჩნდება სურვილი და მოთხოვნილება რაღაც ახალი თეო-

რიის შექმნის. და ეს ახალი თეორია იმთავითვე ჩაისახება მისი არსებობის იდეისა და ჩანაფიქრის სახით.

● **იდეალები** (< ლათ. *idealis* < ძვ. ბერძ. *ιδέα* წარმოდგენა, ფორმა, წინასახე) – პიროვნების მიმართულობის ერთ-ერთი ფორმა – რაიმის, ვინმეს ან რაიმეში სრულყოფილების ხატი (სახე). მაგალითად, იდეალური პროდუქტი, იდეალური მეგობარი და სხვ. მათ შორის იდეალს წარმოადგენს უმაღლესი მიზანი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის, ადამიანთა ჯგუფის, კლასის ან მთელი საზოგადოების მისწრაფებებს, ქცევას, საქმიანობას. ეს შეიძლება იყოს სრულყოფილი საზოგადოებრივი წყობის სახე (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური იდეალი), პიროვნების სრულყოფილი მორალური თვისებები და მიმართებები ადამიანთა შორის (ზნეობრივი, ეთიკური იდეალი), მშვენიერი, ჰარმონიულად განვითარებული ადამიანი (ესთეტიკური იდეალი) და სხვ. იდეალის ფუნქცია ძალზე მნიშვნელოვანია პედაგოგიკაში. სანების, მოვლენებისა და საზოგადოების არასრულყოფილებისა და პიროვნულ ნაკლოვანებათა გაცნობიერებისას იდეალები აღაფრთოვანებს ადამიანებს და შთააგონებს საკუთარი თავის, ცხოვრების პირობების, საზოგადოების შეცვლის იდეას. იდეალი ბადებს პიროვნული თვითსრულყოფის, გარემოს გაუმჯობესებისა და საზოგადოების განვითარების იდეას, მოზარდის ცნობიერებაში ამყარებს დადებითად დამუხტულ სტიმულს. პიროვნული იდეალების შექმნის წყარო ხშირად კონკრეტული ადამიანებია. პატარა ბავშვისათვის ეს დედისა და მამის სახეებია, მათ ხშირად მასწავლებელიც ემატება. უფრო მოზრდილ პერიოდში ყმაწვილთა იდეალები ლიტერატურულ გმირებში, კინოგმირებსა და ისტორი-

ულ პიროვნებებში უნდა ვეძებოთ. საზოგადოდ, იდეალები ისეთ ურთიერთმიმართებაშია პიროვნების ფასეულობებთან, როგორშიც ნაწილი და მთელი.

● **იდეალიზაცია** – ერთ-ერთი ძირითადი აზროვნებითი ოპერაცია – წარმოდგენების აზრითი კონსტრუირება იმ ობიექტების შესახებ, რომლებიც სინამდვილეში არ არსებობს ან განუხორციელებადია, მაგრამ ისეთებია, რომელთათვისაც რეალურ სამყაროში წინასახეები არსებობს. ეს არის აბსტრაქტირების სპეციფიკური ხერხი. იდეალიზაციის პროცესში წარმოიქმნება ახალი ცნებები, რომლებსაც გააჩნია არა მარტო მათი რეალური წინასახეებისაგან განყენებული თვისებები, არამედ წარმოსახვითი თვისებებიც, რომლებიც არ გააჩნდა ამოსავალ ობიექტებს. გეომეტრიის იდეალური ობიექტების კავშირი რეალურ სინამდვილესთან რთულია, მაგრამ იდეალიზაციის პროცესი გვაძლევს საშუალებას, რომ იდეალიზირებული ობიექტების შესწავლის გზით გავიადვილოთ მათი წინასახეების შესწავლა. აქ ჩვენ უგულებელვყოფთ რეალურ სამყაროში იდეალიზირებული ობიექტების წარმოშობის ან აგების შეუძლებლობას. იდეალიზირებული ობიექტები არ არსებობს როგორც სინამდვილის რეალური საგნები. მაგრამ, თუ წარმოვქმნით ასეთ ცნებებს და როგორც რეალურ საგნებზე მოვახდენთ მათზე ოპერირებას, შეიძლება უფრო დაუმახინჯებლად, ღრმად, შევისწავლოთ და შევიმეცნოთ ობიექტური სამყაროს ესა თუ ის მხარე, თვისება, მიმართება. გეომეტრიულ ცნებათა დიდძალი რაოდენობაა წარმოქმნილი იდეალიზაციის აბსტრაქციით. იდეალიზაციის შედეგია ცნებები: წერტილი, წრფე, სიბრტყე, სფერო, ტრაპეცია და მრავალი სხვა. საინტერესოა ის

ფაქტი, რომ გეომეტრიაში გეომეტრიული ფიგურების იდეალიზაციის შემდეგ გამოიყენება გაიგივების აბსტრაქცია. ასეა მიღებული, მაგალითად, ყველა ტრაპეციიდან ტრაპეციის ზოგადი ცნება და ა. შ. მატერიალურ სინამდვილეში, მკაცრად რომ ვთქვათ, ვერ ვიპოვით კვადრატს, სამკუთხედს, წრფეს და სხვა მსგავს ობიექტებს. სხვა სიტყვებით, ამ ობიექტების ფორმირება არ შეიძლება გავიგოთ როგორც ადამიანის მიერ გარესამყაროს მოვლენებში რომელიღაც მათემატიკური თვისებების გამოყოფის შედეგი. ისინი – შემოქმედებითი წარმოსახვის, ლოგიკური კონსტრუირების, იდეალიზაციის შედეგია. იდეალიზაცია მჭიდროდაა დაკავშირებული მოდელირებასთან და იგი ერთ-ერთი ოპერაციამეთოდია, რომელიც აუცილებლად ახლავს მასწავლებლისა თუ მოსწავლის ნებისმიერ სასწავლო საქმიანობას.

● **იდენტიფიკაცია** (< *ლათ. identifico* გაიგივება) – ადამიანის მიერ თავისი თავის გაიგივება სხვა ადამიანთან (ადამიანთა ჯგუფთან, სახესთან, იდეალთან), რის საფუძველზეც ხდება იდენტიფიკაციის ობიექტის (ურთიერთობაში მონაწილე პარტნიორის) „მიღება“ საკუთარი თავის სახით (საკუთარ თავად). ყოველდღიურ მეტყველებაში ეს ნიშნავს თავისი თავის დაყენებას სხვის ადგილას. *იდენტიფიკაცია* არის ურთიერთობაში მონაწილე პარტნიორის შემეცნებისა და გაგების ერთ-ერთი შესანიშნავი ხერხი. იგი *ასახავს* ადამიანის სოციალიზაციის უმნიშვნელოვანეს მექანიზმს, *ვლინდება* ინდივიდის მიერ ჯგუფში შესვლისას გარკვეული სოციალური როლის *მიღებაში*, მის მიერ ჯგუფური მიკუთვნების *გაცნობიერებაში*, მასში სოციალურ განწყობათა *ფორმირებაში*. აღსანიშნავია, რომ იდენტიფიკაციისა და იდენ-

ტურობის მრავალი და სხვადასხვა განსაზღვრა არსებობს. მათ შორის, ფსიქოლოგიურ პროცესებში – ეს არის ამა თუ იმ საგნის გამოცნობა, იგივეურობის დადგენა.

● **იდენტობა** (< *ლათ. ident* იგივე) – მახასიათებელ თვისებათა ნაკრები, რომელთა მიხედვით რაიმე ან ვინმე ცხადად ცნობადია ან ცნობილია.

● **იდენტურობა** (< *ლათ. identitas* < *ინგლ. identity*) – ადამიანის ფსიქიკის თვისება, კონცენტრირებული სახით გამოხატოს ის, თუ როგორ წარმოუდგენია მას თავისი მიკუთვნება სხვადასხვა სოციალური, ეკონომიკური, ეროვნული, პროფესიული, ენობრივი, პოლიტიკური, რელიგიური, რასობრივი თუ სხვა ჯგუფების, ან კიდევ სხვა ერთობებისათვის. ან – საკუთარი თავის გაიგივება ამა თუ იმ ადამიანთან, როგორც ამ ჯგუფებისა თუ ერთობებისათვის ნიშანდობლივი თვისებების განსახიერებასთან.

● **იდენტურობის კრიზისი** – *ეგო-იდენტურობის* დაკარგვა. ასეთ მდგომარეობაში იკარგება ან მცირდება ადამიანის ერთმთლიანობა, იგივეურობა და რწმენა თავის სოციალურ როლში.

● **იდეური** – 1. იდეოლოგიური, დაკავშირებული გარკვეულ იდეებთან, იდეოლოგიასთან. 2. რომელიმე იდეის გამომხატველი. იმ იდეის გამტარებელი. 3. მოწინავე იდეებზე დაფუძნებული, მოწინავე იდეებით გამსჭვალული.

● **იერარქია** (< *ძვ. ბერძ. ἱερός* წმინდა + *ἀρχή* მმართველობა) – ქვედა რგოლების ზედასათვის დაქვემდებარების რიგი, მათი ორგანიზაცია „ხე“-ს ტიპის სტრუქტურაში; ცენტრალიზებულ სტრუქტურებში მართვის პრინციპი. სიტუაციურად დაქვემდებარება შეიძლება წარმოიქმნას ჰორიზონ-

ტალური პრინციპით, ეს მმართველობის სისტემის მოქნილობის თვისებაა. იერარქიული სტრუქტურის აგებისათვის იყენებენ *დეკომპოზიციის მეთოდს*. ხშირად წარმოიდგინება გრაფიკულად ბლოკ-სქემის სახით. ფართოდ გამოიყენება მეცნიერების, ტექნიკის, ეკონომიკის და სხვა დარგებში.

● **იზომორფული** (< *ძვ. ბერძ. ἴσος* ტოლი, ერთნაირი, *μορφή* ფორმა) – ფორმითა და სტრუქტურის თვისებებით მსგავსი.

● **ილუსტრატორი** – ილუსტრაციების (მნიშვნ. 1) მხატვარი; ტექსტის დამსურათებელი.

● **ილუსტრაცია** (< *ლათ. illustratio* თვალსაჩინო გამოსახულება, გაშუქება) – 1. ნახატებით, სურათებით გაფორმება, დასურათება (წიგნისა, ჟურნალისა; ნაწარმოების ტექსტისა). ამ მნიშვნელობით იხმარება, აგრეთვე, *ილუსტრირება*. 2. თვით ასეთი ნახატი, ნახაზი (ტექსტში ჩართული), რომელიც ნაწარმოების შინაარსთან არის დაკავშირებული. 3. რისამე დასამტკიცებლად, ასახსნელად მოყვანილი თვალსაჩინო მაგალითი, ნიმუში.

● **ილუსტრაციულობა სწავლებაში** – თვალსაჩინოების სახე, რომელიც მდგომარეობს სასწავლო მეცადინეობებზე ისეთი მისაწვდომი დანადგარების, აპარატების, მაკეტების, სასწავლო ფილმებისა და სხვა მისთანათა გამოყენებაში, რომლებიც არა მარტო აფართოებენ თვალსაწიერს, არამედ ემსახურებიან კიდევ შესასწავლი მასალისა და ადამიანის საწარმოო საქმიანობის ურთიერთკავშირს.

● **იმანენტური** (< *ლათ. immanens* შიგნით მყოფი, დამახასიათებელი) — საგნის, მოვლენის შინაგანად დამახასიათებელი, მისთვის ნიშანდობლივი, მისი ბუნებიდან გამომ-

დინარე. ფილოსოფიური კატეგორია, აღნიშნავს განუყოფლობას, აუცილებლობას, შინაგან კავშირს საპირისპიროდ გარეგანისა, რაც შინაგანად ახასიათებს რომელიმე საგანს, მოვლენას, პროცესს. საპირისპიროა *ტრანსცენდენტური* (ნ.).

● **იმანენტურობა** (< ლათ. *immanens, immanentis* შიგნით მყოფი, დამახასიათებელი) – ფილოსოფიური კატეგორია, აღნიშნავს განუყოფლობას, აუცილებლობას, შინაგან კავშირს საპირისპიროდ გარეგანისა, რაც შინაგანად ახასიათებს რომელიმე საგანს, მოვლენას, პროცესს. საპირისპიროა *ტრანსცენდენტურობა* შემეცნების თეორიაში „იმანენტური“ ნიშნავს: „რჩება შესაძლო ცდის საზღვრებს შიგნით“. *იმანენტური* თვისება საგნის ის განუყოფელი თვისებაა, რომელიც მას გააჩნია მისივე ბუნების წყალობით.

● **იმიტატორი** – იმიტაციის უნარის მქონე ადამიანი.

● **იმიტაცია** (< ლათ. *imitatio* მიბაძვა) – 1. ზუსტი მიბაძვა, მიმსგავსება (ვისიმე ან რისიმე ხმისა, მიხვრა-მოხვრისა და სხვ.). 2. არანამდვილი, მაგრამ ნამდვილს დამსგავსებული რამ. ნ. *იმიტირება*.

● **იმიტაციური სავარჯიშოები** – სწავლების მეთოდი, რომლის მიზანია სპეციალურად შექმნილი პირობების მეშვეობით განსაზღვრული სამუშაო სიტუაციების შექმნა (ასახვა). ამ შემთხვევაში მონაწილეები იძენენ გამოცდილებას, რომელიც შედარებადია რეალურ ცხოვრებასთან. იმიტაციური სავარჯიშოები შეიძლება მოიცავდნენ ტექნიკასთან ან მოწყობილობებთან მუშაობას, როლურ თამაშებს, რეალურ საქმიან დოკუმენტაციაზე მუშაობას და სხვ.

● **იმიტირება** – იგივეა, რაც *იმიტაცია*.

● **იმიჯი** (< *ინგლ. image* სახე, გამოსახვა, ასახვა) – საქმიანი ადამიანის რეალური (ან წარმოსახვითი) იერი, სტილი; მასთან მიმართება ადამიანის პოპულარობისა და წარმატების, ხალხის ნდობისა და სიმპათიის საფუძველზე. ჩვეულებრივ, ასოცირდება *პრესტიჟისა და პრესტიჟულობის* ცნებებთან, *რეპუტაციასთან*. სხვა სიტყვებით, *იმიჯი* არის ერთობლიობა იმ წარმოდგენებისა, რომლებიც ჩამოყალიბდა საზოგადოებრივ აზრში იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა ექიროს თავი ადამიანს თავისი სტატუსის შესაბამისად. *იმიჯი* იქმნება *პიარით, პროპაგანდით, რეკლამით* იმ მიზნით, რომ ობიექტისადმი მასიურ შეგნებაში ჩამოყალიბდეს გარკვეული მიმართება. მასში შეიძლება შეხამებული იყოს ობიექტის როგორც რეალური თვისებები, ისე არარსებული, მიწერილი.

● **იმპლიციტური** (< *ლათ. implicate* ჩართვით, ჩათვლით, მათ შორის) – ფარული, არაცხადი, ლოგიკურად შიგნით შემავალი, გულისხმობადი, რაც გარეგანად არ მჟღავნდება, არ გამოიხატება პირდაპირ; საპირისპიროა *ექსპლიციტური*.

● **იმპრესია** (< *ფრანგ. impression* შთაბეჭდილება) – გრძნობითი შთაბეჭდილება, შეგრძნება, რომელიც ზემოქმედებს გრძნობაზე, აღქმა.

● **იმპრესიული** – ის, რაც განხორციელებადია საკუთარი პიროვნული შთაბეჭდილებების საფუძველზე, მაგალითად, *იმპრესიული* კონტროლი. მასწავლებლისა და მოსწავლის საქმიანობის თანამედროვე კონტროლი აუცილებლად უნდა შეივსოს ინტეგრალური, ან, როგორც ახლა ამბობენ, „იმპრესიული“ კონტროლით, და ეს მოხდება მაშინ,

როცა შემმოწმებელი, რომელიც ფლობს დახვეწილ პედაგოგიურ ინტუიციას, დაკვირვებულობასა და გამოცდილებას, პიროვნული შთაბეჭდილებების საფუძველზე შეძლებს მოცემულ სკოლაში სწავლებისა და აღზრდის ძირითადი ტენდენციების სწორად განსაზღვრას.

● **იმპროვიზაცია** (< *ფრანგ. improvisation* < *იტალ. improvvisazione* < *ლათ. improvisus* მოულოდნელი, უცაბედი) – ხელოვნების ნაწარმოები, რომელიც იქმნება მისივე შესრულების პროცესში, ან თვით მისი შექმნის პროცესი. იმპროვიზაციის მაგალითია ლექსის, მუსიკის და მისთანათა ექსპრომტად შექმნა. იმპროვიზაცია ახასიათებს მხატვრული შემოქმედების მრავალ სახეს: პოეზიას, მუსიკას, ცეკვას და სხვ. იმპროვიზაციის ფესვები იკარგება ხალხურ შემოქმედებაში. *იმპროვიზირება* – რაიმის სახელდახელოდ შექმნა; რისამე მოწყობა წინასწარ მოუმზადებლად.

● **იმპულსურობა** (< *ლათ. impulsus* ბიძგი, დარტყმა < *impellere* გაგდება, გარეკვა; დარტყმა) – ხასიათის ისეთი თვისება, რომელიც გამოიხატება საკმარისი შეგნებული კონტროლის გარეშე, გარეგან გარემოებათა ზემოქმედების ქვეშ ან ემოციონალური განცდების ძალით მოქმედებისკენ მიდრეკილებაში. იმპულსურობა, როგორც ასაკობრივი თავისებურება, უმჟღავნდებათ უპირატესად სკოლამდელი და უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვებს, რაც განპირობებულია იმით, რომ ამ ასაკში არასაკმარისადაა ჩამოყალიბებული ქცევის კონტროლის ფუნქცია. ნორმალური განვითარების პირობებში იმპულსურობის ასეთი ფორმა ოპტიმალურად კორექტირდება ბავშვების ერთობლივ თამაშში, სადაც როლური წესების შესრულება მოითხოვს საკუთარი სურვილე-

ბისაგან თავის შეკავებასა და სხვისი ინტერესების გათვალისწინებას, ან – ეს მოხდება სასწავლო საქმიანობაში რამდენადმე გვიან. მოზარდობის ასაკში იმპულსურობამ, როგორც ასაკობრივმა თავისებურებამ, კვლავ შეიძლება იჩინოს თავი, რაც უკვე დაკავშირებული იქნება ამ ასაკში ემოციონალური აგზნებადობის გაძლიერებასთან. იმპულს-სურობის დიაგნოსტიკისათვის გამოიყენება სპეციალური ტესტები და კითხვარები. მაგალითად, *ჯერომ კაგანის Mat-ching Familiar Figure Test*, *ჰანს აიზენკის* იმპულსურობის კითხვარი და *ბარატის* იმპულსურობის თვითდიაგნოსტიკური ტესტი.

● **ინდივიდი** (< *ლათ. individuum* განუყოფელი) – არსი, ცალარსი; სხვებისაგან განსხვავებული (განსაკუთრებული თავის გვარში) ცოცხალი ორგანიზმი; ფსიქოლოგიასა და სოციოლოგიაში: ცალკეული ადამიანი, როგორც მისი თანდაყოლილი და შეძენილი თვისებების უნიკალური შეხამება; ცალკეული ადამიანი, როგორც სოციალური არსება, რომელიც უფრო მეტია, ვიდრე თანდაყოლილი თვისებების შეხამება. ადამიანი როგორც ერთმთლიანი, ადამიანთა გვარის განუმეორებელი წარმომადგენელი თავისი ფსიქოფიზიოლოგიური თვისებებით. ცნება „ინდივიდი“ მჭიდროდაა დაკავშირებული ცნებებთან: „ადამიანური ორგანიზმი“, „პიროვნება“, „სუბიექტურობა“, „ინდივიდუალურობა“ და „სულიერება“, რომლებიც გამოიყენება ცალკეული ადამიანის თვისებებისა და უნარების ერთობლიობის, ონტოგენეზში ადამიანის განვითარების არსებითი დონეების აღსანიშნავად.

● **ინდივიდუალური სტილი (საქმიანობის)** – მუშაობის ზოგადი და განსაკუთრებული ხერხების ერთობლიობა,

რომელიც იძლევა საშუალებას, მაქსიმალურად იქნეს გამოყენებული ადამიანის ფასეული თვისებები და მოხდეს მის ნაკლოვანებათა კომპენსირება. ამასთან, სპეციფიკურია *მასწავლებლის პედაგოგიური საქმიანობის ინდივიდუალური სტილი*: ეს არის მასწავლებლის სუბიექტური თვისება და მის პროფესიონალურ და ინდივიდუალურ-ტიპიურ მახასიათებელთა განვითარებადი და დინამიკური კავშირი, რომელიც: 1. ვლინდება პიროვნების უნარში, რომ პედაგოგიური შეხედულებების, გრძნობების, განწყობების, ზნეობრივი პრინციპებისა და ფასეულობრივ ორიენტაციათა სისტემაში ჰპოვოს ჰარმონია საკუთარ „მე“-ს პოტენციალურ შესაძლებლობებსა და პროფესიის მოთხოვნებს შორის და 2. უზრუნველყოფს მასწავლებლის საკუთარ პოზიციას პედაგოგიურ ამოცანათა ამოხსნაში.

● **ინდივიდუალური სწავლება** – გარკვეული მიზეზების გამო სასწავლო პროცესს მიღმა დარჩინილი განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებულ მოსწავლეთა სწავლების ფორმა.

● **ინდივიდუალურობა** – ადამიანის თვისებათა (ბიოლოგიური, ფიზიკური, სოციალური, ფსიქოლოგიური) თავისებური შეხამება, რომელიც განასხვავებს მას სხვებისაგან და, რომელიც განსაზღვრავს მისი თვითგამორკვევისა და თვითგამოვლენის სპეციფიკას. ვლინდება ადამიანის ტემპერამენტისა და ხასიათის ნიშნებში, ემოციონალურ, ინტელექტუალურ და ნებისყოფით სფეროებში, ინტერესებში, მოთხოვნილებებსა და უნარებში.

● **ინდივიდუუმი** – იგივეა, რაც *ინდივიდი*.

● **ინდიკატორი** (< ლათ. *indicator* მაჩვენებელი) — ტერმინი გამოიყენება მრავალ მეცნიერებაში. საზოგადოებრივ მეცნიერებებში ეს ტერმინი აღნიშნავს შესასწავლი ობიექტის ისეთ მახასიათებელს, რომელიც მისაწვდომია დაკვირვებისა და გაზომვებისათვის და, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, ვიმსჯელოთ კვლევისათვის უშუალოდ მიუწვდომელი მისი სხვა მახასიათებლების შესახებ.

● **ინდუქტორი** (< ლათ. *induco* შემყავს, ვაქეზებ) — სუბიექტი, რომელიც უწყებას უგზავნის რეციპიენტს. სინონიმია *კომუნიკატორი*. „პედაგოგიური სახელოსნოების“ ტექნოლოგიაში (ნ.) *ინდუქტორს* უწოდებენ იმ მასალას, რომელიც *ინდუქციის* ეტაპზე, ემოციონალური განწყობის შექმნის საფუძველზე, იწვევს მოსწავლეთა სასწავლო საქმიანობის მოტივაციას.

● **ინდუქცია** (< ლათ. *inductio* მიყვანა, დამიზნება) — ლოგიკური დასკვნის პროცესი, რომლის საფუძველია კერძო დებულებიდან ზოგადზე გადასვლა. ინდუქციური მტკიცება კერძო წანამდღვრებს დასკვნასთან აკავშირებს არა მკაცრად ლოგიკური კანონების მიხედვით, არამედ — რომელიდაც ფაქტობრივი, ფსიქოლოგიური ან მათემატიკური წარმოდგენების საფუძველზე. ინდუქციური დასკვნის ობიექტური საფუძველია ბუნებაში მოვლენების უზოგადესი კავშირები. ლოგიკაში *ინდუქცია* კერძოდან ზოგადისაკენ მტკიცების მეთოდს წარმოადგენს. საპირისპიროა *დედუქცია*. არჩევენ ინდუქციის სამ სახეს: 1. *სრული ინდუქცია* — დამტკიცების მეთოდი, რომლის დროსაც დებულება მტკიცდება კერძო შემთხვევების სასრული რაოდენობისათვის, როცა ეს რაოდენობა ამოწურავს ყველა შესაძლებლობას; 2.

არასრული ინდუქცია – ცალკეულ კერძო შემთხვევებზე დაკვირვებებს მიყვარტ ჰიპოთეზამდე, რომელიც საჭიროებს დამტკიცებას; 3. **მათემატიკური ინდუქცია** – დამტკიცების მეთოდი ნატურალური რიცხვების ან ობიექტების მიმდევრობისათვის, სადაც ეს ობიექტები ცალსახადაა გადანომრილი ნატურალური რიცხვებით.

● **ინვალიდურობა** (< ლათ. *in* არა + *validus* ძლიერი) – არავალიდურობა. ნ. *ვალიდურობა*.

● **ინვარიანტი** (< *ფრანგ. invariant* უცვლელი) – ის, რაც დაკავშირებულია რომელიმე სისტემასთან და უცვლელი რჩება ამ სისტემის ნებისმიერი გარდაქმნის დროს. ტერმინის კონკრეტული მნიშვნელობა დამოკიდებულია იმ დარგზე, სადაც ის გამოიყენება. ასეთი უცვლელობის თვისებას *ინვარიანტულობა* ეწოდება.

● **ინვენტიური** (< ლათ. *inventiv* გამოგონება) – გამოგონებითი, თავისუფალი.

● **ინკლუზივი** (< *ფრანგ. inclusif* თავის თავში ჩამრთველი < ლათ. *includo* ჩავრთავ) – ნაცვალსახელური ფორმის ენათმეცნიერული ტერმინია. ზოგ ენაში (ქართველური ენებიდან – სვანურში) ზმნის ან ნაცვალსახელის მრავლობითი რიცხვის პირველი პირის ფორმა, რომელიც შეიცავს მეორე პირს. სიტყვა-სიტყვითი გაგებით ნიშნავს: „ჩვენ (მე) შენთან/თქვენთან“. შდრ. *ექსკლუზივი*.

● **ინკლუზიური** – ტერმინის ზოგადი პროტოტიპული მნიშვნელობა უკავშირდება რომელიმე სიმრავლეში ან მოვლენაში ვინმეს ან რაიმეს ჩართულობას. *ლინგვისტიკაში*: პირველი პირის ნაცვალსახელის მნიშვნელობაში მეტყველების ადრესატის ჩართულობის გამომხატველი. *პედა-*

გოგეკაში (განათლების სისტემაში): ჯანმრთელი ბავშვებისა და ჯანმრთელობაშეზღუდული ბავშვების ერთობლივ აღზრდასა და სწავლებაზე დამყარებული. აქვს სხვა მნიშვნელობაც.

● **ინკლუზიური განათლება** – ზოგადი განათლების პრაქტიკა, რომელიც ემყარება იმ გაგებას, რომ ინვალიდებს თანამედროვე საზოგადოებაში შეუძლიათ (და ვალდებულიც არიან) ჩაერთონ სოციალურში. მოცემული პრაქტიკა ორიენტირებულია განათლების ყველასათვის მისაწვდომობის პირობების ფორმირებაზე. მათ შორის განათლება ინვალიდობის მქონე ბავშვებისთვისაც მისაწვდომი ხდება. 1990-იან – 2000-იან წლებში ჩამოყალიბებულმა საზოგადოებრივმა აზრმა დააყენა შესაბამისი პედაგოგიკისათვის პირობების შექმნის საკითხი. და უკვე თანდათანობით იქმნება ინკლუზიური (ჩამრთველი) პედაგოგიკა. ინკლუზიური განათლება მიისწრაფვის იმისკენ, რომ განავითაროს ისეთი მეთოდოლოგია, რომელიც ბავშვებზე იქნება ორიენტირებული და მოუწოდებს, რომ ყველა ბავშვი ინდივიდუალურად, სწავლებაში სხვადასხვა მოთხოვნით. ინკლუზიური განათლება ცდილობს, სწავლებისადმი ისეთი მიდგომები, რომლებიც სწავლებაში სხვადასხვა მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად უფრო მოქნილი იქნება. იმ ცვლილებების შედეგად, რომლებსაც ახორციელებს ინკლუზიური განათლება, თუ სწავლება გახდება უფრო ეფექტური, მაშინ მოგებული დარჩება ყველა ბავშვი (არამარტო სხვადასხვა მოთხოვნილებისანი).

● **ინოვაცია** (< ლათ. *innovatio* ცვლილების მიმართულებით < *in* მიმართულებით + *novatio* განახლება) – დანერ-

გილი სიახლე (პროდუქტი, პროცესი ან ორგანიზაციული მეთოდი), რომელიც უზრუნველყოფს ბაზრის მიერ მოთხოვნილი პროცესების ან პროდუქციების ეფექტურობის ხარისხობრივ ზრდას. ინოვაცია არის ადამიანის ინტელექტუალური საქმიანობის, მისი ფანტაზიის, შემოქმედებითი პროცესის, აღმოჩენის, გამოგონებისა და რაციონალიზაციის საბოლოო შედეგი. აქვე უნდა ითქვას, რომ ინოვაცია არ არის ნებისმიერი სიახლე ან ახალშემონაღები, ეს ისეთი სიახლეა, რომელიც სერიოზულად ამაღლებს მოქმედი სისტემის ეფექტურობას. ეს არის ახლის შემოტანა სწავლებისა და აღზრდის მიზნებში, შინაარსში, მეთოდებსა და ფორმებში, მასწავლებლისა და მოსწავლის ერთობლივი საქმიანობის ორგანიზაციაში, კონტროლისა და შეფასების სისტემაში, სასწავლომეთოდიკურ უზრუნველყოფაში და სხვ.

● **ინოვაციური აზროვნება** – აზროვნების სპეციფიკური ტიპი, რომელიც ახასიათებს ინოვაციური პროცესების მონაწილეებს.

● **ინოვაციური გაკვეთილი** – ნ. გაკვეთილი.

● **ინსაიტი** (< ინგლ. *insight* გამჭრიახობა, არსში ჩაწვდომა, გაგება, გაცისკროვნება, უეცარი მიხვედრა, გონების განათება) – ინტელექტუალური მოვლენა, რომლის არსი მდგომარეობს პრობლემის მოულოდნელ გაგებასა და მისი ამოხსნის მოულოდნელ პოვნაში, გონების გაცისკროვნებაში. ეს არის მოვლენებისა თუ სიტუაციების არსის ანაზღაურული, ლოგიკურად გამოუყვანადი გაგება. გამოდის, როგორც პედაგოგიური იმპროვიზაციის ერთ-ერთი ელემენტი. გემტალტფსიქოლოგიის განუყოფელი ნაწილია. ცნება პირველად გამოიყენა *ვოლფგანგ კელერმა* 1925 წელს. ეს მოვ-

ლენა განიხილება მეცნიერების დარგებში: ზოოფსიქოლოგია, ფსიქოლოგია, ფსიქოანალიზი და ფსიქიატრია.

● **ინსერტი** (< *ინგლ. insert* ეფექტური კითხვა) – ტექსტის მარკირების ხერხი, შენიშვნების ინტერაქტიური სისტემა ეფექტური კითხვისა და გააზრებისთვის.

● **ინსპექტორი** (< *ლათ. inspector* < *in-* ში, ზე + *spectāre* ყურება) – თანამდებობის პირი, რომელიც ზედამხედველობასა და კონტროლს უწევს ამა თუ იმ დაწესებულების, ორგანიზაციის საქმიანობას.

● **ინსპექტირება** განათლებაში – საგანმანათლებლო დაწესებულებათა საქმიანობის შესაბამისობის შემოწმება კანონმდებლობითი სამართლის ნორმებთან და სხვა სამართლებრივ აქტებთან.

● **ინსტინქტი** (< *ლათ. instinctus* წაქეზება < *instingere* < *in* -ში + *stingere* ჩხვლეტა) – ადამიანისა და ცხოველის ქცევისა და ფსიქიკის თანდაყოლილი კომპონენტების ერთობლიობა. ეს არის თანდაყოლილი მიდრეკილება (მოთხოვნილება) გარკვეული, მიზანშეწონილი, მაგრამ არაცნობიერი, მოქმედების შესრულებისადმი, რასაც სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს სათანადო ცხოველისათვის (ადამიანისათვის) ანდა მთელი გვარისათვის, – შეუგნებელი მისწრაფება.

● **ინსტიტუტი** (< *ლათ. institutum* დანაწესები რამ, დაწესებულება) – 1. ზოგიერთი უმაღლესი სპეციალური სასწავლებლისა და სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულების სახელწოდება. ახორციელებს უმაღლესი განათლების კონკრეტულ სპეციალობათა სპეციალისტების მომზადებასა და დამატებითი განათლების პროგრამებს.

● **ინსტრუმენტი** (< ლათ. *instrumentum* ხელსაწყო) – საგანი, მოწყობილობა, მექანიზმი, მანქანა ან ალგორითმი, რომლებიც გამოიყენება ობიექტზე ზემოქმედებისათვის: მისი შეცვლის ან გაზომვისათვის მარგი ეფექტის მიღწევის მიზნით. ინსტრუმენტის კონსტრუქციასა და მისი გამოყენების წესების საფუძველია მატერიალური სამყაროს კანონების ცოდნა, რომელიც ერთვის წარმოების ტექნოლოგიას. რთული ინსტრუმენტი მოიცავს რამდენიმე ელემენტარულის იდეას. ფართო გაგებით, ინსტრუმენტი ობიექტზე ზემოქმედების, ობიექტის გარდაქმნის, ობიექტის შექმნის საშუალებაა. მაგრამ ხელსაწყო ან მოწყობილობა არ არის დამხმარე საშუალება: კერვის დროს ნემსი ინსტრუმენტია, მაგრამ ძაფი – არა. ერთი და იგივე საგანი შეიძლება ერთ შემთხვევაში ინსტრუმენტი იყოს, მეორე შემთხვევაში კი – დამხმარე საშუალება.

● **ინტელექტი** (< ლათ. *intellectus* შეგრძნება, აღქმა, გაგება, შეგნება, ცნება, გონება) – ჭკუა. ეს არის ფსიქიკის ხარისხი, რომელიც შედგება ახალ სიტუაციებთან შეგუების უნარისაგან, გამოცდილების საფუძველზე შესწავლისა და დამახსოვრების, აბსტრაქტული კონცეფციების გაგებისა და გამოყენების, და გარესმყაროს მართვის მიზნით საკუთარი ცოდნის გამოყენების უნარისაგან. ეს არის სიძნელეთა შემეცნებისა და გადალახვის ზოგადი უნარი, რომელიც აერთიანებს ადამიანის ყველა შემეცნებით უნარს: შეგრძნებას, აღქმას, მეხსიერებას, წარმოდგენას, წარმოსახვას, აზროვნებას. ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორმა ჰოვარდ გარდნერმა თავის წიგნში („გონების სტრუქტურა“, 1983) ჩამოაყალიბა მრავალმხრივი ინტელექტის ორიგინალური თეო-

რია. გარდნერმა დაახასიათა ინტელექტის შვიდი ტიპი და მათი შესაბამისი სწავლის სტილები (ნ. სწავლების სტილები). 1996 წელს გარდნერმა მერვე, *ნატურალური ინტელექტის* ცნებაც შემოიტანა. აი, ისინიც: *ინტერპერსონალური ინტელექტი, ინტრაპერსონალური ინტელექტი, ლინგვისტიკური ინტელექტი, მუსიკალური ინტელექტი, ლოგიკურ-მათემატიკური ინტელექტი, ვიზუალურ-სივრცული ინტელექტი, ფიზიკურ-კინესთეტიკური ინტელექტი, ნატურალური (ბუნებრივი) ინტელექტი*. საერთოდ, *ინტელექტი* ის პოტენციალია, რომლის დახმარებითაც ადამიანს სწავლა, რაიმეს გაგება და ნასწავლის ადეკვატური გამოყენება შეუძლია.

● **ინტელექტი ემოციონალური** – ემოციების გაცნობიერების, მიღწევისა და გენერირების უნარი. ამასთან, ეს გენერირება ხელს უნდა უწყობდეს აზროვნებას, ემოციებისა და მათი „მნიშვნელობების“ გაგებას. ეს უნარები გულისხმობს პიროვნების მიერ ემოციების ისეთ მართვას, როცა იქმნება ბუნებრივი ნიადაგი თვით ამ პიროვნების ემოციონალური და ინტელექტუალური ზრდისათვის. ემოციონალური ინტელექტის ცნება შემოღებულია 1990 წელს *პიტერ სტაიერისა და ჯეკ მაიერის* მიერ.

● **ინტელექტის განვითარება** – *ჟან პიაჟეს* თეორია მდგომარეობს იმაში, რომ ინტელექტი აქტიურია. თუ ახალი ინფორმაცია შეესაბამება არსებულ სტრუქტურებს, მაშინ იგი შეთვისებადია, მისი შეთვისება კანონზომიერად მიმდინარეობს. ეს არის *ასიმილაციის* პროცესი. თუკი არ შეესაბამება, მაგრამ ინტელექტი ცვლილებისათვის მზად არის, მაშინ მიმდინარეობს *აკომოდაცია*, ე. ი. ინტელექტუალური

სტრუქტურების ცვლილება ახალი ცოდნის ძველთან შეერთების მიზნით. *ჟან პიაჟე* ინტელექტის განვითარებას განიხილავს როგორც *ასიმილაციის* და *აკომოდაციის* გაწონასწორების, ინფორმაციის შეთვისებისა და მისი გადამუშავების სქემების, ხერხების სრულყოფის გზით გარემოსთან ადაპტაციის ფორმას. ინტელექტის განვითარება, *პიაჟეს* მიხედვით, გადის ოთხ სტადიას: 1. *სენსომოტორიკული ინტელექტი* (დაბადებიდან ორ წლამდე) ვლინდება მოქმედებებში: ითვისებს ყურებისა (თვალიერების) და ტაცების სქემებს, წრიულ რეაქციებს, როცა ბალლი იმეორებს მოქმედებას, მოელის, რომ გამეორდება მისი ეფექტი (ძირს აგდებს სათამაშოს და ელოდება დაცემის ხმას). 2. *ოპერაციამდელი სტადია* (ორიდან შვიდ წლამდე). ბავშვები ითვისებენ მეტყველებას, მაგრამ სიტყვით აერთებენ საგნების როგორც არსებით, ისე გარეგან თვისებებს. ამიტომ მათი ანალოგიები და მსჯელობები ხშირად მოულოდნელი და არალოგიკურია: ქარი იმიტომ ქრის, რომ ხეები ირხევიან და სხვ. 3. *კონკრეტული ოპერაციების სტადია* (შვიდიდან თორმეტ წლამდე). ბავშვები იწყებენ ლოგიკურ აზროვნებას, შეუძლიათ ცნებათა კლასიფიცირება და მათი განსაზღვრის მოცემა, მაგრამ ყოველივე ეს – მხოლოდ კონკრეტულ ცნებებსა და თვალსაჩინო მაგალითებზე. 4. *ფორმალური ოპერაციების სტადია* (თორმეტიდან თექვსმეტ წლამდე). ბავშვები ოპერირებენ აბსტრაქტული ცნებებით, კატეგორიებით „რა იქნება, თუკი ...“, გაეგებათ მეტაფორები, შეუძლიათ ანგარიშში მიიღონ სხვების აზრები, როლები და იდეალები. ეს უკვე მოწიფულის ინტელექტია. შეიძლება თუ არა სტადიების ცვლის დაჩქარება? *პიაჟეს* აზრით, ასეთ დაჩქარებას აზრი არა

აქვს. მნიშვნელოვანია არა სტადიების მსვლელობის დაჩქარება, არამედ ის, რომ ბავშვებს მიეცეს სასწავლო მასალის საკმარისი რაოდენობა, რომ მათი ინტელექტის არც ერთი უბანი არ დარჩეს განუვითარებელი. სტადიები განისაზღვრება ნერვული სისტემის მომწიფების ბიოლოგიური კანონებით.

● **ინტელექტი სოციალური** – ადამიანთა ქცევის სწორი გაგების უნარი. ეს უნარი აუცილებელია ეფექტური პიროვნებათაშორისი ურთიერთქმედებებისა და წარმატებული სოციალური ადაპტაციისათვის. ტერმინი „სოციალური ინტელექტი“ შემოღებულია *თორნდაიკის* მიერ პიროვნებათაშორის მიმართებებში შორსმჭვრეტელობის აღსანიშნავად.

● **ინტელექტ-რუკა** – ნ. კავშირების დიაგრამა.

● **ინტელექტუალი** – ადამიანი უმაღლეს დონეზე განვითარებული გონებითა და ანალიზური აზროვნებით; გონებრივი შრომის არმომადგენელი.

● **ინტელექტუალური პასიურობა** – ინტელექტუალური საქმიანობის დაწყებული, შემცირებული დონე, რომელიც განპირობებულია ძირითადად აღზრდის თავისებურებებით. ინტელექტუალური პასიურობა ვლინდება ინტელექტუალური უნარების არასაკმარის ფორმირებაში, გონებრივი დაძაბულობისადმი ნეგატიურ მიმართებაში, ინტელექტუალური ამოცანების შესრულებისას შემოვლითი გზების გამოყენებაში.

● **ინტელიგენტი** (< *ლათ. intelligens* გამგები, მცოდნე, მოაზროვნე) – ინტელიგენციის წარმომადგენელი; პირი, რომელიც გონებრივ შრომას ეწევა (მასწავლებელი, ექიმი,

ინჟინერი, აგრონომი, მწერალი, მხატვარი, მსახიობი და სხვ.); განათლებული, შეგნებული, კულტურული ადამიანი.

● **ინტელიგენტურობა** – ინდივიდის იმ პიროვნულ თვისებათა ერთობლიობა, რომლებიც პასუხობს სოციალურ მოლოდინებს, წაყენებულს საზოგადოების მოწინავე ნაწილის, და უპირატესად იმ პირთა მიმართ, ვინც ეწევა გონებრივ შრომასა და მხატვრულ შემოქმედებას, უფრო ფართო ასპექტით – კულტურის მატარებელ ადამიანთა მიმართ.

● **ინტელიგენცია** – სოციალური ფენა, რომელიც შედგება გონებრივი შრომის მუშაკებისგან, იმ პირთაგან, რომელთაც აქვთ ცოდნა მეცნიერებისა და კულტურის სხვადასხვა დარგში, ფლობენ კრიტიკული აზროვნების უნარს, სოციალურ-ფსიქოლოგიური რეფლექსიის მაღალ დონეს, შეუძლიათ ცოდნისა და გამოცდილების სისტემატიზირება.

● **ინტენსიონალი** (< ლათ. *intentio* ინტენსიურობა, დაძაბულობა, ძალისხმევა) – *სემანტიკის* ტერმინი. აღნიშნავს ცნების შინაარსს, ე. ი. სიმრავლეს იმ აზრობრივი ნიშნებისა, რომლებითაც ხასიათდება მოცემული ენობრივი ერთეულით აღნიშნული საგანი ან მოვლენა. მაგალითად, ცნების „სოკრატე“ ინტენსიონალში შედის ყველა ის თვისება, რომლებიც ახასიათებს სოკრატეს: ადამიანი, მამაკაცი, ბრძენი, ბერძენი, ფილოსოფოსი და სხვ., ან, ცნების „განტოლება“ ინტენსიონალში შედის ყველა ის თვისება, რომლებიც განტოლებას ახასიათებს. *ინტენსიონალს* უპირისპირდება *ექსტენსიონალი*. ორივე ერთად ერთმთლიანობას ქმნიან და ახასიათებენ ცნებას.

● **ინტენსიური** (< *ფრანგ. intensif*, *ლათ. intensio* დაძაბვა, გაძლიერება) – დაძაბული, გაძლიერებული; უკეთესი შედეგის მომცემი.

● **ინტენსიფიკაცია** (< *ფრანგ. Intensification*; *ლათ. intensio* დაძაბვა, გაძლიერება) – რისამე ქცევა უფრო ინტენსიუად, რისამე ინტენსივობის გადიდება, გაინტენსიურება; ეს არის იმ წარმოების განვითარების პროცესი და ორგანიზაცია, რომელშიც გამოიყენება წარმოების უფრო ეფექტური საშუალებები.

● **ინტენცია** (< *ლათ. intentio* სწრაფვა) – პიროვნების ცნობიერების, მისი აზროვნების მიმართულობა რომელიმე საგნისკენ, საქმიანობის რომელიმე სახისაკენ. ასეთი მიმართულობის სფუძველში ძვეს სურვილი.

● **ინტერაქტიური მიდგომა** — მოსწავლეთა საქმიანობის განსაზღვრული ტიპი, რომელიც დაკავშირებულია სასწავლო მასალის შესწავლასთან ინტერაქტიური გაკვეთილის მსვლელობისას.

● **ინტერაქტიური სწავლება** — შემეცნებითი საქმიანობის ორგანიზაციის სპეციალური ფორმა. გულისხმობს სრულიად კონკრეტულ და პროგნოზირებად მიზნებს. ერთ-ერთი ასეთი მიზანი მდგომარეობს სწავლების კომფორტული პირობების შექმნაში, ისეთისა, რომლის დროსაც მოსწავლე გრძნობს თავის წარმატებას, თავის ინტელექტუალურ შეძლებულობას, რაც სწავლების პროცესს პროდუქტიულს ხდის. მოკლედ, ეს არის უპირველესად, დიალოგური სწავლება, რომლის მსვლელობაშიც ხორციელდება მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ყოველმხრივი ურთიერთმოქმედება.

● **ინტერაქტიურობა** (< *ინგლ. inter* ერთად; *act* მოქმედება; *interaction* ურთიერთმოქმედება) — ადამიანის უნარი, ურთიერთმოქმედებდეს ან იმყოფებოდეს საუბრის, დიალოგის რეჟიმში ვინმესთან (ადამიანთან) ან რამესთან (მაგალითად, კომპიუტერთან). ზოგადად: სისტემის ორგანიზაციის პრინციპი, რომლის დროსაც მიზანი მიიღწევა ამ სისტემის ელემენტების ინფორმაციული გაცვლა-გამოცვლით.

● **ინტერესი** (< *ლათ. inter esse* შიგნით ყოფნა, შუაში ყოფნა; თანადასწრება < *ლათ. interest* მნიშვნელობა აქვს, მნიშვნელოვანია) – 1. რისამე გაგების, გაცნობის, შესწავლის სურვილი, დადებითად შეფერილი ემოციონალური პროცესი. 2. მიზანი, მისწრაფება, მოთხოვნილება. *ინტერესის* ქვეშ ესმით *მოთხოვნილებითი მიმართება* ან *მოტივაციური მდგომარეობა*, რომელიც დამუხტულია შემეცნებითი საქმიანობის ამაღლებული სურვილით. ინტერესი, ასევე, შეიძლება გავიგოთ როგორც ერთ-ერთი ემოცია, რომელიც ახლოსაა გაკვირვებასთან, ცოდნისმოყვარეობასთან. განასხვავებენ ინტერესის *ემოციონალურ* და *ნებისყოფით* მხარეებს. ემოციონალური მხარე გულისხმობს ინტელექტუალურ ემოციას, ხოლო ნებისყოფითი მხარე – ძალისხმევას, რომელიც დაკავშირებულია ინტელექტუალური სიმნელების გადალახვასთან, დამლევასთან. ჩვეულებრივი ადამიანი ინტერესს განიცდის უფრო ხშირად, ვიდრე ნებისმიერ სხვა ემოციონალურ მდგომარეობას. ინტერესი ადამიანის საბაზო ემოციაა, მუშაობაში მთავარი მოტივატორი და შემოქმედებითი საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი.

● **ინტერვალური სკალა** – სკალი სახეობა, რომელიც აგებულია რიცხვთა ინტერვალზე. ინტერვალური გაზომ-

ვა გულისხმობს ობიექტებისათვის ციფრობრივი მაჩვენებლების მინიჭებას. *ინტერვალური სკალა* ითვალისწინებს განსაზღვრულ მანძილებს სკალის ნებისმიერ ორ რიცხვს შორის. სკალის ნულოვანი წერტილი შეირჩევა ნებისმიერად. *ინტერვალური სკალის* მაგალითებია: ტემპერატურული, ინტელექტის სტანდარტიზირებული ტესტირების სკალები და სხვ.

● **ინტერვენცია** (< *ლათ. interventio* ჩარევა) – ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს შიდა საქმეებში ძალადობრივი სამხედრო, პოლიტიკური, საინფორმაციო ან ეკონომიკური ჩარევა, რომელიც არღვევს მის სუვერენიტეტს. *ინტერვენცია* აგრესიის აქტია და ითვლება სამხედრო დანაშაულად. *პედაგოგიკური ინტერვენცია*: პედაგოგიკურ პროცესში ჩარევა და მასში გარკვეულ ქმედებათა განხორციელება; მოქმედება.

● **ინტერვენციაზე რეაგირება** – პედაგოგიური პროცესი, რომელშიც კომბინირებულადაა გამოყენებული *სკრინინგი, დიაგნოსტიკა, ინტერვენციები* და *პროგრესის მონიტორინგი*.

● **ინტერვიუ** (< *ინგლ. interview*) – წინასწარ შემუშავებული გეგმის მიხედვით მკვლევარი ინტერვიუერის საუბარი ერთ ან ერთზე მეტ პირთან (რესპონდენტებთან), რომელთა პასუხები წარმოადგენს პირველად მასალას შემდგომი კვლევისა და განზოგადებისათვის.

● **ინტერვიუერი** – პიროვნება, რომელსაც მიჰყავს ინტერვიუირება.

● **ინტერვიუირება** – 1. პირველადი მასალის შეგროვების მეთოდი სოცილოგიურ, პედაგოგიკურ, ფსიქოლოგიურ

და სხვა კვლევებში ინტერვიუს საშუალებით; 2. ინტერვიუ-
ერის მიერ ინტერვიუს ადების პროცესი.

● **ინტერვიუების მეთოდი კვლევაში** – პედაგოგი-
კურ კვლევაში ეს არის პედაგოგიკური ვერბალურ-კომუნი-
კაციური მეთოდი, რომელიც მდგომარეობს საუბრის წაყვა-
ნაში მკვლევარსა და რესპონდენტს შორის წინასწარ დამუ-
შავებული გეგმით. ეს მეთოდი საუბრის სახესხვაობაა, მისი
ახალი მოდიფიკაცია. იგი გამოიყენება იშვიათად და მკვლე-
ვართა შორის ვერ პოულობს აქტიურ მომხრეებს. ინტერვი-
უება, ჩვეულებრივ, გულისხმობს პუბლიკურ განხილვას.
მკვლევარი სვამს კითხვებს გარკვეული თანამიმდევრობით.
პასუხები მზადდება წინასწარ. მაგრამ ეს წინასწარ მომზა-
დებული პასუხებიც ყოველთვის არ არის სამართლიანი.

● **ინტერიორიზაცია** (< *ფრანგ. intériorisation* გადასე-
ლა გარედან შიგნით; *ლათ. interior* შინაგანი) – **მეტყველე-
ბის გარეგანი ფორმიდან მის შინაგან ფორმაში გადასვლა**;
ადამიანური ფსიქიკის შინაგანი სტრუქტურების ფორმირე-
ბა გარეგანი სოციალური საქმიანობის შეთვისების, ცხოვრე-
ბისეული გამოცდილების მითვისების, ფსიქიკური ფუნქცი-
ების ქმნადობის, და მთლიანობაში – განვითარების მეშვე-
ობით. ჩვენ შეგვიძლია ვიფიქროთ და ჩვენთვის ვილაპა-
რაკოთ, ისე, რომ სხვებს ხელი არ შეუშალოთ, გვაქვს სა-
განთა სახეებით ოპერირების უნარი მაშინაც, როცა მოწყვე-
ტილი ვართ ამ საგნებს, შეგვიძლია გადავლახოთ დროცა და
სივრცეც და გონებით გადავერთოთ აწმყოდან წარსულში,
წარსულიდან მომავალში და აქტიურად ჩავერთოთ აწ
გარდასულ თუ შესაძლო მომავალ მოვლენებში – მხოლოდ
ინტერიორიზაციის წყალობით. ინტერიორიზაციის არსებო-

ბის უმნიშვნელოვანესი საშუალებებია *სიტყვა* და *მეტყველებითი მოქმედებები*. ფსიქოლოგიაში ტერმინი *ინტერიორიზაცია* დაამკვიდრეს ფრანგული ფსიქოლოგიური სკოლის წარმომადგენლებმა. შემდგომში მრავალი მუშაობდა მასზე, *პიერ ჟანე*, *ჟან პიაჟე*, *ანრი ვალონი* და სხვ.

● **ინტერნალიზაცია** (< *ლათ. interims* შინაგანი) – შინაგანი სტრუქტურების ათვისების პროცესი, რომლის შედეგად ისინი შინაგანი რეგულატორები ხდება. *სოციოლოგიაში ინტერნალიზაციას* განსაზღვრავენ როგორც საზოგადოებისათვის სუბიექტურიდან ობიექტურში ცოდნის გადასვლის პროცესს. ამის შემდეგ იგი შეიძლება გადაეცეს შთამომავლობებს. *ფსიქოლოგიაში ინტერნალიზაციას* ანუ *ინტერიორიზაციას* უწოდებენ გარეგანი რეალური ქმედებების, საგანთა თვისებების, ურთიერთობათა სოციალური ფორმების გადასვლას (გარდაქმნას) პიროვნების მდგრად შინაგან თვისებებში, ინდივიდის მიერ საზოგადოებაში გამომუშავებული ნორმების, ფასეულობების, წარმოდგენების, რწმენის, მიზანდასახულობის და მისთანათა ათვისების გზით. ნ. *ინტერიორიზაცია*.

● **ინტერნეტი** (< *ინგლ. internet, МФА: [ˈɪn.tə.net]*) – გაერთიანებული კომპიუტერული ქსელების მსოფლიო სისტემა, რომელიც აგებულია IP-სა და IP-პაკეტების მარშრუტიზაციის ბაზაზე. *ინტერნეტი* ქმნის გლობალურ საინფორმაციო სივრცეს. იგი მსოფლიო ობიექტებისათვის (World Wide Web, WWW) და მონაცემთა გადაცემის მრავალი სხვა სისტემისათვის (პროტოკოლებისათვის) წარმოადგენს ფიზიკურ საფუძველს. ხშირად მოიხსენიება როგორც *მსოფლიო ქსელი* ან *გლობალური ქსელი*. სადღეისოდ სიტყვა „ინტერ-

ნეტ“-ში უმეტესად იგულისხმება *მსოფლიო ობობა* და მასში მისაწვდომი ინფორმაცია, და არა *ფიზიკური ქსელი*.

● **ინტერნეტ-პროვაიდერი** (ზოგჯერ უბრალოდ **პროვაიდერი**; ინგლ. *internet service provider*, შემოკლ. *ISP*; ინტერნეტმომსახურების მიმწოდებელი) – ორგანიზაცია, რომელიც იძლევა ინტერნეტის ქსელში შესვლისა და ინტერნეტთან დაკავშირებული სხვა მომსახურებით სარგებლობის საშუალებას.

● **ინტეროგატიული** (< ინგლ. *interrogative*) – კითხვითი.

● **ინტერპერსონალური** (< ლათ. *interpersonal*) – 1. რაც ეხება ისეთ თეორას ან ცნებებს, რომლებსაც აქვთ მიმართება იმასთან, თუ როგორ ურთიერთმოქმედებენ ერთმანეთზე პიროვნებები, საპირისპიროდ ინტრაპერსონალური კონცეფციებისა, რომლებიც ცენტრირებულია ცალკეული ინდივიდების განვითარებისა და ქცევის შესწავლაზე; 2. ფართო გაგებით: რაც მიუთითებს ადამიანთა შორის მიმართებებზე; 3. პიროვნებათაშორისი.

● **ინტერპერსონალური (პიროვნებათაშორისი) ინტელექტი** – საკუთარი სამუშაოს კარგად დაუფლებისა და სხვების მოტივირების უნარი; სხვა ადამიანთა განწყობების, განზრახვების, მოტივაციებისა და გრძნობების აღქმისა და დანახვის უნარი. *ინტერპერსონალური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: სწორად შეიგრძნობს თანაკლასელთა განწყობებს, კითხულობს თანაკლასელთა განზრახვებსა და სურვილებს, მსგავს ემოციებს შორის ადვილად ამჩნევს განსხვავებას.

● **ინტერპერსონალური ტიპი** (ინტელექტის) — ინტელექტის ეს ტიპი ეხება გაგებასა და სხვა ადამიანებთან ეფექტურ ურთიერთმოქმედებებს. როცა ადამიანებს შეუძლიათ სხვებს მოუსმინონ ყურადღებით, დაამყარონ ეფექტური ურთიერთობა სხვებთან და იციან, როგორ მოახდინონ მათზე ზემოქმედება, რეაგირებენ სპონტანურად და შეუძლიათ გააცინონ ადამიანები, თავს კომფორტულად გრძნობენ, როცა, მაგალითად, აძლევენ და ღებულობენ კომენტარებს, მიჰყავთ მოლაპარაკებები, ასწავლიან და შეუძლიათ მისცენ მოსწავლეებს გაცნობიერებული ცოდნა და სხვ., მაშინ ისინი ფლობენ მაღალგანვითარებულ ინტერპერსონალურ ინტელექტს.

● **ინტერპრეტაცია** (< *ლათ. interpretatio* განმარტება) — ტერმინი მრავალმნიშვნელობიანია. მათემატიკაში, ლოგიკაში, მეცნიერების მეთოდოლოგიაში და შემეცნების თეორიაში მისი განსაზღვრაა: მნიშვნელობათა (გააზრებების) ერთობლიობა, რომელიც ამა თუ იმ ხერხით ეძლევა რომელიმე საბუნებისმეტყველო ან აბსტრაქტულ-დედუქციური თეორიის ელემენტებს (გამოსახულებებს, ფორმულებს, სიმბოლოებს და სხვ.). იმ შემთხვევაში კი, როცა ასეთ გააზრებას ექვემდებარება ამ თეორიის ცალკეული ელემენტები, მაშინ ამბობენ სიმბოლოების, ფორმულების და სხვათა ინტერპრეტაციის შესახებ. *ინტერპრეტაციის* ცნებას დიდი გნოსეოლოგიური მნიშვნელობა გააჩნია: იგი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მეცნიერული თეორიებისა და მათი აღმწერი დარგების ურთიერთშეპირისპირებისას მაშინ, როცა თეორიის აგების სხვადასხვა ხერხზე და მათ შორის მიმართებათა ცვლილებების დახასიათებაზეა საუბარი, შემეცნე-

ბის განვითარების პროცესში. კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა გააჩნია ამ ცნებას აბსტრაქტულ-დედუქციურ ლოგიკურ-მათემატიკურ თეორიებში; ხელოვნებაში *ინტერპრეტაციის* ცნება ასეთია: სახის, თემის, ლიტერატურული ან მუსიკალური ნაწარმოებისა და სხვ. ახლებური შემოქმედებითი გააზრება და გახსნა.

● **ინტერპრეტირება** – იგივეა, რაც *ინტერპრეტაცია*.

● **ინტერპოლაცია** (< *ლათ. inter* შორის + *polire* ვასწორებ, ვცვლი) – გამოყენებით მათემატიკაში: ცნობილი სიდიდეების დისკრეტული ნაკრების მიხედვით სიდიდის შუალედური მნიშვნელობების პოვნის ხერხი.

● **ინტერპოლირება** – იგივეა, რაც *ინტერპოლაცია*.

● **ინტერსუბიექტური** (< *ლათ. inter* შორის + *subiectum* სუბიექტი) – სუბიექტთაშორისი. შემეცნების ინტერსუბიექტური ხერხი შემოიღო *კარლ როჯერსმა* 1950 წელს. შემეცნების ობიექტური და სუბიექტური ფორმების ინტეგრირებულ ფენომენს როჯერსმა უწოდა *ინტერსუბიექტური ანუ ფენომენოლოგიური* ცოდნა. პიროვნების გაგებისადმი ინტერსუბიექტური მიდგომა აღიარებს სხვა ინდივიდებთან კავშირის წამყვან როლს პიროვნების განვითარებისათვის.

● **ინტერფეისი** (< *ინგლ. interface* შეუღლება, ტიხრი) – ორი სისტემის, მოწყობილობის ან პროგრამის განაწილების საზღვარი, რომელიც განისაზღვრება მათი ხასიათით, შეერთებისა და გაცვლა-გამოცვლის სიგნალების მახასიათებლებით და ა. შ. უნიფიცირებული ტექნიკური და პროგრამული საშუალებებისა და წესების (აღწერების, შეთანხმებების, პროტოკოლების) ერთობლიობა, რომელიც გამოთვლით სისტემაში უზრუნველყოფს მოწყობილობათა და/ან პროგრამე-

ბის ურთიერთქმედებას ან სისტემების შეუღლებას. *ინტერფეისის* ცნება ვრცელდება იმ სისტემებზეც, რომლებიც არ წარმოადგენს გამოთვლითს ან ინფორმაციულს. სიტყვა გამოიყენება ორი გაგებით. ვიწრო გაგებით: პროგრამული გარემოს გარეგანი სახე, რომელიც უზრუნველყოფს დიალოგს მოსარგებლესთან. თანამედროვე პროგრამულ გარემოებში მიღებულია გრაფიკული ინტერფეისი, რომელიც აგებულია ფანჯრებისა და პიქტოგრამების სისტემაზე. ფართო გაგებით: პირობებისა და მოლაპარაკებების სისტემა ტექნიკური მოწყობილობების, ადამიანების, პროგრამებისა და სხვათა შორის სიგნალების, ინფორმაციების გაცვლის შესახებ.

● **ინტერფერენცია** (< ლათ. *inter* ურთიერთ, შორის + *ferio* ვურტყამ, ვამარცხებ) – ერთდროულად განხორციელებადი ფსიქიკური პროცესების ურთიერთჩახშობა; განპირობებულია გასანაწილებელი ყურადღების შემოსაზღვრული მოცულობით.

● **ინტრაეგოიზმი** – შიგაჯგუფური ნოუმენი. ვლინდება პიროვნებათაშორის მიმართებებში როგორც ეგოცენტრიზმი – ინდივიდუალიზმისა და ეგოიზმის ქვედა უკიდურესი ფორმა.

● **ინტრაპერსონალური** (< ლათ. *intrapersonal*) — რაც ეხება მიმართებებს პიროვნების ნაწილებს შორის, შიდაპიროვნული.

● **ინტრაპერსონალური** (შიდაპიროვნული) **ინტელექტი** – თვითშემეცნების უნარი; საკუთარი გრძნობების, მოტივებისა და სურვილების შეცნობისა და შეფასების უნარი; თვითდისციპლინის უნარი; საკუთარი ცხოვრებისა და სწავლის პროცესის მართვის უნარი; *ინტრაპერსონალური ტი-*

პის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: სწორად ამოიცნობს საკუთარი საქციელის მოტივს, თანაკლასელებთან წარმატებული ურთიერთობების დასამყარებლად სწორად იყენებს საკუთარი თავის შესახებ ცოდნას.

● **ინტრაპერსონალური ტიპი** (ინტელექტის) — ინტელექტის ეს ტიპი ეხება თვითაღქმის დონეს. როცა ადამიანებმა იციან, თუ როგორ დაგეგმონ თავიანთი ცხოვრება, იციან, თუ რა მიზნები დაისახონ მოცემულ პირობებში, მაშინ ისინი ფლობენ მაღალგანვითარებულ ინტრაპერსონალურ ინტელექტს. ადამიანის შინაგანი სამყარო მოიცავს ამ უნარებს, და იმასაც, რასაც *დენიელ გოულმანი* ემოციონალურ ინტელექტს უწოდებს.

● **ინტროვერსია** (< *ლათ. intro* მოძრაობა შიგნით + *ver-to* მობრუნება) – ადამიანის თვისება, რომელიც ხასიათდება დომინირებული ორიენტაციით საკუთარ შინაგან სამყაროზე. ცნების ავტორი არის შვეიცარიელი ფსიქიატრი *კარლ იუნგი*, რომელმაც *ინტროვერსიისა* და მისი საწინააღმდეგო *ექსტრავერსიის* (ე. ი. დომინირებული ორიენტაციით გარესამყაროზე) კრიტერიუმების მიხედვით გამოყო შესაბამისად პიროვნების ტიპები – *ინტროვერტები* და *ექსტრავერტები*. *ზიგმუნდ ფროიდის* თანახმად *ინტროვერსია* არის ფსიქონევროზით დაავადების მუდმივი და აუცილებელი პირობა.

● **ინტროსპექცია** (< *ლათ. introspecto* ვიყურები შიგნით) – იგივეა, რაც *თვითდაკვირვება* არის ფსიქოლოგიური დაკვირვების მეთოდი, რომელიც მდგომარეობს საკუთარი ფსიქიკური პროცესების დაკვირვებაში რაიმე ინსტრუმენტების ან ეტალონების გამოყენების გარეშე. ეს არის ადამიან-

ნის მიერ საკუთარი აქტიურობის სიღრმისეული გამოკვლევა და შემეცნება. აქტიურობაში იგულისხმება: ცალკეული აზრები, სახეები, გრძნობები, განცდები, აზროვნების აქტები, რომელთაც ასტრუქტურირებს ცნობიერება.

● **ინტუიცია** (< ლათ. *intuitio* ჭვრეტა < *intueor* დაჟინებით ვუყურებ) – 1. მიხედვრა, შორსმჭვრეტელობა, უშუალო, სტიქიური გრძნობა, გარემო ვითარებაში გარკვევის უნარი, რომელიც ემყარება ადრინდელ გამოცდილებას; ალ-ლო. 2. აზროვნებითი პროცესი, რომელიც მდგომარეობს სინამდვილის უშუალო წვდომაში, ამოცანის ამოხსნის პრაქტიკულად მომენტალურ მონახვაში, ლოგიკური კავშირების არასაკმარისი გაცნობიერებისას. *ინტუიცია* ემყარება ქვეცნობიერს, წარმოსახვას, ემპათიას, გონების გამჭრიახობას, ალლოს. ინტუიციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის შემოქმედებითი საქმიანობისათვის, როცა აუცილებელია ახალი ცოდნის აღმოჩენა ან გამოყენება რეალობის გარდაქმნის ან სრულყოფისას. ამოცანის ამოხსნის პროცესში ადამიანის ინტელექტი და მისი *ინტუიცია* ერთიანობას ქმნიან. ისე, რომ ინტუიციურისა და ლოგიკურის ურთიერთდაპირისპირება მთლად კორექტული ვერ არის. *ინტუიცია* ადამიანის გულისა და გონების ურთიერთჰარმონიულობის ხარისხითაა განპირობებული, იგი ამ ჰარმონიულობაში აღმოცენდება. რაც უფრო ურთიერთჰარმონიულია ადამიანის გული და გონება, მით უფრო განვითარებულია მისი *ინტუიცია*.

● **ინტუიციური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ხორციელდება როგორც სიტუაციის უშუალო „აღქმა“, ამოხსნის „დანახვა“, მისი მიღების გზებისა და პირობე-

ბის გაცნობიერების გარეშე. ასეთი აზროვნება შეკუმშულია დროში, მასში არ არის ეტაპებად დაყოფა, იგი წარმოდგენილი იყო ცნობიერებაში. საპირისპიროა *ანალიზური აზროვნება*.

● **ინფანტილიზმი** (< *ლათ. infantilis* საბავშვო) – შეჩერება, დაყოვნება ორგანიზმის განვითარებაში; ადამიანის ფსიქიკაში, ქცევასა და ფიზიკურ იერში იმ თავისებურებათა შენარჩუნება, რომლებიც მახასიათებელი იყო უფრო ადრეული ასაკისათვის. *ფსიქიკური ინფანტილიზმი* – ბავშვის ჩამორჩენილობა პიროვნულ განვითარებაში (ზოგადი განუვითარებლობა, სპეციფიკური გადახრები). *სოციალური ინფანტილიზმი* – სოციალური განუვითარებლობა, რომელიც ვლინდება ბავშვის სოციალიზაციის პროცესში და აისახება მის სოციალურ განვითარებასა და აღზრდაზე. *ფიზიკური ინფანტილიზმი* – ბავშვის ფიზიკური განუვითარებლობა (სიმაღლეში ზრდის შენელება, ორგანიზმის სისუსტე). მიზეზი შეიძლება იყოს ინფექციური დაავადებები, ინტოქსიკაციები, არასრულფასოვანი კვება.

● **ინფორმანტი** – პიროვნება, რომელიც ჩართულია კვლევაში და მკვლევარს აძლევს გარკვეულ ინფორმაციას მის კითხვებზე პასუხების სახით.

● **ინფორმატიკა** (< *გერმ. informatik*) – მეცნიერება *ინფორმაციის* შეგროვების, შენახვის, დამუშავების, გადაცემის, ანალიზისა და შეფასების მეთოდებისა და პროცესების შესახებ. გამოყენებულია კომპიუტერული ტექნოლოგიები, რომლებიც უზრუნველყოფენ გადაწყვეტილებების მიღებისათვის მისი გამოყენების შესაძლებლობას. ტერმინი შემოიღო *კარლ შტეინბუხმა*.

● **ინფორმაცია** (< ლათ. *informatio* განმარტება, გადმოცემა, თხრობა, ცნება რაიმის შესახებ < *informare* სახის, ფორმის მიცემა, სწავლება; აზროვნება, წარმოსახვა) – ფაქტობრივი მონაცემებისა და მათ შორის დამოკიდებულებათა შესახებ ცოდნის ერთობლიობა. ეს არის ერთ-ერთი რესურსი, რომელსაც ადამიანი იყენებს შრომით საქმიანობასა და ყოფაცხოვრებაში. *ინფორმაცია*, როგორც წარმოების პროდუქტი, ხასიათდება შემდეგი თავისებურებებით: არ მცირდება გამოყენების დროს, ადვილია მისი ტრანსპორტირება ნებისმიერ მანძილზე, ერთდროულად მრავალ მომხმარებელს შეუძლია მისი გამოყენება, მისი წარმოება შეიძლება უსაზღვრო მასშტაბებში, რადგანაც ინფორმაციაში მოთხოვნილებას საზღვარი არა აქვს.

● **ინფორმაციული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის ახალი, აქტიურად განვითარებადი დარგი, რომელიც აღზრდის, სწავლებისა და განათლების მართვის სისტემაში იკვლევს ინფორმაციულ პროცესებს.

● **ინფორმაციული ტექნოლოგიები** – ინფორმაციის ძიების, შეგროვების, მიღების, გარდაქმნის, გადაცემის, შენახვის, გავრცელებისა და გამოყენების პროცესები, მეთოდები და საშუალებები, ასევე, ასეთი პროცესებისა და მეთოდების განხორციელების ხერხები.

● **ინჰიბიცია** (< ლათ. *inhibitio* შეკავება, შეჩერება) – ამა თუ იმ რეაქციების, პროცესების, აქტიურობის ჩახშობა, დათრგუნვა, შენელება ან შეწყვეტა. *სოციალური ინჰიბიცია* – საქმიანობის შედეგების გაუარესება იმის გამო, რომ ადამიანი მას ახორციელებს სხვა პირის ან პირთა, როგორც რეალურის, ისე წარმოსახვითის, თანდასწრებით. *ვასილიტა-*

ცია და ინჰიბიცია მიეკუთვნება პედაგოგის ინდივიდუალურ-ტიპოლოგიურ თვისებებს.

● **ირადიაცია** (< ლათ. *irradio* შუქს გამოცემ, გამოვასხივებ) – 1. ოპტიკური მოვლენა, როდესაც ნათელი საგნები ბნელ ფონზე უფრო დიდად ჩანან, ვიდრე სინამდვილეში არიან. 2. აღზნების ან შეკავების პროცესის გავრცელება ცენტრალურ ნერვულ სისტემაში. 3. ტკივილის შეგრძნების გავრცელება ნატკენ უბანს ან ორგანოს დაშორებულ ნაწილში.

● **ირაციონალიზმი** (< ლათ. *irrationalis* არაგონიერი, არალოგიკური) – ფილოსოფიური კონცეფციები და სწავლებები, რომლებიც ზღუდავენ ან საერთოდ უარყოფენ, რაციონალიზმის საპირისპიროდ, გონების როლს სამყაროს გაგებაში. ირაციონალიზმი გულისხმობს, რომ არსებობს მსოფლშეცნობის მხარეები, რომლებიც მიუწვდომელია გონებისათვის და მისაწვდომია მხოლოდ ინტუიციის, გრძნობების, ინსტინქტის, გამოცხადების, რწმენისა და მისთანებისათვის. ამრიგად, ირაციონალიზმი ადასტურებს სინამდვილის ირაციონალურ ხასიათს.

● **ირელევანტურობა** (< ინგლ. *irrelevant* უადგილო, შეუსაბამო) – ინფორმაციულ ძიებაში: დოკუმენტის ძიებითი სახისა და ძიებითი მოთხოვნის სემანტიკური შეუსაბამობა. უფრო ზოგადი აზრით: არაადეკვატურობა. ირელევანტურია ის, რაც საქმეს არ ეხება, საქმესთან შეუსაბამოა, არარელევანტური. ირელევანტურობა – რეაქციის ლოგიკური დამოუკიდებლობაა სტიმულისაგან. ირელევანტური – უადგილო, შეუსაბამო, შეუფერებელი, უმნიშვნელო, რაც საქმეს არ ეხება; სინონიმებია: მეორეხარისხოვანი, არაარსებითი.

3

● **კაბინეტურ-ლაბორატორიული სისტემა** – სწავლების ორგანიზაციის ისეთი სისტემა, როცა სასწავლო პროცესი მიმდინარეობს საგნობრივ კაბინეტებსა და ლაბორატორიებში. სასწავლო კაბინეტებში შეისწავლება ჰუმანიტარული საგნები, ხოლო ლაბორატორიებში – საბუნებისმეტყველო-მათემატიკური, ტექნიკური და ზოგიერთი სხვა საგანი. კაბინეტები და ლაბორატორიები აღჭურვილია შესაბამისი სასწავლო ლიტერატურით, ლექსიკონებითა და ცნობარებით, დიდაქტიკური მასალებით, სასწავლო თვალსაჩინოების საშუალებებითა და ლაბორატორიული მოწყობილობებით, რაც იძლევა აქტიურ შემეცნებით საქმიანობაში მოსწავლეთა ჩართულობის საშუალებას და ხელს უწყობს დადებითი სასწავლო მოტივაციის ფორმირებას.

● **კავშირების დიაგრამა** – დიაგრამა, რომელიც რეალიზებულია ხისებრი სქემით, რომელზეც გამოსახულია სიტყვები, იდეები, ამოცანები ან სხვა ცნებები. ისინი ერთმანეთთან დაკავშირებულია ტოტებით, რომლებიც ცენტრალური ცნებიდან ან იდეიდან მომდინარეობენ. ამ ტექნიკის საფუძველია „რადიანტული აზროვნების“ პრინციპი. ეს პრინციპი ეხება ასოციაციურ აზროვნებით პროცესებს, რომელთა ამოსავალი ანუ მოდების წერტილია ცენტრალური ობიექტი (რადიანტი – ცის სფეროს წერტილი, რომლიდანაც თითქოს ამოდის თანამიმართული სხეულების ხილული გზები. ასეთია, მაგალითად, ერთი ნაკადის მეტეორები). ეს მიუთითებს შესაძლო ასოციაციათა, და მაშასადამე, ტვინის

შესაძლებლობათა ამოუწურაობაზე. ჩაწერის ასეთი ხერხი კავშირების დიაგრამას აძლევს საშუალებას, უსაზღვროდ იზარდოს და სრულიყოს. კავშირების დიაგრამები გამოიყენება იდეების ვიზუალიზაციის, სტრუქტურიზაციისა და კლასიფიკაციის შესაქმნელად ნებისმიერი საქმიანობისას და სასწავლო პროცესშიც. „კავშირების დიაგრამის“ სინონიმებია: „ინტელექტ-რუკა“, „აზრების რუკა“, „ასოციაციური რუკა“.

● **კაზუალურობა** (< ლათ. *casualis* < *casus* შემთხვევა) – შემთხვევითი, ერთეულადი, რომელიც განზოგადებას არ ექვემდებარება.

● **კათედრა** (< ბერძ. *καθέδρα* ჯდომა) – 1. ძველ საბერძნეთსა და რომში: ადგილი მჭევრმეტყველთა და ფილოსოფოსთა გამოსვლებისთვის. 2. ქრისტიანულ ეკლესიაში: ამადლებული ადგილი, საიდანაც ქადაგებენ. 3. ეპისკოპოსის (მღვდელმთავრის) სავარძელი მსახურებისას. გადატანითი მნიშვნელობით – ეპარქია. 4. სასწავლო დაწესებულებებში, ლექტორიუმებში, სააქტო დარბაზებში – ადგილი მასწავლებლის ან მომხსენებლისათვის. 5. უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში: ფაკულტეტის ძირითადი სტრუქტურული ერთეული, რომელიც ახორციელებს მსმენელების, სტუდენტებისა და კურსანტების მომზადებას გარკვეული სპეციალიზაციის ჩარჩოებში. უმაღლეს სასწავლებელში კათედრის საქმიანობაში შედის: სასწავლო, მეთოდოკური და მეცნიერულ-კვლევითი მუშაობა ერთ ან რამდენიმე მონათესავე დისციპლინაში, აღმზრდელოითი მუშაობა სტუდენტებს შორის, ასევე, მეცნიერულ-პედაგოგიური კადრების მომზადება, სპეციალისტების კვალიფიკაციის ამაღლება. კათედ-

რას განაგებს, როგორც წესი, პროფესორი, მეცნიერებათა დოქტორი. მის შემადგენლობაში შედიან: პროფესორები, დოცენტები, ასისტენტები, უფროსი მასწავლებლები, უფროსი და უმცროსი მეცნიერი მუშაკები, ასპირანტები და სხვ. კათედრას აქვს თავისი სასწავლო ლაბორატორიები და კაბინეტები. კათედრის მოვალეობაში შედის: ლექციების, ლაბორატორიული, სემინარული, პრაქტიკული და სხვ. მეცადინეობების ჩატარება, სასწავლო და საწარმოო პრაქტიკის, კვლევითი მუშაობის, საკურსო და სადიპლომო პროექტების ხელმძღვანელობა, საკურსო გამოცდებისა და ჩათვლების ჩატარება და სხვ.

● **კალენდარულ-თემეტიკური გეგმა** – გეგმა, რომელიც დგება ერთ სასწავლო საგანში და მოიცავს თემების ჩამონათვალს, მათი შესწავლის ამოცანებს, თემებზე გამოყოფილი საათების რაოდენობას, გაკვეთილის ტიპის განსაზღვრას, საგანთაშორის კავშირებს, მეთოდოკურ უზრუნველყოფას. კალენდარული გეგმით მუშაობა იძლევა პროგრამის შესრულების გარანტიას, იცავს მოსწავლეებს გადატვირთვისაგან.

● **კამპუსი** (< *ლათ. campus*) – საუნივერსიტეტო (საინსტიტუტო, სტუდენტური) ქალაქი. ეს არის საგანმანათლებლო კომპლექსი (ქალაქი) შესაბამისი ფინანსურ-ტექნიკური ბაზითა და ინფრასტრუქტურით. ზოგჯერ *კამპუსს* უწოდებენ განცალკევებულ ტერიტორიას, რომელიც ეკუთვნის მსხვილ კომპანიას (შიგასაფირმო ინფრასტრუქტურის ჩართვით, მაგალითად, კორპორაციული უნივერსიტეტი). ასევე, *კამპუსი* შეიძლება ეწოდოს ნაგებობათა კომპლექსს, რომე-

ლიც შედგება ტერიტორიის-, კომუნიკაციების-, შენობების-, გზების-, ქონებისა და ხალხისგან.

● **კამუფლაჟი** (< *ფრანგ. camouflage* შენიღბვა) – შენიღბული შეფერილობა, რომელსაც ღებულობენ ხალხის, შეიარაღების, ტექნიკის და სხვათა შემჩნევადობის შემცირების მიზნით.

● **კანონზომიერება** – რეალური სამყაროს მოვლენებს შორის აუცილებელი, არსებითი, მუდმივად განმეორებადი ურთიერთკავშირი, რომელიც განსაზღვრავს ბუნების, საზოგადოებისა და სულიერი კულტურის ქმნადობისა და განვითარების პროცესის ეტაპებსა და ფორმებს. განარჩევენ ზოგად, სპეციფიკურ და უნივერსალურ კანონზომიერებებს.

● **კანცლერი** (< *გერმ. Kanzler* < *ლათ. cancellarius* მდივანი ბარიერთან, რომელიც სასამართლოს ყოფს პუბლიკისაგან) – სხვადასხვა ქვეყანაში იმ თანამდებობებისა და წოდებების მთელი რიგის დასახელება, რომელთაც აქვთ საერთო ისტორიული წარმოშობა. ამ ბოლო წლებში *კანცლერი* დაერქვა უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელს.

● **კარტოთეკა** (< *ძვ. ბერძ. χάρτης* პაპირუსის ფურცელი + *θήκη* შენახვის ადგილი) – მონაცემთა მოწესრიგებული კრებული, როგორც წესი, პატარა ფორმატის ბარათებზე. წარმოადგენს კატალოგს. ყოველი ბარათი არის ინფორმაციული ერთეული და შეიცავს ცნობებს ამა თუ იმ შენახული ობიექტის შესახებ, გარკვეული ნიშნის მიხედვით ამ ობიექტის ძიების გაადვილების მიზნით. მოწესრიგება აუცილებლად ხორციელდება ლოგიკური კრიტერიუმების, ანბან-

ნის, ქრონოლოგიური თანამიმდევრობის თუ სხვა რომელიმე ნიშნის მიხედვით.

● **კატალოგი** (< ბერძ. *κατάλογος*) – ზოგად შემთხვევაში, ობიექტების შესახებ ინფორმაციების რომელიმე სია, რომელიც შედგენილია ამა თუ იმ ნიშნის მიხედვით ამ ობიექტების ადვილად მოძიების მიზნით.

● **კატეგორია** (< ძვ. ბერძ. *κατηγορία* გამონათქვამი; ნიშანი) – მეცნიერული ცნება, რომელიც გამოხატავს სინამდვილის გარკვეული მოვლენის ყველაზე არსებით თვისებებსა და მიმართებებს. ფართო გაგებით ეს არის ზოგადი ან სპეციალური აპრიორული ცნება, რომელიც გამოიყენება თეორიის აგებისას. პედაგოგიკის კატეგორიები – ცნებები, რომლებიც პედაგოგიკურ მეცნიერებათა საფუძველს შეადგენს და შეისწავლება როგორც პედაგოგიკის განყოფილებები. პედაგოგიკის კატეგორიებზე საუბრისას მეცნიერებს შორის აზრთა სხვადასხვაობაა, მაგრამ ყველა თანხმდება იმაში, რომ ასეთებად ჩაითვალოს: განათლება, აღზრდა, სწავლება და განვითარება. კატეგორიის შესწავლა მდგომარეობს არსებათა ყველაზე უფრო ფუნდამენტალური და ფართო კლასების განსაზღვრაში.

● **კაუზალურობა** (< ლათ. *causalis* მიზეზობრივი) – მიზეზობრიობა; ხდომილობათა მიზეზობრივი ურთიერთგანპირობებულობა დროში. **კაუზალური მეთოდი** – კვლევის მეთოდი, რომლის მიზანია მოვლენებს შორის აუცილებელი კავშირების მონახვა, როცა ერთ-ერთი მათგანი გვევლინება მიზეზად, რომელიც წარმოშობს მეორე მოვლენას, შედეგად წოდებულს.

● **კაუზომეტრია** (< *ლათ. causa* მიზეზი + *ბერძ. μετρεω* ვზომავ) – მეთოდика, რომლის მეშვეობითაც ვლინდება მოტივების, არჩევანის, საქციელის მიზეზები და სათავეები. მისი მეშვეობით შესაძლებელია შედეგობრივი კავშირების დასაბუთება. ეს არის პიროვნების ცხოვრებისეული გზისა და ფსიქოლოგიური დროის სუბიექტური სურათის (ავტობიოგრაფია, თვითდახასიათება და სხვ.) კვლევის მეთოდი.

● **კვაზიპროფესიონალური საქმიანობა** (< *ლათ. quasi* ვითომ, ვითომცდა) – პედაგოგიური საქმიანობის იმიტაცია: „გაკვეთილი“, „სიტუაცია“, „აღმზრდელობითი მუშაობის გეგმის შედგენა“ და სხვ.

● **კვალიმეტრია** (< *ლათ. quales* ხარისხი + *ძვ. ბერძ. μετρεω* ვზომავ) – მეცნიერული დისციპლინა, რომლის კვლევის საგანია პროდუქციის ხარისხის შეფასების რაოდენობრივი მეთოდები.

● **კვალიფიკაცია** (< *ინგლ. quality* ხარისხი, ღირსების გამოვლენის აზრით) – პროფესიული ცოდნის, უნარებისა და ღირებულებების ფლობის დონე, რომელიც დასტურდება პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ გაცემული პროფესიული დიპლომით.

● **კვალიფიკაციის ამაღლების კურსები** – სახალხო მეურნეობის ხელმძღვანელი მუშაკებისა და სპეციალისტების კვალიფიკაციის ამაღლების ფორმა, რომელიც იქმნება სამინისტროებსა და უწყებებში, საწარმოებში, სამეცნიერო-კვლევით და საპროექტო-კონსტრუქტორულ ორგანიზაციებში, უმაღლეს და საშუალო სპეციალურ სასწავლო დაწესებულებებში, კვალიფიკაციის ამაღლების ინსტიტუტებსა და მათ ფილიალებში.

● **კვანტორი** (< *ლათ. quantum* რამდენი) – ზოგადი სახელწოდება ლოგიკური ოპერაციებისათვის, რომლებიც ზღუდავენ ამა თუ იმ პრედიკატის ჭეშმარიტობის არეს და ქმნიან გამონათქვამს. ყველაზე ხშირად ახსენებენ *ზოგადობისა და არსებობის კვანტორებს*. **ზოგადობის კვანტორი** აღინიშნება ნიშნით $\forall$ და იკითხება: „ყველა ...-სათვის“, ყოველი ...-სათვის“ ან „ყოველი...“, „ნებისმიერი...“, „ნებისმიერი ...-სათვის“, და სხვ. **არსებობის კვანტორი** აღინიშნება ნიშნით $\exists$ და იკითხება: „არსებობს...“, „მოინახება...“ და სხვ.

● **კვანტიფიკაცია** – ფორმულისათვის *კვანტორის* მიწერა. ამ სიტყვას აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **კვანძი**, ქსელის (< *ინგლ. host, node*) – მოწყობილობა, რომელიც შეერთებულია სხვა მოწყობილობებთან როგორც კომპიუტერული ქსელის ნაწილი. კვანძები შეიძლება იყოს კომპიუტერები, მობილური ტელეფონები, ჯიბის კომპიუტერები, ასევე, – სპეციალური ქსელური მოწყობილობები, როგორიცაა: *მარშრუტიზატორი, კომუტატორი* ან *კონცენტრატორი*.

● **კვლევა** – ზღვრულად ზოგადი გაგებით: ახალი ცოდნის ძიება ფაქტების დადგენის მიზნით. უფრო ვიწრო გაგებით ეს არის რაიმის შესწავლის მეცნიერული მეთოდი (პროცესი). ნ. *მეცნიერული კვლევა*.

● **კვლევის უნარ-ჩვევები** – საკითხის დასმა, დაკვირვება, დაგეგმვა, მონაცემთა შეგროვება, მონაცემთა ჩაწერა, მონაცემთა ორგანიზება, მონაცემთა ინტერპრეტაცია, კვლევის შედეგების პრეზენტაცია.

● **კვლევის ჰიპოთეზა** – ვარაუდი, რომლის ჭეშმარიტობა თვალსაჩინო არ არის და საჭიროებს შემოწმებასა და

დამტკიცებას. *ჰიპოთეზა* წარმოგვლდგება კვლევის შედეგის წინასწარი განჭვრეტის ფორმით. იმისათვის, რომ მკვლევარმა *ჰიპოთეზა* წამოაყენოს, მან საკმაოდ ბევრი უნდა იცოდეს საკვლევი ობიექტის შესახებ. *ჰიპოთეზა* ითვლება *მეცნიერულად*, თუ იგი აკმაყოფილებს მეცნიერულ მეთოდს, მაგალითად, *პოპერის* კრიტერიუმს, ე. ი, პოტენციურად შემოწმებადია კრიტიკული ექსპერიმენტით. *ჰიპოთეზა* შეიძლება განისაზღვროს, აგრეთვე, როგორც ცოდნის განვითარების ფორმა, რომელიც წარმოადგენს დასაბუთებულ ვარაუდს, წამოყენებულს საკვლევი მოვლენის თვისებებისა და მიზეზების გამოვლენისა და გამორკვევის მიზნით. *ჰიპოთეზის* წამოყენება ხდება, როგორც წესი, დაკვირვებების შედეგად და ამიტომ იგი დამაჯერებლად გამოიყურება. *ჰიპოთეზას* საბოლოოდ ან ამტკიცებენ და აქცევენ მას დადგენილ ფაქტად, ან უარყოფენ, უკუაგდებავენ (მაგალითად, კონტრმაგალითის ჩვენებით) და გადაჰყავთ იგი მცდარ დებულებებში. *ჰიპოთეზას*, რომელიც არც დამტკიცებულია და არც უარყოფილი, *ღია პრობლემა* ეწოდება.

● **კიბერნეტიკა** (< ძვ. ბერძ. *κυβερνητική* მართვის ხელოვნება) – მეცნიერება ინფორმაციის მიღების, შენახვის, გადაცემისა და გარდაქმნის ზოგად კანონზომიერებათა შესახებ რთულ მმართველ სისტემებში, ეს იქნება მანქანები, ცოცხალი ორგანიზმები თუ საზოგადოება.

● **კითხვის კულტურა** – წიგნზე მუშაობის ჩვევების კომპლექსი, რომელიც მოიცავს: თემატიკის გაცნობიერებულ არჩევანს, კითხვის სისტემატურობასა და თანამიმდევრულობას, ასევე, ცოდნას იმისა, თუ როგორ მონახოს საჭირო ლიტერატურა ბიბლიოგრაფიული ცნობარების მეშვე-

ობით, როგორ ისარგებლოს საცნობარო-ბიბლიოგრაფიული აპარატით, როგორ გამოიყენოს რაციონალური ხერხები, მაქსიმალურად როგორ გააცნობიეროს და შეითვისოს წაკითხული (თეზირება, კონსპექტირება, ანოტირება, რეცენზირება და ა. შ.), როგორ მოეპყრას წიგნებს და სხვ.

● **კინესიკა** (< ძვ. ბერძ. *κίνησις* მოძრაობა) – ურთიერთობაში მხედველობითი ინფორმაციების ერთობლიობა (ტანის მოძრაობები, ჟესტები, მიმიკია, პოზები, მზერა, ჩაცმისა თუ ვარცხნილობის მანერა და სხვ.). მნიშვნელოვანია იმისი გათვალისწინებაც, რომ სხვადასხვა კულტურაში ერთი და იგივე ჟესტი აიხსნება სხვადასხვანაირად. *კინესიკა* პარალინგვისტიკის ერთ-ერთი ქვეგანყოფილებაა და სწავლობს ადამიანის ქცევის ასახვას მის არავერბალურ გამოვლინებებზე, რომელთაც ეკუთვნის: *მიმიკა* (სახის კუნთების მოძრაობა), *პანტომიმიკა* (მთელი სხეულის მოძრაობა), „*კოკალური მიმიკა*“ (ინტონაცია, ტემბრი, რიტმი, ხმის ვიბრატორი), *ექსპრესია* გამომხატველობა, გრძნობებისა და განცდების გამოვლენის ძალა), რაც შეიძლება გადამწყვეტი იქნეს წარმოთქმულ გამონათქვამთა ინტერპრეტაციაში. ნ. მეტყველების ენერგეტიკა.

● **კინეტიკური ურთიერთობა** – ურთიერთობა, რომელშიც გამოიყენება არავერბალური საშუალებები: ჟესტები, მიმიკა (სახის კუნთების მოძრაობა), პანტომიმიკა (ტანის გამომხატველობითი მოძრაობები).

● **კლასგარეშე აღმზრდელობითი მუშაობა** – პედაგოგის მიერ აღსაზრდელების საქმიანობის სხვადასხვა სახის ორგანიზაცია არასაგაკვეთილო დროს, რაც ბავშვის პიროვ-

ნების სოციალიზაციისთვის უზრუნველყოფს აუცილებელ პირობებს.

● **კლასგარეშე მუშაობა** – სკოლის სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის შემადგენელი ნაწილი, მოსწავლეთა თავისუფალი დროის ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა. დიდ შესაძლებლობებს იძლევა ბავშვთა განვითარებისათვის. თავისი შინაარსის მიხედვით კლასგარეშე მუშაობა ძალზე მრავალფეროვანია: საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, საგანმანათლებლო, საზოგადოებრივ-სასარგებლო, ფიზ-კულტურულ-სპორტული, ხელოვნების სხვადასხვა სახეებში მეცადინეობა და სხვ. კლასგარეშე მუშაობის ორგანიზაციის ძირითადი *ფორმებია*: **მასიური მუშაობა** (მუშაობა სასკოლო კლუბებში, სასკოლო საღამოები, დიღები, დისპუტები, კონკურსები, ვიქტორინები, ექსკურსიები, სასკოლო გამოფენებისა და მუზეუმების ორგანიზაცია და ა. შ.), **საწერო მუშაობა** (მოსწავლეთა მეცადინეობა ტექნიკურ, საგნობრივ და სხვა წრეებში, სპორტულ სექციებში, ანსამბლებში, ორკესტრებში და ა. შ.), **ინდივიდუალური მეცადინეობები** (კლასგარეშე კითხვა, კოლექციონირება, დამოუკიდებელი მუშაობა ტექნიკაში, მუსიკაში, ფერწერაში, მოხსენებათა მომზადება და ა. შ.).

● **კლასიკური განპირობებულობა** – დასწავლების ისეთი პროცესი, რომლის დროსაც სტიმული, რომელიც ადრე *ნეიტრალური* იყო, იწყებს ასოცირებას მეორე სტიმულთან იმის გამო, რომ მეორე სტიმული თან ახლავს პირველს.

● **კლასის აღმზრდელი** – პედაგოგიური მუშაკი, რომლის მოვალეობაში შედის: ხელის შეწყობა ბავშვის პიროვნების ინდივიდუალური განვითარებისა და ფორმირებისა-

თვის ხელსაყრელი პირობების შექმნაში; აუცილებელი კორექტივების შეტანა მისი აღზრდის სისტემაში; დახმარება იმ პრობლემების ამოხსნაში, რომლებიც წარმოიშობა ბავშვების ურთიერთობისას ერთმანეთთან, მასწავლებლებთან, მშობლებთან; კლასის კოლექტივის ორგანიზაცია და აღზრდა.

● **კლასის ხელმძღვანელი** – პედაგოგ-პროფესიონალი, რომელიც შუამავლობს საზოგადოებასა და მოსწავლეთა შორის კულტურის ათვისებაში, იგი აღმზრდელობითი საქმიანობის სხვადასხვა სახის გამოყენებით ორგანიზებას უკეთებს მიმართებათა სისტემას კლასის კოლექტივში, კმნის პირობებს ყოველი მოსწავლის ინდივიდუალური თვითგამოხატვისათვის, ახორციელებს ყოველი პიროვნების მრავალმხრივი განვითარების ინდივიდუალურ კორექტივებს. კლასის ხელმძღვანელობა ხორციელდება სასწავლო დაწესებულების სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის ერთიან სისტემაში. კლასის ხელმძღვანელის საქმიანობა სასწავლო დაწესებულებაში ორგანიზებული აღმზრდელობითი პროცესის ერთ-ერთი გადამწყვეტი ელემენტია. *კლასის ხელმძღვანელის* ძირითადი დანიშნულება განპირობებულია თანამედროვე ამოცანით, რომელსაც თავის თავს უყენებს საზოგადოება – ყოველი პიროვნების მაქსიმალური განვითარება, მისი განუმეორებლობის შენახვა და მისი პოტენციალური ტალანტების გახსნა. *კლასის ხელმძღვანელი*: თვალ-ყურს ადევნებს და უშუალო დაკვირვებას აწარმოებს ბავშვის ინდივიდუალურ განვითარებაზე, ხელს უწყობს მისი პიროვნების განვითარებისათვის ყველაზე უფრო ხელსაყრელი პირობების შექმნას, შეაქვს აუცილებელი პედაგოგიური კორექტივები მისი აღზრდის სისტემაში. *კლასის*

ხელმძღვანელი, თავისი ჯგუფის ინდივიდუალურობის გათვალისწინებით, ორგანიზებას უკეთებს აუცილებელ აღმზრდელობით ზემოქმედებას, იმისათვის, რომ ჯგუფში შექმნას ხელსაყრელი მიკროგარემო და მაღალი ფსიქოლოგიური კლიმატი, ასევე, კოორდინირებას უწევს იმ უფროსებისა და პედაგოგების ძალისხმევას, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენენ მისი აღსაზრდელების პიროვნებად ქმნალობაზე.

● **კლასიფიკაცია** (< ლათ. *classis* თანრიგი + *facio* ვაკეთებ) – საგნების (მოვლენების, ცნებების) დაყოფა კლასებად, ჯგუფებად, თანრიგებად განმასხვავებელ ნიშან-თვისებათა მიხედვით.

● **კლასტერი** (< ინგლ. *cluster* დაგროვება, ნაყარი, გუნდი) – 1. რამდენიმე ერთგვაროვანი ელემენტის გაერთიანება, რომელიც შეიძლება განიხილებოდეს როგორც გარკვეული თვისებების მქონე დამოუკიდებელი ერთეული. ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში: ძიების შედეგების ქვესიმრავლე, სადაც ეს შედეგები თემის ერთიანობითაა დაკავშირებული; კომპიუტერების მოქნილ და მაგარ დისკებზე მონაცემთა შენახვის ერთეული და სხვ. 2. საერთო საკითხებზე მომუშავე მასწავლებლების ან სკოლების არაფორმალური 4-5 წევრიანი დაჯგუფება.

● **კოგნიცია** (< ლათ. *cognitio* შემეცნება, შესწავლა, გაცნობიერება) – ცნება, რომელიც აღნიშნავს შემეცნებით პროცესს ან ერთობლიობას ფსიქიკური (მენტალური, აზროვნებითი) პროცესებისა: აღქმა, კატეგორიზაცია, აზროვნება, მეტყველება და სხვ., რომლებიც ემსახურება ინფორმაციის დამუშავებასა და გადამუშავებას; მოიცავს გარესამყაროში

საკუთარი თავის გაცნობიერებასა და შეფასებას, სამყაროს განსაკუთრებული სურათის აგებას – ყველაფრის, რაც ადამიანის ქცევისათვის საფუძველს შეადგენს. *კოგნიცია* – ყველა ის პროცესია, რომელთა მიმდინარეობისას სენსორული მონაცემები, შეაღწევენ რა ტვინში, ტრანსფორმირდებიან და გარდაიქმნიებიან სხვადასხვა ტიპის მენტალური რეპრეზენტაციების სახეში (სახეებში, პროპოზიციებში, ფრეიმებში, სკრიპტებში, სცენარებში და სხვ.), რომ აუცილებლობის შემთხვევაში შეინარჩუნონ თავი ადამიანის მეხსიერებაში. ამ ცნებას ზოგჯერ სხვანაირადაც განმარტავენ, იგი სხვადასხვა მეცნიერებაში სხვადასხვა ასპექტებს ატარებს.

● **კოგნიციური (სტრუქტურული) ბალანსის თეორია** – კოგნიციური შესაბამისობის ერთ-ერთი თეორია, რომელიც ბაზირებულია შესაბამისობისა და ატრიბუციის იდეებზე. ამ თეორიაში განიხილება ადამიანის კოგნიციური და ბალანსება მეორე ადამიანის აღქმისას, ასევე, მასთან და მათთვის საერთო ობიექტისადმი მიმართების აგებისას. მაგალითად, ადამიანი A, რომელსაც მოსწონს ადამიანი B, გაწონასწორებული იქნება სხვა პიროვნებათა მიმართ.

● **კოგნიციური განვითარება** – გონებრივი პროცესების ყველა ისეთი სახის განვითარება, როგორიცაა: აღქმა, მეხსიერება, ცნების ფორმირება, ამოცანების ამოხსნა, წარმოსახვა და ლოგიკა. *კოგნიციური განვითარების თეორია* დაამუშავა შვეიცარიელმა ფილოსოფოსმა და ფსიქოლოგმა *ჟან პიაჟემ*. მისი *ეპისტემოლოგიური* თეორია განვითარების ფსიქოლოგიაში იძლევა უამრავ ძირითად ცნებას და იკვლევს *გონივრულობის* ზრდას, რომელიც, *პიაჟეს* მიხედვით, აღნიშნავს გარესამყაროს უფრო ზუსტად ასახვისა და გარე-

სამყაროსთან ურთიერთქმედებებისას წარმოშობილი კონცეფციების სახეებზე (ხატებზე) ლოგიკური ოპერაციების შესრულების უნარს. თეორია განიხილავს იმისი სქემების აგებას, თუ როგორ აღიქმება სამყარო „განვითარების სტადიებში“, იმ დროს, როცა ბავშვები დებულობენ ტვინში ინფორმაციის წარმოდგენის ახალ ხერხებს. თეორია ითვლება *კონსტრუქტივისტულად* იმ გაგებით, რომ განსხვავებით *ნატივისტური თეორიებისგან* (რომლებიც კოგნიციურ განვითარებას აღწერენ როგორც თანდაყოლილი ცოდნისა და უნარების გაშლას) ან *ემპირიული თეორიებისგან* (რომლებიც კოგნიციურ განვითარებას აღწერენ როგორც ცოდნის თანდათანობით მიღებას გამოცდილების გზით), იგი ამტკიცებს, რომ ჩვენ დამოუკიდებლად ვაგებთ ჩვენს კოგნიციურ უნარებს გარესამყაროში საკუთარი ქმედებების მეშვეობით.

● **კოგნიციური დისონანსი** – ინდივიდის ფსიქიკური დისკომფორტის მდგომარეობა, რომელიც გამოწვეულია მის ცნობიერებაში ერთმანეთთან კონფლიქტში მყოფი იდეების, მრწამსების, ფასეულობების ან ემოციონალური რეაქციების შეჯახებით.

● **კოგნიციური დისონანსის თეორია** – შესაბამისობის ერთ-ერთი თეორია, რომელიც ემყარება იმ გარემოებას, რომ ადამიანს მიაწერენ სამყაროსადმი მისი მიმართების გამართული და მოწესრიგებული აღქმისაკენ სწრაფვას. *კოგნიციური დისონანსის* მიხედვით, არათავსებადი კოგნიციური ელემენტების მიერ შექმნილი დაძაბულობა ადამიანს უბიძგებს იმისკენ, რომ შეეცადოს ასეთი დაძაბულობის შემცირებას. *კოგნიციური დისონანსი* კონფლიქტის მდგომარეობაა, რომელსაც ადამიანი განიცდის გადაწყვეტილების მი-

ლების, ქცევის განხორციელების ან მისი რწმენის, გრძნობებისა და ღირებულებების საწინააღმდეგო ინფორმაციის მიღების შემდეგ. დისონანსს მოტივაციური ძალა აქვს. ის უსიამოვნო გრძნობის შემცირებაზე მიმართული ქმედების განხორციელებისკენ უბიძგებს ადამიანს. დისონანსის შემცირების მოტივაცია იზრდება კოგნიციური შეუსაბამობით შექმნილი დისონანსის ზომის შესაბამისად: რაც უფრო ძლიერია დისონანსი, მით უფრო დიდია მისი რედუცირების მოტივაცია. *კოგნიციურ დისონანსს* დიდი ძალა აქვს. მას შეუძლია დამოკიდებულებებისა და ქცევების შეცვლა. ბიბლიური დროის ბრძენებმა იცოდნენ ეს პრინციპი. ისინი რაბინებს ავალებდნენ, რომ ადამიანებისგან არ მოეთხოვათ რწმენის დადასტურება მანამ, სანამ ისინი არ ილოცებდნენ. მხოლოდ ლოცვის შემდეგ ითხოვდნენ მათგან რწმენის აღიარებას. ძლიერი დისონანსის პირობებში მომხდარი ფაქტის შემდეგ ინდივიდი საკუთარი ქცევის გამართლებას ცდილობს და თვითდარწმუნებას იწყებს. ეს ანალიზი მეტყველებს იმაზე, რომ დამოკიდებულებების შეცვლის ერთ-ერთი გზა, პირველ რიგში, ქცევის შეცვლაა. *კოგნიციური დისონანსის თეორია* სოციალური ფსიქოლოგიის სფეროს განეკუთვნება და მისი ავტორია *ლეონ ფესტინჯერი* (1957).

● **კოგნიციური ფსიქოლოგია** – ფსიქოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს კოგნიციურ, ე. ი. ადამიანური ცნობიერების შემეცნებით პროცესებს. ამ დარგის გამოკვლევები, ჩვეულებრივ, დაკავშირებულია მეხსიერების, ყურადღების, გრძნობების, ინფორმაციის წარმოდგენის, ლოგიკური აზროვნების, წარმოსახვის, უნარებისა და გადაწყვეტილებათა მიღების საკითხებთან. 1956 წლის 11 სექტემბერს მასაჩუ-

სეტის ტექნოლოგიურ ინსტიტუტში შეიკრიბა ელექტრონული ინჟინერიის ინსტიტუტის თანამშრომელ მეცნიერთა ჯგუფი, რომელიც იკვლევდა ინფორმაციულ თეორიებს. ესენი იყვნენ: *ჯორჯ მილერი, ჰერბერტ საიმონი, ალენ ნიუ-ელი, ნოამ ხომსკი, დევიდ გრინი და ჯონ სვიტსი*. ითვლება, რომ ამ შეხვედრამ დაუდო საფუძველი ფსიქოლოგიაში კოგნიციურ რევოლუციას.

● **კოგნიციური შესაბამისობის თეორია** – თეორიათა კლასი, რომლებიც დამუშავებულია მეოცე საუკუნის 50-იანი წლების დასავლური სოციალური ფსიქოლოგიის კოგნიციური მიმართულების ჩარჩოებში და რომელთა მიზანია, მისცენ ახსნა ადამიანის ქცევაში ლოგიკურისა და ალოგიკურის შესაბამისობას, თანაფარდობას, თანამიმართებას. კოგნიციური შესაბამისობის ყველა თეორიის ძირითადი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანის კოგნიციური სტრუქტურა შეუძლებელია იყოს დაუბალანსებელი, დისჰარმონიული; თუკი ამას აქვს ადგილი, მაშინ დაუყოვნებლივ იბადება ტენდენცია, შეიცვალოს ეს მდგომარეობა და კვლავ აღდგეს კოგნიციური სისტემის შინაგანი შესაბამისობა. ეს იდეა კოგნიციური შესაბამისობის სხვადასხვა თეორიაში სხვადასხვანაირადაა წარმოდგენილი.

● **კოგნიციურობა** – ტერმინი აღნიშნავს გარეგანი ინფორმაციის გონებრივი აღქმისა და გადამუშავების უნარს, გამოიყენება ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულ კონტექსტებში. ფსიქოლოგიაში ეს ცნება ეხება პიროვნების ფსიქიკურ პროცესებს და განსაკუთრებით ე. წ. „ფსიქიკურ მდგომარეობათა“ (ე. ი. შეხედულებათა, სურვილთა და განზრახვათა) შესწავლასა და გაგებას, ინფორმაციის და-

მუშევრების ტერმინებში. განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენება იგი ე. წ. „კონტექსტური ცოდნის“ (ე. ი. აბსტრაქტიზაციისა და კონკრეტიზაციის) შესწავლის კონტექსტში, აგრეთვე, იმ სფეროებში, სადაც განიხილება ისეთი ცნებები, როგორიცაა ცოდნა, უნარი ან სწავლება. ტერმინი გამოიყენება ფართო გაგებითაც: აღნიშნავს შემეცნების „აქტს“ ან თვით ცოდნას. ამ კონტექსტში მისი ინტერპრეტირება შეიძლება კულტურულ-სოციალური აზრით როგორც ცოდნის აღმოცენებისა და ქმნადობის აღმნიშვნელი, ასევე, – იმ კონცეფციებისა, რომლებიც ამ ცოდნასთანაა დაკავშირებული და საკუთარ თავს გამოხატავენ როგორც აზრებში, ისევე მოქმედებაში. კიდევ უფრო ზოგადად: *კოგნიციური* – კოგნიციის ანუ შემეცნების შესაბამისი, შემეცნებადი.

● **კოდი** (< ლათ. *codex* ჯირკი, კუნძი, მორი, ფიცარნაკი ჩაწერისათვის) – ზოგადად: სიმბოლოთა სასრული დალაგებული სიმრავლეების, რომლებიც ეკუთვნის რომელიმე სასრულ ანბანს, ურთიერთცალსახა ასახვა სხვა, არააუცილებლად დალაგებულ, მაგრამ, როგორც წესი, სიმბოლოთა უფრო ფართო სიმრავლეზე, ინფორმაციის გადაცემის, შენახვის ან გარდაქმნის მიზნით. *კონკრეტულად*: 1. პირობითი ნიშნებისა და სიგნალების სისტემა, რომელიც გამიზნულია ინფორმაციის გადაცემისათვის. 2. იგივეა, რაც შიფრი; ნიშნების სისტემა, რომელიც შექმნილია საიდუმლო წერისა და საიდუმლო ინფორმაციის შენახვისათვის. 3. ასოებისა და ციფრების საიდუმლო ნაკრები, რომელიც ამა თუ იმ მოწყობილობის გახსნის ან ამა თუ იმ საინფორმაციო ველში შედწევის საშუალებას იძლევა. 4. პროგრამის ნაწილი, რომელსაც ასრულებს პროცესორი ან ინტერპრეტატორი (მონა-

ცემთაგან განსხვავებით). 5. იგივეა, რაც ამოსავალი ტექსტი; პროგრამის ტექსტი პროგრამირების რომელიმე ენაზე.

● **კოდირება** – 1. ინფორმაციის გადაყვანა სხვა ფორმაში *კოდის* (წესების განსაკუთრებული კრებულის) მეშვეობით. 2. ფსიქოთერაპიული მეთოდიკა, რომელიც ეფექტურად მუშაობს ჰიპნოზს დაქვემდებარებულ პაციენტებთან. *ინფორმაციის კოდირება* – სიგნალის გარდაქმნის პროცესი იმ ფორმიდან, რომელიც მოხერხებულია ინფორმაციის უშუალო გამოყენებისათვის, იმ ფორმაში, რომელიც მოხერხებულია ინფორმაციის გადაცემის, შენახვისა და ავტომატური გადამუშავებისათვის. ინფორმაციის კოდირების სახეები: *ქსელური კოდირება, ენტროპიული კოდირება* და *დელოტა-კოდირება*. *კოდირება პროგრამირებაში* – პროგრამული კოდის, სკრიპტების დაწერის პროცესი პროგრამირების განსაზღვრულ ენაზე განსაზღვრული ალგორითმის რეალიზაციის მიზნით. *კოდირება მედიცინაში* – შთაგონების მეცნიერულისმაგვარი მეთოდები ნარკოლოგიაში.

● **კოლაბორაცია** – იგივეა, რაც *თანამშრომლობა*.

● **კოლაბორაციონიზმი** (< *ფრანგ. collaboration* თანამშრომლობა) – საერთაშორისო სამართლის იურიდიული გაგებით ეს არის გაცნობიერებული, ნებაყოფლობითი და საგანგებო *თანამშრომლობა* მტერთან, მისი ინტერესების სასარგებლოდ და საკუთარი სახელმწიფოს საზიანოდ. ტერმინი უფრო ხშირად გამოიყენება ვიწრო გაგებით: როგორც *ოკუპანტებთან* თანამშრომლობა.

● **კოლექტივების ტიპოლოგია** – 1. *წევრების საქმიანობის შინაარსის მიხედვით*: სასწავლო, შრომითი, სამეცნიერო, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, მხატვრულ-შემოქ-

მედებიტი, საკლუბო, სპორტული. 2. **გარეგნულად მოცემული ფუნქციის მიხედვით:** საწარმოო, აღმზრდელობითი. 3. **პიროვნებათაშორის მიმართებათა სტრუქტურის სირთულის ხარისხისა და გაშუალების მიხედვით:** პირველადი, მეორადი. 4. **იურიდიულად ფიქსირებული სტატუსის მიხედვით:** ფორმალური, არაფორმალური. 5. **ფუნქციონირების ხანგრძლივობის მიხედვით:** მუდმივი, დროებითი, სიტუაციური.

● **კოლექტივი** (< ლათ. *collectivus* კრებითი) – ჯგუფი, ერთობლიობა იმ ადამიანებისა, რომლებიც მუშაობენ ერთ ორგანიზაციაში, ერთ დაწესებულებაში, გაერთიანებულია ერთობლივ საქმიანობაში რომელიმე ორგანიზაციის ჩარჩოებში, ერთი მიზნის ირგვლივ. საქმიანობის სახის მიხედვით განასხვავებენ შრომით, სასწავლო, სამხედრო, სპორტულ, მხატვრულ და სხვა კოლექტივებს. უფრო ფართო გაგებით, ეს არის საერთო იდეებით, ინტერესებით, მოთხოვნილებებით გაერთიანებული ადამიანები. ასევე, სისტემების თანამედროვე თეორიაში ტერმინი *კოლექტივი* გამოიყენება განაწილებული დეცენტრალიზებული სისტემების ზოგიერთი სახის აღსანიშნავად. კოლექტივი არის *ჯგუფის* განვითარების მიზანი და უმაღლესი ფორმა.

● **კოლეჯი** (< ინგლ. *college* < ლათ. *collegium* ამხანაგობა, თანამეგობრობა) – სასწავლო დაწესებულება ძირითადად დიდი ბრიტანეთის, ბრიტანული თანამეგობრობის ქვეყნებისა და ამერიკის შეერთებული შტატების განათლების სისტემაში. მოსწავლეთა მომზადების დონის მიხედვით არჩევენ კოლეჯების სამ ტიპს: 1. უმაღლესი სკოლის დონის შესაბამისი (შედიან უნივერსიტეტების შემადგენლობაში ან

ავტონომიური უმაღლესი სასწავლებლებია). 2. უკავიათ შუალედური მდგომარეობა საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებს შორის. 3. საშუალო სკოლის უფროსი კლასების შესაბამისი.

● **კოლოკვიუმი** (< ლათ. *colloquium* ლაპარაკი, საუბარი) – 1. სასწავლო მეცადინეობათა ერთ-ერთი ფორმა, მასწავლებლის საუბარი მოსწავლეებთან (ჩვეულებრივ, უმაღლეს სასწავლებლებში) ცოდნის გამორკვევის მიზნით. როგორც წესი, მასწავლებლის ინიციატივით ტარდება შუა სემესტრში მინიგამოცდის სახით და მიზნად ისახავს ძირითად გამოცდაზე გასატანი თემების რაოდენობის შემცირებას და სტუდენტების ცოდნის მიმდინარე დონის შემოწმებას. 2. მეცნიერული კრება, რომლის მიზანია მოხსენების მოსმენა და მისი განხილვა.

● **კომბინატორული** (< ლათ. *combinare* შეერთება, შეხამება) – 1. დაკავშირებული დალაგებასა და ურთიერთგანლაგებასთან. 2. დისტრიბუციაზე დამოკიდებული.

● **კომბინატორული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ორიენტირებულია კომბინატორული ამოცანების ამოხსნაზე. ასეთი აზროვნების განვითარების კანონზომიერებები შეისწავლება ფსიქოლოგიაში. კომბინატორული აზროვნების ფორმირება მოითხოვს სპეციალურ პედაგოგიკურ მეთოდებს, რამდენადაც ასეთი აზროვნება დამოუკიდებლად არ ყალიბდება.

● **კომბინირებული გაკვეთილი** – გაკვეთილის ყველაზე გავრცელებული ტიპი. ასეთი გაკვეთილის ელემენტების რაოდენობა შეიძლება სრულიად სხვადასხვა იყოს. კიდევ უფრო მრავალფეროვანია გაკვეთილის ელემენტებს შორის

მიმართებანი და კავშირები. მაგალითად, კომბინირებულ გაკვეთილზე ზეპირი პასუხების დროს შეიძლება ჩატარდეს საშინაო დავალების ანალიზი ცოდნის კონტროლის მიზნით და, აგრეთვე, მუშაობა მიღებული ცოდნის გამოყენების ჩვევების განვითარებაზე. ცოდნის განმტკიცების დროს საჭიროა განხორციელდეს ცოდნისა და უნარ-ჩვევების კონტროლი და ამ ცოდნის სხვადასხვა სიტუაციაში გამოყენების ჩვევების განვითარება. ახალი მასალის ახსნის დროს შეიძლება მაშინვე იქნეს ორგანიზებული მისი განმტკიცება და გამოყენება. გაკვეთილის ასეთი კომპლექსური ურთიერთმოქმედება გაკვეთილს ხდის მრავალმიზნიანს და ფრიად ეფექტურს. კომბინირებულ გაკვეთილზე იხსნება გაკვეთილების ყველა დანარჩენი ტიპის დიდიქტიკური ამოცანები. ამიტომ დაერქვა მას *კომბინირებული*. ამ გაკვეთილის სტრუქტურაში მაინც გამოყოფენ ძირითად ელემენტებს, რომლებიც მის მეთოდოკურ ქვესტრუქტურებს წარმოადგენენ, ესენია: 1. მოსწავლეთა ორგანიზაცია მეცადინეობისათვის. 2. მოსწავლეთა ცოდნის გამეორება და შემოწმება, წინა მეცადინეობებზე შესწავლილის გაგების სიღღმისა და შეთვისების სიმტკიცის ხარისხის გამოვლენა და მიმდინარე გაკვეთილზე შესასწავლი ახალი მასალის გააზრიანებისათვის არსებული ცოდნისა და საქმიანობის ხერხების აქტუალიზაცია. 3. მასწავლებლის მიერ ახალი მასალის შემოტანა და მოსწავლეთა მუშაობის ორგანიზაცია, ორიენტირებული მის გააზრებასა და შეთვისებაზე. 4. ახალი მასალის პირველადი განმტკიცება და მუშაობის ორგანიზაცია, ორიენტირებული მოსწავლეთა მიერ ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავებაზე. 5. საშინაო დავალების მიცემა და

ინსტრუქტაჟი მისი შესრულების თაობაზე. 6. გაკვეთილის შედეგების შეჯამება საგაკვეთილო ქულების განსაზღვრით, ცალკეული მოსწავლის მთელი გაკვეთილის მანძილზე მუშაობის შეფასებით.

● **კომპეტენტურობა** (< ლათ. *competens* სათანადო, შესაბამისი, უნარიანი, მცოდნე) – საგნობრივ დარგში ეფექტური საქმიანობისათვის აუცილებელი ცოდნისა და გამოცდილების ქონა. ეს არის: ისეთი ადამიანის *თვისება*, რომელიც ამა თუ იმ დარგში ფლობს ყოველმხრივ ცოდნას და, რომლის აზრიც, ამის გამო, არის დამაჯერებელი, ავტორიტეტული; ინდივიდის *უნარი*, განახორციელოს რეალური ცხოვრებისეული მოქმედება, და *კვალიფიკაციური მახასიათებელი*, რომელიც აღებულია საქმიანობაში მისი ჩართვისას. რამდენადაც ნებისმიერ მოქმედებას აქვს ორი ასპექტი – *რესურსული* და *პროდუქტული*, ამიტომ სწორედ *კომპეტენტურობის განვითარება* განსაზღვრავს რესურსის პროდუქტად გადაქცევას. *მასწავლებლის კომუნიკაციური კომპეტენტურობა* – ინტეგრაციული პიროვნული თვისება, რომელიც არეგულირებს ურთიერთობათა მთელ სისტემას და გულისხმობს ურთიერთობის ვერბალური და არავერბალური საშუალებების ფლობას. 5. *კომპეტენტურობა*.

● **კომპეტენცია** (< ლათ. *competere* შესაბამისობა) – ცოდნისა და უნარ-ჩვევების გამოყენების უნარი ზოგადი სახის ამოცანების ამოხსნის დროს; ასევე, – ამა თუ იმ ფართო დარგში გამოცდილების საფუძველზე წარმატებით მოქმედების უნარი; ეს არის ინდივიდუუმის საბაზო თვისება, რომელიც თავის თავში მოიცავს პიროვნების იმ ურთიერთდა-

კავშირებული თვისებების ერთობლიობას, რომლებიც აუცილებელია მაღალი ხარისხის საქმიანობისათვის.

● **კომპეტენცია პროფესიონალური** – პროფესიონალური ამოცანების ამოხსნის დროს პრაქტიკული გამოცდილების, უნარ-ჩვევებისა და ცოდნის საფუძველზე წარმატებით მოქმედების უნარი.

● **კომპიუტერი** (< ინგლ. *computer* გამომთვლელი < ინგლ. *compute* გამოთვლა + ფრანგ. *er* < ლათ. *computare* თვლა, გამოთვლა, ანგარიში) – მოწყობილობა, რომელსაც მინიჭებული აქვს უნარი, შეასრულოს ოპერაციათა მოცემული, მკაფიოდ განსაზღვრული და ცვალებადი თანამიმდევრობა. ყველაზე ხშირად ეს რიცხვით გაანგარიშებათა და მონაცემებით მანიპულირების ოპერაციებია, მაგრამ მას მიეკუთვნება, ასევე, ინფორმაციის შეყვანა-გამოყვანის ოპერაციები. სხვა სიტყვებით, ეს არის მრავალფუნქციური დამპროგრამირებული მოწყობილობა, რომელიც იძლევა ინფორმაციის შეყვანის, დამუშავებისა და გამოყვანის საშუალებას სხვადასხვა გამოყენებითი ამოცანის ამოხსნის მეშვეობით. *პროგრამა* – ოპერაციათა თანამიმდევრობის აღწერა. *კომპიუტერული სისტემბ* – ნებისმიერი მოწყობილობა ან იმ ურთიერთდაკავშირებულ (ან მომიჯნავე) მოწყობილობათა ჯგუფი, რომელთაგან ერთი ან მეტი, პროგრამის შესაბამისად მომუშავე, ახორციელებს მონაცემთა ავტომატიზირებულ დამუშავებას. 2. *გადატ.* ადამიანი, რომელიც კარგი საზრიანობისაა, კარგად ანგარიშობს. 3. *გადატ.* ადამიანი, რომელიც არ ავლენს ემოციებს.

● **კომპიუტერული დიდაქტიკური და განმავითარებელი თამაშები** – პერსონალური კომპიუტერებისათვის თა-

მაშობითი პროგრამები, რომელთაც აქვთ მსწავლებლური და განმავითარებლობითი ხასიათი. კომპიუტერული თამაშები, რომლებიც წარმოდგენილია რამდენიმე სახით (აბსტრაქტულ-ლოგიკური, სიუჟეტური, როლური), აფართოებენ მოსწავლეთა თვალსაწიერს, სტიმულს აძლევენ მათ შემეცნებით ინტერესს, უყალიბებენ სხვადასხვა უნარებსა და ჩვევებს (თამაშობითი ტრენაჟერები), ხელს უწყობენ მათ ფსიქოფიზიკურ განვითარებას. მაგრამ თამაშებით ზედმეტმა გატაცებამ შეიძლება ბავშვს ზიანი მიაყენოს.

● **კომპიუტერული წიგნიერება** – ტექნოლოგიური განათლების ნაწილი. *კომპიუტერული წიგნიერების* სტრუქტურაში შედის: ინფორმატიკისა და გამოთვლითი ტექნიკის ძირითადი ცნებების ცოდნა; კომპიუტერული ტექნიკის პრინციპილური მოწყობილობისა და ფუნქციონალურ შესაძლებლობათა ცოდნა; თანამედროვე ოპერაციული სისტემების ცოდნა და მათი ძირითადი ბრძანებების ფლობა; თანამედროვე პროგრამული გარსებისა და ზოგადი დანიშნულების ოპერაციულ საშუალებათა ცოდნა (Norton Commander, Windows, მათი გაფართოება) და მათი ფუნქციების ფლობა; თუნდაც ერთი ტექსტური რედაქტორის ფლობა; პირველდაწყებითი წარმოდგენები ალგორითმებზე, პროგრამირების ენებზე და პაკეტებზე; უტილიტარული დანიშნულების გამოყენებითი პროგრამების გამოყენების პირველდაწყებითი გამოცდილება.

● **კომპოზიცია** (< *ლათ. compositio* შედგენა, შეკვრა, შეკრება, შეერთება).

● **კომპრომისი** (< *ლათ. compromissum*) – ურთიერთდათმობის გზით მიღწეული შეთანხმება.

● **კომუნიკაცია** (< ლათ. *communicatio* ცნობება, გადაცემა) – ინფორმაციის მიმოცვლის პროცესი; *ფართო გაგებით*: ინდივიდებს შორის ინფორმაციის მიმოცვლა სიმბოლოების საერთო სისტემის მეშვეობით. კომუნიკაცია შეიძლება განხორციელდეს ვერბალური ან არავერბალური საშუალებებით. *ფსიქოლოგიაში*: ურთიერთობა – ინფორმაციის მიმოცვლა ცოცხალ ორგანიზმებს შორის; *სოციალურ მეცნიერებებში*: მეცნიერული დისციპლინა, მეტადისკურსი ურთიერთქმედების/ინტერაქციის სოციალური პროცესის შესახებ, ასევე, თვით ეს პროცესი და მისი შედეგები; *კულტურათაშორისი კომუნიკაცია*: სხვადასხვა კულტურების წარმომადგენლებს შორის კავშირი და ურთიერთობა, რაც გულისხმობს როგორც ადამიანთა და მათ ერთობებს შორის უშუალო კონტაქტებს, ისევე კომუნიკაციის გაშუალებულ ფორმებსაც (მათ შორის ენას, მეტყველებას, დამწერლობას და სხვ.).

● **კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები** – მოსმენა, ლაპარაკი, კითხვა, წერა, არავერბალური კომუნიკაცია, ინფორმაციის ტრანსფორმაცია, სპეციფიკური ენის ფლობა.

● **კონგრუენტულობა** (< ლათ. *congruens* თანხვედნილი) – *ზოგადი გაგებით*: ტოლობა, თანხვედნილობა, თანაზომიერება, შესაბამისობა. *პედაგოგიურ ტექნოლოგიებში*: პედაგოგიური ურთიერთობისას მასწავლებლის მეტყველებით გამონათქვამებთან მისი ჟესტების დამთხვევის ხარისხი.

● **კონვენცია** (< ლათ. *conventio* ხელშეკრულება, შეთანხმება) – საერთაშორისო ხელშეკრულების სახესხვაობა.

● **კონვენცია ბავშვის უფლებათა შესახებ** – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს ბავშვის უფლებებს მონაწილე სახელმწიფოებში. *კონვენცია ბავშვის უფლებათა შესახებ* არის აუცილებელი ხასიათის პირველი და ძირითადი საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტი, რომელიც ეძღვნება ბავშვის უფლებათა ფართო სპექტრს. დოკუმენტი შედგება 54 სტატიისაგან, სადაც ხდება დაბადებიდან 18 წლამდე ასაკის პირთა ინდივიდუალური უფლებების დეტალიზირება (თუ მოქმედი კანონის თანახმად სრულწლოვანება არ დგება ადრე). კონვენციის მიზანია, უზრუნველყოს ბავშვთა სრულყოფილად მომზადება საზოგადოებაში დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის და აღზარდოს იგი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებაში გაცხადებული იდეალების, განსაკუთრებით კი მშვიდობის, ადამიანის ღირსების პატივისცემის, შემწყნარებლობის, თავისუფლების, თანასწორობისა და სოლიდარობის სულისკვეთებით. ბავშვის უფლებათა კონვენცია 1989 წელს ერთხმად მიიღო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ. ეს კონვენცია საქართველოში 1994 წლის 21 აპრილიდან შევიდა ძალაში.

● **კონვერგენცია** (< ლათ. *convergo* „გუახლოვება“, *convergens/convergentis* რაც ემთხვევა რასმე) – კომპრომისების ერთმანეთთან მიახლოების, თანადამთხვევის პროცესი; რაიმე ნიშანთვისებათა დამთხვევა ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ მოვლენებში; – გონებრივი ოპერაცია. [აქვს სხვა მნიშვნელობებიც]. საპირისპიროა *დივერგენცია*.

● **კონვერგენციული აზროვნება** – აზროვნების სახე, რომელიც დაფუძნებულია განსაზღვრული ამოცანის ამოხსნის წინასწარ შეთვისებული ალგორითმების ზუსტი გამოყენების სტრატეგიაზე. ამ შემთხვევაში მოცემულია ამოცანის ამოხსნისათვის საჭირო ელემენტარული ოპერაციების შინაარსი და მათი თანამიმდევრული შესრულების ინსტრუქცია. ადამიანი ფოკუსირებულია პრობლემის მთავარ ამოხსნაზე. საპირისპიროა *დივერგენციული აზროვნება*.

● **კონკრეტიზაცია** (< *ლათ. concretus* შესქელებული, შექმნილი) – ზოგადი კრიტერიუმის საპასუხო კერძოს მონახვა, აზრის დაბრუნება ზოგადი და აბსტრაქტულიდან კონკრეტულისკენ შინაარსის უფრო გარკვეულად, თვალსაჩინოდ გახსნის მიზნით. იგი ზოგადის უკეთ გაგების საშუალებაა. *კონკრეტიზაციას* მიმართავენ იმ შემთხვევაში, როცა გამოთქმული აზრი სხვისთვის აღმოჩნდება გაუგებარი ან აუცილებელია ერთეულადში ზოგადის გამოვლენის ჩვენება; როცა თხოვენ მაგალითის მოყვანას, მაშინ თხოვნა მდგომარეობს ამ კითხვის წინ გამოთქმული აზრის *კონკრეტიზაციაში*. სწავლებაში *კონკრეტიზაცია* ახალი მასალის ახსნის ერთ-ერთი ხერხია; რაიმესათვის კონკრეტული სახის მიცემა, დაკონკრეტება, დაზუსტება.

● **კონკურენტი** – პირი, რომელიც კონკურენციას უწევს ვისმე.

● **კონკურენტუნარიანობა** – კონკურენციის გაძღვებისა და მეტოქისათვის რაიმე საქმეში წინააღმდეგობის გაწევის უნარი.

● **კონკურენცია** (< *ლათ. concurrere* შეჯახება) – მეტოქეობა უპირატესობის მოსაპოვებლად რაიმე ასპარეზზე; პი-

როვნებათაშორისი ურთიერთობების ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ხასიათდება წინააღმდეგობის პირობებში ინდივიდუალური ან ჯგუფური მიზნებისა და ინტერესების მიღწევისაკენ სწრაფვით.

● **კონოტაცია** (< გვიანდ. ლათ. *connotatio* დამატებითი მნიშვნელობა < ლათ. *con* (*con*) ნაცვლად + *noto* აღვნიშნავ) – ენობრივი ერთეულის თანმხლები მნიშვნელობა; დამატებითი ელფერი, რომელიც ცნების ან მსჯელობის ძირითადი შინაარსის თანამდევია. ყოველდღიურ მეტყველებაში და მხატვრულ შემოქმედებაში ცნებებისა და მსჯელობების ძირითად სემანტიკურ მნიშვნელობას ხშირად ემატება დამატებითი ელფერი, რომელიც გამოხატავს მოლაპარაკის ემოციონალურ ან შეფასებით მიმართებას მეტყველების საგანთან. *კონოტაცია* შეესატყვისება საზოგადოების კულტურულ ტრადიციებს. იგი წარმოადგენს პრაგმატული ინფორმაციის სახესხვაობას, ასახავს არა თვით საგნებსა და მოვლენებს, არამედ – განსაზღვრულ მიმართებებს მათადმი.

● **კონსეკვენტი** (< ლათ. *consequens* შედეგი, დასკვნა) – შედეგი.

● **კონსეკვენტური** (< ლათ. *consequentis*) – თანამიმდევრული, თანამიმდევრობითი.

● **კონსენსუსი** (< ლათ. *consensus* თანხმობა, თანაგრძნობა, ერთსულოვნება) – გადაწყვეტილებათა მიღებისას კონფლიქტების მოგვარების ხერხი, თანხმობის მიღწევის პროცესი. პროცესი გულისხმობს ყველა მონაწილის მოსაზრებათა გათვალისწინებით ჯგუფის საერთო შეთანხმებამდე მიყვანას. ის არ ნიშნავს სრულ ერთსულოვნებას. კონსენსუსის მიღწევა უფრო დიდ დროს მოითხოვს, ვიდრე სხვა ქმე-

დებები, თუმცა, ის აღვივებს შემოქმედებით მუხტს, ახალი-სებს ურთიერთთანამშრომლობას და ქმნის საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობას. კონსენსუსისათვის საჭიროა უკლებლივ ყველა მონაწილის თანხმობა.

● **კონსერვატიზმი** (< ლათ. *conservo* ვინახავ) – ტრადიციული ფასეულობებისა და წესების, სოციალური ან რელიგიური დოქტრინების მიმართ იდეოლოგიური ერთგულება; ყოველივე ძველის, დრომოჭმულის დაცვა.

● **კონსერვატიული** – რასაც ძველის, ტრადიციულის, დრომოჭმულის დაცვა ახასიათებს; სიახლისა და პროგრესისადმი მტრულად განწყობილი.

● **კონსერვატორია** (< იტალ. *conservatorio* ობოლთა და უპატრონოთა თავშესაფარი, სადაც ასწავლიდნენ ხელობებს < ლათ. *conservare* შენახვა) – უმაღლესი მუსიკალური სასწავლო დაწესებულება. ამზადებს უმაღლესი კვალიფიკაციის პროფესიონალებს მუსიკალური განათლების ყველა სპეციალობაში: საკონცერტო შემსრულებლებს, კომპოზიტორებს, მუსიკათმცოდნეებს, სხვადასხვა დისციპლინის მასწავლებლებს მუსიკალური სასწავლებლებისა და საშუალო მუსიკალური სკოლებისათვის. მსოფლიოში რამდენიმე ასეული *კონსერვატორია* ფუნქციონირებს.

● **კონსერვაცია** (< ლათ. *conservatio* შენახვა) – 1. ქმედებები, რომლებიც ორიენტირებულია ობიექტების (მაგალითად, საკვები პროდუქტების, ხე-ტყის, საწარმოების, ისტორიული ძეგლების და სხვ.) ხანგრძლივ შენახვაზე. 2. შენახვა და დამკვიდრება კაცობრიობის მიერ გადარჩეული ცოდნისა, რომელიც განვითარების გარკვეულ ეტაპზე აღიარებულია უმაღლეს კულტურულ ფასეულობად – ეს არის

სელექციის ლოგიკური გაგრძელება. კონსერვაცია ხორციელდება განათლების მთელი სისტემისა და ყოველი ცალკეული პედაგოგის მიერ, რომელიც გვევლინება ამ ცოდნის ჭეშმარიტობისა და ხელშეუხებლობის დამცველად. ამგვარად, ცოდნის კონსერვაცია პედაგოგიური მოღვაწეობის ატრიბუტია, არსებითად – მისი გამოვლინება. ამასთან ერთად, აქ იმალება სერიოზული ზნეობრივი საფრთხე: თვით მასწავლებლისაგან შეუძმწევლად ცოდნის კონსერვაცია პროფესიონალური აუცილებლობიდან შეიძლება გადაიზარდოს პირად კონსერვატიზმში და გახდეს არა მხოლოდ საქმიანობის მახასიათებელი, არამედ პიროვნების მახასიათებელიც. ურყევ ჭეშმარიტებათა მუდმივმა გამეორებამ, საკუთარ პედაგოგიურ მიგნებათა თვითგამეორებამ (მცირეოდენი ვარიაციებით) შესაძლოა გამოიწვიოს თვით პედაგოგის შეხედულებების, მრწამსის, ქცევის მანერის და სხვათა თანდათანობითი კონსერვირება. ეს კი საფუძველია იმისა, რომ მან ისინი თავს მოახვიოს გარშემომყოფებს.

● **კონსილიუმი** (< ლათ. *consilium* თათბირი, განხილვა) – ერთი ან სხვადასხვა სპეციალობის რამდენიმე მეცნიერის თათბირი. *კონსილიუმი* შეიძლება იყოს აუცილებელი იმისათვის, რომ დადგინდეს ვინმეს ჯანმრთელობის მდგომარეობა, დიაგნოზი, განისაზღვროს პროგნოზი, შემდგომი გამოკვლევისა და მკურნალობის ტაქტიკა და სხვ.

● **კონსპექტი** (< ლათ. *conspectus* მიმოხილვა, ნარკვევი) – მოკლე ჩანაწერი, მოკლედ გადმოცემული შინაარსი რაიმე თხზულებისა, ლექციისა, მოხსენებისა, სტატიისა და, საერთოდ, ნებისმიერი მეცნიერული ტექსტის.

● **კონსპექტირება** – ლექციის, გამოსვლის, რომელიმე თხზულების მოკლე ჩანაწერის შედგენა საკუთარი სიტყვებით, ციტატებით, თეზისების სახით. შემოქმედებით კონსპექტს თან ახლავს საკუთარი აზრები, კითხვები, ეჭვები, მსჯელობები.

● **კონსპექტური** – კონსპექტის ხასიათისა, მოკლე, შეკუმშული (შინაარსი რისამე).

● **კონსტრუქტი** (<ლათ. *constructio* აგება) – ცნების ანალოგიური ლოგიკური ან ინტელექტუალური წარმონაქმნი. ჩვეულებრივ გამოიყენება გამოთქმა *ჰიპოთეზური კონსტრუქტი*. მასში იგულისხმება ცალკეულ ობიექტებსა და მოვლენებს შორის ამა თუ იმ მიმართების წარმოდგენა, რომელიც დადგენილია მსჯელობის გზით. უფრო გავრცელებული ფსიქოლოგიური აზრით ტერმინი აღნიშნავს რაღაც მიუწვდომელს უშუალო დაკვირვებისათვის, მაგრამ გამოყვანილს ლოგიკური გზით ნიშან-თვისებებზე დაკვირვების შედეგად. ნ. პიროვნული კონსტრუქტი.

● **კონსტრუქტივიზმი პედაგოგიკაში** – პედაგოგიკაში კონსტრუქტივიზმის მამამთავარია *ჟან პიაჟე*, რომელმაც თქვა: „ცოდნა არ გადაეცემა, იგი იქმნება“. *პიაჟეს* შემდეგ კონსტრუქტივიზმის საკითხებზე მუშაობდნენ *მერილი, უილსონი, ტესლოუ* და *ოსმან ჟოშუ*. კონსტრუქტივიზმის არსი შეიძლება სქემატურად ასე წარმოვიდგინოთ: 1. **ინდივიდუალური კონსტრუქტივიზმი** – ცოდნა ყალიბდება გამოცდილებისგან, სწავლების შედეგები დამოკიდებულია ცოდნის პირად გაგებაზე, სწავლება – ეს არის აქტიური პროცესი, რომელშიც აზრი ყალიბდება გამოცდილების მეშვეობით. 2. **სოციალური კონსტრუქტივიზმი** – სწავლება მი-

მდინარეობს თანამშრომლობაში და მისი აზრი ყალიბდება სხვადასხვა თვალსაზრისებისგან. *კონსტრუქტივისტული* გაგებით, სწავლება უნდა ითვალისწინებდეს მოსწავლეთა უკვე არსებულ და მომავალ გამოცდილებას, ის უნდა იყოს აქტიური და უნდა ითვალისწინებდეს იმას, რომ ყოველი მოსწავლე, ამა თუ იმ თავისებურებათა ძალით, აყალიბებს თავის საკუთარ ცოდნას. უნდა გვახსოვდეს *კონტექსტის* შესახებაც. სწავლება არ უნდა იქნეს რეალობისგან მოწყვეტილი და მისი შემოწმება უნდა ხდებოდეს ასევე რეალურ მაგალითებზე. მაგრამ *კონსტრუქტივიზმში* საშიშროებაც არსებობს. ეს საშიშროება იმაში მდგომარეობს, რომ მიზნობრივი მოქმედებიდან ადვილად შეიძლება გადასვლა მოქმედებაზე მოქმედებისათვის. ე. ი., როცა ჩვენ ვამბობთ, რომ სწავლება უნდა იყოს რეალური და აქტიური, ჩვენს პროგრამაში არასოდეს არ უნდა მოხვდეს ისეთი ღონისძიება, რომელიც ჩართული იქნება მასში მხოლოდ იმიტომ, რომ სხვანაირად იქნება უინტერესო. ხშირად, როცა ამუშავებენ სასწავლო პროგრამებსა და მასალებს, ჯერ ფიქრობენ ღონისძიებებზე და მოქმედებებზე, როცა პირველად საჭიროა ფიქრი სწავლების მიზნებზე, ხოლო შემდეგ – მათი მიღწევის საშუალებათა შერჩევაზე. *კონსტრუქტივიზმი* ორიენტირებულია მოსწავლის ძალისხმევაზე, მოსწავლე სწავლის (შემეცნების) პროცესის აქტიური მონაწილეა. იგი პასიურად კი არ ისრუტავს ინფორმაციას, რომელსაც აწვდის მასწავლებელი, არამედ მწყობრად აშენებს საკუთარ ცოდნას მისთვის უკვე ცნობილისა და ადრე მიღებულ გამოცდილებათა საფუძველზე. ამ აშენების პროცესში მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეს ისე, ფიგურალურად რომ ვთქვათ, როგორც

ხარაჩოები მშენებელს. ხარაჩოების ფუნქციას ასრულებს მასწავლებლის მიერ შემუშავებული აქტივობები, მის მიერ შექმნილი გარემო და სასწავლო სიტუაციები.

● **კონსტრუქცია** (< *ლათ. constructio* აგება) – აგებულება, აღნაგობა, რაიმე საგნის ნაწილთა ურთიერთგანლაგბა. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **კონსულტაცია** (< *ლათ. consultatio* მოთათბირება) – 1. სპეციალისტის რჩევა რაიმე საკითხის შესახებ. 2. მასწავლებლის მიერ მოსწავლეებისათვის გაწეული დახმარება საგნის უკეთ შეთვისების მიზნით; ამისთვის მოწყობილი მეცადინეობა. 3. დაწესებულება, სადაც სპეციალისტები იძლევიან რჩევა-დარიგებას გარკვეულ საკითხებზე. მაგალითად. იურიდიული კონსულტაცია, ქალთა კონსულტაცია და სხვ. კონსულტაცია ტარდება პედაგოგის ხელმძღვანელობით, არასაგაკვეთილო (არასალექციო) საათებში და ხელს უწყობს მოსწავლის (სტუდენტის) დამოუკიდებელი საქმიანობის ჩვევების გამომუშავებას. პედაგოგი ეხმარება მოსწავლეს (სტუდენტს) ლიტერატურის შერჩევაში, დამატებითი მასალის მოპოვებაში, დისციპლინის ათვისების პროცესში წარმოშობილი პრობლემების გადაწყვეტაში.

● **კონტინგენტი** (< *ლათ. contingens* შემხები) – 1. იმ ადამიანთა ერთობლიობა, რომლებიც რომელიღაც მიმართებით ქმნიან ერთგვაროვან ჯგუფს. 2. განსაზღვრულ ქვეყნებში ამა თუ იმ საქონლის შეტანის, გატანისა და ტრანზიტის ზღვრული ნორმა, რომელსაც ადგენს სახელმწიფო. 3. კანონით განსაზღვრული რაოდენობა ახალწვეულებისა, რომლებიც ყოველწლიურად ემატება არმიის რიგებს.

● **კონტინუუმი** (< *ლათ. continuum* უწყვეტი, მთლიანი) — უწყვეტი, არადისკრეტული. მაგალითად, მათემატიკაში ნებისმიერ მონაკვეთზე, როგორც წერტილთა სიმრავლეზე, ამბობენ, რომ ის *კონტინუუმის სიმძლავრისაა*, რადგანაც ის უწყვეტია, მის ნებისმიერ ორ წერტილს შორის ყოველთვის არსებობს მესამე წერტილი. ასეთივე *კონტინუუმი*ა „მასწავლებელი-მოსწავლე“, ნებისმიერ განმავითარებელ სწავლებაში მასწავლებლიდან მოსწავლემდე „პედაგოგიური მანძილი“ *კონტინუუმის სიმძლავრის* უნდა იყოს.

● **კონტროლი** (< *ფრანგ. contrôle < contrerôle* სია, წარმოდგენილი ორ ეგზემპლარად < *ლათ. contra* წინააღმდეგ + *rotulus* გრაგნილი) — ზედამხედველობა, მეთვალყურეობა შემოწმების მიზნით; შემოწმება. ეს არის მართვის სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქცია. *კონტროლი* ხორციელდება სამართავ სისტემაზე დაკვირვების საფუძველზე ამ სისტემის ოპტიმალური ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით (მიღწეული შედეგების გაზომვა და მათი შესაბამება მოსალოდნელ შედეგებთან). კონტროლის მონაცემების საფუძველზე ხორციელდება სისტემის ადაპტაცია, ე. ი. მაოპტიმიზირებელი სამმართველო გადაწყვეტილებების მიღება. ნ. *შემოწმება*.

● **კონფიგურაცია** (< *ლათ. configuratio*) – 1. რისამე გარეგანი მოხაზულობა, ფორმა. 2. რაიმე საგანთა განლაგება ერთმანეთის მიმართ. 3. ციურ მნათობთა ხილული მდგომარეობა ცის თაღზე მზესთან მიმართებით.

● **კონფიდენციალურობა** (< *ინგლ. confidence* ნდობა) – რომელიმე ინფორმაციის გაჟონვის თავიდან აცილების აუცილებლობა. განათლების დარგში ეს არის აქტი, ეთიკის

კოდექსი იმის თაობაზე, რომ არ მოხდეს ბავშვის ან ოჯახის შესახებ არსებული ინფორმაციის გახმაურება ამ ოჯახის ნებართვის გარეშე.

● **კონფლიქტი** (< *ლათ. conflictus* დაჯახებული) – ღია ბრძოლის მდგომარეობა, დისჰარმონია მიმართებებში და ემოციონალური დამაბულობა. კონფლიქტი არის მინიმუმ ორი ადამიანის არათავსებადი, ერთმანეთის გამომრიცხავი ინტერესების, მოთხოვნილებების, მიმართებების, განწყობების გაცნობიერებული შეჯახება. ეს არის მოპირდაპირე ძალთა, საწინააღმდეგო ინტერესთა, შეხედულებათა შეხლავშემოხლა, სერიოზული უთანხმოება, განხეთქილება. გამოყოფენ კონფლიქტის მხარეებს და მონაწილეებს. მონაწილეები შეიძლება იყონ ადამიანები (პიროვნებათაშორისი კონფლიქტი), ჯგუფები (ჯგუფთაშორისი კონფლიქტი) და სხვ. კონფლიქტის თვისებებია: 1. წინააღმდეგობრიობათა არსებობა, განსხვავება სუბიექტების ინტერესებს, ფასეულობებს, მიზნებს, მოტივებსა და როლებს შორის, 2. კონფლიქტის სუბიექტების უკუქმედება, მისწრაფება იმისკენ, რომ ოპონენტს მიაყენონ ზიანი, 3. ნეგატიური ემოციები და გრძნობები ერთმანეთის მიმართ.

● **კონფლიქტის გადაჭრის ხერხები** – არსებობს კონფლიქტის გადაჭრის *პირდაპირი* და *ირიბი* მეთოდები. **პირდაპირი მეთოდები** – კონფლიქტის გადაჭრაში მესამე ადამიანის მონაწილეობა. მოთხოვნები: ავტორიტეტი მონაწილეთა თვალში; საღი აზრის არსებობა. კონფლიქტური მხარეები მესამის თანდასწრებით ჩამოაყალიბებენ არსს, მხოლოდ ფაქტებს და არა შეფასებებს. შემდეგ, მესამე წარმოადგენს თავის გადაწყვეტილებას, რომელიც აუცილებელია

მხარეებისათვის. თუ ეს გადაწყვეტილება არ იქნა მიღებული, მაშინ სიტუაცია გაიტანება ჯგუფში, რომლის წევრებიც ისინი არიან. ჯგუფი ასევე ღებულობს კოლეგიალურ გადაწყვეტილებას. თუ ამანაც ვერ უშველა საქმეს, მაშინ კონფლიქტის მხარეების მიმართ გამოიყენება სანქცია. **ირიბი მეთოდები** – გამოიყენება ფსიქოლოგის კონსულტაცია.

● **კონფორმიზმი** (< ლათ. *conformis* მსგავსი, მაგვარი) – მორალურ-პოლიტიკური ტერმინია, რომელიც აღნიშნავს შემგუებლობას, არსებული წესის, გაბატონებული ან უმრავლესობის აზრის პასიურ მიღებას, საკუთარი პოზიციის უქონლობას: მოცემულ შემთხვევაში პიროვნება ემორჩილება კოლექტივს. იგი გარშემომყოფთა გავლენით იცვლის აზრებს, განწყობებსა და ქცევას.

● **კონცეფცია** (< ლათ. *conceptio* გაგება, სისტემა) – ჩანაფიქრის განმსაზღვრელი შეხედულებების სისტემა, ამა თუ იმ მოვლენის გაგებისა და ახსნის განსაზღვრული ხერხი, ხედვის ძირითადი წერტილი, სახელმძღვანელო იდეა მათი გაშუქებისათვის; სამყაროულ, ბუნებრივ და საზოგადოებრივ მოვლენებზე შეხედულებათა სისტემა; მეცნიერულ, მხატვრულ, ტექნიკურ, პოლიტიკურ და სხვა სახის საქმიანობაში – წამყვანი ჩანაფიქრი, კონსტრუქციული პრინციპი; ერთმანეთთან დაკავშირებულ და ერთი მეორიდან გამომდინარე შეხედულებათა კომპლექსი, არჩეული ამოცანის ამოხსნის გზათა სისტემა. *კონცეფცია* განსაზღვრავს მოქმედებათა *სტრატეგიას*.

● **კონცეფტი** (< ლათ. *conceptus* ცნება, იდეა) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. **ზოგადად**: – ინოვაციური იდეა, რომელიც თავისთავში შეიცავს შემოქმედებით აზ-

რებს; *ფილოსოფიასა და ლინგვისტიკაში*: ცნების შინაარსი, სახელის (ნიშნის) აზრითი მნიშვნელობა. იგი განსხვავდება თვით ნიშნისა და მისი საგნობრივი მნიშვნელობისაგან (დენოტატი, ცნების შინაარსი). გაიგივებულია ცნებასთან და სიგნიფიკატთან; *ფილოლოგიაში*: ხისტი ენობრივი ან საავტორო იდეა, რომელსაც ტრადიციული გამოსახულება აქვს, იგივეა, რაც *მოტივი*.

● **კონცეფტუალური** – ის, რასაც გააჩნია სერიოზული დამოუკიდებელი *კონცეფცია*; ის, რაც შეიცავს კონცეფციას, რაც ემყარება კონცეფციას; ფუძემდებლური, მსოფლმხედველობითი, უაღრესად მნიშვნელოვანი. მაგალითად, *წიგნი უაღრესად კონცეფტუალურია*.

● **კონცეფტუალური აზროვნება** – ეს არის აზროვნება, რომელიც ორიენტირებულია გამოსაკვლევის ჭეშმარიტი აზრის დაუფლებაზე. ჩვენ მივეჩვიეთ ინფორმაციის შთანთქმას და დასკვნების გაკეთებისას ხშირად ჩვენთვის კარგად ცნობილ მეთოდებს ვიყენებთ და საკუთარ გამოცდილებას, სტერეოტიპებს ვემყარებით. ამიტომ პრობლემის განსაზღვრისას არაიშვიათად დავდივართ წრეზე, რადგანაც პრობლემის ამოხსნა შეუძლებელია იმავე დონეზე, რომელზედაც იგი წარმოიშვა. კონცეფტუალური აზროვნება საშუალებას გვაძლევს, გავიდეთ ჩარჩოებიდან, დავინახოთ სხვადასხვა თვალსაზრისების მრავალფეროვნება, მათგან გაცნობიერებულად შევარჩიოთ ერთი და მისი მეშვეობით ჩვენთვის საჭირო მიზნით გამოვიკვლიოთ გამოსაკვლევი. კონცეფტუალური აზროვნება – ეს არის მათემატიკა, ფილოსოფია, ლოგიკა, სისტემური მიდგომა, აბსტრაქტირებებითა და ინტერპრეტირებებით ოპერირება და სხვა მრავალი. მას აქვს

ორი ურთიერთდაკავშირებული ასპექტი: შემეცნებითი პროცესები, რომლებიც უპირატესად ანალიზურ ხასიათს ატარებენ, და შემოქმედებითი, კონსტრუქციული პროცესები, სადაც სინთეზი ჭარბობს. ერთნი ამბობენ, რომ სამყარო რთულია, მეორენი კი ამტკიცებენ, რომ სამყარო მარტივია. კონცეპტუალური აზროვნების თვალსაზრისით რთულის დაუფლება მარტივის მეშვეობით შეიძლება. კონცეპტუალური აზროვნება არის რთული სისტემების ანალიზისა და პროექტირების მეთოდოლოგია. მიდგომა იმაში მდგომარეობს, რომ ნებისმიერი ობიექტის აღწერისათვის ძალიან დისციპლინირებულად უნდა იქნეს გამოყენებული ცნებათა უკიდურესად შეზღუდული წრე, ყოველი მათგანის ღრმად გაცნობიერებით, სხვა სიტყვებით, ყოველი ცნების აზრი და შინაარსი ასახული უნდა იყოს სხვა ურთიერთდაკავშირებულ ცნებათა რომელიღაც სისტემაში.

● **კონცეფცია** (< ლათ. *conceptio* აღქმა, გაგება, სისტემა) – შეხედულებათა სისტემა (ამა თუ იმ საგანთა თუ მოვლენათა შესახებ); განხილვის თვალსაზრისი (ამა თუ იმ მოვლენათა შესწავლისას); ერთმთლიანი შეხედულება (ამა თუ იმ საკითხზე). კონცეფცია განსაზღვრავს მოქმედებათა სტრატეგიას. *კონცეფცია* ერთმანეთთან დაკავშირებულ შეხედულებათა კომპლექსია, რომელიც განსაზღვრავს მოქმედების სტრატეგიას.

● **კოოპერაცია** (< ლათ. *cooperatio* თანამშრომლობა) – შრომის ორგანიზაციის თავისებური ფორმა, რომლის დროსაც ბევრი ადამიანი მონაწილეობს ერთსა და იმავე (ან სხვადასხვა, მაგრამ ერთმანეთთან დაკავშირებულ) შრომის პროცესში. ეს არის თანამშრომლობა, რომელიც ერთობლივ

საქმიანობაში ხელს უწყობს ორგანიზაციას და დადებითი შედეგების მიღწევას. სხვა სიტყვებით, ეს არის ურთიერთქმედების მონაწილეთა ძალისხმევის გაერთიანება ერთობლივი მიზნის მიღწევისათვის მათ შორის ფუნქციების, როლებისა და ვალდებულებების ერთდროული განაწილებისას. *კოოპერაციულ* ურთიერთქმედებაში ჩართვა სტიმულს აძლევს ერთმანეთის მიმართ ჯგუფის წევრების დადებითი განწყობის განვითარებას (*ატრაქცია*), ხელს უწყობს ურთიერთდახმარებას, აძლიერებს მონაწილეთა ურთიერთკავშირს. თანამედროვე პირობებში პედაგოგიური პროცესის ორგანიზება უფრო მეტად ხდება *კოოპერაციის* საფუძვლებზე, რაც სტიმულს აძლევს მის პიროვნულად ორიენტირებულ მიმართულებას.

● **კოოპერირებული** – კოოპერაციის საწყისებზე გაერთიანებული.

● **კორელაცია** (< *ლათ. correlatio* ურთიერთმიმართება, ურთიერთკავშირი) – ორი ან მეტი შემთხვევითი მოვლენის სტატისტიკური ურთიერთკავშირი (ან ურთიერთკავშირი ისეთი სიდიდეებისა, რომლებიც რომელიღაც დასაშვები ხარისხით შეგვიძლია ასეთებად მივიღოთ). ამასთან, ამ სიდიდეებიდან ერთის ან რამდენიმეს მნიშვნელობათა ცვლილება თან ახლავს მეორე ან სხვა სიდიდეების მნიშვნელობათა სისტემატურ ცვლილებებს. ეს არის მათემატიკურ სტატისტიკაში ცნება, რომლითაც აღნიშნავენ კავშირს სიდიდეებს შორის, თუ ერთ-ერთი მათგანი შედის იმ მიზეზების რიცხვში, რომლებიც განსაზღვრავენ მეორეებს, ან, თუ არსებობს ზოგადი მიზეზები, რომლებიც ზემოქმედებენ ამ მოვლენებზე (ფუნქცია არის კორელაციის კერძო შემ-

თხვევა). კორელაციურ დამოკიდებულებას არა აქვს მკაცრად ფუნქციონალური ხასიათი. მეცნიერებაში ტერმინი „კორელაცია“ პირველად შემოიღო *ჟორჟ კიუვიემ*.

● **კორელაციური დამოკიდებულება** – ნ. *კორელაცია*.

● **კორელირება** – ცალკეული ნიშნებით, პარამეტრებით რაიმესთან ურთიერთკავშირში ყოფნა. ერთი სიდიდე კორელირებს მეორეს, თუ საკუთარი ცვლილებებით მის ტრანსფორმირებას იწვევს.

● **კორექცია** (< *ლათ. correctio* გასწორება) – ადამიანის ფსიქიკური ან ფიზიკური განვითარების ამა თუ იმ ნაკლის (მაგალითად, მოძრაობების, მეტყველების და სხვ.) გასწორება ან შესუსტება ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ზემოქმედების ან სამკურნალო ღონისძიებების საშუალებით;

● **კორექციული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც იკვლევს სხვადასხვა დარღვევის მქონე ბავშვების აღზრდის, სწავლებისა და განათლების საკითხებს. მის შემადგენლობაში შედის: სურდოპედაგოგიკა, ტიფლოპედაგოგიკა, ოლიგოფრენოპედაგოგიკა, ლოგოპედია, პენიტენციალური პედაგოგიკა.

● **კორპორაცია** (< *ლათ. corporatio* გაერთიანება, ერთობა) – ორგანიზებული ჯგუფი, რომელიც ხასიათდება კარჩაკეტილობით, მაქსიმალური ცენტრალიზაციითა და ხელმძღვანელობის ავტორიტარულობით. ასეთი ჯგუფი, თავისი ვიწროინდივიდუალისტური ინტერესების საფუძველზე, უპირისპირდება სხვა სოციალურ ერთობებს. მრავალი ასოციალური საბავშვო-ახალგაზრდული ჯგუფი ან გაერთიანება მოქმედებს *კორპორაციის* პრინციპით, რაც ამნელებს მათზე საზოგადოებრივ ზემოქმედებას.

● **კრეაცია** (< *ლათ. creatio* შექმნა, შემოქმედება) – ორგანიზმების შექმნა უზენაესი შემოქმედი ძალის მიერ. ე. ი. *კრეაცია* არის შემოქმედების უზენაესი ფორმა.

● **კრეაციული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, შემოქმედებითი სწავლების მეცნიერება და ხელოვნება. უპირისპირდება პედაგოგიკის ისეთ დარგებს, როგორიცაა: ავტორიტარული პედაგოგიკა, თანამშრომლობის პედაგოგიკა, კრიტიკული პედაგოგიკა. კრეაციული პედაგოგიკა ასწავლის მოსწავლეებს, ისწავლონ შემოქმედებითად, გახდნენ შემოქმედნი საკუთარი თავისა და საკუთარი მომავლის.

● **კრეაციულობა** (< *ლათ. creatio* შექმნა, შემოქმედება < *ინგლ. creativity*) – ინდივიდის შემოქმედებითი უნარები, რომლებიც ხასიათდება: 1. პრინციპიალურად ახალი იდეების მიღებისა და შექმნისათვის მზაობით; 2. აზროვნების ტრადიციული ან მიღებული სქემების უარყოფის შეძლებით; 3. ნიჭიერების სტრუქტურაში დამოუკიდებელი ფაქტორის სახით დომინანტობით; 4. სტატიკური სისტემის შიგნით წარმოშობილი პრობლემების გადაჭრის შეძლებით. ეს არის შემოქმედებითი ნიჭიერების დონე, შემოქმედების ნიჭი, რაც შეადგენს პიროვნების შეფარდებით მტკიცე მახასიათებელს. თავდაპირველად *კრეაციულობა* განიხილებოდა როგორც ინტელექტის ფუნქცია, და ინტელექტის განვითარების დონე გაიგივებული იყო კრეაციულობის დონესთან. შემდგომ გაირკვა, რომ ინტელექტის დონე კორელირებს კრეაციულობასთან გარკვეულ ზღვრამდე, ხოლო ძალიან მაღალი ინტელექტი დაბრკოლებას უქმნის კრეაციულობას. სადღეისოდ კრეაციულობა განიხილება როგორც ერთმთლიანი პიროვნების ფუნქცია, რომელიც არ დაიყვანება ინ-

ტელექტზე და, რომელიც დამოკიდებულია პიროვნების ფსიქოლოგიური მახასიათებლების მთელ კომპლექსზე. შესაბამისად, კრეაციულობის შესწავლის მთავარი მიმართულებაა იმ პიროვნული თვისებების გამოვლენა, რომლებთანაც დაკავშირებულია იგი. გამოდის, რომ ტერმინები „კრეაციულობა“ და „შემოქმედებითი უნარები“ თუმცა ძალიან ახლოსაა ერთმანეთთან, მაგრამ ერთმანეთის იდენტური მაინც არ არის. კრეაციულობის მახასიათებელთა შორის ძირითადია: 1. *შეუფერხებლობა* (იდეების რაოდენობა, რომელიც იქმნება დროის ერთეულში), 2. *მოქნილობა* (ერთი იდეიდან მეორეზე გადართვის უნარი), 3. *აზროვნების ორი-გინაღურობა* (არსებულისაგან განსხვავებული იდეების პროდუცირების უნარი), 4. *ცოდნისმოყვარეობა* (ამაღლებული მგრძნობიარობა იმ პრობლემებისადმი, რომლებიც სხვებში ინტერესს არ იწვევს), 5. *ირელევანტურობა* (რეაქციების ლოგიკური დამოუკიდებლობა სტიმულებისგან), 6. *ფანტასტიკურობა* (პასუხის სრული მოწყვეტა რეალობისგან, სტიმულისა და რეაქციის განსაზღვრული ლოგიკური კავშირის არსებობისას). *მასლოუს* თანახმად, *კრეაციულობა* მემკვიდრეობით ახასიათებს ყველას, მაგრამ უმრავლესობას მას აკარგვინებს აღზრდისა და განათლების დამკვიდრებული სისტემა და სოციალური პრაქტიკა. ყოველდღიურ ცხოვრებაში *კრეაციულობა* ვლინდება როგორც *მიხედვრილობა*, *საზრიანობა*.

● **კრედიტი** (< ლათ. *credere* ნდობა) – ერთეული, რომელიც გამოხატავს პროფესიული სტუდენტისათვის საჭირო სასწავლო დატვირთვას და რომლის მიღებაც შესაძლებელია სწავლის შედეგების მიღწევის შემდეგ.

● **კრიზისი** (< ძვ. ბერძ. *κρίσις* გადაწყვეტა; შემობრუნების პუნქტი) – 1. გადატრიალება, მძიმე გარდამავალი მდგომარეობა, გარდატეხა, ისეთი მდგომარეობა, როცა მიზნების მიღწევის არსებული საშუალებები არაადეკვატური ხდება, რის შედეგადაც წარმოიქმნება მოულოდნელი სიტუაციები. კრიზისი ავლენს ფარულ კონფლიქტებსა და დისპროპორციებს. 2. ემოციონალურად მნიშვნელოვანი მოვლენა ან სტატუსის რადიკალური შეცვლა პერსონალურ ცხოვრებაში. პედაგოგს აინტერესებს ასაკობრივი *კრიზისები* (განვითარების კრიზისები), რომლებიც წარმოიშობა ერთი ასაკობრივი საფეხურიდან მეორეზე გადასვლისას. ისინი დაკავშირებულია სისტემურ გარდაქმნებთან სოციალური მიმართებების, საქმიანობისა და ცნობიერების სფეროში. კრიზისის ფორმა, ხანგრძლივობა და სიმწვავე დამოკიდებულია ინდივიდუალურ თავისებურებებზე, სოციალურ პირობებსა და პედაგოგიკურ სისტემაზე.

● **კრიტერიუმი** (< ძვ. ბერძ. *Κριτήριον* გარჩევის, განსხვავების უნარი, საშუალება მსჯელობისათვის, საზომი) – ნიშანი, რომლის საფუძველზეც წარმოებს რაიმის შეფასება, განსაზღვრა ან კლასიფიკაცია; შეფასების საზომი.

● **კრიტიკული აზროვნება** – ნებისმიერი საგნის, შინაარსის ან პრობლემის შესახებ აზროვნების ისეთი ტიპი, რომელშიც მოაზროვნე აუმჯობესებს თავისი აზროვნების ხარისხს იმ სტრუქტურებისა და ინტელექტუალური სტანდარტების გამოყენებით, რომლებითაც ხასიათდება თვით აზროვნება. კარგად განვითარებული კრიტიკული აზროვნების მქონე მოსწავლე: სვამს მათემატიკურ ამოცანებს, მკაფიოდ და მკაცრად აყალიბებს მათ. კრებს საჭირო ინფორმაციას,

იყენებს აბსტრაქტულ იდეებს, ეფექტურად შეუძლია მათი ინტერპრეტირება. აზროვნების ალტერნატიული სისტემების ფარგლებში ფიქრობს უწინაზრახვოდ, შეუძლია ალღო აუღლოს და გამოიცნოს იდეებისა და ვარაუდების პრაქტიკული შესაბამისობა. გადაწყვეტილების მიღებისას აქტიურად თანამშრომლობს სხვებთან. კრიტიკული აზროვნება არის თვითწარმართველი, თვითმადისციპლინირებელი, თვითმეფასებელი და თვითმაკორექტირებელი. ეს კი გულისხმობს მკაცრ სტანდარტებთან შეთანხმებულობას, რაც იწვევს ეფექტური კომუნიკაციისა და პრობლემების გადაჭრის უნარის განვითარებას, მოსწავლის ბუნებრივი ეგოცენტრიზმისა და სოციოცენტრიზმის დაძლევას. კრიტიკული აზროვნების ტექნოლოგია ორიენტირებულია არა მარტო მასწავლებლისა და მოსწავლეთა თანამშრომლობაზე, თვით მოსწავლის სასწავლო საქმიანობრივ მონაწილეობაზე, არამედ იმაზეცაა ორიენტირებული, რომ შექმნას შესაბამისი სასწავლო გარემო, ფსიქოლოგიური დამაბულობის მომხსნელი კომფორტული პირობები. ამ ტექნოლოგიით მუშაობისას მოსწავლეები რეალიზაციას უკეთებენ საკუთარ მოთხოვნილებებსა და შესაძლებლობებს, სწავლობენ პრობლემების დამოუკიდებლად გადაჭრას, ასევე, საკუთარი სასწავლო საქმიანობის შეფასებას. სწავლების პროცესში მეთოდოლოგ-პედაგოგიკური პრობლემის გადაჭრისას, აგრეთვე, მოსწავლეთა მიერ ნებისმიერი სასწავლო პრობლემის გადაჭრისას აუცილებელია აზროვნების შემოქმედებითი და კრიტიკული სახეების გამოყენება, თუმცა, ისინი ერთმანეთს ხელს უშლიან: შემოქმედებითი აზროვნება დაბრკოლება კრიტიკული აზროვნე-

ბისთვის და კრიტიკული აზროვნება დაბრკოლებაა შემოქმედებითი აზროვნებისთვის.

● **კრიტიკული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, დამუშავებული პოსტმოდერნისტების მიერ, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ სწავლება უნდა იგებოდეს ბავშვების მომზადებაზე შესაძლო სიტუაციებისათვის მათ აწმყოსა და მომავალში. კრიტიკული პედაგოგიკის თანახმად, სკოლა უნდა გახდეს მოედანი სოციალური ტრანსფორმაციისა და ემანსიპაციისათვის. კრიტიკული აზროვნების, კრიტიკული რეფლექსიის, დამოუკიდებელი ანალიზის პრინციპები აუცილებლად უნდა გახდეს პედაგოგიკური მეთოდოლოგიისა და საგანმანათლებლო პრაქტიკის ნაწილი. კომპეტენტურობითი მიდგომა, რომელიც განათლებაში გამოიყენება დღეს, გარკვეულწილად ეწინააღმდეგება ნაჩვენებ პრინციპებს. კონკრეტული კომპეტენციების, ცალკეული ოპერაციებისა და შეზღუდული ინსტრუმენტარიის სწავლებით თანამედროვე პედაგოგიკა ავიწროებს მოსწავლეთა აზროვნებითი საქმიანობის ჩარჩოებს. მთელი ჰუმანიტარული ცოდნის საერთო კრიზისი, თანამედროვე სკოლაში პოპულარული ტესტირების მეთოდი და ერთიანი სახელმწიფო გამოცდების ფორმატი ხელს უწყობენ ისეთი ბუნებრივი ადამიანური მოთხოვნილებების წაშლას, როგორიცაა: შეაფასონ, თანაუგრძნონ, გააკეთონ მორალური არჩევანი, წინააღმდეგობა გაუწიონ უსამართლობას.

● **კულმინაცია** (< ლათ. *culminatio* უმაღლესი წერტილი < ლათ. *culmen* მწვერვალი) – 1. უდიდესი აღმავლობის ან უდიდესი დამაბულობის მომენტი რისამე განვითარებაში. 2. მნათობის გავლა ცის მერიდიანზე.

● **კულტი** (< *ინგლ. cult* დამუშავება) – პატივისცემა, თაყვანისცემა.

● **კულტურა** (< *ლათ. cultura* დამუშავება, მოგვიანებით – აღზრდა, განათლება, განვითარება, თაყვანისცემა) – ცნება, რომელსაც უამრავი მნიშვნელობა გააჩნია ადამიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროში. *კულტურას* სწავლობს ფილოსოფია, კულტუროლოგია, ისტორია, ხელოვნებათმცოდნეობა, ლინგვისტიკა (ეთნოლინგვისტიკა), პოლიტოლოგია, ეთნოლოგია, ფსიქოლოგია, პედაგოგიკა, ეკონომიკა და მრავალი სხვა მეცნიერება. ძირითადად კულტურაში გვესმის ადამიანური საქმიანობა მის ყველაზე ფართო და მრავალმხრივ გამოვლინებაში, ადამიანის თვითგამოხატვისა და თვითშემეცნების ყველა ფორმისა და ხერხების, ადამიანისა და სოციუმის მიერ მთლიანობაში დაგროვილი უნარ-ჩვევების ჩათვლით. *კულტურა* წარმოგვიდგება, აგრეთვე, ადამიანური სუბიექტურობისა და ობიექტურობის გამოვლინებად (ხასიათი, კომპეტენტურობები, ჩვევები, უნარები და ცოდნა). *კულტურა* არის ადამიანური საქმიანობის მდგრადი ფორმების ერთობლიობა, ურომლისოდაც მას არსებობა არ შეუძლია. *კულტურა* იმ კოდების ნაკრებია, რომლებიც უწესებს ადამიანს განსაზღვრულ ქცევას, მისთვის მახასიათებელი განცდებითა და აზრებით, და ამით ახდენს მასზე მმართველობით ზემოქმედებას. *კულტურის* წარმოშობისა და განვითარების წყარო ადამიანური საქმიანობაა, შემეცნება და შემოქმედება.

● **კულტუროლოგია** (< *ლათ. cultura* დამუშავება, მითმომქმედება, აღზრდა + *ძვ. ბერძ. λόγος* აზრი როგორც მი-

ზეზი) – კულტურის, როგორც სტრუქტურული ერთმთლიანობის, კვლევათა ერთობლიობა.

● **კურიკულუმი** (< ლათ. *curriculum* ცხოვრების მსვლელობა) – 1. ცხოვრების გზისა და პროფესიული უნარების მოკლე აღწერა. 2. იგივეა, რაც სასწავლო გეგმა; საგანმანათლებლო პროგრამა კურსების ან მოდულების დამტკიცებული ერთობლიობა, რომელიც საჭიროა სპეციფიკური აკადემიური ხარისხის მისაღებად. იგი შეიძლება განისაზღვროს კრედიტების დადგენილი რიცხვის მისაღწევად აუცილებელი სწავლის შედეგებით; სასწავლო კურსების ერთობლიობა (მათი მიზნები, მოცულობა და სწავლების შედეგები, სასწავლო პროცესის ორგანიზების თავისებურებები), რომელიც გამიზნულია სათანადო აკადემიური ხარისხის ან პროფესიული უმაღლესი განათლების შესაბამისი კვალიფიკაციის მოსაპოვებლად.

ლ

● **ლაბილური** (< ლათ. *labilis* არამტკიცე, მერყევი < *la-bi* სრიალი, დაგორება) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომლის მატარებლებს სჩვევიათ გუნებგანწყობის მკვეთრი ცვალებადობა სიტუაციის მიხედვით.

● **ლაბილურობა** (< ლათ. *labilis* მერყევი) – 1. მოძრაობადობა, არამდგრადობა, მერყეობა, ცვალებადობა; მაგალითად, ფსიქიკის, ფიზიოლოგიური მდგომარეობის, პულსის, სხეულის ტემპერატურის და ა. შ. 2. ადამიანის მოძრაობადობა, ცვალებადობა, მერყეობა. **ემოციონალური ლაბილურობა** – თავისებურება, როცა ადამიანი მკვეთრად გადადის

ერთი ემოციონალური მდგომარეობიდან მეორეზე (მაგალითად, ნაწყენობიდან აგრესიაზე), მაგრამ ღრმად არ შედის არც ერთ მათგანში.

● **ლაბორანტი** (< ლათ. *laborans, laborantis* მომუშავე)

– 1. ლაბორატორიაში მომუშავე მეცნიერი თანამშრომელი ან ტექნიკური მუშაკი; სამეცნიერო დაწესებულების მუშაკი, რომელიც სამეცნიერო-ტექნიკური ხასიათის სამუშაოს ასრულებს. 2. პირი, რომელიც პროფესორს უმზადებს ხელსაწყოებს, პრეპარატებს და მისთანებს სტუდენტებთან ლაბორატორიული მეცადინეობისათვის.

● **ლაბორატორია** (< ლათ. *laboratorium* < *laboro* ვმუშაობ) – დაწესებულება ან მისი განყოფილება, სადაც ეწევიან ექსპერიმენტულ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას; სადგომი, სათავსი, რომელიც მოწყობილია სპეციალური ცდებისა და გამოკვლევების (ფიზიკური, ქიმიური, ფიზიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, მექანიკური და სხვ.) ჩასატარებლად. ჩვეულებრივ, ეს არის უმაღლეს სასწავლებლებში, სკოლებში, ქარხნებში და სხვაგან.

● **ლაბორატორიული მუშაობა** – დამოუკიდებელი პრაქტიკული მუშაობის ერთ-ერთი სახე, რომელსაც ატარებენ მოსწავლეები საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო, სპეციალურ და უმაღლეს სკოლებში იმ მიზნით, რომ გაღრმავებულ და განმტკიცებულ იქნას თეორიული ცოდნა, განვითარებულ იქნას დამოუკიდებელი ექსპერიმენტირების უნარ-ჩვევები. ლაბორატორიულ მუშაობაში შედის ცდებისათვის ხელსაწყოების, მოწყობილობების, რეაქტივების და სხვათა მომზადება, ცდის გეგმა-სქემის შედგენა, მისი ჩატარება და აღწერა. ასეთი სახის მუშაობა ხშირად და უმეტესად გამოი-

ყენება საბუნებისმეტყველო და ტექნიკური დისციპლინების სწავლებისას.

● **ლატენტური** (< ლათ. *latens* ფარული, უხილავი) – გარეგანად გაუმჟღავნებელი, ფარული.

● **ლატენტურობა** (< ლათ. *latentis* ფარული, უხილავი) – ობიექტების ან პროცესების თვისება, დარჩენენ ფარულ მდგომარეობაში, გაუმჟღავნებლად; დაყოვნება სტიმულსა და რეაქციას შორის. **ლატენტური სტრუქტურები** – შესასწავლი სოციალური პროცესის ფარული მახასიათებლები, რომლებიც განმსაზღვრელია ცხადად დაკვირვებადი ცვლადების მიმართ. **ლატენტურ-სტრუქტურული ანალიზი** – ლატენტური სტრუქტურების გამოვლენის მეთოდი, რომელიც შემოღებულია ლაზარსფელდის მიერ.

● **ლატერალური** (< ლათ. *laterālis* < იტალ. *laterale*) – გვერდითი, რაც ზედაპირის გვერდით მხარეს ეხება.

● **ლატერალური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც მოითხოვს პრობლემის ამოხსნისადმი ისეთ მიდგომას, რომლის დროსაც ადამიანი პრობლემას უყურებს სხვადასხვა კუთხით, ცდილობს, იპოვოს უკეთესი ამოხსნა. ეს მიდგომა ითვლება მიზნისაკენ განუხრელი წინსვლის ალტერნატივად და ხშირად იძლევა საშუალებას, მოინახოს ერთი და იგივე პრობლემის ამოხსნის სხვადასხვა ხერხი.

● **ლექცია** (< ლათ. *lectio* კითხვა) – მასალის ზეპირი სისტემატური და თანამიმდევრული თხრობა ამა თუ იმ პრობლემაზე, მეთოდზე, საკითხის თემაზე და სხვ. ტერმინს *ლექცია* გააჩნია რამდენიმე მნიშვნელობა: 1. საგნის ზეპირად გადმოცემა მასწავლებლის მიერ; საჯარო გამოსვლა, საჯარო კითხვა რაიმე თემაზე; 2. ასეთ გამოსვლათა დაბეჭ-

დილი კურსი; ჩანაწერი რომელიმე სასწავლო საგნის მიხედვით; 3. სასწავლო მეცადინეობის სახესხვაობა, რომელიც მდგომარეობს მასწავლებლის მიერ საგნის ზეპირ გადმოცემაში. *სასკოლო ლექცია* – სასწავლო მასალის ხანგრძლივი (45-50 წუთი) ზეპირი გადმოცემა მოსწავლეთა შემეცნებითი საქმიანობის აქტივიზაციის ხერხებთან შეხამებით (ძირითადი აზრის ჩაწერა, კონსპექტირება, შესასწავლი მასალის სქემატური მოდელის შედგენა და სხვ.).

● **ლექციურ-სემინარული მეცადინეობა** – სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის ფორმა საგნის მასალის დამოუკიდებელი შესწავლის, განმტკიცებისა და გაღრმავების, ასევე, განმაზოგადებელი გამეორების მიზნით. ლექციურ-სემინარულ მეცადინეობებზე გამოიტანება, როგორც წესი, უფრო მნიშვნელოვანი და საყურადღებო სასწავლო მასალა. ლექციურ-სემინარული მეცადინეობა, ჩვეულებრივ, ტარდება სამ ეტაპად: *პირველი* – *მასწავლებლის ლექცია*, *მეორე* – *მოსწავლეთა საშინაო დამოუკიდებელი მუშაობა* სემინარიისათვის მომზადების მიზნით, *მესამე* – *სემინარის ჩატარება*. ლექციურ-სემინარული მეცადინეობა უფრო ეფექტურია, ვიდრე გაკვეთილი, რადგანაც აქ იცვლება მასწავლებლისა და მოსწავლეების ფუნქციები: უფრო მკაფიოდაა გამოხატული მასწავლებლის რეგულაციური და ორგანიზატორული ფუნქცია და გაძლიერებულია მოსწავლის ინფორმაციული ფუნქცია.

● **ლიბერალური განათლების საგანმანათლებლო პროგრამა** – სხვადასხვა დარგის ცოდნის, შესაბამისი უნარებისა და ღირებულებების განვითარებისკენ მიმართული საგანმანათლებლო პროგრამა, რომელიც ხორციელდება უმა-

ღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებასთან გაფორმებული მემორანდუმის საფუძველზე და სრულდება ასოცირებული ხარისხის მინიჭებით.

● **ლიბერტარიზმი** (< ინგლ. *liberty* თავისუფლება) – მიმართულება დასავლეთის პედაგოგიკაში, რომელიც უარყოფს განათლების სფეროში სახელმწიფოს დომინირებულ როლს. ფართო გავრცელებულობა ჰპოვა აშშ-ში მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში. მისი თეორეტიკოსები იყვნენ: *კუნ-სი*, *შუგერმანი* და სხვ. *ლიბერტარისტები* მოითხოვენ სავალდებულო განათლების შესახებ კანონმდებლობის გაუქმებას და განათლების შესახებ საკითხის გადაწყვეტის უფლების მინიჭებას მხოლოდ ოჯახისათვის. სკოლაში აუცილებელი სიარული და გაკვეთილებზე დასწრება მათთვის მოასწავებს პიროვნების დამოუკიდებლობის შერყევასა და მისთვის ზიანის მიყენებას. *ლიბერტარიზმის* მომხრეების აზრით, ალტერნატიული განათლების ფორმები უნდა ვითარდებოდეს ოჯახის კონტროლის ქვეშ, შესაძლოა, ოჯახურ პირობებში სწავლების დონეზეც კი, – სახელმწიფოს მიერ ფინანსური მხარდაჭერით.

● **ლინგვისტიკური (ენობრივი) ინტელექტი** – კარგი მეტყველების უნარი (როგორც წერითი, ისე ზეპირი); *ლინგვისტიკური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: თავის აზრებს ასაბუთებს დამაჯერებელი არგუმენტებით, კარგად წვდება სიტყვების, ტერმინებისა და ფრაზების მნიშვნელობათა ნიუანსებს, წერს ლექსებს და თავის მეტყველებას აძლევს პოეტურ შეფერილობას.

● **ლინგვოდიდაქტიკა** (< ლათ. *lingua* ენა + ძვ. ბერძ. *δι-δακτικός* დამრიგებელი) – გამოყენებითი ლინგვისტიკურ-

პედაგოგიკური დისციპლინა, რომელიც იხილავს როგორც უცხოური ენის სწავლების, ისე უცხოური ენის შეთვისების საკითხებს. *ლინგვოდიდაქტიკა* იკვლევს უცხოური ენების სწავლების ზოგად კანონზომიერებებს, დიდაქტიკური მიზნების მიხედვით ამუშავებს კონკრეტული ენის სწავლების მეთოდებსა და საშუალებებს, სწავლობს ენის შეთვისებაზე *მონოლინგვიზმისა* (ერთენოვნების) და *ბილინგვიზმის* (ორენოვნების) გავლენას და ხსნის მრავალ მოსაზღვრე ამოცანას.

● **ლიცენზია** (< *ლათ. licentia* ნების დართვა) – 1. უფლების მიცემა ან რომელიმე მოქმედების შესრულების ნებართვა; ამ ნებართვის დამადასტურებელი საბუთი. 2. რაიმეთი შეღავათიანად ან უფასოდ სარგებლობის უფლება. 3. საგანმანათლებლო დაწესებულებებში: განსაკუთრებული სახელმწიფოებრივი უფლება საგანმანათლებლო საქმიანობაზე.

● **ლიცენზიარი** – სალიცენზიო შეთანხმების ერთ-ერთი მხარე, რომელიც აძლევს მეორე მხარეს (*ლიცენზიატს*) ლიცენზიის ობიექტის (გამოგონებების, ტექნოლოგიების, ტექნიკური გამოცდილებისა და სამრეწველო საკუთრების სხვა ფორმების) გამოყენების უფლებას.

● **ლიცენზიატი** – 1. იურიდიული პირი ან ინდივიდუალური მეწარმე, რომელსაც აქვს კონკრეტული სახის საქმიანობის განხორციელების ლიცენზია. 2. საფრანგეთში: კოლეჯებში სწავლების უფლება.

● **ლიცენზირება** – სპეციალური ნებართვის (ლიცენზიის) გაცემის პროცესი. მაგალითად: *მშენებლობის ლიცენზია* (ნებართვა). უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებუ-

ლების ლიცენზირება ნიშნავს, რომ განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო მას ანიჭებს უფლებას, განახორციელოს უმაღლესი საგანმანათლებლო საქმიანობა, რომლის მოპოვების საფუძველია დაწესებულების შესაბამისობა შესაბამისი ინსტიტუციური აკრედიტაციის დადგენილ მოთხოვნებთან.

● **ლიცეუმი** (< გერმ. *lyzeum* < ლათ. *lyceum* < ძვ. ბერძ. *Λύκειον* სახელწოდება სკოლა-ბაღისა, სადაც ასწავლიდა არისტოტელე) – სასწავლო დაწესებულება. 1. დასავლეთ ევროპის, ლათინური ამერიკისა და აფრიკის მრავალ ქვეყანაში საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულება. 2. 1917 წლის რევოლუციამდელ რუსეთში: პრივილეგირებული საშუალო ან უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება, რომელიც ძირითადად ჩინოვნიკებს ამზადებდა.

● **ლოგიკა** (< ძვ. ბერძ. *λογική* მსჯელობის უნარი < *λόγος* მსჯელობა, აზრი, გონება) – ფილოსოფიის ნაწილი, ნორმატიული მეცნიერება ინტელექტუალური შემეცნებითი საქმიანობის ფორმების, მეთოდებისა და კანონების შესახებ, რომელიც ფორმალიზდება ლოგიკური ენის მეშვეობით. იმდენად, რამდენადაც მთელი ლოგიკური ცოდნა მიღებულია გონების მიერ, ლოგიკა შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც მეცნიერება სწორი აზროვნების ფორმებისა და კანონების შესახებ. რადგანაც აზროვნება ენაში ფორმდება მსჯელობების სახით, რომლის კერძო შემთხვევებია დამტკიცება და უარყოფა (უკუგდება), ლოგიკა შეიძლება განვსაზღვროთ, აგრეთვე, როგორც მეცნიერება მსჯელობათა ხერხების ან – დამტკიცებათა და უარყოფათა შესახებ. ლოგიკა, როგორც მეცნიერება, სწავლობს შემეცნების პროცესში გაშუალებული გზით ჭეშმარიტების მიღწევის მეთოდებს, არა გრძნო-

ბითი გამოცდილების, არამედ ადრე მიღებული ცოდნის ბაზაზე, ამიტომ *ლოგიკა* შეიძლება განსაზღვროთ როგორც მეცნიერება დასკვნითი (გამოყვანითი) ცოდნის მიღების ხერხების შესახებ. ლოგიკის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა – განსაზღვროს, როგორ შეიძლება წანამდგრებიდან (სწორი მტკიცებებიდან) დასკვნამდე მისვლა და ჭეშმარიტი ცოდნის მიღება განსახილველი საგნის შესახებ, რომ უფრო ღრმად იქნეს შესწავლილი აზროვნების ეს საგანი და როგორია მისი მიმართებები განსახილველი მოვლენის სხვა ასპექტებთან. ნებისმიერ მეცნიერებაში *ლოგიკა* ერთ-ერთ ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენს. ფილოსოფიის გარდა, *ლოგიკა* მათემატიკის ნაწილიც არის.

● **ლოგიკურ-მათემატიკური ინტელექტი** – ლოგიკური აზროვნების უნარი; მათემატიკური ოპერაციების ეფექტურად შესრულების უნარი; მათემატიკური პროცესების გაგების უნარი; *ლოგიკურ-მათემატიკური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: სწრაფად ხსნის მათემატიკურ ამოცანებს, ადვილად პოულობს მტკიცებისათვის არგუმენტებს, ადვილად აყალიბებს ჰიპოთეზებს.

● **ლოგოპედია** (< *ბერძ. λογος* სიტყვა + *παίδεια* აღზრდა, სწავლება) – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს მეტყველებადარღვეული ბავშვების აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს.

● **ლოკალური** (< *ლათ. localis* ადგილობრივი) – რაც ახასიათებს გარკვეულ ადგილს; რაც ვრცელდება ვიწრო უბანზე; რაც არ გამოდის განსაზღვრულ საზღვრებს გარეთ; ადგილობრივი.

● **ლონგიტუდური** (ლონგიტუდიონალური) **გამოკვლევა** (< *ინგლ. longitudinal study* < *longitude* ხანგრძლივი) – გამოსაცდელთა ერთი და იმავე ჯგუფის ხანგრძლივი და სისტემატური დაკვირვებითი შესწავლა, რომელიც მიზნად ისახავს ადამიანის ცხოვრებისეული ციკლის ფაზების ასაკობრივი და ინდივიდუალური ცვალებადობის დიაპაზონის განსაზღვრას. ამ ცვლილებათა მიზეზობრივი ფაქტორი შეისწავლება უშუალოდ იმ მონაცემთა საფუძველზე, რომლებიც ცვლილებებამდე და მათ მერე მოხდა. შესაბამისად, კვლევის *ლონგიტუდური მეთოდი* ის მეთოდია, რომლის დროსაც ერთსა და იმავე გამოსაცდელეებზე წარმოებს განმეორებითი დაკვირვება დროთა განმავლობაში, ზოგჯერ – მრავალი წლის მანძილზე. მასში შეიძლება დაკვირვების, ექსპერიმენტისა და ტესტირების მეთოდების გამოყენება. პირველი ასეთი კვლევები ჩატარებულია *ვილიამ შტერნის* მიერ ოჯახურ პირობებში.

მ

● **მაგისტრი** (< *ლათ. magister* მოძღვარი, დამრიგებელი) – აკადემიური ხარისხი, კვალიფიკაცია (ზოგიერთ ქვეყანაში – სამეცნიერო ხარისხი), რომელსაც სტუდენტი *მაგისტრატურის* დამთავრების შემდეგ ღებულობს.

● **მაგისტრატურა** – უმაღლესი განათლების მეორე საფეხური, ბაკალავრიატის შემდეგ, რომელიც იძლევა განსაზღვრული მეცნიერული თუ პროფესიული მიმართულებით სპეციალიზაციის გაღრმავების საშუალებას. მაგისტრის ხა-

რისხი ითვალისწინებს შერჩეული პროფილით თეორიის უფრო ღრმა ათვისებას და სტუდენტის მომზადებას მეცნიერულ-კვლევითი საქმიანობისათვის არჩეული მიმართულებით.

● **მადლი** – სიკეთე, ქველობა, მოწყალება; კეთილი საქმე. საპირისპიროა *ცოდვა*.

● **მათემატიკური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომლის კანონებს *ლოგიკა* სწავლობს, ხოლო პროცესს – *ფსიქოლოგია*. მათემატიკური აზროვნება ვითარდება არა ამ აზროვნების კანონებში, არამედ ამ აზროვნების პროცესში. ამიტომ, როცა ვლაპარაკობთ მოსწავლეთა მათემატიკური აზროვნების განვითარებაზე, მაშინ, უპირველესად, ყური უნდა მივუგდოთ ფსიქოლოგების კვლევებს. ფსიქოლოგები კი ხშირად სრულიად ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრისანი არიან. მათი ერთი ნაწილი მივიდა საინტერესო დასკვნამდე: აზროვნების ზოგად სტრუქტურაში შეიძლება გამოვყოთ ხუთი ურთიერთგადამკვეთი ქვესტრუქტურა – **მათემატიკური აზროვნების ტიპები**. თითოეული მათგანი განსაზღვრავს მოსწავლის აზრობრივ საქმიანობას კონკრეტულ პრაქტიკულ სიტუაციაში. ესენია: *ტოპოლოგიური აზროვნება*, *რიგობრივი აზროვნება*, *მეტრიკული აზროვნება*, *ალგებრული აზროვნება* და *პროექციული აზროვნება*. ცხადია, ნებისმიერ მოსწავლეს ახასიათებს ხუთივე ჩამოთვლილი ტიპის ელემენტები, მაგრამ მის აზროვნებაში ჭარბობს რომელიღაც ერთი. დანარჩენი ტიპები არათანაბარი და მეტნაკლები უფლებით დომინირებს.

● **მაიევტიკა** (< ბერძ. *μαιευτική* ბეზიაქალის ხელობა) – სოკრატეს პედაგოგიური მეთოდი, დამყარებული წარმოდ-

გენაზე, რომლის მიხედვითაც მასწავლებელი პირდაპირ ვერ გადასცემს მოსწავლეს მნიშვნელოვან ცოდნასა და ჭეშმარიტებას, მაგრამ მას შეუძლია მოსწავლეში დაფარული ამ ცოდნის გამომჟღავნება შეკითხვების დასმის სახით. *სოკრატეს* აზრით, მასწავლებლის ამოცანაა, დაუსვას მოსწავლეს ისეთი კითხვები, რომლებიც მასში დაფარულ ცოდნას გაამჟღავნებს.

● **მაკორიგირებელი** (< *ინგლ. correct*) – *გამაუმჯობესებელი, მმართველი, გამსწორებელი*.

● **მაკროსისტემა** (< *ბერძ. μάκρος* დიდი, გრძელი + *ბერძ. σύστημα* შეერთება) – იმ უდაბლესი რიგის სისტემების (მიკრო-, მეზო-, ეკო-) ფორმისა და (ან) შინაარსის მუდმივობა, რომლებიც არსებობენ ან შეუძლიათ არსებობა კულტურის, როგორც ერთმთლიანის, დონეზე, ამ მუდმივობის საფუძველში მდებარე რწმენის ან იდეოლოგიის სისტემებთან ერთად.

● **მარგინალი** (< *ლათ. margo* კიდე, ნაპირი) – 1. ადამიანი, რომელიც არ ცნობს საყოველთაოდ მიღებულ მორალურ ნორმებსა და ქცევის წესებს; 2. ადამიანი, რომელიც იმყოფება სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების, სისტემების, კულტურების საზღვარზე და განიცდის მათი ერთმანეთის საწინააღმდეგო ნორმების, ფასეულობების და სხვათა გავლენას, მაგრამ არ ღებულობს მათ მთლიანად. ასეთი ადამიანის ურთიერთობას სხვასთან ახასიათებს საერთო თვალსაზრისამდე მისვლისა და ურთიერთგაგების შეუძლებლობა იმის გამო, რომ პარტნიორები ეკუთვნიან ან სხვადასხვა კულტურას, ან ერთი კულტურის სხვადასხვა ტიპებს, დონეებსა და ტრადიციებს.

● **მარგინალია** (< *ლათ. marginalis* < *ლათ. margo* კიდე, ნაპირი) – წიგნის, ხელნაწერის ან წერილის კიდეზე მოთავსებული ნახატები და ჩანაწერები, რომლებიც შეიცავს ტექსტის ფრაგმენტების კომენტარებს, ახსნებს, აზრებს მათ შესახებ.

● **მარგინალური** – ადამიანი, რომელიც იმყოფება სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების, სისტემების, კულტურების საზღვარზე და განიცდის მათი ერთმანეთის საწინააღმდეგო ნორმების, ფასეულობების და სხვ. გავლენას.

● **მართვის დეცენტრალიზაცია განათლებაში** – *ნ. მართვის დეცენტრაცია განათლებაში.*

● **მართვის დეცენტრაცია განათლებაში** – პიროვნების შემეცნებითი პროცესების განვითარების, მისი ზნეობრივ-მორალური სიმწიფის ფორმირებისა და ურთიერთობის ჩვევების სრულყოფის ერთ-ერთი მექანიზმი; ფუნქციონირებს სხვა ადამიანთა თვალთაზრისების აღქმის უნარის (ნიჭის) არსებობის საფუძველზე. *პიაჟეს* თეორიაში საკვანძო სიტყვაა და განისაზღვრება როგორც ეგოცენტრიზმის დაძლევის მექანიზმი, აღნიშნავს ბავშვის წარმოდგენების, სახეებისა და ცნებების აზრის გარდაქმნის პროცესს სხვა ადამიანთა შესაძლო თვალსაზრისის გათვალისწინებით. მნიშვნელოვან როლს თამაშობს დამოუკიდებელი შემოქმედებითი აზროვნების განვითარებაში.

● **მართვის თეორია** – პედაგოგიკისა და განათლების თეორიის ნაწილი, მეცნიერული დისციპლინა, რომლის *ობიექტია* აღმზრდელობითი სისტემების მართვის პროცესი, ხოლო *საგანი* – მართვის პროცესის წინააღმდეგობები, კანონზომიერებები, მიმართებები; პირობები, რომლებიც უზ-

რუნველყოფენ მის განვითარებას, და, მამასადამე, აღმზრდელობითი სისტემების ცხოველუნარიანობა და განვითარება.

● **მასმედია** – ნ. მედია.

● **მასწავლებელი** – 1. სპეციალური განათლების მქონე პირი, რომელიც სკოლაში (ან სკოლის გარეთ) ასწავლის რასმე, რაიმე საგანს. *ქართული ენის მასწავლებელი, მათემატიკის მასწავლებელი, ცეკვის მასწავლებელი, მუსიკის მასწავლებელი*; საერთოდ, ვინც (რაც) ვისმე ასწავლის (რასმე). *ჩვეულების მასწავლებელი*; რითაც რასმე სწავლობს ადამიანი. *მასწავლებელი* ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ახორციელებს მოზარდი თაობის განათლებას, სწავლებას, აღზრდასა და განვითარებას. 2. რაიმე მოძღვრების შემქმნელი, მამათავარი; მოძღვარი, მასწავლებელთა მასწავლებელი.

● **მასწავლებელთა დახელოვნების კურსები** – მასწავლებელთა პროფესიული კვალიფიკაციის ამაღლების ფორმა, რომელიც მრავალ სახელმწიფოში მასწავლებელთა პროფესიული ზრდის ბრწყინვალე საშუალებაა. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე – საქართველოშიც. ნ. *კვალიფიკაციის ამაღლების კურსები*.

● **მასწავლებლის ავტორიტეტი** – განსაკუთრებული პროფესიონალური პოზიცია, რომელიც განსაზღვრავს მოსწავლეებზე გავლენას, იძლევა გადაწყვეტილებათა მიღების, შეფასების გამოხატვის, რჩევების მიცემის უფლებას. მასწავლებლის ქეშმარიტი ავტორიტეტი ემყარება არა თანამდებობრივ და ასაკობრივ პრივილეგიებს, არამედ აღმზრდელის მაღალ პიროვნულ და პროფესიონალურ თვისებებს: აღსაზრდელებთან თანამშრომლობის დემოკრატიულ სტ-

ილს, ემპათიას, ღია, გახსნილი ურთიერთობის უნარს, მასწავლებლის პოზიტიურ „კონცეფციას“, მის მისწრაფებას მუდმივი სრულყოფისაკენ, ერუდიციულობას, კომპეტენტურობას, სამართლიანობასა და სიკეთეს, ზოგად კულტურას.

მასწავლებლის ავტორიტეტის ირადიაცია – ეს არის ავტორიტეტის გადატანა საქმიანობის იმ სფეროებზე, სადაც ავტორიტეტულ გავლენაზე მასწავლებლის უფლება ჯერ არ შემოწმებულა. **ავტორიტეტის სპეციფიკაცია** – ეს არის ადამიანის ავტორიტეტის აღიარება მხოლოდ რომელიმე ერთ სფეროში, სხვა სფეროებში მის ავტორიტეტზე საუბარი არ არის.

● **მასწავლებლის დიდაქტიკური სისტემა** – იმ დოკუმენტებისა და დიდაქტიკური მასალების ერთობლიობა. რომელთა საშუალებითაც მასწავლებელი ახორციელებს ბავშვების სწავლებას, აღზრდასა და განვითარებას გაკვეთილებზე და კლასგარეშე მეცადინეობებზე. თავის თავში მოიცავს: განათლების სტანდარტებს, სასწავლო პროგრამას, კალენდარულ და თემატიკურ გეგმებს, გაკვეთილების კონსპექტებს, აღმზრდელობითი მუშაობის გეგმებს, თვალსაჩინოებისა და სხვა დამხმარე საშუალებებს.

● **მასწავლებლის იმიჯი** – აღსაზრდელების, კოლეგებისა და სოციალური გარემოცვის ცნობიერებაში, მასიურ შეგნებაში მასწავლებლის სახის (ხატის) ემოციონალურად შეფერილი სტერეოტიპი. მასწავლებლის იმიჯის ფორმირებისას მისი რეალური თვისებები მჭიდროდ იხლართება იმ თვისებებში, რომლებსაც მიაწერენ მას გარემოცვაში მყოფნი.

● **მასწავლებლის პროფესიოგრამა** – დოკუმენტი, რომელშიც მოცემულია მასწავლებლის სრული კვალიფიკაცი-

ური დახასიათება იმ მოთხოვნების პოზიციიდან, რომლებიც წაყენებულია მისი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების, მისი პიროვნების, ნიჭის, ფსიქოფიზიოლოგიური შესაძლებლობებისა და დონის მიმართ.

● **მასწავლებლის სტრესი** – მასწავლებლის დამაბული მდგომარეობები, რომლებიც გამოწვეულია სიმძნელებით, უჩვეულო, ექსტრემალური სიტუაციებით პროფესიულ პედაგოგიურ საქმიანობაში. ასეთი *სტრესორები* თავს იჩენენ იმ შემთხვევებში, როცა, მაგალითად: მასწავლებელს დრო არ ყოფნის, დაბალია მოსწავლეთა მოსწრება, ცუდია მოსწავლეთა დისციპლინა გაკვეთილებზე, მასწავლებელს კონფლიქტი აქვს ხელმძღვანელობასთან, კოლეგებთან და მრავალი სხვა. *მასწავლებლის სტრესმა* მის საქმიანობაზე შეიძლება მოახდინოს როგორც დადებითი, მაოპტიმიზირებელი გავლენა (*ეუსტრესი*), ისე უარყოფითიც, მან შეიძლება საქმე მიიყვანოს სრულ დეზორგანიზაციამდეც კი (*დისტრესი*).

● **მატერია** (< *ლათ. materia* ნივთიერება) – 1. ფიზიკის ძირითადი ცნება, ზოგადი ტერმინი, რომელიც განისაზღვრება დრო-სივრცის მთელი შედგენილობით და გავლენას ახდენს მის თვისებებზე. წარმოადგენს ფიზიკის შესწავლის ობიექტს და ფიზიკაში განიხილება გონებისაგან დამოუკიდებელ ობიექტურ რეალობად. 2. ფიზიკური ნივთიერება, განსხვავებით ფსიქიკურისა და სულიერისაგან. კლასიკურ მნიშვნელობაში – ეს არის ყველაფერი მატერიალური, სხეულებრივი, რასაც აქვს მასა, განფენილობა, სივრცეში ლოკალიზაცია, რაც ავლენს კორპუსკულარულ თვისებებს. მატერიალისტურ ფილოსოფიაში მატერიის კატეგორია აღნიშნავს სუბსტანციას, რომელიც ცნობიერებასთან (სუბიექტურ

რეალობასთან) შედარებით ფლობს პირველსაწყისის (ობიექტური რეალობის) სტატუსს. *მატერია* ჩვენს ცნობიერებაში აისახება ჩვენივე შეგრძნებებით, და ობიექტურად არსებობს მათ გარეშე და მათგან დამოუკიდებლად. 3. იგივეა, რაც ქსოვილი.

● **მატერიალური** (< ლათ. *māteriālis* < *māteria* პირველადი ნივთიერება < *mater* დედა) – 1. რაც ცნობიერებისაგან დამოუკიდებლად და მის გარეშე არსებობს, ნივთიერი, ფიზიკური, რეალურად არსებული. 2. საარსებო საშუალებებთან, ცხოვრების დონესთან დაკავშირებული; ქონებრივი.

● **მატრიცა** (< ლათ. *matrix* პირველმიზეზი) – მონაცემთა გამოსახვის ფორმა, რომელიც ძირითადად გამოიყენება ამა თუ იმ ობიექტის აღსაწერად მისი ატრიბუტების მიხედვით. ვიზუალურად *მატრიცას* აქვს ცხრილის სახე, რომლის თითოეული სვეტი შეესაბამება ობიექტის ცალკეულ ატრიბუტს, ხოლო სტრიქონები – ამ ატრიბუტების მნიშვნელობებს სხვადასხვა ობიექტისათვის. მათემატიკურ სტატისტიკაში *მატრიცა* ხშირად გამოიყენება ორგანზომილებიანი რიცხვითი მონაცემების აღწერისას.

● **მედია** (< ლათ. *media, medium* საშუალება, შუამავალი) – კომუნიკაციის საშუალებები. *მედია მონაცემები* არის ერთობლიობა მონაცემთა სხვადასხვა სახეებისა, რომლებიც შეიცავს ტექსტობრივ, ბგერით და ვიზუალურ ინფორმაციას – გრაფიკას, ვიდეოს, ანიმაციას. თუ ისინი შეერთებულია ერთ ინფორმაციულ მასალაში, მაშინ მის მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ტერმინი *მულტიმედია* (ნ.). თავდაპირველად ტერმინი *მედია* შემოღებული იყო „მასიური კულ-

ტურის“ ფენომენის აღსანიშნავად. მასიური კომუნიკაციის საშუალებები აღინიშნება ტერმინით *მასმედია*.

● **მედიაგანათლება** (< *ინგლ. media education* < *ლათ. media* საშუალებები) – მიმართულება პედაგოგიკაში, რომლის დანიშნულებაცაა, ხელი შეუწყოს მოსწავლეებს მასიური კომუნიკაციების შესწავლაში. *მედიაგანათლების* ძირითადი ამოცანებია: თანამედროვე ინფორმაციულ პირობებში მოამზადოს ახალი თაობა ცხოვრებისათვის, სხვადასხვა ინფორმაციის აღქმისათვის, ასწავლოს ადამიანს ამ ინფორმაციის გაგება, ფსიქიკაზე მისი ზემოქმედების შედეგების გაცნობიერება, ურთიერთობის ხერხების დაუფლება კომუნიკაციის არავერბალური ფორმების საფუძველზე, ტექნიკურ საშუალებათა დახმარებით. მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში ჩამოყალიბდა *მედიაგანათლებისადმი* ორი მიდგომა: 1. *ინტეგრირებული* (მასიური კომუნიკაციების შესწავლა ტრადიციული საგნების კურსში) და 2. *სპეციალური* (ახალი საგნის შემოღება). საერთაშორისო პრაქტიკაში ინტეგრირებული მიდგომა რეალიზდება უპირველეს ყოვლისა მშობლიური ენის, ლიტერატურისა და საზოგადოებამცოდნეობის პროგრამებში.

● **მედიამონაცემები** – ნ. *მედია*.

● **მედიანა** (< *ლათ. mediana* საშუალო) – სტატისტიკაში: შუათანა ანუ ცენტრალური მნიშვნელობა.

● **მედიტაცია** (< *ლათ. meditatio* ფიქრი) – ფსიქიკურ ვარჯიშობათა გვარი, რომელიც გამოიყენება სულიერ-რელიგიური ან გამაჯანსაღებელი პრაქტიკის შემადგენლობაში, ან კიდევ, – განსაკუთრებული ფსიქიკური მდგომარეობა, რომელიც წარმოიქმნება ამ ვარჯიშობათა შედეგად (ან

სხვა მიზეზების ძალით). *მედიტაციის* მრავალი ტექნიკა არსებობს.

● **მედიცინა** (< *ლათ. medicina < ars medicina* სამკურნალო ხელოვნება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერული ცოდნისა და პრაქტიკულ ღონისძიებათა სისტემა, რომლის მიზანია ადამიანთა მკურნალობის დიაგნოსტიკა და დაავადებათა პროფილაქტიკა, ჯანმრთელობისა და შრომისუნარიანობის შენარჩუნება და განმტკიცება, სიცოცხლის გახანგრძლივება და, ასევე, ფიზიკური და ფსიქიკური სნეულები-საგან ტანჯვის შემსუბუქება.

● **მეზოსისტემა** (< *ბერძ. μέσος* საშუალო, შუალედური + *ძვ. ბერძ. σύστημα* შეერთება) – ორი ან მეტი გარემოს ურთიერთმიმართებათა სტრუქტურა, რომელშიც განვითარებადი პიროვნება აქტიურად მონაწილეობს. მაგალითად, ბავშვისათვის ეს არის მიმართებები მის სახლს, სკოლასა და მეზობელი თანატოლების ჯგუფს შორის, ხოლო მოზრდილისათვის – ოჯახს, სამსახურსა და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას შორის.

● **მეთოდი** (< *ძვ. ბერძ. μέθοδος* კვლევის ან შემეცნების გზა < *μετα-* + *ბძვ. გზა*) – იმ ბიჯებისა და ქმედებათა (ხერხებისა და ოპერაციების) სისტემატიზირებული ერთობლიობა, რომლებიც ორიენტირებულია განსაზღვრული ამოცანის ამოხსნაზე ან დასახული მიზნის მიღწევაზე; ბუნებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენათა კვლევის, შემეცნების ხერხი, რომელსაც ჭეშმარიტებამდე მივყავართ. მეთოდების სახეებია: *ანალიზური მეთოდი, დედუქციური მეთოდი, დიალექტიკური მეთოდი, ინდუქციური მეთოდი, ინტუიციური მეთოდი, მეცნიერული მეთოდი, განზო-*

გადებული მეთოდი, ექსპერიმენტალური მეთოდი და სხვ. თავისი მოქმედებისა და შედეგის ჩარჩოების შემოფარგულობის ძალით მეთოდებს აქვთ ტენდენცია დამკველებისა და სხვა მეთოდებში გარდაქმნის, ვითარდებიან დროის, ტექნიკური და მეცნიერული აზრის მიღწევების, საზოგადოების მოთხოვნათა შესაბამისად. ერთგვაროვანი მეთოდების ერთობლიობას *მიდგომას* უწოდებენ. მეთოდების განვითარება მეცნიერული აზრის განვითარების შედეგია.

● **მეთოდика** – ეს, როგორც წესი, არის რომელიმე მიზანმიმართული მოქმედების ჩასატარებელი რომელიღაც მზა „რეცეპტი“, ალგორითმი. ახლოს არის ცნებასთან *ტექნოლოგია*. მეთოდика განსხვავდება მეთოდისაგან ხერხებისა და ამოცანების კონკრეტიზაციით. მაგალითად, ექსპერიმენტალურ მონაცემთა მათემატიკური დამუშავება შეიძლება აიხსნას როგორც მეთოდი (მათემატიკური დამუშავება), ხოლო კრიტერიუმებისა და მათემატიკური მახასიათებლების კონკრეტული შერჩევა – როგორც მეთოდика. განათლებაში *მეთოდика* არის პედაგოგიკის დარგი, რომელიც გადმოგვცემს ამა თუ იმ საგნის სწავლების მიზნებს, შინაარსს, მეთოდებს, საშუალებებსა და ორგანიზაციულ ფორმებს. *სწავლებისა და აღზრდის მეთოდიკები* – მეცნიერული დისციპლინები, რომლებიც იკვლევენ კონკრეტული სასწავლო საგნების სწავლებისა და სწავლის კანონზომიერებებს, ფორმებს, მეთოდებსა და საშუალებებს, არასასწავლო აღმზრდელობითი საქმიანობის ორგანიზაციას. კონკრეტული საგნის სწავლებისას მეთოდика ითვალისწინებს რეალიზაციის ხერხების მრავალსახეობას, ვარიაციულობას და არ გულისხმობს მიზნის გარანტირებულ მიღწევას. მეთოდिकास

არა აქვს ინსტრუმენტალობის (კონკრეტულ მოქმედებათა დამუშავებულობისა და ალგორითმიზაციის) მაღალი დონის პრეტენზია. *მეთოდიკური ხერხი* – სწავლების ერთ-ერთი მეთოდის შემადგენელი ნაწილი. კონკრეტულ პედაგოგიურ სიტუაციაში ამა თუ იმ მეთოდის რეალიზაციის ხერხი. მეთოდიკის კარგი ცოდნა მასწავლებელს აძლევს საშუალებას, სრულად წარმოაჩინოს, გამოიყენოს და განავითაროს თავისი შემოქმედებითი უნარი.

● **მეთოდიკური ხერხი** – მეთოდის შემადგენელი ნაწილი, მისი ელემენტი (მაგალითად, გეგმის შედგენა ტექსტზე მუშაობის დაწყებისას, კოლექტიური შემოქმედებითი საქმის შესრულებისას და სხვ.). მეთოდთან შედარებით ხერხები კერძო ხასიათს ატარებს.

● **მეთოდოლოგია** (< ბერძ. *μέθοδος* მეთოდი + *λόγος* სწავლება) – მოძღვრება მეცნიერული კვლევის მეთოდების შესახებ; ძალზე ზოგადად: მოძღვრება საქმიანობის ორგანიზაციის შესახებ. კონკრეტულად, ეს არის მოძღვრება მეცნიერული შემეცნების სტრუქტურის, ლოგიკური ორგანიზაციის, მეთოდების, საშუალებების, აგების პრინციპების, ფორმებისა და ხერხების შესახებ.

● **მე-იდეალური** – ინდუვიდუუმის იმ წარმოდგენათა ერთობლიობა, რომლებიც ასახავენ იმას, თუ როგორი ადამიანი სურს იყოს თვითონ.

● **მე-კონცეფცია** – ჰუმანისტური ფსიქოლოგიისა და პედაგოგიკის ერთ-ერთი ცენტრალური კონცეფცია, რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს საკუთარი „მე“-ს პიროვნების ასახვის მექანიზმის შესწავლას. *მე-კონცეფცია* შედარებით მდგრადი, მეტ-ნაკლებად გაცნობიერე-

ბული და განცდადია როგორც ინდივიდის თავის თავზე წარმოდგენების განუმეორებელი სისტემა, რომლის საფუძველზეც პიროვნება აგებს თავის ურთიერთმიმართებებს როგორც სხვა ადამიანებთან, ისე თავის თავთან. ამ კონცეფციის თანახმად, „მე“ გამოდის როგორც პიროვნების სუბიექტური სამყარო. იგი წარმოიქმნება სოციალურ გარემოსთან ურთიერთქმედების საფუძველზე და სხვათა მხრიდან თავისი თავის მიმართ პოზიტიური მიმართების *ინტერნალიზაციის* საფუძველზე წარმოადგენს *თვითაღქმას* სისტემას, ინდივიდის საპასუხო რეაქციების ფრიად მნიშვნელოვან დეტერმინანტას. „მე“ ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის ცენტრალური ცნებაა და ადაპტაციის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის როლში გვევლინება. *მე-კონცეფცია* საკუთარი „მე“-ს ერთმთლიანი სახეა, თუმცა, თავისუფალი არ არის შინაგანი წინააღმდეგობებისგან. იგი გამოდის როგორც განწყობა საკუთარი თავის მიმართ და მოიცავს კომპონენტებს: *კოგნიციურს* – *თვისებების, უნარების, გარეგნობის, სოციალური მნიშვნელოვნობის და სხვ. სახეებს; ემოციონალურს* – *თვითპატივისცემას; შეფასებით-ნებისყოფითს* – *ლტოლვას თვითშეფასების ამაღლებისკენ, პატივისცემის მოპოვებისკენ და ა. შ. თვითშეფასება* ასახავს განვითარების ხარისხს იმისა, თუ როგორია ინდივიდის თვითპატივისცემის გრძნობა, ასევე, თვითშეფასებისა და მისი „მე“-ს სფეროში შემავალი ყველაფრის მიმართ პოზიტიური მიმართების შეგრძნება. *მე-კონცეფციის* ცნებებია: *თვითაქტუალიზაცია, თვითანალიზი, თვითაღზრდა, თვითდაკვირვება, თვითფლობა, თვითგამორკვევა, თვითგანათლება, თვითკონტროლი, თვითკრიტიკა, თვითრეგულაცია, თვითშეფასება, თვითშემეცნე-*

ბა, თვითშეგნება, თვითაღზრდა, თვითსრულყოფა, თვითრეალიზაცია, თვითორგანიზაცია და სხვ.

● **მემკვიდრეობითობა** – ორგანიზმების თვისება, თაობათა მწკრივში გაიმეორონ ნივთიერების ცვლისა და მთლიანობაში ინდივიდუალური განვითარების მსგავსი ტიპები. სხვა სიტყვებით, ეს არის ორგანიზმების უნარი, თავიანთი განვითარების მიშნები და თავისებურებანი გადასცენ მემკვიდრეობას. ამ უნარის წყალობით ყველა ცოცხალი არსება თავის მემკვიდრეობაში ინარჩუნებს *სახის* თვისებებს. მემკვიდრეობითი თვისებების ასეთი მონაცვლეობა უზრუნველყოფილია გენეტიკური ინფორმაციის გადაცემით. მემკვიდრეობითობა, ცვალებადობასთან ერთად, უზრუნველყოფს სიცოცხლის ფორმების მუდმივობასა და მრავალგვარობას და ცოცხალი ბუნების ევოლუციის საფუძველში დევს. ადამიანი მემკვიდრეობით ღებულობს ანატომიურ-ფიზიოლოგიურ სტრუქტურას, რომელიც ასახავს ინდივიდის, როგორც ადამიანთა მოდემის წარმომადგენლის, სახეობრივ ნიშნებს: მეტყველების, აზროვნების, შრომითი საქმიანობისა და სხვ. მონაცემებს. მემკვიდრეობითობა და ცვალებადობა *გენეტიკის* შესწავლის საგანია.

● **მენტალიტეტი** (< *ლათ. mentis* სული, ტვინი) – გონებრივი, ემოციონალური, კულტურული თავისებურებების, ფასეულობრივი ორიენტაციებისა და მიზანდასახულობების ერთობლიობა, რომელიც ახასიათებს სოციალურ ან ეთნიკურ ჯგუფს, ერს ან ხალხს. ასევე, ამ ტერმინის გამოყენება შეიძლება ცალკეული ადამიანის მსოფლმხედველობის ან აზროვნების ტიპის დახასიათებისას. *მასწავლებლის მენტალიტეტი* – მასწავლებლის ყოფიერების ფენომე-

ნი, ერთმთლიანი სისტემურ-სტრუქტურული დინამიკური ახალწარმონაქმნი, რომელიც განისაზღვრება პროფესიონალური საქმიანობისადმი მასწავლებლის პიროვნული ინტერესებით და მქლავნდება აზროვნების ხერხებში, მორალურ მსჯელობებში, შეფასებებში, მიმართებებში, გრძნობებში, მოტივებში, მოქმედებებში და წარმოადგენს საქმიანობაში მასწავლებლის პიროვნულ-პროფესიონალური პოტენციალის რეალიზაციის განმსაზღვრელ პირობას.

● **მენტორი** (< ძვ. ბერძ. *Μέντωρ*) – 1. ძველი ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, *ალკიმონის* ძე, კუნძულ *ითაკიიდან*, ოდისეუსის ძველი მეგობარი და თანამგზავრი, რომელსაც ოდისეუსმა, ტროას ომში წასვლის წინ, სახლი და ჯალაბობა ჩააბარა და მათზე ზრუნვა დაავალა. ბოლომდე მეგობრის ერთგული დარჩა, წინ ეღობებოდა გათავხედებულ სასიძოვებს, აღზარდა ოდისეუსის შვილი ტელემაქე, რჩევებს აძლევდა, სახლს უვლიდა. ხშირად თვით ათენი იღებდა *მენტორის* სახეს და ისე არიგებდა ტელემაქეს, იცავდა ოდისეუსს. ასე გამოეცხადა *მენტორი-ათენა* პირველად ტელემაქეს და ბოლოს – ოდისეუსს, რომელიც სასიძოვების წინააღმდეგ გაბედული მოქმედებისათვის წააქეზა, თუმცა, სასიძოვებზე აგელაოსი მოკვლით და შვილების სახლიდან გაყრით დაემუქრა. ამ საფუძველზე განზოგადდა მენტორის სახელი. *მენტორი* საზოგადო სახელად იქცა და ხშირად გამოიყენება *დამრიგებლის* ან *ახალგაზრდობის ხელმძღვანელის* აზრით.

2. სპეციალურად მომზადებული მასწავლებელი, რომელსაც შეუძლია დაეხმაროს: 1. *სასკოლო პრაქტიკის კურსების წარმართვაში* – მასწავლებლის მომზადებაში ჩართულ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებს; 2. *პრაქტიკული პედაგო-*

გიური ჩვევების ჩამოყალიბებასა და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრში წარსადგენი რეკომენდაციების მოპოვებაში – გამოსაცდელ პერიოდში მომუშავე ინსტრუქტორებს; 3. პროფესიულ განვითარებაში – სხვა მასწავლებლებს.

- **მენტორული** – დამრიგებლური.

- **მმ-რეალური** – აწმყო დროში თავის თავზე ინდივიდუუმის წარმოდგენათა ერთობლიობა.

- **მეტაენა** (< ბერძ. *μετα* შემდეგ) – „ზეენა“; ენა, რომლის დანიშნულებაც ენის აღწერა. ცნება გამოიყენება ლინგვისტიკაში, ფილოსოფიაში, ინფორმატიკაში და სხვ. ბუნებრივი ენა შეიძლება წარმოადგენდეს თავისივე მეტაენას. მაგალითად, ქართული ენის აღწერისათვის შეიძლება იგივე ქართული ენის გამოყენება. მეტაენის ცნება შემოიღო ალფრედ ტარსკიმ. ეს ცნება იძლევა მრავალი პარადოქსის დაძლევის საშუალებას.

- **მეტაკოგნიცია** (< ბერძ. *μετα* შემდეგ + ლათ. *cognitio* ვგებულობ) – საკუთარი აზროვნებითი პროცესისა და სასწავლო საქმიანობის ცოდნა და კონტროლი; საკუთარი აზროვნებითი პროცესისა და წარმოდგენათა საკუთარი სისტემის შინაარსის გაცნობიერება, საკუთარი კოგნიციური პროცესის აქტიური მონიტორინგი შემდგომი სწავლების მიზნებისათვის და ეფექტური ხერხების გამოყენება შემეცნებითი ამოცანების ამოხსნისათვის; საკუთარი აზროვნების გაცნობიერება და მისი მართვა; საკუთარი აზროვნებითი პროცესის მონიტორინგი და მისი მართვა. კოგნიციური ფსიქოლოგიის მკვლევარები მეტაკოგნიციას უკავშირებენ ისეთ ფსიქოლოგიურ ფენომენებს, როგორიცაა *მეტამეხსი-*

ერება, კრიტიკული აზროვნება და მოტივაცია. ტერმინი მეტაკოგნიცია პირველად შემოიღო ჯონ ფლეიველმა 1970 წელს. იგი ამ ტერმინით აღნიშნავდა განსაკუთრებულ შემეცნებით პროცესს, რომელიც მიმართულია საკუთარი კოგნიციური საქმიანობის გაგებისკენ, სხვა სიტყვებით, – აზრით საქმიანობას, მიმართულს საკუთარი აზროვნების გაგებისაკენ. როგორც ჩანს, მეტაკოგნიციის შინაარსში შემდგომ არაფერი შეცვლილა.

● **მეტაკოგნიციური გამოცდილება** – ნ. მეტაკოგნიციური პროცესები.

● **მეტაკოგნიციური პროცესები** (< ინგლ. *metacognition* მეტაკოგნიციები, მეტაკოგნიციური გამოცდილება, მეტაკოგნიციური უნარები) – მეორე რიგის კოგნიციები, ე. ი. სუბიექტის ცოდნა საკუთარი კოგნიციური სისტემის შესახებ და მისი მართვის უნარი. მეტაშემეცნების ცნება 1976 წელს შემოიღო ჯონ ფლეიველმა და მანვე განსაზღვრა იგი როგორც შემეცნებითი სფეროს ძირითადი თავისებურებებისა და მისი კონტროლის ხერხების შესახებ ადამიანის ცოდნის მთელი მოცულობა. ჯონ ფლეიველმა გამოყო მეტაშემეცნების ოთხი კომპონენტი: მეტაკოგნიციური ცოდნა, მეტაკოგნიციური გამოცდილება, მიზნები და სტრატეგიები. ბრაუნ მეტაკოგნიციას განსაზღვრავს როგორც ცოდნას საკუთარი ცოდნის შესახებ. იგი მეტაკოგნიციას ყოფს ორ ფართო კატეგორიად: 1. ცოდნა შემეცნების შესახებ – საქმიანობის ისეთ სახეთა ერთობლიობა, რომლებიც მოიცავს კოგნიციური ქმედებებისა და უნარებისადმი შეგნებულ რეფლექსიას. 2. შემეცნების რეგულაცია – საქმიანობის ისეთ სახეთა ერთობლიობა, რომლებიც მოითხოვს თვითრეგულაციის მექა-

ნიშნებს სწავლების ან პრობლემის ამოხსნის მთელ მანძილზე. ბრაუნის სიტყვებით, მეტაკოგნიციური პროცესები იძლევა სწავლების პროცესის რეგულირებისა და კონტროლირების საშუალებას და შედგება შემდეგი პროცესებისგან: 1. საქმიანობის დაგეგმვის პროცესი (გეგმის ფორმირება, შედეგების წინასწარ განჭვრეტა, შესაძლო შეცდომათა ანალიზი), 2. საქმიანობის კონტროლის პროცესი, 3. შემეცნებითი საქმიანობის შედეგების შემოწმების პროცესი. არსებობს სხვა მეცნიერთა თვალსაზრისებიც.

● **მეტაკოგნიციური უნარები** – ნ. მეტაკოგნიციური პროცესები.

● **მეტაკოგნიციური ცოდნა** – ნ. მეტაკოგნიციური პროცესები.

● **მეტალინგვისტიკა** (< ბერძ. *μετα* შემდეგ; ლათ. *lingua* ენა) – ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ენის შინაარსობრივი მხარის თავისებურებებს მოლაპარაკე კოლექტივის აზროვნებასა და მის საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან დაკავშირებით, როგორც ლინგვისტიკური ერთეულების ბუნებაში შეღწევისა და მათი ფუნქციონირების კანონზომიერებათა აუცილებელ პირობას.

● **მეტამათემატიკა** (< ბერძ. *μετα* შემდეგ; ძვ.ბერძ. *μάθημα* შესწავლა, მეცნიერება) – მათემატიკური ლოგიკის განყოფილება, რომელიც ფორმალური მეთოდების საშუალებით სწავლობს მათემატიკის საფუძვლებს, მათემატიკური დამტკიცებებისა და მათემატიკური თეორიების სტრუქტურას. ტერმინი „მეტამათემატიკა“ სიტყვასიტყვით ნიშნავს: *მათემატიკის საზღვრებს გარეთ*.

● **მეტამეხსიერება** – ნ. მეტაკოგნიცია.

● **მეტამორფოზა** (< ბერძ. *μεταμόρφωσις* გადაქცევა) – რაიმის გარდაქცევა, გარდაქმნა, სახეცვალება. ყველაზე ზოგადი ცნებაა სამყაროული პროცესებისათვის.

● **მეტაფიზიკა** (< ძვ. ბერძ. *τὰ μετὰ τὰ φυσικά* ის, რაც ფიზიკის შემდეგაა) – ფილოსოფიის დარგი, რომელიც იკვლევს რეალობის, სამყაროსა და ყოფიერების პირველდაწყებით ბუნებას, ცდისმიღმურ მოვლენებს (ღმერთს, სულს და სხვ.); ეს არის შემეცნების მეთოდი, რომელიც, დიალექტიკისაგან განსხვავებით, მოვლენებს განიხილავს ერთმანეთისაგან მოწყვეტით, დამოუკიდებლად, როგორც ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულს, უარყოფს საგნებისა და მოვლენების შინაგან წინააღმდეგობას.

● **მეტრიკული აზროვნება** – მათემატიკური აზროვნების სპეციფიკური ტიპი. ამ ტიპის ადამიანები კარგად მანიპულირებენ რაოდენობრივი მონაცემებით. ისინი კარგად ერკვევიან კონკრეტულ სიდიდეებში და ოპერირებენ ისეთი პარამეტრებით, როგორიცაა: სიგრძე, სიმაღლე, სიგანე, ფასი, რაოდენობა, ღირებულება, დრო და სხვ. არ უყვართ ხატონება და ზოგადობა, მათთვის სირთულეს წარმოადგენს აბსტრაქტულის წარმოდგენა. ცხოვრებაში ასეთი ადამიანები ფრთხილები და წინდახედულები არიან. იშვიათად გადაუხვევენ საზოგადოებრივ წესებს, მკაცრად მისდევენ ინსტრუქციებს. უცნობლობა მათ აშინებს, სანამ ყველაფერს დაწვრილებით და ნიუანსებში არ გაარკვევენ, მოქმედებას არ დაიწყებენ.

● **მეტყველება** – ადამიანთა საქმიანობა, ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური მოვლენა, რომელშიც ენობრივი კოდი და ნიშანთა სისტემა გამოყენებული. *მეტყველება* – ეს

არის ენა მოქმედებაში. *მეტყველებაში* ენობრივი ერთეულები, სრულიად სხვადასხვა ურთიერთმიმართებაში ყოფნით, ქმნიან შეუზღუდველი რაოდენობის კომბინაციებს. მეტყველება ყოველთვის დროშია გაშლილ-განფენილი და მოლაპარაკის თავისებურებებს ასახავს, დამოკიდებულია კონტექსტისა და საურთიერთო სიტუაციებისაგან. *მეტყველებას* სწავლობს არა მარტო *მეტყველების ფსიქოლოგია*, არამედ ისეთი მეცნიერებებიც, როგორიცაა: *ფსიქოლინგვისტიკა*, *მეტყველების ფიზიოლოგია*, *ლინგვისტიკა*, *სემიოტიკა* და სხვ. მეტყველების ფუნქციებია: *კომუნიკაციურობითი ფუნქცია*, *სიგნიფიკაციურობითი ფუნქცია*, *გამომსახველობითი ფუნქცია*, *განმაზოგადებლობითი ფუნქცია*, *წამქეზებლობითი ფუნქცია*. ფსიქოლოგიაში განარჩევენ მეტყველების ორ ფორმას: *გარეგანსა* და *შინაგანს*. თავის მხრივ, გარეგანი მეტყველება ორი სახისაა: *ზეპირი* და *წერიტი*. *ზეპირი* მეტყველება კი თვითონ მოიცავს ორ სახეს: *მონოლოგურსა* და *დიალოგურს*. *გარეგანი მეტყველება* აზრების მატერიალიზაციის პროცესია, ამ მეტყველებაში გამოიყენება ადამიანთა ბგერითი სიგნალები, წერიტი ნიშნები და სიმბოლოები. *შინაგანი მეტყველება* შეიძლება ხასიათდებოდეს პრედიკატიულობით, რაც გამოიხატება მასში იმ სიტყვების უქონლობით, რომლებიც წარმოადგენენ სუბიექტს (ქვემდებარეს) და იმ სიტყვების ქონით, რომლებიც ეხება პრედიკატს (შემასმენელს).

● **მეტყველების ენერგეტიკა** – ერთ-ერთი უმთავრესი იმ პარამეტრებიდან, რომლებიც განსაზღვრავენ ორატორის (მათ შორის მასწავლებლისა და ლექტორის) გამოსვლის (ლექციის) წარმატებას. დაბალი ენერგეტიკის მეტყველება ის მეტყველებაა, რომლის მოსმენისას მსმენელს ეძინება და

მისი აზრები სადღაც ღრუბლებში დაცურავენ. ხოლო მაღალი ენერგეტიკის მეტყველება ის მეტყველებაა, რომლის მოსმენისას მსმენელებში ბოხოქრობს, დულს ენერგია. ისტორიულად მეტყველების ენერგეტიკის საზომად ჩამოყალიბდა სკალა 0-დან 20-მდე. 0 – ეს არის მშვიდი ღრმა ძილი (ძალიან დაბალი ენერგეტიკა). 20 – ეს ის შემთხვევაა, როცა ორატორი დორბლებს ყრის და ისე ყვირის თავის მოწოდებებს (ძალიან მაღალი ენერგეტიკა). 12-16 – ორატორის სამუშაო მდგომარეობაა, რომელიც რეკომენდებულია გამოსვლისათვის. *მეტყველების ენერგეტიკაზე* ზემოქმედებს შემდეგი პარამეტრები: 1. **გადაადგილება**, როცა ორატორი მოძრაობს, დადის, გადაადგილდება, მაშინ მეტყველების ენერგეტიკა 1-2 ბალით მატულობს. რაც უფრო აქტიურია ეს მოძრაობა, მით მაღალია ენერგეტიკაც. 2. **სიახლოვე აუდიტორიასთან**. რაც უფრო ახლოსაა ორატორი მსმენელებთან, მით უფრო მაღალია მეტყველების ენერგეტიკა. ყოველი ნაბიჯი მსმენელებისკენ – ეს პლიუს ერთი ბალია, აუდიტორიაზე ენერგეტიკული ზეგავლენის გაძლიერებაა. 3. **ჟესტიკულაცია**. რაც უფრო აქტიურია ჟესტიკულაციის გამოყენება, მით უფრო მაღალია მეტყველების ენერგეტიკა და, მაშასადამე, აუდიტორიაზე ზეგავლენაც. ჟესტიკულაციის შენელება ენერგეტიკის დადაბლებას იწვევს. 4. **ხმამაღლობა**. ჩვეულებრივ, ხმამაღალი საუბრისას ძლიერია ენერგეტიკა, ხმადაბლა საუბრისას – უფრო სუსტი, მაგრამ ჩურჩულით საუბრის შემთხვევაშიც შეიძლება 17-19 ბალი ენერგეტიკის მიღწევა სხვა პარამეტრების გამოყენებით. 5. **ემოციონალურობა**. ეს ინტონაციური სიმდიდრეა: რაც უფრო მეტი ემოციაა გამოსვლაში, მით უფრო ძლიერია ენერგეტიკა. ეს ყვე-

ლაზე მნიშვნელოვანი პარამეტრია, რადგანაც ორატორი შეიძლება იდგეს ქესტების გარეშე, ლაპარაკობდეს ხმადაბლა, მაგრამ საუბრის ემოციონალური დამუხტვით მან შეიძლება მიაღწიოს მსმენელების ზეაღზევებულ სმენას. 6. **მიმართულობა მსმენელებისკენ.** თუ ორატორი საუბრობს მაღალ ენერგეტიკაზე, მაგრამ უყურებს ჭერს ან იატაკს, მაშინ მისი ენერგეტიკა მიზანს არ ხვდება. იგი თვალებში უნდა უყურებდეს მსმენელებს. აქ პირადი კონტაქტი ძალზე ძლიერია. 7. **მრავალფეროვნება.** ეს პარამეტრი ყველა წინა პარამეტრს ეხება. არც ერთი მათგანი, არც მოძრაობა, არც ქესტიკულაცია, არც ხმამაღლობა და არც რომელიმე სხვა არ შეიძლება იყოს ერთფეროვანი, ერთტონალური, აუცილებელია მათი ცვლა მრავალფეროვნებაში, მრავალგვარობაში, და მეტყველების ენერგეტიკის ოპტიმალურობაც განპირობებული იქნება. **მაღალი ენერგეტიკა** მაშინაა კარგი, როცა საჭიროა კაცის დარწმუნება, შთაგონება, მოტივირება და ა. შ., როცა საჭიროა ემოციებისა და გრძნობების გადაცემა და სხვ. **საშუალო ენერგეტიკა** მაშინაა კარგი, როცა საჭიროა აუდიტორიასთან ინფორმაციული ან ლოგიკური ურთიერთქმედების დამყარება, როცა საჭიროა რომელიმე ინფორმაციის გადაცემა, მკაფიოდაა საჩვენებელი ლოგიკური ურთიერთკავშირები, ციფრებისა და ფაქტების წარმოდგენა გააზრებისათვის. **დაბალი ენერგეტიკა** კი მაშინაა კარგი, როცა საჭიროა ტრანსულ მდგომარეობათა შექმნა, კაცის დამშვიდება, მოდუნება, დაძინება და სხვ.

● **მეტყველების კულტურა** – ზეპირი და წერიტი მეტყველების სრულყოფილების ხარისხი, რომელიც ხასიათდება მისი ნორმატიულობისა და გამომხატველობის დაცვით,

ლექსიკური სიმდიდრით, თანამოსაუბრეებისადმი თავაზიანი მიმართვის მანერით, მათ კითხვებზე პასუხის პატივისცემით მიგების უნარით.

● **მეტყველების ხატოვნება** – მეტყველების ერთ-ერთი კომუნიკაციური მხარე (თვისებრიობა), რომელიც ორიენტირებულია სინამდვილის შესახებ კონკრეტულ-გრძნობითი წარმოდგენების ფორმირებაზე. *მეტყველების ხატოვნება* შეიძლება შედიოდეს მეტყველების კულტურის კომპეტენციაში. ხატოვანი მეტყველებისას აზრი მრავალფეროვანია, ინტონაცია – მდიდარი, მეტყველებას ახლავს მხატვრული სიამოვნება.

● **მეცადინეობა** – სწავლების ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც ხორციელდება მასწავლებლის ხელმძღვანელობით ზუსტად დადგენილ დროში მოსწავლეთა მუდმივ შემადგენლობასთან და, რომლის მსვლელობისას იხსნება სწავლების მიზნებიდან გამომდინარე დიდაქტიკური ამოცანები.

● **მეცადინეობათა ცხრილი** – გრაფიკი, რომელიც შეიცავს ცნობებს მეცადინეობათა მსვლელობის დროის, ადგილისა და თანამიმდევრობის შესახებ.

● **მეცნიერება** – ადამიანური საქმიანობის სფერო, რომელშიც მიმდინარეობს სინამდვილის შესახებ ობიექტური ცოდნის შემუშავება და თეორიული სისტემატიზაცია. მნიშვნელოვანია ის, რომ მეცნიერება არ დაიყვანება ცოდნაზე. ეს არ არის მხოლოდ ცოდნის სისტემა, როგორც ამას ზოგჯერ ამტკიცებენ, არამედ ესაა სწორედ საქმიანობა, მუშაობა, რომელსაც მიზნად ცოდნის მიღება განუზრახავს. მეცნიერების სფუძველია ფაქტების შეგროვება, მათი მუდმივი განახლება

და სისტემატიზაცია, კრიტიკული ანალიზი და, ამის საფუძველზე, ახალი ცოდნის ან განზოგადებათა სინთეზი, რომელიც არა მარტო აღწერს დასაკვირვებელ ბუნებრივ ან საზოგადოებრივ მოვლენებს, არამედ მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების აგების საშუალებასაც იძლევა, შემდგომი პროგნოზირების მიზნით. ის თეორიები და ჰიპოთეზები, რომლებიც მტკიცდება ფაქტებით ან ცდებით, ყალიბდება ბუნების ან საზოგადოების კანონების სახით.

● **მეცნიერებათა დოქტორი** – მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში უმაღლესი საფეხურის სამეცნიერო ხარისხი, მეორე, მეცნიერებათა კანდიდატის შემდეგ.

● **მეცნიერების მეთოდოლოგია** – *ტრადიციული გაგებით*: მოძღვრება მეცნიერული საქმიანობის (მოღვაწეობის) მეთოდებისა და პროცედურების შესახებ. ასევე, – შემეცნების ზოგადი თეორიის (გნოსეოლოგიის) განყოფილება, განსაკუთრებით მეცნიერული შემეცნების თეორიისა (ეპისტემოლოგიის) და მეცნიერების ფილოსოფიის. *გამოყენებითი აზრით*: კვლევითი საქმიანობის პრინციპებისა და მიდგომების სისტემა (კომპლექსი, ურთიერთდაკავშირებული ერთობლიობა), რომელსაც ემყარება მკვლევარი ცოდნის მიღებისა და დამუშავების პროცესში კონკრეტული დისციპლინის ჩარჩოებში – პედაგოგიკის, ფიზიკის, ქიმიის, ბიოლოგიის და სხვ.

● **მეცნიერული ეთიკა** – ერთობლიობა იმ მორალური პრინციპებისა, რომლებსაც იცავენ მეცნიერები თავიანთ მეცნიერულ საქმიანობაში და, რომლებიც უზრუნველყოფენ მეცნიერების ფუნქციონირებას. *რობერტ მერტონმა* თავის სოციოლოგიურ შრომებში გამოყო ოთხი *მორალური პრინ-*

ციპი: 1. **კოლექტივიზმი** – კვლევის შედეგები მეცნიერული საზოგადოებისთვის უნდა იყოს ღია. 2. **უნივერსალიზმი** – ნებისმიერი მეცნიერული იდეის ან ჰიპოთეზის შეფასება უნდა იყოს დამოკიდებული მხოლოდ მეცნიერული საქმიანობის შინაარსსა და ტექნიკურ სტანდარტებთან შესაბამისობაზე და არა მისი ავტორის სოციალურ მახასიათებლებზე, მაგალითად, მის სტატუსზე. 3. **უანგარობა** – მეცნიერული შედეგების გამოქვეყნებისას მკვლევარის მისწრაფება უნდა იყოს პრობლემის ამოხსნისაგან მიღებული კმაყოფილება და არა პირადი მოგების მიღება. 4. **ორგანიზებული სკეპტიციზმი** – მკვლევარები კრიტიკულად უნდა მიუდგნენ როგორც საკუთარ იდეებს, ასევე კოლეგების მიერ წამოყენებულ იდეებსაც. არსებობს კიდევ ორი პრინციპი: **ჭეშმარიტების თვითღირებულება** და **სიახლის თვითღირებულება**.

● **მეცნიერული კვლევა** – 1. ახალი ცოდნის გამომუშავების პროცესი. 2. შემეცნებითი საქმიანობის ერთ-ერთი სახე.

● **მეცნიერული მეთოდი** – ახალი ცოდნისა და ამოცანების ამოხსნის მეთოდების მიღების ძირითადი ხერხების ერთობლიობა ნებისმიერი მეცნიერების ჩარჩოებში. მეთოდი თავის თავში მოიცავს ფენომენტა გამოკვლევის ხერხებს, ადრე მიღებული და ახალი ცოდნის სისტემატიზაციასა და კორექტირებას. დასკვნები კეთდება მსჯელობის პრინციპებისა და წესების მეშვეობით ობიექტის შესახებ ემპირიული (დაკვირვებადი და გაზომვადი) მონაცემების საფუძველზე. მონაცემების მიღების ბაზას წარმოადგენს დაკვირვებები და ექსპერიმენტები. იმ ფაქტების ახსნისათვის, რომელსაც აკ-

ვირდებიან, ხდება ჰიპოთეზების წამოყენება და იგება თეორიები, რომელთა საფუძველზეც ყალიბდება დასკვნები და წინადადებები. მიღებული პროგნოზები მოწმდება ექსპერიმენტით ან ახალი ფაქტების შეგროვებით. ნებისმიერი მეცნიერებისათვის მეცნიერული მეთოდის უმნიშვნელოვანესი მხარე, მისი განუყოფელი ნაწილია ობიექტურობის მოთხოვნა, რომელიც გამორიცხავს შედეგების სუბიექტურ ახსნას. დაუმტკიცებლად, დაჯერების საფუძველზე არ შეიძლება მიღებულ იქნას ესა თუ ის მტკიცება, თუნდაც იგი ავტორიტეტის სახელთან იყოს დაკავშირებული. ყოველი შესაძლო შემთხვევა დებულება მეცნიერულად მკაცრად უნდა იქნეს შემოწმებული დაკვირვებით ან ექსპერიმენტით. *ლუდვიგ ფლგის* სიტყვებით, მეცნიერული კვლევის შედეგი არ უნდა მოექცეს ჩვენი წინასწარ შეგონების გავლენის ქვეშ.

● **მეცნიერული პრობლემა** – თეორიული ან პრაქტიკული კითხვა, რომელიც კვლევამ უნდა გადაჭრას. ეს არის წინააღმდეგობრივი სიტუაცია, რომელიც ამა თუ იმ ობიექტების, მოვლენების ან პროცესების შესწავლაში ვლინდება მოწინააღმდეგე პოზიციების სახით და გადაჭრას მოითხოვს.

● **მეცნიერული სტილი** – იმ სამეცნიერო საშუალებათა სისტემა, რომლებიც ემსახურება მეცნიერებისა და სწავლების სფეროს. ეს არის ლიტერატურული ენის მეტყველების ფუნქციონალური სტილი, რომელსაც ახასიათებს მთელი რიგი თავისებურებანი: გამოთქმის წინასწარი მოფიქრება, მონოლოგურობა, ენობრივ საშუალებათა მკაცრი შერჩევა, სწრაფვა ნორმირებული მეტყველებისკენ. მეცნიერული ნაშრომების სტილი განისაზღვრება შინაარსითა და მეცნი-

ერული უწყების მიზნებით: ფაქტების შემღებობისდაგვარად ზუსტი და სრული ახსნა, მოვლენებს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების ჩვენება, ისტორიული განვითარების კანონზომიერებათა გამოვლენა და სხვ. ცნობილია მეცნიერული სტილის შემდეგი სახეები: 1. *საკუთრივ მეცნიერული ქვესტილი* (მონოგრაფია, სტატია, დისერტაცია, მეცნიერულ დისპუტებში გამოსვლები, მეცნიერული მოხსენებები და სხვ.), 2. *მეცნიერულ-სასწავლო ქვესტილი* (სახელმძღვანელოები, ცნობარები, ლექციები, მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები და სხვ.), 3. *მეცნიერულ-პოპულარული ქვესტილი* (მეცნიერულ-პოპულარული უწყებები, ნარკვევები, სტატიები და სხვ.).

● **მეცნიერული ფაქტები** – სინამდვილის ისეთი ფაქტები, რომლებიც აუცილებლად შემოწმებულია, გააზრებულია და დაფიქსირებულია მეცნიერებაში ემპირიული აზრების, მსჯელობების, შეხედულებების, პოზიციების და სხვათა სახით.

● **მეცნიერული შრომების კრებული** – კრებული, რომელიც შეიცავს სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებათა, აგრეთვე, სხვადასხვა საზოგადოებათა მეცნიერულ კვლევით მასალებს.

● **მეხსიერება** – განმტკიცება, შენახვა და შემდგომი აღდგენა (კვლავწარმოება) იმისა, რაც იყო ადამიანის წარსულ გამოცდილებაში სახეების (ხატების), აზრების, ქმედებებისა და გრძნობების სახით. *მეხსიერება* ადამიანის მიერ თავისი გამოცდილების დაგროვებისა და გამოყენების, მისი ფსიქიკური განვითარებისა და მისი პიროვნების ფორმირების აუცილებელი პირობაა. ახალი გამოცდილების შეძენა

ყოველთვის ემყარება უკვე მიღწეულ შედეგებს, რომლებსაც *მეხსიერება* ინახავს. იმის მიხედვით, თუ რის დამახსოვრება და აღდგენა (კვლავწარმოება) ხდება, განარჩევენ მეხსიერების ოთხ სახეს: *მოტორიკულს* (მოძრაობით), *ხატოვანს*, *სიტყვიერ-ლოგიკურს* და *ემოციონალურს*. 1. *მოტორიკული მეხსიერება* დაკავშირებულია მოძრაობების დამახსოვრებასა და კვლავწარმოებასთან, მოძრაობითი ჩვევებისა და უნარების წარმოქმნასთან ადამიანის საქმიანობის თამაშობით, შრომით, სპორტულ და სხვა სახეებში. 2. *ხატოვანი მეხსიერება* დაკავშირებულია საგნებისა და მოვლენების გრძნობადი სახეების, მათი თვისებებისა და მათ შორის თვალსაჩინოდ მოცემული კავშირებისა და მიმართებების დამახსოვრებასა და აღდგენასთან (კვლავწარმოებასთან). იმის მიხედვით, თუ რომელი ანალიზატორებით ხდება ობიექტების აღქმა და ასახვა-გასახიერება, *ხატოვანი მეხსიერება* შეიძლება იყოს *მხედველობითი*, *სმენითი*, *შეხებითი* და სხვ. 3. მეხსიერების სახეები (ხატები) შესაძლოა სხვადასხვა სირთულისა იყოს: *ერთეულადი საგნების სახეებიდან განზოგადებულ წარმოდგენებამდე*, რომლებშიც განმტკიცებულია აბსტრაქტული შინაარსი. ამის გამო, არსებობს მეხსიერების უმნიშვნელოვანესი სპეციფიკური სახე, რომელსაც *სიტყვიერ-ლოგიკური მეხსიერება* ეწოდება და რომლის შინაარსია აზრები, ფიქრები, ცნებები, მსჯელობები, დასკვნები და მათი გამომხატველი სიტყვები. ასეთ მეხსიერებაში განმტკიცებულია საგნებისა და მოვლენების ასახვა მათ ზოგად და არსებით თვისებებში, კავშირებსა და მიმართებებში. მოსწავლეთა მიერ ცოდნის ათვისებაში *სიტყვიერ-ლოგიკურ მეხსიერებას* წამყვანი როლი უჭირავს. 4. *ემოციონალური მეხ-*

სიერება დაკავშირებულია ემოციებისა და გრძნობების დამახსოვრებასა და აღდგენასთან იმ ობიექტებთან ერთად, რომლებიც იწვევენ მათ. მეხსიერების ძირითადი პროცესებია: *დამახსოვრება*, *კვლავწარმოება* (გახსენება) და *დავიწყება*. *დამახსოვრება* მეხსიერების მთავარი პროცესია: მასზე ბევრადაა დამოკიდებული მასალის კვლავწარმოების (გახსენების) სისრულე, სიზუსტე და თანამიმდევრობა, მისი შენახვის სიმტკიცე და ხანგრძლივობა. *დამახსოვრება* და *გახსენება* ხორციელდება *უნებური* (არაწინასწარგანზრახული) და *ნებისმიერი* (წინასწარგანზრახული) პროცესების ფორმით. *დავიწყება*, ჩვეულებრივ, მიმდინარეობს როგორც არანებისმიერი, უნებური პროცესი. *უნებურ* მეხსიერებას დიდი ადგილი უკავია ხალხის ცხოვრებასა და საქმიანობაში: ადამიანი ბევრს იმახსოვრებს და იხსენებს სპეციალური განზრახვისა და ძალისხმევის გარეშე. *ნებისმიერი მეხსიერება* ადამიანს აძლევს საშუალებას, დაიმახსოვროს აუცილებელი სისრულით, სიზუსტითა და სიმტკიცით ის, რაც მისთვის აუცილებელია შემდგომისათვის, და გაიხსენოს ის, რაც მას სჭირდება მოცემულ მომენტში. როგორც *ნებისმიერი*, ისე *არანებისმიერი* მეხსიერება შეიძლება იყოს *ხანგრძლივი* და *ხანმოკლე*, შეიძლება იყოს ერთი მოქმედების ან მრავალჯერგანმეორებადი მოქმედებების პროდუქტი. დამახსოვრების სისწრაფე, სიზუსტე და სიმტკიცე მეტწილად დამოკიდებულია მეხსიერების განვითარებაზე. იმის მიხედვით, თუ რომელი მასალა (თვალსაჩინო თუ განყენებული) ამახსოვრდება ადამიანს უკეთესად ან უარესად, არჩევენ მეხსიერების *თვალსაჩინო-ხატოვან*, *სიტყვიერ-ლოგიკურ* და *შუალედურ* (საშუალო) ტიპებს. დამახსოვრებაში სახეების

ან აზრების ჭარბობა, ან ასეთი უპირატესობის უქონლობა, განისაზღვრება როგორც თანდაყოლილი ინდივიდუალური თავისებურებებით, ისე ცხოვრების მოთხოვნებით, ადამიანთა საქმიანობის შინაარსით, მათი პროფესიონალური თავისებურებებით. იმის მიხედვით, თუ ადამიანის მიერ სხვადასხვა მასალის დამახსოვრებისას რომელი ანალიზატორი აღმოჩნდება უფრო პროდუქტიული, არჩევენ მეხსიერების *მხედველობით, სმენით და მოძრაობით* ტიპებს. მაგრამ ყველაზე ხშირად მაინც შერეული ტიპი გვხვდება: *მხედველობით-მოძრაობითი, სმენით-მოძრაობითი, მხედველობით-სმენითი*, მხედველობით-სმენით-მოძრაობითი. მეხსიერება და *სწავლება* ერთი პროცესის მხარეებია. *სწავლებაში* იგულისხმება ინფორმაციის მოპოვებისა და ფიქსაციის მექანიზმები, ხოლო *მეხსიერებაში* – ამ ინფორმაციის შენახვისა და ამოღების მექანიზმები.

● **მეხსიერების რუკა** (იგივე *ფლემ-რუკა*) – კომპაქტური ელექტრონული დამახსოვრებელი მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ციფრული ინფორმაციის შესანახად. თანამედროვე ასეთი რუკები მზადდება ძირითადად ფლემ-მეხსიერების საფუძველზე. მეხსიერების რუკები ფართოდ გამოიყენება ისეთ ელექტრონულ მოწყობილობებში, როგორიცაა: ციფრული ფოტოაპარატები, ფიჭიანი ტელეფონები, ნოუთბუქები, სათამაშო კონსოლები და სხვ.

● **მეხსიერების სახეების კლასიფიკაცია** – კლასიფიკაცია ხდება მახასიათებელი ნიშნების მიხედვით. 1. **სენსორული მოდალობის მიხედვით** – მხედველობითი (ვიზუალური) მეხსიერება, მოტორიკული (კინესთეტიკური) მეხსიერება, ხმოვანი (აუდიალური) მეხსიერება, გემოვნებითი მეხსი-

ერება, ყნოსვითი მეხსიერება, მტკივნეულობითი მეხსიერება, ეიდეტუკური მეხსიერება. 2. *შინაარსის მიხედვით* – ხატოვანი მეხსიერება, მოტორიკული მეხსიერება, ემოციონალური მეხსიერება, სოციალური მეხსიერება, სივრცული მეხსიერება. 3. *დამახსოვრების ორგანიზაციის მიხედვით* – დეკლარაციული მეხსიერება (ეპიზოდური მეხსიერება, სემანტიკური მეხსიერება და ავტობიოგრაფიული მეხსიერება), პროცედურული მეხსიერება. 4. *შენახვის დროის მიხედვით* – ულტრახანმოკლე მეხსიერება, ხანმოკლე მეხსიერება, ხანგრძლივი მეხსიერება. 5. *ფიზიოლოგიური პრინციპების მიხედვით* – ნერვული უჯრედების კავშირების სტრუქტურით განსაზღვრული (იგივე ხანგრძლივი) და ნერვული გზების ელექტრონული აქტიურობის მიმდინარე ნაკადით განსაზღვრული (იგივე ხანმოკლე). 6. *მიზნის არსებობის მიხედვით* – ნებისმიერი და არანებისმიერი. 7. *საშუალებათა არსებობის მიხედვით* – გაშუალებული და გაუშუალებელი. 8. *განვითარების დონის მიხედვით* – მოტორიკული, ემოციონალური, ხატოვანი, სიტყვიერ-ლოგიკური. არსებობს სხვა კლასიფიკაციებიც. მათ შორისაა: *სახეთა შენახვის ხანგრძლივობის მიხედვით* არჩევენ მყისიერ (სენსორულ), ხანმოკლე, ოპერატიულ და ხანგრძლივ მეხსიერებას. *კვლევის მიზნების მიხედვით* არჩევენ გენეტიკურ (ბიოლოგიურ), ეპიზოდურ, რეკონსტრუქციულ, რეპროდუქციულ, ასოციაციურ და ავტობიოგრაფიულ მეხსიერებას.

● **მიდგომა** – ერთგვაროვანი შეხედულებების, მეთოდების, ხერხების სისტემური ერთობლიობა. ნ. *მეთოდი*.

● **მიზანი** – გაცნობიერებული სახე (ხატი) წინასწარ გათვალისწინებული და განჭვრეტილი შედეგისა, რომლის მიღწევაზეცაა ორიენტირებული ადამიანის საქმიანობა.

● **მიკოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *μύκης* სოკო) – ბიოლოგიის დარგი, მეცნიერება სოკოების შესახებ.

● **მიკროსისტემა** (< ძვ. ბერძ. *μικρός* პატარა + ძვ. ბერძ. *σύστημα* შეერთება) – საქმიანობების, პიროვნებათაშორის მიმართებათა როლების სტრუქტურა, რომელსაც განიცდის განვითარებადი პიროვნება მოცემულ კონკრეტულ გარემოცვაში, მისთვის მახასიათებელი ფიზიკური და მატერიალური თვისებებით.

● **მიმართებათა სკალა** – სკალის სახეობა რომელიც იმით განსხვავდება ინტერვალური სკალისაგან, რომ მისი ნულოვანი წერტილი ნებისმიერი კი არ არის, არამედ მიუთითებს გასაზომი თვისების სრულ უქონლობაზე. მასვე ეკუთვნის ყველა რაოდენობრივი მონაცემი, რომლებიც მიიღება ამა თუ იმ სიმრავლის (მოსწავლეთა რაოდენობა, გაკვეთილების რაოდენობა და სხვ.) ობიექტების გადათვლისას.

● **მიმიკა** (< ძვ. ბერძ. *μῖμειν* მიზამვა) – 1. სახის კუნთების მოძრაობა, რომელიც გამოხატავს ადამიანის გრძნობებსა და განცდებს, განწყობილებას. 2. გრძნობებისა და განცდების გამოხატვის ხელოვნება სახის კუნთების სათანადო მოძრაობით.

● **მისტიციზმი** (< ძვ. ბერძ. *μυστικός* საიდუმლო) – ფილოსოფიური და ღვთისმეტყველური მოძღვრება, ასევე, სამყაროს გაგებისა და აღქმის განსაკუთრებული ხერხი, რომელიც ემყარება ემოციებს, ინტუიციასა და *ირაციონალიზმს*

● **მოაზროვნე** – ადამიანი, რომელსაც უყვარს პრობლემისა და სიტუაციის განხილვა ყველა თვალსაზრისით. იგი ანალიზს უკეთებს თვის გამოცდილებას, გარდასულ ხდომილობებს, გულდასმით უნდა აწონ-დაწონოს ყოველივე და საბოლოო დასკვნის გამოტანას, რაც შეიძლება, აჭიანურებს. მოქმედების დაწყების წინ გულდასმით უნდა გააზრიანოს თავისი მოქმედების შესაძლო შედეგები და ასპექტები. თათბირებისა და დისკუსიების დროს უკანა პლანზე ყოფნას უპირატესობას ანიჭებს და სიამოვნებით ადევნებს თვალ-ყურს კოლეგების აქტიურობას. ასეთ ადამიანს, ჩვეულებრივ, უკავია რამდენადმე განმარტოებული ადგილი, თვალში საცემი არ არის და მისთვის დამახასიათებელია შემწყნარებლობა. ასეთ მოსწავლეს მიეცით დრო მომზადებისთვის, მოფიქრებისთვის, შესაძლო ალტერნატივების შესწავლისათვის.

● **მობილობა** (< ლათ. *mobilis* მოძრავი, მსუბუქი, წარმავალი) – 1. სიმარდე, სიცქვიტე, სწრაფი გადაადგილების, მოქმედების უნარი. 2. ერთი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებიდან სხვა დაწესებულებაში სტუდენტის გადასვლის პროცესი.

● **მობილური** (< ლათ. *mobilis* მოძრავი, მსუბუქი; წარმავალი) – დამოუკიდებლად გადაადგილების უნარის მქონე. 2. იგივეა, რაც გადაადგილებადო; ტრანსპორტირებისათვის ვარგისი, ადვილად გადასაზიდო. 3. იგივეა, რაც *პორტატიული*; ადვილად გადასატანი. 4. იგივეა, რაც *მობილური ტელეფონი*.

● **მობილური სტუდენტი** – სტუდენტი, რომელიც აკადემიური ხარისხის მიღების მიზნით საჭირო საგანმანათ-

ლებლო პროგრამის ნაწილს გარკვეული პერიოდის განმავლობაში გადის მშობლიური უნივერსიტეტის ფარგლებს გარეთ.

● **მობილური სწავლება** – სწავლება, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ელექტრონულ და დისტანციურ სწავლებასთან. მათგან განასხვავებს მობილურ მოწყობილობათა გამოყენება. სწავლება მიმდინარეობს ადგილსამყოფელის მიუხედავად და პორტატიული (მობილური) ტექნოლოგიების გამოყენებით. სხვა სიტყვებით, მობილური სწავლება, პორტატიულ მოწყობილობათა დახმარებით, ამცირებს განათლების მიღების იმ შეზღუდვას, რომელსაც იწვევს ადგილსამყოფელი.

● **მოდა** (< ლათ. *modus* ზომა, სახე, ხერხი, წესი) – სტატისტიკაში: ნიშნის სიდიდე, საკვლევი მოვლენის ზომა, რომელთაც შეესაბამება შემთხვევათა ან ჩვენებათა უდიდესი რიცხვი და რომლითაც გამოსახავენ მოცემული მოვლენის იმ ტიპს, რომელიც ყველაზე უფრო ხშირად გვხვდება.

● **მოდელი** (< ფრანგ. *modèle* < ლათ. *modulus* ზომა, ანალოგი, ნიმუში) – ეს არის სისტემა, რომლის გამოკვლევა წარმოადგენს მეორე სისტემის შესახებ ინფორმაციის მიღების საშუალებას; რომელიდაც რეალური პროცესის, მოწყობილობის ან კონცეფციის წარმოდგენა. *მოდელი* არის *პატერნი* ან *პროექტი*. ესაა წარმოდგენა, შეხედულება იმის შესახებ, თუ „რა არის“, „რა შეიძლება იყოს“, ან „რა უნდა იყოს“. ჩვენ შეგვიძლია დავახასიათოთ *მოდელი*, როგორც რაღაცის შესახებ მოსაზრებათა კრებული. *მოდელები* ხშირად იქმნება თეორიების საფუძველზე.

● **მოდელირება** – რეალურად არსებული ობიექტების, პროცესების ან მოვლენების მოდელების აგება და შესწავლა ამ მოვლენების ახსნის, ასევე, მკვლევარისათვის საინტერესო მოვლენების წინასწარმეტყველების მიზნით. სხვა სიტყვებით, ეს არის აგება ცნებითი, ნიშნური, ან პროცესუალური კონსტრუქციისა, რომლის შიგაკავშირები ასახავს შესასწავლი ობიექტის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან თვისებებს. *მოდელირება* არის სწავლების მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია როგორც ხატოვანი აზროვნების, ისე აბსტრაქტული აზროვნების განვითარებაზე. გულისხმობს შემეცნების ობიექტების გამოკვლევას რეალურ ან იდეალურ მოდელებზე.

● **მოდემი** (აკრონიმი, შედგენილი სიტყვებისაგან *მოდულატორი* და *დემოდულატორი*) – მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება კავშირის სისტემებში ინფორმაციული სიგნალის შეუღლებისათვის მისი გავრცელების გარემოსთან, სადაც მას ადაპტაციის გარეშე არსებობა არ შეუძლია. *მოდულატორი* მოდემში მონაცემთა გადაცემისას ახორციელებს გამზიდი სიგნალის მოდულაციას, ე. ი. მის მახასიათებლებს ცვლის შემავალი ინფორმაციული სიგნალის ცვლილებათა შესაბამისად, *დემოდულატორი* კავშირის არხიდან მონაცემთა მიღებისას ახორციელებს შექცეულ პროცესს. *მოდემი* ასრულებს კავშირის ხაზის ბოლო მოწყობილობის ფუნქციას. მოდემები ფართოდ გამოიყენება კომპიუტერების კავშირისათვის *სატელეფონო ქსელით* (სატელეფონო მოდემი) ან *საკაბელო ქსელით* (საკაბელო მოდემი).

● **მოდერატო** (< იტალ. *moderato*) – ზომიერი ტემპით, აუჩქარებლად.

● **მოდერატორი** (< *ლათ. moderator* ვაზომიერებ, ვაკავებ) – პირი, რომელიც *მოდერაციის* (ნ.) პროცესს მართავს.

● **მოდერაცია** (< *იტალ. moderare* დარბილება, შეკავება, ზომიერება, ლაგმის ამოღება) – პროცესი, რომლის დროსაც ხდება გარკვეული ღონიძიების (სემინარი, პრეზენტაცია, ინტერნეტსაიტზე რესურსების გაცვლა და სხვ.) მართვა ან გაძღოლა. მოდერაცია ხელს უწყობს მიზნის მიღწევას კოლექტივის ყოველი წევრის კრეაციულობის ოპტიმალური გამოყენებით, სამუშაო დროის ზედმეტი დანაკარგების გარეშე.

● **მოდულაცია** (< *ლათ. modulatio* განზომილება, რიტმულობა) – დაბალსიხშირიანი ინფორმაციული სიგნალის (ცნობის) კანონის მიხედვით მაღალსიხშირიანი გამზიდი რხევის ერთი ან რამდენიმე პარამეტრის ცვლილების პროცესი. საპირისპიროა *დემოდულაცია*.

● **მოდული** (< *ლათ. modulus* ზომა) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. *პედაგოგიკაში*: სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ფუნქციონალური, ლოგიკურად განპირობებული კვანძი, დიდაქტიკურად ადაპტირებული ინფორმაციის დასრულებული ბლოკი.

● **მოდულური სწავლება** – საგანმანათლებლო პროცესის ისეთი ორგანიზაცია, როცა სასწავლო ინფორმაცია იყოფა მოდულებად (ინფორმაციის შედარებით დასრულებულ და დამოუკიდებელ ერთეულებად, ნაწილებად). რამდენიმე მოდულის ერთობლიობა იძლევა გარკვეული სასწავლო თემის, ან მთელი სასწავლო დისციპლინისაჲ კი, შინაარსის გახსნის საშუალებას. *მოდულები* შეიძლება იყოს: 1. *მიზნობრივი* (შეიცავენ ცნობებს ახალი მოვლენებისა და ფაქტების

შესახებ), 2. *ინფორმაციული* (სახელმძღვანელოსა და სხვა წიგნების მასალები), 3. *ოპერაციული* (პრაქტიკული სავარჯიშოები და დავალებები). *მოდულური სწავლება* ხელს უწყობს მოსწავლეთა დამოუკიდებელი სასწავლო და პრაქტიკული საქმიანობის აქტივიზაციას.

● **მოზარდობის ასაკი** – ასაკი, რომელიც ბავშვობიდან მოწიფულობაშია გარდამავალი და მოიცავს ადამიანის ცხოვრების პერიოდს 10-11 წლიდან 13-15 წლამდე.

● **მოზრდილთა განათლების სახეები** – პროგრამები და მათი შესაბამისი დაწესებულებები დაჯგუფებულია საერთო დასახელებაში შესასრულებელი ფუნქციების მსგავსების ნიშნის მიხედვით. სახეთა ერთობლიობა განწილულია (დაყოფილია) სხვადასხვა საფუძველზე. მათგან მთავარია: 1. საგანმანათლებლო საქმიანობა ორიენტირებულია იმ ამოცანების შესრულებაზე, რომლებიც გამომდინარეობს მოზრდილთა განათლების სოციალური ფუნქციებიდან (მაადაპტირებელი, კომპენსატორული, წინმსწრები და დამატებითი). 2. საგანმანათლებლო საქმიანობა ორიენტირებულია ადრე მიღებულ განათლებასა და საგანმანათლებლო კიბის გავლილ საფეხურებთან კავშირის ხასიათზე (პოსტ-საბაზო, მამოდერნიზირებელი, განმახლებელი და განახლებული). დასახელებული კავშირი შეიძლება იყოს ფორმალური, შინაარსობრივი, არსებითი. პირველ შემთხვევაში მხედველობაშია დაწესებულებათა ჯგუფები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ცოდნისა და უნარ-ჩვევების რაოდენობრივ მატებას. მეორეში – უკვე არსებულის გამდიდრება. მესამეში კი – პიროვნების შემოქმედებითი პოტენციალის ყვე-

ლა მხარის გამდიდრება (იდეალური ვარიანტი, რომელიც შეესაბამება უწყვეტი განათლების კონცეფციას).

● **მოთხოვნა – 1.** ქმედება, რომელიც გამოიხატება რაიმეს შესრულების დაჟინებულ, კატეგორიულ თხოვნაში. *მოთხოვნას* მრავალი სახესხვაობა გააჩნია, ბრძანებიდან თხოვნამდე. 2. პირობა, სტანდარტი.

● **მოთხოვნილება** – ადამიანის მდგომარეობა, რომელიც იქმნება მისი არსებობისა და განვითარებისათვის აუცილებელი ობიექტებისა და ქმედებების საჭიროების განცდისას, გვევლინება წყაროდ მისი აქტიურობისა, რომელიც ორგანიზმს უკეთებს შემეცნებით პროცესებს, წარმოსახვასა და ქცევას, მიმართულებას აძლევს მათ. ეს არის რაიმეს საჭიროება ან უკმარობა, რაც აუცილებელია ორგანიზმის ცხოველქმედების, პიროვნების, სოციალური ჯგუფისა და საზოგადოების ცხოვრებისა და საქმიანობის მხარდაჭერისათვის. *ბიოლოგიური მოთხოვნილებები*, მათ შორის ადამიანის, განპირობებულია ნივთიერებათა ცვლით – ნებისმიერი ორგანიზმის არსებობის აუცილებელი წანამძღვრით. *სოციალური* სუბიექტების – პიროვნებათა, სოციალური ჯგუფებისა და საზოგადოების *მოთხოვნილებები* – დამოკიდებულია მოცემული საზოგადოების განვითარების დონეზე, ასევე, მათი საქმიანობის სპეციფიკურ სოციალურ პირობებზე. *მოთხოვნილებები* დაკონკრეტებული და გასაგნობრივებული ხდება *მოტივებში*.

● **მომთხოვნელობა** – პიროვნების დადებითი ზნეობრივ-ეთიკური და ნებისყოფითი თვისება, რომელიც გამოიხატება პიროვნების უნარში, შეაგულიანოს (წააქეზოს) საკუთარი თავი ან სხვები ქმედებისათვის, მისი ხარისხიანი

შესრულებისთვის ან განამტკიცოს მავნე ქმედებები. ეს კეთდება რჩევების, დარიგებების, თხოვნების, დავალებების, მითითებების, განკარგულებების, ბრძანებების, მუქარის და მათი შესრულების კონტროლის სხვადასხვა ფორმის მეშვეობით. *პედაგოგიური მომთხოვნელობის* საფუძველია ამაღლებული ზნეობრივ-მორალური პასუხისმგებლობა საზოგადოებისა და ერის წინაშე. ნ. *პედაგოგიური მოთხოვნა*.

● **მონაცემები** – ორგანიზმის, ძირითადად ცენტრალური ნერვული სისტემის, ანატომიურ-ფიზიოლოგიური თავისებურებები, რომლებიც, თავის მხრივ, წარმოადგენს უნარების განვითარების წანამდღვრებს. იგივეა, რაც *ნიჭი*.

● **მონაცემთა ბაზა** – ობიექტური ფორმით წარმოდგენილი ერთობლიობა იმ დამოუკიდებელი მასალებისა (სტატიების, გაანგარიშებების, ნორმატიული აქტების, სასამართლო გადაწყვეტილებების და სხვ.), რომლებიც სისტემატიზირებულია იმგვარად, რომ ელექტრონული გამომთვლელი მანქანების საშუალებით (ეგმ) ადვილი იყოს მათი მონახვა, წაკითხვა, დამუშავება, მოდიფიცირება და შენახვა. ეს არის მონაცემთა სახელდებული ერთობლიობა, რომელიც ასახავს ობიექტების მდგომარეობასა და მათ ურთიერთიმართებებს მოცემულ საგნობრივ სფეროში. უზრუნველყოფს ერთი და იმავე მონაცემების დაშვებას სხვადასხვა გამოყენებაში, უშვებს დაგეგმვის, კვლევისა და მართვის ამოცანების ამოხსნას.

● **მონაცემთა ბანკი** – ერთი ან რამდენიმე მონაცემთა ბაზა ელექტრონულ საინფორმაციო ტექნოლოგიასთან ერთობლიობაში, რომელიც უზრუნველყოფს ამ მონაცემთა ბაზაში (ბაზებში) მონაცემთა აღწერას, აკუმულირებას, შენახ-

ვას, დაცვას, სისტემატიზაციას, მოძიებას, მანიპულირებასა და კოლექტიურ გამოყენებას.

● **მონიტორინგი** (< *ინგლ. monitoring*) – რომელიმე პროცესზე ან მოვლენაზე მუდმივი დაკვირვება მისი დინამიკის შესწავლისა და რაიმე მოცემულთან მისი შედარების მიზნით; ობიექტის პარამეტრებზე დაკვირვებისა და მათი რეგისტრაციის უწყვეტი პროცესი, მოცემულ კრიტერიუმებთან შედარებით. ტერმინი გადმოღებულია ინგლისურიდან მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში. ნ. კონტროლი.

● **მონოგრაფია** (< *ბერძ. μόνος* ერთი, ერთეული + *γραφειν* წერა) – მეცნიერული შრომა წიგნის სახით, სადაც გაღრმავებულადაა შესწავლილი ერთი ან ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული რამდენიმე თემა. მონოგრაფია მიეკუთვნება მეცნიერული პროზის ჟანრებს. მასში განზოგადებულია და გაანალიზირებული საკვლევ თემასთან დაკავშირებული მთელი ლიტერატურა და, როგორც წესი, წამოყენებულია ახალი ჰიპოთეზები, თეორიები, კონცეფციები, რომლებიც ხელს უწყობენ მეცნიერების განვითარებას. ზოგჯერ ვხვდებით სიტყვა „მონოგრაფიის“ არაკორექტულ გაგებას: „ჰყავს ერთი ავტორი“. სინამდვილეში აქ იგულისხმება „პრობლემის ერთიანობა“, „წერის ერთიანობა“ და არა „ავტორის ერთადერთობა“.

● **მონოლოგი** (< *ბერძ. μόνος* ერთი; *λόγος* მეტყველება) – მოქმედი პირის მეტყველება, ძირითადად დრამატულ ნაწარმოებში. იგი ამორთულია პერსონაჟების სასაუბრო ურთიერთობიდან და, *დიალოგისგან* (ნ.) განსხვავებით, არ გულისხმობს უშუალო გამოძახილს; მეტყველება,

რომელიც მიპყრობილია მსმენელების ან საკუთარი თავისადმი.

● **მონოლოგური ურთიერთობა** – ზეპირი მეტყველება, რომელიც გამოიყენება ლექციის, მოხსენების, ორატორული გამოსვლისა და სხვ. ფორმით.

● **მორალი** (< ლათ. *moralitas* < *mores* საზოგადოებრივი ტრადიციები, ფარული წესები) – საზოგადოებაში მიღებული წარმოდგენები *კარგისა და ცუდის, სწორისა და არასწორის, სიკეთისა და ბოროტების* შესახებ, ასევე, იმ ქცევათა ნორმების ერთობლიობა, რომლებიც გამომდინარეობს ამ წარმოდგენებიდან. ტერმინი „*მორალი*“ საზოგადოების განვითარებამ წარმოშვა, მაგრამ ამ ცნებამ თანდათანობით პოლიტიკური შეფერილობა მიიღო. ყველა ისტორიულ ფორმაციას თავისი *მორალი* ჰქონდა. მაგალითად, კომუნისტებს ჰქონდათ „კომუნიზმის მშენებლის მორალური კოდექსი“, მაგრამ საბჭოთა კავშირში შემავალ ყველა ერს თავისი ეროვნული ზნეობრივი ნორმები ჰქონდა, ხშირად ერთმანეთისგან არსებითად განსხვავებული. *მორალის* ცნებას *ფილოსოფია* სწავლობს, კერძოდ, *ეთიკა*. ნ. ზნეობა.

● **მორიდება** – მორცხვობა, გაუბედაობა. ეს არის ხასიათის თვისება, რომელიც ვლინდება უხერხულობაში, მღელვარებაში, შფოთიანობაში, ყოყმანში, გაუბედაობაში, ურთიერთობებისას დაბრკოლებების წარმოქმნაში იმის გამო, რომ თავის თავს აღიქვამს არასრულფასოვნად და გრძნობს თანამოსაუბრეთა უარყოფით დამოკიდებულებას მისდამი.

● **მოსამზადებელი ზოგადსაგანმანათლებლო პროგრამა** – პროგრამა, რომლის მიზანია ეროვნული სასწავლო გეგმით დადგენილი სრული ზოგადი განათლების შესაბა-

მისი ცოდნის, უნარებისა და ღირებულებების გამომუშავება და პირის მომზადება სრული ზოგადი განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მისაღებად.

● **მოსწავლე** – ადამიანი, რომელიც სწავლობს სასწავლო დაწესებულებაში.

● **მოსწავლის ავტორიტეტი** – აღიარება მისი პიროვნების, საკუთარი აზრის ქონის უფლებისა და საქციელის დამოუკიდებლობის. მისი აღიარება საკუთარი თავის (თვითაღზრდა) და სხვების აღზრდის სუბიექტად.

● **მოსწავლის დამოკიდებულება სწავლისადმი** – მოსწავლის უკვე დადგენილი და ჩამოყალიბებული პოზიცია, რომელიც სწავლების სფეროში განსაზღვრავს მისი აღქმის, აზროვნებისა და ქმედებების მიმართულობასა და ინტენსიურობას.

● **მოსწავლის ფორმა** – ნ. *სასკოლო ფორმა*.

● **მოსწრება** – სასწავლო პროგრამების მოთხოვნათა შესაბამისად მოსწავლეთა მიერ პროფესიული ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების დაუფლების მახასიათებელი. მოსწავლეთა *მოსწრების* მაჩვენებლებია (მიმდინარე – თემის ან სემესტრის მიხედვით; საბოლოო – მთელი საგნის ან სწავლების მთელი კურსის მიხედვით) ქულები (ბალები), რომლებიც განსაზღვრება შეფასების სპეციალური კრიტერიუმების საფუძველზე.

● **მოტივი** (< *ფრანგ. motif* მოტივი < *ლათ. moveo* მოძრაობაში მომყავს) – მრავალმნიშვნელობიანი ცნებაა. ფსიქოლოგიაში: ფიზიოლოგიური და ფსიქოლოგიური პლანის დინამიკური პროცესი, რომელიც მართავს ადამიანის ქცევას, განსაზღვრავს მის მიმართულობას, ორგანიზებულობას,

აქტიურობასა და მდგრადობას. ეს არის გარეგანი და შინაგანი პირობების ის ერთობლიობა, რომელიც იწვევს სუბიექტის აქტიურობას; გაცნობიერებადი მიზეზი, რომელიც საფუძვლად უდევს პიროვნების ქმედებებსა და საქციელს. *ფუნქციონალური მოტივი* – საქმიანობის სურვილის ისეთი გაცხოველება, რომლის დროსაც თვით საქმიანობის პროცესი მოაქვს ემოციონალურ კმაყოფილებას და არა მისაღწევ შედეგს.

● **მოტივატორი** (< *ინგლ. motivator* < *ლათ. motivus* < *ლათ. movere* მოძრაობაში მოყვანა) – ის, რაც ადამიანს აძლევს მოტივს გარკვეული ქცევისათვის.

● **მოტივაცია** (< *ლათ. movere* მოძრაობაში მოყვანა) – მოქმედების სურვილის გაცხოველება; ეს *მოტივით* განპირობებული ფსიქოფიზიოლოგიური პროცესია; ადამიანის თვისებაა, საქმის კეთებით დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილებები. ეს მდგრადი მოტივების ერთობლიობაა, რომლებითაც განისაზღვრება საქმიანობის ამოცანები, შინაარსი და ხასიათი.

● **მოტორიკა** (< *ლათ. motus* მოძრაობა) – ორგანიზმის, ცალკეული ორგანოების ან მათი ნაწილების მოძრაობითი აქტიურობა. *მოტორიკაში* ესმით იმ მოძრაობათა თანამიმდევრობა, რომლებიც თავიანთ ერთიანობაში საჭიროა რომელიმე ამოცანის შესრულებისათვის. არჩევენ *მსხვილ* და *წვრილ* მოტორიკას, აგრეთვე, გარკვეული ორგანოების მოტორიკას. *მსხვილი მოტორიკა* – უხეში მოტორიკაა. ეს არის ბავშვის უნარი, აკონტროლოს კიდურები და მსხვილი კუნთები, რომელთა საშუალებითაც იგი ახერხებს თავის დაჭერას, ჯდომას, სიარულს, სირბილსა და სხვა. *წვრილი მოტო-*

რიკა – ნატიფი მოტორიკაა. ეს არის ბავშვის უნარი, აკონტროლოს წვრილი, თხელი კუნთები (მაჯისა და თითების მომხრელი და გამშლელი კუნთები და თვალის სწორი და ირიბი კუნთები, რომლებიც განსაზღვრავენ მხედველობის მიმართულებას), რომელთა საშუალებითაც იგი ახერხებს, თვალი გააყოლოს საგნებს, მოეჭიდოს სათამაშოს და სხვა. *სენსომოტორიკული* (მგრძნობელობით-მოძრაობითი) ჩვევები გამოხატავს ბავშვის უნარს, გრძნობათა ორგანოების (მხედველობის, ყნოსვის, სმენის, გემოვნების, შეხების) გამოყენებით შეასრულოს გარკვეული მოძრაობები, შეძლოს კოორდინირება და გარემოს აღქმა თუ შეცნობა. სენსორულ-მოტორიკული განვითარების ერთ-ერთი საკვანძო ასპექტია თვალისა და ხელის კოორდინაცია. *მოტორიკული განვითარება* არის ბავშვის უნარი, სხვადასხვა ჯგუფის კუნთების ამოქმედებით შეასრულოს ესა თუ ის მოძრაობა. *მოტორიკული განვითარება* მოიცავს მსხვილ, ანუ უხეშ და წვრილ, ანუ დახვეწილ მოტორიკასა და სენსომოტორიკულ, ანუ მგრძნობელობით-მოძრაობით უნარებს.

● **მოტორიკული მეხსიერება** – ნ. მოძრაობითი მეხსიერება.

● **მოტორიკული ჩვევების განვითარება** – ბავშვის საერთო განვითარების ამ უბანში შედის განვითარება კოორდინაციისა და უნარისა, შეასრულოს რთული მოძრაობები და შეძლოს გარესამყაროს საგნებით მანიპულირება. ადამიანის მოტორიკული ჩვევების დიდი ნაწილი ყალიბდება მის განვითარებასთან ერთად, სწავლების გარეშე. მაგალითად, ბავშვი ჯდება და იღებს საგანს 6 თვისა, დახოხავს 9 თვისა და დადის მიახლოებით 18 თვისა. სხვა ჩვევების დაუფლება

მოითხოვს გარეგან ხელმძღვანელობას, შეგულიანებასა და გულის წადილს, თუმცა, ბავშვის მიერ პრაქტიკული და სოციალური ჩვევების დაუფლებისათვის მნიშვნელოვანია ასევე იმიტაციური თამაშები. *მოტორიკული ჩვევების* მისაღებად ბავშვმა: 1. უნდა გაიგოს გარესამყაროში საგნების ტიპური მოქმედება, მაგალითად, ბურთის ან ვოლანის (ბადმინტონის ბურთი) გაფრენის ტრაექტორია. 2. ისწავლოს საკუთარი კუნთების მოძრაობების მართვა და 3. ჰქონდეს როგორც ერთის, ისე მეორის კოორდინირების უნარი. მოძრაობათა საკმარისად კარგი მართვა შეუძლებელია 4 წლის ასაკამდე, ე. ი. ტვინის უჯრედების გარკვეულ მომწიფებამდე.

● **მოქმედება – ნ. ქმედება.**

● **მოქნილი სწავლება** – სწავლება, რომლის დროსაც სტუდენტი თვითონ ირჩევს სწავლის დროსა და თემებს თავისი საჭიროებებისა და მოთხოვნის შესაბამისად.

● **მოდრაობითი (მოტორიკული) მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც ვლინდება სხვადასხვა მოძრაობითი ოპერაციის (ცურვა, ველოსიპედი სიარული, ფრენბურთის თამაში და სხვ.) დამახსოვრებაში, შენახვასა და გახსენებაში (კვლავწარმოებაში). მეხსიერების ეს სახე შეადგენს შრომითი ჩვევებისა და ნებისმიერი მიზანშეწონილი მოძრაობითი აქტის საფუძველს.

● **მოწმის ეფექტი** – ნ. *თვითმხილველის ეფექტი*.

● **მრავალენოვნება** – ცალკეულ მოლაპარაკეთა ან მოლაპარაკე საზოგადოების მიერ ურთიერთობებში ორი ან მეტი ენის გამოყენება. ცნობილია, რომ მსოფლიოს მოსახლეობაში *მრავალენოვანთა* რაოდენობა ჭარბობს *ერთენოვანთა* რაოდენობას. ამას ხელს უწყობს ისეთი მოვლენები, როგო-

რიცაა გლობალიზაცია და სოციალური გახსნილობა (დიალობა).

● **მრავალი რეაქციის კანონი** – თორნდაიკის კანონი, რომლის მიხედვით, როდესაც ადამიანი გადააწყდება პრობლემას, რომლის გადასაჭრელად მას არა აქვს მზა ქცევა, ის მიმართავს მრავალ განსხვავებულ ქცევას მანამ, სანამ ერთ-ერთ მათგანს საჭირო შედეგი არ მოჰყვება.

● **მსწავლებელი პროგრამა** – სიტყვა *მ-სწავლებ-ელ-ი* ნაწარმოებია სიტყვისაგან „სწავლება“ ანალოგიურად სიტყვებისა: *სროლა – მსროლელი, რბოლა – მრბოლელი, კეთება – მკეთებელი, შენება – მშენებელი* და სხვ.

● **მულტილინგვი** – ადამიანი, რომელსაც შეუძლია ურთიერთობა ერთზე მეტ ენაზე, ან აქტიურად (მეტყველებით, წერით ან ჟესტებით), ან პასიურად (მოსმენით, კითხვით ან ინფორმაციის სხვანაირად აღქმით). ყველაზე უფრო გავრცელებულია *ბილინგვები* და *ტრილინგვები*.

● **მულტიმედია** (< *ლათ. multum* ბევრი + *media* შუაგული; საშუალებები) – კომპიუტერული ტექნოლოგია, რომელიც უზრუნველყოფს, ტექსტის, ბგერისა და გრაფიკის (მათ შორის მოძრავი გამოსახულებებისა და ანიმაციის) ჩართვით, სხვადასხვაგვარი ინფორმაციის შექმნის, შენახვისა და კვლავწარმოების შესაძლებლობას. ეს არის ვიზუალური და აუდიოვიზუალური ურთიერთმოქმედება ინტერაქტიური პროგრამული უზრუნველყოფის მართვით.

● **მუსიკალური ინტელექტი** – ბგერების სიმაღლის, ტონის და რიტმის შეგრძნების უნარი; *მუსიკალური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: გებულობს მუსიკის ძირითად სტრუქტურებს, უკრავს მუსიკალურ საკრავებზე, მათე-

მატიკურ ფაქტებში ამჩნევს მუსიკისათვის დამახასიათებელ კანონზომიერებებს.

● **მუტაგენეზი** – ნ. *მუტაცია*.

● **მუტაცია** (< *ლათ. mutatio* ცვლილება) – 1. ხმის გარდატეხა ბიჭებში მოზარდობის პერიოდში; ხორხის ზრდის გამო ბიჭებში ხმა მკვეთრად ეცემა – საშუალოდ ოქტავაზე, იცვლება მისი ტემბრი. 2. *გენოტიპის* მტკიცე (ე. ი. ისეთი, როგორიც შეიძლება იყოს მემკვიდრეობით მიღებული მოცემული უჯრედის ან ორგანიზმის შთამომავლების მიერ) ცვლილება, რომელიც მიმდინარეობს გარეგანი ან შინაგანი გარემოს ზეგავლენით. ტერმინი შემოღებულია *ჰუგო დე ფრიზის* მიერ. მუტაციის წარმოშობის პროცესმა მიიღო სახელწოდება *მუტაგენეზი*.

● **მუშა სასწავლო პროგრამა** – სასწავლო პროგრამა, რომელიც დამუშავებულია სანიმუშო (ტიპიური) სასწავლო პროგრამის საფუძველზე, კონკრეტულ საგანმანათლებლო დაწესებულებასთან მიმართებაში, სტანდარტის ეროვნულ-რეგიონალური კომპონენტის გათვალისწინებით. მუშა სასწავლო პროგრამას ამუშავებს საგანმანათლებლო დაწესებულებები და მისი დამუშავების წესებს ადგენს განათლების რეგიონალური ორგანოები.

● **მეისიერი** (სენსორული) **მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც გრძნობის ორგანოებით აღქმულ ინფორმაციას იკავებს მისი გადამუშავების გარეშე. ამ მეხსიერების მართვა პრაქტიკულად შეუძლებელია. მისი სახესხვაობებია: *ხატოვანი* (სახისშემდგომი მეხსიერება, რომლის სახეები ობიექტის მოკლე წარმოდგენის შემდეგ ინახება დროის მცირე შუალედში: 0,1-0,2 წამი); *ექვსებრი* (სახისშემდგომი მეხ-

სიერება, რომლის სახეები ინახება 2-3 წამის განმავლობაში მოკლე სმენითი გამღიზიანებლის შემდეგ).

ნ

● **ნატალური** (< ლათ. *natalis* რაც დაბადებას შეეხება, დაბადების დღე) – შობამდელი.

● **ნატივიზმი** (< ლათ. *nativus* თანდაყოლილი) – ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური კონცეფცია, რომლის თანახმად ადამიანისათვის ნიშანდობლივია გამოცდილებისგან დამოუკიდებელი თანდაყოლილი იდეები, რომელთა დახმარებითაც იგი შეიმეცნებს სამყაროს. მისი საწინააღმდეგო *გენეტიკური* ანუ *ემპირიული* თეორია განიხილავს შეგრძნებათა განფენილობას როგორც რაღაც შემენილს, გამოცდილების პროდუქტს.

● **ნატურალური** (ბუნებრივი) **ინტელექტი** – ბუნებისა და გარესამყაროს წვდომის უნარი. *ნატურალური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: ადვილად ამოიცნობს ცხოველთა და მცენარეთა სახეობებს, ადვილად შეუძლია ბუნების ობიექტების კლასიფიცირება, ადვილად იყენებს ბუნების შესახებ ცოდნას.

● **ნებისმიერი მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც გულისხმობს სახის (ხატის) განზრახულ (ნებისყოფით) დამახსოვრებას, რაც დაკავშირებულია რომელიღაც მიზანთან და ხორციელდება სპეციალური ხერხების მეშვეობით. უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციის დამახსოვრების სიმტკიცის მიხედვით *ნებისმიერი* და *არანებისმიერი* მეხსიერე-

ბის შედარებითი დახასიათება არც ერთ მათგანს არ ანიჭებს აბსოლუტურ უპირატესობას.

● **ნებისყოფა** – ერთ-ერთი უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქცია. ეს არის ადამიანის უნარი, აზროვნებითი პროცესის საფუძველზე მიიღოს გადაწყვეტილება და თავისი აზრები და ქმედებები მიმართოს მიღებული გადაწყვეტილების შესაბამისად. *ნებისყოფა*, როგორც გადაწყვეტილების მიღების აქტიური პროცესი, უპირისპირდება გარემომცველ გამლიზიანებლებზე პასიურ გაუაზრებელ რეაქციებს – *სისუსტეებს*. *ნებისყოფა* პიროვნების *ოთხი სფეროდან* ერთ-ერთია, ადამიანის მიერ სინამდვილის აქტიური ასახვის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც დაკავშირებულია გარესამყაროზე ადამიანთა ზემოქმედებასთან, მათ პრაქტიკასთან. ვლინდება შეგნებულ ქმედებებში, რომლებიც ორიენტირებულია დასახული მიზნების მიღწევაზე, რომელთა განხორციელება დაკავშირებულია დაბრკოლებათა გადალახვასთან: *გარეგანი* (ბუნების ან სხვა ადამიანთა მხრიდან) და *შინაგანი* (თვით ადამიანის *სურვილები* და *მისწრაფებები*, რომლებიც ეწინააღმდეგება მოცემულ მიზანს). ნებისყოფიან ადამიანს ახასიათებს უნარი იმისა, რომ შეგნებულად მართოს თავისი ქცევა, დაისახოს მკაფიოდ გაცნობიერებული მიზნები და გეგმაზომიერად, თანამიმდევრულად განახორციელოს ისინი, გადალახოს დაბრკოლებები, რომლებიც ამ გზაზე შეხვდება. ნებისყოფიან ადამიანს, აგრეთვე, აქვს უნარი, თავი შეიკავოს ამა თუ იმ ქმედებებისგან, თუ ეს ასეა საჭირო. ნებისყოფის მიმართულობა (იმ მიზნების ხასიათი, რომლებსაც ისახავს ადამიანი და განსაკუთრებით – მათი საზოგადოებრივი მნიშვნელოვნობის ხარისხი) განისაზღვრება ადამიანის მსო-

ფლმხედველობით, მისი მრწამსებითა და იდეალებით, რომლებიც ყალიბდება იმ კონკრეტულ პირობებში, სადაც ადამიანს ცხოვრება უწევს. ადამიანის ნებისყოფა ხასიათდება მრავალი თვისებით, მათ შორის ძირითადია: *მიზანსწრაფვა, შეუპოვრობა, სიმტკიცე, დაჟინებულობა, თავდაჭერილობა, დისციპლინირებულობა, გამბედაობა და ვაჟკაცობა*. აქედან ცხადია, რომ ნებისყოფა ძალზე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს *ხასიათის სტრუქტურაში* და არის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, – მისი „ქედი“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ნებისყოფის აღზრდას განუზომლად დიდი პედაგოგიური მნიშვნელობა ენიჭება.

● **ნეიროგლია** (< *ძვ. ბერძ. νεῦρον* ბოჭკო, ნერვი + *γλία* წებო) – ნერვული ქსოვილის დამხმარე უჯრედების ერთობლიობა.

● **ნეიროლინგვისტიკა** (< *ბერძ. νεῦρον* ნერვი; ლათ. *lingua* ენა) – ფსიქოლოგიის დარგი, რომელიც სასაზღვროს წარმოადგენს ფსიქოლოგიის, ნევროლოგიისა და ლინგვისტიკისათვის. იგი სწავლობს ტვინის მექანიზმებს, დაკავშირებულს სამეტყველო მოქმედებებთან.

● **ნეოთომიზმი** (< *თომას აკვინელის* სახელიდან) – კათოლიციზმის ოფიციალური ფილოსოფია 1879 წლიდან 1962 წლამდე. თანამედროვე ვერსია თომიზმისა, რომელიც თავისი არსით არისტოტელეს ფილოსოფიის ქრისტიანულ ადაპტაციას წარმოადგენს. ნეოთომისტური მოძღვრების მთავარი შემადგენელია ყოფიერებისა (ღმერთი) და არსებულის (ბუნება) დუალიზმი, ღმერთი აღიქმება როგორც პირველმიზეზი, საგნები – როგორც მატერიისა და ფორმის შეერთება, ხოლო პროცესები – როგორც პოტენციის გადა-

სვლა აქტუალობაში. ღმერთის მიერ შექმნილი საგნები განიხილება როგორც სუბსტანციები, რომელთა შესახებ მსჯელობა შეიძლება მათი არსებისა და არსებობის მიხედვით. ნეოთომისტები თავიანთ თავს „რეალისტებს“ უწოდებენ, რადგანაც აღიარებენ მატერიალისტურ გარესამყაროს, მაგრამ როგორც ნაწილს უფრო ფართო ყოფიერებისა, რომელშიც არის მეორე რეალობის – ღმერთის ადგილი. ნეოთომიზმის ქვაკუთხედია სწავლება რწმენისა და გონების ჰარმონიის შესახებ. ნეოთომისტები განარჩევენ შემეცნების ორ წყაროს – ბუნებრივ გონებასა (მეცნიერებას) და ღვთაებრივ ზემოთაგონებას (რელიგიას). ამასთან, თვლიან, რომ ისინი ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგებიან.

● **ნეოპოზიტივიზმი** – იგივეა, რაც *ლოგიკური პოზიტივიზმი* ანუ *ლოგიკური ემპირიზმი*. ეს არის ფილოსოფიური სკოლა, რომელიც მოიცავს *ემპირიზმს* (ნ.), იდეას იმის შესახებ, რომ სამყაროს შემეცნებისათვის აუცილებელია დაკვირვებადი დამტკიცებები, რომლებიც ემყარება *რაციონალიზმს*, რომელიც, თავის მხრივ, ეფუძნება მათემატიკურ და ლოგიკურ-ლინგვისტიკურ კონსტრუქციებს *ეპისტემოლოგიაში*. ლოგიკური პოზიტივიზმი ამტკიცებს, რომ სამყარო შეცნობადია, მხოლოდ უნდა გავთავისუფლდეთ არადაკვირვებადისგან.

● **ნიშანი** – შეფასების გარეგანი გამოხატულება, რომელიც დამოკიდებულია სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებზე.

● **ნიჭი** – პიროვნების თანდაყოლილი თვისება, ბუნების წყალობა, ჯილდო, რომელიც განსაზღვრული გვარის საქმიანობის წარმატებით განხორციელების პირობას წარმო-

ადგენს. *ნიჭი* მონაცემებიდან ვითარდება საქმიანობის პროცესში, კერძოდ, სასწავლო საქმიანობის. *ნიჭი* არ დაიყვანება იმ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებზე, რომლებიც ინდივიდს გააჩნია. იგი ვლინდება ამა თუ იმ საქმიანობის ხერხების დაუფლების სისწრაფეში, სიღრმესა და სიმტკიცეში და წარმოადგენს შინაგან ფსიქიკურ რეგულატორს, რომელიც უზრუნველყოფს მათი შეძენის შესაძლებლობას.

● **ნიჭიერება** – იგივეა, რაც *ნიჭი*.

● **ნიჭიერი ბავშვები** – ის ბავშვები, რომლებიც ამჟღავნებენ ზოგად ან სპეციალურ ნიჭიერებას (მუსიკის, ხატვის, ტექნიკის და სხვ. მიმართ). მიღებულია, რომ ნიჭიერების დიაგნოსტიკა მოხდეს გონებრივი განვითარების ტემპის მიხედვით, იმის მიხედვით, თუ როგორ უსწრებს ბავშვი თავის თანატოლებს წინ სხვა თნაბარ პირობებში, როგორია ამ წინსწრების ხარისხი (ამაზეა დამყარებული გონებრივი ნიჭიერების ტესტი და ინტელექტუალურობის კოეფიციენტი IQ). ასეთი მაჩვენებლის გაზვიადება არ შეიძლება, რამდენადაც პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება ტვინის შემოქმედებით მხარეს და არა სხვა რამეს. ყველაზე ადრე ბავშვებში მჟღავნდება მხატვრული ნიჭიერება (მუსიკაში, შემდეგ – ხატვაში). მეცნიერების სფეროში უპირველესად მათემატიკური ნიჭი მჟღავნდება. ბავშვებს, რომლებიც უჩვეულოდ ადრეული გონებრივი განვითარებით ან რომელიმე საქმიანობაში თავისებურად ელვარე, განსაკუთრებული მიღწევებით გამოირჩევიან, *კუნდერკინდებს* უწოდებენ.

● **ნომინალური** (< *ლათ. nominalis* რაც ეხება სახელს, სახელობითი) – 1. რაც გამოხატულია ამა თუ იმ ფულადი ღირებულებით, რაც აღნიშნულია რამეზე. მაგალითად, ნო-

მინალური ფასი. *ნომინალური ხელფასი* – ფულით გამოხატული ხელფასი (რეალურ ხელფასთან შეპირისპირებით). 2. ვინც (რაც) ვინმეს (რაიმეს) წარმოადგენს მხოლოდ დასახელებით, *ფორმალური*. 3. ვინც (რაც) არ ასრულებს თავის დანიშნულებას, თავის მოვალეობას; *ფიქტიური*.

● **ნომინალური სკალა** – იგივეა, რაც *სახელწოდებათა სკალა*. ეს არის სკალა, რომელიც ყველა ობიექტს ყოფს ჯგუფებად ამა თუ იმ ნიშნის (განსხვავების) მიხედვით. ინფორმაციის შემდგომი დამუშავებისათვის ყოველ ნიშანთვისეხება ენიჭება ციფრული კოდი. *ნომინალურ სკალაში* ობიექტებს შორის არავითარი რაოდენობრივი მიმართებები არ არის. მაგალითად, კლასის მოსწავლეები იყოფა ორ კატეგორიად და აღინიშნება: გოგონები – 01, ბიჭები – 02.

● **ნომინალური ჯგუფი** – ადამიანთა ჯგუფი, რომელსაც აქვს ფორმალური სტატუსი (მაგალითად, ახალშექმნილი 5^ბ კლასი). მიზნები თუ საქმიანობის შინაარსი ეძლევა გარედან, ერთობა ჯერ არაფერში არ არის.

● **ნომინატივი** (< *ლათ. nominativus*) – სახელობითი ბრუნვის ლათინური სახელწოდება. არსებითი სახელის მეშვეობით ნომინატივში გადმოიცემა საგნის მიკუთვნება კლასისათვის და ეს მიკუთვნება დროითი სტაბილურობის მიმართებით არ არის მარკირებული, ხოლო ზედსართავი სახელის მეშვეობით ნომინატივში ამ მიმართებით მარკირებული არ არის თვისება (ხარისხი).

● **ნონკონფორმიზმი** (< *ლათ. non არ- + conformis* მსგავსი, მაგვარი) – სხვაგვარად აზროვნება, პიროვნების მიერ კოლექტივისათვის დაქვემდებარებაზე უარის თქმა, სწრაფვა იმისკენ, რომ თავს მოახვიოს მას თავისი ნება. მოცემულ

შემთხვევაში პიროვნება ეწინააღმდეგება კოლექტივს. იგი მიისწრაფვის იმისკენ, რომ მხარი დაუჭიროს და დაიცვას განწყობები, აზრები, აღქმის შედეგები, ქცევა და სხვ. პირდაპირ საწინააღმდეგო იმისა, რაც დომინირებს მოცემულ საზოგადოებაში ან ჯგუფში.

● **ნონსენსი** (< *ინგლ. nonsense* < *ლათ. non* არა + *sen-sus* აზრი) – გამონათქვამი (ზოგჯერ – ქმედება), რომელიც აზრსაა მოკლებული; უაზრობა, სისულელე, აბდაუბდა, ალოგიზმის სახესხვაობა. ტერმინი „ნონსენსი“ აზრით ძალიან ახლოსაა ტერმინთან „აბსურდი“.

● **ნორმა** (< *ლათ. norma* წესი) – დაკანონებული დადგენილება, საყოველთაოდ აღიარებული აუცილებელი წესი, მდგომარეობა რისამე.

● **ნოსტრიფიკაცია** (< *გერმ. noster* ჩვენი + *ლათ. facere* კეთება) – უმაღლესი და უმაღლესსშემდგომი პროფესიონალური განათლების შესახებ უცხო სახელმწიფოთა დოკუმენტების აღიარების პროცედურა, ე. ი. სახელმწიფო ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების თანხმობა იმაზე, რომ ამ დოკუმენტებს ჰქონდეთ კანონიერი ძალა ქვეყნის ტერიტორიაზე.

● **ნოუმენი** (< *ბერძ. νοῦμενον* ჩაწვდომადი) – საგანი ან მოვლენა, რომელიც გვეძლევა რაციონალური შემეცნებით. მის არსში ჩაწვდომა შეუძლებელია მხოლოდ გონებით. საპირისპიროა *ფენომენი*.

● **ნოუ-ჰაუ** (< *ინგლ. know how* იცოდე, როგორ) – ეს არის ნებისმიერი ხასიათის ცნობები (გამოგონებანი, ორიგინალური ტექნოლოგიები, ცოდნა, უნარები და ა. შ.), რომლებიც დაცულია კომერციული საიდუმლოების რეჟიმით და

შეიძლება გახდეს ყიდვა-გაყიდვის საგანი ან გამოყენებულ იქნას მეწარმეობის საქმიანობის სხვა სუბიექტებთან კონკურენტული უპირატესობის მიღწევისათვის.

ო

● **ოკულტიზმი** (< ლათ. *occultus* ფარული, საიდუმლო) – ზოგადი სახელწოდება იმ მოძღვრებებისა და ტრადიციებისა, რომლებიც თვლიან, რომ ადამიანში და კოსმოსში (ბუნებაში) არსებობენ ისეთი ფარული და მეცნიერებათათვის უცნობი ძალები, რომელთა გამოცდილება მისაწვდომია მხოლოდ „განსაკუთრებული უნარის“ მქონე ადამიანებისთვის ან ხელდასმულთათვის. ასეთ სწავლებებს განეკუთვნება *ეზოთერიზმი* და მისი პრაქტიკული ფორმები: *ალქიმია*, *სპირიტუალიზმი* და სხვ.

● **ოლიგოფრენია** (< ბერძ. *ὀλίγος* მცირე + *φρήν* ტვინი) – მცირეტვინობა. ნ. გონებრივი ჩამორჩენილობა.

● **ოლიგოფრენოპედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს გონებრივად ჩამორჩენილი და გონებაშეზღუდული ბავშვების აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს.

● **ონტოგენეზი** (< ძვ. ბერძ. *ὄν* + *γενεσις* არსებული + *γένεσις* ჩასახვა) – ორგანიზმის ინდივიდუალური განვითარება, თანამიმდევრული მორფოლოგიური, ფიზიოლოგიური და ბიოქიმიური გარდაქმნების ერთობლიობა, რომელსაც ორგანიზმი განიცდის განაყოფიერებიდან სიცოცხლის დასასრულამდე. ტერმინი შემოიღო ჰეკელმა 1866 წელს.

● **ონტოლოგია** (< ლათ. *ontologia* < ძვ. ბერძ. *ὄν-
τις* არსებული, ის, რაც არსებობს + *λόγος* სწავლება, მეცნი-
ერება) – სწავლება არსებულის შესახებ; სწავლება ყოფიერე-
ბის შესახებ; ფილოსოფიის დარგი, რომელიც სწავლობს ყო-
ფიერების ფუნდამენტალურ პრინციპებს, მის დედაარსსა
და კატეგორიებს, სტრუქტურასა და კანონზომიერებებს.
სწავლობს ყოფიერების ზოგად კატეგორიებსა და კანონზო-
მიერებებს, რომლებიც არსებობს შემეცნების თეორიასა და
ლოგიკასთან ერთიანობაში.

● **ოპერანტი** (< ლათ. *operatio* საქმე, მოქმედება; გავ-
ლენა, ზეგავლენა) – ნებისმიერი ქცევა, რომელიც დემონ-
სტრირდება ორგანიზმის მიერ და შეიძლება დახასიათდეს
გარემოზე მისი ზემოქმედების ტერმინებში. ე. ი. მოცემული
ტერმინი გამოიყენება იმ ნებისმიერი ქცევის აღწერისათვის,
რომელიც განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ როგორ გავ-
ლენას ახდენს ეს ქცევა გარემოზე. როგორც ჩანს, ამ განმარ-
ტებაში ძირითადი თავისებურებაა ცნება იმ ცვლილებების
ან ზემოქმედებებისა, რომლებსაც რეაქციები ახდენან გარე-
მოზე. მაშასადამე, *ოპერანტი* ფაქტობრივად წარმოადგენს
იმ *რეაქციების კლასს*, რომელთაც აქვთ ერთი და იგივე ეფე-
ქტი. როცა *ოპერანტის* გაკონტროლებას იწყებს *დიფერენ-
ციალური სტიმული*, მაშინ ადგილი აქვს *ოპერანტულ გან-
პირობებულობას*.

● **ოპერანტული განპირობებულობა** – დასწავლის ფო-
რმა, რომელშიც ორგანიზმის მიერ გამოვლენილი რეაქციის
ალბათობა შედეგის მიხედვით იცვლება. ოპერანტული გან-
პირობებულობის ცნება ამერიკელ ფსიქოლოგს – *ფრედერიკ
ბერეს სკინერს* უკავშირდება. *სკინერმა*, *თორნდაიკის* „ეფე-

ქტის კანონზე“ დაყრდნობით შეიმუშავა კვლევის პროგრამა, რომლის მთავარ მიზანსაც *სტიმულის განპირობებულობის* სისტემური ვარიაციების იმ მექანიზმების მიგნება წარმოადგენდა, რომლებიც განაპირობებენ განსაზღვრული ქცევის განხორციელების დიდ ალბათობას სხვადასხვა გარემო პირობებში. ტერმინი *ოპერანტული* ნიშნავს გარემოზე გავლენას, მისით ოპერირებას. შესაბამისად, *ოპერანტული ქცევა* შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქცევა, რომლის მიზანიც გარემოზე გავლენის მოხდენაა. *ოპერანტული განპირობებულობა* პროცესია, რომლის დროსაც განსაზღვრული ქცევის შედეგი გავლენას ახდენს ამ ქცევის შესაძლო გამოვლენაზე მომავალში. ეს არის ქცევის დასწავლის მეთოდი, რომელშიც მნიშვნელოვანია გამოცდილება, რომელიც, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს ქცევაზე. შედეგებიდან გამომდინარე, ქცევის გამოვლენის ალბათობა შესაძლოა გაიზარდოს (განმტკიცება) ან შემცირდეს (დასჯა). მაგალითად, თუკი ბავშვი ხმამაღალი ტირილით იქცევს ყურადღებას და იღებს სითბოს, მომავალში, დიდი ალბათობით, იგი ისევ გააგრძელებს ამ ქცევის განხორციელებას. თუკი ვირთხა ბერკეტზე თათის დაჭერით იღებს საკვებს, ის მომავალშიც ასე მოიქცევა.

● **ოპერანტული ქცევა** – ეს არის აქტიური ქმედებები, აქციები, რომლებიც ორიენტირებულია სასურველი მიზნის მიღწევაზე. *ბერეს სკინერი* რეფლექსებისა და *ოპერანტული ქცევის* განსხვავების შესახებ ასე აღნიშნავდა: „რეფლექსები, როგორც პირობითი, ისე ყველა სხვა, ძირითადად დაკავშირებულია ორგანიზმში მიმდინარე შინაგან ფიზიოლოგიურ პროცესებთან. მაგრამ ხშირად ჩვენ გვაინტერესებს ისეთი ქცევა, რომელიც გარესამყაროზე ახდენს გარკვეულ ზეგავ-

ლენას. იგი წარმოიშობა ცხოვრების მიერ გამოწვეული ამოცანების ამოხსნის აუცილებლობასთან ადამიანის შეჯახების შედეგად.

● **ოპერატიული მეხსიერება** – მეხსიერების ეს სახე ახლოსაა ხანმოკლე მეხსიერებასთან. იგი სახის (ხატის) კვალს ინახავს მხოლოდ მიმდინარე ქმედების (ოპერაციის) შესრულების პერიოდში. მაგალითად, რომელიღაც ცნობის (უწყების) ინფორმაციული სიმბოლოების თანამიმდევრული მოხსნა დისპლეის ეკრანიდან და მეხსიერებაში მათი შენახვა მთელი უწყების დასრულებამდე.

● **ოპერატორი** (< ლათ. *operator* მუშაკი, შემსრულებელი < ლათ. *operor* ვმუშაობ, ვმოქმედებ) – იგივეა, რაც *ასახვა* მათემატიკაში. ტერმინი „ოპერატორი“ გვხვდება მათემატიკის სხვადასხვა დარგში. როგორც წესი, ოპერატორის ქვეშ ესმით მათემატიკის მოცემული დარგისათვის რომელიღაც განსაკუთრებული ასახვები. მაგალითად, ფუნქციონალურ ანალიზში ოპერატორის ქვეშ ესმით ისეთი ასახვა, რომელიც ფუნქციას უთანადებს სხვა ფუნქციას. („ოპერატორი ფუნქციათა სივრცეში“ უკეთ ჟღერს, ვიდრე „ფუნქციის ფუნქცია“).

● **ოპერაცია** (< ლათ. *operatio* მოქმედება) – მოქმედება, რომელიმე მიზნის მისაღწევად შესასრულებელ მოქმედებათა ერთობლიობა; ქმედების განხორციელების ხერხი, რომელიც განსაზღვრულია მოცემული სიტუაციის პირობებით.

● **ოპერაციონალიზმი** – ფილოსოფიური მიმართულება, რომელიც მეცნიერულ ცნებებს განიხილავს არა როგორც ობიექტური სინამდვილის ასახვას, არამედ, როგორც ლოგი-

კურ აგებას, რომელიც წარმოიქმნება სხვადასხვა ოპერაციის (გაზომვითი და სხვ.) შედეგად.

● **ოპერაციონალური** – ზოგადად: ის, რასაც აქვს მიმართება ოპერაციასთან. მაგრამ ამ ტერმინს გამოყენების ძალიან ფართო სპექტრი გააჩნია და მრავალი ავტორი ზედსართავი სახელის ამ ფორმას იყენებს მხოლოდ მოქმედების გარეგან, ობიექტურ კომპონენტებთან ან სიმბოლიკური სისტემის ფორმალურ ასპექტებთან მიმართებაში.

● **ოპერაციონალური ასპექტი** მიუთითებს მეთოდის დამოკიდებულებაზე არა იმდენად ობიექტისაგან, რამდენადაც – სუბიექტისაგან. წესებისა და დანიშნულებების ფორმირებაზე არსებით გავლენას ახდენს მკვლევარის მეცნიერული მომზადების დონე, მისი უნარი, როგორ შეუძლია ობიექტურ კანონებზე წარმოდგენები გადაიყვანოს შემეცნებით ხერხებში, მისი გამოცდილება, თუ როგორ იყენებს შემეცნებაში ამა თუ იმ ხერხებს, როგორ შეუძლია ამ ხერხების სრულყოფა; წესების შერჩევასა და დამუშავებაზე გავლენას ახდენს მკვლევარის აზროვნებითი უნარები. ხშირად ერთი და იმავე თეორიის საფუძველზე აღმოცენდება მეთოდის მოდიფიკაციები, რომლებიც დამოკიდებულია მხოლოდ სუბიექტურ მომენტებზე.

● **ოპერაციონალური მიდგომა** – მოვლენათა და ხდომილობათა შესწავლის ხერხი, რომლის დროსაც ისინი აღიწერება ნიშან-თვისებათა დალაგებული მიმდევრობის, გაზომილი მახასიათებლებისა და ელემენტარულ მოქმედებათა სახით. რთული სისტემები, ჩვეულებრივ, არ ექვემდებარება ოპერაციონალურ აღწერას, რადგანაც მათი მრავალი მნიშვნელოვანი პარამეტრის მკაფიო განსაზღვრა შეუძლებელია.

ლია და ამიტომ ასეთი სისტემების სტრუქტურის შესახებ ცოდნა ყოველთვის არასრულია.

● **ორალოზმი** (< *ლათ. oral* ზეპირი) – სიტყვიერი ენის გამოყენება ბუნებრივ სამეტყველო საშუალებად, უპირატესად ზეპირი ფორმით.

● **ორეოლას ეფექტი** – ნ. *ჰალო-ეფექტი*.

● **ორთობიოზი** (< *ბერძ. ορθος* სწორი + *βίος* სიცოცხლე) – ჯანმრთელობა, ცხოვრების ჯანსაღი, გონიერი წესი. *ორთობიოზი* მოიცავს ზრუნვას ფიზიკურ ჯანმრთელობაზე, მუშაობისა და დასვენების ოპტიმალურ რეჟიმს, მოძრაობით აქტიურობას, რაციონალურ კვებას, ურთიერთობის კულტურასა და პირად ჰიგიენას.

● **ორთოდოქსალური** – ტრადიციულ ფასეულობათა მართლმორწმუნე, ე. ი. რელიგიის, მეცნიერების, საზოგადოებრივი საკითხების და სხვ. სფეროებში მიღებული სწავლებების მკაცრად დამცველი, თავისი რწმენის ჭეშმარიტობაში ყოველგვარი ეჭვებისაგან თავისუფალი.

● **ორთოდოქსი** – 1. ორთოდოქსალური შეხედულებების ადამიანი; გაბატონებული ტრადიციის მიმდევარი; რომელიმე მოძღვრების, მსოფლმხედველობის განუხრელად, თანამიმდევრულად დამცველი. 2. მართლმადიდებელი რელიგიის მიმდევარი.

● **ორთოდოქსია** (< *ბერძ. ὀρθοδοξία* პირდაპირი აზრი, პირდაპირი სწავლება, მართლმორწმუნეობა < *ὀρθός* სწორი + *δόξα* აზრი) – სიმტკიცე რწმენაში, რომელიმე მოძღვრების ან მსოფლმხედველობის დაცვაში, მიღებული პოზიციების მხარდაჭერა, რელიგიური შეგნების კონსერვატიული ტიპი, ნებისმიერი მოდერნიზმისა და რეფორმატორობის საწინა-

აღმდეგოდ. ფართო გაგებით *ორთოდოქსიას* უწოდებენ რელიგიურ ან ფილოსოფიურ პოზიციას, რომელშიც იგულისხმება, რომ იგი ზუსტად იმყოფება ამა თუ იმ სწავლების (მოდღვრების) თავდაპირველ გაგებასთან შესაბამისობაში.

● **ორიენტაცია** (< *ფრანგ. orientation* < *ლათ. oriens* აღმავალი, ამომავალი) – 1. სივრცეში საკუთარი ადგილსამყოფელისა და მოძრაობის მიმართულების განსაზღვრა, ამ განსაზღვრის უნარი. 2. გარემომცველ პირობებში, რაიმე საკითხებში გარკვევა, ამ გარკვევის უნარი, საქმის ვითარების ცოდნა, საქმეში ჩახედულობა. 3. საზოგადოებრივი, პოლიტიკური და სხვ. საქმიანობისა და ინტერესების მიმართულობა, საქმიანობის წარმართვა გარკვეული მიმართულებით, ამ წარმართვის უნარი.

● **ორიენტირი** – ადგილზე მახასიათებლად, კარგად, ცხადად ხილვადი უძრავი საგანი (ბუნებრივი ან ხელოვნური) ან რელიეფის ელემენტი, რომლის საშუალებითაც ადვილია ადგილმდებარეობაში გარკვევა, ორიენტირება, მოძრაობის მიმართულების განსაზღვრა, მიზნის მიღწევა. 2. ძალისხმევის ძირითადი მიზანი. 3. სახელმძღვანელო პრინციპები, ფასეულობათა სისტემა, რომლებიც იძლევა გადაწყვეტილებათა მიღების საშუალებას.

3

● **პარადიგმა** (< *ბერძ. παράδειγμα* მაგალითი, მოდელი, ნიმუში) – ფუნდამენტალურ მეცნიერულ მიზანდასახულობათა, წარმოდგენათა და ტერმინთა ერთობლიობა,

რომელიც მიღებულია და გაზიარებულია მეცნიერული საზოგადოების მიერ და, რომელიც აერთიანებს ამ საზოგადოების წევრთა უმრავლესობას. პარადიგმა უზრუნველყოფს მეცნიერებისა და მეცნიერული შემოქმედების განვითარების მემკვიდრეობითობას. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც. *პარადიგმა მეთოდოლოგიაში* – ეს არის იმ ფასეულობების, მეთოდების, მიდგომების, ტექნიკური უნარებისა და საშუალებების ერთობლიობა, რომლებიც მიღებულია მეცნიერულ საზოგადოებაში, დამკვიდრებული მეცნიერული ტრადიციის ჩარჩოებში, გარკვეული დროის პერიოდში. *პედაგოგიური პარადიგმა* – ეს არის პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერებისა და პრაქტიკის, განვითარების განსაზღვრულ ეტაპზე სამეცნიერო პედაგოგიური საზოგადოების მიერ მიღებულ მეცნიერულ-თეორიულ, მეთოდოლოგიურ და სხვა მიზანდასახულობათა ერთობლიობა, რომლითაც პედაგოგიკურ პრობლემათა გადაჭრისას ხელმძღვანელობენ როგორც ნიმუშით (მოდელით, სტანდარტით). *პარადიგმა გრამატიკაში* – ეს არის რომელიმე სიტყვის ფორმათა ტაბულა, როგორც ბრუნების ან უღლების ნიმუში.

● **პარადოქსი** (< ძვ. ბერძ. *παράδοξος* მოულოდნელი, უცნაური) – სიტუაცია (გამონათქვამი, მტკიცება ან დასკვნა), რომელიც რეალობაში შეიძლება არსებობდეს, მაგრამ არა აქვს მკაცრი ლოგიკური დასაბუთება.

● **პარადოქსულობა** – მოულოდნელობა, უჩვეულობა, შინაარსით ან ფორმით წინააღმდეგობრიობა საკუთარ თავთან, ამოსავალ წანამდღვრებთან, საყოველთაოდ მიღებულთან, ტრადიციულ ხედვასთან, საღ აზრთან. პარადოქსული სიტუაციები წარმოიქმნება მაშინ, როცა ერთმანეთს ეწინა-

აღმდეგება ორი ემპირიული ფაქტი, ან ემპირიული ფაქტი და რომელიმე თეორიული მტკიცება. პარადოქსულობის ან-ტონიმია *ორთოდოქსულობა*.

● **პარალინგვისტიკური ურთიერთობა** – დამატებითი ინფორმაციის გადაცემა ხმის ქლერადობის შეცვლის გზით: დიაპაზონის, ტონალობის და სხვ.

● **პარციალური** (< *ლათ. partialis* ნაწილი) – ნაწილობრივი, რაც შეადგენს რაღაცის ნაწილს, რაც ეხება ცალკეულ ნაწილებს; სინონიმებია: *განსაკუთრებული, ცალკეული, მიკერძოებული, ნაწილობრივი*.

● **პატერნი** (< *ინგლ. pattern* ნიმუში, შაბლონი; ფორმა, მოდელი; სქემა, დიაგრამა) – სქემა-სახე (ხატი), რომელიც მოქმედებს როგორც გამჟღავნებული წარმოდგენა, ან გძნობითი ცნება, რომლის წყალობითაც აღქმისა და აზროვნების ერთდროულობის რეჟიმში ვლინდება კანონზომიერებები, რომლებიც ახასიათებს მათ არსებობას ბუნებასა და საზოგადოებაში. ამ თვალსაზრისით პატერნი გაიგება როგორც განმეორებადი შაბლონი ან ნიმუში. გრაფიკული პატერნებიდან ასე იქმნება ლამაზი უზორები. აღქმის (გრძნობის) ყოველი ორგანო პატერნებს აღიქვამს თავისი საკუთარი თავისებურებების შესაბამისად.

● **პედაგოგების ატესტაცია** – სახელმწიფო, მუნიციპალური საგანმანათლებლო დაწესებულებების მუშაკთა კვალიფიკაციის დონის, პედაგოგიური პროფესიონალიზმისა და საქმიანობის პროდუქტიულობის კომპლექსური შეფასება.

● **პედაგოგი** (< *ძვ. ბერძ. παιδαγωγός* ბავშვის დამტარებელი) – 1. სპეციალური განათლების მქონე პირი, რომელიც

მასწავლებლის ან აღმზრდელის საქმიანობას ეწევა; 2. პედაგოგიკის სპეციალისტი, მეცნიერი, პედაგოგიკის მკვლევარი, *პედაგოგიკოსი*. საზოგადოდ, ეს არის ადამიანი, რომელიც ხელმძღვანელობს მოსწავლეს (მოსწავლეებს) და მართავს მის (მათ) საგანმანათლებლო საქმიანობას, ე. ი. მისი მათ-განიზებულია. მკაცრად რომ ითქვას, *პედაგოგი* არა მარტო მასწავლებელია, აღმზრდელი და სხვ., არამედ – ნებისმიერი ადამიანი, რომელიც ასწავლის, ზრდის, ავითარებს.

● **პედაგოგია** (< *ძვ. ბერძ. παιδαγωγία*) – 1. ბავშვთა აღზრდა და სწავლება. 2. იგივეა, რაც *პედაგოგიკა*.

● **პედაგოგიკა** (< *ძვ. ბერძ. παιδαγωγική* აღზრდის ხელოვნება < *παῖς* ბავშვი → *παιδός* მოზარდი + *ἄγω* მიმყავს) – ყველაზე ზოგადი გაგებით, – მეცნიერება ადამიანის აღზრდისა და სწავლების შესახებ. უფრო ღრმად თუ ჩავიხედავთ, ეს არის: 1. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს აღზრდის პროცესის კონკრეტულ-ისტორიული განვითარების ობიექტურ კანონებს, რომლებიც ორგანულადაა დაკავშირებული საზოგადოებრივ მიმართებათა განვითარებისა და ბავშვების პიროვნების ქმნადობის კანონებთან, ასევე, – მოზარდი თაობის ფორმირების რეალური საზოგადოებრივი აღმზრდელი-ლობით-საგანმანათლებლო პრაქტიკის გამოცდილებას, პედაგოგიური პროცესის თავისებურებებსა და პირობებს. 2. ერთობლიობა იმ თეორიული და გამოყენებითი მეცნიერებებისა, რომლებიც სწავლობს აღზრდის, განათლებისა და სწავლების კანონზომიერებებს. 3. მეცნიერება იმ აღმზრდელი-ლობითი მიმართებების შესახებ, რომლებიც წარმოიქმნებიან აღზრდის, განათლებისა და სწავლების ურთიერთკავშირში თვითაღზრდას, თვითგანათლებასა და თვითსწავ-

ლებასთან და ორიენტირებულია ადამიანის პიროვნულ განვითარებაზე. 4. სასწავლო კურსი, რომელიც პროფილირებული პროგრამებით ისწავლება უმაღლეს სასწავლებელთა პედაგოგიურ სპეციალობებზე. პედაგოგიკის *საგანია* პიროვნების განვითარებისა და ჩამოყალიბების ერთმთლიანი პედაგოგიური პროცესი მისი აღზრდის, სწავლებისა და განათლების პირობებში. პედაგოგიკის *ობიექტია* აღზრდა როგორც შეგნებულად და მიზანმიმართულად განხორციელებადი პროცესი. პედაგოგიკის ობიექტად გამოდის სინამდვილის ის მოვლენები, რომლებიც განაპირობებენ ინდივიდის განვითარებას საზოგადოების მიზანმიმართული საქმიანობის პროცესში. ეს მოვლენები შეადგენენ განათლებას და სწორედ ესაა ობიექტური სამყაროს ის ნაწილი, რომელსაც სწავლობს პედაგოგიკა. მეცნიერულ ლიტერატურაში პედაგოგიკის განსაზღვრა უამრავი არსებობს, მაგალითად, „მეცნიერება პედაგოგიური პროცესის შესახებ, რომელიც ორგანიზებულია პედაგოგიური სისტემის პირობებში და უზრუნველყოფს მისი სუბიექტების განვითარებას“ და სხვ. მაგრამ მთავარი ისაა, რომ პედაგოგიკა მეცნიერებათა სისტემაა და იგი უამრავ მეცნიერებას (მის საკუთრივ დარგებს) აერთიანებს თავის თავში. ეს დარგებია: **ზოგადი პედაგოგიკა** (პედაგოგიკის საფუძვლები, აღზრდის თეორია, დიდაქტიკა, საგანმანათლებლო სისტემების მართვა), **ასაკობრივი პედაგოგიკა** (სკოლამდელი პედაგოგიკა, დაწყებითი სკოლის პედაგოგიკა, საშუალო სკოლის პედაგოგიკა, უმაღლესი სკოლის პედაგოგიკა, ანდრაგოგიკა), **კორექციული პედაგოგიკა** (ტიფლოპედაგოგიკა, სურდოპედაგოგიკა, ოლიგოფრენოპედაგოგიკა, ლოგოპედია, პენიტენციალური პედაგოგიკა),

დარგობრივი პედაგოგიკა (საინჟინრო პედაგოგიკა, სამხედრო პედაგოგიკა, იურიდიული პედაგოგიკა, სპორტული პედაგოგიკა, საწარმოო პედაგოგიკა და სხვ.); **საგნობრივი მეთოდოდიკები** (მათემატიკის სწავლების მეთოდოდიკა, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდოდიკა და სხვ.), სოციალური პედაგოგიკა, შედარებითი პედაგოგიკა, ეთნო-პედაგოგიკა, რელიგიური პედაგოგიკა, გენდერული პედაგოგიკა, საოჯახო პედაგოგიკა, ინფორმაციული პედაგოგიკა, კრიტიკული პედაგოგიკა, ბუნებისშესაბამისი პედაგოგიკა და სხვ.

● **პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები** – ნ. ზოგადი პედაგოგიკა.

● **პედაგოგიკის ისტორია** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს პედაგოგიური იდეებისა და განათლების პრაქტიკის განვითარებას სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებში. **ობიექტი** – განათლებისა და პედაგოგიური აზრის ისტორიული განვითარების პროცესი განათლების თანამედროვე პრობლემებთან ერთიანობასა და მათ ურთიერთკავშირში. **საგანი** – ისტორიულ-პედაგოგიური პროცესის ფაქტები, წინააღმდეგობები, კანონ-ზომიერებები, რომელთა ანალიზი მოწოდებულია იმისათვის, რომ პედაგოგიური თეორიისა და პრაქტიკის სფეროში უზრუნველყოს საგანმანათლებლო პოლიტიკის ეფექტური განხორციელება, პროგნოზირება და დაგეგმვა.

● **პედაგოგიკის კავშირი სხვა მეცნიერებებთან** – პედაგოგიკა, როგორც მეცნიერება, დაკავშირებულია სხვა მრავალ მეცნიერებასთან. ეს კავშირი განპირობებულია პედაგოგიური პრაქტიკითა და კვლევებით. ადამიანის განათლების

შესახებ მეცნიერებათა სისტემაში პედაგოგიკის ადგილი ნათლად და მკაფიოდ შეიძლება დავინახოთ მხოლოდ მაშინ, თუ განვიხილავთ მის ორმხრივ (დიალექტიკურ) კავშირს სხვა მეცნიერებებთან. ყველაზე უფრო ხანგრძლივი და პროდუქტიულია პედაგოგიკის კავშირი *ფილოსოფიასთან*, რომელიც პედაგოგიკაში ასრულებს მეთოდოლოგიურ ფუნქციას. მკვლევართა ფილოსოფიური შეხედულებების სისტემისაგან (მატერიალისტური, იდეოლოგიური, დიალექტიკური, ეგზისტენციალური და სხვ.) დიდადაა დამოკიდებული პედაგოგიკურ ძიებათა მიმართულება და მათი შედეგები. ფილოსოფია ამუშავებს მეცნიერული შემეცნების ზოგადი პრინციპებისა და ხერხების სისტემას, ამდენად, იგი პედაგოგიური გამოცდილების გააზრებისა და პედაგოგიკურ კონცეფციათა შექმნის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს, რადგან პედაგოგიკა ადამიანის მსოფლხედვისა და მსოფლგაგების ფორმირების გზებისა და საშუალებების მუდმივ ძიებაშია. ტრადიციულია პედაგოგიკის კავშირი *ფსიქოლოგიასთან*. სწავლება და აღზრდა პედაგოგიკის პრეროგატივაა, მაგრამ, როგორც ვიცით, სწავლებისა და აღზრდის მიზანი მოსწავლის განვითარებაა, და განვითარება არა მარტო რომელიმე ერთი მიმართულებით, არამედ – განვითარება პიროვნული, ერთმთლიანი. განვითარება კი უკვე ფსიქოლოგიის პრეროგატივაა, და, ამდენად, ფსიქოლოგიას პედაგოგიკურ ძიებაში სათანადო ადგილი უკავია. ფსიქოლოგია, როგორც მეცნიერება, შეიცავს საგანმანათლებლო პროცესის მეცნიერული დაფუძნების უმნიშვნელოვანეს წყაროებს. ამასთან ერთად, ადამიანის ფსიქიკური განვითარების მეთოდიკას პედაგოგიკა აფუძნებს პედაგოგიკურ საშუალებ-

ბებზე. ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის გარდა პედაგოგიკას მჭიდრო კავშირი აქვს ისეთ მეცნიერებებთან, როგორიცაა: *ეთიკა, ესთეტიკა, სოციოლოგია, ანატომია, ფიზიოლოგია, ადამიანის ჰიგიენა, ბიოლოგია, ანტროპოლოგია, მედიცინა* და სხვ.

● **პედაგოგიკის ობიექტი** – აღზრდა, როგორც შეგნებულად და მიზანმიმართულად განხორციელებადი პროცესი.

● **პედაგოგიკის საგანი** – აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციისა და განხორციელების წინააღმდეგობები, კანონზომიერებები, მიმართებები, ტექნოლოგიები, რომლებიც განსაზღვრავს პიროვნების განვითარებას. ეს არის ადამიანის პიროვნების მიზანმიმართული განვითარებისა და ფორმირების პროცესი მისი აღზრდის, სწავლებისა და განათლების პირობებში. უფრო მოკლედ, ადამიანის აღზრდა, როგორც საზოგადოების განსაკუთრებული ფუნქცია; აღმზრდელობითი მიმართებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადამიანის განვითარებას.

● **პედაგოგიკოსი** – ნ. პედაგოგი 2.

● **პედაგოგიკური** – ის, რაც პედაგოგიკოსს ეხება, რაც პედაგოგიკასა (მეცნიერებას) და პედაგოგიკურ გამოკვლევებს ახასიათებს. *პედაგოგიკური გამოკვლევა, პედაგოგიკური ჰიპოთეზა, პედაგოგიკური ფსიქოლოგია, პედაგოგიკური პრობლემა, პედაგოგიკური ტერმინი* და სხვ. ცხადია, რომ *პედაგოგიკური პედაგოგიური*-ს კერძო შემთხვევაა (ნ. სიტყვა *პედაგოგი*-ს ორი მნიშვნელობა). მაშასადამე, მაგალითად, მასწავლებლის საქმიანობა პედაგოგიურია და არა პედაგოგიკური, მაგრამ პედაგოგიკოსის საქმიანობა პედაგო-

გიურიცაა და პედაგოგიკურიც. ე. ი. სიტყვა *პედაგოგიკურის* ნაცვლად ყოველთვის შეგვიძლია გამოვიყენოთ სიტყვა *პედაგოგიური*, მაგრამ სიტყვა *პედაგოგიურის* ნაცვლად ყოველთვის ვერ გამოვიყენებთ სიტყვას *პედაგოგიკური*. ეს იმიტოა განპირობებული, რომ *პედაგოგიკას*, როგორც მეცნიერებას, ყველა სხვა მეცნიერებათაგან განსხვავებით, სახელწოდება *პედაგოგის* მიხედვით მიენიჭა. გამოდის, რომ, რაც *პედაგოგიკურია*, ყველაფერი *პედაგოგიურიცაა*, მაგრამ, რაც *პედაგოგიურია*, ყველაფერი *პედაგოგიკური* არ არის.

● **პედაგოგიკური ანთროპოლოგია** – განათლების შესახებ მეცნიერების დამოუკიდებელი დარგი, რომელიც აღზრდისა და სწავლების ასპექტში აზოგადებს სხვადასხვა ცოდნას ადამიანზე. ეს არის ერთმთლიანი და სისტემური ცოდნა ადამიანის შესახებ, რომელიც განათლების სუბიექტიც არის და ობიექტიც, კიდეც ზრდის და კიდეც იზრდება; საფუძველი ჩაეყარა *კონსტანტინე უშინსკის* მიერ მეცხრამეტე საუკუნეში. როგორც მეცნიერულ-პედაგოგიკური კვლევების განსაკუთრებული მიმართულება, ინტენსიურად ვითარდება 1980-იანი წლების მეორე ნახევრიდან (*ბიძ-ბადი, ტერ-მინასოვა* და სხვ.). ნ. *ანთროპოლოგია*.

● **პედაგოგიკური გაზომვა** – გარკვეული წესების შესაბამისად პედაგოგიკური ობიექტებისა და მათი თვისებებისათვის ციფრობრივი მაჩვენებლების მინიჭების ოპერაცია. ეს იმიტომ არის საჭირო, რომ ნებისმიერი საგნის, მოვლენისა თუ პროცესის რაოდენობრივი მხარე (თუნდაც იგი ფარული იყოს) თავისი ბუნებით არის ძალიან ძლიერი და, თუ პედაგოგიკური კვლევის ხარისხობრივი მხარე დაადას-

ტურა რაოდენობრივმა მხარემ, მაშინ პედაგოგიკური კვლევის შედეგები უცილობლად უტყუარია.

● **პედაგოგიკური გამოკვლევა** – ნ. *პედაგოგიკური კვლევა*.

● **პედაგოგიკური დეონტოლოგია** – 1. მეცნიერება პედაგოგის პროფესიონალური ქცევის შესახებ. 2. პროფესიონალური ეთიკა, რომელიც უზრუნველყოფს საქმიანობისა და ურთიერთობის მონაწილეთა შორის ნდობის მიმართებას. აღნიშნავს *პედაგოგიურ კომპეტენციას*, სხვა ადამიანებისა და მათი იდეების მიმართ *შემწყნარებლობას*, სასწავლო და აღმზრდელობით საქმიანობაში მიღებულ გადაწყვეტილებათა მიმართ *მორალურ პასუხისმგებლობას*. ნ. *დეონტოლოგია*.

● **პედაგოგიკური ექსპერიმენტი** – კვლევითი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება პედაგოგიკურ მოვლენებსა და პროცესებში მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების შესწავლის მიზნით. პედაგოგიკური ექსპერიმენტის ჩარჩოებში გამოიყენება კვლევის თეორიული და ემპირიული მეთოდების მთელი კომპლექსი. ექსპერიმენტის არსი და მისი ფუნქციები მდგომარეობს პედაგოგიური ზემოქმედების ცალკეულ ფაქტებსა და მის შედეგებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ ჰიპოთეზების შემოწმებაში. მკვლევარი ექსპერიმენტატორი გამოყოფს განსაზღვრულ ფაქტორებს, რომლებიც მონაწილეობენ საკვლევ პროცესში. იგი ცვლის პირობებს, რომ განსაზღვროს, რა შედეგამდე შეიძლება მივიდეთ; ცდილობს დაადგინოს, რა გავლენას ახდენენ ეს პირობები შედეგებზე. ახალ პირობებს, რომლებიც შემოღებულია ექსპერიმენტატორის მიერ, ეწოდება **დამოუკიდებელი**

ცვლადები, ხოლო შეცვლილ ფაქტებს ეწოდება **დამოკიდებული ცვლადები**. ამ ცვლილებათა ეფექტის შესახებ მსჯელობენ შედეგების მიხედვით. ნ. *ექსპერიმენტი*.

● **პედაგოგიკური ინოვაცია** – 1. მიზანმიმართული ცვლილება, რომელსაც საგანმანათლებლო გარემოში შეაქვს სტაბილური ელემენტები (სიახლეები), რომლებიც აუმჯობესებენ მთლიანი საგანმანათლებლო სისტემის, მისი ცალკეული ნაწილებისა და კომპონენტების მახასიათებლებს. პედაგოგიური ინოვაციები კლასიფიცირდება: **საქმიანობის სახეების მიხედვით** – პედაგოგიკური (რომლებიც უზრუნველყოფს პედაგოგიურ პროცესს) და *მმართველობითი*; **შეტანილი ცვლილებების მიხედვით** – რადიკალური (რომლებიც ეფუძნება პრინციპიალურად ახალ იდეებსა და მიდგომებს), *კომბინატორული* (რომლებიც ცნობილი ელემენტების ახალ შეხამებას წარმოადგენს) და *მამოდიფიცირებელი* (რომლებიც სრულყოფენ და ავსებენ არსებულ ნიმუშებსა და ფორმებს); **შეტანილ ცვლილებათა მასშტაბის მიხედვით** – *ლოკალური* (ცალკეული უბნების ან კომპონენტების ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ცვლილებები), *მოდულური* (რამდენიმე ლოკალური პედაგოგიური ინოვაციის ურთიერთდაკავშირებული ჯგუფები) და *სისტემური* (სისტემის როგორც მთლიანის სრული რეკონსტრუქცია); **გამოყენების მასშტაბის მიხედვით** – *ერთეულადი* და *დიფუზური*; **წარმოშობის წყაროს მიხედვით** – *გარეგანი* (საგანმანათლებლო სისტემის ფარგლებს გარეთ) და *შინაგანი* (საგანმანათლებლო სისტემის ფარგლებში). 2. სიახლის შეთვისების პროცესი (ახალი საშუალების, მეთოდის, მეთოდიკის, ტექნოლოგიის, პროგრამისა და სხვ.). 3. იდეალური მეთოდიკებისა და

პროგრამების ძიება, მათი დანერგვა საგანმანათლებლო პროცესში და მათი შემოქმედებითი ახლებური გააზრება-გაცნობიერება.

● **პედაგოგიკური კანონი** – კატეგორია, რომელიც აღნიშნავს განათლების მოვლენებსა და პედაგოგიკური სისტემის კომპონენტებს შორის ობიექტურ, არსებით, აუცილებელ, ზოგად და მტკიცედ განმეორებად კავშირებს, რომლებიც ასახავს მისი თვითორგანიზაციის, განვითარებისა და ფუნქციონირების მექანიზმებს. **კანონი** – აუცილებელი, არსებითი, მდგრადი, განმეორებადი მიმართება მოვლენებს შორის. **სწავლების კანონზომიერებები** – ეს არის სწავლების პროცესის შემადგენელ ნაწილებს, კომპონენტებს შორის მტკიცედ განმეორებადი კავშირები. ინდივიდუალური პედაგოგიური სისტემა მოიცავს კომპონენტებს: პიროვნულს, მიზნობრივს, შინაარსობრივს, ოპერაციულ-საქმიანობრივს (ფორმები, მეთოდები, სწავლებისა და აღზრდის ტექნოლოგიები), პედაგოგიურს, შედეგობრივ-რეფლექსიურს, პედაგოგიური სისტემის ეფექტურობის შეფასების კრიტერიუმებს.

● **პედაგოგიკური კვალიმეტრია** (< *ლათ. cval* ხარისხი + *metros* გაზომვა) – პედაგოგიკურ გამოკვლევათა მიმართულება, რომლის მთავარი შინაარსია პედაგოგიკური პარამეტრების გაზომვა, შეფასება და დახასიათება. ნ. *კვალიმეტრია*.

● **პედაგოგიკური კვლევა** – პროცესი და შედეგი მეცნიერული საქმიანობისა, რომელიც ორიენტირებულია სწავლების, აღზრდისა და განვითარების კანონზომიერებების, სტრუქტურისა და მექანიზმის შესახებ ახალი ცოდნის შეძენაზე, სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის (შინაარსი,

პრინციპები, მეთოდები, ორგანიზაციული ფორმები) ორგანიზაციის მეთოდიკაზე. განარჩევენ პედაგოგიკური კვლევის სამ დონეს: *ემპირიულს* – პედაგოგიკურ მეცნიერებებში ადგენენ ახალ ფაქტებს; *თეორიულს* – იკვლევენ ზოგად და ძირითად პედაგოგიკურ კანონზომიერებებს, რომლებიც იძლევა ადრე დადგენილი ფაქტების ახსნისა და მათი მომავალი განვითარების წინასწარი განჭვრეტის საშუალებას. *მეთოდოლოგიურს* – ემპირიული და თეორიული კვლევების ბაზაზე აყალიბებენ პედაგოგიურ მოვლენათა კვლევის ზოგად პრინციპებსა და მეთოდებს, აგებენ თეორიებს.

● **პედაგოგიკური კვლევის ამოცანა** – არის ის, რაც უნდა შევასრულოთ, ავხსნათ, გადავწყვიტოთ. კვლევის *ამოცანა* კვლევის *მიზნის* ერთი პორციაა, ერთი კონკრეტული ნაწილი. რაც უფრო მკაფიოდაა გამოხატული ამოცანები, მით უფრო მკაფიოა მიზანი. სხვა სიტყვებით, კვლევის ამოცანები აკონკრეტებს მის მიზანს.

● **პედაგოგიკური კვლევის ლოგიკის კონსტრუირება** – პირობითად შეიძლება დავყოთ *ხუთ ეტაპად*. აღსანიშნავია, რომ ყოველი ეტაპის ლოგიკა სრულიად თავისებურია და, მასთან, – ვარიაციული. *პირველი ეტაპი* – *ცოდნისა და ფაქტების დაგროვების სტადია*: კვლევის პრობლემისა და თემის შერჩევა, მისი აქტუალურობისა და დამუშავებულობის დონის დასაბუთება; საკითხის თეორიისა და ისტორიის შესწავლა, მოცემულ და მოსაზღვრე სფეროებში მეცნიერული მიღწევების შესწავლა; სასწავლო დაწესებულებებისა და მოწინავე მასწავლებლების პრაქტიკული გამოცდილების შესწავლა; კვლევის ობიექტის, საგნის, მიზნისა და ამოცანების განსაზღვრა. *მეორე ეტაპი* – *ფაქტების თეორიუ-*

ლი გააზრიანების სტადია: კვლევის მეთოდოლოგიის – ამოსავალი კონცეფციების, საყრდენი თეორიული იდეებისა და დებულებების შერჩევა; კვლევის ჰიპოთეზის პირველადი აგება; კვლევის მეთოდების შერჩევა და კვლევის მეთოდის დამუშავება. *მესამე ეტაპი – ექსპერიმენტალური მუშაობის სტადია:* კვლევის ჰიპოთეზის აგება – აგება თეორიული კონსტრუქციისა, რომელიც უნდა დამტკიცდეს; მაკონსტატირებელი ექსპერიმენტის ორგანიზაცია და ჩატარება; დამაზუსტებელი ექსპერიმენტის ორგანიზაცია და ჩატარება; კვლევის ჰიპოთეზის შემოწმება; გარდამქმნელი ექსპერიმენტის ორგანიზაცია და ჩატარება; კვლევის ჰიპოთეზის საბოლოო შემოწმება; კვლევის შედეგების (დასკვნების) ფორმულირება. *მეოთხე ეტაპი – პედაგოგიკური ექსპერიმენტის შედეგების ანალიზი და გაფორმება:* საბოლოო დასკვნებისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების დასაბუთება; კვლევის თემაზე შექმნილი მეცნიერული მოხსენებები, სტატიები, სასწავლო-მეთოდოლოგიური დამხმარებები, მონოგრაფიები, წიგნები; კვლევის თემაზე შექმნილი პლაკატები, დიაფილმები, კინოფილმები. *მეხუთე ეტაპი – კვლევის შედეგების პროპაგანდა და დანერგვა:* გამოსვლები სემინარებზე, მეცნიერულ-პრაქტიკულ კონფერენციებზე, სიმპოზიუმებზე და ა. შ.; პუბლიკაციები პედაგოგიკური ინფორმაციის მასიურ საშუალებებში.

● **პედაგოგიკური კვლევის მეთოდები – 1. ზოგადმეცნიერული:** ა) *ზოგადთეორიული* – აბსტრაქცია და კონკრეტიზაცია; ანალიზი და სინთეზი; შედარება; შეპირისპირება; ინდუქცია და დედუქცია. ბ) *სოციოლოგიური* – ანკეტირება; ინტერვიუება; ექსპერიმენტული გამოკითხვები; რეიტინ-

გი. გ) *სოციალურ-ფსიქოლოგიური* – სოციომეტრია; ტესტირება; ტრენინგი. დ) *მათემატიკური* – რანჟირება; სკალირება; ინდექსირება; კორელაცია. 2. *კონკრეტულმეცნიერული*: ა) *თეორიული* – ლიტერატურის, საარქივო მასალის, დოკუმენტაციისა და საქმიანობის პროდუქტების ანალიზი; ცნებით-ტერმინოლოგიური სისტემის ანალიზი; ანალოგიები, დაფუძნებული დიალექტიკის ფუნდამენტალურ ზოგადობაზე სხვადასხვა ბუნების პროცესებისათვის; ჰიპოთეზების აგება; აზრითი ექსპერიმენტის აგება; პროგნოზირება; მოდელირება. ბ) *ემპირიული* – დაკვირვებები(საველე და ლაბორატორიული; ფორმალიზებული(ხისტი პროგრამით) და არაფორმალიზებული; ჩართული; პირდაპირი და ირიბი; უწყვეტი და შერჩევითი; თვითდაკვირვებები); საუბარი;-პედაგოგიური კონსილიუმი; მასიური და ინდივიდუალური გამოცდილების შესწავლა და განზოგადება; პედაგოგიური ექსპერიმენტი (გლობალური, ლოკალური და მიკროექსპერიმენტი; ბუნებრივი და ლაბორატორიული); მეცნიერულ-პედაგოგიური ექსპედიცია. არსებობს სხვა კლასიფიკაციებიც.

● **პედაგოგიკური კვლევის მიზანი** – პედაგოგიკურ პროცესებსა და მოვლენებში მიზეზ-შედეგობრივი კავშირებისა და კანონზომიერებების გამოვლენა და მათ საფუძველზე თეორიებისა და მეთოდოდეგების დამუშავება. ეს არის ის, რისკენაც ვისწრაფვით, რაც უნდა განხორციელდეს, ეს – კვლევის ჩანაფიქრია, ეს არის ის, რაც უნდა მივიღოთ კვლევის შედეგად. მიზანი უნდა იყოს ფორმულირებული სხარტად, ზუსტად და მკაფიოდ, იგი ცხადად უნდა გამოხატავდეს იმას, რის გაკეთებაც სურს მკვლევარს. კერძოდ,

პედაგოგიკური მიზანი მკვლევარის მიერ თავისი მეცნიერული კვლევის შედეგების წინასწარი განჭვრეტაა.

● **პედაგოგიკური კვლევის ობიექტი** – რომელიმე პროცესი ან მოვლენა, რომელიც მოქცეულია მკვლევარის ყურადღების ქვეშ. ობიექტს ხშირად განსაზღვრავენ, როგორც კვლევა-ძიების სფეროს, არეს, იმას, რისკენაცაა მიმართული კვლევა. კვლევის ობიექტის განსაზღვრისას ჩვენ ვპასუხობთ კითხვას: „რას ვიკვლევთ? რომელ პროცესს ან მოვლენას?“.

● **პედაგოგიკური კვლევის საგანი** – ობიექტის შესწავლის განსაზღვრული ასპექტი. სწორედ საგანი განსაზღვრავს კვლევის თემას. კვლევის ობიექტი ისე შეეფარდება საგანს, როგორც მთელი შეეფარდება თავის ნაწილს, როგორც ზოგადი შეეფარდება კერძოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ საგანი ობიექტის საზღვრებშია მოქცეული. მაშასადამე, კვლევის საგანი არის ობიექტის ცალკეული ასპექტი, შეხედულება, რომლითაც განიხილება ობიექტი. ის შეიძლება კითხვის სახითაც იყოს ფორმულირებული: „როგორ განიხილება ობიექტი? ობიექტის როგორ მიმართებებს, თვისებებს, ფუნქციებს ხსნის მოცემული კვლევა?“

● **პედაგოგიკური მეცნიერება** – პედაგოგიკის ნებისმიერი დარგი. პედაგოგიკური მეცნიერებებია: *სკოლის პედაგოგიკა, სოციალური პედაგოგიკა, მათემატიკის სწავლების მეთოდოლოგია* და სხვა მრავალი. ზოგჯერ სიტყვა *პედაგოგიკის* ნაცვლად იყენებენ სიტყვათშეხამებას *პედაგოგიკური მეცნიერება*, რაც არაა სწორი. პედაგოგიკა თვითონაა მეცნიერება და გამოთქმა „პედაგოგიკური მეცნიერება“ (ე. ი. მეცნიერული მეცნიერება) არ არის კორექტული. პედაგოგიკის

ცალკეული დარგები ერთიანობაში ქმნიან მწყობრ სისტემას, *პედაგოგიკურ მეცნიერებათა სისტემას ანუ პედაგოგიკას.*

● **პედაგოგიკური მოღვაწეობა** – ნ. *პედაგოგიკური საქმიანობა.*

● **პედაგოგიკური პარადიგმა** – ნ. *პარადიგმა.*

● **პედაგოგიკური საქმიანობა** – პედაგოგიკოსის მეცნიერული საქმიანობა. ასეთი საქმიანობა მოღვაწეობაა, და მისი სუბიექტი პედაგოგიკურ მეცნიერებათა მოღვაწეა.

● **პედაგოგიკური ტერმინოლოგია** – ლექსიკურ საშუალებათა და დასახელებათა სისტემა, რომელიც გამოიყენება აღზრდის, სწავლებისა და განათლების თეორიასა და პრაქტიკაში. პედაგოგიკური ტერმინოლოგია ათავისუფლებს მასწავლებელს იმის აუცილებლობისგან, რომ ცნების გამოყენებისას გაიმეოროს მისი ნიშნების მთელი ნაკრები, ქმნის პირობებს აზროვნების ეკონომიურობისა და ოპერატიულობისთვის. პედაგოგიკის ცნებითი აპარატის ფორმირება ხელს უწყობს პედაგოგიკური მოვლენებისა და პროცესების არსის გააზრებასა და გაგებას.

● **პედაგოგიკური ტესტი** – მოსწავლეთა განსწავლულობის შეფასების ინსტრუმენტი, რომელიც შედგება ტესტური ამოცანების სისტემის, ჩატარების სტანდარტიზირებული პროცედურის, შედეგების დამუშავებისა და ანალიზისაგან.

● **პედაგოგიკური ტესტირება** – მოსწავლეთა ცოდნის გაზომვის ფორმა, რომელიც ემყარება პედაგოგიკური ტესტების გამოყენებას. იგი მოიცავს ხარისხიანი ტესტების მომზადებას, ტესტირების ჩატარებასა და შედეგების დამუშავ-

ბას, რაც გამოსაცდელთა განსწავლულობის შეფასებას იძლევა.

● **პედაგოგიკური ტექნოლოგია** – ზოგადპედაგოგიკური თეორია, რომელიც ტექნოლოგიურია თავისი არსით. *პედაგოგიკური ტექნოლოგია* პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების, კუთვნილებაა და ამიტომ არის იგი ზოგადპედაგოგიკური. პედაგოგიკურ ტექნოლოგიებს მიეკუთვნება: *თანამშრომლობის პედაგოგიკა*, რომელიც მოდის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური პრაქტიკის საუკეთესო ტრადიციებიდან (კონსტანტინ უშინსკი, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკოლაი პიროგოვი, ლევ ტოლსტოი, სტანისლავ შაცკი, ვასილი სუხომლინსკი, ანტონ მაკარენკო, ჟან-ჟაკ რუსო, იანუშ კორჩაკი, კარლ როჯერსი, ერიკ ბერნი), *პიროვნულ-ორიენტირებული მიდგომის პედაგოგიკა* (შალვა ამონაშვილი), *ვალდორფის სკოლის პედაგოგიკა* (რუდოლფ შტაინერი), *თავისუფალი შრომის პედაგოგიკა* (სელესტენ ფრენე), *„პედაგოგიური სახელოსნოების“ პედაგოგიკა* (პოლ ლანჟევენი, ანრი ვალონი, ჟან პიაჟე და სხვ.), *საქმიან თამაშობათა პედაგოგიკა* (ფრიდრიხ ფრებელი, მარია მონტესორი), *საგანმანათლებლო პროექტების პედაგოგიკა* (ჯონ დიუი, უილიამ კილპატრიკი), *თვითგანვითარების პედაგოგიკა* (მარია მონტესორი), *ალბათური განათლების პედაგოგიკა* (ალექსანდრ ლობოვი) და მრავალი სხვა. ნ. ტექნოლოგია და პედაგოგიური ტექნოლოგია.

● **პედაგოგიკური ფსიქოლოგია** – ფსიქოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს ბავშვების აღზრდისა და სწავლების ფსიქოლოგიურ პრობლემებს და მასწავლებელთა, აღმზრ-

დელთა, მშობელთა და პედაგოგიური კოლექტივების პედაგოგიური საქმიანობის ფსიქოლოგიურ საფუძვლებს.

● **პედაგოგის ეთიკა** – სრულიად განსაკუთრებული ფენომენი, რომლის რაობისა და შინაარსის გახსნა შეიძლება მისი სტრუქტურის ანალიზის მეშვეობით. ამ სტრუქტურაში ოთხი ძირითადი ბლოკი გამოიყოფა. *ჯერ ერთი*, ეს არის თავისი შრომისადმი, თავისი საქმიანობის საგნისადმი პედაგოგის მიმართების ეთიკა. *მეორე* – ეს არის „ვერტიკალის“ მიხედვით მიმართებათა ეთიკა: სისტემაში „*პედაგოგი-მოსწავლე*“. ამ სისტემაში განიხილება ზემოხსენებულ მიმართებათა ძირითადი პრინციპები, ნორმები და ის მოთხოვნები, რომლებიც წაყენება პედაგოგის პიროვნებასა და ქცევას. *მესამე* – ეს არის „ჰორიზონტალის“ მიხედვით მიმართებათა ეთიკა: სისტემაში „*პედაგოგი-პედაგოგი*“. ამ სისტემაში განიხილება ის მიმართებები, რომლებიც რეგლამენტირდებიან არა იმდენად ზოგადი ნორმებით, რამდენადაც პედაგოგის საქმიანობისა და ფსიქოლოგიის სპეციფიკით. *მეოთხე* – პედაგოგისა და ხელმძღვანელი სტრუქტურების ადმინისტრაციულ-საქმიანი მიმართებების ეთიკაა, რომელიც ორივე მხარეს უკანონებს გარკვეულ „თამაშის წესებს“, რომლებიც ორიენტირებულია განათლების სისტემის მართვის ოპტიმიზაციაზე.

● **პედაგოგის ზნეობრივი შეგნება** – პროფესიონალურ საქმიანობაში გარშემომყოფებთან პედაგოგის ზნეობრივ მიმართებათა ნორმატიულ-შეფასებითი ასახვის განსაკუთრებული ფორმა.

● **პედაგოგიური** – ის, რაც პედაგოგს ეხება, რაც პედაგოგსა და მის საქმიანობას ახასიათებს. *პედაგოგიური*

საბჭო, პედაგოგიური ინსტიტუტი, პედაგოგიური გამოცდილება, პედაგოგიური კითხვა, პედაგოგიური განჭვრეტა, პედაგოგიური გარემო, პედაგოგიური კოლექტივი და სხვ.

● **პედაგოგიური აზროვნება** – მასწავლებლის მიერ მოსწავლის, თავისი თავის, გარესამყაროს, პედაგოგიურ ურთიერთქმედებებში ამოცანების დასახვისა და ამოხსნის საფუძვლების გარკვეული გაგება და ხედვა. *პრაქტიკული პედაგოგიური აზროვნება* წარმოადგენს კონკრეტული პედაგოგიური სიტუაციების ანალიზს პედაგოგიური ურთიერთქმედებების განვითარების თეორიულ კანონზომიერებათა გამოყენებით და ამის საფუძველზე რეალური პედაგოგიური გადაწყვეტილებების მიღებას, რომელიც ხორციელდება.

● **პედაგოგიური ამოცანა** – შექმნილი პედაგოგიური სიტუაციის გააზრება და ამ საფუძველზე გადაწყვეტილებებისა და აუცილებელ ქმედებათა გეგმის მიღება.

● **პედაგოგიური გამოცდილება** – 1. საგანმანათლებლო პრაქტიკაში მასწავლებლის მიერ პედაგოგიკის კანონებისა და პრინციპების შემოქმედებითი და აქტიური ათვისება და მათი რეალიზაცია კონკრეტული პირობების, ბავშვების, ბავშვთა კოლექტივისა და საკუთარი პიროვნების თავისებურებების გათვალისწინებით. პედაგოგიურ გამოცდილებას ყოფენ სახეებად: *ისტორიული* (პედაგოგიკის თეორიისა და პრაქტიკის შედეგები, რომლებიც მიღებულია განათლების განვითარების მთელი ისტორიის მანძილზე). *მასიური* (პედაგოგიკის თეორიისა და პრაქტიკის შედეგები, რომელთაც პრაქტიკაში ფართოდ იყენებს მასწავლებელთა უმრავლესობა). *მოწინავე* (რომელიც ხასიათდება იმით, რომ მასწავლებელი უკეთეს შედეგებს ღებულობს სწავლების არ-

სებულ საშუალებათა სრულყოფისა და პედაგოგიური პროცესის ოპტიმალური ორგანიზაციის ხარჯზე). **ნოვატორული** (რომელიც შეიცავს სიახლის, აღმოჩენის, გამოგონების, ავტორობის ელემენტებს). 2. დიდაქტიკური სისტემები, დამუშავებული იმ თეორიების საფუძველზე, რომელთა მაღალი ეფექტურობა დაამტკიცა პედაგოგიურმა პრაქტიკამ: *ზოგადი განვითარების თეორია* (ზანკოვი), *გონებრივ ქმედებათა ეტაპობრივი ფორმირების თეორია* (გალპერინი), *შინაარსობრივ განზოგადებათა თეორია* (დავიდოვი, ელკონინი, ლერნერი), *პედაგოგიური თანამშრომლობის თეორია* (მაკარენკო, სუხომლინსკი, შატალოვი, ამონაშვილი და სხვ.), *გამოგონებითი ამოცანების ამოხსნის თეორია* (ალტშულერი) და სხვ.

● **პედაგოგიური განჭვრეტა** – პროგნოზირება და წინასწარმეტყველება ბავშვის პიროვნების განვითარებისა და განათლების სფეროში, პედაგოგიურ ურთიერთქმედებებში მოვლენათა და ხდომილობათა შესაძლო სვლის განჭვრეტა. ხორციელდება *პროგნოზირების გზით* (ობიექტის შესახებ წინსწრებითი ინფორმაციის მიღების პროცესი, რომელიც ემყარება მეცნიერულად დასაბუთებულ დებულებებსა და მეთოდებს), *წინასწარმეტყველების გზით* (პროგნოზი, რომელიც გამოხატულია მსჯელობებისა და შეფასების ფორმით). პედაგოგიურ განჭვრეტაში არანაკლებ როლს თამაშობს *პედაგოგიური ინტუიცია* (უშუალოდ, ლოგიკური ანალიზის გარეშე სწორი ამოხსნის ხედვის უნარი) და *ინსაიტი* (გაბრწყინება, აღმოჩენა, ახალი იდეის მეყსეული დაბადება).

● **პედაგოგიური გარემო** – ბავშვების საქმიანობის ორგანიზაციის პირობათა სპეციალურად, პედაგოგიური მიზ-

ნების შესაბამისად შექმნილი სისტემა, რომელიც ორიენტირებულია სამყაროს, ადამიანთა და ერთმანეთის მიმართ მათი დამოკიდებულების ფორმირებაზე.

● **პედაგოგიური დიაგნოზი** – მოსწავლეთა შესაძლებლობებისა და უნარების, ასევე, სიძნელეების, რომლებსაც ისინი სწავლისას განიცდიან, ქცევაში გადახრების და სხვა მისთანათა ხასიათისა და მოცულობის განსაზღვრა. *პედაგოგიური დიაგნოზი* დაისმის მოსწავლეთა მიერ სასკოლო პროგრამის შეთვისების, მათ სწავლასა და სხვა საქმიანობაზე დაკვირვების, მისი შედეგების შესწავლისა და სხვ. შესახებ მონაცემების საფუძველზე. *პედაგოგიური დიაგნოსტიკა* კონტროლისა და შეფასების იმ ხერხების ერთობლიობაა, რომლებიც ორიენტირებულია სასწავლო პროცესის ოპტიმიზაციის ამოცანების ამოხსნაზე, მოსწავლეთა დიფერენციაზე, ასევე, საგანმანათლებლო პროგრამებისა და პედაგოგიური ზემოქმედების მეთოდების სრულყოფაზე. *პედაგოგიური დიაგნოსტიკა* ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული მეცნიერულ დისციპლინად. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ არსებობს მეცნიერული დიაგნოსტიკის სხვადასხვა, ზოგჯერ ერთმანეთისაგან ძალზე განსხვავებული, განსაზღვრა. ერთმანეთისაგან განასხვავებენ *განსწავლულობისა* და *განსწავლადობის* დიაგნოსტიკებს. ნ. დიაგნოზი.

● **პედაგოგიური ეთიკა** – ეთიკის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც ასახავს მორალის (ზნეობრიობის) ფუნქციონირების სპეციფიკას ერთმთლიანი პედაგოგიური პროცესის პირობებში; მეცნიერება მასწავლებლის ზნეობრივი საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტის შესახებ. პედაგოგიური ეთიკის საგანია მორალის (ზნეობის) გამოვლენის კანონზომიერებე-

ბი მასწავლებლის შეგნებაში, ქცევაში, მიმართებებსა და საქმიანობაში.

● **პედაგოგიური ეფექტურობა** – სასწავლო მიზნების რეალიზაციის ხარისხი ყოფილთან ან შესაძლოსთან შედარებით (მაგალითად, მოსწავლის გადასვლა განუსწავლელიდან განსწავლულობაზე) იმ პირობით, რომ ნეიტრალიზებული იქნება ყველა დანარჩენი ფაქტორი, რომლებიც ზემოქმედებენ, მასწავლებლის გარდა, დასახული მიზნების მიღწევაზე.

● **პედაგოგიური ზემოქმედება** – პედაგოგის გავლენა აღსაზრდელთა ცნობიერებაზე, ნებისყოფაზე, ემოციებზე, მათი ცხოვრებისა და საქმიანობის ორგანიზაციაზე იმ მიზნით და იმ ინტერესებში, რომ ფორმირებულ იქნას მათში საჭირო თვისებები და წარმატებით იქნას მიღწეული დასახული პედაგოგიური მიზნები.

● **პედაგოგიური იმპროვიზაცია** – გაკვეთილის მსვლელობის ან მოსწავლეებთან ურთიერთობის პროცესში მასწავლებლის მიერ მოულოდნელი პედაგოგიური ამოხსნის (გადაწყვეტილების) მონახვა და პრაქტიკულად მისი მომენტალური განხორციელება. პედაგოგიური იმპროვიზაციის პროცესი შედგება *ოთხი ეტაპისგან*, რომლებიც არსებითად წარმოადგენს შემოქმედებითი პროცესის ყველა სტადიას შეკუმშული სახით. *პირველი ეტაპია პედაგოგიური გაბრწყინება*. გაკვეთილის ან აღმზრდელობითი ღონისძიების მსვლელობისას რეპლიკაზე, კითხვაზე, ქცევაზე ან ახალი მასალის ახსნისას მასწავლებელი ღებულობს ბიძგს, იმპულსს შიგნიდან, ადგილი აქვს აფეთქებას, რომელიც ანათებს, აბრწყინებს ახალ აზრს, იდეას. *მეორე ეტაპია პედაგო-*

გიური იდეის მყისიერი გააზრება და მისი რეალიზაციის გზის მომენტალური შერჩევა. თუ იდეა ინტუიციურად იზადება, მაშინ მისი ხორცშესხმის გზა შეირჩევა ლოგიკურ-ინტუიციურად. *მესამე ეტაპია პედაგოგიური იდეის პუბლიკური განხორციელება ან რეალიზაცია*. ეს ეტაპი ცენტრალური ხდება, მასზე დამოკიდებული პედაგოგიური იმპროვიზაციის ეფექტურობა. *მეოთხე ეტაპია გააზრება*, ე. ი. პედაგოგიური იდეის განხორციელების პროცესის მყისიერი ანალიზი და გადაწყვეტილება პედაგოგიური იმპროვიზაციის გაგრძელების ან წინასწარ დაგეგმილ ქმედებებზე გადასვლის შესახებ. პედაგოგიური იმპროვიზაცია ხელს უწყობს პედაგოგიური ტექნიკის სრულყოფას, აღმოცენებულ ამოცანებზე ელასტიკურ რეაგირებას. ნ. იმპროვიზაცია.

● **პედაგოგიური ინვარიანტები** – პედაგოგიური ჭეშმარიტებები, რომლებიც არ ექვემდებარება გადახედვას. ტერმინი შემოიღო ფრანგმა პედაგოგმა *სელესტენ ფრენემ*, რომელმაც ჰუმანისტური პედაგოგიკის საფუძველზე დაამუშავა 30 ინვარიანტული პრინციპი. მაგალითად: ბავშვის ბუნება ისეთივეა, როგორიც მოზრდილის ბუნება; სკოლაში ბავშვის ქცევა დამოკიდებულია მის ფსიქოლოგიურ იერსა და ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე; არავის – არც ბავშვს, არც მოზარდს – არ უყვარს, რომ მას მზრდანებლობდნენ; ნებისმიერი ადამიანი მიისწრაფვის წარმატებისკენ; მარცხი, წარუმატებლობა ამუხრუჭებს მუშაობას და სპობს ენთუზიზმს. ნ. ინვარიანტი.

● **პედაგოგიური კოლექტივის ხელმძღვანელობა** – საქმიანობა, რომლის მიზანია პედაგოგიური კოლექტივის ძალისხმევითა კოორდინაცია, რომ დასახული პედაგოგიური

მიზნები ერთობლივად იქნეს მიღწეული. ამ საქმიანობაში შედის: პედაგოგიური კოლექტივის ფსიქოლოგიური მდგომარეობის ოპერატიული შეფასება; კოლექტივის წევრების ურთიერთქმედებათა მოწესრიგება; დადებითი მიმართებისა და სამუშაო განწყობის სტიმულირება; კოლექტიური აზროვნების პროცესებზე და შეხედულებების, მიზნების, განზრახვებისა და მოტივების ფორმირებაზე ზემოქმედება; სასწავლო საქმიანობის მსვლელობის კონტროლი; პედაგოგიურ-მეთოდოლოგიური დახმარების გაწევა; მიღწეული შედეგებისა და გაწეული შრომის შეფასება.

● **პედაგოგიური კონსილიუმი** – მასწავლებელთა თაობიერი, კონსულტაცია იმ მიზნით, რომ უფრო ღრმად იქნეს შესწავლილი მოსწავლეთა მოსწრება და ყოფაქცევა, და დამუშავებულ იქნას მათთან მუშაობის სწორი გზები მათ განათლებაში, სწავლებაში, აღზრდასა და განვითარებაში შემჩნეული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად. *პედაგოგიური კონსილიუმი* წარმატებით გამოიყენება პედაგოგიკური კვლევების ჩატარებისას.

● **პედაგოგიური კულტურა** – ნაწილი იმ ზოგადი კულტურისა, რომელშიც მნიშვნელოვანწილად აისახება სულიერი და მატერიალური ფასეულობები, ასევე, შემოქმედებითი პედაგოგიური საქმიანობის ხერხები, რომლებიც აუცილებელია კაცობრიობისათვის, რომ მოემსახუროს თაობათა ცვლისა და პიროვნების სოციალიზაციის ისტორიულ პროცესებს: სოციალიზაცია ხომ ინდივიდის მიერ კულტურული ნორმებისა და ფასეულობების შეთვისების პროცესია. მასწავლებლის პედაგოგიური კულტურა გულისხმობს მასწავლებლისა და მოსწავლის შემოქმედების აღორძინებასა

და თვითრეალიზაციას. პედაგოგიური კულტურის მეთოდოლოგიური საფუძველია კულტურათა დიალოგის ფილოსოფიური თეორია. კულტურის ფენომენი განისაზღვრება გარდასული, თანამედროვე და მომავალი კულტურების დიალოგისა და ერთმანეთში მათი ურთიერთშეღწევის საშუალებით. პედაგოგიური კულტურა შეიძლება განვიხილოთ როგორც პედაგოგიური ფასეულობების, საქმიანობის ხერხებისა და მასწავლებლის პროფესიონალური ქცევის დინამიკური სისტემა. ეს განათლებულობის ის დონეა, რომლის მეშვეობითაც ხდება პროფესიონალური ცოდნის გაცემა. პედაგოგიურ კულტურას თავისი *კომპონენტები* გააჩნია. ეს კომპონენტები შეიძლება დავყოთ სამ ჯგუფად: *პირველ ჯგუფში* შედის *პედაგოგიკური პოზიცია* და *პედაგოგის პიროვნულ-პროფესიონალური თვისებები*. *მეორე ჯგუფს* შეადგენს *პედაგოგიკური ცოდნა* და *აზროვნება*. პედაგოგიურ კულტურას განსაზღვრავს არა იმდენად ცოდნა, რამდენადაც – მიმართება ცოდნისადმი. ცოდნისადმი მიმართება აზროვნების დონით განისაზღვრება. პედაგოგიური აზროვნება თავის თავში მოიცავს: კრიტიკულ აზროვნებას (რომელიც გულისხმობს სწავლებასთან მისი ურთიერთქმედების ანალიზირების აუცილებლობას); შემოქმედებით აზროვნებას; პრობლემურ-ვარიაციულ აზროვნებას. *მესამე ჯგუფს* მიეკუთვნება *პროფესიონალური უნარები* და *პედაგოგიური საქმიანობის შემოქმედებითი ხასიათი*.

● **პედაგოგიური მიზანი** – პედაგოგისა და მოსწავლის ურთიერთქმედების ისეთი შედეგი, რომელიც ფორმირდება პედაგოგის ცნობიერებაში განზოგადებული აზრითი წარმოდგენების სახით, და ამ წარმოდგენების შესაბამისად შემ-

დგომ შეირჩევა და შეესიტყვება ერთმანეთს პედაგოგიური პროცესის ყველა დანარჩენი კომპონენტი.

● **პედაგოგიური მიმართულობა** – პიროვნების მისწრაფება და შინაგანი სურვილი, იყოს მასწავლებელი და დარჩეს იმადვე, თავის საქმიანობაში გადალახოს დაბრკოლებები და სიძნელეები. პედაგოგიური მიმართულობა ვლინდება მასწავლებლის მთელ პროფესიონალურ ცხოველქმედებაში და ცალკეულ პედაგოგიურ სიტუაციებში, განსაზღვრავს მისი აღქმის არსებასა და ქცევის ლოგიკას, მთელ მის ადამიანურ იერსახეს.

● **პედაგოგიური მოთხოვნა** – აღსაზრდელების (კოლექტივის) ცნობიერებაზე, მათი აქტიურობის ცალკეული სახეების სტიმულირების ან დამუხრუჭების მიზნით, ზემოქმედების ხერხი. მოთხოვნა უნდა იყოს მიზანშეწონილი, განსაზღვრული, მკაფიო, გასაგები, შესაძლისი.

● **პედაგოგიური მოღვაწეობა** – ნ. *პედაგოგიური საქმიანობა*.

● **პედაგოგიური მხარდაჭერა** – პროფესიონალი პედაგოგებისა და ფსიქოლოგების საქმიანობა, მოზარდებისთვის პრევენციული და ოპერატიული დახმარების გაწევის მხრივ, იმ ინდივიდუალური პრობლემების ამოხსნაში, რომლებიც დაკავშირებულია ფიზიკურ და ფსიქიკურ ჯანმრთელობასთან, საქმიან და პიროვნებათაშორის კომუნიკაციებთან, სწავლებაში წარმატებულ წინწაწევასთან, ცხოვრებისეულ და პროფესიონალურ თვითგამორკვევასთან.

● **პედაგოგიური ოსტატობა** – პედაგოგიური საქმიანობის დაუფლების მაღალი დონე; სპეციალური ცოდნისა და უნარ-ჩვევების, პროფესიონალურად მნიშვნელოვანი პი-

როვნული თვისებების კომპლექსი, რომელიც საშუალებას აძლევს პედაგოგს, ეფექტურად მართოს მოსწავლეთა სასწავლო-შემეცნებითი საქმიანობა და შემოქმედებითად განახორციელოს მიზანმიმართული ზემოქმედება და ქმედება.

● **პედაგოგიური პარადიგმა** – ნ. *პარადიგმა*.

● **პედაგოგიური პოზიცია** – მორალური არჩევანი, რომელსაც მასწავლებელი აკეთებს. პედაგოგიური პოზიციისთვის დამახასიათებელია ორი მხარე: *მსოფლმხედველობრივი* (რომელიც გამოიხატება პროფესიის საზოგადოებრივი მნიშვნელოვნობის გაცნობიერებაში, ჰუმანისტურ პრინციპებზე ორიენტაციის არჩევანის სისწორესა და მასში დარწმუნებულობაში) და *ქცევითი* (რომელიც გამოიხატება იმაში, რომ მასწავლებელს აქვს უნარი, მიიღოს გადაწყვეტილებები, იყოს მათზე პასუხისმგებელი და შექმნას პირობები მოსწავლის პიროვნების თვითრეალიზაციისთვის). პედაგოგიური პოზიცია რეალიზდება მასწავლებლის პიროვნულ-პროფესიონალური თვისებების, მისი ინტერესებისა და სულიერი მოთხოვნილებების მეშვეობით. *პედაგოგიური პოზიცია* მასწავლებლის მიერ თავისი ადგილის, თავისი ფუნქციების ხედვითი აღქმაა (ხედვა). ვლინდება მის შეხედულებებსა და საქმიანობის ხერხების შერჩევაში.

● **პედაგოგიური პროგნოზირება** – ნ. *პედაგოგიური განჭვრეტა*.

● **პედაგოგიური პროცესი** (< *ლათ. processus* წინსვლა, ცვალებადობა) – აღმზრდელებისა და აღსაზრდელების განვითარებადი ურთიერთშემოქმედება, რომელიც ორიენტირებულია დასახული მიზნის მიღწევაზე და რომელიც საბოლოო ჯამში მიდის აღსაზრდელების თვისებებისა და ხა-

რისხის გარდაქმნამდე, ახალ მდგომარეობამდე, რომელიც წინასწარ იყო დაგეგმილი. პედაგოგიურ პროცესს ახასიათებს *მიზანმიმართულობა, ორმხრივობა, მთლიანობა*. მისი ფუნქციებია: *განმანათლებლობითი, განმავითარებლობითი, აღმზრდელობითი*. მისი შინაარსი ძალზე მრავალფეროვანი და მრავალწახნაგოვანია, მაგრამ ძირითადია საზოგადოების ფასეულობათა გარკვეული სისტემით დეტერმინირებული ცოდნის მოცულობა და ხასიათი, უნარ-ჩვევები, ჩვეულებები, პიროვნების თვისებები, რომლებიც ესაჭიროება ინდივიდს ყველა მოქალაქისათვის დადგენილი უნივერსალური და ზოგადი ფუნქციების შესასრულებლად. პედაგოგიური პროცესი წარმოადგენს ორგანიზაციული აღზრდის, აღმზრდელობით მიმართებათა ხერხს, რომელიც მდგომარეობს მოცემული პროცესის მონაწილეთა განვითარების ფაქტორების მიზანმიმართულ შერჩევასა და გამოყენებაში. პედაგოგიურ პროცესს ქმნის პედაგოგი, მაგრამ ნებისმიერ პედაგოგიურ პროცესს, როგორი პედაგოგიც არ უნდა ქმნიდეს მას, ერთნაირი *სტრუქტურა* გააჩნია: *მიზანი, პრინციპები, შინაარსი, მეთოდები, საშუალებები, ფორმები*. *მიზანი* უნდა ასახავდეს კონკრეტულ შედეგს, რომლისკენაც მიიწრაფვიან პედაგოგიცა და აღსაზრდელებიც. *პრინციპები* საზღვრავენ მიზნის მიღწევის ძირითად მიმართულებებს. *შინაარსი* კაცობრიობის გამოცდილების ის ნაწილია, რომელიც გადაეცემა აღსაზრდელებს დასახული მიზნისა და შერჩეული პრინციპის შესაბამისად. *მეთოდები* ის მოქმედებებია, რომლებსაც ასრულებენ პედაგოგი და აღსაზრდელები, რომ ამ უკანასკნელებმა მიიღონ ის გამოცდილება, რომელიც გათვალისწინებულია შინაარსით. *საშუალებები* პედაგოგისა და

აღსაზრდელების შინაარსზე მუშაობის ხერხებია, რომელთა გამოყენება მეთოდებთან ერთიანობაში ხდება. პედაგოგიური პროცესის ორგანიზაციის *ფორმები* მას ანიჭებენ ლოგიკურ სრულყოფილებას, აძლევენ დასრულებულ სახეს. პედაგოგიური პროცესის დინამიკურობა უზრუნველყოფა მისი სამი სტრუქტურის ურთიერთქმედებით. ეს სტრუქტურებია: *პედაგოგიკური, მეთოდიკური და ფსიქოლოგიური. პედაგოგიკური* სტრუქტურა აღწერილი იყო ზემოთ. *მეთოდიკური* სტრუქტურის შესაქმნელად მიზანს ყოფენ ამოცანებად, რომელთა შესაბამისად განსაზღვრავენ პედაგოგისა და აღსაზრდელის საქმიანობის ეტაპებს. *ფსიქოლოგიურ* სტრუქტურას მიეკუთვნება აღქმის, აზროვნების, გაცნობიერების, ინფორმაციის შეთვისების პროცესები, აღსაზრდელთა მიერ ინტერესისა და მიდრეკილებების გამოვლენა, აღსაზრდელთა ფიზიკური და ნერვულ-ფსიქიკური დამაბულობის აღმასვლა და დადმასვლა. მაშასადამე, ფსიქოლოგიურ სტრუქტურაში გამოიყოფა სამი ქვესტრუქტურა: *შემეცნებითი პროცესები, სწავლის მოტივაცია, დამაბულოობა*. იმისათვის, რომ პედაგოგიური პროცესი მუშაობდეს, აუცილებელია, რომ მუშაობდეს *მართვის პროცესი*. პედაგოგიური მმართველობა არის პედაგოგიური სიტუაციების, პროცესების ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადაყვანის პროცესი.

● **პედაგოგიური პროცესის კანონზომიერებები** – პედაგოგიური პროცესის მოვლენებსა და ცალკეულ მხარეებს შორის ობიექტურად არსებული, განმეორებადი, მდგრადი, არსებითი კავშირები. *პედაგოგიური პროცესის კანონზომიერებები* შეიძლება განპირობებული იყოს: *სოციალური პირობებით* (კონკრეტულ ისტორიულ პირობებში აღზრდისა

და სწავლების ხასიათი განისაზღვრება საზოგადოების მოთხოვნილებებით, ეკონომიკით, ეროვნულ-კულტურული თავისებურებებით); *ადამიანის ბუნებით* (ბავშვის პიროვნების ფორმირება მიმდინარეობს ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებებთან პირდაპირ დამოკიდებულებაში); *აღმზრდელობითი პროცესის არსით* (პიროვნების აღზრდის, სწავლების, განათლებისა და განვითარების პროცესების განუყოფლობა ერთმანეთისაგან; სოციალური ჯგუფისა და პიროვნების ურთიერთკავშირი სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში; აღზრდის ამოცანების, შინაარსის, მეთოდებისა და ფორმების ურთიერთკავშირი).

● **პედაგოგიური პროცესის სტრუქტურა** – ნ. *პედაგოგიური პროცესი*.

● **პედაგოგიური პროცესის ფუნქციები** – ასეთი ფუნქცია სამია. 1. *საგანმანათლებლო* – სასწავლო-შემეცნებითი და პრაქტიკული საქმიანობის მოტივაციისა და გამოცდილების ფორმირება, მეცნიერული ცოდნის საფუძვლების, ფასეულობრივი ორიენტაციებისა და მიმართებების შეთვისება. 2. *აღმზრდელობითი* – ადამიანის განსაზღვრული თვისებებისა და მიმართებების ფორმირება. 3. *განმავითარებლობითი* – პიროვნების ფსიქიკური პროცესების, თვისებებისა და ღირსების ფორმირება. *სამივე ფუნქცია* არსებობს მხოლოდ ორგანულ ერთიანობაში: *სწავლების* პროცესში იხსნება *აღზრდისა* და *განვითარების* ამოცანები; *აღზრდა* ობიექტურად უწყობს ხელს *განათლებასა* და *განვითარებას*; *განვითარება* ქმნის ხელსაყრელ წანამდღვრებს *სწავლებისა* და *აღზრდისათვის*.

● **პედაგოგიური საბჭო** – სკოლის მასწავლებელთა თვითმმართველობის უმაღლესი არჩევითი ორგანო, რომელშიც ყველა წევრი სარგებლობს თანაბარი ხმის უფლებით. *პედაგოგიურ საბჭოს* ხელმძღვანელობს სკოლის დირექტორი და მასში შედიან: სკოლის დირექტორის მოადგილეები, პედაგოგები და სკოლის თვითმმართველობის ორგანოთა ხელმძღვანელები. *პედაგოგიური საბჭოს* ფუნქციებია: ეროვნული სასწავლო გეგმის შესაბამისი სასკოლო სასწავლო გეგმის შემუშავება და დამტკიცება (სამეურვეო საბჭოსთან შეთანხმებით), სასწავლო წლის განმავლობაში გამოსაყენებელი სახელმძღვანელოების შერჩევა, სამეურვეო საბჭოში წარმომადგენლების მივლენა და ა. შ.

● **პედაგოგიური საქმიანობა** – პროფესიონალური საქმიანობა, რომლის მიზანია პედაგოგიურ პროცესში ოპტიმალური პირობების შექმნა ბავშვის პიროვნების აღზრდის, განვითარებისა და თვითგანვითარებისათვის, ასევე, თავისუფალი და შემოქმედებითი თვითგამოხატვის შესაძლებლობათა არჩევისათვის. პედაგოგიური საქმიანობის ძირითადი პრობლემაა მასწავლებლის მოთხოვნებისა და მიზნების დამთხვევა მოსწავლეთა შესაძლებლობებთან, სურვილებთან და მიზნებთან. პედაგოგიური საქმიანობის განხორციელება განპირობებულია მასწავლებლის პროფესიონალური შეგნების დონით, მის მიერ პედაგოგიური ტექნოლოგიებისა და პედაგოგიური ტექნიკის ფლობით. არსებობს პედაგოგიური საქმიანობის სამი მოდელი: იძულების პედაგოგიკა (ავტორიტარული პედაგოგიკა), სრული თავისუფლების პედაგოგიკა და თანამშრომლობის პედაგოგიკა. პედაგო-

გიური საქმიანობა მოდვაწეობაა, და მისი სუბიექტი ეროვნული მოდვაწეა.

● **პედაგოგიური საშუალებები** – მატერიალური ობიექტები და სულიერი კულტურის საგნები, რომლებიც განკუთვნილია პედაგოგიური პროცესის ორგანიზაციისა და მისი განხორციელებისათვის. ამასთან, პედაგოგიური საშუალებები საგანმანათლებლო პროცესში ასრულებს მოსწავლეთა განვითარების ფუნქციას; ასეთ საშუალებებს წარმოადგენს პედაგოგიური პროცესის ყოველი საგნობრივი მხარდაჭერა, ასევე, მრავალფეროვანი საქმიანობა, რომელშიც ჩართულია აღსაზრდელები: შრომა, თამაშობა, სწავლა, ურთიერთობა, შემეცნება და სხვ.

● **პედაგოგიური სინდისი** – პედაგოგის მთავარი პროფესიონალური ფასეულობა.

● **პედაგოგიური სისტემა** – ერთობლიობა იმ ურთიერთდაკავშირებული საშუალებების, მეთოდებისა და პროცესებისა. რომლებიც აუცილებელია პიროვნების ფორმირებაზე ორგანიზებული, მიზანმიმართული პედაგოგიური ზემოქმედების განხორციელებისათვის.

● **პედაგოგიური სიტუაცია** – 1. საგანმანათლებლო პროცესში მასწავლებლის მიერ სპეციალურად შექმნილი ან სპონტანურად წარმოქმნილი გარემოებებისა და პირობების ერთობლიობა. შექმნის მიზანი: მოსწავლის, როგორც საზოგადოებრივი და შრიმითი საქმიანობის მომავალი აქტიური სუბიექტის, ფორმირება და განვითარება, მისი ფორმირება როგორც პიროვნებისა. 2. მასწავლებლის მოკლევადიანი ურთიერთქმედება მოსწავლესთან (ჯგუფთან, კლასთან), რომლის საფუძველია ურთიერთსაწინააღმდეგო ნორმები,

ფასეულობები და ინტერესები და, რომელსაც თან ახლავს მნიშვნელოვანი ემოციონალური გამოვლინებები, ამასთან, ორიენტირებულია ჩამოყალიბებული ურთიერთმიმართებების გარდაქმნაზე.

● **პედაგოგიური სტანდარტი** – პედაგოგიური საქმიანობის ეტალონი, რომელსაც უნდა დაეუფლოს მასწავლებელი პროფესიონალური განსწავლისა და პროფესიონალური საქმიანობის პროცესში.

● **პედაგოგიური ტაქსონომია** – პედაგოგიური მიზნების ისეთი მკაფიო სისტემის აგება, რომლის შიგნით გამოყოფილი იქნება მათი კატეგორიები და თანამიმდევრული დონეები (იერარქია). ნ. *ტაქსონომია*.

● **პედაგოგიური ტაქტი** – ზომიერების გრძნობა მასწავლებლის ქცევასა და მოქმედებებში, რომელიც თავის თავში მოიცავს მაღალ ჰუმანურობას, მოსწავლის ღირსების პატივისცემას, სამართლიანობას, ბავშვებთან, მშობლებთან, კოლეგებთან თავდაჭერილობასა და თავდაჯერებულობას. *პედაგოგიური ტაქტი პედაგოგიური ეთიკის რეალიზაციის ერთ-ერთი ფორმაა.*

● **პედაგოგიური ტექნიკა** – მასწავლებლის ზოგადპედაგოგიკური და ფსიქოლოგიური უნარების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს მასწავლებლის მიერ საკუთარი ფსიქოფიზიოლოგიური მდგომარეობის, გუნებ-განწყობის, საკუთარი სხეულის, მეტყველებისა და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი ურთიერთობის ორგანიზაციის ფლობას. პედაგოგიური ტექნიკის შემადგენლობაში შედის: მეტყველებითი ტექნიკა (მეტყველებითი ურთიერთობის კულტურა), მიმიკა, პანტომიმიკა, თვითრეგულაციისა და კონტაქტური

ურთიერთქმედებების ხერხები. პედაგოგიური ტექნიკა პედაგოგიური ტექნოლოგიის შემადგენელი ნაწილია და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის საფუძველს წარმოადგენს. იგი აუცილებელია პედაგოგისათვის, რომ პრაქტიკაში ეფექტურად გამოიყენოს როგორც ცალკეულ აღსაზრდელებზე, ისე ბავშვთა მთელ კოლექტივზე მის მიერ შერჩეული პედაგოგიური ზემოქმედების მეთოდები.

● **პედაგოგიური ტექნოლოგია** – კერძოპედაგოგიკურ-მეთოდოლოგიური დამუშავება ტექნოლოგიურ დონეზე. *პედაგოგიური ტექნოლოგია, პედაგოგიკური ტექნოლოგიისგან განსხვავებით, მასწავლებლის პედაგოგიური საქმიანობის კუთვნილებაა და წარმოადგენს მეთოდოლოგიის მინიზღვრულ ტექნოლოგიურ მდგომარეობას. ასეთ ტექნოლოგიებს მიეკუთვნება: გაკვეთილებისა თუ სხვა საგანმანათლებლო ღონისძიებათა (თუ მათი ფრაგმენტების) დეტალური სცენარები, ნებისმიერი თემის ან მისი ფრაგმენტის ისეთი დამუშავება, სადაც დეტალურადაა ნაჩვენები მოსალოდნელი შედეგები და მათი ინდიკატორები და მრავალი სხვა. ნ. ტექნოლოგია და პედაგოგიკური ტექნოლოგია.*

● **პედაგოგიური უნარები** – პედაგოგიურ ქმედებათა ერთობლიობა, როცა ეს ქმედებები დაფუძნებულია ბავშვებთან მუშაობის ორგანიზაციის მიზნების, პრინციპების, პირობების, საშუალებების, ფორმებისა და მეთოდების გააზრებაზე; არჩევენ ასეთი უნარების სამ ჯგუფს: 1. უნარები, რომლებიც დაკავშირებულია ამოცანების დასმასთან და სიტუაციის ორგანიზაციასთან. 2. უნარები, რომლებიც დაკავშირებულია ზემოქმედებისა და ურთიერთქმედების ხერხ-

ბის გამოყენებასთან. 3. უნარები, რომლებიც დაკავშირებულია პედაგოგიური თვითანალიზის გამოყენებასთან.

● **პედაგოგიური ურთიერთობის სტილი** – პედაგოგიური ურთიერთქმედების განხორციელების ინდივიდუალური თავისებურებების, ხერხებისა და ხასიათის ერთობლიობა. პედაგოგიური ურთიერთობის სტილის ასაგებად შეიძლება შეირჩეს სხვადასხვა საწყისი: ერთობლივი შემოქმედებითი საქმიანობით გატაცება, მეგობრული კეთილგანწყობა, დისტანციის დაცვის სურვილი, დაშინება, ლაქუცი და სხვ.

● **პედაგოგიური ურთიერთქმედება** – აღმზრდელისა და აღსაზრდელის (აღსაზრდელების) პირადი კონტაქტი (შემთხვევითი ან წინასწარ განზრახული, კერძო ან პუბლიკური, ხანგრძლივი ან მოკლევადიანი, ვერბალური ან არავერბალური), რომლის შედეგია მათი ქცევების, საქმიანობების, მიმართებების, განწყობების ურთიერთცვლილება. პედაგოგიური ურთიერთქმედებები შეიძლება გამოვლინდეს *თანამშრომლობის სახით*, როცა ორივე მხარის მიერ ერთობლივი საქმიანობის მიზნებისა და მათი მიღწევის გაგებაში მიიღწევა ურთიერთშეთანხმება და სოლიდარობა, და *მეტოქეობის სახითაც*, როცა ერთობლივი საქმიანობის ერთ მონაწილეთა წარმატებები სტიმულს აძლევენ ან ამუხრუჭებენ მეორე მონაწილეთა უფრო პროდუქტიულ და მიზანმიმართულ საქმიანობას. *ჰუმანისტურად ორიენტირებული* პედაგოგიური პროცესი მხოლოდ ის პროცესი შეიძლება იყოს, რომელშიც აღმზრდელისა და აღსაზრდელის პედაგოგიური ურთიერთქმედებები ისეთია, სადაც ორივე მონაწილე გამოდის როგორც პარიტეტული, თანაბარუფლებიანი, პარტნი-

ორები თავიანთი ცოდნისა და შესაძლებლობების ფარგლებში.

● **პედაგოგიური ურთიერთქმედების სტრატეგია** – მასწავლებლის საქმიანობაში ზოგადი სახელმძღვანელო გეზი, განწყობები, რომლებიც ორიენტირებულია პიროვნების ფორმირების პროცესში შორეული მიზნის მიღწევაზე. მასწავლებელი ვალდებულია, დაამუშაოს როგორც ცალკეულ პიროვნებასთან, ისე მთლიანად ბავშვთა კოლექტივთან პედაგოგიურ ურთიერთქმედებათა სტრატეგიები. ამისი რეალიზება ხდება, უპირველეს ყოვლისა, სისტემაში სხვადასხვა გეგმებისა, რომლებსაც ამუშავებს მასწავლებელი: კალენდარულ-თემატიკური, აღმზრდელობითი მუშაობის და სხვ.

● **პედაგოგიური შეგნება** – მასწავლებლის ცოდნისა და ფასეულობრივი განწყობების ერთობლიობა, რომელიც სრულად განსაზღვრავს მთელი მისი პედაგოგიური საქმიანობის ხასიათს, მის მიმართებას საკუთარი პროფესიისა და ბავშვებისადმი. პედაგოგიური შეგნების სტრუქტურულ შემადგენლობაშია: პიროვნული და პროფესიონალური **მე-**კონცეფცია, **ა-**კონცეფცია (**აღსაზრდელის** კონცეფცია: მასწავლებელს მისი ესმის, მას აღიქვამს, ღებულობს და აფასებს) და **ს-**კონცეფცია (**საქმიანობის** კონცეფცია: როგორ ესმის მასწავლებელს თავისი პედაგოგიური საქმიანობის ბუნება და სპეციფიკა და როგორ ითვალისწინებს მას).

● **პედაგოგიური შეცდომები** – მასწავლებლის მიერ პედაგოგიური საქმიანობის ან ურთიერთობის ისეთ საშუალებათა გამოყენება, რომელთაც პროფესიონალური ნორმების, წესების, ეტალონების დარღვევამდე მივყავართ (მაგალითად, მოსწავლის დამცირება, ქულების დადაბლება ან

ამაღლება შეფასებისას და სხვ.). პედაგოგიური შეცდომები წარმოიშობა როგორც ობიექტური მიზეზების შედეგად (როცა პედაგოგი-პროფესიონალი მისდევს ისეთ წესებს, რომლებიც ეწინააღმდეგება საგანმანათლებლო პროცესის პარადიგმებს), ისე სუბიექტური მიზეზების შედეგად (როცა მასწავლებელი პროფესიონალურად არაკომპეტენტურია და სხვ.).

● **პედაგოგიური წინააღმდეგობა** – შეუსაბამობა, რომელიც წარმოიშობა და ღრმავდება პედაგოგიური პრაქტიკის პროცესში, მოძველებულ პედაგოგიურ წარმოდგენებს, კონცეფციებს, შეხედულებებს, სისტემებსა და მოზარდი პიროვნებისადმი ცხოვრების გართულებულ ახალ მოთხოვნებს შორის. ეს უკანასკნელი შეიძლება დაკმაყოფილდეს მხოლოდ აღზრდისა და სწავლების ახალი შინაარსით, ფორმებითა და მეთოდებით.

● **პედაგოგიური ხელოვნება** – პედაგოგის მიერ პედაგოგიკურ-ფსიქოლოგიური ცოდნისა და უნარ-ჩვევების მთელი ერთობლიობის სრულყოფილი ფლობა, როცა ეს ფლობა გაერთიანებულია პროფესიონალურ გატაცებასთან, განვითარებულ პედაგოგიურ აზროვნებასთან, ჯანსაღ და მოქნილ ინტუიციასთან, ცხოვრებისადმი ზნეობრივ-ესთეტიკურ მიმართებებთან, საკუთარ თავში ღრმად დარწმუნებულობასთან და მტკიცე ნებისყოფასთან. *პედაგოგიური ხელოვნების* ნაწილია *პედაგოგიური ოსტატობა*.

● **პენიტენციალი** (< ლათ. *paeniteo* ვნანობ) – აღსარების მიმცემისთვის რელიგიური დამხმარე საშუალება, რომელიც შეიცავს ცოდვების სიას და ამ ცოდვების გამოსყიდვის შესაბამის ხერხებს.

● **პენიტენციალური პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს იმ პირთა გამოსწორებაზე ორიენტირებულ საქმიანობას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა და დასჯის სხვადასხვა ზომა აქვთ მისჯილი (ნ. არასრულწლოვანთა დანაშაული). სწავლობს დანაშავე არასრულწლოვანთა და მოზრდილთა აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს, მსჯავრდებულებთან მუშაობის კანონზომიერებებს. ტერმინი „პენიტენციალური პედაგოგიკა“ შემოღებულია მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში ნაცვლად ტერმინისა „შრომა-გასწორების პედაგოგიკა“, რომელიც ადრე იხმარებოდა. არასრულწლოვანთათვის დამოუკიდებელი პენიტენციალური პედაგოგიკა არ მუშავდება. არასრულწლოვანთა გამოსწორებისა და ხელახალი აღზრდის ყველა საკითხი განიხილება პენიტენციალური პედაგოგიკის ზოგად ჩარჩოებში.

● **პერსევერაცია** (< ლათ. *perseverātiō* დაჟინება, სიჯიუტე; < ლათ. *persevero* ავიხირებ, ავიჩემებ) – ამა თუ იმ მოქმედების, აზრის ან განცდის აკვიატებული ციკლური გამეორება ან დაჟინებული კვლავწარმოება, ხშირად შეგნებული ნების საწინააღმდეგოდ. *პერსევერაციას* განასხვავებენ მოძრაობით, ემოციონალურ, სენსოპერცეფციულ და ინტელექტუალურ სფეროებში. ამიტომ გამოყოფენ *აზროვნების პერსევერაციას*, *მოტორიკულ*, *ემოციონალურ*, *სენსორულ* პერსევერაციებს. მეტყველების პერსევერაციის მაგალითია ზეპირ ან წერით მეტყველებაში რომელიმე სიტყვის აკვიატებული გამეორება და სხვ. ვარაუდობენ, რომ პერსევერაციის საფუძველია ნეირონული სტრუქტურების ციკ-

ლური აგზნების პროცესები, რაც დაკავშირებულია მოქმედების შეწყვეტის შესახებ სიგნალის დაგვიანებასთან.

● **პერსონა** (< ლათ. *persōna* ნიღაბი; პიროვნება) – იგივეა, რაც *პიროვნება*. *პერსონა გრატა* (ლათ. *persona grata* სასურველი პიროვნება) – ამა თუ იმ სახელმწიფოში დიპლომატიურ წარმომადგენლად გასაგზავნი პიროვნება, რომლის კანდიდატურაც სასურველად არის მიჩნეული ამ სახელმწიფოს მთავრობის მიერ. *პერსონა ნონ გრატა* (ლათ. *persona non grata* არასასურველი პიროვნება) – პიროვნება, რომლის კანდიდატურა არასასურველად არის მიჩნეული, უარყოფილია.

● **პერსონოგენეზი** (< ლათ. *persona* პიროვნება + *genesis* დაბადება) – პიროვნების ფორმირების პროცესი გარეგანი და შინაგანი ფსიქოლოგიური ფაქტორების გავლენით.

● **პერტინენტულობა** (< ლათ. *pertineo* ვეხები; *pertinere* გავრცელება, მიღწევა, მიკუთვნება, ხელის შეწყობა) – საინფორმაციო-ძიებითი სისტემის მიერ მოძიებული დოკუმენტების შესაბამისობა მომხმარებლის ინფორმაციულ მოთხოვნებთან. სხვა სიტყვებით, ეს არის სასარგებლო ინფორმაციის მოცულობის შეფარდება მიღებული ინფორმაციის მთელ მოცულობასთან.

● **პერცეფცია** (< ლათ. *perceptio* წარმოდგენა, აღქმა < ლათ. *percipio* შევიგრძნობ, აღვიქვამ) – ობიექტური სინამდვილის უშუალო ასახვა გრძნობათა ორგანოების მიერ; ადამიანის კოგნიციური სფეროს მიერ შინაგანი და გარეგანი საგნების (ობიექტების), სიტუაციების, ხდომილობების, მოვლენებისა და სხვ. უშუალო აქტიური ასახვის პროცესი. თანამედროვე ფსიქოლოგიაში ეს იგივეა, რაც *აღქმა*. ლაიბ-

ნიცმა გამოიყენა ტერმინი *პერცეფცია* ბუნდოვანი აღქმის (შთაბეჭდილების) აღსანიშნავად, *აპერცეფციის* – ცხადი და ნათელი აღქმის საწინააღმდეგოდ.

● **პიგმალიონის ეფექტი** – ნ. როზენტალის ეფექტი.

● **პილოტირება** (< იტალ. *piloto* < ლათ. *pedota* < ბერძ. *πιλότης* შტურმანი, მესაჭე) – 1. საფრენი აპარატის მართვა. 2. საგანმანათლებლო პროგრამების, სახელმძღვანელოებისა და სხვა სასწავლო დოკუმენტების შინაარსობრივი შემოწმება-გამოცდა მათი შემდგომი პრაქტიკაში დანერგვის მიზნით.

● **პირველი შთაბეჭდილების ეფექტი** – ფსიქოლოგიური ფენომენი. ამ ეფექტის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანები სხვა ადამიანთა გაცნობისა და მათი შეფასებისას ხშირად უპირატესობას ანიჭებენ იმ შთაბეჭდილებას, რომელიც მათ შეექმნა ურთიერთობის პირველივე წუთებიდან. ისიც კი ხდება, რომ პირველი შთაბეჭდილების სიძლიერე ფარავს შემდგომი ურთიერთობებისას მიღებულ ყველა შთაბეჭდილებას და ეს შთაბეჭდილებები მას ეჩვენება არასწორად, მაცდურად. პირველი შთაბეჭდილება შეიძლება შეიქმნას წინასწარგანზრახვით ან წინასწარგანუზრახველად. პირველ შთაბეჭდილებაზე გავლენას ახდენს ადამიანის ისეთი თავისებურებები, როგორიცაა: გარეგნობა, ქცევისა და ლაპარაკის მანერა, საკუთარ თავში დარწმუნებულობა თუ დაურწმუნებლობა, ხმა, მზერა და სხვ. პოზიტივისა თუ ნეგატივის ადრე წარმოშობილი შეგრძნებები შენარჩუნებული იქნება გაცნობილი ადამიანის საპირისპირო ქცევის დროსაც შემდგომში. უნდა ითქვას, რომ ადამიანს შეუძლია პირველი შთაბეჭდილების შექმნის სწავლაც. ამი-

სათვის იგი მოემზადება უცნობთან შესახვედრად, შემდეგ კი, ურთიერთობისას, თვალ-ყურს ადევნებს საკუთარ მეტყველებას, ქცევას, გარეგნობის ცვლას და სხვ.

● **პირველკლასელის ადაპტაცია** – სასკოლო სწავლება ბავშვის წინაშე აყენებს გარკვეულ მოთხოვნებს, რომლებიც ერთიანდებიან ცნებაში „მზაობა სასკოლო სწავლებისათვის“. ამ მზაობის ფრიად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია *ადაპტაცია* ანუ სასკოლო სწავლების პირობებთან შეწყობა, შეგუება. ცხოვრების ეს პერიოდი პირველკლასელისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია. პრაქტიკულად იცვლება ყველაფერი, ბავშვის მთელი ცხოვრება: მისი ინტერესები, სურვილები, ურთიერთობები თანატოლებთან და უფროსებთან – ყველაფერი ექვემდებარება სკოლის პრობლემებს. მშობელი ხშირად ფიქრობს, რომ, თუ ბავშვს ასწავლა კითხვა, წერა და დათვლა 100-მდე, უკვე მოამზადა სკოლისათვის. მაგრამ ეს ასე არ არის. პირველკლასელის ადაპტაცია მოიცავს მზაობის ორ ძირითად დონეს: *ფიზიკურს* და *ფსიქოლოგიურს*. მამასადამე, სასკოლო სწავლებისათვის ბავშვის მომზადება გულისხმობს არამარტო გარკვეული სასწავლო უნარების ფორმირებას სკოლამდელ პერიოდში. ფიზიკური კომპონენტი გულისხმობს 6-7 წლის ბიჭებისა და გოგონების ზოგად ფიზიკურ განვითარებას ნორმატიული მაჩვენებლების შესაბამისად. ასეთ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება: *მასა, სიმაღლე, მკერდის მოცულობა; მოტორიკის, მხედველობისა და სმენის მდგომარეობა; ჯანმრთელობის ზოგადი მდგომარეობა*. ბავშვების ჯანმრთელობა ფასდება შემდეგი კრიტერიუმებით: 1. *ნერვულ-ფსიქიკური და ფიზიკური განვითარების დონე*, 2. *ორგანიზმის ძირითადი სისტემების ფუნქციონი-*

რების მაჩვენებლები, 3. ორგანიზმის უკუქმედების უნარი არაკეთილსასურველ ქმედებებზე. ამის საფუძველზე გამოყოფენ ბავშვების ხუთ ჯგუფს: **პირველი ჯგუფი** – ფსიქიკური და ფიზიკური განვითარება შეესაბამება ნორმებს ($\approx 20-25\%$). **მეორე ჯგუფი** – ადგილი აქვს ფუნქციონალურ დარღვევებს, რომლებიც ამწელებზე ადაპტაციას, მაგრამ ავადმყოფობა ჯერ არ გადასულა ქრონიკულ ფორმაში ($\approx 30-35\%$). **მესამე ჯგუფი** – აქვთ ქრონიკული დაავადებები ($\approx 30-35\%$). **მეოთხე და მეხუთე ჯგუფები** – აქვთ ჯანმრთელობის სერიოზული დარღვევები, რომლებიც არ იძლევა ჩვეულებრივ სკოლაში მათი სწავლების საშუალებას. ნ. ადაპტაცია.

● **პირობა** – გარემოება, რომელზეც რაიმე არის დამოკიდებული; მდგომარეობა, რომელშიც რაიმე მიმდინარეობს.

● **პირობითი სტიმული** – ნ. განპირობებული სტიმული.

● **პიროვნება** – ადამიანის საზოგადოებრივი არსება; ბიოლოგიური და სოციალური, თანდაყოლილი და შეძენილი თვისებების, ასევე, პოზიტიური ზრდისა და თვითგანვითარების პოტენციალურ შესაძლებლობათა სინთეზი. ე. ი. ეს არის ადამიანი – მიმართებებისა და შეგნებული საქმიანობის სუბიექტი, რომელსაც ხელეწიფება თვითშემეცნება და თვითგანვითარება. პიროვნება სოციალურად ნიშნადი თვისებების, მიმართებების, განწყობებისა და მოტივების მდგრადი სისტემაა, რომელიც ახასიათებს ადამიანს როგორც საზოგადოების წევრს. პიროვნება ისტორიულ-ევოლუციური პროცესის მონაწილეა, ატარებს სოციალურ როლებს და ფლობს ცხოვრებისეული გზის არჩევის შესაძლებ-

ლობას. ამ გზაზე იგი გარდაქმნის ბუნებას, საზოგადოებასა და საკუთარ თავს.

● **პიროვნების ბიოლოგიზაცია** – პიროვნების არსის მცდარი გაგება მისი დინამიკური ფუნქციონალური სტრუქტურის ბიოფიზიკური ქვესტრუქტურის აბსოლუტიზაციის პოზიციებიდან.

● **პიროვნების დეფორმაცია** – პიროვნების ღირსებისა და პიროვნულ თვისებათა მაჩვენებლების ცვლილება (ფასეულობრივ ორიენტაციათა აღქმის სტერეოტიპების, ხასიათის, ურთიერთობისა და ქცევების ხერხების) მისთვის ცხოვრებისეულად მნიშვნელოვანი ამა თუ იმ ფაქტორების ზეგავლენით.

● **პიროვნების იერარქიული სტრუქტურა** – სართულებიანი სტრუქტურა (*პლატონოვი*): **ზედა სართული** – *პიროვნების მიმართულობა*. მიმართულობის ფორმებში შედის: მსოფლმხედველობა, ფასეულობითი ორიენტაციები, მრწამსი, მისწრაფებები და სხვ. **მეორე სართული** – *ადაპტივის გამოცდილება*. გამოცდილებაში შედის: ცოდნა, უნარჩვევები, კომპეტენციები, ჩვეულებები და სხვ. **მესამე სართული** – *უმაღლესი ფსიქიკური პროცესები*. მათში შედის: ინტელექტი (აზროვნება, მეხსიერება, ყურადღება), ნებისყოფა, ემოციები, ფიზიკური (მოძრაობითი) აქტიურობა. ყოველივე ამას ემატება ნიჭიერება და ხასიათი.

● **პიროვნების სფეროები** – არსებობს პიროვნების განხილვის ოთხი ასპექტი: ინტელექტუალური, ნებისყოფითი (ნებელობითი), ემოციონალური და მამოძრავებელი სფეროები.

● **პიროვნების ცხოვრებისეული პოზიცია** – ყველაზე უფრო გამოხატული ფასეულობრივი ორიენტაციები, რომლებსაც განსაზღვრავენ საქმიანობის ყველაზე მტკიცე მოტივები. მათ შორის, *პიროვნების ცხოვრებისეული პოზიცია* თავის თავში მოიცავს *პიროვნების ცხოვრებისეულ პრინციპებს* – ქცევის ნორმათა სისტემას, ზნეობრივ, ესთეტიკურ და სხვ. საქმიანობებს.

● **პიროვნების ხასიათის აქცენტუაცია** – ნ. აქცენტუაცია.

● **პიროვნული კონსტრუქტი** – შეფასებითი სისტემა, რომელსაც ინდივიდი იყენებს მისი ცხოვრებისეული ობიექტების კლასიფიკაციისათვის. ეს ტერმინი ფსიქოლოგიაში *კელიმ* შემოიღო აღსანიშნავად იმ კოგნიციური შაბლონებისა, რომლებსაც ადამიანი თვითონ ქმნის და შემდეგ ცდილობს, შეუთანაზომოს ისინი იმ რეალიებს, რომელთაგანაც შედგება ეს სამყარო. *კონსტრუქტი* ადამიანს აძლევს საშუალებას, არა მარტო ახსნას სხვისი ქცევა, არამედ გააკეთოს საკუთარი ქცევის პროგნოზირებაც, რადგანაც კონსტრუქტი იძლევა ასეთი ქცევის ფაქტობრივ პროგრამას. *პიროვნული კონსტრუქტი* არის იდეა ან აზრი, რომელსაც ადამიანი იმისათვის იყენებს, რომ გააცნობიეროს, ახსნას ან იწინასწარმეტყველოს თავისი გამოცდილება მიმსგავსებისა და კონტრასტის ტერმინებში. ინდივიდის პიროვნება მეტნაკლებად მნიშვნელოვანი კონსტრუქტების ორგანიზებულ სისტემას წარმოადგენს. ნ. *კონსტრუქტი*.

● **პიროვნულ-ორიენტირებული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკა, რომელიც ორიენტირებულია *ინდივიდის* ინდივი-

დუალურობის, თვითმყოფადობისა და თვითფასეულობის პრიორიტეტებზე.

● **პიროვნულ-ორიენტირებული სწავლება** – პედაგოგიური პროცესის ნაწილი, რომელიც უზრუნველყოფს მოსწავლის პიროვნების განვითარებას, თვითგანვითარებას, თვითრეალიზაციასა და თვითაღზრდას, მისი თვითმყოფადი პიროვნული სახისა და ხალხთან, ბუნებასთან, ცივილიზაციასთან უსაფრთხო დიალოგური ურთიერთქმედების ქმნალობას, გამომდინარე მისი, როგორც შემეცნებისა და საგნობრივი საქმიანობის სუბიექტის, ინდივიდუალური თავისებურებების გამოვლინებიდან.

● **პლაგიატი** (< ლათ. *plagiatus* მოტაცებული) – მეცნიერების, ხელოვნების ან გამოგონების სფეროში სხვისი ნაწარმოების ავტორობის განზრახული მითვისება.

● **პლასტი** (< ბერძ. *πλατύνω* ფართო) – რაიმეს სქელი ფენა; რაიმე არაერთგვაროვანის მნიშვნელოვანი ერთგვაროვანი ნაწილი.

● **პლაცებოს ეფექტი** – საზოგადოდ ტერმინით „პლაცებო“ აღნიშნავენ ამა თუ იმ ნივთიერებას, რომელსაც სამკურნალო თვისებები არა აქვს, მაგრამ ეს თვისება მიზნობრივად მიეწერება. ხოლო სამკურნალო ეფექტი, რომელსაც ეს ნივთიერება იწვევს, დაკავშირებულია პაციენტის რწმენასთან, რომ ის ღებულობს არა ფშუტე რაიმეს, არამედ ნამდვილ წამალს. ფსიქოლოგიაში *პლაცებოს ეფექტი* წარმოადგენს შესანიშნავ მაგალითს იმისას, როგორც ის, რომ, რასაც ჩვენ ვეუბნებით ადამიანს, ზემოქმედებს მის აღქმაზე. ეს იმიტომ, რომ *პლაცებოს ეფექტი* ეფუძნება შთაგონებას. ადამიანს უბრალოდ აცნობებენ, რომ ესა და ეს პრეპარატი კარ-

გად ზემოქმედებს, და იგი ელოდება ამ ზემოქმედებას. საბოლოოდ, შთაგონების ძალით, მოსალოდნელი ეფექტიც ხდება. პედაგოგიკაში ეს ეფექტი უძვირფასესია!

● **პოზიტივიზმი** (< *ფრანგ. positivisme* < *ლათ. positivus* დადებითი) – ფილოსოფიური მოძღვრება და მიმართულება მეცნიერების მეთოდოლოგიაში. *პოზიტივიზმი* ჭეშმარიტი, ნამდვილი ცოდნის ერთადერთ წყაროდ აღიარებს ემპირიულ კვლევებს და უარყოფს ფილოსოფიური კვლევების შემეცნებით ფასეულობას.

● **პოლარული** (< *ლათ. polaris* პოლარული < *polus* პოლუსი < *ძვ. ბერძ. πολος* ღერძი (ბრუნვის), პოლუსი) – სრულიად საწინააღმდეგო.

● **პოლარული სკალა** – სკალის სახეობა, რომელიც აგებულია *პოლარული* ცნებების საფუძველზე. *პოლარულ პროფილთა მეთოდი* გულისხმობს შეფასებისათვის პირობითი სკალის გამოყენებას, რომლის კიდურა ზუსტი მნიშვნელობებია თვისების მოპირდაპირე მნიშვნელობები (მაგალითად, კეთილი – ბოროტი, თბილი – ცივი და სხვ.). პოლუსებს შორის შუალედი იყოფა ნებისმიერი რაოდენობის ნაწილად (ქულებად). მაგალითად, არჩევნებზე კანდიდატის ნდობის ხარისხი შეიძლება მოცემული იყოს შემდეგი პოლარული სკალით:

(ვენდობი) 10–9–8–7–6–5–4–3–2–1 (არ ვენდობი).

● **პოლემიკა** (< *ძვ. ბერძ. πολεμικά* სამხედრო საქმეები, სამხედრო ხელოვნება, *πολέμιος* სამხედრო, მტრული) – დაკა, უმეტეს შემთხვევაში საკითხების გამორკვევისას პოლიტიკურ, ფილოსოფიურ, ლიტერატურულ ან მხატვრულ სფეროებში. ამ ცნებასთან ერთად (მის გვერდით) გამოიყე-

ნება *კამათი* ანუ *პაექრობა* და *დისკუსია*. *პოლემიკა* დავის სახესხვაობაა, რომელიც განსხვავდება იმით, რომ მოპაექრეთა ძირითადი ძალისხმევა ორიენტირებულია საკუთარი თვალსაზრისის დამტკიცებაზე. *დისკუსიასთან* ერთად *პოლემიკა* არის დავის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფორმა. დისკუსიასთან მას აახლოებს საკმაოდ განსაზღვრული თეზისის ქონა, ცნობილი შინაარსობრივი დალაგებულობა, გამართულობა, მოპაექრეთა გამოსვლების რიგითობა, რამდენადმე განსაზღვრულობა იმ ხერხებისა, რომელთა მეშვეობითაც ხდება მოწინააღმდეგის აზრის უარყოფა და საკუთარი თვალსაზრისის დასაბუთება. ამასთან ერთად, *პოლემიკა* არსებითად განსხვავდება *დისკუსიისგან*. თუ დისკუსიის მიზანია, უპირველეს ყოვლისა, საერთო თანხმობის ძიება, ძიება იმისა, რაც აერთიანებს სხვადასხვა თვალსაზრისებს, მაშინ *პოლემიკის* ძირითადი ამოცანაა ურთიერთსაწინააღმდეგო პოზიციებიდან ერთ-ერთის დამტკიცება. *პოლემიკაში* მონაწილე მხარეები დავის საშუალებების, მისი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შერჩევაში ნაკლებად არიან შეზღუდულები, ვიდრე დისკუსიაში. *პოლემიკაში* შეიძლება გამოყენებულ იქნას კორექტული ხერხების უფრო ფართო სპექტრი, ვიდრე დისკუსიაში. მასში დიდი მნიშვნელობა აქვს, კერძოდ, ინიციატივას, თემის განხილვის საკუთარი სცენარის თავს მოხვევას, ხელსაყრელი მომენტის გამონახვასა და სხვა ილეთებს. ისე, რომ *პოლემიკაში* შეიძლება გაიმარჯვოს მცდარმა თვალსაზრისმაც. *პოლემიკაში*, ისე, როგორც დავაში საერთოდ, დაუშვებელია არაკორექტული ხერხები (თეზისის მოტყუებით ან უცაბე-

დად შეცვლა, მცდარი და დაუმტკიცებელი არგუმენტების გამოყენება და სხვ.).

● **პოლემისტი** – პოლემიკის მოყვარული, პოლემიკაში დახელოვნებული ადამიანი.

● **პოლიგლოტი** (< ბერძ. *πολύγλωττος* < ბერძ. *πολύ* – ბევრი + *γλῶττα* ენა) – მრავალი (სამზე მეტი) ენის მცოდნე ადამიანი. ამერიკელი ლინგვისტის – *მაიკლ ერარდის* მტკიცებით, როგორც წესი, *პოლიგლოტებმა*, რომელთაც უნარი აქვთ თავისუფლად ილაპარაკონ სხვადასხვა ენებზე, ხშირად კარგად არ იციან ეს ენები, ხოლო *პოლიგლოტებმა*, რომლებიც თავისუფლად კითხულობენ მრავალ ენაზე, ყოველთვის კარგად ვერ საუბრობენ მათზე. ყველაზე ნიჭიერებსაც კი ძალუბთ თავისუფლად გადართვა ენებს შორის მხოლოდ ექვსი-შვიდი ენის ფარგლებში. მეცნიერები ამტკიცებენ, რომ *პოლიგლოტების* ინტელექტუალური დონე ვერ ჭარბობს საშუალოს.

● **პოლიკულტურიზმი** განათლებაში (< ბერძ. *πολύ* – ბევრი + ლათ. *cultura* დამუშავება, მოგვიანებით – აღზრდა, განათლება, განვითარება, თავყვანისცემა) – განათლების აგება კულტურული პლურალიზმის პრინციპებზე და იმის აღიარებაზე, რომ ყველა ეთნიკური და სოციალური ჯგუფი, რომლებიც შეადგენენ მოცემულ საზოგადოებას, თანაბარფასოვანი და თანაბარუფლებიანია, დაუმჯებელია ადამიანთა დისკრიმინაცია ეროვნული ან რელიგიური მიკუთვნების, სქესის ან ასაკის ნიშნებით. *პოლიკულტურიზმი განათლებაში* ხელს უწყობს საზოგადოების მრავალფეროვნების გარდაქმნას მისი განვითარების სასარგებლო ფაქტორად, ეხმარება ადამიანს, შეეგუოს არსებობის ცვალებად პირო-

ბებს, ჩამოიყალიბოს სამყაროს რაც შეიძლება უფრო სრულყოფილი სურათი. გლობალური განათლება დიალოგის კონტექსტს აფართოებს პლანეტარულ დონემდე.

● **პოლილოგი** (< ბერძ. *πόλις* მრავალრიცხოვანი + *λόγος* მეტყველება) – მრავალი მონაწილის საუბარი. ამასთან, იგულისხმება, რომ მოლაპარაკის როლი გადადის ერთი პირიდან მეორეზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში ლაპარაკი გადაიქცევა *მონოლოგად*; არის სიტყვა *დიალოგის* რელატიური სინონიმი, რადგანაც შეცდომაა, რომ დიალოგში ვიგულისხმოდ ზუსტად ორი თანამოსაუბრე (ბერძნული პრეფიქსი „დია-“ (*μερῆς*) სიტყვაში *დიალოგი* და ბერძნული „დი-“ (ორი) მხოლოდ გარეგნულად ჰგვანან ერთმანეთს). ამასთან დაკავშირებით, *დიალოგში*, როგორც *პოლილოგში*, შეიძლება მონაწილეობდეს პირთა ნებისმიერი რაოდენობა.

● **პოლისუბიექტური** (< ბერძ. *πολύς* - ბევრი + ლათ. *subjectum* ქვემდებარე) – მრავალსუბიექტური.

● **პოლიფონია** (< ლათ. *polyphonia* < ძვ. ბერძ. *πολυφωνία* მრავალხმიანობა) — 1. მუს. მრავალხმიანობის სახესხვაობა, რომელიც ემყარება ორი ან მეტი დამოუკიდებელი მელოდიის ერთდროულ ჰარმონიულ შეხამებას; 2. გადატ. რაიმის მრავალფეროვანი ხასიათი, რამდენიმე მოვლენის თანაარსებობა და ურთიერთზემოქმედება (ლიტერატურულ ნაწარმოებში სიუჟეტური ხაზებისა და სხვ.).

● **პოლიფუნქციონალურობა** (< ბერძ. *πολύς* - ბევრი + ლათ. *functio* შესრულება, განხორციელება, საქმიანობა) – მრავალფუნქციურობა.

● **პორტფოლიო** (< იტალ. *portfolio* საქაღალდე დოკუმენტებით, სპეციალისტის საქაღალდე < ფრანგ. *porter* თხრ-

ობა, ფორმირება + *folio* ფურცელი, გვერდი) – მოსწავლის „მიღწევათა საქაღალდე“ როგორც საქმიანობის სასწავლო, შრომით, კვლევით, პროექტულ და სხვ. სახეებში მისი მიღწევების ინტეგრაციის საშუალება. პორტფოლიოში შეიტანება, ასევე, აუცილებელი და არჩევითი გამოცდების შედეგები, ოლიმპიადებში მონაწილეობა და სხვა სერტიფიცირებული რეზულტატები.

● **პრაგმატიზმი** (< ძვ. ბერძ. *πράγμα* საქმე, მოქმედება) – ფილოსოფიური მიმართულება, რომელიც ბაზირებულია პრაქტიკაზე, როგორც ჭეშმარიტების კრიტერიუმზე. ეს არის ამერიკული აზრის მიმართულება, რომელშიც პრაქტიკის ფაქტორი გამოიყენება ფილოსოფიის მეთოდოლოგიური პრინციპის სახით. *პრაგმატიზმი* არის *პოზიტივიზმის* განვითარების ამერიკული ფორმა, რომელიც ჭეშმარიტებად აღიარებს არა იმას, რაც შეესაბამება ობიექტურ სინამდვილეს, არამედ იმას, რაც იძლევა პრაქტიკულად სასარგებლო შედეგებს. ამ მიმართულების შემოქმედია მეცხრამეტე საუკუნის ამერიკელი ფილოსოფოსი *ჩარლზ პირსი*.

● **პრაგმატიკა** (< ძვ. ბერძ. *πράγμα*, *πράγματις* საქმე, მოქმედება) – ენათმეცნიერების ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს: 1). *სემიოტიკის* ნაწილს, რომელიც შეისწავლის მიმართებებს ნიშნიერ სისტემებსა და იმათ შორის, ვინც იყენებს ამ სისტემებს, იკვლევს მათ მიერ ნიშნების ინტერპრეტაციის პრობლემებს; 2). ერთობლიობა იმ პირობებისა, რომლებიც თან სდევს ენობრივი ნიშნის გამოყენებას; 3). ენათმეცნიერების ნაწილი, რომელიც შეისწავლის მოლაპარაკეთა მიერ ენობრივი ნიშნების გამოყენების პირობებს. პრაგმატიკის ზემოქმედება განისაზღვრება გამონათქვამის შინაარს-

სითა და გაფორმებით. თარგმნის შედეგად პრაგმატიკული მნიშვნელობის ნაწილი შეიძლება დაიკარგოს.

● **პრაგმატიკოსი** – ადამიანი, რომელსაც ყოველთვის უნდა შეამაწმოს, მუშაობს თუ არა პრაქტიკაში იდეები, თეორიები, მეთოდები. პრაგმატიკოსი პრაქტიკული, კარგი ათვისების უნარის მქონე ადამიანია, რომელსაც უყვარს გადაწყვეტილებათა მიღება და პრობლემების ამოხსნა. უსასრულო დისკუსიები მის ნერვიულობას იწვევს. პრობლემებსა და რისკს აღიქვამს როგორც გამოწვევას. პრაგმატიკოსები ძირითადად სწავლობენ საქმიანობის პროცესში და მთავარ ყურადღებას აქცევენ პრაქტიკას და არა თეორიას.

● **პრაგმატული** – საქმიანი, პრაქტიკული, გამოყენებადი, უტილიტარული.

● **პრაქსიოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *πραξις* საქმიანობა + *λογία* მეცნიერება, მოძღვრება) – მოძღვრება ადამიანური საქმიანობის შესახებ, რეალურ ცხოვრებაში ადამიანურ ფასეულობათა რეალიზაციის შესახებ. კვლევის მეთოდის *პრაქსიოლოგიურ ასპექტს* შეადგენენ მისი ისეთი თვისებები, როგორიცაა: ეფექტურობა, სანდოობა, სიცხადე, კონსტრუქციულობა და სხვ. ტერმინი შემოიღო *ალფრედ ესპინასმა* 1890 წელს, ტერმინის შემდგომი განვითარების ავტორებია *ლუდვიგ ფონ მიხესი* და *ტადეუშ კოტაბრინსკი*.

● **პრაქტიკა** (< ძვ. ბერძ. *πράξις* საქმიანობა) – გონიერი ადამიანური საქმიანობა, რომელიც ემყარება გაცნობიერებულ მიზანმიმართულობას და ორიენტირებულია სინამდვილის, მატერიალური სამყაროს (მათ შორის თვით ადამიანის) გარდაქმნაზე. კერძოდ, პრაქტიკას უწოდებენ ისეთ საქმიანობას, რომლის მიზანია ამა თუ იმ საქმეში აუცილებელი გამოცდილების

დაუფლება, ასევე, – თავის სფეროში ამა თუ იმ სპეციალისტის ინდივიდუალური გამოცდილება, დახელოვნება. ამის გამო, გვაქვს ცნებები: *სპეციალური პრაქტიკა, საწარმოო პრაქტიკა, სულიერი პრაქტიკა, სასწავლო პრაქტიკა, პედაგოგიური პრაქტიკა, სამედიცინო პრაქტიკა* და სხვ.

● **პრაქტიკანტი** – ადამიანი, რომელიც გადის პრაქტიკას, ემზადება საქმიანობისათვის ამა თუ იმ სფეროში.

● **პრაქტიკოსი** – ადამიანი, რომელიც ნებისმიერ საქმიანობაში პრაქტიკულ მიდგომას ანიჭებს უპირატესობას; თავისი საქმის პრაქტიკულად მცოდნე, თავის სპეციალობაში დიდი გამოცდილების მქონე.

● **პრაქტიკული** – პრაქტიკასთან დაკავშირებული, ისეთი, რომელიც გამოიყენება პრაქტიკაში ან მიიღწევა პრაქტიკის წყალობით; არათეორიული; *პრაქტიკული ადამიანი* – ის, ვინც საყოფაცხოვრებო საკითხებში უნარიანია, საქმიანია, გამოცდილია.

● **პრაქტიკული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელსაც ადგილი აქვს მაშინ, როცა ადამიანს სჭირდება კონკრეტული სიტუაციის გადაჭრა, მისი მახასიათებელი თავისებურებებისა და პირობების გათვალისწინებით. ასეთი აზროვნება ხშირად დროის დეფიციტის პირობებშია აუცილებელი. მისი ძირითადი ამოცანაა *სინამდვილის ფიზიკური გარდაქმნა*. ზოგჯერ იგი შეიძლება თეორიულ აზროვნებაზე უფრო რთული იყოს, რადგანაც შეიძლება გაიშალოს ექსტრემალურ გარემოებებში, როცა ჰიპოთეზის შემოწმებისათვის არავითარი პირობები არ არსებობს.

● **პრაქტიკული მეცადინეობა** – სასწავლო მეცადინეობის ფორმა, რომელზეც პედაგოგი ორგანიზებას უკეთებს

სტუდენტთა მიერ სასწავლო დისციპლინის ცალკეული თეორიული დებულებების დეტალურ განხილვას, რის შედეგადაც, შესაბამისი ამოცანების ამოხსნის გზით, სტუდენტებს უყალიბდებათ მათი პრაქტიკული გამოყენების უნარ-ჩვევები. პრაქტიკული მეცადინეობის სტრუქტურაში დომინირებს სტუდენტთა დამოუკიდებელი მუშაობა. ასეთი მეცადინეობის დროს ღრმავდება სტუდენტთა მეცნიერულ-თეორიული ცოდნა და ისინი ეუფლებიან ტიპური ამოცანების ამოხსნის მეთოდებსა და დამოუკიდებელი მუშაობის გარკვეულ მეთოდებს.

● **პრაქტიკუმი** – სასწავლო მეცადინეობათა განსაკუთრებული სახე, რომლის მიზანია რომელიმე საგნის ძირითად დებულებათა პრაქტიკული შეთვისება, პრაქტიკული მეცადინეობა ამა თუ იმ სასწავლო კურსში, უპირატესად უმაღლეს სასწავლებელში. *ლექციები* და *პრაქტიკუმი*, მაგალითად, მათემატიკაში.

● **პრაქტიციზმი** – 1. საქმიანი, პრაქტიკული, საღი დამოკიდებულება (მიდგომა) რაიმეს მიმართ, სიფხიზლე, განგარიშებულობა მსჯელობებსა და მოქმედებებში; 2. პრაქტიკის როლის განდიდება, პრაქტიკული საქმიანობით გატაცება და თეორიის უგულებელყოფა, მიდრეკილება მხოლოდ პრაქტიკული საქმიანობისადმი; 3. საკუთარი საქმეების მოჭახრაკების (მოკვარახჭინების) უნარი.

● **პრედიკატი** (< *ლათ. praedicatum* განცხადებული, ნახსენები, ნათქვამი) – *ლოგიკასა და ლინგვისტიკაში*: მტკიცების შემასმენელი, ის, რაც გამოითქმის (დასტურდება ან უარიყოფა) სუბიექტის შესახებ. *პრედიკატი* სუბიექტთან იმყოფება *პრედიკატიულ* მიმართებაში და უჩვენებს, ესა

თუ ის თვისება გააჩნია საგანს თუ არ გააჩნია; *მათემატიკაში*: იგივეა, რაც საგამონათქვამო ფორმა და წარმოდგენს ლოგიკურ ფუნქციას. ეს არის ნებისმიერი მათემატიკური წინადადება, რომელშიც არის ერთი ცვლადი მაინც.

● **პრედიკატივი** – ნებისმიერი შედგენილი შემასმენელი შედგება ზმნური ნაწილისა და სახელითი ნაწილისაგან, სწორედ ამ სახელით ნაწილს ეწოდება *პრედიკატივი*.

● **პრედიკატიულობა** – მიმართება, რომელიც უჩვენებს: ესა თუ ის თვისება გააჩნია საგანს თუ არ გააჩნია; წინადადების ზოგადი მახასიათებელი ნიშნებია ინფორმაციის მიწოდების *პრედიკატიულობა* და *ინტონაცია*.

● **პრეზენტაცია** (< *ლათ. praesento* წარმოდგენა) – 1. ინფორმაციის წარმოდგენის ხერხი; 2. დოკუმენტი ან დოკუმენტების კომპლექტი, რომლის დანიშნულებაცაა რაიმის წარდგენა აუდიტორიისთვის (ორგანიზაციის, პროდუქტის და სხვ.). პრეზენტაციის მიზანია პრეზენტაციის ობიექტის შესახებ სრულფასოვანი ინფორმაციის მიტანა აუდიტორიამდე მოხერხებული ფორმით. პრეზენტაცია არის მარკეტინგული და პუბლიკურ მიმართებათა (PR – *ინგლ. Public Relations*) ერთ-ერთი ინსტრუმენტი.

● **პრენატალური განვითარება** (< *პრე* + *ნატალური*) – ეს არის კლასიკური მაგალითი მომწიფების პერიოდისა, რომლის მსვლელობის დროს მკაცრად განსაზღვრულ და ჰიგიენურად განმტკიცებულ თანამიმდევრობაში მიმდინარეობს განაყოფიერებული კვერცხუჯრედის გარდაქმნა ახალშობილ ჩვილში. *პრენატალური განვითარების პერიოდი*, რომელიც 38 კვირა გრძელდება, ტრადიციულად იყოფა სამ სტადიად: *ზიგოტის* სტადია (მიახლოებით ორი კვირა),

ემბრიონის სტადია (მეორე კვირიდან მერვე კვირამდე) და ნაყოფის სტადია (მეცხრე კვირიდან დაბადებამდე). ნ. ნატალოური.

● **პრესტიჟი** (< *ფრანგ. prestige* სიცრუე, ილუზია < *ლათ. praestigium* სიცრუე, თაღლითობა) – გავლენა, ავტორიტეტი, ნდობა; რაიმეს ან ვინმეს სახელგანთქმულობა, რომელიც დაფუძნებულია საზოგადოებაში მაღალ შეფასებასა და პატივისცემაზე; შექმნილ ფასეულობათა საფუძველზე საზოგადოების მიერ ინდივიდის აღიარების ზომა.

● **პრინციპი** (< *ლათ. principium* დასაწყისი, დასაბამი) – 1. რომელიმე თეორიის, მოძღვრების, მეცნიერების, ქმედებათა სისტემის და სხვ. ძირითადი ამოსავალი დებულება; სახელმძღვანელო იდეა. 2. მოქმედების, ქცევის ძირითადი წესი; რწმენა, თვალსაზრისი. 3. რაიმე მექანიზმის, ხელსაწყოთა აგებულების ან მოქმედების ძირითადი თავისებურება.

● **პრობაცია** (< *ინგლ. probation* გამოცდა < *ლათ. probare* გამოკვლევა, გამოცდა) – 1. გამოცდა, გამოკვლევა, დამტკიცება. 2. მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში: მსჯავრის პირობითი დადების ფორმა, რომლის დროსაც მსჯავრდებულს, თავისუფლების აღკვეთის გარეშე, დროებით, გამოსაცდელი ვადით, სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ათავსებენ სპეციალური ორგანოების მეთვალყურეობის ქვეშ.

● **პრობლემა** (< *ძვ. ბერძ. πρόβλημα* ამოცანა, დავალება) – *ფართო გაგებით*: რთული თეორიული ან პრაქტიკული კითხვა, რომელიც მოითხოვს შესწავლასა და გადაჭრას; *მეცნიერებაში*: წინააღმდეგობრივი სიტუაცია, რომელიც ამა თუ იმ ობიექტების, მოვლენების ან პროცესების შესწავლაში

ვლინდება მოწინააღმდეგე პოზიციების სახით; *ცხოვრებაში*: პრობლემა ფორმულირდება ხალხისათვის გასაგები სახით: „ვიცი – რა, არ ვიცი – როგორ“, ე. ი. ცნობილია, რა უნდა მივიღოთ, მაგრამ არ ვიცით, როგორ მივიღოთ.

● **პრობლემატიკა** – იმ შესაძლო კითხვების ერთობლიობა, რომლებიც განხილვის ობიექტითაა ურთიერთდაკავშირებული, პრობლემების წრე.

● **პრობლემის გადაჭრის უნარ-ჩვევები** – პრობლემის იდენტიფიკაცია, პრობლემის გამომწვევი მიზეზების მოძიება, პრობლემის გადაჭრის ხერხების გენერირება, პრობლემის გადაჭრის სტრატეგიების შერჩევა, პრობლემის გადაჭრა, შედეგების შემოწმება და შეფასება, შედეგების პრეზენტაცია.

● **პრობლემური სწავლება** – სწავლების პრობლემურად წარმოდგენილ შინაარსთან სუბიექტის აქტიური ურთიერთქმედების ხერხი, რომელიც ორგანიზებულია მასწავლებლის მიერ და რომლის მსვლელობაშიც ეს სუბიექტი ეზიარება მეცნიერული ცოდნის ობიექტურ წინააღმდეგობებსა და მათი ამოხსნის ხერხებს. ამ შემთხვევაში მიმდინარეობს აზროვნებისა და ცოდნის შემოქმედებითად შეთვისების სწავლა. *პრობლემური სწავლების* ალტერნატიულია *ევრისტიკული სწავლება*.

● **პროგნოზი** (< ბერძ. *πρᾶ* წინ + *γνῶσις* გამოცნობა) – არსებული მეცნიერული მონაცემების საფუძველზე რაიმე მოვლენის განვითარებისა და შედეგების წინასწარ განჭვრეტა, წინასწარმეტყველება. აგრეთვე, – ამ წინასწარმეტყველების შედეგი.

● **პროგნოზირება** – პროგნოზის დადგენის პროცესი.

● **პროგნოსტიკა** – მეცნიერება მომავლის წინასწარ-მეტყველებისათვის. ფილოსოფია სვამს პროგნოზირების (ფუტუროლოგიის) ორ პრობლემას: პირველი – მომავალი არ არსებობს როგორც ობიექტი, მეორე – პროგნოზირება, როგორც ყოფიერების განვითარების ტენდენციის კვლევა, არ არის მეცნიერება. იმავდროულად: ნებისმიერი თეორია, საზოგადოებრივი ცნობიერების ნებისმიერი ფორმა გული-სხმობს მომავლის შესახებ ფიქრებს, მომავლის იმედის გარეშე აზრი არა აქვს ახლანდელობას. პროგნოზირება და დაგეგმარება მენეჯმენტის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა. პროგნოზირებისათვის იყენებენ სტატისტიკურ მეთოდებს და მეთოდებს, შექმნილს ექსპერტების შეფასებათა საფუძველზე.

● **პროგნოსტიკული აზროვნება** – აზროვნება, რომელიც ორიენტირებულია მომავალზე.

● **პროგრამირებული სწავლება** – დიდაქტიკური სისტემა, რომლის მახასიათებელი ნიშანია პედაგოგიური პროცესის ალგორითმიზაცია. *პროგრამირებული სწავლება* წარმოშვა კიბერნეტიკის მიღწევების გამოყენებამ პედაგოგიური პროცესის მართვის ამოცანებში.

● **პროგრესიუტული** (< *ლათ. progredior* გაძლიერება < *ლათ. progressus* წინსვლა, განვითარება) – 1. რაც ხასიათდება მატებითი ცვლილებებით; პროგრესირებადი. 2. დაუსრულებელი.

● **პროგრესი** (< *ლათ. progressus* წინსვლა, წარმატება) – წინსვლა, აღმავლობა; განვითარების მიმართულება დაბლიდან მაღლისკენ, წინსვლითი მოძრაობა უკეთესისკენ. საპირისპიროა *რეგრესი*.

● **პროგრესის მონიტორინგი** – განმავითარებელი შეფასების ქვეკატეგორია. *პროგრესის მონიტორინგი* შუალედური შეფასების ერთ-ერთი ფორმაა (ნ. შეფასება), რომელიც ითვალისწინებს შეფასების პროცედურების განმეორებით გამოყენებას. პროგრესის მონიტორინგის მეშვეობით დგინდება მოსწავლის ამჟამინდელი მდგომარეობა, მისი მრავალჯერადი გამოყენებით კი შეიძლება სწავლის დინამიკის განსაზღვრა და სამომავლო მიზნების დასახვა. პროგრესის მონიტორინგის ხშირი გამოყენება იძლევა მოსწავლის აკადემიური ზრდის დინამიკის ზუსტი გაზომვის საშუალებას. ნ. განმავითარებელი შეფასება.

● **პროგრესისტი** – პროგრესის მომხრე, პროგრესული იდეების მქონე ადამიანი.

● **პროგრესიული** – რაც თანდათანობით იზრდება, ძლიერდება; რაც პროპორციულად მატულობს. მაგალითად: პროგრესიული განვითარება. *პროგრესული* ნიშნავს წინსვლითს, ხოლო *პროგრესიული* ნიშნავს აჩქარებით-წინსვლითს.

● **პროგრესული** – რაც მიმართულია საზოგადოებრივი პროგრესისკენ, ხელს უწყობს მას; პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით მოწინავე.

● **პროდუქციული აზროვნება** – იგივეა, რაც *შემოქმედებითი აზროვნება*.

● **პროექტი** (< ლათ. *projectus* წინ გამოწეული) – განზრახვა, იდეა, ხატი, რომლებიც განსაზღვრებულია აღწერის, გაანგარიშებათა დასაბუთების, ნახაზების ფორმაში, როცა ეს ფორმა ხსნის ჩანაფიქრის არსსა და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის შესაძლებლობას.

● **პროექციული აზროვნება** – მათემატიკური აზროვნების სპეციფიკური ტიპი. აზროვნების ეს ტიპი ყველაზე რთულია. ის მოსწავლე, რომლის აზროვნებაშიც ამ ტიპის სტრუქტურა ჭარბობს, მიდრეკილია იმისკენ, რომ საგანი განიხილოს ყოველმხრივ, ყველა თვალსაზრისით, სხვადასხვა კუთხით, განიხილოს ამოცანის ამოხსნის ყველა ვარიანტი. მას არ გამორჩება ამოხსნის გამოკვლევის არც ერთი მომენტი. მას აინტერესებს საგნის გამოყენების ყველა ვარიანტი თეორიაში და პრაქტიკაში. ასეთი ადამიანი აზროვნებს არასტანდარტულად, აოცებს გარშემომყოფებს ნებისმიერი (მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო) პრობლემის ამოხსნათა მრავალ-ვარიანტულობით. ცხოვრებაში ასეთი ადამიანები არაორდინარული ინტელექტისანი არიან, უყვართ ლიდერობა.

● **პროვაიდერი ნ. ინტერნეტ-პროვაიდერი.**

● **პროპრიოცეფცია** (< ლათ. *proprius* საკუთარი, განსაკუთრებული + *receptor* მიმღები < ლათ. *capiō, cepi* მიღება, აღქმა) – იგივე *პროპრიორეცეფცია*. კუნთური გრძნობა – ერთმანეთის მიმართ და სივრცეში საკუთარი სხეულის ნაწილების მდებარეობის შეგრძნება.

● **პროპრიორეცეფცია** – ნ. *პროპრიოცეფცია*.

● **პრორექტორი** (< ლათ. *pro* მაგივრად + ლათ. *rector* მმართველი) – რექტორის მოადგილე უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში (სასწავლო, სამეცნიერო და სხვ. ნაწილში).

● **პროსოციალური მოტივები** – ადამიანის ქცევის მოტივები, რომლებიც შეიცავს გამოხატულ და გაცნობიერებულ სწრაფვას, აკეთოს სიკეთე ხალხისათვის. *პროსოციალური მოტივების* ფორმირება ხდება აღზრდის პროცესში

და გარემოს გავლენით, რა თქმა უნდა, გენურ მონაცემთა გათვალისწინებით.

● **პროსოციალური ქცევა** – ნებაყოფლობითი ქცევა, რომელიც მოწოდებულია, მოუტანოს სიკეთე სხვა ადამიანს. ეს სოციალური ქცევაა, რომელსაც სარგებლობა მოაქვს სხვა ადამიანებისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის.

● **პროტეჟე** (< *ფრანგ. protégé* დაცული) – ის, ვისაც გავლენიანი პირი მფარველობს, პატრონობს, ხელს უწყობს.

● **პროტექტორი** (< *ლათ. protector* დამცველი) – პირი, რომელიც პროტექციას უწევს ვისმე; მფარველი, დამხმარე.

● **პროტექცია** (< *ლათ. protectio* დაფარვა, მფარველობა) – მფარველობა, ვინმეს მხრიდან გავლენიანი მხარდაჭერა, რომელიც ხელს უწყობს ვისიმე საქმის მოწყობას. ეს არის გავლენიანი პირის მიერ უკანონოდ გაწეული დახმარება, მფარველობა ვისიმე პირადი საქმის მოგვარებაში.

● **პროტოტიპი** (< *ძვ. ბერძ. πρῶτος* პირველი + *τύπος* ანაბეჭდი, ტვიფრი; პირველსახე) – 1. აბსტრაქტული სახე (ხატი), რომელიც ასახიერებს ერთი და იგივე ობიექტის ან პატერნის მსგავსი ფორმების სიმრავლეს, ცნების ყველაზე უფრო რეპრეზენტაციული მაგალითი, რომელიც აფიქსირებს მის ტიპიურ თვისებებს. 2. კონკრეტული ისტორიული ან თანამედროვე პიროვნება, რომლის მიხედვითაც ავტორმა შექმნა ლიტერატურული სახე; აგრეთვე, ლიტერატურული ტიპი, სახე, რომელიც გამოიყენა ნიმუშად სხვა ავტორმა. იგივე ითქმის ხელოვნებაზე და კინემატოგრაფზეც. 3. რისაზე პირველადი ნიმუში, პირველსახე, დედანი.

● **პროტოტიპული** – დასაბამისი, სხვა ობიექტების შექმნისათვის ნიმუშად ან საფუძვლად გამოსადეგი.

● **პროფესია** (< ლათ. *professio* < *profiteor* ვაცხადებ ჩემ საქმედ) – იმ ადამიანის შრომითი საქმიანობის გვარი, რომელიც ფლობს სპეციალური მომზადებისას შეძენილი ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების კომპლექსს. ეს არის ცოდნის, უნარ-ჩვევებისა და კომპეტენციათა ერთობლიობა, რომელთა ფლობა აუცილებელია გარკვეულ სფეროში შრომითი საქმიანობისათვის და რომელთა შეძენა შესაძლებელია სწავლის ან/და შესაბამის სფეროში საქმიანობის შედეგად; ნ. სპეციალობა.

● **პროფესიული ასოციაცია** – საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი, წევრობაზე დაფუძნებული და დამოუკიდებელი არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი, რომელიც შედგება ერთი ან რამდენიმე მომიჯნავე პროფესიის წარმომადგენლებისაგან და რომლის მიზანია პროფესიის განვითარებისათვის ხელშეწყობა, წევრთა ერთობლივი ინტერესების დაცვა, პროფესიული ეთიკის დაცვაზე ზრუნვა;

● **პროფესიული გადამზადება** – სწავლების პროცესი, რომლის მიზანია მოიცვას ადრე მიღებული საგან განსხვავებული პროფესიული ცოდნის შეძენა და შესაბამისი უნარ-ჩვევების გამომუშავება, რაც განპირობებულია პროფესიული საქმიანობის ხასიათისა და შინაარსის შეცვლის აუცილებლობით;

● **პროფესიული განათლება** – კონკრეტულ პროფესიასა და სპეციალობაში განსაზღვრული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების დაუფლება. მრავალ ქვეყანაში *პროფესიული განა-*

თლების მიღების ძირითადი გზაა – სწავლება პროფესიულ-ტექნიკურ, საშუალო სპეციალურ (სრული ან არასრული საშუალო განათლების ბაზაზე) და უმაღლეს (სრული საშუალო განათლების ბაზაზე) სასწავლო დაწესებულებებში. პრაქტიკაში დამკვიდრებულია, აგრეთვე, მუშების მომზადება საწარმოებში და საკურსო (კურსებზე) სწავლება. მუშებსა და სპეციალისტებს საშუალება აქვთ, განაახლონ და აიმაღლონ თავიანთი პროფესიული ცოდნა და უნარ-ჩვევები გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების დაწესებულებებში.

● **პროფესიული განათლების საფეხურები** – საქართველოში განსაზღვრულია პროფესიული განათლების ხუთი საფეხური. *პირველი საფეხური* საკმაოდ შეზღუდულ კომპეტენციებს გულისხმობს და ძირითადად სხვისი ზედამხედველობის ქვეშ მყოფ ერთგვაროვანი სამუშაოს შემსრულებელ სპეციალისტებს ამზადებს. *მეორე საფეხურზე* კომპეტენციები თანდათან იზრდება. *მესამე საფეხურის* კვალიფიკაციის მფლობელი, გარდა სპეციალობის სიღრმისეული ცოდნისა, ფლობს მენეჯერულ უნარებს და შეუძლია სხვების მუშაობის დაგეგმვა და მართვა. ამასთან, *მეოთხე და მესამე საფეხურის* კვალიფიკაციის მფლობელს უფლება აქვს თვითონ ასწავლოს პროფესიული პროგრამების ფარგლებში. ამასთან, ყველა პროფესიას ყველა საფეხური არა აქვს. თუ რომელ პროფესიას რომელი საფეხურის კვალიფიკაცია შეესაბამება, ეს განსაზღვრულია შესაბამისი პროფესიული სტანდარტით. მაგალითად, მღებავის პროფესია მაქსიმუმ მეორე და მესამე საფეხურებს ითვალისწინებს, ხოლო

ბანკის ოპერატორისათვის მხოლოდ მეხუთე საფეხურია განსაზღვრული.

● **პროფესიული ეთიკა** – იმ ნორმებისა და წესების ერთობლიობა, რომლებიც არეგულირებენ სპეციალისტის ქცევას საზოგადოებრივი მორალური ფასეულობების საფუძველზე, მისი პროფესიული საქმიანობისა და კონკრეტული სიტუაციის თავისებურებათა გათვალისწინებით. მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ეთიკური ცოდნისა და განათლების სისტემაში და სპეციალისტის მომზადებისა და მისი საქმიანობის განუყოფელ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. *პროფესიული ეთიკები*, როგორც წესი, ეხება პროფესიული საქმიანობის იმ სახეებს, რომელთა შედეგები ან პროცესები განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენენ სხვა ადამიანთა ან კაცობრიობის ცხოვრებასა და ბედზე. ამიტომ შეიძლება გამოვყოთ პროფესიული ეთიკის *ტრადიციული* სახეები, ისეთები, როგორიცაა: *პედაგოგიური, მედიცინური, იურიდიული, მეცნიერის ეთიკა* და შედარებით ახალი, რომელთა გაჩენა ან აქტუალიზაცია დაკავშირებულია მოცემულ საქმიანობაში „ადამიანური ფაქტორის“ როლის გაზრდასთან (მაგალითად, *ინჟინერული ეთიკა*) ან საზოგადოებაში მისი გავლენის გაძლიერებასთან (*ჟურნალისტური ეთიკა*). განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს *საქმიანი ურთიერთობის ეთიკას*, რამდენადაც ის გამოდის როგორც დამოუკიდებელი პროფესიული ეთიკის როლში (მენეჯერების, მეწარმეებისა და სხვათათვის), ისე სხვა პროფესიათა ეთიკის ელემენტის სახით (მასწავლებლის, ექიმის, იურისტის და სხვ.). პროფესიულ ეთიკებს, ტრადიციულსაც და ახალსაც მრავა-

ლი თავისებურება გააჩნია, ზოგი მათგანი ზოგადია, ზოგიც – სპეციფიკური.

● **პროფესიული კოლეჯი** – პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება, რომელიც ახორციელებს მხოლოდ პირველი სამი საფეხურის პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებს.

● **პროფესიული ლიცეუმი** – უწყვეტი პროფესიული განათლების ცენტრი (ტექნიკური, სამშენებლო, კომერციული და ა. შ.); დაწყებითი პროფესიული განათლების დაწესებულება. *პროფესიული ლიცეუმი* ახორციელებს რეალიზაციას დაწყებითი და საშუალო პროფესიული განათლების ინტეგრირებული საგანმანათლებლო პროგრამებისა, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოსწავლეთა მიერ კვალიფიკაციის ამღლეხული დონის კონკრეტული პროფესიის შეძენას, აუცილებელ შემთხვევებში საშუალო პროფესიული განათლების მიღების შესაძლებლობით. დაწესებულების ეს ტიპი დაწყებითი პროფესიული განათლების განვითარების საყრდენი ცენტრია, რომლის ბაზაზე შეიძლება ჩატარდეს მეცნიერული კვლევები საგანმანათლებლო პროცესის შინაარსისა და სასწავლო-პროგრამული დოკუმენტაციის სრულყოფის თაობაზე, რაც საბაზრო მიმართებების პირობებში უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანი კადრების მომზადებას. *პროფესიულ ლიცეუმებზე* ვრცელდება დაწყებითი პროფესიული განათლების დაწესებულების ყველა უფლება და მოვალეობა.

● **პროფესიული ორიენტაცია** – ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს: მთელი სიცოცხლის განმავლობაში პირის შემდგომი განათლებისა და პროფესიული

საქმიანობის შესაძლებლობას, სხვადასხვა სახის საქმიანობის სპეციფიკისა და პროფესიათა შესახებ ინფორმაციასთან დაშვების ხელმისაწვდომობას და ხელს უწყობს, რომ პროფესია აირჩიოს ინდივიდუალური თავისებურებების, მიდრეკილებებისა და შესაძლებლობათა გათვალისწინებით;

● **პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება** – საჯარო ან კერძო სამართლის სამეწარმეო ან არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი, რომელიც ახორციელებს სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამებს; ასეთია, მაგალითად, პროფესიული კოლეჯი, საზოგადოებრივი კოლეჯი.

● **პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამა** – საგანმანათლებლო პროგრამა, რომელიც ორიენტირებულია პრაქტიკული ცოდნის, უნარებისა და ღირებულებების გამომუშავებაზე და სრულდება შესაბამისი საფეხურის პროფესიული კვალიფიკაციის მინიჭებითა და მისი დამადასტურებელი პროფესიული დიპლომის გაცემით. პროგრამა აერთიანებს კვალიფიკაციის მისაღებად აუცილებელ სასწავლო კურსებს/მოდულებს. მასში განსაზღვრულია პროგრამის მიზნები, სწავლის შედეგები, პროფესიული სტუდენტის დატვირთვა კრედიტებში, სწავლების მეთოდები და შეფასების ფორმები.

● **პროფესიული საგანმანათლებლო სტანდარტი** – დოკუმენტი, რომელიც ადგენს სტანდარტული სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამის შექმნის პირობებსა და წესს;

● **პროფესიული სასწავლებელი** – დაწყებითი პროფესიული განათლების დაწესებულება, რომელიც ახორციელებს დაწყებითი პროფესიული განათლების საგანმანათ-

ლებლო პროგრამების რეალიზაციას, უზრუნველყოფს მოსწავლეთა მიერ კვალიფიკაციის შესაბამისი დონის კონკრეტული პროფესიის შეძენას, ზოგადი (სრული) საშუალო განათლების მიღებით ან მის გარეშე. *პროფესიული სასწავლებელი* დაწყებითი პროფესიული განათლების დაწესებულების ძირითად ტიპს წარმოადგენს და ეწევა მუშებისა და მოსამსახურეების კვალიფიცირებული კადრების მასიურ მომზადებას. ამ სასწავლებლის ბაზაზე შეიძლება ხორციელდებოდეს მოწინავე მეთოდის დამუშავება და დანარგვა დაწყებითი პროფესიული განათლების დარგში, კვალიფიცირებული კადრების მომზადების შესაბამისი პროფილით და ამით მიღწეულ იქნას პროფესიული განათლებისა და პროფესიული მომზადების მაღალი დონე.

● **პროფესიული სტანდარტი** – ეროვნული პროფესიული სააგენტოს მიერ დამტკიცებული, პროფესიულ კვალიფიკაციათა ჩარჩოს შემადგენელი დოკუმენტი, რომლითაც განსაზღვრულია ის პროფესიული ცოდნა, უნარ-ჩვევები და კომპეტენციები, რომლებსაც უნდა ფლობდეს კონკრეტული პროფესიის წარმომადგენელი; ეს ის დოკუმენტია, რომლითაც განისაზღვრება შესაბამისი პროფესიული განათლების საფეხურები, მათი მინიმალური მოცულობა კრედიტებში და თითოეული საფეხურისათვის სავალდებულო ცოდნა, უნარები და ღირებულებები, ასევე დგინდება პროფესიის სპეციფიკიდან გამომდინარე დამატებითი მოთხოვნები.

● **პროფესიული სტუდენტი** – პირი, რომელიც სწავლობს პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამით.

● **პროფესიულ კვალიფიკაციათა ჩარჩო** – დოკუმენტი, რომელშიც სისტემატიზირებულია საქართველოში არ-

სებული სახელობო და პროფესიული უმაღლესი განათლების შესაბამისი ყველა პროფესია, კვალიფიკაცია, კვალიფიკაციის დონე და პროფესიული სტანდარტი;

● **პროფესიული პედაგოგიკა** – კვლევის *ობიექტი* – სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი დაწყებითი, საშუალო და უმაღლესი პროფესიული განათლების დაწესებულებებში. *საგანი* – პროფესიული განათლების კანონზომიერებები, შინაარსი, ფორმები, მეთოდები და საშუალებები. როგორც პროფესიული პედაგოგიკის შემადგენელი ნაწილები, ვითარდება პედაგოგიკები: პროფესიული ტექნიკური განათლების, უმაღლესი სკოლის, საშუალო სპეციალური განათლების, რომელთაც გააჩნიათ საქმიანობის ლოკალური ობიექტები და საგნები.

● **პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლო დაწესებულებები** – სხვადასხვა ტიპისა და პროფილის სასწავლებლები და სკოლები, რომლებიც ახორციელებენ კვალიფიცირებული მუშების მომზადებას; პროფესიულ-ტექნიკური განათლების სისტემის ძირითადი რგოლი. სანამ გამოჩნდებოდა მანქანური ინდუსტრია, მუშათა პროფესიული სწავლება მიმდინარეობდა ძირითადად ხელოსნობის სწავლების დონეზე, თუმცა, ცალკეული პროფესიული სასწავლო დაწესებულებები ძველი დროიდან არსებობდა. პირველი პროფესიულ-ტექნიკური სკოლები შეიქმნა გერმანიაში მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში, საფრანგეთში – მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში – მეცხრამეტე საუკუნის 70-იან წლებში, შემდეგ – სხვაგანაც. ამ სკოლებმა ფართო გამოყენება ჰპოვეს მეცხრამეტე საუკუნის შუა წლებიდან.

● **პროფესორი** (< *ლათ. professor* მასწავლებელი) – უმაღლეს სასწავლო და კვლევით დაწესებულებებში თანამდებობა და სამეცნიერო წოდება, რომელსაც ანაჟებენ მეცნიერებათა დოქტორებს, ვინც უმაღლეს მეცნიერულ წარმატებებს მიაღწია. გამონაკლისს შეადგენს ის სფეროები, რომლებიც მოითხოვენ განსაკუთრებულ ტალანტს.

● **პროქსიმეკა** (< *ინგლ. proximity* სიახლოვე) – ფსიქოლოგიისა და სემიოტიკის განსაკუთრებული სფერო, რომელიც სწავლობს ურთიერთობის ორგანიზაციის სივრცით და დროით ნორმებს. პროცესის ორგანიზაციის სივრცე და დრო ქმნიან განსაკუთრებულ ნიშნიერ სისტემას, ატარებენ აზრობრივ დატვირთვას, წარმოადგენენ კომუნიკაციური სიტუაციის კომპონენტებს. ამ ნორმების ცოდნა საშუალებას მისცემს მასწავლებელს, კვალიფიცირებულად ააგოს პედაგოგიური ურთიერთობები.

● **პროცედურა** (< *ფრანგ. procédure* პროცედურა, პროცესი < *ლათ. procedere* გამოსვლა; წინ წაწევა) – გარკვეული მიმართებებით ურთიერთდაკავშირებულ მოქმედებათა დალაგებული ერთობლიობა, სადაც ეს მოქმედებები ორიენტირებულია ამოცანის ამოხსნაზე. ეს არის საქმიანობის ან პროცესის განხორციელების დადგენილი ხერხი. პროცედურები შეიძლება იყოს *დოკუმენტირებული* ან *არადოკუმენტირებული*. თუ პროცედურა *დოკუმენტირებულია*, მაშინ ხშირად გამოიყენება ტერმინი „წერიტი პროცედურა“ ან „დოკუმენტირებული პროცედურა“. დოკუმენტს, რომელიც შეიცავს პროცედურას, შეიძლება ეწოდოს „პროცედურული დოკუმენტი“.

● **პროცესი** (< *ლათ. processus* დინება, სვლა, წინწაწევა) – 1. ობიექტის მდგომარეობათა თანამიმდევრული ცვლა; რაიმის განვითარების მიმდინარეობა. 2. ამა თუ იმ შედეგის მიღწევისათვის შესრულებულ თანამიმდევრულ ქმედებათა ერთობლიობა. *სწავლების პროცესი* – სწავლების აქტების პედაგოგიკურად დასაბუთებული, თანამიმდევრული, უწყვეტი ცვლა, რომლის დროსაც იხსნება პიროვნების განვითარებისა და აღზრდის ამოცანები.

ჟ

● **ჟარგონი** (< *ფრანგ. jargon*) – სოციოლექტი. თავისებური სიტყვები ან გამოთქმები, რომლებსაც ხმარობენ რაიმე პროფესიულ ჯგუფში, წრეში და სხვ.; პირობითი ენა, რომელიც გასაგებია მხოლოდ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისათვის, არ გააჩნია საკუთარი ფონეტიკური და გრამატიკული სისტემა.

● **ჟესტი** (< *ლათ. gestus* ტანის მოძრაობა) – 1. რომელიმე ქმედება ან ადამიანის სხეულისა თუ მისი ნაწილის მოძრაობა (განსაკუთრებით – ხელის), რომელსაც აქვს გარკვეული მნიშვნელობა ან აზრი, ე. ი. წარმოადგენს *ნიშანს* ან *სიმბოლოს*. თან ახლავს მეტყველებას ან ცვლის მას. 2. რაიმე განზრახვით, რისამე ნიშნად ჩადენილი საქციელი, მაგალითად, *ლამაზი ჟესტი*.

● **ჟესტიკულაცია** (< *ფრანგ. gestikuler*) – იგივე ჟესტიკულირება. ჟესტების (ნ. *ჟესტი*, მნიშ. 1) გამოყენება ლაპარაკში, მეტყველებაში.

● **ჟესტ-მიმიკა** – მეტყველების გამომხატველობის ეფექტურობის ამაღლების უზარარი საშუალება, პედაგოგიური ხელოვნების თანმდევი.

● **ჟურნალი** (< *ფრანგ. journal* დღიური, ყოველდღიური ჩანაწერი < *ფრანგ. jour* დღე, დღე-ღამე) – 1. პერიოდული გამოცემა (წიგნის სახის). 2. დავთარი ან რვეული რისამე პერიოდულად ჩასაწრად.

● **ჟურნალისტი** – ადამიანი, რომელიც მასიური ინფორმაციის დარეგისტრირებული საშუალებების რედაქციისათვის ინფორმაციას კრებს, ქმნის, რედაქტირებას უკეთებს, ამზადებს და აფორმებს, ასევე, მათთან დაკავშირებულია შრომითი ან სხვა ხელშეკრულებითი დამოკიდებულებებით, ან კიდევ, ასეთ საქმიანობას ეწევა საკუთარი ინიციატივით.

● **ჟურნალისტიკა** (< *ფრანგ. journaliste* < *ფრანგ. Journal* < *ლათ. diurnalis, diurnale* ყოველდღიური ცნობა) – სოციალური ჯგუფების მსოფლმხედველობის აქტუალიზაცია იმ ფაქტების, შეფასებებისა და კომენტარების შერჩევით, რომლებიც საჭირობოროტო, მწვავე და მნიშვნელოვანია მოცემულ დროში.

რ

● **რანჟირება** (< *გერმ. rang* ჩინი + *rangiren* წესრიგში მოყვანა) – შეგროვებული მონაცემების რანგის განსაზღვრა, მათი განთავსება განსაზღვრულ თანამიმდევრობაში (დაფიქსირებული მაჩვენებლების ზრდადობით ან კლებადობით), შესასწავლი ობიექტების ადგილის განსაზღვრა ამ რიგში (მაგალითად, მოსწავლეთა სიის შედგენა გაცდენილ მეცა-

დინეობათა რაოდენობის მიხედვით და სხვ.). ეს არის მოცემული მონაცემების განთავსება მკაცრად შერჩეული თანამიმდევრობით და ამ თანამიმდევრობაში საკვლევი ობიექტის ადგილის განსაზღვრა. რანჟირებისას შესასწავლი ობიექტები წესრიგდება (ეწყობა მწკრივში) ამა თუ იმ თვისების გამოხატულების ხარისხის მიხედვით. ამ მწკრივში პირველი ადგილი უჭირავს იმ ობიექტს, რომელიც ხასიათდება მოცემული ხარისხის ყველაზე მაღალი დონით. ამ დონეს მიეწერება უმაღლესი ქულა (რიცხვითი მნიშვნელობა შეირჩევა ნებისმიერად). შემდეგ, რანჟირებული მწკრივის ყოველ ობიექტს მიენიჭება ნაკლები მნიშვნელობები შესაბამისი ადგილების მიხედვით.

● **რასათმცოდნეობა** – ნ. *ანთროპოლოგია*.

● **რაციონალიზმი** (< ლათ. *ratio* გონება) – მეთოდი, რომლის თანახმადაც ადამიანთა შემეცნებისა და მოქმედებების საფუძველია გონება. ეს არის შემეცნების თეორიის მიმართულება, რომელიც ჭეშმარიტი ცოდნის ერთადერთ წყაროდ გონებას მიიჩნევს. რამდენადაც ჭეშმარიტების ინტელექტუალური კრიტერიუმი მიღებული იყო მრავალი მოაზროვნის მიერ, რაციონალიზმი არ არის რომელიმე გარკვეული ფილოსოფიის მახასიათებელი ნიშანი; გარდა ამისა, შემეცნებაში გონების ადგილის შესახებ არსებობს ერთმანეთისაგან განსხვავებული მოსაზრებები. თანამედროვე ფილოსოფიაში რაციონალიზმის იდეებს ავითარებს, მაგალითად, *ლეო შტრაუსი*, რომლის აზრით რაციონალური მეთოდის გამოყენება უმჯობესია *მაიევტიკის* მეშვეობით. *რაციონალიზმი* უპირისპირდება როგორც *ირაციონალიზმს*, ისე *სენსუალიზმს*.

● **რეალია** (< ლათ. *realis* ჭეშმარიტი, ნამდვილი) – 1. კონკრეტული საგანი, ნივთი, ასევე, ფაქტი, სოციალური პროცესი, მოვლენა, რომლებიც არსებობს რეალურ ცხოვრებაში. 2. *რეალიები* – მატერიალური კულტურის საგნები ან მოვლენები; ეთნიკური ან ეროვნული თავისებურებანი, ჩვეულებები, წესები, ასევე, ისტორიული ფაქტები ან პროცესები, რომლებმაც ასახვა ჰპოვეს მოცემულ ენაში და სხვა ენებზე არ ითარგმნება, თარგმნადია მხოლოდ აღწერის მეშვეობით.

● **რეალიზაცია** – იგივეა, რაც *რეალიზება*. 1. რისამე განხორციელება, ცხოვრებაში გატარება. მაგალითად, დადგენილების რეალიზაცია. 2. ქონების ან ფასიანი ქაღალდების ფულად ქცევა, გაყიდვა.

● **რეალიზება** – ნ. *რეალიზაცია*.

● **რეალიზმი** – 1. ლიტერატურასა და ხელოვნებაში: მხატვრული შემეცნების მეთოდი, რომელსაც ახასიათებს სინამდვილის მართალი ასახვა, ტიპობრივი სახეებისა ტიპობრივ გარემოებათა დახატვა. 2. რეალური ვითარების, არსებული შესაძლებლობებისა და ძალთა თანაფარდობის გათვალისწინების უნარი.

● **რეალისტი** – 1. რეალიზმის მიმდევარი (ლიტერატურასა და ხელოვნებაში). 2. ადამიანი, რომელიც თავის შემოქმედებაში ანგარიშს უწევს რეალურ ვითარებას, არსებულ შესაძლებლობებსა და ძალთა თანაფარდობას.

● **რეალისტური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ორიენტირებულია გარესამყაროზე და რეგულირდება ლოგიკური კანონებით.

● **რეალური** – 1. ნამდვილად არსებული; ჭეშმარიტი, ნამდვილი. 2. ის, რისი განხორციელებაც შესაძლებელია. 3. ის, რაც ემყარება სინამდვილეში არსებული პირობების გაგებასა და გათვალისწინებას. *რეალური სასწავლებელი* – რევოლუციამდელ რუსეთში: საშუალო სასწავლებელი, სადაც არ ასწავლიდნენ კლასიკურ ენებს (ბერძნულსა და ლათინურს), სამაგიეროდ ვრცლად ასწავლიდნენ მათემატიკას, ფიზიკას, ბუნებისმეტყველებას, უცხო ენებს, ხატვასა და ხაზვას.

● **რეგისტრაცია** (< *ლათ. registum* შეტანილი) – მოცემული კლასის მოვლენების გარკვეული ხარისხის გამოვლენა და მოცემული ხარისხის ქონისა თუ არქონის რაოდენობრივი აღრიცხვა (მაგალითად, წარმატებულ და არაწარმატებულ მოსწავლეთა რაოდენობა და სხვ.), გარკვეული თვისების ქონა-არქონის გამოვლენა და ამ თვისების მქონე ან არმქონე ადამიანთა რაოდენობის დათვლა.

● **რეგრესი** (< *ლათ. regressus* დაბრუნება, უკუსვლა) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინი. ზოგადად: უკუსვლა, დაქვეითება.

● **რეგულარული** (< *ლათ. regulare* წესრიგში მოყვანა) – თანაზომიერი, სწორი, სისტემატური; თანაბრად და სწორად მიმდინარე.

● **რეგულატივი** – დიალოგური ურთიერთობის ერთეული, რომელიც კომუნიკაციურ პროცესში კომპლექსურად ახდენს თავისი თავის რეალიზებას. დიალოგური რეგულატივები, ტიპური ურთიერთობის ფუნქციონალურ-სემანტიკური წარმოდგენის განფენა-გახსნის „სცენარის“ თანახმად, ერთმანეთზე ზეგავლენას ახდენენ და ქმნიან *მეტარე-*

გულატივებს. განიხილავენ რეგულატივების სამ ძირითად ჯგუფს: კატეგორიალურს (ანუ პროგრამულს), სტრატეგიულსა და ასოციაციურს.

● **რეგულირება** (< ლათ. *regulo* ვაწესრიგებ) – რისამე გარკვეული წესით წარმართვა, მოწესრიგება.

● **რეგულირებადი პროფესია** – პროფესია, რომლის საქმიანობის განსახორციელებლად პირმა უნდა მიიღოს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი ფორმალური განათლება და ჩააბაროს შესაბამისი სასერტიფიკაციო გამოცდა.

● **რედაქტორი** (< ლათ. *redactor* < *redigere* < *red* უკან + *agere* მოძრაობაში მოყვანა) – 1. პირი, რომელიც წიგნის, ჟურნალის, გაზეთის გამოცემას ხელმძღვანელობს, მის შინაარსს ამტკიცებს. 2. პირი, რომელიც რედაქციას (მნიშვნ. 1) უკეთებს რაიმე ტექსტს. ტექნიკური რედაქტორი – პირი, რომელიც განაგებს გამოსაცემი წიგნის, გაზეთის და მისთ. პოლიგრაფიულ გაფორმებას.

● **რედაქცია** (< *ფრანგ. redaction* < ლათ. *redactor*) – 1. ხელნაწერი ტექსტის გასწორება, ლიტერატურული დამუშავება და მომზადება დასაბეჭდად (ამ მნიშვნელობით იხმარება, აგრეთვე, *რედაქტირება*). 2. გამოცემის (წიგნის, ჟურნალის, გაზეთის და მისთ.) ხელმძღვანელობა. 3. რომელიმე ლიტერატურული, მუსიკალური და სხვა ნაწარმოების ან მისი ცალკეული ნაწილის ვარიანტი; გარკვეული სახით დამუშავებული ტექსტი. 4. აზრის, დებულების გამოხატვის ესა თუ ის ფორმა; ფორმულირება. 5. იმ მუშაკების კოლექტივი, რომლებიც აწარმოებენ პერიოდული ორგანოს (ჟურნალის, გაზეთის) გამოცემას; ჯგუფი თანამშრომლებისა,

რომლებიც გამოსაცემად ამზადებენ ხელნაწერს. 6. სადგომი, სადაც მუშაობს ასეთი კოლექტივი.

● **რედუქცია** (< *ლათ. reductio* დაყვანა; აყვანა; უკან მოყვანა) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. ლოგიკასა და მათემატიკაში: რომელიმე თვალსაზრისით უფრო მოხერხებულ სახემდე ამა თუ იმ მონაცემების დაყვანისა და გარდაქმნის ლოგიკურ-მეთოდოლოგიური ხერხი, როცა ეს სახე იმითაა მოხერხებული, რომ ადვილად ექვემდებარება ანალიზსა და ამოხსნას. რედუქციისას რთული დაიყვანება უფრო მარტივზე, მარტივდება მისი სტრუქტურა. *რედუქციის* ზოგადი პროტოტიპული მნიშვნელობაა: *შეკვეცა, შემცირება*.

● **რედუქცია ევრისტიკული** — ამოსავალი (მოცემული) ამოცანის დაყვანა დამხმარე ამოცანაზე ან ასეთი ამოცანების სისტემაზე, რომლის ამოხსნაც უფრო მისაწვდომია და, რომელიც იძლევა საშუალებას, წარმატებით და გაცნობიერებულად იქნეს წარმართული მოცემული ამოცანის ამოხსნის ხერხების ძიება.

● **რევერსი** (< *ინგლ. reverse* < *ლათ. reversus* შექცეული) ლითონის ფულის (მონეტის) ან მედლის უკანა მხარე (საპირისპიროა *ავერსი*).

● **რეიტინგი** (< *ინგლ. rating* შეფასება, რიგი, კლასიფიკაცია, კლასი, თანრიგი) – მოცემული სკალის მიხედვით რომელიმე მოვლენის სუბიექტური შეფასების მეთოდი. მსგავს შეფასებას იძლევიან ექსპერტები (კომპეტენტური მოსამართლეები). მათ როლში გამოდიან, კერძოდ, გამოცდილი მეთოდისტები, სკოლების დირექტორები, ნოვატორი პედაგოგები, მეცნიერ-ფსიქოლოგები, პროფესორები და სხვ.

მაგალითად, მასწავლებლის პროფესიონალური კვალიფიკაციის გამოკვლევისა და მისი პედაგოგიკური ოსტატობის დონის დადგენისას ექსპერტები შემოთავაზებული სკალის შესაბამისად შეფასებას აძლევენ მასწავლებლის ცალკეულ თვისებებსა და ქმედებებს. მონაცემებს ანალიზებენ: რაოდენობრივ ანალიზს ატარებენ სპეციალური ფორმულის მიხედვით, და, გარდა ამისა, აძლევენ ხარისხობრივ შეფასებას. *რეიტინგის* მეთოდის გამოყენებისას ობიექტი ფასდება კომპეტენტური ექსპერტების ჯგუფის შეფასებით მსჯელობათა გასაშუალოების გზით. ექსპერტებს აქვთ შეფასების ზოგადი კრიტერიუმი (რიგობრივ სკალაზე, ქულებში) და ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად (ზეპირი ან წერიტი ფორმით) გამოაქვთ თავიანთი დასკვნა. ექსპერტულ შეფასებათა გასაშუალოებული შედეგი არის *რეიტინგი*, რომელიც საკმაოდ ობიექტურია.

● **რეკონსტრუქციული მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც მდგომარეობს არა იმდენად ობიექტის კვლავწარმოებაში, რამდენადაც სტიმულების დარღვეული თანამიმდევრობის საწყის ფორმაში აღდგენის პროცედურაში. მაგალითად, ინჟინერ-ტექნოლოგი მეხსიერებით აღადგენს რთული დეტალის დამზადების პროცესების თანამიმდევრობის დაკარგულ სქემას.

● **რეკრეაცია** (< *ლათ. recreatio* აღდგენა) — გამაჯანსაღებელ ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც ხორციელდება ჯანმრთელი, მაგრამ დაღლილი ადამიანის ნორმალური გუნებ-განწყობისა და შრომისუნარიანობის აღდგენის მიზნით.

● **რეკურსია** (< ლათ. *recursio* წრებრუნვა, მობრუნება) – რომელიმე ობიექტის, მოვლენის ან პროცესის განსაზღვრა, აღწერა, გამოსახვა თვით ამ ობიექტის, მოვლენის ან პროცესის შიგნით, ე. ი. სიტუაცია, როცა ობიექტი, მოვლენა ან პროცესი თავისი თავის ნაწილია. ტერმინი „რეკურსია“ გამოიყენება ცოდნის სხვადასხვა სპეციალურ სფეროებში – ლინგვისტიკიდან ლოგიკამდე, მაგრამ ყველაზე მეტი გამოყენება მან ჰპოვა მათემატიკასა და ინფორმატიკაში. რეკურსიის მაგალითია სარკეების უსასრულო წყება, რომელსაც ქმნის ერთმანეთის წინ დადგმული ორი სარკე.

● **რეკურსიული აზროვნება** – სინამდვილეში თვითჩართვის ისეთი ფორმა, რომელიც გულისხმობს ფიქრს იმაზე, რასაც ფიქრობს სხვა.

● **რელატივიზმი** (< ლათ. *relativus* შეფარდებითი) – ფილოსოფიური მოძღვრება, რომელიც უარყოფს ობიექტური შემეცნების შესაძლებლობას და აბსოლუტურ ჭეშმარიტებათა არსებობას. იგი ნებისმიერ ცოდნას თვლის შეფარდებითად.

● **რელატიური** – შეფარდებითი.

● **რელაქსაცია** (< ლათ. *relaxatio* დასუსტება) – მუსკულატურის ტონუსის დაწევა. რელაქსაცია შეიძლება მიღწეულ იქნას სპეციალური ფსიქოფიზიოლოგიური ტექნიკის, ფიზიოთერაპიისა და სამკურნალო პრეპარატების საშუალებით. დადგენილია, რომ რელაქსაცია ხელს უწყობს ფსიქიკური დაძაბულობის მოხსნას. ამის გამო, იგი ფართოდ გამოიყენება ფსიქოთერაპიაში. რელაქსაციამ, მედიტაციასთან ერთად, დიდი პოპულარობა მოიპოვა როგორც სტრესთან და ფსიქოსომატიკურ დაავადებებთან ბრძოლის საშუალებად.

ბამ. რელაქსაცია განსაკუთრებით ეფექტურია იმ ადამიანებისათვის, რომელთაც კუნთოვანი ტონუსი მომატებული აქვთ. დამტკიცებულია, რომ ამაღლებული კუნთოვანი ტონუსი იწვევს დაავადებათა განვითარებას, ხოლო დაბალი კუნთოვანი ტონუსის მქონე ადამიანებისათვის რელაქსაციის ეფექტი ნაკლებია. კუნთოვანი ტონუსის მკვეთრი ან პროგრესირებადი დაცემა ან მომატება შეიძლება იყოს ავადმყოფობის შედეგი. პედაგოგის ამოცანაა, თვალ-ყური ადევნოს მოსწავლის კუნთოვანი ტონუსის მდგომარეობას.

● **რელევანტი** (< ლათ. *relevo* აწევა, შემსუბუქება) – აქტუალური ანალიტიკის პორტალი. ჟურნალისტიკაში აქტუალური ანალიტიკის ცნების გამოყენება მოწოდებულია იმისათვის, რომ გამოავლინოს ტექსტის აგების, წყაროსთან მუშაობის, აღსაწერი მოვლენების წანამძღვრების, არსისა და შედეგების ძირითადი პრინციპები. ასევე, – ძირითადი პრინციპები იმ პოზიციისა, რომელიც მათ-დამი გააჩნია ავტორს.

● **რელევანტურობა** (< ლათ. *relevo* აწევა, შემსუბუქება) – ინფორმაციულ ძიებაში: დოკუმენტის ძიებითი სახისა და ძიებითი მოთხოვნის სემანტიკური შესაბამისობა. უფრო ზოგადი აზრით: *ადეკვატურობა*, ე. ი. რელევანტურობაში მოცემულია არა მარტო შესაბამისობის ხარისხის შეფასება, არამედ – შედეგის პრაქტიკული გამოყენებადობის ხარისხის შეფასებაც, ასევე, – ამოცანის ამოხსნის ვარიანტის სოციალური გამოყენებადობის ხარისხის შეფასება. სინონიმებია: *არსებობა, მნიშვნელოვნობა*; ანტონიმია: *ირელევანტურობა*. რელევანტურობის სახეებია: 1. *შინაარსობრივი რელევანტურობა* – დოკუმენტის შესაბამისობა ინფორმაციულ

მოთხოვნასთან, რაც განისაზღვრება არაფორმალური გზით;
2. **ფორმალური რელევანტურობა** – შესაბამისობა, რომელიც განისაზღვრება ძიებითი მოთხოვნის სახისა და დოკუმენტის ძიებითი სახის შედარების გზით გარკვეული ალგორითმის საშუალებით.

● **რელიგია** (< ლათ. *religare* შეკავშირება, შეერთება) – შეხედულებათა გარკვეული სისტემა, რომელიც განპირობებულია ზეზუნებრივის რწმენით და თავის თავში მოიცავს მორალური ნორმებისა და ქცევათა ტიპების კრებულს, წესჩვეულებებს, საკულტო ქმედებებსა და ორგანიზაციებში ადამიანთა გაერთიანებას. *რელიგია* საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმაა, რომელშიც ბუნებრივი, ადამიანური და საზოგადოებრივი მოვლენები აისახება და იხსნება არა მეცნიერების, არამედ რელიგიური რწმენის საფუძველზე.

● **რელიგიური პედაგოგიკა** – პედაგოგიური აზრის ის მიმართულება, რომელიც პედაგოგიურ იდეებს პოულობს თეოლოგიურ შეხედულებებში. ამასთან, რელიგიური პედაგოგიკა იყოფა ორ შტოდ: *ორთოდოქსალურ-კონფესიონალურ* პედაგოგიკად და *არაორთოდოქსალურ-მისტიკურ* პედაგოგიკად. *ორთოდოქსალური* დადგენილი დოგმების, მოძღვრებების, შეხედულებების ერთგულია. ნებისმიერი ეკლესია მოითხოვდა თავის დოგმებთან მკაცრ შესაბამისობას. *ორთოდოქსები* დაჟინებით მოითხოვდნენ, მიხედობოდნენ „თავიანთი“ რელიგიის ერთადერთ ჭეშმარიტებას. რელიგიური მიმართულების პედაგოგებიდან შეიძლება გამოვყოთ მოაზროვნეები, რომლებიც მიდრეკილნი არიან ამა თუ იმ *კონფესიისკენ* და ისეთებიც, რომლებიც იდგნენ გარკვეული რელიგიური იდეოლოგიის მიღმა. პირველ ჯგუფს

ეკუთვნიან *ნეოთომიზმის* პედაგოგიკის წარმომადგენლები: *ბრუნეტერი, ბერტუ, მარიტენი* (საფრანგეთი), *ფერსტერი* (გერმანია), *კატჩინზი, ადლერი* (აშშ), მეორე ჯგუფს კი – *უა-იტჰედი* (ინგლისი), *შტაინერი, ბუბერი* (ავსტრია). ნეოთომისტი პედაგოგები ცდილობდნენ სარწმუნოებისა და პედაგოგიკის სინთეზირებას. მაგალითად. *ფერსტერი* (1869-1956) ადამიანს განიხილავდა როგორც „ტრაგიკულ გაორებულ არსებას“, რომელშიც ღმერთიდან ეშმაკამდე ჩარეულია სიკეთე და ბოროტება. ეს გაორებულობა ჰუმანური მიმართულებით რომ იქნეს დაძლეული, – ამბობდა იგი, – საჭიროა, რომ ბავშვისგან მოვითხოვოთ „დისციპლინა და მორჩილება“ და ეს იქნება „სულიერი პიროვნების თავისუფლებისათვის მომზადება“.

● **რემა** (< ძვ. ბერძ. *ῥήμα* ნათქვამი) – წინადადების აქტუალური (არაფორმალური, ფუნქციური) დანაწევრების შედეგად მიღებული ნაწილი, რომელიც შეიცავს ახალ ინფორმაციას იმის შესახებ, რაზედაც ლაპარაკია მოცემულ შეტყობინებაში (იხ. *თემა*). ამ აზრით, *რემა* ზოგჯერ მოიცავს იმას, რასაც აღნიშნავს პრედიკატი. ე. ი. იმას, რაც ითქმის სუბიექტის შესახებ. მაგრამ თემა-რემული დამოკიდებულება არ ემთხვევა სუბიექტ-ობიექტის ტრადიციულად მიღებულ განსხვავებას. მაგალითად, წინადადებაში „წიგნი დევს თაროზე“ და „თაროზე დევს წიგნი“ ორსავე შემთხვევაში „წიგნი“ სუბიექტია, ხოლო „დევს თაროზე“ – პრედიკატი. მაგრამ პირველ წინადადებაში „წიგნი“ არის თემა, მეორეში კი – რემა. და შესაბამისად, პირველ წინადადებაში „დევს თაროზე“ არის რემა, მეორეში კი – თემა.

● **რემარკა** (< *ფრანგ. remarque* შენიშვნა) – ტექსტის (წიგნის, ხელნაწერის, წერილის) ავტორის შენიშვნა, რომელიც აზუსტებს ან ავსებს რომელიმე დეტალს.

● **რეპრეზენტაცია** (< *ლათ. repraesentatio, re + praesentare* წარმოდგენა) – წარმოდგენილობა, გამოსახვა, ასახვა ერთისა მეორეში ან მეორეზე, ე. ი. ლაპარაკია შინაგან სტრუქტურებზე, რომლებშიც წარმოდგენილია სამყაროს, სოციუმისა და საკუთარი თავის ის სურთი, რომელიც უყალიბდება ადამიანს ცხოვრების მანძილზე. ტერმინი მრავალმნიშვნელობიანია, გამოიყენება ფილოსოფიაში, ისტორიაში, ფსიქოლოგიაში, კულტუროლოგიაში, სოციოლოგიაში, სოციალურ შემეცნებაში.

● **რეპრეზენტაციულობა** – სტატისტიკაში, ექსპერიმენტალურ გამოკვლევებში: ამა თუ იმ დაკვირვებათა დამახასიათებლობა; რომელიმე ობიექტის ნაწილობრივი (შერჩევითი) გამოკვლევის შედეგად მიღებული მახასიათებლების შესაბამისობა ამ მთლიანი ობიექტის მახასიათებლებთან, რაც იძლევა კერძო გამოკვლევის შედეგების მთელ შესაწავლ ობიექტზე გავრცელების საშუალებას.

● **რეპროდუქციული აზროვნება** – აზროვნების სახე, რომელიც უზრუნველყოფს ამოცანის ამოხსნას ადრე მიღებულ ცნობილ ცოდნასა და ხერხებზე დამყარებით. ახალი დავალება შეესიტყვება ამოხსნის უკვე ცნობილ სქემას. მიუხედავად ამისა, *რეპროდუქციული აზროვნება* ყოველთვის მოითხოვს დამოუკიდებლობის გარკვეულ დონეს.

● **რეპროდუქციული მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც მდგომარეობს განმეორებით კვლავწარმოებაში ადრე შენახული ორიგინალური ობიექტის გახსენების

გზით. მაგალითად, მხატვარი მეხსიერებით ხატავს ტაიგის სურათს (გახსენების საფუძველზე), რომელიც შემოქმედებითი მივლინების დროს ნახა. ცნობილია, რომ *ავაზოვსკიმ* ყველა მისი სურათი მეხსიერებით დახატა.

● **რესპონდენტი** (< *ინგლ. respond* პასუხი) – პიროვნება, რომელიც პასუხობს ანკეტის კითხვებზე, ან, რომლისგანაც იღებენ ინტერვიუს.

● **რესურსი** (< *ფრანგ. ressource* დამხმარე საშუალება) – ზოგადი, პროტოტიპული მნიშვნელობით: ის, რაც შეიძლება გამოიყენებულ ან დახარჯულ იქნეს; რაიმის მარაგი ან წყარო. კერძოდ: 1. ყველაფერი, რაც გამოიყენება მიზნობრივი სახით. მათ შორის, ეს შეიძლება იყოს ყველაფერი, რაც გამოიყენება ადამიანის ან ხალხის მიზნობრივ საქმიანობაში და თვით საქმიანობაც. 2. ადამიანის ან ხალხის რომელიმე საქმიანობის შესრულების რაოდენობრივად გაზომვადი შესაძლებლობა; პირობები, რომლებიც საშუალებას იძლევა გარკვეული გარდაქმნების მეშვეობით მიღწეულ იქნას სასურველი შედეგი. განზოგადებული სახით წარმოებაში რესურსებს *ფაქტორები* ეწოდება. *ვიტალური რესურსების თეორიის* თანახმად ყოველი ადამიანი მფლობელია ოთხი ეკონომიკური აქტივობისა: *ფულადი სახსრების* (შემოსავალი), *ენერგიის* (ცხოვრებისეული ძალა), *დროისა* და *ცოდნის* (ინფორმაციები). *ფული* – აღდგენადი, განახლებადი რესურსია, *ცხოვრებისეული ენერგია* – ნაწილობრივ განახლებადია, *დრო* – ფიქსირებული და პრინციპულად არაგანახლებადი რესურსია, ხოლო *ცოდნა* – განახლებადი რესურსია, ეს არის ადამიანური კაპიტალის ნაწილი, რომელიც შეი-

ძლება გაიზარდოს, გამდიდრდეს და შეიძლება დაინგრეს კიდეც.

● **რეტროაქტიური** (< *ლათ. retro* უკან + *actio* მოქმედება) **შეფერხება** – ეს არის დავიწყება, როდესაც ახალი ნასწავლი მასალა ძველად ათვისებულის გახსენებას ხელს უშლის. ე. ი. დავიწყების ერთ-ერთი მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ ახალი მასალის ათვისება ამწელებს ადრე დასწავლის გახსენებას (კვლავწარმოებას).

● **რეტროსკოპია** – იგივეა, რაც *რეტროსპექცია*.

● **რეტროსპექცია** (< *ლათ. retro* უკან + *specto* ვიხედები) – წარსულ მოვლენათა გრძნობითი აღქმა იმ პირობებში, როცა ცნობათა გამოყვანა არ შეიძლება არსებული ინფორმაციიდან; ცხოვრების წარსულ მოვლენათა აზრითი დალაგება გარკვეულ დროით მწკრივში. სინონიმი – *რეტროსკოპია*.

● **რეტროსპექტივა** (< *ლათ. retrospectare* მიხედვა უკან) – მხერა წარსულში, მიმოხილვა იმისა, რაც წარსულში იყო.

● **რეტროსპექტიული აზროვნება** – აზროვნება, რომელიც ორიენტირებულია წარსულზე.

● **რეფერატი** (< *გერმ. referat* < *ლათ. referre* მოხსენება, უწყება) – 1. მეცნიერული ნაშრომის, სტატიის, წაკითხული წიგნისა და სხვ. შინაარსის მოკლე წერილობითი ან ზეპირი გადმოცემა. 2. მოხსენება, რომელშიც მოცემულია რაიმე საკითხის შესახებ არსებული ლიტერატურის მიმოხილვა.

● **რეფერენტი** (< *ლათ. referens, referentis* მომხსენებელი) – 1. პირი, რომელიც რეფერატს კითხულობს ან აუდიტორიას აწვდის რაიმე ცნობას რეფერატის შესახებ; 2. თანამდებობის პირი – მომხსენებელი ან კონსულტანტი გარკვე-

ული საკითხების შესახებ. თანამედროვე ლინგვისტიკაში, ლოგიკასა და ფილოსოფიაში ეს ტერმინი გამოიყენება სხვა აზრით: ეს არის: არაენობრივი სინამდვილის ობიექტი, რომელსაც ავტორი გულისხმობს რომელიმე კონკრეტული ენობრივი სიტუაციის კონტექსტში; *რეფერენციის* საგანი. ამათუ იმ სამეტყველო მონაკვეთის რეფერენტი შეიძლება ეკუთვნოდეს არა მხოლოდ გარესამყაროს, არამედ წარმოსახვითსაც. მაგალითად, იყოს მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟი, აბსტრაქციის ობიექტი და სხვ. (ნ. *რეფერენცია*). ტერმინი შემოიღეს *ოგდენმა* და *რიჩარდსმა* 1923 წელს.

● **რეფერენცია** (< *ლათ. referens* შემფარდებელი, შემპირისპირებელი) – აქტუალიზირებული (მეტყველებაში ჩართული) სახელების, სახელთა ჯგუფების ან მათი ეკვივალენტების მიმართებულობა არაენობრივი სინამდვილის ობიექტებთან (რეფერენტებთან, დენოტატებთან). სხვა სიტყვებით, *რეფერენცია* არის ნიშნის შესატყვისობა არაენობრივი სინამდვილის ობიექტებთან კომუნიკაციების პროცესში. ტერმინს აქვს ფართო და ვიწრო გაგება. *ფართო გაგებით*: გამონათქვამში ყოველ სიტყვას თავისი რეფერენტი გააჩნია; *ვიწრო გაგებით*: რეფერენცია სიტყვის შესატყვისობაა ამ სიტყვით აღნიშნული კლასის ობიექტების მხოლოდ იმ ნაწილთან, რომელსაც მოლაპარაკე გამოყოფს თავის ცნობიერებაში. რეფერენცია განისაზღვრება სინტაქსური, ლოგიკურ-სემანტიკური და პრაგმატიკული ფაქტორებით. სიტყვის რეფერენტი არ იცვლება გრამატიკული ფორმის ცვლილასა, მაგრამ შეიძლება შეიცვალოს ლექსიკური მნიშვნელობის ცვლის დროს.

● **რეფერირება** – რისამე *რეფერატის* გაკეთება.

● **რეფლექსი** (< ლათ. *reflexus* არეკლილი) – ცოცხალი ორგანიზმის სტერეოტიპული რეაქცია გამღიზიანებელზე. ეს რეაქცია მიმდინარეობს ნერვული სისტემის მონაწილეობით.

● **რეფლექსია** (< ლათ. *reflexio* უკან მიმართვა, ასახვა) – სუბიექტის მიერ შინაგანი ფსიქიკური აქტებისა და მდგომარეობათა თვითშემეცნების პროცესი; ადამიანის ცნობიერების უნარი, მიაპყროს გულისყური საკუთარ ფენომენს. *რეფლექსიის* ცნება წარმოიშვა ფილოსოფიაში და იმთავითვე ნიშნავდა ინდივიდის ჩაფიქრებას მის საკუთარ ცნობიერებაში მიმდინარე პროცესებზე. 1. გულისხმობს, რომ რეფლექსიის სუბიექტი, ე. ი. ის, ვინც ასრულებს რეფლექსიის აქტს, რაღაცას უბრუნდება, უბრუნდება უკვე გარკვეული სახით აღქმულ (ან იქნებ განცდილ) ფენომენს იმისათვის, რომ მოახდინოს მასზე ყურადღების კონცენტრაცია და, შესაბამისად, აქციოს ის რეფლექსიის ობიექტად (ანუ იმად, რაზედაც ან რასთან დაკავშირებითაც ხორციელდება რეფლექსიის აქტი). 2. ადამიანის მიერ საკუთარი პიროვნების (ღირებულებების, ინტერესების, მოტივების, ემოციების, საქციელის) ცოდნისა და მდგომარეობის გაცნობიერება; საკუთარი აზრებისა და განცდების ანალიზი; ჩაფიქრება, საკუთარ სულში ჩაღრმავება. სასწავლო მოქმედების რეფლექსია არის მოსწავლის უნარი, გააანალიზოს და შეაფასოს საკუთარი სასწავლო მოქმედება, – წესების, მოთხოვნების, ამოცანის ადეკვატურობისა და სხვათა, მასთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. რეფლექსიის პრობლემისადმი სხვადასხვა მიდგომა ხორციელდება და მათ შორის განსხვავების ანალიზის დროს იკვეთება რეფლექსიური პროცესების ახსნის ორი

ტენდენცია: 1. სუბიექტის მიერ საკუთარი ცნობიერებისა და საქმიანობის რეფლექსიური ანალიზი (სუბიექტი შეიძლება იყოს ინდივიდუალური ან კოლექტიური, სოციალური) – ეს არის *პირველი გვარის რეფლექსია*, ეგრეთ წოდებული *ავტორეფლექსია*. 2. რეფლექსია როგორც გაგება პიროვნებათაშორისი (სუბიექტთაშორისი) ურთიერთობისა: როგორც ერთი სუბიექტის მიერ მეორე სუბიექტის გაგება, ასევე, – როგორც გამორკვევა იმისა, თუ მეორე სუბიექტი, ან სხვა ადამიანები, როგორ უგებს იმას, ვინც „რეფლექსირებს“, როგორ ესმის მისი პიროვნული თვისებები, ემოციონალური რეაქციები და კოგნიციური (შემეცნებითი) წარმოდგენები – ეს არის *მეორე გვარის რეფლექსია*. მეორე გვარის რეფლექსიის აზრის გაგებისათვის გამოდგება მაგალითი: *მე მოვიხედე, რომ მენახა, მოიხედა თუ არა მან, რომ ენახა, მოვიხედე თუ არა მე, რომ მენახა* და ა. შ. ეს უსასრულო რეკურსიაა და ადამიანი რაც უფრო ღრმად იძირება რეფლექსიაში, რეფლექსია მით უფრო ეფექტურია.

● **რეფლექტორული** – რაც ხორციელდება *რეფლექსიის* გზით, დაკავშირებულია რეფლექსთან, და არა რეფლექსიასთან; არანებისმიერი, შეუცნობელი, მაშინალური.

● **რექტორი** (< *ლათ. Rector* მმართველი, ხელმძღვანელი) – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების ხელმძღვანელი. აღორძინების ხანაში რექტორი ერქვა მთავარ მასწავლებლებსა და მრავალკლასიანი სკოლების გამგეებს. საფრანგეთში რექტორი ეწოდება პირს, რომელიც მეთაურობს სასწავლო ოლქს („აკადემიას“).

● **რეცენზია** (< *ლათ. recensio* შეფასება) – არგუმენტირებული გამოხმაურება მეცნიერულ ნაშრომზე ან ლიტერა-

ტურულ-მხატვრულ ნაწარმოებზე. ნაშრომის რეცენზირების პროცესში განისაზღვრება პრობლემის აქტუალობა, მისი გადმოცემისა და არგუმენტაციის სტრუქტურა და ლოგიკა, ფასდება სიახლის ხარისხი, ავტორისეული მიდგომის ორიგინალობა, პრაქტიკული, მეცნიერული ან მხატვრული მნიშვნელოვნობა.

● **რეცეფცია** (< ლათ. *receptio* მიღება) – მექანიკური, თერმული, ელექტრომაგნიტური, ქიმიური და სხვა გამლ-ზიანებლების აღქმა და ნერვულ სიგნალებში გარდაქმნა (ტრანსფორმაცია).

● **რეციპიენტი** (< ლათ. *recipientis* მიმღები) – სუბიექტი (მკითხველი, მაყურებელი, მსმენელი), რომელიც აღიქვამს მისი მისამართით გამოგზავნილ უწყებას, ინფორმაციას.

● **რთული ბავშვი** – ბავშვი, რომლის ტემპერამენტი არ ხასიათდება რეგულარული რეჟიმის ჩამოყალიბებით ჩვილობაში, ძნელად ეგუება ახალ გარემოებას.

● **რიგობრივი აზროვნება** – მათემატიკური აზროვნების სპეციფიკური ტიპი. ეს ტიპი მჟღავნდება ტოპოლოგიურის შემდეგ, თითქმის დაუყოვნებლივ, განაპირობებს ლოგიკურ ოპერაციათა ზუსტ მიმდევრობას. თუ „ტოპოლოგები“ ოპერაციებს ერთ მთლიანობაში ათავსებენ, ამ ტიპისანი გამოყოფენ ოპერაციათა მიმდევრობას. მათთვის თანდათან უფრო მნიშვნელოვანი ხდება ობიექტების ფორმა და ზომა (მეტია თუ ნაკლები), მათ შორის მიმართებანი (მაღლა, დაბლა, მარჯვნივ, მარცხნივ და სხვ.) თანდათანობით ეჩვევიან ალგორითმების გამოყენებას. ყოველდღიურ ცხოვრებაში პედანტები არიან, ძალიან იშვიათად გადაუხვევენ დადგენილ წესებს და ყოველთვის ზუსტად მისდევენ ინსტრუქციებს.

● **რიგობრივი სკალა** – სკალა, რომელიც დანიშნულია სხვადასხვა ობიექტების რომელიმე ნიშნის ან თვისების განსხვავების ხარისხის გასაზომად (აღსანიშნავად). *რიგობრივი სკალის* ყველაზე ნათელი მაგალითია ცოდნისა და უნარ-ჩვევების საზომი უკვე ყოფილი 5-ბალიანი, თანამედროვე სასკოლო 10-ბალიანი, უმაღლეს სკოლებში 100-ბალიანი სისტემები. ამ სისტემებისთვის შემუშავებულია გაზომვის კრიტერიუმები და მეთოდები. გაცილებით უფრო რთულია *რიგობრივი სკალის* გამოყენება პიროვნების სხვა თვისებათა რაოდენობრივი შეფასებისას (აღმზრდელობით პროცესში).

● **რისკის ჯგუფები** – მოსახლეობის კატეგორია, მათ შორის ბავშვები და მოზარდები, რომლებიც სხვებზე მეტად მიდრეკილნი არიან ამორალური საქციელის ან დანაშაულის ჩადენისაკენ.

● **როზენტალის ეფექტი** ანუ *პიგმალიონის ეფექტი* – უნიკალური ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანი, დარწმუნებული რომელიღაც ინფორმაციის უეჭველობაში, ქვეცნობიერად იქცევა ისე, რომ ეს ინფორმაცია დადასტურდეს. ეგრეთ წოდებული „წინასწარმეტყველება“ განსაზღვრავს მასში დარწმუნებული ადამიანის საქმიანობის ხასიათს. სხვათაშორის, *პიგმალიონის ეფექტი* ხშირად დასტურდება *პარანორმალურ მოვლენათა* შემოწმებაში: მომხრეები რწმუნდებიან იმაში, რომ ეს მოვლენები არსებობს, მოწინააღმდეგეები – იმაში, რომ ეს მოვლენები არ არსებობს. *პიგმალიონის ეფექტი* საგანმანათლებლო პროცესში ხშირადაა გამოსაყენებელი. იგი წარმოუდგენლად კარგ შედეგს იძლევა. მაგალითად, ვთქვათ, ბავ-

შვი ახლო მომავალში უნდა მოხვდეს ახალ გარემოში (ახალი კლასი, სკოლა, სპორტული სექცია და სხვ.). როგორც წესი. ბავშვების უმრავლესობა განიცდის დისკომფორტს იმის გამო, რომ მათ მოუწევთ ურთიერთობა უცნობებთან, ფიქრობენ იმის შესახებ, თუ როგორ მიიღებენ ახალ კოლექტივში, ემინიათ და ა. შ. თუ დამრიგებელი ეტყვის, რომ მას უკვე ჰქონდა ურთიერთობა იმ ადამიანებთან, რომლებთანაც მოუწევს შეხვედრა, ბავშვი განეწყობა დადებითად და ახალ კოლექტივში მოხვედრისას თავისთავად, ბუნებრივად მოიქცევა ადეკვატურად. ეს კი თავის შედეგს გამოიღებს და დამრიგებლის „წინასწარმეტყველება“ რეალიზებული იქნება. ამასთან, ამ ეფექტს უარყოფითი მხარეც აქვს. ეს ერთ-ერთია იმ ფაქტორებიდან, რომლებიც ემუქრება შინაგან ვალიდურობას. ის შეიძლება გამოვლინდეს კვლევის ნებისმიერ სტადიაზე და ნებისმიერ მეცნიერებაში: ექსპერიმენტის პროცედურის ჩატარების დროსაც, შედეგების დამუშავების დროსაც, კვლევის შედეგების ინტერპრეტაციის დროსაც და ა. შ. *რობერტ როზენტალმა* მოცემულ მოვლენას *პიგმალიონის ეფექტი* უწოდა, რითაც პარალელი გაავლო ძველი ბერძნული მითოლოგიის ამ პერსონაჟთან.

● **როლური თამაში** – სწავლების მეთოდი, რომლის ძირითადი მიზანია, შეასწავლოს სპეციალისტებს პიროვნებათაშორისი ურთიერთობები და ურთიერთმოქმედებები პროფესიული საქმიანობის პირობებში. ამაშია მისი განსხვავება საქმიანი თამაშისაგან (მათ ხშირად ერთმანეთში ურევენ), რომელიც ორიენტირებულია მომავალი სპეციალისტის საგნობრივ-ტექნოლოგიური კომპეტენტურობის განვითარებაზე. ეს არის – ერთობლივი ჯგუფური თამაში,

რომელშიც ბავშვები მათ მიერ სპეციალურად შექმნილ სიუჟეტურ პირობებში თავიანთ თავზე ღებულობენ სხვადასხვა სოციალურ როლებს (დედის, მამის, მასწავლებლის, ექიმის, ბავშვის, მოსწავლის და მისთ.).

● **როტაცია** (< ლათ. *rotatio* წრისებრი მოძრაობა, ბრუნვა) – ზოგადი პროტოტიპული მნიშვნელობაა ბრუნვი, მობრუნება, რაიმის თანამიმდევრული ცვლა. 1. წარმომადგენლობითი ორგანოების მუდმივი განახლება, შემადგენლობის ცვლა მათი ბიუროკრატიზაციის თავიდან აცილების მიზნით. 2. დროის პერიოდი, რომლის განმავლობაში ამა თუ იმ მეურნეობის ყველა ყანა უნდა იყოს კულტურით დაკავებული თესლბრუნვის შესაბამისად.

ს

● **საადაპტაციო სისტემა** – თვითშეგუებადი სისტემა, რომელიც ავტომატურად ცვლის თავისი ფუნქციონირების ალგორითმს და ზოგჯერ თავის სტრუქტურასაც იმ მიზნით, რომ გარეგანი პირობების ცვლისას შეინარჩუნოს ოპტიმალური მდგომარეობა ან მიაღწიოს მას.

● **საავტორო სკოლა** – სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულება, რომლის საქმიანობა აგებულია ორიგინალურ (საავტორო) იდეებზე, ტექნოლოგიებზე და წარმოადგენს ახალ საგანმანათლებლო პრაქტიკას.

● **სააზროვნო უნარ-ჩვევები** – ინფორმაციის გაცნობა, ინფორმაციის გაგება, ინფორმაციის გამოყენება, ანალიზი,

სინთეზი, შედარება, კრიტიკული აზროვნება, შემოქმედებითი აზროვნება, თვითშემეცნება.

● **სატესტაციო ორგანო** – საჯარო ან კერძო სამართლის სამეწარმეო ან არასამეწარმეო იურიდიული პირი, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით აღიარებულია როგორც სახელობო განათლების ატესტაციის ჩატარებაზე უფლებამოსილი ორგანო.

● **საბაზო განათლება** – განწყობების, ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ერთობლიობა, რომელიც მათი ზრდისა და გამდიდრების საფუძველს შეადგენს. ტერმინი გამოიყენება ორი მნიშვნელობით: 1. განათლება, რომელიც ორიენტირებულია საზოგადოებაში ცხოვრებისათვის მინიმალურად აუცილებელი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შეთვისებაზე. 2. განათლება, რომელიც მიღებულია ანაზღაურებადი შრომის დაწყებამდე და წარმოადგენს ამოსავალ პუნქტს მოწიფულ ასაკში სწავლისათვის.

● **საბაზო პროფესიული განათლება** – ტერმინი აღნიშნავს საბაზო განათლების არაინსტიტუტულიზირებულ ფორმას, ურომლისოდაც შეუძლებელია განსაზღვრულ პროფესიებში სპეციალური მომზადების მიღება. იგი მოიცავს: *თეორიულ ცოდნას*, როგორც პროფესიის მიღების ფუნდამენტურ საფუძველს (პოლიტექნიკური, ზოგადტექნიკური, ზოგადპროფესიული), რომელიც შეადგენს ბაზას შემდგომი პროფესიული განათლებისათვის; *სასწავლო, ექსპერიმენტალურ და პოლიტექნიკურ უნარ-ჩვევებს*, რომლებიც ნიშანდობლივია საქმიანობის სხვადასხვა სახისათვის და გამოხატავენ მის ზოგად თვისებებს, სხვადასხვა პროფესიონალური ჯგუფის ნიშნებსა და მახასიათებლებს; *საქმიანობის*

სახეებს, რომლებიც ახასიათებენ მოქმედებათა ზოგადობას მათი შესრულებისას (პროექტირება, დიაგნოსტიკა, ტექნოლოგიური პროცესის კონტროლი, საქმიანობის შედეგების აღრიცხვა და სხვ.); *პიროვნების ზოგად თვისებებს* – შრომისმოყვარეობა, დისციპლინიზებულიობა; *რეაქციის სიზუსტეს*; *აზროვნების სისტემურობას*; *მუშაობაში აკურატულობას*; *მისწრაფებას ექსპერიმენტალური, შრომითი და სხვ. საქმიანობისადმი*; *პრაქტიკული საქმიანობის გამოცდილებას*, რომელიც მიღებულია პროფესიულ სკოლაში შესვლამდე.

● **საბაზო სასწავლო გეგმის ინვარიანტული ნაწილი** – ბაზისური სასწავლო გეგმის ნაწილი, რომელიც არ ექვემდებარება ცვლილებას ადგილზე. საბაზო სასწავლო გეგმის ინვარიანტული ნაწილი უზრუნველყოფს მოსწავლეთა პიროვნული თვისებების ფორმირებას ზოგადსაკაცობრიო იდეალებისა და კულტურული ტრადიციების შესაბამისად, ქმნის ქვეყნის ტერიტორიაზე საგანმანათლებლო სივრცის ერთიანობას.

● **საგანმანათლებლო დაწესებულების სახელმწიფო ატესტაცია** – ლიცენზირებული საგანმანათლებლო დაწესებულების საქმიანობის გამოკვლევის შესახებ ანგარიშში წარმოდგენილი ინფორმაციის სისრულისა და უტყუარობის ექსპერტული შეფასების პროცედურა. ატესტაციის მიზანი და შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ დადგინდეს საგანმანათლებლო დაწესებულების კურსდამთავრებულების მომზადების შინაარსის, დონისა და ხარისხის შესაბამისობა სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების მოთხოვნებთან. ატესტაციის შედეგების მიხედვით დგება საატესტაციო

დასკვნა. დადებითი საატესტაციო დასკვნა წარმოადგენს საგანმანათლებლო დაწესებულების აკრედიტაციის საფუძველს.

● **საგანმანათლებლო დაწესებულების ტიპი** – საერთო სპეციფიკის მქონე საგანმანათლებლო დაწესებულებათა ჯგუფი, რომელიც განისაზღვრება რეალიზებული ძირითადი და (ან) დამატებითი საგანმანათლებლო პროგრამებით.

● **საგანმანათლებლო ინვესტიცია** – განათლების განვითარებაში ძირითადი კაპიტალის მრავალმხრივმიმართული დაბანდება.

● **საგანმანათლებლო კრედიტი** – დროის ერთეული, რომელიც გამოყოფილია საგნის შეთვისებისათვის; დამოკიდებულია მოცემული საგნის შინაარსსა და მოცულობაზე.

● **საგანმანათლებლო პროცესი** – სასწავლო-აღმზრდელობითი და თვითსაგანმანათლებლო პროცესების ერთობლიობა, რომელიც ორიენტირებულია პიროვნების განათლების, აღზრდის, სწავლებისა და განვითარების ამოცანების ამოხსნაზე სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების შესაბამისად.

● **საგანმანათლებლო საქმიანობის სუბიექტები** – პირები, პირთა ჯგუფები, სახელმწიფო დაწესებულებები და სხვა ორგანიზაციები, რომლებიც დაკავებულნი არიან განათლების სისტემის ფუნქციონირებისა და განვითარების საკითხებით. იყოფიან ხუთ კატეგორიად: 1. სუბიექტები, რომლებიც ამუშავენ საგანმანათლებლო პოლიტიკას; 2. სუბიექტები, რომლებიც ღებულობენ გადაწყვეტილებას მისი შინაარსის, მიმართულებებისა და განხორციელების ხერხების შესახებ; 3. განათლების ორგანიზატორები ეროვნულ,

რეგიონალურ და ადგილობრივ დონეებზე; 4. განათლების დაწესებულებები; 5. პირები, რომლებიც ახორციელებენ სწავლებასა და პედაგოგიური საქმიანობის სხვა სახეებს.

● **საგანმანათლებლო სივრცე** – სივრცე, რომლის განფენილობაშიც, განათლების დეცენტრალიზაციის ჩატარებისას, ნარჩუნდება ზოგადსახელმწიფოებრივი ერთიანობა განათლებაში. მასში შენარჩუნებულია ცალკეული საგანმანათლებლო სტრუქტურების ურთიერთკავშირი და მემკვიდრეობითობა, ასევე, დაცულია სახელმწიფოს ყოველი მოქალაქის უფლებები, მიიღოს სრულფასოვანი განათლება საცხოვრებელი ადგილის მიუხედავად.

● **საგანმანათლებლო ტექნოლოგია** – კომპლექსი, რომლის შემადგენლობაშია: სწავლების წინასწარ დაგეგმილი შედეგების რომელიღაც წარმოდგენა, მოსწავლეთა მიმდინარე მდგომარეობის დიაგნოსტიკის საშუალებები, სწავლების მოდელების ნაკრები, მოცემული კონკრეტული პირობისათვის ოპტიმალური მოდელის შერჩევის კრიტერიუმები.

● **საგნობრივი მეთოდები** – პედაგოგიკის ნაწილი, რომელიც მოიცავს მრავალ პედაგოგიკურ მეცნიერებას (მათემატიკის სწავლების მეთოდთა, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდთა და სხვ.), იკვლევს კონკრეტული სასწავლო დისციპლინების სწავლებისა და სწავლის კანონზომიერებებს ყველა ტიპის სასწავლო დაწესებულებაში. *ნ. პედაგოგიკა.*

● **საგნობრივი სფერო** – სწავლების შინაარსი, რომელიც მიმართულია პროფესიულ შრომაში ლოგიკურად დასრულებული სახის საქმიანობის თეორიულ და პრაქტიკულ პლანში დაუფლებისკენ. *საგნობრივი სფეროს* ჩარჩოებში

ხორციელდება პრაქტიკული სწავლებისა და მისი თეორიული საგნის (საგნების) მომსახურების ინტეგრაცია.

● **სადიპლომო პროექტის დაცვა** – გამოსაშვები სპეციალისტების მომზადებულობის შემოწმების ფორმა. დაცვა ტარდება სახელმწიფო საკვალიფიკაციო კომისიის ღია სხდომაზე; დაცვის საფუძველზე კურსდამთავრებულებს ენიჭება კვალიფიკაცია.

● **სადიპლომო შრომა** – გამოსაშვები საკვალიფიკაციო შრომის ერთ-ერთი სახე – დამოუკიდებელი შემოქმედებითი სამუშაო სტუდენტებისა, რომლებიც სწავლობენ სპეციალისტების, ბაკალავრებისა და მაგისტრების მოსამზადებელი პროგრამით, სრულდება უკანასკნელ, გამოსაშვებ კურსზე.

● **სავარჯიშო** – ნ. ვარჯიშობა.

● **საზოგადოება** – საერთო ინტერესების, ფასეულობებისა და მიზნების მქონე ადამიანთა გაერთიანების ფორმა. ადამიანთა საზოგადოებები ხასიათდება ადამიანთა შორის მიმართებათა (სოციალურ მიმართებათა) მოდელით, რომელიც შეიძლება აღწერილ იქნას როგორც მის სუბიექტებს შორის ასეთ მიმართებათა ერთობლიობა. საზოგადოება ადამიანთა ზეინდივიდუალური გაერთიანებაა, რომელსაც ახასიათებს სოციალური დიფერენციაცია და შრომის განაწილება. საზოგადოება შეიძლება დახასიათდეს მრავალი ნიშნის მიხედვით. მაგალითად: *ეროვნების* (ქართული, რუსული, ფრანგული და სხვ.), *საქმიანობის* (მწერალთა, მეცნიერთა და სხვ.) და სხვ.

● **საზოგადოების მოდელი** – საზოგადოებასთან პიროვნების ურთიერთქმედების, სოციალური როლების ათ-

ვისებისა და ცხოველქმედების ორგანიზაციის დემოკრატიული ფორმების გამოცდილების დაგროვების ძირითადი ბაზა.

● **საზოგადოებრივი კოლეჯი** – პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება, რომელიც პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების პარალელურად ახორციელებს მოსამზადებელ ზოგადსაგანმანათლებლო ან/და ლიბერალური განათლების საგანმანათლებლო პროგრამებს, ასევე უფლებამოსილია განახორციელოს ქართული ენის საგანმანათლებლო პროგრამა.

● **სათნოება** – ფილოსოფიური და რელიგიური ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს გარკვეული ადამიანის ხასიათის დადებით ზნეობრივ თვისებას, რაც განისაზღვრება მისი ნებისყოფითა და ქცევით; ნებისყოფის მუდმივი საქმიანობრივი მიმართულობა ზნეობრივი კანონის (მცნებათა) შესრულებისაკენ. ანტონიმია ცოდვა.

● **საკანდიდატო გამოცდები** – მრავალ ქვეყანაში: მეცნიერული და მეცნიერულ-პედაგოგიური კადრების ატესტაციის შემადგენელი ნაწილი. გამოცდების მიზანია, დაადგინოს მაძიებლის პროფესიონალური ცოდნის სიღრმე და დამოუკიდებელი მეცნიერულ-კვლევითი მუშაობისათვის მომზადებულობის ხარისხი.

● **საკონტროლო სამუშაო** (წერითი) – მოსწავლეთა ცოდნისა და უნარ-ჩვევების კონტროლისა და აღრიცხვის ერთ-ერთი ფორმა (ზეპირ გამოკითხვასთან, ლაბორატორიულ მუშაობასთან და სხვა მისთანების გვერდით). სწავლების პროცესში *საკონტროლო სამუშაოები* მსწავლეებელ სამუშაოებთან ერთად უნდა შეადგენდნენ ერთიან სისტემას. სა-

კონტროლო სამუშაოები შეიძლება იყოს საკლასო, საშინაო, მიმდინარე და საგამოცდო.

● **საკურსო სამუშაო** – მოსწავლეთა კომპლექსური დამოუკიდებელი სამუშაო ეკონომიკაში, ჰუმანიტარულ სპეციალურ დისციპლინებში, ხელოვნებაში, ცალკეულ შემთხვევებში – სპეციალურ საგნებში, რომელიც სრულდება სასწავლო საგნის შესწავლის დამაგვირგვინებელ ეტაპზე. *საკურსო სამუშაოს* შესრულების პროცესში სტუდენტები ხსნიან შემოქმედებითი ხასიათის გეგმიურ-ეკონომიკურ ან სასწავლო-კვლევით ამოცანებს.

● **სამასწავლებლო** – მასწავლებელთათვის განკუთვნილი ოთახი სკოლაში.

● **სამეურვეო საბჭო** – სკოლის თვითმმართველობის უმაღლესი არჩევითი ორგანო. *სამეურვეო საბჭო* შედგება თანაბარი რაოდენობით მშობლებისა და პედაგოგიური საბჭოს მიერ 3 წლით არჩეული არანაკლებ 6 და არაუმეტეს 12 წარმომადგენლისა და საშუალო საფეხურის მოსწავლეთა თვითმმართველობის მიერ არჩეული 1 წარმომადგენლისაგან. მასში სათათბირო ხმის უფლებით წარმომადგენლის წარგზავნის უფლება აქვს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს. *სამეურვეო საბჭოს* ფუნქციებია: სკოლის დირექტორის არჩევა; დირექციის მიერ წარმოდგენილი ბიუჯეტის დამტკიცება; დირექციის მიერ ფინანსებისა და სასკოლო ქონების განკარგვის კონტროლი; სკოლის შინაგანაწესის დამტკიცება და სხვ.

● **სამკურნალო პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც ორიენტირებულია ავადმყოფი ბავშვების სწავლების მეთოდებისა და

პრინციპების დამუშავებაზე მათ მკურნალობასთან ერთად. ეს არის ინტეგრირებული მედიკო-პედაგოგიური მეცნიერება.

● **სამოქალაქო აღზრდა** – აღზრდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მხარეა *მოქალაქის აღზრდა*. მოქალაქე ტერიტორიულ-პოლიტიკური გაერთიანების, სახელმწიფოს წევრია, რომელსაც აქვს ამ წევრობასთან დაკავშირებული თავისი *უფლებები* და *მოვალეობები*. სამოქალაქო აღზრდა – განვითარებაა, ფორმირებაა იმ თვისებებისა, რომლებიც აუცილებელია სახელმწიფოს წევრისთვის, კერძოდ: ეს არის *პოლიტიკური კულტურა, სამართლებრივი კულტურა* და *პატრიოტიზმი*. *სამოქალაქო აღზრდის* სამი მდგენელის გამოყოფა (პოლიტიკური აღზრდა, სამართლებრივი აღზრდა, პატრიოტული აღზრდა) აიხსნება ადამიანი-მოქალაქის მმართველით: 1. *საზოგადოებისადმი*. ეს არის ადამიანის განვითარება, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობისაკენ მისი სწრაფვის ფორმირება (*პოლიტიკური აღზრდა*). 2. *სახელმწიფოსადმი*. ეს არის ადამიანის განვითარება, სახელმწიფოს მიერ ქცევის დადგენილი ნორმების დაცვისაკენ მისი სწრაფვის ფორმირება (*სამართლებრივი აღზრდა*). 3. *ქვეყნისადმი*. ეს არის ადამიანის განვითარება, ქვეყნის გაუმჯობესებისა და დაცვისაკენ მისი სწრაფვის ფორმირება (*პატრიოტიზმის აღზრდა*).

● **სამოქმედო კვლევა** – მკვლევარი პედაგოგების, დირექტორების, სასკოლო საბჭოს წარმომადგენლების ან სასწავლო-პედაგოგიურ დაწესებულებებში მომუშავე სხვა დაინტერესებულ პირთა ნებისმიერი სახის მეთოდური გამოკვლევა, ჩატარებული მათ მიერვე კონკრეტული სკოლის სა-

ქმიანობის, სწავლა-განათლებისა და მოსწავლეთა აკადემიური მოსწრების შესახებ ინფორმაციის შეგროვების მიზნით. აღნიშნული ინფორმაციის შეგროვების მიზანია, არსში ჩაწვდომა, აზროვნების კულტურის განვითარება, სასკოლო გარემოში (და საერთოდ, საგანმანათლებლო პროცესში) დადებით ცვლილებებზე ზეგავლენის მოხდენა, მოსწავლეთა, და ამ პროცესში ჩართულ სხვა პირთა, შედეგების გაუმჯობესება. *სამოქმედო კვლევა* არის კვლევა, რომელსაც პედაგოგები საკუთარი თავისთვის ატარებენ. იგი არ ტარდება გარე პირების მიერ, ან გარე პირთათვის. *სამოქმედო კვლევის* დროს პედაგოგები ჩაბმულნი არიან ოთხსაფეხურიან პროცესში, ეს საფეხურებია: 1. პრიორიტეტული სფეროს განსაზღვრა, 2. მონაცემთა შეგროვება, 3. მონაცემთა ანალიზი და ინტერპრეტირება, 4. სამოქმედო გეგმის შემუშავება. მასწავლებლის *სამოქმედო კვლევა* ავითარებს არა პედაგოგიკურ მეცნიერებას, არამედ მხოლოდ პედაგოგიურ პრაქტიკას, ისიც ლოკალურს, მხოლოდ ერთი მასწავლებლის გამოცდილებას.

● **სამფაზიანი გაკვეთილი** – ინოვაციური გაკვეთილის ტიპი, რომელიც განისაზღვრება სამი ფაზით: 1. *გამოწვევა* (მოლოდინების განსაზღვრა), 2. *შინაარსის რეალიზება* (ცოდნის კონსტრუირება), 3. *რეფლექსია* (გამთლიანება). *გამოწვევა გულისხმობს*: სასწავლო მიზნისა და შესაბამისი მოლოდინების განსაზღვრას, შინაარსთან დაკავშირებული წინარე ცოდნისა და გამოცდილების გააქტიურებას, წინარე ცოდნის არაფორმალურ შეფასებას, არასწორ წარმოდგენათა გამოკვეთას, პოზიტიური განწყობის შექმნას, ყურადღების კონცენტრირებას, ინტერესისა და სწავლის მოტივაციის გა-

ღვივებას. **შინაარსის რეალიზება გულისხმობს:** სასწავლო მასალის გაცნობას, ინფორმაციის მოძიება-დამუშავებას, ახალი ცოდნის კონსტრუირებას, ძირითადი საკითხებისა და ქვესაკითხების გამოკვეთას, გაკვეთილისადმი პიროვნული კავშირების გარკვევას, შეკითხვების დასმას, მოლოდინების გადახედვასა და რეალურ პროცესთან შედარებას. **რეფლექსია გულისხმობს:** ძირითადი იდეების შეჯამებას, ჩამოყალიბებული ცოდნისა და სარგებლიანობის განსაზღვრას, ცოდნის გაღრმავებისათვის საჭირო ახალი შეკითხვების ჩამოყალიბებას, სასწავლო პროცესში საკუთარი მონაწილეობის შეფასებას.

● **სამხედრო პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც წარმოადგენს ზოგადი პედაგოგიკის ინტეგრაციას სამხედრო მეცნიერებაში. სწავლობს სამხედრო მოსამსახურეთა და სამხედრო კოლექტივების სწავლების, აღზრდისა და ფსიქოლოგიური წრთობის კანონზომიერებებს, საომარ დავალებათა შესრულებისათვის მათი მომზადების საკითხებს, განსაზღვრავს სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის პრინციპებს, ფორმებსა და მეთოდებს. როგორც მეცნიერულ-პრაქტიკული ცოდნის სფერო, მჭიდროდაა დაკავშირებული ოპერატიულ, სამობილიზაციო და საბრძოლო მომზადებასთან, სამხედრო ფსიქოლოგიასთან. ჯარების (ფლოტის ძალების) მომზადების ყველა სახის ორგანიზაციისა და მათი საომარი გამოყენებისათვის მეთაურთა შემადგენლობასა და შტაბებს აძლევს სახელმძღვანელო დებულებებს.

● **სანოგენური** (< *ლათ. sanus* ჯანმრთელი + *ბერძ. γένεσις* წარმოშობა, განვითარება) – გამაჯანსაღებელი.

● **სანოგენური აზროვნება** – გამაჯანსაღებელი აზროვნება, რომელიც ორიენტირებულია ემოციების მართვაზე რეფლექსიის გზით. გონებრივი ოპერაციები ზემოქმედებენ სხვადასხვა ემოციის წარმოშობაზე და, მაშასადამე, მათი გაცნობიერება, ანალიზი და კორელაცია ძალმოსილია, შეცვალოს ან შეასუსტოს უადგილო და შეუსაბამო ემოციონალური რეაქციები. სანოგენური აზროვნების შესწავლა თავის თავში მოიცავს: გონებრივი ოპერაციებისა (ანალიზი, სინთეზი, განზოგადება, შედარება, ინტერპრეტაცია) და სხვადასხვა ემოციების (მათი როლი, სტრუქტურა) შესწავლას, გონებრივი ოპერაციების ანალიზის გზით იმ ემოციების გამოსწორებას (განსჯა-განბჭობა), რომლებმაც მიიღეს ქრონიკული უარყოფითი რეაქციების ფორმა. სანოგენური აზროვნების მიზანია ემოციონალური სტრესის ცუდი შედეგების თავიდან აცილება.

● **საოჯახო პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც იკვლევს ოჯახური აღზრდის პირობების სპეციფიკას, ასეთი აღზრდის პოტენციალურ შესაძლებლობებს. მშობელთათვის ამუშავებს მეცნიერულად დასაბუთებულ რეკომენდაციებს, რომლებიც მისცემს მათ საშუალებას, სწორად გადაწყვიტონ აღზრდის მრავალი საკითხი, სწორი მიმართულებით წარმართონ ბავშვის პიროვნების ფორმირება, გამოავლინონ სიმწელებები ოჯახურ აღმზრდელობით საქმიანობაში და იპოვონ მათი დაძლევის ჭეშმარიტი გზები.

● **საპატიო პროფესორი (დოქტორი)** – საპატიო აკადემიური წოდება ან ხარისხი, რომელიც უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების მიერ ენიჭება იმ პროფესორებსა და დოცენტებს, რომლებიც მეცნიერულ-პედაგოგიური პრაქტიკითა

და საქმიანობით გამორჩეულები არიან, ასევე, – საზღვარ-გარეთელ მეცნიერებსა და საზოგადო მოღვაწეებს, რომლებ-მაც მსოფლიო მეცნიერებასა და განათლების განვითარებაში შეიტანეს განსაკუთრებული წვლილი.

● **სასკოლო ვალეოლოგია** – მეცნიერების დარგი, რომელიც იკვლევს იმ ფაქტორებისა და პირობების სისტემას, რომლებიც ხელს უწყობენ ბავშვების, მათი მშობლებისა და პედაგოგების ჯანმრთელობის განმტკიცებას. *სასკოლო ვალეოლოგია* მიზნად ისახავს, გამოიკვლიოს: პედაგოგიური პროცესის მონაწილეთა ჯანმრთელობის მდგომარეობა და ამ პროცესის განმაპირობებელი ფაქტორები; ბავშვებისა და მოზრდილების ჯანმრთელობის დაცვის, კორექციის, რეაბილიტაციის საშუალებათა ძიებისა და დამუშავების გზები, მათი სწავლება და განათლება მოცემულ სფეროში; განათლების ვალეოლოგიური შინაარსის მეთოდოლოგიური, თეორიული და მეთოდიკური პრობლემები; ვალეოლოგიური ასპექტების გათვალისწინებით პედაგოგიური კადრების მომზადების საფუძვლები.

● **სასკოლო ლექცია** – ნ. *ლექცია*.

● **სასკოლო ფორმა** – მოსწავლეთა ტანისამოსის ყოველდღიური ფორმა, რომელიც მათ უნდა ჩაიცვან სკოლაში ყოფნის დროს და სკოლისგარეშე ოფიციალურ ღონისძიებებზე, რომელსაც სკოლა ატარებს.

● **სასკოლო ჰიგიენა** – ეს არის ბავშვებისა და მოზარდების ჰიგიენა, პედაგოგიკისა და ჰიგიენის დარგი, რომლის კვლევის *ობიექტია* სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი განათლების დაწესებულებებში, ხოლო *საგანია* სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციისა და განხორცი-

ელების კანონზომიერებები, ადამიანის ორგანიზმის ფუნქციონალური მდგომარეობის დინამიკა, რომელიც დამოკიდებულია მისი საქმიანობის შინაარსზე, პირობებზე, ფორმებსა და მეთოდებზე.

● **სასწავლებელი** – სასწავლო დაწესებულებათა მთელი რიგის დასახელება – პროფესიულ-ტექნიკურის, საშუალო სპეციალურის, უმაღლესის (მაგალითად, უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებელი, უმაღლესი სამხედრო სასწავლებელი და სხვ.); და ა. შ.

● **სასწავლო ალგორითმი** – წერიტი ინსტრუქტირების დოკუმენტი, მოქმედებათა ყველაზე უფრო მიზანშეწონილი შესრულების მკაფიო დანაწესი, სასურველ შედეგამდე უმოკლესი გზით მიმყვანი რეალური პირობების გათვალისწინებით. საწარმოო სწავლებაში გამოიყენება სასწავლო ალგორითმის ორი ძირითადი ტიპი: *მოქმედების ალგორითმი* და *ძიების ალგორითმი*.

● **სასწავლო გამოცემა** – ლიტერატურა, რომელიც შეიცავს მეცნიერული ან გამოყენებითი ხასიათის სისტემატიზირებულ, მისაწვდომი ფორმით ჩამოყალიბებულ ცნობებს და განკუთვნილია სწავლებისა და სწავლისათვის.

● **სასწავლო გეგმა** – დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს იმ სასწავლო დისციპლინების შედგენილობას, რომლებიც ისწავლება მოცემულ სასწავლო დაწესებულებაში, და მათ განაწილებას წლების მიხედვით, სწავლების მთელი ვადის მსვლელობაში. *სასწავლო გეგმა*, როგორც წესი, მოიცავს სამ ნაწილს: 1. *სასწავლო პროცესის გრაფიკს* (თეორიული მეცადინეობების, სასწავლო და საწარმოო პრაქტიკის, საგამოცდო (ან ლაბორატორიულ-საგამოცდო) სესიების, სა-

დიპლომო მუშაობის (ან სადიპლომო პროექტირების), არ-
დადეგების პერიოდებს და მათ მონაცვლეობას სწავლების
მთელი ვადის განმავლობაში; 2. **დროის ბიუჯეტის ჯუმლო-
ბრივი მონაცემები** (სასწავლო პროცესის ყოველი პერიოდის
საერთო ხანგრძლივობა წლების მიხედვით და სწავლების
მთელი პერიოდში; 3. **სასწავლო პროცესის გეგმა** (აუცილე-
ბელი, ალტერნატიული და ფაკულტატიური დისციპლინე-
ბის ჩამონათვალი, რომელშიც ნაჩვენებია: ყოველი მათგანის
მოცულობა აკადემიურ საათებში და ამ საათების განაწი-
ლება კვირების, სემესტრებისა და სასწავლო წლების მიხე-
დვით, გამოცდების, ჩათვლებისა და საკურსო სამუშაოთა
(პროექტების) ჩატარების ვადები, და იმ საათების რაოდე-
ნობა, რომლებიც ეთმობა ლექციებს, სემინარებს, ლაბორა-
ტორიულ მუშაობას და ვარჯიშობებს ყოველ სასწავლო სა-
განში (სასწავლო გეგმის მესამე ნაწილში შეიძლება ნაჩვენე-
ბი იყოს, აგრეთვე, სპეციალიზაციები).

● **სასწავლო დაწესებულება** – ორგანიზაცია, რომე-
ლიც ახორციელებს სწავლების პროცესს შესაბამისი საგანმა-
ნათლებლო პროგრამების საფუძველზე და რომელიც გას-
ცემს სათანადო საბუთს განათლების შესახებ.

● **სასწავლო დაწესებულებათა ატესტაცია** – საგანმანა-
თლებლო დაწესებულებათა კურსდამთავრებულების მომ-
ზადების შინაარსის, დონისა და ხარისხის შესაბამისობის
დადგენა სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების
მოთხოვნებთან. სასწავლო დაწესებულებათა ატესტაცია ტა-
რდება სახელმწიფო საატესტაციო სამსახურის მიერ საამი-
სოდ დადგენილი კანონის მიხედვით.

● **სასწავლო დაწესებულების ავტონომია** – სახელმწიფო და მუნიციპალური სასწავლო დაწესებულების დამოუკიდებლობა, რომელიც მისთვის მიცემული აქვს აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამის ორგანოს.

● **სასწავლო კაბინეტი** – ოთახი პროფესიულ სასწავლო დაწესებულებაში, სადაც განსაზღვრულ სასწავლო საგანში (ან რამდენიმე საგანში) ტარდება სასწავლო ან გაკვეთილგარეშე მეცადინეოები. სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების თანახმად აღჭურვილია აუცილებელი დამხმარე სასწავლო საშუალებებით, ავეჯითა და სხვა მოწყობილობით. სასწავლო პროფესიული დაწესებულებებისათვის დამუშავებულია სასწავლო-თვალსაჩინოებისა და სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა, ასევე, უფრო მასიური და ტიპიური სასწავლო კაბინეტებისათვის სასწავლო მოწყობილობათა ტიპიური ჩამონათვალები, რომელთა განახლება სისტემატურად წარმოებს.

● **სასწავლო კლასი** – 1. სასწავლო წლის მანძილზე მოსწავლეთა მუდმივი კოლექტივი, რომელიც მეცადინეობს ერთიანი სასწავლო პროგრამით. 2. მხატვრულ სასწავლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა ჯგუფი, რომელიც სპეციალიზირდება ერთ რომელიმე საგანში (მაგალითად, კომპოზიციის კლასი). 3. ოთახი სკოლაში მოსწავლეთა მეცადინეობებისათვის.

● **სასწავლო მასალის ალტერნატიული ბლოკი** – სწავლების შინაარსში სასწავლო მასალის ნაწილი, რომელიც მუშავდება რამდენიმე ვარიანტში; მასწავლებელს ან სასწავლო დაწესებულებას ენიჭება ბლოკის შერჩევის უფლება *სპეციალობის* (სპეციალიზაციის), *სპეციალისტების* (რომლებიც

ჩართული იქნება მუშაობაში), *პირობებისა და მოსწავლეთა ინტერესების* გათვალისწინებით.

● **სასწავლო მეცადინეობათა ცხრილი** – დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს ჯგუფში სასწავლო მეცადინეობათა პედაგოგიურად მიზანშეწონილ თანამიმდევრობას სასწავლო კვირის ყოველი დღისათვის და ამგვარად აკონკრეტებს სასწავლო გეგმას. ცხრილური ფორმით წარმოადგენს ერთი კვირის სქემას, რომელშიც კვირის ყოველი სამუშაო დღისათვის და ყოველი სასწავლო საათისათვის მოცემულია სასწავლო საგნის დასახელება ყოველი სასწავლო ჯგუფისათვის, მასწავლებელთა გვარები და ნაჩვენებია მეცადინეობის ადგილი (აუდიტორია, ლაბორატორია, სასწავლო სახელოსნოები). ცხრილს ამტკიცებს სასწავლო დაწესებულების დირექტორი.

● **სასწავლო პლაკატები** – სახვითი სიბრტყითი თვალსაჩინოების საშუალებათა ერთ-ერთი სახე. *სასწავლო პლაკატები* შეიცავს თვალსაჩინო და ლაკონიური ფორმით ადაპტირებულ სასწავლო ინფორმაციას შესასწავლი ობიექტებისა და მოვლენების, მათი აგებულების, თვისებების, იმ სხვადასხვა მოქმედებებისა და ოპერაციების შესრულების ხერხების შესახებ, რომლებიც აუცილებელია განსაზღვრული ცნებებისა და უნარ-ჩვევების ფორმირებისათვის. *სასწავლო პლაკატები* ტრადიციულად მიეკუთვნება სწავლების სადემონსტრაციო საშუალებებს, მაგრამ ამ ბოლო დროს სულ უფრო და უფრო გამოიყენება სასწავლო პლაკატების სერიები დასარიგებელი მასალის სახით.

● **სასწავლო პრაქტიკა** – სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამის შესაბამისი პრაქტიკული საქმიანობა, რომე-

ლიც ხორციელდება პრაქტიკული სწავლებისათვის სპეციალურად შექმნილ გარემოში – პროფესიული სწავლების ცენტრში ან მის ფარგლებს გარეთ.

● **სასწავლო პროგრამა** – ნორმატიული დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს განათლების შინაარსს ყოველ სასწავლო საგანში და დროის მოცულობას, რომელიც გამოყოფილია როგორც მთლიანობაში სასწავლო საგნის, ისე ყოველი მისი განყოფილებისა და სასწავლო მასალის ყოველი თემის შესწავლისათვის.

● **სასწავლო პროცესი** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა მიზანმიმართული ურთიერთქმედება, რომლის მსვლელობისას იხსნება განათლების, სწავლების, აღზრდიდა და განვითარების ამოცანები; ეს არის სწავლების ორგანიზაცია ყველა მისი კომპონენტის ურთიერთკავშირში. ნ. *სწავლება*.

● **სასწავლო საგანი** – იმ ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების დიდაქტიკურად დასაბუთებული სისტემა, რომლებიც ასახავს ცალკე აღებული მეცნიერების ან მეცნიერებათა ერთობლიობის ძირითად შინაარსს. *სასწავლო საგანი* ხასიათდება ცალკეული მეცნიერების შესაბამისი მასალის გადარჩევით (შერჩევით), მაგრამ ეს მასალა არ უნდა იყოს ამ მეცნიერების იგივე. როგორც წესი, გადარჩეული მასალა დალაგებულია წრფივად (სწორხაზოვნად) ან კონცენტრულად და ასახავს კონკრეტული მეცნიერების ლოგიკას. *სასწავლო საგნის* შინაარსი უშუალოდაა დაკავშირებული მოზარდის პიროვნების აღზრდის, სწავლების, განვითარებისა და განათლების მიზანთან. მას შეიძლება ჰქონდეს ინტეგრაციული ხასიათი, რომელიც აერთიანებს მრავალ კონკრე-

ტულ მეცნიერებას. ასეთ შემთხვევაში ის იგება ყველა ამ მეცნიერების ლოგიკის გათვალისწინებით.

● **სასწავლო-სამეწარმო პარტნიორობა** – ქვეყანაში პროფესიული განათლების განვითარების მიზნით სახელმწიფოს შესაბამისი ორგანოების, კომპეტენტური საჯარო სამართლის იურიდიული პირების, დამსაქმებლების, პროფესიული ასოციაციებისა და საგანმანათლებლო დაწესებულებების თანამშრომლობა;

● **სასწავლო საქმიანობა** – წამყვანი საქმიანობა, რომლის ჩარჩოებში მიმდინარეობს სოციალური გამოცდილების საფუძვლების კონტროლირებადი მითვისება, უპირველეს ყოვლისა, ძირითადი ინტელექტუალური ოპერაციებისა და თეორიული ცნებების სახით. ეს არის პრაქტიკული პედაგოგიური საქმიანობის სახე, რომლის მიზანია ადამიანი, რომელიც ფლობს კულტურის აუცილებელ ნაწილს და უფროსი თაობის გამოცდილებას, რაც სასწავლო პროგრამებითაა წარმოდგენილი ცოდნის ერთობლიობისა და მისი გამოყენების უნარების ფორმით. *სასწავლო საქმიანობა* შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მასწავლებლისა და მოსწავლის საქმიანობათა შესაბამისი შესრულების გზით. მიზნის მიღწევის დონის მიხედვით *სასწავლო საქმიანობა* ორ რგოლად იყოფა, ესენია *სწავლება* (ცოდნის გადაცემა) და *სწავლა*. სასწავლო საქმიანობის დაგვირგვინება განისაზღვრება *დიდაქტიკურ-დიაგნოსტიკური* საქმიანობის მონაცემებით.

● **სასწავლო საქმიანობის აქტივიზაცია** – იმ ზომების ერთობლიობა, რომლებსაც ღებულობენ მისი ინტენსიფიკაციისა და ეფექტურობის ამაღლების მიზნით. ხორციელდება

სამი მიმართულებით: 1. *პედაგოგიკური* – სწავლების ისეთი ფორმებისა და მეთოდების გამოყენება, რომლებიც სტიმულს აძლევენ შემეცნებით ინტერესებს; 2. *სოციალურ-ფსიქოლოგიური* – სასწავლო ჯგუფში პიროვნებათაშორის ურთიერთობათა ორგანიზაცია, რაც ხელს უწყობს მისი წევრების შეჯიბრებითობასა და ურთიერთსწავლებას, პედაგოგისა და ჯგუფის მხრიდან ინდივიდუალური მიღწევების წახალისებას; 3. *სოციალურ-ეკონომიკური* – სასწავლო საქმიანობის უფრო მაღალ შედეგებში პირადი სოციალური ეკონომიკური დაინტერესების ამაღლება.

● **სასწავლო სტრატეგიები** – ქმედებები და ოპერაციები, რომლებიც გამოიყენება მოსწავლეთა მიერ ინფორმაციის მიღების, მეხსიერებაში შენახვისა და გამოყენების მიზნით. *სასწავლო სტრატეგიები* დამოკიდებულია მოსწავლეთა პიროვნების ფსიქოლოგიურ თავისებურებებსა და მახასიათებლებზე. მეცნიერთა მიერ, ჩვენშიც და საზღვარგარეთაც, გამოქვეყნებულია სტრატეგიების ძალიან დიდი რაოდენობა, რომელთაც ყოფენ ორ, ძირითად და დამხმარე, ჯგუფად. **ძირითადი სტრატეგიების ჯგუფს** მიეკუთვნება: *სტრატეგიები, რომლებიც ბაზირებულია მეხსიერების მექანიზმებზე* (მასალების დაჯგუფება, სტრუქტურირება, ლოგიკური კავშირების შექმნა, მოძრაობებისა და სახეების გამოყენება და სხვ.); *კოგნიციური სტრატეგიები* (დედუქციური და ინდუქციური მსჯელობების, შეპირისპირებითი ანალიზისა და სხვ. ხერხების გამოყენება); *კომპენსატორული სტრატეგიები* (მიხვედრა მნიშვნელობის შესახებ, სინონიმებისა და პარაფრაზის გამოყენება, არავერბალურ საშუალებათა გამოყენება ცნობების გადაცემისათვის, იმ ენობრივი

საშუალებების გამოყენებისათვის თავის არიდება, რომელთა სისწორეში მოსწავლეებს ეჭვი ეპარებათ). **დამხმარე სტრატეგიების ჯგუფს** მიეკუთვნება: **მეტაკოგნიციური სტრატეგიები** (დავალებაზე მუშაობის პროცესის დაგეგმვა, სასწავლო საქმიანობის თვითშეფასება და თვითკონტროლი, საკუთარი სამუშაო ადგილის ორგანიზაცია და სხვ.); **ემოციონალურ-ეფექტური სტრატეგიები** (საკუთარი თავის ფლობა, განგაშისა და მშფოთვარეობის გრძნობისაგან განთავისუფლება, ემოციონალური თვითკონტროლი და სხვ.); **სოციალური სტრატეგიები** (ურთიერთობაში პარტნიორებთან კოოპერაცია და თანამშრომლობა, თანაგანცდა, თანამოსაუბრის უნარების, შესაძლებლობებისა და სოციოკულტურულ თავისებურებათა გათვალისწინება).

● **სასწავლო ტელევიზია** – სწავლების ტექნიკური საშუალება. სასწავლო ტელევიზია (სატელევიზიო სისტემები) სასწავლო ამოცანების გამოყენების ხერხების მიხერვით იყოფა ღია და ჩაკეტილ სახეებად. ღია სატელევიზიო სისტემები „ფართო ეთერის“ მეშვეობით უზრუნველყოფენ სასწავლო პროგრამების გადაცემას არხებით, რომლებიც განკუთვნილია მასიური აუდიტორიისთვის. ღია სატელევიზიო სისტემების მოქმედების რადიუსი, რეტრანსლაციის წყალობით, შეიძლება შეუზღუდავი იყოს. ასეთი გადაცემების მოწყობისას მკაცრი დროითი რეგლამენტირების საკითხი წყდება მათი ვიდეოჩაწერების გზით.

● **სასწავლო წელი** – სასწავლო დაწესებულებებში მეცადინეობათა დაწყებიდან ძირითად არდადეგებამდე დროის პერიოდი. პირველად სასწავლო წელი დამკვიდრდა დასავლეთ ევროპისა და უკრაინის სკოლებში მეთექვსმეტე-

მეჩვიდმეტე საუკუნეების მიჯნაზე საკლასო-საგაკვეთილო სისტემის შემოღების მიხედვით. მეთექვსმეტე საუკუნის ბოლომდე ბავშვები სკოლაში შედიოდნენ სხვადასხვა დროს, მეცადინეოები ტარდებოდა მთელი წელი, არდადეგების გარეშე.

● **სატელიტი** (< ლათ. *satelles* თანამგზავრი; მცველი) – სხვისი ნების უსიტყვო შემსრულებელი.

● **საუბარი** – სწავლების კითხვა-პასუხობითი მეთოდი, რომელიც ახალი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების მიღების პროცესში გამოიყენება მოსწავლეთა სასწავლო საქმიანობის აქტივიზაციის მიზნით, ასევე, – ადრე მიღებული ცოდნის გამოვრებისა და განმტკიცების მიზნით. საუბრის მეთოდმა თანამედროვე პირობებში მიიღო თავისი განვითარება. თავდაპირველად საუბრის მეთოდი გულისხმობდა ისეთი კითხვების დასმას, რომლებზედაც პასუხის გაცემა მხოლოდ ადრე მიღებული ცოდნის საფუძველზე ხდებოდა. მას უკვე ჰქონდა დიდი მნიშვნელობა სწავლების პროცესში მოსწავლეთა აქტივიზაციისათვის, რადგანაც საუბრისას ყოველი მოსწავლე მზად იყო ადრე მიღებული ცოდნის მობილიზებისათვის. იგი კითხვების მიხედვით არჩევდა ამა თუ იმ ფაქტს თავისი ცოდნიდან. საუბრის მეთოდის განვითარების შემდეგი საფეხური დაკავშირებულია სწავლების *ეროთემატიკური* მეთოდის გამოყენებასთან; ეს არის ისეთი კითხვა-პასუხობითი მეთოდი, როცა მასწავლებელი მიმართავს მისახვედრ კითხვებს. ამ შემთხვევაში მასწავლებელი სვამს ისეთ კითხვებს, რომლებიც მოსწავლეებს აძლევს ბიძგს შემეცნებითი აქტივობისაკენ. ამ შემთხვევაში მოსწავლე ძირითადად ეყრდნობა ადრე მიღებულ ცოდნას, მაგრამ

მასწავლებლის მიერ დასმული მისახვედრი კითხვები მას უბიძგებს ნაწილობრივი საკუთარი ძიებისაკენ. საუბრის მეთოდის ასეთი სახის გამოყენება ხშირად აუცილებელია. მასწავლებელი ამ შემთხვევაში მართავს მოსწავლეთა აზროვნებას, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი საუბრის ჩატარებისას მოსწავლეთა დამოუკიდებლობა მცირეა. ამის გამო, მოსწავლეთა მიერ ამოცანის დამოუკიდებლად ამოხსნის ჩვევების განვითარება სრულყოფილად არ ხდება. საუბრის მეთოდის შემდგომი განვითარება დაკავშირებულია მოსწავლეთა დამოუკიდებლობის ეფექტიანობის როლის გაძლიერებასთან. ეს არის *ვერისტიკული საუბარი*. ვერისტიკული საუბარი სწავლების ისეთი მეთოდია, როცა მასწავლებელი მოსწავლეებს კი არ გადასცემს მზა ცოდნას, არამედ არჩევს ისეთ კითხვებს, რომელთა საშუალებითაც აიძულებს მოსწავლეებს ადრე მიღებული ცოდნის, დაკვირვების, პირადი ცხოვრებისეული გამოცდილების საფუძველზე თვითონ მივიდნენ ახალ ცოდნამდე, დასკვნამდე, წესებამდე. უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე პირობებში გამოიყენება საუბრის სამივე ხერხი, მათ თავთავისი დანიშნულება აქვთ და ერთმანეთს ვერ შეცვლიან. საუბრის ჩატარების ხელოვნება მდგომარეობს კითხვების მკაცრი, ლოგიკურად გააზრებული სისტემის შერჩევაში. ყველაზე ეფექტანია კითხვები, რომლებიც აღვიძებს მოსწავლის აზროვნებას, მოითხოვს მისგან დამტკიცებასა და მსჯელობას, მსგავსებისა და განსხვავების დადგენას, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების ახსნას.

● **საუბრის მეთოდი კვლევაში** – პედაგოგიკურ კვლევაში ეს არის პედაგოგიკური ვერბალურ-კომუნიკაციური

მეთოდი, რომელიც მკვლევარ მასწავლებელსა და რესპონდენტს შორის თემატიკურად მიზანმიმართული დიალოგის წყევანაში მდგომარეობს, რესპონდენტისაგან ინფორმაციის მიღების მიზნით. საუბრის ფორმებია: *კატეხიზური* და *ევრისტიკული*. პედაგოგიკაში მისი დანიშნულების მიხედვით არჩევენ სამი სახის საუბარს: *ინფორმაციულს*, *აღმზრდელობითს* და *კვლევითს*. საუბარი, როგორც კვლევის მეთოდი, უდავოდ ხელოვნებას წარმოადგენს. მისი შედეგები დიდადაა დამოკიდებული მკვლევარის პიროვნულ თვისებებზე, მის დამოკიდებულებაზე რესპონდენტის მიმართ. საუბარი შეიძლება იყოს *ინდივიდუალური*, *ჯგუფური* და *კოლექტიური*.

● **საქმიანობა** – გარესამყაროსადმი აქტიური მიმართების ფორმა. მისი შინაარსი შეადგენს ამ სამყაროს ცვლილებასა და გარდაქმნას, კულტურის ათვისებისა და განვითარების საფუძველზე. ცნება *საქმიანობა* ძალზე ზოგადია. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში იგი ასეა განმარტებული: „საქმიანის თვისება; საქმის კეთება, შრომა, მუშაობა, მოღვაწეობა“. ცნება *მოღვაწეობის* შესახებ კი იგივე ლექსიკონი გვამცნობს: „საზოგადოების (ადამიანების...) სასარგებლოდ სისტემატური და ნაყოფიერი შრომა, მუშაობა, მოქმედება რომელიმე დარგში, ცოდნის ან მოქმედების რომელიმე სფეროში“. *მოღვაწეობა* არის *საქმიანობის* კერძო შემთხვევა. *მოღვაწე* ის არის, „ვინც თავი გამოიჩინა ცოდნის ან მოქმედების რომელიმე სფეროში საზოგადოებისათვის (ადამიანებისათვის...) სასარგებლო სისტემატური და ნაყოფიერი შრომით“. *ღვაწლი* საზოგადო, საქვეყნო საქმისათვის გაწეული შრომაა, ამაგი.

● **სადამოს სწავლება** – სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის ფორმა იმ პირთათვის, ვინც სწავლასა და პროფესიონალურ საქმიანობას ერთმანეთს უზამებს. ეს არის უწყვეტი განათლების სისტემის შემადგენელი ნაწილი. მუდმივი შემადგენლობის სასწავლო ჯგუფებთან მასწავლებლის მიერ რეგულარულ მეცადინეობათა ჩატარება გათვალისწინებულია მოსწავლეთათვის ხელსაყრელ არასამუშაო დროს, ხშირად სადამოს საათებში (ტერმინიც აქედანაა).

● **საშინაო სასწავლო მუშაობა** – სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა, მოსწავლეთა მიერ დავალებების დამოუკიდებელი შესრულება კლასს მიღმა, მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობის გარეშე, მაგრამ მისი შუალობითი გავლენით. *საშინაო სასწავლო მუშაობის სახეები: შემეცნებითი საქმიანობის ხასიათის მიხედვით* – რეპროდუქციული და შემოქმედებითი; *სასწავლო მოქმედებათა მიხედვით* – სავარჯიშოთა შესრულება და ამოცანების ამოხსნა, სახელმძღვანელოზე მუშაობა, ცდები და დაკვირვებები, დამატებითი ლიტერატურის კითხვა, მოხსენებებისა და უწყებების მომზადება.

● **საშუალო განათლება** – ზოგადი ან პროფესიული განათლების დონე, რომელიც მიიღება შესაბამისი სასწავლო პროგრამების ათვისების შედეგად. ზოგად განათლებაში არჩევენ *არასრულ საშუალოს* (სწავლების 7-9 წელი ზოგადსაგანმანათლებლო პროგრამით; იძლევა დაწყებითი ან საშუალო პროფესიული განათლების მიღების საშუალებას) და *სრული საშუალო* (სწავლების 10-13 წელი; იძლევა უნივერსიტეტებისა და სხვა უმაღლესი სასწავლებლების ძირითადი პროგრამების ათვისების საშუალებას). ქვეყნების უმრავ-

ლესობაში არასრული ზოგადი საშუალო განათლება აღიარებულია სავალდებულოდ.

● **საწარმოო პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც იკვლევს მომუშავეთა სწავლების კანონზომიერებებს, შრომის ახალი იარაღებისა და საშუალებების პირობებში მათთვის ახალი ორიენტაციის მიცემის, მათი კვალიფიკაციის ამაღლების, მათ მიერ ახალი პროფესიის დაუფლებისა და კვალიფიკაციის შეცვლის მეთოდებს, საშუალებებსა და ხერხებს.

● **საწარმოო პრაქტიკა** – პროფესიული სტუდენტის მიერ განხორციელებული საქმიანობა, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით ანაზღაურდება დამსაქმებლის მიერ და რომლის მიზანია პროფესიული სტუდენტის პროფესიული უნარ-ჩვევების განვითარება;

● **საწარმოო სწავლება** – პროფესიული განათლების შინაარსის აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი, პროფესიაში ან სპეციალობაში გარკვეული სახის საქმიანობისათვის მოსწავლეთა პრაქტიკული პროფესიული მომზადება, პროფესიული განათლების სახელმწიფო სტანდარტის მოთხოვნათა შესაბამისად.

● **სახელმძღვანელო** – წიგნი, რომელშიც მეცნიერებისა და კულტურის მიღწევების თანამედროვე დონეზე სისტემური სახითაა გადმოცემული ცოდნის საფუძვლები განსაზღვრულ დარგში; სასწავლო ლიტერატურის ძირითადი და წამყვანი სახე. განათლების ყოველი საფეხურისა და სასწავლო დაწესებულების ყოველი სახისათვის (ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა, პროფესიულ-ტექნიკური, საშუალოსპეციალური და უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები და

სხვ.), ასევე, თვითგანათლებისათვის იქმნება *სახელმძღვანელოები*, რომლებიც პასუხობენ განსაზღვრული ასაკობრივი და სოციალური ჯგუფების სწავლებისა და აღზრდის მიზნებსა და ამოცანებს.

● **სახელობითი სტიპენდია** – სახელმწიფო, იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ განსაზღვრული სტიპენდია იმ მოსწავლეებისა და სტუდენტებისათვის, რომლებმაც განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი სწავლასა და კულტურულ-საზოგადოებრივ საქმიანობაში.

● **სახელობო განათლება** – პროფესიული განათლების სახე, რომლის მიღებაც შეიძლება ზოგადი განათლების საბაზო საფეხურის დასრულების შემდეგ და რომლის მიზანია სერტიფიცირებული სპეციალისტის მომზადება.

● **სახელობო განათლების ინსტრუქტორი** – პირი, რომელსაც აქვს შესაბამის პროფესიულ სფეროში მუშაობის არანაკლებ სამი წლის გამოცდილება და რომელიც პრაქტიკული უნარ-ჩვევების განვითარების მიზნით ახორციელებს სწავლებას.

● **სახელობო განათლების მასწავლებელი** – პირი, რომელმაც მიიღო შესაბამის სფეროში უმაღლესი განათლება, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაიარა აკრედიტებული პედაგოგიური საგანმანათლებლო კურსი და ახორციელებს სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამის სწავლებას.

● **სახელობო განათლების მასწავლებლის (ინსტრუქტორის) სერტიფიცირება** – საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის მიერ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენი-

ლი წესით სახელობო განათლების მასწავლებლისათვის (ინსტრუქტორისათვის) პედაგოგიური საქმიანობის განხორციელების უფლების მინიჭება ან (და) განახლება.

● **სახელწოდებათა სკალა** – ნ. ნომინალური სკალა.

● **საჯარო ლექცია** – ნ. ლექცია.

● **სელექცია** (< ლათ. *selectio* ამორჩევა) – ყველაზე ზოგადად: გადარჩევა. ეს არის მუდმივად ზრდადი კულტურული მემკვიდრეობის მთელი მრავალფეროვნებიდან გადარჩევა იმ აუცილებელი ფუნდამენტალური ცოდნისა, რომელიც შეიძლება საფუძვლად დაედოს ცივილიზაციის შემდგომ განვითარებას. რაც უფრო დიდხანს და შორს ვითარდება კაცობრიობა, მით უფრო მეტად იზრდება ამ ცოდნის მოცულობა და რთულდება მისი შინაარსი, და მით უფრო რთულია აუცილებელი სელექციის ჩატარება, რომ ჩაეტეოს იგი დროის იმ მცირე მონაკვეთში, რომელიც გამოყოფილია ახალი თაობების სწავლებისათვის. ამ სელექციის განხორციელება, როგორც წესი, ევალება ადმინისტრაციულ-ორგანიზაციულ საგანმანათლებლო სტრუქტურებს, სამინისტროებისა და უწყებების ჩინოვნიკებს, რომლებიც საამისოდ სპეციალურად არიან რწმუნებულნი. სწორედ ისინი წყვეტენ, რა უნდა ასწავლონ მოსწავლეებსა და სტუდენტებს. ამით განსაზღვრავენ, ცოდნის რომელი პლასტები ექვემდებარება დავიწყებას და რომელი – შენახვას.

● **სემანტიკა** (< ძვ. ბერძ. *σημαντικός* აღმნიშვნელი) – 1. მნიშვნელობა (სიტყვისა, გამოთქმისა, გრამატიკული ფორმისა). 2. ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ენობრივ ერთეულთა მნიშვნელობებს, ნიშნების მიმართებას მათდამი. შესწავლის ინსტრუმენტად ლეზულობენ *სემანტი-*

კურ ანალიზს. მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს და მეოცე საუკუნის დასაწყისში *სემანტიკას* ხშირად უწოდებდნენ *სემასიოლოგიას*. მეცნიერები, რომლებიც სემანტიკას იკვლევენ, დღემდე იწოდებიან სემასიოლოგებად.

● **სემანტიზაცია** – ენობრივი ერთეულის აზრის, მნიშვნელობის გამოვლენა.

● **სემასიოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *σημασία* ნიშანი, ჩვენება) – ნ. *სემანტიკა*.

● **სემინარი** (< ლათ. *seminarium* საწერგე) – სასწავლო-პრაქტიკული მეცადინეობის ისეთი ფორმა, რომლის დროსაც მოსწავლეები (სტუდენტები, სტაჟიორები) განიხილვენ მოხსენებებს, რეფერატებსა და სხვა მისთანებს, რომლებიც შესრულებულია მათ მიერ სასწავლო ან სამეცნიერო საქმიანობის შედეგების მიხედვით, მასწავლებლის ხელმძღვანელობით. მასწავლებელი ასეთ შემთხვევაში არის სემინარის თემის განხილვის კოორდინატორი. სემინარისათვის მომზადება აუცილებელია ყველა მონაწილისთვის. სემინარული განხილვის მიზნები ორიენტირებულია პროფესიული პოლემიკის ჩვევების ფორმირებასა და განსახილველი მასალის განმტკიცებაზე. სემინარები უმაღლეს სასწავლებლებში მეცნიერულ-პედაგოგიური კადრების მომზადების ფრიად ეფექტური ფორმაა.

● **სემიოლოგია** იგივეა, რაც *სემიოტიკა*.

● **სემიოტიკა** (< ბერძ. *σημειωτική* < ძვ. ბერძ. *σημείον* ნიშანი) – მეცნიერება, რომელიც იკვლევს ნიშნებისა და ნიშანთა სისტემების თვისებებს. ეს არის მეცნიერება ურთიერთობის პროცესში გამოყენებული კომუნიკაციური სისტემებისა და ნიშნების შესახებ. სემიოტიკაში გამოიყოფა ნიშნისა

და ნიშნიერი სისტემის შესწავლის სამი ძირითადი ასპექტი:
1). *სინტაქტიკა*, 2). *სემანტიკა*, 3). *პრაგმატიკა*.

● **სენზიტიურობა** იგივეა, რაც *სენსიტიურობა*, *სენზიციურობა*.

● **სენზიციური** (< *ლათ. sensus* გრძნობა, შეგრძნება) აქ-
ცენტუაცია – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომელიც დაკავშირე-
ბულია ისეთ თვისებებთან, როგორიცაა: ამაღლებული შთა-
მბეჭდაობა, საკუთარი არასრულყოფილებისა და შიშინაო-
ბის გამახვილებული გრძნობა, ყოყმანი, გაუბდაობა.

● **სენზიციურობა** (< *ლათ. sensus* გრძნობა, შეგრძნება)
– ადამიანის ქარაქტეროლოგიური თავისებურება, რომე-
ლიც მუდგანდება მაღალ მგრძნობიარობაში იმ მოვლენის
მიმართ, რომელიც მის თავს ხდება. ასეთ მგრძნობელობას,
ჩვეულებრივ თან ახლავს გაძლიერებული მღელვარება, ახა-
ლი სიტუაციების, ხალხისა თუ სხვა რამეთა შიში. სენზიცი-
ურ ადამიანებს ახასიათებთ სიმფრთხაღე, სიმორცხვე, წარ-
სულ თუ მომავალ შთაბეჭდილებათა ხანგრძლიობა და სხვ.
ეს არის ადამიანის უნარი, შეიგრძნოს, განასხვაოს და რეა-
გირება მოახდინოს გარე გამღიზიანებლებზე. რაოდენობრი-
ვად არჩევენ ამაღლებულ და დადაბლებულ სენსიტიურო-
ბას (მგრძნობელობას); შდრ. *სენსიტიური ტიპი (ფსიქ.)*.

● **სენსორული მეტყველებითი ზონა** – ნ. *ვერნიკეს*
სფერო.

● **სენსორულ-მოტორიკული ჩვევები** – ეს ის ჩვევებია,
რომლებიც უზრუნველყოფს კონტროლის სხვადასხვა პრო-
ცესების კოორდინაციას. მოძრაობები, რომლებიც იმთავით-
ვე მოითხოვენ თავის ტვინის ქერქის ძლიერ დაძაბულობას,
დროის განმავლობაში ავტომატური ხდება. უმჯობესდება

კუნთთაშორისი კოორდინაცია, რომელიც კუნთების ცალკეული ჯგუფების ერთობლივ მუშაობას წარმოადგენს. იმავედროულად სრულიყოფა აგონისტებისა და ანტაგონისტების კუნთების წყვილთა მუშაობა, მოძრაობის შედეგად უფრო ჰარმონიული, ეფექტური და ეკონომიური ხდება.

● **სენსუალიზმი** (< *ფრანგ. sensualisme* < *ლათ. sensus* აღქმა, გრძნობა, შეგრძნება) – შემეცნებით-თეორიული მიმართულება, რომლის თანახმად შეგრძნებები და აღქმები უტყუარი შემეცნების ძირითადი და მთავარი ფორმაა, შემეცნების ერთადერთი წყარო. უპირისპირდება *რაციონალიზმს*. სენსუალიზმის ძირითადი პრინციპია: „გონებაში არაფერი არ არის ისეთი, რაც არ ყოფილა გრძნობებში“. გამოჩენილი სენსუალისტები იყვნენ: *პროტაგორა, ეპიკურე, ჯონ ლოკი, ეტიენ ბონო დე კონდილიაკი*.

● **სენსუალური** (< *ლათ. sensualis* გრძნობადი) – გრძნობებზე, შეგრძნებებზე დამყარებული.

● **სერვერი** (< *ინგლ. server* მომსახურე) – 1. კლიენტებისაგან მიღებული მოთხოვნების პროგრამული უზრუნველყოფა; 2. კომპიუტერი (ან სპეციალური კომპიუტერული მოწყობილობა), რომელიც გამოყოფილია და/ან სპეციალიზირებულია განსაზღვრული სერვისული ფუნქციების შესრულებისათვის.

● **სერვისი** (< *ლათ. servio* მონად; ტყვედ ყოფნა) – მომსახურება. *ვებ-სერვისი* – სპეციალური პროგრამების მეშვეობით ინტერნეტში წარმოდგენილი მომსახურება. ტერმინს გააჩნია სხვა მნიშვნელობებიც.

● **სერტიფიკატი** (< *ფრანგ. certificat* < *ლათ. certificat* ვადასტურებ) – მოწმობა, წერილობითი ცნობა, რომელიც

გაცემულია კანონმდებლობით განსაზღვრული სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოს მიერ და ადასტურებს მისი მფლობელის გარკვეულ უფლებებს. *შესაბამისობის სერტიფიკატი* – დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს ობიექტის შესაბამისობას ტექნიკური რეგლამენტების, სტანდარტების დებულებების, წესების კრებულის ან ხელშეკრულების პირობების მოთხოვნებთან.

● **სერტიფიკაცია** – შესაბამისობის დამოწმების პროცედურა, რომლის მეშვეობითაც დამამზადებლისა და მომხმარებლისაგან დამოუკიდებელი ორგანიზაცია წერილობითი ფორმით ადასტურებს, რომ პროდუქცია შეესაბამება დადგენილ მოთხოვნებს.

● **სერტიფიცირებული სპეციალისტი** – პირი, რომელმაც აითვისა სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამა, მიენიჭა შესაბამისი დოკუმენტით დადასტურებული კვალიფიკაცია და მიღებული ცოდნის საფუძველზე შეუძლია განახორციელოს პროფესიული მოქმედებები.

● **სექსუალური განათლება** – განათლება, რომლის მსვლელობაშიც აუცილებელია სექსუალური კომპეტენტურობის გარკვეული დონის ფორმირება და მრავალი სექსუალური ცნებისა და მოვლენის შესახებ წარმოდგენების მიცემა.

● **CD-ROM** (< *ინგლ. Compact Disc Read-Only Memory*, იკითხება: „სიდი-რომ“) კომპაქტ-დისკების სახესხვაობა მასზე ჩაწერილი მონაცემებით, რომლებიც მისაწვდომია მხოლოდ კითხვისათვის (*read-only memory* – სამახსოვრო „მხოლოდ კითხვისათვის“).

● **სიავეკაცე** – იგივეა, რაც *ავკაცობა*. სინონიმებია: სიავე, სიბოროტე, ბოროტება, ბოროტეულობა, უკეთურობა.

● **სიგნიფიკაცია** (< *ლათ. significatio* სიგნალიზაცია, გარეგანი გამოსახვა) – 1. სიმბოლურ საშუალებათა მეშვეობით მნიშვნელობების (ცნებათა) ფიქსაციის პროცესი; აღნიშვნა გარესამყაროული ან წარმოსახვითი ობიექტებისათვის ნიშნების (მაგალითად, სიტყვების, მათემატიკური სიმბოლოების და სხვათა) მინიჭების გზით; 2. ურთიერთობის ნიშნების შექმნა და გამოყენება ადამიანთა მიერ, ამ ნიშანთათვის გარკვეული მნიშვნელობებისა და აზრების მინიჭება, მიკუთვნება.

● **სივრცითი უნარები** – სივრცეში საგნების მხედველობითი როტაცია (მანიპულაცია). ეს არის პერცეფციული და კოგნიციური ნიჭი, რომელიც იძლევა სივრცული მიმართებების გამორკვევის, მხედველობით-სივრცითი ამოცანების ამოხსნისა და სივრცეში ორიენტირების საშუალებას. ხშირად განასხვავებენ მხედველობითსა და არამხედველობით სივრცით ნიჭსა და უნარს.

● **სიკეთე** – კეთილის თვისება, საქციელი; სხვისთვის კარგის ქმნა; კეთილად ყოფნა.

● **სილოგიზმი** (< *ბერძ. συλλογισμός*) – დედუქციური დასკვნა, რომელშიც ორი მოცემული მსჯელობიდან (წანამდღვრიდან) გამოდის მესამე (დანასკვი).

● **სიმბიოზი** (< *ბერძ. συμ-βίωσις* თანაცხოვრება < *συν-* ერთობლივ + *βίος* სიცოცხლე) – ურთიერთმიმართების ფორმა, რომლის დროსაც ორივე პარტნიორი ან მხოლოდ ერთი სარგებელს (სარგებლობას) მიიღებს მეორისგან.

● **სიმპათია** (< *ბერძ. συμπάθεια* შინაგანი კეთილგანწყობილება, სწრაფვა) – მტკიცე ემოციონალური წინასწარი კეთილგანწყობის გრძნობა ვინმეს ან რაიმეს მიმართ; თანა-

გრძნობა, შინაგანი სწრაფვა ვინმესადმი. *სიმპათია*, როგორც წესი, აღმოცენდება საერთო შეხედულებების, ინტერესებისა და ფასეულობების საფუძველზე, ასევე, – სხვა ადამიანის გარეგნობაზე, ქცევასა და ხასიათის ნიშნებზე არჩევითი დადებითი რეაქციის შედეგად. ერთი ადამიანის *სიმპათია* მეორისადმი ვლინდება როგორც ინსტინქტური მიდრეკილება, მათ შორის შინაგანი ნათესაობის გრძნობა. გამოიხატება ადამიანის მიმართ ამაღლებულ ინტერესში, კეთილმოსურნეობაში, ყურადღებასა და მისთვის დახმარების გაწევის სურვილში. საპირისპიროა *ანტიპათია*.

● **სიმულტანური** (< *ლათ. similis* მსგავსი; *ლათ. simul* ერთსა და იმავე დროს) – ერთდროულად, ერთსა და იმავე დროს მიმდინარე; სინქრონული; სინონიმებია: *ერთდროული*, *სინქრონული*; ანტონიმებია: *სუკცესიური*, *თანამიმდევრული*, *სხვადასხვადროული*. ფსიქოლოგიაში ტერმინი *სიმულტანური* აღნიშნავს რომელიმე ფსიქიკური პროცესების მიმდინარეობის პრაქტიკულ ერთდროულობას მათი შეკუმშულობისა და ავტომატიზირებულობის გამო. მაგალითად, სიმულტანურია მთარგმნელი-სინქრონისტის მიერ ზეპირი მეტყველების აზრობრივი აღქმა მშობლიურ და უცხოურ ენაზე. თუ ადამიანი არასაკმარისად ფლობს უცხოურ ენას, მაშინ უცხოური მეტყველების აზრობრივი აღქმისა და თარგმნის პროცესი ხდება გაშლილი (*სუკცესიური*).

● **სინამდვილის ფაქტები** – ხდომილობანი, მოვლენები, პროცესები და სხვა მისთანები, რომლებიც მიმდინარეობდნენ ან მიმდინარეობენ სინამდვილეში. მეორეს მხრივ – ეს არის: შესასწავლი ობიექტების სხვადასხვა მხარეები, თვ-

ისებები, მიმართებები, კავშირები, ურთიერთკავშირები და სხვ.

● **სინერგეტიკა** (< *ბერძ. συν-* წინსართი საერთოობის მნიშვნელობით + *ἔργον* საქმიანობა) – მეცნიერება, რომელიც იკვლევს რთული სისტემების გადასვლას მოუწყვრეგებელი მდგომარეობიდან მოწყვრეგებულში და ამ სისტემის ელემენტებს შორის ავლენს ისეთ კავშირებს, რომელთა დროს ამ სისტემის ფარგლებში მათი ჯამური ქმედება თავისი ეფექტით ჭარბობს ცალკეული ელემენტების ქმედებათა ეფექტების ჯამს. როგორც მეცნიერება, აღმოცენდა მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში. პედაგოგიკისათვის თამაშობს ერთ-ერთი მეთოდოლოგიური პრინციპის როლს, რადგანაც საგანმანათლებლო პროცესში, მიზანმიმართულ ურთიერთქმედებათა ჩარჩოებში, შეიმჩნევა სწორედ ის ეფექტები, რომლებსაც სწავლობს *სინერგეტიკა*.

● **სინერგია** (< *ბერძ. συνεργία*: *συν* ერთად; *εργία* მოქმედი, მოქმედება: *ბერძ. თანამონაწილეობა, თანამოქმედება, დახმარება*) – ორი ან მეტი ფაქტორის ურთიერთქმედების ერთმთლიანი ეფექტი, როცა ეს ფაქტორები ხასიათდებათ იმით, რომ ზემოხსენებული ერთმთლიანი ეფექტი არსებითად ჭარბობს ცალკეული კომპონენტების ქმედებათა ეფექტების ჩვეულებრივ ჯამს. ერთდროულად მოქმედი რამდენიმე ფაქტორის ურთიერთმალვის ანალოგიური მნიშვნელობით იგი ასახვას პოულობს ფსიქოლოგიასა და ფილოსოფიაში. მართლმადიდებლობაში *სინერგია* ნიშნავს ადამიანისა და ღმერთის ერთობლივ ძალისხმევას ხსნისა და გმირობის საქმეში.

● **სინექტიკა** (< *ინგლ. synectics* სხვადასხვაგვარი ელემენტების შეთავსება) – კვლევის მეთოდოლოგია, რომელიც ემყარება კოლექტიური ინტელექტუალური საქმიანობის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მოტივაციას. 1961 წელს შემოღებულია გორდონის მიერ. წარმოადგენს გონებრივი იერიშის მეთოდის შემდგომ განვითარებასა და სრულყოფას. *სინექტიკური იერიშის* დროს. გონებრივი იერიშისაგან განსხვავებით, დასაშვებია კრიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს გამოთქმული იდეების განვითარებასა და სახეცვლილებებს. ეს იერიში მიჰყავს მუდმივ ჯგუფს. მისი წევრები თანდათანობით ეჩვევიან ერთად მუშაობას, ძლევენ კრიტიკის შიშის გრძნობას, არ წყნით ერთმანეთის, როცა ვინმე უარყოფს მათ წინადადებას. სინექტიკაში გამოიყენება ოთხი სახის ანალოგია): 1) პირადი ანალოგია (ემპათია), 2) პირდაპირი ანალოგია, 3) სიმბოლური ანალოგია, 4) ფანტასტიკური ანალოგია.

● **სინთეზი** (< *ძვ. ბერძ. σύνθεσις* შეერთება, შეკრება, დაკავშირება) – ადრე დანაწევრებული მთელის (საგნის, ცნების, თვისების, პროცესის ან საგანთა შორის მიმართების) ნაწილების კვლავ ერთმთლიანობაში აზრითი ან რეალური შეერთების პროცესი. ანალიზთან ერთიანობაში სინთეზი საშუალებას გვაძლევს, მივიღოთ წარმოდგენები შესასწავლი საგნის მდგენელებს შორის კავშირების შესახებ. სინთეზი კვლევის მეთოდოლოგიაა.

● **სინტაქტიკა** (< *ბერძ. συντακτικός* წესრიგში მომყვანი) – ენათმეცნიერებისა და სემიოტიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ე. წ. სინტაქსურ, ე. ი. ნიშანთა სისტემების წმინდა სტრუქტურულ თვისებებს. აქ განიხილება ნიშანთა ურთიერთშეხამების წესები, მიმართებები მათ შორის, სიტ-

ყვათა ურთიერთკავშირი მხოლოდ მათი ნიშნიერების დონეზე, ნიშანთა სისტემების შინაგანი თვისებები არაფარდობითად ინტერპრეტაციისადმი.

● **სინქრონული** (< ბერძ. *ζυμποιος* ერთდროული) – რაც ზუსტად ემთხვევა დროში რაიმეს.

● **სისტემა** (< ბერძ. *συστημα* ნაწილებისგან შედგენილი მთელი; შეერთება) – ერთმანეთთან განსაზღვრულ მიმართებებში და კავშირებში მყოფი ელემენტების სიმრავლე, რომელიც ქმნის გარკვეულ ერთმთლიანობას, ერთობას. *სისტემური მიდგომა* ობიექტის აგებულებას (*სტრუქტურას*), ყოფაქცევას (*ფუნქციას*) და განვითარებას (*გენეზისს*) განიხილავს არა იზოლირებულად, არამედ ციკლურ ურთიერთკავშირებში. ნ. *მაკროსისტემა*, *მიკროსისტემა*, *მეზოსისტემა*, *ეკზოსისტემა*.

● **სიტუაციური ანალიზი** – სწავლების მეთოდი, რომელიც უფრო ხშირად გამოიყენება *ბიზნეს-განათლებაში*. მნიშვნელოვნად ამაღლებს მასალის შეთვისების ხარისხს. გამოიყენება, აგრეთვე, როგორც *საქმიანი თამაშისა* და *გონებრივი შტურმის* ელემენტი. *სიტუაციური ანალიზის* ძირითადი მიზანია, ასწავლოს მოსწავლეებს თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენება და სწორი სტრატეგიული და ოპერატიული გადაწყვეტილებების მიღება. ამისათვის აუცილებელია ჩამოყალიბებული სიტუაციის გაგება, ფაქტორების მაქსიმალურად შესაძლო სპექტრისა და უტყუარი ინფორმაციის გათვალისწინება. *სიტუაციური ანალიზის* ამოცანა მდგომარეობს *კონკრეტული სიტუაციის* კომპლექსურ გამოკვლევაში და მიღებულ გადაწყვეტილებათა ეფექტურობის შეფასებაში. *სიტუაციური ანალიზი* თავის თავში მო-

იცავს სიტუაციის აღწერას, აუცილებელ გადაწყვეტილებათა შერჩევის განმსაზღვრელი ფაქტორების გამოვლენასა და დაჯგუფებას, ამ გადაწყვეტილებათა არგუმენტირებულობისა და ეფექტურობის შეფასებას მიმდინარე და მომავალი შედეგების თვალსაზრისით.

● **სიტყვიერ-ლოგიკური აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც ხასიათდება ცნებებისა და ლოგიკური კონსტრუქციების გამოყენებით და ფუნქციონირებს ენობრივ, ნიშნიერ საშუალებათა ბაზაზე. ენის კოდებზე დაყრდნობით ადამიანს შეუძლია გამოვიდეს მოცემული სიტუაციის ფარგლებს გარეთ, თვალი მიადევნოს იმ მიმართებებსა და კავშირებს, რომელთა უშუალო დაკვირვება შეუძლებელია, ამოხსნას თეორიული ამოცანები და გააკეთოს განზოგადებები. ეს აზროვნება მიმდინარეობს ცნებებზე, მსჯელობებზე დაყრდნობით და არ იყენებს ემპირიულ მონაცემებს.

● **სიტყვიერ-ლოგიკური მეხსიერება** – იგივეა, რაც *სემანტიკური* მეხსიერება. ეს არის მეხსიერების სახე, რომელიც ვლინდება აზრებისა და სიტყვების დამახსოვრებაში. ასეთ მეხსიერებაში აზროვნების მონაწილეობის ხარისხის მიხედვით ზოგჯერ პირობითად გამოყოფენ *მექანიკურსა* და *ლოგიკურ* მეხსიერებას. *მექანიკურ მეხსიერებაზე* საუბარია მაშინ, როცა დამახსოვრება და ინფორმაციის შენახვა ხორციელდება უპირატესად მისი შინაარსის მრავალჯერადი გამეორებით ღრმა გაცნობიერების გარეშე. ასაკის მატებასთან ერთად მექანიკურ მეხსიერებას აქვს გაუარესების ტენდენცია. *ლოგიკური მეხსიერება* ემყარება დასამახსოვრებელ ობიექტებს, საგნებსა და მოვლენებს შორის აზრობრივი კავშირების გამოყენებას. ასეთი მეხსიერებით მუდ-

მივად სარგებლობენ, მაგალითად, მასწავლებლები: ახალი სალექციო მასალის თხრობისას ისინი პერიოდულად ახსენებენ სტუდენტებს მოცემულ თემასთან დაკავშირებულ ადრე მიღებულ (შესწავლილ) ცნებებს. დასამახსოვრებელი ინფორმაციის გაცნობიერების ხარისხის მიხედვით არჩევენ *იმპლიციტურ* და *ექსპლიციტურ* მეხსიერებას. *იმპლიციტური მეხსიერება* გულისხმობს იმ მასალის დამახსოვრებას, რომელიც ადამიანს გაცნობიერებული არა აქვს. დამახსოვრების პროცესი მიმდინარეობს არაცხადად, ფარულად, ცნობიერებისგან დამოუკიდებლად, უშუალო დაკვირვებისათვის მიუწვდომლად. ასეთი მეხსიერების გამოვლენისათვის საჭიროა მისი ამუშავება. მაგალითად, როცა მოცემული მომენტისათვის ამოსახსნელია რომელიმე მნიშვნელოვანი ამოცანა. მისი ამოხსნისას ადამიანი ზოგჯერ ვერ აცნობიერებს იმ ცოდნას, რომელსაც იყენებს, რომელსაც იგი ფლობს. ასე ხდება სოციალიზაციის დროსაც. ადამიანი აღიქვამს თავისი საზოგადოების ნორმებსა და ფასეულობებს იმ თეორიული პრინციპების გაუცნობიერებლად, რომლითაც ხელმძღვანელობს თავის ქცევაში. ეს თითქოსდა თავისთავად ხდება.

● **სიმულვლი** – გრძნობა იმის მიმართ, ვინც (რაც) სძულთ; მტრულობის, არაკეთილგანწყობილების გრძნობა – მძულვარება. საპირისპიროა *სიყვარული*. სინონიმებია: სიმძულვარე, მძულვარება, ძულვა, ღვარძლი, შეძაგება, ზიზღი, შეზიზღება.

● **სკალა** (< ლათ. *scala* კიბე) – ზომის საშუალებათა მაჩვენებელი მოწყობილობის ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს დანაყოფთა დალაგებულ (მოწესრიგებულ) მწკრივს,

მასთან დაკავშირებული ნუმერაციით. სკალები (შკალები) შეიძლება განწყობილი იყოს წრეზე, რკალზე ან სწორ ხაზზე. *შეფასებითი სკალები* – ეს არის თვითშეფასება და რეიტინგი. თვითშეფასება გულისხმობს ინდივიდის მიერ საკუთარი მიღწევების, პიროვნული თვისებების, მოქმედებების, ქცევებისა და სხვა მისთანათა შეფასებას გარკვეული პარამეტრებით. ამასთან, შეფასებათა სკალა დგინდება ქულებში, პროცენტებში ან სხვა რაოდენობრივ მახასიათებლებში, რომლებიც შემდეგ ექვემდებარება სტატისტიკურ ანალიზსა და ხარისხობრივ ინტერპრეტაციას. მეთოდის სუსტი მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ ინდივიდის მიერ საკუთარი მახასიათებლების შეფასებაში სუბიექტურობა ქარბობს.

● **სკალირება** (< *ინგლ. scaling* < *ლათ. scala* კიბე) – გამოსაკვლევი მახასიათებლებისათვის ქულების ან სხვა ციფრული მაჩვენებლების მინიჭება. ეს არის პედაგოგიკური მოვლენების გარკვეული მხარეების შეფასებაში მოცემული ციფრული მონაცემების შეყვანა. გამოსაცდელები, კითხვებზე პასუხების გაცემისას, გარკვეული შეფასებითი პასუხებიდან არჩევენ ერთს.

● **სკაფოლდინგი** (< *ინგლ. scaffolding* სამშენებლო ტყეები, ხარაჩოს დადგმა) – დამხმარე საშუალებათა სისტემა, რომელიც მოსწავლეს საშუალებას აძლევს, შეასრულოს დავალებები, რომლებიც მისი უახლოესი განვითარების ზონის ფარგლებში ჯდება.

● **სკეპტიციზმი** (< *ძვ. ბერძ. σκεπτις* განხილვა) – 1. ფილოსოფიური მიმართულება (პოზიცია), რომელიც ეჭვს აზროვნების პრინციპად ღებულობს, განსაკუთრებით – ეჭვს

ჭეშმარიტების სანდოობაში. სხვა სიტყვებით, იგი ეჭვქვეშ აყენებს ჭეშმარიტების რომელიმე სანდო კრიტერიუმის არსებობას. *ზომიერი სკეპტიციზმი* ისაზღვრება ფაქტების შემეცნებით, თავს იკავებს ჰიპოთეზებსა და თეორიებთან მიმართებაში. *ორგანიზებული სკეპტიციზმი* მეცნიერული კვლევის შედეგებს, თეორიებს, დებულებებს კრიტიკული გადასინჯვით და არა „რწმენით“. 2. კრიტიკული, უნდობლური დამოკიდებულება, დაეჭვება რისამე სისწორეში ან შესაძლებლობაში.

● **სკოლა** (< ძვ. ბერძ. *σχολή, σχολή* დასვენება, სასწავლო მეცადინეობა, სკოლა) – სასწავლო დაწესებულება ზოგადი განათლების მისაღებად. ფართო გაგებით სიტყვა შეიძლება გამოყენებულ იქნას ნებისმიერი საგანმანათლებლო დაწესებულების დასახელებისათვის. მაგალითად: მუსიკალური სკოლა, სპორტული სკოლა და სხვ. *ყველაზე ზოგადი განსაზღვრით* ეს არის: სოციალური ინსტიტუტი, საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი სისტემა, რომელიც მოწოდებულია საზოგადოების, პიროვნებისა და სახელმწიფოს საგანმანათლებლო მოთხოვნების დაკმაყოფილებისთვის.

● **სკოლამდელი პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომლის *ობიექტია* სკოლამდელი ასაკის ბავშვების აღზრდისა და განათლების პროცესი, ხოლო *საგანი* – ამ პროცესის კანონზომიერებები, მისი განხორციელების ფორმები, მეთოდები და საშუალებები.

● **სკოლისგარეშე მუშაობა** – ბავშვების, მოზარდებისა და მოსწავლე ახალგაზრდობის განათლებისა და აღზრდის სისტემის შემადგენელი ნაწილი. ტარდება თავისუფალ დროს პიროვნების ინტერესებისა და უნარების განვითარე-

ბის მიზნით, შემეცნებაში, ურთიერთობაში, პრაქტიკულ საქმიანობაში, ძალების აღდგენასა და ჯანმრთელობის განმტკიცებაში მის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის. სკოლისგარეშე მუშაობა ხელს უწყობს თავისუფალი დროის სოციალური, რეკრეაციული და მოცლილობითი ფუნქციების რეალიზაციას, საშუალებას აძლევს ბავშვებს, გამოიყენონ იგი მაქსიმალური სარგებლობის მიღებით. სკოლისგარეშე მუშაობა მჭიდროდაა დაკავშირებული სკოლის სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესთან, აღმზრდელობით მუშაობასთან საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით და ხორციელდება უპირატესად სკოლისგარეშე დაწესებულებათა მიერ.

● **სკოლის კულტურა** – მიმართებათა სისტემა, რომელიც სხვადასხვა პირობებსა და მდგომარეობებში გამოიყენება პედაგოგიური კოლექტივისა და მისი ცალკეული წევრების ქცევის რეგულირებისათვის; ეს არის კოლექტიური გონებგანწყობა, მენტალობა, რაც საერთოა მოცემული სკოლის პედაგოგიური კოლექტივისათვის. *სკოლის კულტურა* სრულად განსაზღვრავს პრობლემების ამოხსნის სტანდარტულ გზებს, ხელს უწყობს ახალ სიტუაციებში სიძნელეთა რაოდენობის შემცირებას.

● **სკოლის პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესს ზოგადი განათლების დაწესებულებებში (*ობიექტი*); ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მოსწავლეთა სწავლებისა და აღზრდის კანონზომიერებებს, შინაარსს, ფორმებს, მეთოდებსა და საშუალებებს (*საგანი*). სკოლის პედაგოგიკა მოიცავს დიდაქტიკას, აღზრდის თეორიასა და მართვის თეორიას, ბავშვებისა და მოზარდების ჰიგიენას (სასკოლო ჰიგიენას) იმ

ნაწილში, სადაც ერთმანეთს ემთვევა მათი გამოკვლევის ობიექტი და საგანი, ასევე, ურთიერთმოქმედებენ ასაკობრივ პედაგოგიკასთან, პედაგოგიკის ისტორიასთან, შედარებით პედაგოგიკასთან, დეფექტოლოგიასთან, სამკურნალო პედაგოგიკასთან და პედაგოგიკის სხვა დარგებთან.

● **სკრინინგი** (< *ინგლ. screening* მასიური გამოკვლევა) – განმავითარებელი შეფასების ქვეკატეგორია. *სკრინინგის* მიზანია მოსწავლის ძლიერი და სუსტი მხარეების დადგენა, რაც სწორი კლასიფიცირების, განაწილებისა და ინტერვენციების დასაგეგმად გამოიყენება. სკრინინგის შეფასებითი ინსტრუმენტები განმავითარებელი შეფასების ხელსაწყობის ქვესახეებია, თუმცა, მოსწავლის უნარებისა და შესაძლებლობების სიღრმისეული კვლევა მათი დანიშნულება არ არის. სკრინინგისას გამოყენებული ინსტრუმენტები სიღრმისეული წვდომით არ გამოირჩევა, ნაკლებად ზუსტია და დეტალურ ინფორმაციასაც არ გვაწვდის. ნ. *განმავითარებელი შეფასება*.

● **სკრუპულოზური** (< *ლათ. scrupulosus* ქვიანი) – 1. ზედმიწევნით ზუსტი; დაწვრილებითი. 2. წვრილმანური.

● **სმენითი მეხსიერება** – ხატოვანი მეხსიერების ერთ-ერთი სახესხვაობა, რომელიც დაკავშირებულია სმენითი სახეების (ხატების) აღბეჭდვასთან, შენახვასა და კვლავწარმოებასთან. *სმენითი მეხსიერება* შეიძლება გამოდიოდეს, აგრეთვე, როგორც ადამიანის მეხსიერების ინდივიდუალური თავისებურება. *სმენითი მეხსიერება* ხშირად მსმენელისათვის მისაწოდებელი ვერბალური ან ადვილად ვერბალიზირებადი ინფორმაციის შენახვისა და კვლავწარმოების აუცილებელი პირობაა. უცხოური ენის სწავლებისას *სმენითი*

მეხსიერება აუცილებელია ინტონაციისა და ორთოეპიის ათვისებისა და გამომეტყველებითი კითხვის ჩვევების დაუფლებისათვის. ეს მეხსიერება ვითარდება სანიმუშო მეტყველების მოსმენით, გამომეტყველებით კითხვაში ვარჯიშით, ბგერითი და ინტონაციური ანალიზით.

● **სოკრატული მეთოდი** – მეთოდი, რომელსაც *სოკრატული* ჰქვია ძველი ბერძენი ფილოსოფოსის პატივსაცემად და დაფუძნებულია ორ ინდივიდუუმს შორის *დიალოგის* ჩატარებაზე, როცა მათთვის ჭეშმარიტება და ცოდნა მზა სახით კი არ არის მოცემული, არამედ პრობლემას წარმოადგენს და ვარაუდობს ძიებას. ეს მეთოდი გულისხმობს *დისკუსიას*, რომელშიც მოსაუბრე, პასუხობს რა დასმულ კითხვებზე, გამოთქვამს აზრებს, მსჯელობს და ამით ამჟღავნებს თავის ცოდნას ან, პირიქით, – უცოდინარობას. *სოკრატული მეთოდი* ჰიპოთეზების *ელიმინირების* მეთოდია, სადაც ერთ-ერთი მხარის ინიციატივა ერთ შემთხვევაში მიმართული იყო იმისკენ, რომ გაეზომიერებინა თანამოსაუბრის თვითდაჯერებულობა ცოდნაში და დაემტკიცებინა მისთვის, რომ არაფერი არ იცის. მეორე შემთხვევაში მისი მიზანი იყო თანამოსაუბრის ორიენტირება *თვითშემეცნებაზე*, ასევე, – იმის გამოდვამბებასა და გააქტიურებაზე, რაც აქამდე მასში რჩებოდა ფარულად, არაცხადად და მთვლემარედ. პირველ შემთხვევას სოკრატემ უწოდა *ირონია*, ხოლო მეორეს – *მაიეკტიკა*. მეორე შემთხვევას იგი განიხილავდა როგორც საშუალებას, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება ხელი შეეწყოს თანამოსაუბრის თავში ჭეშმარიტების დაბადებას. სწავლებაში სოკრატული მეთოდის გამოყენებისას მასწავლებელი სვამს მხოლოდ პრობლემურ (და არა ინფორმაციულ) კითხვებს

(მაგალითად: რას ფიქრობთ ამაზე?, რა განმარტება გჭირდებათ ამისთვის? და სხვ.) და მოსწავლეებს არ აწვდის არანაირ ინფორმაციას. მასწავლებელი განიხილავს გამონაკლისებს და მათ საფუძველზე მარტივ იდეას ექვექვემ აყენებს. მოსწავლეები, მასწავლებლისგან ინფორმაციის მიუღებლად, მსჯელობენ, აზროვნებენ და დამოუკიდებლად მიდიან პრობლემის გადაწყვეტამდე. სოკრატული მეთოდის გამოყენება შესაძლებელია დისკუსიით, დებატებით, პრობლემური კითხვების დასმით და ა. შ.

● **სომატური** (< ბერძ. *σωμα* სხეული) – დაკავშირებული ორგანიზმთან, სხეულთან; სხეულბრივი.

● **სოციალიზაცია** (< ლათ. *socialis* საზოგადოებრივი) – სოციალურ სისტემაში პიროვნების ინტეგრაციის პროცესი, სოციალურ გარემოში შესვლა ამ გარემოს სოციალური ნორმების, წესებისა და ფასეულობების, ცოდნისა და უნარების თანდათანობითი დაუფლებით. ეს ყოველივე მისცემს საზოგადოებაში წარმატებული ფუნქციონირების საშუალებას. ეს არის იგივე *სოციალური ადაპტაცია*. ნ. ადაპტაცია. მეცნიერებაში *სოციალიზაციის ფაქტორების* კლასიფიკაციის შესახებ მრავალი მოსაზრება არსებობს. ფრიად გავრცელებულია *მუდრიკის* მიდგომა. მან სოციალიზაციის ფაქტორები ოთხ ჯგუფად დაყო: **პირველი – მეგაფაქტორები** (კოსმოსი, სამყარო, პლანეტა); **მეორე – მაკროფაქტორები** (ქვეყანა, ეთნოსი, საზოგადოება, სახელმწიფო); **მესამე – მეზოფაქტორები** (რეგიონი, მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები, სუბკულტურა, დასახლების ტიპი); **მეოთხე – მიკროფაქტორები** (ოჯახი და საოჯახო აღზრდა, თანატოლების წრე, რელიგიური ორგანიზაციები, მიკროსოციუმი).

● **სოციალური ადაპტაცია** – იგივეა, რაც *სოციალიზაცია*.

● **სოციალური აღზრდა** – უახლოეს ცხოვრებისეულ გარემოსთან და მიზანმიმართული აღზრდის (ოჯახური, სულიერ-ზნეობრივი, სამოქალაქო, სამართლებრივი, რელიგიური და სხვ.) პირობებთან ადამიანის სტიქიური ურთიერთქმედების პროცესი და შედეგი; ეს ის პროცესია, რომელშიც ადამიანი აქტიურად ეგუება, ეწყობა განსაზღვრულ როლებს, სოციალურ გამოვლინებათა ნორმატიულ განწყობებს, მითითებებსა და ნიმუშებს; ეს არის ადამიანის სოციალიზაციის პროცესში მისი შედარებით მიზანმიმართული განვითარებისათვის პირობების გეგმაზომიერი შექმნა.

● **სოციალური განწყობა** – ინდივიდის გარკვეული დისპოზიცია, რომლის შესაბამისადაა ორგანიზებული მისი აზრების, გრძნობებისა და შესაძლო ქმედებების ტენდენცია სოციალური ობიექტის გათვალისწინებით. სოციალური განწყობის პრინციპიალური განმასხვავებელი ისაა, რომ ის გაიგება როგორც ადამიანის ცნობიერების მდგომარეობა და ფუნქციონირებს სოციუმის დონეზე.

● **სოციალური გარემო** – ინდივიდებისა და სოციალური ჯგუფების არსებობის, ფორმირებისა და საქმიანობის მატერიალური, ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და სულიერი პირობების ერთობლიობა. *სოციალური მაკროგარემო* (< ბერძ. *μακρο* – დიდი) მოიცავს ეკონომიკას, საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს, საზოგადოებრივ შეგნებასა და კულტურას. *სოციალური მეზოგარემო* (< ბერძ. *μεσο* – საშუალო) მოიცავს ცხოველმოქმედების პირობებსა და გარემოებებს, იდეოლოგიურ და სულიერ-ზნეობრივ მიმართე-

ბებს, მორალურ ნორმებსა და ფასეულობებს. *სოციალური მიკროგარემო* (< ბერძ. μικρος პატარა) მოიცავს ადამიანის უშუალო გარემოს – ოჯახს, შრომით, სასწავლო და სხვ. ჯგუფებს. *სოციალური გარემო* ძირითად ზემოქმედებას ახდენს ადამიანის ფსიქიკაში ქვეცნობიერის ფორმირებაზე, მის შედეგად კი – ფსიქიკით მანიპულაციებზე. ასე წარმოებს ქვეცნობიერში იმ იმპულსების ჩასახვა, რომლებიც შემდგომში გარდაიქმნებიან ქცევის *პატერნებში* და საკმაოდ დიდ გავლენას ახდენენ შეგნებაზე. ამ შემთხვევაში შეგნებას ექნება თანადაქვემდებარების ფუნქცია. ეს განსაკუთრებით მკაფიოდაა გამოხატული არაადეკვატურ, ნახევრადქვეცნობიერ მდგომარეობაში (მაგალითად, სიმთვრალეში), რადგანაც ინდივიდის ქმედებებს მეტწილად განაგებს არა შეგნება, არამედ – ქვეცნობიერი.

● **სოციალური გახსნილობა** – ნ. გახსნილობა.

● **სოციალური დასწავლის თეორია** – პერსპექტივა, რომელიც აცხადებს, რომ ადამიანი სწავლობს და ცოდნას იძენს სოციალურ კონტექსტში, მოვლენათა უშუალო დაკვირვებისა და საკუთარი გამოცდილების საფუძველზე. აღნიშნული თეორია შემოგვთავაზა ფსიქოლოგმა *ალბერტ ბანდურამ*. ეს თეორია აგებულია შემდეგ ძირითად პრინციპებზე: ურთიერთდეტერმინიზმის პრინციპი, განმტკიცების სპეციფიკის პრინციპი, თვითკონტროლის პრინციპი, მოდელირების პრინციპი. მოდელირების პროცესს, თავის მხრივ, შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავენ: ყურადღების ფაქტორი, მეხსიერების ფაქტორი, მოტორიკული რეპროდუქციის ფაქტორი, განმტკიცების ფაქტორი. *სოციალური დასწავლის თეორიის* თანახმად, მოდელის ქცევაზე დაკ-

ვირვების მეშვეობით, ადამიანი ქმნის საკუთარი ქცევის კოგნიციურ ხატს, შემდგომ ეს კოდირებული ინფორმაცია, რომელსაც ხანგრძლივი მეხსიერება ინახავს, მისი ღია ქცევის ორიენტირი ხდება.

● **სოციალური დეზადაპტაცია** – ადამიანის მიერ სოციალური გარემოს პირობებისადმი შეგუების უნარის სრული ან ნაწილობრივი დაკარგვა. *სოციალური დეზადაპტაცია* ნიშნავს გარემოსთან ინდივიდუუმის ურთიერთქმედების დარღვევას, რაც ხასიათდება იმით, რომ კონკრეტულ მიკროსოციალურ პირობებში მას არ შეუძლია განახორციელოს თავისი პოზიტიური სოციალური როლი, რომელიც შეესაბამება მის შესაძლებლობებს. *სოციალურ დეზადაპტაციას* აქვს ოთხი დონე, რომელიც ასახავს ადამიანის დეზადაპტირებულობის სიღრმეს: 1. *ქვედა დონე* – დეზადაპტაციის ნიშნების გამოვლენის ფარული, ლატენტური დონე. 2. *„ნახევრული“ დონე* – გამოვლენას იწყებს დეზადაპტაციური პერტურბაციები. ზოგიერთი გადახრა ხდება შექცევადი: ხან აღმოცენდება, ხან ქრება, რომ ისევ აღმოცენდეს. 3. *მტკიცედ შემავალი დონე* – ასახავს სიღრმეს, რომელიც საკმარისია ადრინდელი ადაპტაციური კავშირებისა და მექანიზმების მოშლისა და დანგრევისათვის. 4. *განმტკიცებული დეზადაპტაციის დონე* – აქვს რეზულტატიურობის თვალსაჩინო ნიშნები.

● **სოციალური მაკროგარემო** – ნ. *სოციალური გარემო*.

● **სოციალური მეზოგარემო** – ნ. *სოციალური გარემო*.

● **სოციალური მიკროგარემო** – ნ. *სოციალური გარემო*.

● **სოციალური მუშაობა** – საქმიანობა, რომელიც ემსახურება დაუცველთა, უმწეოთა, ღარიბთა და სხვადასხვა ნიშნით დისკრიმინირებულთა დაცვას. მისი დანიშნულებაა ინდივიდების, ჯგუფებისა თუ საზოგადოების სოციალური ფუნქციონირების აღდგენა და ამაღლება. *სოციალური ფუნქციონირება* გულისხმობს ადამიანის მიერ საკუთარი პოტენციალის მაქსიმალურ რეალიზაციას სოციუმში და საზოგადოების პროდუქტიულ წევრობას. *სოციალური მუშაობის* ამოცანაა, დაეხმაროს ადამიანებს შესაძლებლობებისა და უნარების გაუმჯობესებაში, რესურსების მიებაში, ასევე, – შეცვალოს სოციალური პილიტიკა იმგვარად, რომ ადამიანებმა მიაღწიონ თვითრეალიზაციას. *სოციალური მუშაობა* არის პროფესიული საქმიანობა, რომელიც ეყრდნობა სოციოლოგიის, ფსიქოლოგიის, ეკონომიკის, სტატისტიკის, ბიოლოგიის, პედაგოგიკის, მედიცინის, ფსიქიატრიის, პოლიტიკის, იურისპრუდენციის, ანთროპოლოგიის შესაბამის მონაცემებს.

● **სოციალური პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს პიროვნების ქმნადობისა და განვითარების კანონზომიერებებსა და მექანიზმებს სხვადასხვა სოციალურ ინსტიტუტებში განათლებისა და აღზრდის მიღების პროცესში, ასევე, – იმ საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, კულტურისა და სხვა დაწესებულებებისა და სოციალური სამსახურების სოციალურად ორიენტირებულ საქმიანობას, რომლებიც ხელს უწყობენ პიროვნების სოციალური აქტიურობის ფორმირებას საზოგადოების საზოგადოებრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა პრობლემების ამოხსნის პროცესში. იგი შეი-

ცავს როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ დამუშავებებს ბავშვთა კლასგარეშე მუშაობის სფეროში. მოცემული მიზნის მიღწევისათვის იქმნება საგანმანათლებლო-აღმზრდე-ლობითი დაწესებულებები, ისეთები, როგორიცაა კლუბები, სპორტული სექციები, წრეები და სხვ. ეს დაწესებულებები ორიენტირებულია პიროვნების კულტურის ამაღლებაზე, მის განვითარებასა და შემოქმედებითი უნარების გამოვლენაზე.

● **სოციალური პრესტიჟი** – საზოგადოებრივ მიმართებათა სისტემაში ცალკეული ადამიანის, სოციალური თუ პროფესიული ჯგუფის, შრომითი კოლექტივისა და სხვა მისთანათა რეალური მდგომარეობის ასახვა საზოგადოებრივ ცნობიერებაში, რაც ახასიათებს იმ გავლენასა და პატივისცემას, რომლითაც ისინი სარგებლობენ საზოგადოებაში.

● **სოციალური უნარ-ჩვევები** – იმ უნარ-ჩვევათა კრებული, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადამიანთა თანაარსებობას. *სოციალური უნარ-ჩვევების* განვითარებას საფუძვლად უდევს *სოციალური შემეცნება*, რომელიც გულისხმობს: ადამიანის ცოდნას მეორე ადამიანის (ან ადამიანთა ჯგუფის) აზრების, გრძნობებისა და განზრახვების შესახებ. *სოციალურ შემეცნებას* უდიდესი ზეგავლენა აქვს იმაზე, თუ როგორი მიმართება ჩამოუყალიბდება ბავშვს სხვა ბავშვებისა და უფროსებისადმი; როგორ განუვითარდება მას სხვისი პატივისცემისა და ურთიერთგაგების ჩვევები. *სოციალური უნარ-ჩვევები* გულისხმობს: პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებას, სხვის პატივისცემას, თანამშრომლობას, კონფლიქტის გადაჭრას, ჯგუფში გადაწყვეტილების მიღებას, ჯგუფში როლების მრავალფეროვნების გამოყენებას.

● **სოციალური შემეცნება** – იგივე *სოციალური კოგნიცია*. ეხება პიროვნების მიერ სხვა ადამიანების აზრების, გრძნობებისა და განზრახვების გაცნობიერების პროცესს. ნ. სოციალური უნარ-ჩვევები.

● **სოციალური ჯგუფი** – საერთო სოციალური ნიშნის მქონე ადამიანთა გაერთიანება, რომელიც ეფუძნება მათ მონაწილეობას ამა თუ იმ საქმიანობაში. ამასთან, ეს საქმიანობა შეკრულია (შეკავშირებულია) მიმართებათა სისტემით, რომელიც რეგულირდება ფორმალური ან არაფორმალური სოციალური ინსტიტუტებით. მცირე სოციალური ჯგუფი სოციოლოგიაში პიროვნების გვერდით განიხილება როგორც საქმიანობის სუბიექტი.

● **სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი** – პიროვნებათაშორის მიმართებების ხარისხობრივი მხარე, რომელიც ვლინდება იმ ფსიქოლოგიურ პირობათა ერთობლიობის სახით, რომლებიც ხელს უწყობენ ან ხელს უშლიან ჯგუფში პიროვნების პროდუქტიულ ერთობლივ საქმიანობასა და მის ყოველმხრივ განვითარებას.

● **სოციოგენური** (< ლათ. *socius* საზოგადოებრივი; ბერძ. *Γένος* გვარი, წარმოშობა) – რასაც სოციალურობაში უდევს სათავე, რაც გამოწვეულია საზოგადოებრივი მოვლენებითა და პროცესებით.

● **სოციოლოგია** (< ლათ. *societas* საზოგადოება + ძვ. ბერძ. *λόγος* მეცნიერება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება. ეს არის მეცნიერება საზოგადოების, მისი მდგენელი სისტემების, მისი ფუნქციონირებისა და განვითარების, მისი სოციალური ინსტიტუტების, მიმართებებისა და ერთობების შესახებ. სოციოლოგია სწავლობს საზოგადოებას,

ხსნის მისი შედგენილობისა და მისი სტრუქტურების განვითარების მექანიზმებს; სწავლობს სოციალური ქმედებებისა და ადამიანთა მასიური ქცევის, ასევე, პიროვნებასა და საზოგადოებას შორის დამოკიდებულებათა კანონზომიერებებს. როგორც *ფუნდამენტალური მეცნიერება*, სოციოლოგია ხსნის სოციალურ მოვლენებს, აგროვებს და აზოგადებს ინფორმაციას მათ შესახებ. როგორც *გამოყენებითი მეცნიერება*, სოციოლოგია იძლევა სოციალური მოვლენების პროგნოზირებისა და მათი მართვის საშუალებას.

● **სოციომეტრია** (< ლათ. *socius* ამხანაგი + *metrim* გაზომვა) – პიროვნებათაშორისი მიმართებების გაზომვათა თეორია, რომლის ავტორია ამერიკელი ფსიქიატრი და სოციალური ფსიქოლოგი *ჯეკობ მორენო*. ზოგჯერ სოციომეტრიას უწოდებენ მცირე ჯგუფებში შიგაჯგუფური კავშირებისა და იერარქიების შესწავლის მეთოდუკას.

● **სოციომეტრიული გაზომვის მეთოდი** – ნ. სოციომეტრია.

● **სოციომეტრიული გაზომვები** – ეს არის მეთოდუკები, რომლებიც გამოიყენება მოსწავლეთა ჯგუფებსა და კოლექტივებში პიროვნებათაშორისი მიმართებების შესწავლის მიზნით. ამ გაზომვებში სარგებლობენ *ნომინალური* და *რიგობრივი* სკალირების ყველა ხერხით და მათ საფუძველზე მათემატიკური დამუშავების გზით განისაზღვრება მოსწავლეთა ჯგუფებისა და კოლექტივების მახასიათებლები.

● **სპერის თერია** – მეოცე საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს ამერიკელმა ნეიროფსიქოლოგმა პროფესორმა *როჯერ უოლკოტ სპერიმ* (1913-1954) სპეციალური კვლევების

შედეგად შექმნა თავის ტვინის ნახევარსფეროების ფუნქციონალური ასიმეტრიის თეორია, რომლის თანახმად ირკვევა, რომ ეს ნახევარსფეროები თავიანთ ერთიანობაში დამოუკიდებლობასაც ფლობენ. ეს თეორია მედიცინის სფეროში შეიქმნა, მაგრამ მისი გამოყენება სწავლების მეთოდикаში უადრესად მნიშვნელოვანია. *სკერის* თეორიის თანახმად არსებობს ორი ნახევარსფეროს ფუნქციონალური ორგანიზაციის რამდენიმე ტიპი: **დომინირებს მარცხენა ნახევარსფერო** – შემეცნებითი პროცესების სიტყვიერ-ლოგიკური ხასიათი (მარცხენანახევარსფერული ადამიანები). **დომინირებს მარჯვენა ნახევარსფერო** – კონკრეტულ-ხატოვანი აზროვნება, განვითარებული წარმოსახვა (მარჯვენანახევარსფერული ადამიანები). **არც ერთის დომინირება მკვეთრად გამოხატული არ არის** – (ტოლნახევარსფერული ადამიანები). *სკერის* კვლევების თანახმად: 3-7 წლის ბავშვებს როგორც არანებისმიერი, ისე ნებისმიერი ყურადღების სიტუაციაში უაქტიურდება უპირატესად მარჯვენა ნახევარსფერო, 8-9 წლის მოსწავლეებში მარჯვენა ნახევარსფერო ფრიად აქტიურია, 10-დან 14 წლამდე იზრდება მარცხენა ნახევარსფეროს აქტიურობა. უფრო კონკრეტულად: 3 წლის ასაკიდან გააქტიურებას იწყებს მარჯვენა ნახევარსფერო, წინა პლანზე იწევს თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება. 6-10 წლების ასაკისათვის თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება **მაბასიათებელი** ხდება, 10-12 წლების ასაკისათვის თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნება **წამყვანი** ხდება. 10-დან 14 წლამდე იზრდება მარცხენა ნახევარსფეროს აქტიურობა. 12 წლის ასაკიდან მარცხენა ნახევარსფერო **დომინანტი** ხდება.

● **სპეციალიზაცია** (< ლათ. *specialis* განსაკუთრებული, თავისებური) – საგანმანათლებლო სისტემაში – ეს არის სპეციალობის ჩარჩოებში საქმიანობის შედარებით მცირე ველის (არის) გაღრმავებული შესწავლა, რომელიც უზრუნველყოფს სპეციალისტის კომპეტენციის აუცილებელ დონეს, რომელიც განკუთვნილია ამა თუ იმ სამუშაოს შესრულებისათვის. სპეციალიზაცია ტარდება უმაღლეს და საშუალო სასწავლო დაწესებულებებში მაღალ (უფროს) კურსებზე, საშუალო პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებლებში – უმცროს კურსებზე, სწავლების დაწყებისთანავე. ვიწრო სპეციალობა უზრუნველყოფს სტუდენტების მიერ პრაქტიკული უნარ-ჩვევების მაღალ დონეზე და ხარისხიანად ათვისებას, მაგრამ, იმავდროულად, აძნელებს სპეციალობისა და პროფესიის შეცვლას მომავალში, რადგანაც ასეთ შემთხვევაში სპეციალობის ან პროფესიის შეცვლა ხელახლა სწავლების ხანგრძლივ პროცესს მოითხოვს. ამიტომ იყო, რომ პროფესიული განათლების საბჭოთა სისტემაში უპირატესობა ენიჭებოდა ფართო პროფილის სპეციალისტების მომზადებას, რის შემდეგაც მის ბაზაზე ხორციელდებოდა უფრო ვიწრო სპეციალიზაცია.

● **სპეციალისტი** (< ფრანგ. *specialiste* < ლათ. *specialis* განსაკუთრებული) – პირი, რომელსაც მიენიჭა პროფესიული განათლების ერთ-ერთი საფეხურის კვალიფიკაციის დამადასტურებელი პროფესიული დიპლომი. ეს არის ადამიანი, რომელსაც სპეციალური ცოდნა აქვს მეცნიერების ან ტექნიკის რომელიმე დარგში; რაიმე სპეციალობის წარმომადგენელი.

● **სპეციალობა** (< ლათ. *specialis* განსაკუთრებული < ლათ. *species* გვარი, სახე) – საგანგებო მომზადებისა და მუშაობის გამოცდილების შედეგად შეძენილი იმ ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების კომპლექსი, რომლებიც ამა თუ იმ პროფესიის (ექიმი, მასწავლებელი, ეკოლოგი, დალაქი, მენეჯერი, კულტუროლოგი და სხვ.) ჩარჩოებში აუცილებელია განსაზღვრული სახის საქმიანობისათვის. 1. რაიმე საქმიანობა, ხელობა, პროფესია, რომელიც საგანგებო დახელოვნებას მოითხოვს; კვალიფიკაცია. 2. მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების ან ოსტატობის ცალკე დარგი.

● **სპეციალური** – 1. განსაკუთრებული, საგანგებო დანიშნულების მქონე. 2. რაიმე სპეციალობასთან დაკავშირებული.

● **სპეციალური პედაგოგიკა** – იგივეა, რაც *კორექციული პედაგოგიკა*.

● **სპეციალური პროფესიული განათლება** – განათლება, რომლის მიზანია პირის მომზადება საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში ან/და საგანგებო სიტუაციებზე რეაგირების ძალებში მომავალი პროფესიული საქმიანობისათვის.

● **სპეციფიკა** (< ლათ. *specifikus* თავისებური) – საგნის, მოვლენის დამახასიათებელი თავისებურებანი, რაც მას სხვებისაგან განასხვავებს.

● **სპეციფიკაცია** (< ლათ. *specificatio* < *species* სახე, სახესხვაობა + *facio* ვაკეთებ) – 1. რისამე სპეციფიკურ თავისებურებათა განსაზღვრა; ამ თავისებურებათა მიხედვით თანრიგებად, ჯგუფებად განაწილება; კლასიფიკაცია. 2. საბუთი, რომელშიც ჩამოთვლილია დამზადებული ნაკეთობის,

საქონლის ნაწილები, დეტალები, აგრეთვე, მათი რაოდენობა, წონა, მასალა, ხარისხი და სხვ.

● **სპონტანური** – გარეგანი გავლენის გარეშე, თავისთავადი, შინაგანი მიზეზებით წარმოქმნილი.

● **სპონტანურობა** (< ლათ. *spontaneus* თვითნებური) – თვითნებურობა; იმ პროცესების მახასიათებელი, რომლებიც გამოწვეულია არა გარეგანი გავლენებით, არამედ შინაგანი მიზეზებით; თვითშემოქმედება, შინაგანი მოტივებით აქტიური მოქმედების უნარი.

● **სპორტული პედაგოგიკა** – პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს სპორტსმენების აღზრდის, სწავლებისა და განვითარების პრობლემებს. ეს არის ადამიანის მიერ ფიზიკულტურულ-სპორტული საქმიანობის სივრცის დაუფლება-ათვისება, რომელიც რეალიზებულია სწავლებისა და აღზრდის პროცესში. ასეთი აღზრდისათვის არსებობს სპორტული სკოლები და სხვა დაწესებულებები.

● **სტანდარტი** (< ინგლ. *standard* ნორმა, ნიმუში) – 1. ტიპობრივი ნიმუში, რასაც ზომის, ფორმის, ხარისხის და მისთ. მიხედვით უნდა შეესაბამებოდეს რაიმე ნაწარმი; რისამე საზომი, ნიმუში, ნორმა, საფუძველი. 2. არაორიგინალური რამ; შაბლონი, ტრაფარეტი.

● **სტანდარტული სახელობო საგანმანათლებლო პროგრამა** – დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს პროფესიულ სტანდარტში აღნიშნული პროფესიული ცოდნის მიღებისა და უნარ-ჩვევების გამომუშავებისათვის აუცილებელ საგანმანათლებლო კურსებს, მათ შინაარსს და დროში განაწილებას.

● **სტატია** (< რუს. *статья* < ძვ. ბერძ. *ἱστασθαι, γίγνεσθαι*) – მცირე ზომის მეცნიერული ნაწარმოები, რომელშიც

პრობლემა განიხილება მისი აქტუალურობის დასაბუთებით, თეორიული და გამოყენებითი მნიშვნელობით, ჩატარებული კვლევის მეთოდისა და შედეგების აღწერით.

● **სტატისტიკა** (< *გერმ. statistik* < *ლათ. status* მდგომარეობა) – 1. ისეთი პრაქტიკული საქმიანობის სახე, რომლის დანიშნულებაცაა ინფორმაციის შეკრება, დამუშავება, ანალიზი და პუბლიკაცია. ეს ის ინფორმაციაა, რომელიც ახასიათებს საზოგადოების ცხოვრების რაოდენობრივ კანონზომიერებებს მათ რაოდენობრივ შინაარსთან კავშირში. 2. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს მასიური რაოდენობრივი მონაცემების შეკრების, გაზომვისა და ანალიზის ზოგად საკითხებს; 3. მათემატიკური სტატისტიკა: მათემატიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სტატისტიკური მონაცემების სისტემატიზაციის, დამუშავებისა და გამოყენების მათემატიკურ მეთოდებს, მეცნიერული და პრაქტიკული დასკვნებისათვის.

● **სტენიკური გრძნობები** (< *ბერძ. στενός* ძალა) – დადებითი ემოციონალური მდგომარეობები, რომლებიც დაკავშირებულია ცხოველქმედების დონის ამაღლებასთან და ხასიათდება აგზნების, სასიხარულო აღელვებისა და მხნეობის შეგრძნების წარმოშობით. ამასთან, სუნთქვა უფრო ხშირდება, ღრმავდება და მსუბუქდება. გულის მუშაობა ხდება აქტიური, მთლიანობაში ორგანიზმი, ფიზიოლოგიურ პლანში, ემზადება დიდი ენერგიის ხარჯვისათვის. *სტენიკურობა* ინდივიდის თვისებაა, მახასიათებელი მისი მაღალი შრომისმოყვარეობისა, სხვადასხვა დაბრკოლებათა მიმართ სიმტკიცისა და ხანგრძლივი უწყვეტი საქმიანობის

უნარის (უძილო ღამეების ჩათვლით). *სტენიკური* ემოციები აქტიურია. საპირისპიროა – *ასტენიკური*.

● **სტერეოტიპული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელსაც ადგილი აქვს მაშინ, როცა ამოსახსნელია ტიპური ამოცანები წინასწარ შეთვისებული სქემით.

● **სტიგმატიზაცია** (< *ბერძ. στίγμα* იარლიყი, დადი) – დადაღვა, სტიგმის დასმა. დალდასმისაგან განსხვავებით სიტყვა სტიგმატიზაცია შეიძლება ნიშნავდეს სოციალური იარლიყების მიკერებას. ამ აზრით სტიგმატიზაცია არის ცალკეულ ადამიანთან ან ადამიანთა ჯგუფთან რომელიღაც (როგორც წესი – უარყოფითი) თვისების დაკავშირება, თუმცა, ეს კავშირი არ არსებობს ან არ არის დამტკიცებული. სტიგმატიზაცია მრავალი სტერეოტიპის შემადგენელი ნაწილია.

● **სტილი** (< *ლათ. stilus, stylus* წამახვილებული ჯოხი < *ბერძ. στύλος* ბოძი, კოლონა) – 1. ბრინჯაოს ღერო, რომლის წამახვილებული წვერო გამოიყენებოდა ცვილით (თაფლის სანთელი) დაფარულ ფიცარზე ტექსტის დასატანებლად. მოპირდაპირე წვერო უკეთდებოდა ბრტყელი, რომ საჭიროებისას წაეშალათ ნაწერი. 2. ცხოვრებისა და საქმიანობის ფორმა, რომელიც ახასიათებს ურთიერთობების, ქცევისა და აზროვნების ყაიდის თავისებურებებს (ცხოვრების რაგვარობა); ქცევისა და ჩაცმის მანერა; მუშაობის მეთოდები და ხერხები (ხელმძღვანელობის სტილი). 3. ენობრივი საშუალებების გამოყენების ხერხების ერთობლიობა, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მწერალს ან ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რაიმე მიმართულებას, ჟანრს; სიტყვიერი გადმოცემის მანერა. მათ შორის – ყოველ მეცნიერს წერის თავისი

სტილი გაჩნია. 4. წელთაღრიცხვის სისტემა: *ახალი სტილი* – იგივეა, რაც გრიგორიანული კალენდარი, *ძველი სტილი* – იგივეა, რაც იულიუსის კალენდარი. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **სტილისტი** – სტილისტიკის სპეციალისტი. პირი, რომელიც კარგად ფლობს ლიტერატურული ენის სტილს; პირი, რომელიც ასწორებს რაიმე ნაწარმოების (მაგალითად, საგაზეთო სტატიის ან წიგნის) სტილს.

● **სტილისტიკა** – მეცნიერება სტილის შესახებ. 1. ლიტერატურის თეორიის დარგი, რომელიც სწავლობს ამა თუ იმ მწერლის, ლიტერატურული მიმდინარეობის მხატვრულ ნაწარმოებთა ენის თავისებურებებს. 2. ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც სწავლობს ენის გამომხატველობით საშუალებებს. ენათმეცნიერული სტილისტიკა განიხილავს ენის ფუნქციონალურ სტილებს, ხოლო ლიტერატურისთეორიული სტილისტიკა სწავლობს ცალკეული ნაწარმოებების სახეთა სისტემას, სიუჟეტს, ფაბულასა და სხვა მისთანებს. *ტომაშევსკი* წერდა: სტილისტიკა არის ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურის თეორიის დამაკავშირებელი დისციპლინა“, თუმცა, სტილისტიკის დაყოფა ენათმეცნიერულ და ლიტერატურისთეორიულ დარგებად ჯერ კიდევ საკამათოა მეცნიერებაში.

● **სტიმული** (< *ლათ. stimulus* მეტალის წამახვილებული ბუნიკი, წამოცმული ლატანზე, რომლითაც მიერეკებიან ოთხთვალაში შებმულ ხარს ან კამეჩს) – რაიმე მოქმედებისათვის ხალისის აღმძვრელი მიზეზი, ბიძგი; ძლიერი შემაგულიანებელი, წამქეზებელი ან მაიძულებელი მომენტი; შინაგანი ან გარეგანი ფაქტორი, რომელიც იწვევს რეაქციას,

მოქმედებას. *სტიმულები* ასრულებენ ზემოქმედების ან „გა-
ლიზიანების“ მატარებელი იმ ბერკეტების როლს, რომლე-
ბიც იწვევენ გარკვეული მოტივების მოქმედებას. *სტიმულე-
ბის* როლი შეიძლება შეასრულონ ცალკეულმა საგნებმა,
სხვა ადამიანთა ქმედებებმა, დაპირებებმა და მრავალმა
სხვამ, რისი შეთავაზებაც შეიძლება ადამიანისათვის მისი
მოქმედების კომპენსაციისათვის ან, რასაც ის ისურვებდა
მიეღო მის გარკვეულ ქმედებათა სანაცვლოდ. არ არის აუ-
ცილებელი, ადამიანის რეაგირება *სტიმულებზე* იყოს გაც-
ნობიერებული. შესაძლოა ისიც, რომ ცალკეულ *სტიმულებ-
ზე* მისი რეაქცია სულაც არ ექვემდებარებოდეს გაცნობიე-
რებულ კონტროლს. ცალკეულ *სტიმულებზე* რეაქცია სხვა-
დასხვა ადამიანებს სხვადასხვანაირი აქვთ.

● **სტიმულირება** – დაინტერესება, წაქეზება მოქმედე-
ბისკენ, ბიძგის მიცემა, საქმიანობის აქტივიზირება.

● **სტიმულის გენერალიზაცია** – ეს არის ორიგინალუ-
რი სტიმულის მსგავსი სტიმულის *ტენდენცია*, გამოიწვიოს
თავდაპირველად შეთვისებული რეაქცია. გენერალიზაციის
გრადიენტები, ჩვეულებრივ, გვხვდება მაშინ, როცა სტიმუ-
ლები სისტემატურად ვარიირდება. რაც უფრო მეტად განს-
ხვავდება სტიმული ორიგინალისგან (ორიგინალური სტი-
მულისგან), რეაქციის აღმოცენების ალბათობა მით უფრო
ნაკლებია. თუმცა, იყო ტენდენცია, სტიმულის გენერალიზა-
ცია განხილულიყო როგორც „ფუნდამენტალური“ პროცესი,
მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ, როცა იგი გვხვდება, ეს შეიძლე-
ბა განვიხილოთ უბრალოდ როგორც სუბიექტის უუნარობა,
დაადგინოს განსხვავება ორიგინალურ სტიმულსა და ახალს
შორის.

● **სტოქასტიკური** (< ძვ. ბერძ. *στοχος* მიხვედრა) – შემთხვევითი, ალბათური. მაგალითად, სტოქასტიკური პროცესი ეს ის პროცესია, რომლის დროში ცვლილების ხასიათის წინასწარ განჭვრეტა შეუძლებელია.

● **სტოქასტიკურობა** – შემთხვევითობა. სტოქასტიკური პროცესის ქცევა არ არის დეტერმინირებული. ასეთი სისტემის შემდგომი მდგომარეობა აღიწერება როგორც ისეთი სიდიდეებით, რომელთა წინასწარმეტყველება შეუძლებელია, ასევე – შემთხვევითი სიდიდეებით, მაგრამ, ცნობილია, რომ პროცესის ნებისმიერი განვითარება დროში (მიუხედავად იმისა, დეტერმინირებულია თუ ალბათური), ალბათობათა ტერმინებში ანალიზის დროს, იქნება სტოქასტიკური პროცესი (სხვა სიტყვებით, ყველა პროცესი, რომლებიც ვითარდებიან დროში, ალბათობის თეორიის თანახმად სტოქასტიკურია). ანტონიმი – დეტერმინირებულობა.

● **სტრატა** (< ლათ. *stratum* ფენა, პლასტი) – სოციალური სტრუქტურის ელემენტი (სოციალური ფენა ან ჯგუფი), რომელიც ერთიანდება ერთი რომელიმე სოციალური ნიშნით (ქონებრივი, პროფესიონალური ან სხვა). სტრატების კონსტრუირების კრიტერიუმი დამოკიდებულია კვლევის მიზნებზე და იმაზე, თუ რა არის მნიშვნელოვანი მოცემულ კვლევასა და მოცემულ კონკრეტულ მოდელში. ეს შეიძლება იყოს ერთი ნიშანი: სქესი, ასაკი, შემოსავლის დონე, განათლების დონე, ინტერესების სფერო, საცხოვრებელი ადგილი და მრავალი სხვა, ან კიდევ – რამდენიმე ნიშნის შეხამება.

● **სტრატეგია** (< ძვ. ბერძ. *στρατηγία* მთავარსარდლის ხელოვნება) – რომელიმე საქმიანობის ზოგადი, არადეტა-

ლიზირებული გეგმა, რომელიც მოიცავს დროის ხანგრძლივ პერიოდს. სტრატეგიის ამოცანაა არსებული რესურსების ეფექტური გამოყენება ძირითადი მიზნის მიღწევისათვის (სტრატეგია, როგორც მოქმედებათა ხერხი, განსაკუთრებულ აუცილებლობას წარმოადგენს იმ სიტუაციებში, როცა ძირითადი მიზნის პირდაპირი მიღწევისათვის საკმარისი არ არის არსებული რესურსები). სტრატეგიის რეალიზაციის ინსტრუმენტია *ტაქტიკა*. იგი ექვემდებარება სტრატეგიის ძირითად მიზანს. *სტრატეგია* ძირითად მიზანს აღწევს შუალედური ტაქტიკური ამოცანების ამოხსნის გზით ღერძზე „*რესურსები – მიზანი*“. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც. ნ. სწავლების სტრატეგია.

● **სტრატეგიული აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელიც პირველი დამხმარეა მიზნების მიღწევაში, ამოცანების ამოხსნაში, სიძნელეებთან გამკლავებაში. იგი დამხმარეა, რომ ეს გაკეთდეს უფრო კარგად, სწრაფად, ძალების, დროისა და ფინანსების ნაკლები დანახარჯებით. სტრატეგიული აზროვნება ორიენტირებულია მიღწევებზე, ამოცანების ამოხსნაზე, ოპტიმიზაციაზე. და ამაშია მისი მთავარი განსხვავება ჩვეულებრივი აზროვნებისგან. ჩვეულებრივი, ყოველდღიური აზროვნება სრულიად საკმარისია რუტინულ მოქმედებათა შესასრულებლად, იგი საკმარისია ცხოვრების დინების მიმართულებით ცურვისათვის, მაგრამ როგორც კი დადგება ამ დინების წინააღმდეგ ცურვის საჭიროება, მაშინ საჭირო იქნება სტრატეგიული აზროვნება, და რაც უფრო განვითარებულია ეს აზროვნება, მით უფრო მეტია გამარჯვების შანსი.

● **სტრათიფიკაცია** (< *ლათ. stratum* ფენა, პლასტი + *facere* კეთება) – მეცნიერული კვლევის პროცესში საზოგადოების (გენერალური ერთობლიობის) *სტრატეგად* დაყოფა, დანაწევრება.

● **სტრესი** (< *ინგლ. stress* დატვირთვა, დაძაბულობა, გაძლიერებული დაძაბულობის მდგომარეობა) – სხვადასხვა არახელსაყრელი (ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური) ფაქტორების – *სტრესორების* ზემოქმედებაზე ორგანიზმის არასპეციფიკური ადაპტაციური (ნორმალური) რეაქციების ერთობლიობა, ასევე, – ორგანიზმის ნერვული სისტემის შესაბამისი მდგომარეობა. მედიცინაში, ფიზიოლოგიასა და ფსიქოლოგიაში გამოყოფენ *სტრესის* დადებით (*ეუსტრესი*) და უარყოფით (*დისტრესი*) ფორმებს. ზემოქმედების ხასიათის მიხედვით არჩევენ ნერვულ-ფსიქიკურ, სითბურ ან სიცივურ (ტემპერატურულ), შუქურ (სინათლისა), შიმშილურ (შიმშილისა) და სხვ. *სტრესებს*. როგორიც არ უნდა იყოს *სტრესი*, „კარგი“ თუ „ცუდი“, ემოციონალური თუ ფიზიკური (ან ისიცა და ისიც), ორგანიზმზე მისი ზეგავლენა ხასიათდება ზოგადი არასპეციფიკური ნიშნებით.

● **სტრესორი** – ნ. *სტრესი*.

● **სტრუქტურა** (< *ლათ. structūra* აგებულება) – რისამე შემადგენელი ნაწილების ურთიერთმიმართება, შინაგანი მოწყობილობა, სივრცითი აგებულება, აღნაგობა, წყობა. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **სტუდენტი** (< *ლათ. studentis* გულმოდგინედ მომუშავე) – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების (ან ტექნიკუმის) მოსწავლე, ზოგიერთ ქვეყანაში – საშუალო სასწავლებლისაც. ძველ რომში და შუა საუკუნეებში *სტუდენტს* უწო-

დებდნენ ნებისმიერ პირს, რომელიც დაკავებული იყო შემეცნების პროცესით. პირველი უნივერსიტეტების დაარსებასთან დაკავშირებით, მეთორმეტე საუკუნიდან, *სტუდენტი* დაერქვა მათში მოსწავლეებს (თავდაპირველად მასწავლებლებსაც). უნივერსიტეტებში მასწავლებელთათვის სამეცნიერო წოდების (მაგისტრი, პროფესორი და სხვ.) შემოღების შემდეგ *სტუდენტის* სახელი მხოლოდ მოსწავლეებს შეერჩათ. ტერმინი „სტუდენტი“ ზოგჯერ იცვლება სხვა სიტყვით: საშუალო-სპეციალურ სასწავლებელში – *მოსწავლით*, სამხედრო სასწავლებლებში – *კურსანტით*, სასწავლო აკადემიებში – *მსმენელით* და სხვ.

● **სუბიექტური დადასტურების ეფექტი** – ნ. ბარნუმის ეფექტი.

● **სუგესტიური** (< ლათ. *suggestio* კარნახი, ჩაგონება) – 1. ჩაგონებითი, შთაგონებითი; რომელიმე წარმოდგენის გა-მომწვევი; 2. შთაგონებასთან დაკავშირებული.

● **სუბიექტი** (< ლათ. *subjectum* ქვემდებარე) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. *ლოგიკაში*: მტკიცების ქვემდებარე, საგანი, რომლის შესახებაც რაიმე დასტურდება ან უარიყოფა; *ფსიქოლოგიაში*: სულიერი ცხოვრების აქტიური თვითშემეცნებელი საწყისი, რომელიც თავის თავს უპირისპირებს გარესამყაროსა და თავის საკუთარ მდგომარეობებს, განიხილავს რა მათ როგორც ობიექტს; *გრამატიკაში*: ქვემდებარე, სემანტიკური კატეგორია, რომლის მნიშვნელობაა მოქმედების მწარმოებლობა ან მდგომარეობის მატარებლობა.

● **სუბლიმაცია** (< ლათ. *sublimare* მაღალ რამეზე აყვანა) – კონფლიქტის სიტუაციაში დამაბულობის მოხსნა ადა-

მიანისათვის უფრო მისაღებ ფორმებში მისი ტრანსფორმაციის გზით. *სუბლიმაციის* კერძო შემთხვევაა სოციალური საქმიანობისა და კულტურული შემოქმედების მიზნებში ენერგიის გარდაქმნისა და გადართვის ფსიქიკური პროცესი. ცნება შემოიღო *ზიგმუნდ ფროიდმა* 1900 წელს.

● **სუბსენსორული ზონა** (< *ლათ. sub* ქვეშ + *sensus* გრძნობა, შეგრძნება) – არე (ზონა) გამღიზიანებლების – ჩუმი ბგერების, უხილავი სასინათლო სიგნალებისა და სხვათა, რომლებიც იწვევენ უნებლიე, მაგრამ რეგისტრირებად რეაქციას და, რომელთა გაცნობიერება შეუძლებელია, თუ ამ გამღიზიანებლებს მინიჭებული აქვთ სასიგნალო მნიშვნელობა. ნებისმიერად კონტროლირებადი საქმიანობის მიღმა ინფორმაციის გადამუშავებასთან დაკავშირებულია *ყურადღებისწინის* (ნ.) პროცესები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სიტუაციების ჯერ კიდევ გაუცნობიერებელ ცვლილებებთან შემგუებელ რეაქციას. ამ პროცესებისა და სუბსენსორული ზონის გამღიზიანებლების შესწავლა საშუალებას იძლევა, გამოვლენილ იქნას ადამიანის გრძნობის ორგანოების რეზერვული შესაძლებლობები.

● **სუბსტრატი** (< *ლათ. substratum* საფუძველი, ფუნდამენტი) – ტერმინი მრავალმნიშვნელობიანია. ფილოსოფიაში: *ფართო გაგებით* – ყოველი არსებულის საფუძველი. ამასთან, *სუბსტრატი* ხშირად გაიგივებულია მატერიასთან, *სუბსტანციასთან*. *ვიწრო გაგებით* – უმარტივესი სტრუქტურები ან წარმონაქმნები, რომლებიც საგნის ნებისმიერი გარდაქმნისას რჩება უცვლელი და განაპირობებს მის კონკრეტულ თვისებებს (მაგალითად, ატომები ქიმიური რეაქციე-

ბისას). ზოგადად: მრავალფეროვან მოვლენათა საერთო საფუძველი.

● **სუგესტიური** – 1. ჩაგონებითი, შთაგონებითი; რომელიმე წარმოდგენის გამოძწევი; 2. შთაგონებასთან დაკავშირებული.

● **სუგესტორი** – ჩამგონებელი, შთამაგონებელი.

● **სუგესტოლოგია** (< ლათ. *suggestio* კარნახი, ჩაგონება; ძვ. ბერძ. *λίσσις* მოძღვრება) – ფსიქოლოგიის დარგი, რომელიც როგორც მანძილზე, ისე ახლოს, როგორც აზრით, ისე სიტყვიერად სწავლობს ჩაგონების, ჰიპნოზის მექანიზმებს და მისი პრაქტიკული გამოყენების ხერხებს. საფუძვლად მიიღება აზრი, მანძილი, ტელეპათია, ჩაგონება და ჰიპნოზი.

● **სუგესტოპედია** – ლოზანოვის მიერ დამუშავებული მეთოდика.

● **სუკცესია** (< გერმ. *sukzessiv* < ლათ. *successivus* მომდევნო, შემდგომი) – რომელიმე პროცესის მიმდინარეობის გაშლილი თანამიმდევრობა. მაგალითად, მეტყველება ან ხელის მოძრაობა წარმოადგენს *სუკცესიურ* პროცესს. მაგრამ პათოლოგიის ზოგიერთი სახის დროს (მაგალითად, *პერსეკერაციებში*) სუკცესიური პროცესი შეიძლება დაირღვეს, და მაშინ ავადმყოფს ერთი მოძრაობიდან მეორეზე გადართვისას შეენიშნება არევა, გადაცდენა, მჟღავნდება ინერტულობა, მეტყველებითი დაბრკოლებები და სხვ. სუკცესიის თეორიას იმთავითვე ამუშავებდნენ გეობოტანიკოსები, შემდეგ განზოგადდა მისი გამოყენება. თეორიის ერთ-ერთი პირველი დამმუშავებელი იყო *ფრედერიკ კლემენტსი*, მანვე შემოიღო ტერმინი *სუკცესია*. ამ ტერმინით მან აღნიშნა სუკ-

ცესიური მწკრივის (სერიის) შემქმნელი, დროში ერთი მეორის შემცვლელი გაერთიანებები, სადაც ყოველი წინა სტადია (სერიული გაერთიანება) ქმნის პირობებს შემდგომი განვითარებისათვის.

● **სუკცესიური** – თანამიმდევრული, თანდათანობითი, შემდგომნაბიჯობითი. საპირისპიროა *სიმულტანური*.

● **სულიერება** – მოწიფული ადამიანის განვითარებისა და თვითრეგულაციის უმაღლესი დონე, რომელზეც მისი საქმიანობის ძირითადი რეგულატორებია უმაღლესი ადამიანური ფასეულობები. *სულიერება* არის არა სტრუქტურა პიროვნებისა, არამედ, *თავისუფლებასა და პასუხისმგებლობასთან* ერთად იგი პიროვნულ მოწიფულობას მიღწეული ადამიანის *ცხოვრების სახეა*. ჩვეულებრივ ყოფაში *სულიერება* გაიგება როგორც მაღალზნეობრივი საწყისი ადამიანის ცხოვრებაში, როგორც სწრაფვა იდეალისადმი, როგორც ქცევებისა და განცდების თვითანალიზის უნარი და ა. შ. *სულიერება* გრძნობების, აზრებისა და საქციელების მაღალი კულტურაა. *სულიერების* ცნება მჭიდროდაა დაკავშირებული ზნეობრივ აღზრდასთან.

● **სულიერი გახსნილობა** – ნ. *გახსნილობა*.

● **სურდოპედაგოგიკა** (< *ლათ. surdus* ყრუ) – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს ყრუ ან სმენადაქვეითებული ბავშვების აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს.

● **სურვილი** – ნებისყოფის საშუალო ხარისხი, რომელიც მოქცეულია, ერთი მხრივ, უბრალო შემოსაზღვრულ *ნდომასა* და, მეორე მხრივ, მოფიქრებულ *გადაწყვეტილებას* ანუ *არჩევანს* შორის. *სურვილი* შეიძლება წარმოადგენდეს

კონკრეტიზირებულ მოთხოვნილებას. მაშინ ის ღებულობს კონკრეტულ ფორმას შესაბამისად: 1. ინდივიდის პიროვნებისა და კულტურული დონის. 2. ქვეყნის ან რეგიონის ისტორიული, გეოგრაფიული და სხვა ფაქტორების. შემეცნებით სფეროში *სურვილს* შეესაბამება *წარმოდგენა*, ისე, როგორც *ნდომას* შეესაბამება *შეგრძნება*, ხოლო *არჩევანს* შეესაბამება *განწყენებული აზრი*. თავისთავად *სურვილი* არის *სულის ვნებითი მდგომარეობა* (ვნებისყოფას აკავშირებს სულიერ გრძნობებთან და ღელვასთან). მაგრამ ფსიქიკურ სუბიექტს (ნორმალურს) შეუძლია თავის ამ მდგომარეობებს მიუდგეს შემოქმედებითად, შეანელოს ან გააძლიეროს მათი დამაბულობა.

● **სქესობრივი აღზრდა** – ზნეობრივი აღზრდის ცალკეული ასპექტი (ქვემიმართულება). თუ *ზნეობრივი აღზრდა* ორიენტირებულია ზოგადად სხვა ადამიანებთან პიროვნების მიმართებათა სისტემის განვითარებასა და ფორმირებაზე, მაშინ *სქესობრივი აღზრდა* ორიენტირებულია მოპირდაპირე სქესის ადამიანებთან (პირებთან) – მამაკაცისა ქალთან, ქალისა მამაკაცთან – ზნეობრივი მიმართების განვითარებასა და ფორმირებაზე. მათ შორის სქესობრივ პარტნიორებთან – მეგობარ ვაჟთან, მეგობარ გოგონასთან, ცოლთან, ქმართან. ამგვარად, *სქესობრივი აღზრდა* ისეთ მიმართებაშია ზნეობრივ აღზრდათან, როგორშიც მთელი და მისი ნაწილია. სქესობრივი აღზრდის ამოცანებია: მამაკაცური და ქალური ქცევის სქესოროლოური იდენტიფიკაციის განვითარება; ფსიქოსექსუალური და მორალური კულტურის განვითარება ეროვნული კულტურის ნორმების შესაბამისად; მო-

ზარდების მომზადება მეუღლეობისა და მშობლობის პასუხისმგებლობისათვის.

● **სციენტში** (< ლათ. *scientia* მეცნიერება, ცოდნა) — შეხედულებათა სისტემა, რომელიც ადასტურებს მეცნიერების, როგორც სამყაროს შესახებ ცოდნისა და მსჯელობათა წყაროს, ფუძემდებელ როლს. ხშირად სციენტისტები ფიზიკას ან მათემატიკას თვლიან „სანიმუშო მეცნიერებებად“ და გამოდიან მოწოდებით, სხვა მეცნიერებებიც ააგონ მათ მსგავსად, მათი ნიმუშის მიხედვით. სციენტისტები მეცნიერებას საზოგადოების იდეური და კულტურული ცხოვრების სათავეში აყენებენ.

● **სწავლა** – განსაკუთრებული სახით ორგანიზებული შემეცნება; მოსწავლეთა შემეცნებითი საქმიანობა, რომელიც ორიენტირებულია ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების, ასევე, სასწავლო საქმიანობის ხერხების დაუფლებაზე.

● **სწავლება** – 1. სპეციალურად ორგანიზებული ორმხრივი პროცესი, რომელიც თავის თავში მოიცავს ორ ურთიერთდაკავშირებულ საქმიანობას: ა). *ცოდნის გადაცემას* – ეს არის მოსწავლეთა სასწავლო შრომის ორგანიზაცია, მათში მოტივაციისა და შემეცნებითი საქმიანობის გამოცდილების ფორმირება, განათლების შინაარსის გეგმაზომიერი და სისტემატური გადაცემა. ბ). *სწავლას* – ეს არის მოსწავლეთა მიერ განათლების შინაარსისა და სასწავლო-შემეცნებითი გამოცდილების შეთვისება. როგორც ჩანს, *სწავლება* მოიცავს *სწავლას*. ამიტომ მიღებული გამოთქმა *სწავლება-სწავლა* კორექტული ვერ არის. 2. ადამიანის შემეცნებითი აქტიურობის გამოღვიძება და დაკმაყოფილება ზოგად და პროფესიულ ცოდნას, მისი მოპოვების, შენახვისა და

პირად პრაქტიკაში გამოყენების ხერხებს მისი ზიარების გზით. 3. მიზანმიმართული ზემოქმედება ადამიანის ინფორმაციულ-ოპერაციული სფეროს განვითარებაზე.

● **სწავლება სახლში** – სახლში ზოგადი განათლების მიღების ფორმა სწავლების პროგრამების შესაბამისად.

● **სწავლებისა და აღზრდის ჰუმანიზაცია** – მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის მიმართებათა აგების დროს მსოფლმხედველობის პრინციპების რეალიზაცია, სადაც ამ მსოფლმხედველობის საფუძველია: ხალხისადმი პატივისცემა, მათზე ზრუნვა; პედაგოგიური ყურადღების ცენტრში ბავშვის ინტერესებისა და პრობლემების დაყენება; ბავშვებში ადამიანის პიროვნებისადმი, როგორც სამყაროში უმაღლესი ფასეულობისადმი, მიმართების ფორმირება.

● **სწავლების აუდიოვიზუალური საშუალებები** – ეს იგივეა, რაც სმენით-მხედველობითი. იგი სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა განსაკუთრებული ჯგუფია, რომელმაც სასწავლო პროცესში მიიღო ძალზე დიდი გავრცელება და მოიცავს ეკრანულ და ხმოვან საშუალებებს. ეს არის *დიაპროექციები* (დიაფილმები და დიაპოზიტივები), *ეპიპროექციები* (დემონსტრაცია ეკრანზე ნახატების, ნახაზებისა და სხვ., რისი დემონსტრირებაც შეიძლება ეპისკოპების საშუალებით), *კოდოპროექციები*, *სასწავლო კინოფილმები*, *სასწავლო ტელეკინოფილმები*, *ხმოვანი საშუალებები*.

● **სწავლების აქსიოლოგიზაცია** – მოზარდი თაობის სწავლებასა და აღზრდაში შესაძლო ფასეული ორიენტაციებისა და სისტემების სისტემატური გათვალისწინება.

● **სწავლების აქტიური მეთოდი** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთმოქმედების ფორმა, რომლის დრო-

საც მასწავლებელი და მოსწავლეები ურთიერთმოქმედებენ გაკვეთილის განმავლობაში და მოსწავლეები არ არიან პასიური მსმენელები, არამედ გაკვეთილის აქტიური მონაწილეები. თუ პასიურ გაკვეთილზე ძირითადი მოქმედი პირი და გაკვეთილის მენეჯერი მასწავლებელი იყო, აქ მასწავლებელი და მოსწავლეები თანაბარ უფლებებში გამოდიან. თუ პასიური მეთოდები გულისხმობენ ურთიერთმოქმედების ავტოკრატიულ სტილს, აქტიური უფრო წარმოადგენენ დემოკრატიულ სტილს. ზოგჯერ სწავლების აქტიურ და ინტერაქტიურ მეთოდებს აიგივებენ, მაგრამ ეს არ არის სწორი. მათ შორის არის განსხვავება. ინტერაქტიური მეთოდები შეიძლება განვიხილოთ როგორც აქტიური მეთოდების უფრო თანამედროვე ფორმა.

● **სწავლების გეგმა** – ძირითადი მარეგულირებელი დოკუმენტი, რომელიც განათლების შესაბამის საფეხურზე განსაზღვრავს საათების რაოდენობას, გამოყოფილ საგნების სწავლებისა და გაკვეთილგარეშე მეცადინეობათათვის.

● **სწავლების გნოსტიკურ-ევრისტიკული მეთოდები** – სწავლების პროცესში მოსწავლეებისა და მასწავლებლის (საწარმოო სწავლების ოსტატის) ერთობლივი საქმიანობის ხერხები, რომელთა საშუალებითაც მიიღწევა ცოდნისა და უნარ-ჩვევების დაუფლება, ყალიბდება მოსწავლეთა მსოფლმხედველობა, ვითარდება მათი ნიჭი და უნარები. *სწავლების გნოსტიკურ-ევრისტიკული მეთოდები ადგენენ მასწავლებლისა და მოსწავლეთა მოწესრიგებული ურთიერთდაკავშირებული საქმიანობის ხასიათს, უჩვენებენ სასწავლო პროცესის მიმართულებას, უთითებენ მასწავლებელსა*

და მოსწავლეებს იმ მოქმედებებზე, რომლებიც აუცილებლად უნდა შეასრულონ.

● **სწავლების თეორია** – ნ. დიდაქტიკა.

● **სწავლების ინდივიდუალური ფორმა** – ყველა მოსწავლის წინაშე ერთდროულად დასახულია რომელიღაც სასწავლო მიზანი, როგორც ინდივიდუალური, თითოეულის პირადი მიზანი; დავალების შინაარსი ერთნაირია ყველასათვის ან დიფერენცირებულია, ან კიდევ ინდივიდუალიზებულია; ფორმის საფუძველში ძევს თითოეული მოსწავლის დამოუკიდებელი ინდივიდუალური სასწავლო მოქმედება, რომელიც არეალიზებს მიმართებას „მასწავლებლის მოქმედება – მოსწავლის მოქმედება“; მოსწავლეებს ეწევა დახმარება მასწავლებლის მხრიდან; დავალების შესრულებას ახორციელებს ყოველი მოსწავლე დამოუკიდებლად; ჯამდება თითოეული მოსწავლის მუშაობა.

● **სწავლების ინტერაქტიური მეთოდი** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთმოქმედების ისეთი ფორმა, სადაც ურთიერთმოქმედებენ არა მხოლოდ მასწავლებელი და მოსწავლეები, არამედ მოსწავლეებიც ერთმანეთთან. აქტიური მეთოდებისაგან განსხვავებით, ინტერაქტიური მეთოდები ორიენტირებულია დომინირებაზე ურთიერთმოქმედებისა: *მასწავლებელი – მოსწავლე, მოსწავლე – მასწავლებელი, მოსწავლე – მოსწავლე.*

● **სწავლების ინფორმატიზაცია** – სწავლების პროცესში მოსწავლეთა შემეცნებითი საქმიანობის მართვის საშუალებებად გამოთვლითი ტექნიკისა და მასთან დაკავშირებული ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება. ასევე, ეს გამოყენება შესანიშნავი საშუალებაა იმისა, რომ მასწავ-

ლებელსა და მოსწავლეებს მიეწოდოს აუცილებელი ტექსტური და თვალსაჩინო ინფორმაცია, რომელიც განათლების შინაარსს ავსებს და ამდიდრებს.

● **სწავლების კვლევითი მეთოდი** – მოსწავლეთა მიებით, შემეცნებითი საქმიანობის ორგანიზაცია პედაგოგის მიერ ისეთი შემეცნებითი და პრაქტიკული ამოცანების დასმის გზით, რომლებიც მოითხოვენ დამოუკიდებელ შემოქმედებით ამოხსნას. *სწავლების კვლევითი მეთოდის* არსი მდგომარეობს მის ფუნქციებში. იგი ახდენს შემოქმედებითი ძიებისა და ცოდნის გამოყენების ორგანიზაციას, უზრუნველყოფს მეცნიერული შემეცნების მეთოდების დაუფლებას მათი ძიების პროცესში, წარმოადგენს ინტერესის ფორმირების, შემოქმედებითი საქმიანობასა და თვითგანათლების სურვილის აღძვრისა და განვითარების პირობას.

● **სწავლების კოლექტიური ფორმა** – ყველა მოსწავლის წინაშე ერთდროულად დასახულია სასწავლო მიზანი, როგორც ყველასთვის საერთო; მოსწავლეები ასრულებენ ერთნაირ დავალებას; ფორმის საფუძველში ძევს კლასის ყველა მოსწავლის კოლექტიური მუშაობა, რეალიზდება მიმართება „მასწავლებლის მოქმედება – კლასის მოქმედება – მოსწავლის მოქმედება“; მოსწავლეებს ეწევა ერთნაირი დახმარება მასწავლებლის მხრიდან და ერთმანეთის ურთიერთდახმარება; დავალების შესრულებას ხელმძღვანელობს მასწავლებელი და ნაწილობრივ თვით მოსწავლეები; ჯამდება მთელი კლასის მუშაობის შედეგები, როგორც ყველა მოსწავლისათვის საერთო.

● **სწავლების კომბინირებული ფორმები** – მომსახურების შეთავაზების, კონსულტაციური დახმარებისა და მო-

ზრდილთა სასწავლო საქმიანობის ხელმძღვანელობის მოქნილი სისტემები, რომლებიც აგებულია სხვადასხვა მიდგომებისა და საგანმანათლებლო პრაქტიკის ორგანიზაციის ელემენტების შეხამებაზე. ისეთებისა, როგორიცაა: 1. დღის, საღამოსა და საკვირაო მეცადინეოები მათ სხვადასხვა კომბინაციებში; 2. წერითი საკონტროლო მუშაობის მომზადება; 3. მიმართულებადი თვითგანათლება; 4. სხვადასხვა სახის ინსტრუქციული მასალების გამოყენება; 5. კონსულტაციები პირდაპირი კონტაქტების პირობებში, ასევე, ტელეფონის, რადიოსა და ტელევიზიის მეშვეობით; 6. სწავლება მანძილზე რადიო-, ტელე- და კომპიუტერული ქსელების დახმარებით.

● **სწავლების კომპიუტერიზაცია** – იგივეა, რაც *სწავლების ინფორმატიზაცია*.

● **სწავლების კრეაციული მეთოდი** – სწავლების მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლის მიერ პრობლემურ-ძიებითი მოქმედების ყველა ეტაპის ათვისებაზე, კვლევითი უნარების, ანალიტიკური და კრეაციული ნიჭიერების განვითარებაზე. პრობლემურ-ძიებითი მოქმედების ყველა ეტაპს ახორციელებს მოსწავლე და ღებულობს ობიექტურად ახალ შედეგს.

● **სწავლების მეთოდები** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ერთობლივი მუშაობის ხერხები, რომელთა დახმარებითაც მიიღწევა მოსწავლეთა მსოფლმხედველობის, ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ფორმირება, ვითარდება მათი გონებრივი შესაძლებლობანი. *სწავლების მეთოდი* წარმოადგენს ცოდნის შემენის გზას, ხერხს, რომელიც ეფუძნება შემეცნების წყაროებს. მიუხედავად სწავლების მეთოდების

ასეთი ზოგადი გაგებისა, ამ მეთოდების არსის შესახებ არსებობს სრულიად სხვადასხვა თვალსაზრისი. ეს კარგად ჩანს სხვადასხვა ავტორის მიერ სწავლების მეთოდების კლასიფიცირების დროს. ნ. *სწავლების მეთოდების კლასიფიკაცია*.

● **სწავლების მეთოდების დომინანტობა** – საგანმანათლებლო პროცესში სხვადასხვა შემთხვევაში სხვადასხვა მეთოდია დომინანტური. **სიტყვიერი მეთოდები**: როცა უნდა მოხდეს თეორიული და ფაქტობრივი ცოდნის ფორმირება; როცა სასწავლო მასალა ატარებს უპირატესად თეორიულ-ინფორმაციულ ხასიათს; როცა მოსწავლეები მზად არიან, შეითვისონ ინფორმაცია შესაბამისი სიტყვიერი მეთოდით; როცა მასწავლებელი კარგად ფლობს სიტყვიერი მეთოდების ამ სახეს. **თვალსაჩინო მეთოდები**: როცა მუშაობა უნდა წარიმართოს დამკვირვებლობის, შესასწავლი საკითხებისადმი ყურადღების კონცენტრირების ამაღლების განვითარებაზე; როცა სასწავლო მასალის შინაარსის წარმოდგენა შეიძლება თვალსაჩინო სახით; როცა სწორადაა გაფორმებული ინტერფეისი; როცა მასწავლებელი კარგადაა მომზადებული და იყენებს მოსწავლისადმი ინდივიდუალურ მიდგომას. **პრაქტიკული მეთოდები**: როცა მუშაობა უნდა წარიმართოს პრაქტიკული უნარ-ჩვევების განვითარებაზე; როცა თემის შინაარსი მოიცავს პრაქტიკულ სავარჯიშოებს; როცა მოსწავლეები მზად არიან პრაქტიკული სავარჯიშოების შესასრულებლად; როცა მასწავლებელი მზადაა საამისოდ. **რეპროდუქციული მეთოდები**: როცა მუშაობა უნდა წარიმართოს ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ფორმირებაზე; როცა თემის შინაარსი ან ძალიან მწელია, ან – ძალიან ადვილი; როცა

მოსწავლეები ჯერ კიდევ მზად არ არიან ამ თემის პრობლემური შესწავლისათვის. **ძიებითი მეთოდები:** როცა უნდა განხორციელდეს შემოქმედებითი მიდგომა, მუშაობა მიმდინარეობს მოსწავლეთა აზროვნების დამოუკიდებლობის, კვლევითი ჩვევების განვითარებაზე; როცა მასალას გააჩნია სირთულის საშუალო დონე; როცა მოსწავლეები მზად არიან მოცემული თემის პრობლემური შესწავლისათვის; როცა მასწავლებელი კარგად ფლობს სწავლების ძიებით მეთოდებს. **ინდუქციური მეთოდები:** როცა მუშაობა უნდა წარიმართოს განზოგადების, კერძოდან ზოგადისაკენ დასკვნების გაკეთების უნარის განვითარებაზე; როცა მასალა ჩამოყალიბებულია ინდუქციურად ან საჭიროა მისი ასე ჩამოყალიბება; როცა მოსწავლეები მზად არიან ინდუქციური მსჯელობისათვის ან ეძნელებათ დედუქციური დასკვნების გამოტანა; როცა მასწავლებელი ფლობს ინდუქციურ მეთოდებს. **დედუქციური მეთოდები:** როცა მუშაობა უნდა წარიმართოს ზოგადიდან კერძოსაკენ დასკვნების გამოტანისა და მოვლენათა ანალიზების უნარის განვითარებაზე; როცა თემის შინაარსი ჩამოყალიბებულია დედუქციურად ან უნდა ჩამოყალიბდეს ასე; როცა მოსწავლეები მზად არიან დედუქციური მსჯელობისათვის; როცა მასწავლებელი ფლობს დედუქციურ მეთოდებს; სწავლების მეთოდების შერჩევისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის, რომ მოსწავლეთა გამარჯვებისათვის მათ შეჯიბრებასა და კონკურენციას ყოველთვის მათი თანამშრომლობა ჯობია, და ისიც, რაც ფსიქოლოგიური გამოკვლევების შედეგადაა ცნობილი: **ჩვენ შევიმეცნებთ:** 1%-ს გემოს მეშვეობით, 2%-ს შეხების მეშვეობით, 3%-ს ყნოსვის მეშვეობით, 11%-ს მოსმენის მეშვეო-

ბით, 83%-ს მხედველობის მეშვეობით. **ჩვენ ვიმახსოვრებთ:** იმის 10%-ს, რასაც ვკითხულობთ, იმის 20%-ს, რაც გვესმის, იმის 30%-ს, რასაც ვხედავთ, იმის 50%-ს, რასაც მხედველობითა და სმენით ერთდროულად აღვიქვამთ, იმის 80%-ს, რასაც ჩვენ თვითონ ვამბობთ, იმის 90%-ს, რასაც ჩვენ ვამბობთ და ვაკეთებთ.

● **სწავლების მეთოდების კლასიფიკაცია** – მიღებულია სწავლების მეთოდების კლასიფიკაცია გარკვეული ნიშნების მიხედვით: 1. **სწავლების პროცესში მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ერთობლივი სასწავლო-შემეცნებითი მოქმედების ორგანიზაციის ფორმის ნიშნის მიხედვით.** ა) მასწავლებლის მიერ ცოდნის გადაცემა (თხრობა), ბ) მასწავლებლის საუბარი მოსწავლეებთან, გ) მოსწავლეთა დამოუკიდებელი მუშაობა. 2. **მოსწავლეთა მიერ ცოდნის შეძენის წყაროს მიხედვით.** ა) სიტყვიერი მეთოდები, ბ) თვალსაჩინო მეთოდები, გ) პრაქტიკული მეთოდები. 3. **ცოდნის შეძენის ხერხების მიხედვით.** 1. **რეპროდუქციული მეთოდები.** მასწავლებლის მიერ ახსნილი, ან სახელმძღვანელოში წაკითხული, მოსწავლემ უნდა შეითვისოს იმ სახით, როგორც ეძლევა. მოსწავლის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ყურადღებით მოუსმინოს მასწავლებელს, ახსნილი აღიქვას, დაისწავლოს და გამოიყენოს ანალოგიურ სიტუაციებში, ე. ი. ისეთივე პირობებში, როგორშიც ცოდნა იყო შეძენილი. 2. **ცოდნის შეძენის ევრისტიკული მეთოდები.** ამ შემთხვევაში სწავლება ორგანიზებულია ისე, რომ ცოდნის შეძენა ხდება ძიებისას, რომელსაც ხელმძღვანელობს მასწავლებელი ან მიმართულებას აძლევს სახელმძღვანელო. 3. **კვლევითი მეთოდები.** ეს ისეთი მეთოდებია, რომელთა გამოყენებისას

მოსწავლეები დამოუკიდებლად განხორციელებული დაკ-
 ვირვების, შედარების, განზოგადებისა და აბსტრაჰირების
 პროცესში იძენენ ახალ ცოდნას. ბოლო წლებში გავრცელდა
 სწავლების მეთოდების შემდეგი კლასიფიკაცია: **ახსნი-
 თ-ილუსტრაციული სწავლების მეთოდები** – ლექცია, სემინა-
 რი, თხრობა, საუბარი, დამოუკიდებელი მუშაობა სასწავლო
 მასალაზე. **რეპროდუქციული სწავლების მეთოდები** – სავა-
 რჯიშოები, პრაქტიკუმი, პროგრამირებული სწავლება, ჩვე-
 ვების ტრენინგები. **პრობლემურ-ძიებითი სწავლების მეთო-
 დები** – პრობლემური გადაცემა, ნაწილობრივ-ძიებითი (ევ-
 რისტიკული ან სოკრატული), კვლევითი, გონებრივი იერი-
 ში. **სწავლების კომუნიკაციური მეთოდები** – დისკუსია, დი-
 ალოგი, პოლემიკა, ჯგუფის ზუზუნი, თოვლის გუნდა, პრო-
 ექტების მეთოდი, პრეზენტაციები. **სწავლების იმიტაციურ-
 როლური მეთოდები** – იმიტაციური სავარჯიშოები, საქმიან-
 ი თამაში, როლური თამაში, ორგანიზაციულ-მოქმედები-
 თი თამაშები, ორგანიზაციულ-აზროვნებითი თამაშები, აკ-
 ვარიუმი, კონკრეტული სიტუაციის ანალიზი. სწავლების
 მეთოდების კლასიფიკაცია, რომელიც ცოდნის შეძენის ხერ-
 ხებზეა აგებული, კარგად პასუხობს თანამედროვე სკოლის
 ამოცანებს. სახალხო განათლების განვითარების თანამედ-
 როვე ეტაპზე სკოლის უპირველესი ამოცანაა შემოქმედები-
 თი პიროვნების აღზრდა. ამ ამოცანას ვერ გადაწყვეტს მხო-
 ლოდ რეპროდუქციული მეთოდები. სწავლებისას ყველაზე
 მეტად უნდა გამოიყენებოდეს ცოდნის შეძენის ევრისტიკუ-
 ლი მეთოდები. აღსანიშნავია, რომ დაწყებით სკოლაში წარ-
 მატებით შეიძლება გამოყენებულ იქნას კვლევითი მე-
 თოდების ელემენტებიც. უნდა აღინიშნოს, რომ სწავლების

პროცესში არ შეიძლება ამა თუ იმ მეთოდის უნივერსალიზირება. ყოველ მეთოდს გააჩნია თავისი გამოყენების სფერო და იგი პედაგოგიურ პროცესში უნდა შეირჩეს ისე, რომ მან უზრუნველყოს, ერთი მხრივ, ცოდნის სისტემატური ფორმირება, მისი სისტემატური ათვისება, მეორე მხრივ, – მიზანმიმართული მუშაობა მოსწავლეთა დამოუკიდებლობის განვითარებაზე.

● **სწავლების მეთოდების შერჩევის კრიტერიუმები** – იმის გამო, რომ მეთოდის ცნება მრავალასპექტიანი, მრავალმხრივი და მრავალწახნაგოვანია, სწავლების მეთოდი ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში მასწავლებლის მიერ გარკვეული გაგებით კონსტრუირებას საჭიროებს. სასწავლო მოქმედების ნებისმიერ უბანზე, ნებისმიერი აქტის განხორციელებისას ერთმანეთს ეხამება სწავლების რამდენიმე მეთოდი. ეს მეთოდები გამოყენებისას აღწევენ ერთმანეთში, მსჭვალავენ ერთმანეთს და ქმნიან ახალ ხარისხს. თუ ჩვენ ვლაპარაკობთ მოცემულ მომენტში ამა თუ იმ მეთოდის გამოყენებაზე, ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ ეტაპზე ეს მეთოდი დომინირებს და დიდაქტიკური ამოცანის გადაჭრაში დიდი წვლილი შეაქვს. დიდაქტიკაში დადგენილია შემდეგი კანონზომიერება: მასწავლებელი სწავლების მეთოდების შერჩევისას რაც უფრო მეტ ასპექტს ითვალისწინებს (პერცეფციული, გნოსტიკური, ლოგიკური, მოტივაციური, საკონტროლო-შემფასებლური და სხვ.), სასწავლო პროცესში მით უფრო მაღალი და მტკიცე სასწავლო-აღმზრდელობითი შედეგები იქნება მიღწეული, ამასთან, უმცირეს, მინიმალურ დროში. სწავლების მეთოდების შერჩევისას საჭიროა ვიხელმძღვანელოთ შემდეგი კრიტერიუმებით: *მეთოდების*

შესაბამისობა სწავლების პრინციპებთან; მეთოდების შესაბამისობა სწავლების მიზნებთან და ამოცანებთან; მეთოდების შესაბამისობა მოცემული თემის შინაარსთან; მეთოდების შესაბამისობა მოსწავლეთა სასწავლო შესაძლებლობებთან: ასაკობრივი, ფსიქოლოგიური; მომზადებულობის დონე (განათლებულობა, აღზრდილობა და განვითარებულობა); მეთოდების შესაბამისობა არსებულ პირობებთან, სწავლებისათვის გამოყოფილ დროსთან; მეთოდების შესაბამისობა სწავლების საშუალებათა შესაძლებლობებთან; მეთოდების შესაბამისობა თვით მასწავლებელთა შესაძლებლობებთან. ეს შესაძლებლობები განისაზღვრება მათი გამოცდილებით, თავისებურებებით, პედაგოგიური ნიჭითა და უნარით, პიროვნული თვისებებით.

● **სწავლების მეთოდიკა** – ნ. მეთოდიკა.

● **სწავლების ორგანიზაციის ფორმები** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა შეთანხმებული საქმიანობის გარეგანი გამოხატულება, რომელიც ხორციელდება განსაზღვრული წესრიგითა და რეჟიმით: გაკვეთილი, ექსკურსიები, საშინაო სასწავლო მუშაობა, კონსულტაციები, სემინარი, ფაკულტატივები, პრაქტიკუმები და დამატებითი მეცადინეობები.

● **სწავლების პასიური მეთოდი** – მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთმოქმედების ფორმა, რომელშიც მასწავლებელი არის ძირითადი მოქმედი პირი და გაკვეთილის მსვლელობის წარმმართველი, ხოლო მოსწავლეები გამოდიან პასიური მსმენელების როლში, ექვემდებარებიან მასწავლებლის დირექტივებს. მასწავლებლის კავშირი მოსწავლესთან პასიურ გაკვეთილებზე ხორციელდება გამოკითხვე-

ბის, დამოუკიდებელი და საკონტროლო მუშაობის, ტესტირებისა და სხვათა მეშვეობით. თანამედროვე პედაგოგიური ტექნოლოგიებისა და მოსწავლეთა მიერ სასწავლო მასალის ათვისების ეფექტურობის თვალსაზრისით პასიური მეთოდი ითვლება არაეფექტურად, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მას გააჩნია მრავალი თავისი ღირსება. ეს მეთოდი დახელოვნებული მასწავლებლების ხელში ძალიან ხშირად წარმატებულია. ლექცია არის პასიური გაკვეთილის ყველაზე გავრცელებული სახე. იგი ფართოდაა გავრცელებული უმაღლეს სასწავლებლებში და, უდავოა, რომ ლექციის კლასიკურ სახეს ვერაფერი ვერ შეცვლის.

● **სწავლების პრობლემურ-ძიებითი მეთოდი** – სწავლების ზოგადდიაქტიკური მეთოდი, რომელმაც ფართო გავრცელება ჰპოვა მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში, სხვადასხვა დისციპლინათა სწავლების პრაქტიკაში. ამ მეთოდით მუშაობის პროცესში გამოიყენება სწავლების შემდეგი ხერხები: გაკვეთილზე პრობლემური სიტუაციების შექმნა; მათი ამოხსნისადმი შესაძლო მიდგომების კოლექტიური განხილვის ორგანიზაცია; იმ სავარჯიშოთა შესრულება, რომლებიც ითვალისწინებს მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ურთიერთობის სხვადასხვა ფორმას, მაქსიმალურად მიახლოებულს რეალურ კომუნიკაციასთან. არსებობს მეთოდის სხვადასხვა ვარიანტი: სასწავლო მასალის პრობლემური თხრობა, პრობლემური საუბრები, პრობლემურ-ძიებითი ხასიათის სავარჯიშოების შესრულება და სხვ. მოსწავლეთა ძიებითი საქმიანობისა და ყურადღების აქტივიზირების ცდისას სწავლების პრობლემურ-ძიებითი მეთოდი არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც სწავლების უნივერსალური

და ერთადერთი სწორი მეთოდი. ეს მეთოდი მოითხოვს მასწავლებლის გულმოდგინე მომზადებასა და სასწავლო დროის მნიშვნელოვან დანახარჯებს. ამიტომ მეცადინეობისას საჭიროა სწავლების პრობლემურ-ძიებითი მეთოდის შეხამება სწავლების სხვა მეთოდებთან. ამასთან, ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მიზანი ამოძრავებს მასწავლებელს, რა სასწავლო მასალებს განაგებს და სწავლების რომელი ეტაპია.

● **სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემა** – სკოლაში სასწავლო მეცადინეობათა ორგანიზაცია, რომლის დროსაც სწავლება მიმდინარეობს მოსწავლეთა კლასთან სასკოლო საგნების დამუშავებული სასწავლო პროგრამებითა და მტკიცე განრიგით, ხოლო მეცადინეობათა ძირითადი ფორმაა გაკვეთილი. ჩამოყალიბდა მე-16 საუკუნეში. მეცნიერულად პირველად დაასაბუთა *იან ამოს კომენსკიმ*.

● **სწავლების საფეხურები** – განათლების სისტემის დამოუკიდებელი შემადგენელი ნაწილები (სკოლამდელი დაწესებულებები, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა, დაწყებითი, საშუალო და უმაღლესი განათლების დაწესებულებები). *სწავლების საფეხურები* ერთმანეთს ორგანულად უკავშირდებიან და ამით უზრუნველყოფილნი არიან მემკვიდრეობითობით განათლებაში.

● **სწავლების საშუალებანი** – ეს არის ადამიანის მიერ შექმნილი ობიექტები, ასევე, ბუნებრივი საგნები, რომლებიც გამოიყენება საგანმანათლებლო პროცესში როგორც სასწავლო ინფორმაციის მატარებელი, პედაგოგისა და მოსწავლეთა საქმიანობის ინსტრუმენტი, რომ მიღწეულ იქნას აღსა-

ზრდელთა განათლების, აღზრდის, სწავლებისა და განვითარების მიზნები.

● **სწავლების სტილები** – სწავლების პროცესი რთულია, რადგანაც ყველა მოსწავლეს ინფორმაციის აღქმისა და ინფორმაციისადმი მიდგომის, მისი მიღების საკუთარი უნიკალური სტილი გააჩნია. თითოეული მოსწავლე ერთ კონკრეტულ სტილს მიეკუთვნება. ეს სტილი მოსწავლის ფსიქოლოგიური მახასიათებელია და მას დიდაქტიკაში თავისი ფრიად მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა ექიროს. სულ შვიდი სტილია გამოყოფილი. 1. **ვიზუალური**: მას მიეკუთვნება ადამიანები, რომლებიც სწავლების პროცესში უპირატესობას ანიჭებენ ნახატების, ნახაზების, გამოსახვების, დიაგრამების, ფერების, კავშირების დიაგრამების და მისთანათა გამოყენებას. 2. **კინესთეტიკური** (ისწავლე მოქმედებაში): მას მიეკუთვნება ადამიანები, რომლებიც მოქმედებაში სწავლობენ – ხატავენ სქემებს, იყენებენ გარესამყაროს ობიექტებს ან მონაწილეობას ღებულობენ როლურ თამაშებში. 3. **აუდიალური**: ეს ის ადამიანებია, რომლებიც ეყრდნობიან სმენით შეგრძნებებს, იყენებენ რიტმს, მუსიკას, უსმენენ ჩანაწერებს, ინფორმაციის უკეთ შეთვისებისათვის ადგენენ ლექსებს და სხვ. 4. **ვერბალური**: სწავლების ამ სტილის ადამიანები წერით და ზეპირ მეტყველებაში იყენებენ სიტყვიერ ხერხებს, მაგალითად, ადგენენ კონსპექტებს, ინფორმაციას წარმოთქვამენ ხმამაღლა და სხვ. 5. **ლოგიკური**: ეს ის ადამიანებია, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ ინფორმაციის გააზრების ლოგიკურ ხერხებს. ასეთ ადამიანებს კარგად ესმით, რისთვის სჭირდება მათ ესა თუ ის ინფორმაცია, და პერსპექტივაშიც უკეთ ხედავენ. 6. **სოციალური**: ეს ის ადა-

მიანებია, რომლებსაც მუშაობა ჯგუფებში ან წყვილებში ურჩევნიათ, სწავლების პროცესში კონცენტრირებას ახდენენ სხვებთან ურთიერთობებზე. 7. **განცალკევებული:** იმ ადამიანებს, რომლებიც ამ სტილს ეკუთვნიან, უყვართ სწავლა დამოუკიდებლად, ხშირად მიმართავენ თვითსწავლებას.

● **სწავლების სტრატეგია** – სწავლების ზოგადი კონცეფცია, რომელიც ბაზირებულია გარკვეულ ლინგვისტიკურ, ფსიქოლოგიურ და დიდაქტიკურ პრინციპებზე და განსაზღვრავს სწავლებისადმი მიდგომას. მეცადინეობებზე მისი რეალიზება ხდება სწავლების მეთოდის ან მეთოდთა ჯგუფის სახით. შდრ. *სწავლების ტაქტიკა*.

● **სწავლების სტრატეგიის წესები** – მასალის შესწავლისას ეძებე აზრი; გამოიყენე სტრატეგიები, რომლებიც დასამახსოვრებელი მასალის მოცულობის მინიმუმიზირებას ახდენენ; შეისწავლე, შეისწავლე, შეისწავლე; მოერიდე გარეშე დეტალებზე ყურადღების გადატანას; დაუთმე დრო თავისუფალ კვლავწარმოებას; გამოიყენე მოკლე შინაარსი; გამოიყენე ციტირების გამეორების მეთოდი (თვითშემოწმებისთვის); ვარჯიშის დროს გააკეთე შესვენებები; დაიწყე შესწავლა ნაწილ-ნაწილ; გულდასმით შეისწავლე ჩვევის მდგენელები; ეძებე იგივე თვისებების კარგი მოდელები, როგორისაც იყო საჭირო ჩვევა; ეძებე შედეგების პოვნის ხერხები; გააკეთე ყურადღების კონცენტრაცია შესასწავლ მასალაზე; მოდუნდი და შეიქმენი კარგი განწყობილება. ნ. *სტრატეგია*.

● **სწავლების ტაქტიკა** – მეთოდიკური ხერხების სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მოსწავლეთა მიერ მეტყველებითი საქმიანობის დაუფლების ოპტიმალურ გზას, სადაც ეს მეტყველებითი საქმიანობა კონკრეტული სასწავლო

ფაქტორების გათვალისწინების საფუძველზე აგებულ ურთიერთობათა ერთობლიობას წარმოადგენს.

● **სწავლების ტექნიკური საშუალებანი** – მოწყობილობები და ხელსაწყოები, რომლებიც განკუთვნილია პედაგოგიური პროცესის სრულყოფის, სწავლების ეფექტურობისა და ხარისხის ამაღლებისათვის აუდიოვიზუალურ საშუალებათა დემონსტრაციის გზით.

● **სწავლების ტექნოლოგია** – სწავლებისა და აღზრდის თეორიულად დასაბუთებული პროცესების კვლავწარმოების საშუალებებისა და მეთოდების სისტემური ერთობლიობა, რომელიც იძლევა დასახული საგანმანათლებლო მიზნის წარმატებით რეალიზების საშუალებას. *სწავლების ტექნოლოგია* გულისხმობს შესაბამის მეცნიერულ პროექტირებას, რომლის დროსაც ეს მიზნები მოიცემა ერთდროულად და შენარჩუნებულია მიღწეული შედეგების ობიექტური ეტაპობრივი გაზომვისა და საბოლოო შეფასების შესაძლებლობა. მეოცე საუკუნის 60-70-იან წლებში ეს ცნება ასოცირდებოდა სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენების მეთოდოლოგიასთან. თანამედროვე გაგებით, სწავლების ტექნოლოგია შედგება ერთმანეთის ურთიერთგანმაპირობებელი შემდეგი ნაწილებისგან: 1. *საქმიანობის ხერხების დანიშნულება, დანაწესი* (დიდაქტიკური პროცესები). დიდაქტიკური თვალსაზრისით სწავლების ტექნოლოგია არის კონკრეტული მეთოდოლოგიური დამუშავებები, რომლებიც აღწერს გარკვეული კონკრეტული პედაგოგიური სისტემის რეალიზებას მის ცალკეულ ელემენტებად. 2. *პირობები*, რომელშიც ეს საქმიანობა უნდა განსახიერდეს (სწავლების ორგანიზაციული ფორმები). 3. ამ საქმიანობის განხორციელებ-

ბის *საშუალებები* (მასწავლებლის მიზანმიმართული მომზადება და სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა ქონა).

● **სწავლების ფორმალური ფორმა** – ყველა მოსწავლის წინაშე დასმულია რომელიღაც სასწავლო მიზანი; ყველა მოსწავლე ასრულებს ერთნაირ დავალებას; რეალიზდება მიმართება „მასწავლებლის მოქმედება – მოსწავლის მოქმედება – კლასის მოქმედება“; ყველა მოსწავლეს ეწევა ერთნაირი დახმარება მასწავლებლის მხრიდან; დავალების შესრულებას ხელმძღვანელობს მასწავლებელი; ჯამდება ზოგიერთი მოსწავლის სასწავლო მოქმედების შედეგები.

● **სწავლების ჯგუფური ფორმა** – ყველა ტიპოლოგიური ჯგუფის წინაშე დასახულია რომელიღაც სასწავლო მიზანი, როგორც საერთო ამ ჯგუფისათვის; დავალების შინაარსი ერთნაირია ყველასათვის ან დიფერენცირებულია ჯგუფის თავისებურებათა მიხედვით; ფორმის საფუძველში ძევს ჯგუფის წევრების კოლექტიური მოქმედება; რეალიზდება (თითოეულ ჯგუფში) მიმართება „მასწავლებლის მოქმედება – ჯგუფის მოქმედება – მოსწავლის მოქმედება“, მოსწავლეებს ეწევა დახმარება მასწავლებლის მხრიდან და ურთიერთდახმარება ჯგუფში; დავალების შესრულებას ხელმძღვანელობს ჯგუფის წევრი; ჯამდება ყოველი ჯგუფის მუშაობა.

ბ

● **ტალანტი** (< ძვ. ბერძ. *τάλαντον* წონა, ტალანტი) – ბრწყინვალე მონაცემები, რომლებიც იხსნება გამოცდილების შეძენით, ჩვევების ფორმირებისას. *ტალანტიერი* კაცი,

ჩვეულებრივ, თავს ავლენს ერთდროულად საქმიანობის რამდენიმე სახეში, მაგრამ ხშირად შემოსაზღვრულია ერთი რომელიმე მიმართულებით, *გენიოსისგან* განსხვავებით. ფართოდაა გავრცელებული აზრი, რომ *ტალანტი* ადამიანს მხოლოდ *მემკვიდრეობით* ეძლევა, გენეტიკურად განპირობებული თავისებურებას წარმოადგენს.

● **ტაქსონომია** (< *ძვ. ბერძ. τάξις* წყობა, რიგი + *νόμος* კანონი) – სწავლება კლასიფიკაციისა და სისტემატიზაციის პრინციპებისა და პრაქტიკის შესახებ. ტერმინებს „*ტაქსონომია*“ და „*სისტემატიკა*“ ხშირად აიგივებენ, მაგრამ, თუ საკითხს მკაცრად მივუდგებით, ტაქსონომია მხოლოდ ნაწილია სისტემატიკისა. ტერმინი „*ტაქსონომია*“ შემოღებულ იქნა 1913 წელს *ოგიუსტენ დეკანდოლის* მიერ და იმთავითვე მხოლოდ ბიოლოგიაში გამოიყენებოდა მცენარეთა კლასიფიკაციისათვის. მოგვიანებით ამ ტერმინმა გამოყენება ჰპოვა კლასიფიკაციისა და სისტემატიზაციის ზოგადი თეორიის აღსანიშნავად და გამოყენებულ იქნა ისეთ მეცნიერებებში, როგორიცაა: ლინგვისტიკა, გეოგრაფია, გეოლოგია და სხვ.

● **ტაქტიკა** (< *ძვ. ბერძ. τακτικός* < *τάξις* დაწყობა, მწყობრი) – სტრატეგიის რეალიზაციის ინსტრუმენტი, რომელიც ექვემდებარება სტრატეგიის ძირითად მიზანს. სტრატეგია ძირითად მიზანს აღწევს შუალედური ტაქტიკური ამოცანების ამოხსნით ღერძზე „რესურსები – მიზანი“. აქვს სხვა მნიშვნელობებიც.

● **ტემპერამენტი** (< *ლათ. temperamentum* ნაწილების ჯეროვანი თანაფარდობა, თანაზომადობა) – იმ მდგრადი ინდივიდუალური თავისებურებების ერთობლიობა, რომ-

ლებიც ახასიათებენ ადამიანის ფსიქიკური საქმიანობის დინამიკას: ფსიქიკური პროცესებისა და მდგომარეობების მიმდინარეობის ინტენსიურობას, სიჩქარეს, ტემპსა და რიტმს.

მელანქოლიკი (< ბერძ. *μέλαινα χολή* შავი ნალველი) – მელანქოლიკური ტემპერამენტის ადამიანი ხასიათდება გაუწონასწორობლობით, ჩქარი დადლილობით, მოძრაობათა შენელებულობით, კარჩაკეტილობით; სისუსტით, ნერვული პროცესების ინერტულობით. იმავდროულად მელანქოლიკი გამოირჩევა მაღალი ფსიქიკური რეაქტიულობით, რაც აძლევს საშუალებას, კარგად გაართვას თავი სამუშაოს, რომელიც მოითხოვს გაძლიერებულ ყურადღებას, ფლობს მნიშვნელოვან ემოციონალურ ამთვისებლობას, თანაგანცდისა და გრძნობათა უფაქიზესი დეტალების, გარშემომყოფების გუნებგანწყობის შემჩნევის უნარს. გარეგანად იმაზე, რაც ხდება მის ირგვლივ, რეაგირებს დუნედ, უხალისოდ.

სანგვინიკი (< ლათ. *sanguis* სისხლი) – სანგვინიკური ტემპერამენტის ადამიანი ხასიათდება სიცქვიტით, სიმარდით, გაწონასწორებულობით, ნერვული პროცესების სიძლიერით, მაღალი ფსიქიკური აქტიურობით, შრომისუნარიანობით.

ფლეგმატიკი (< ბერძ. *φλέγμα* სისველე, ლორწო) – ფლეგმატიკური ტემპერამენტის ადამიანი ხასიათდება გაწონასწორებულობით, ექვნეულობით, სიმშვიდით, აუღელვებლობით, თანაბარი გუნებგანწყობით, სულიერ მდგომარეობათა სუსტი გარეგანი გამოხატვით.

ქოლერიკი (< ბერძ. *χολή* ნალველი) – ქოლერიკული ტემპერამენტის ადამიანი ხასიათდება მოქმედებათა სისწრაფით, ძლიერი და სწრაფად გაჩენადი გრძნობებით, იმ უნარით, რომ საქმეს მიეცეს განსაკუთრებული გატაცებით და იმავდროულად – გაუწონას-

წორებლობით, განწყობილების მკვეთრი ცვალებადობით, რაც მკაფიოდ აისახება მეტყველებაში, ჟესტებში, მიმიკაში, საქციელში. ჯეროვანი აღზრდის უქონლობისას ემოციონალურმა გაუწონასწორებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს რთულ ცხოვრებისეულ გარემოებებში საკუთარი გრძნობების გაკონტროლების უუნარობა.

● **ტერმინი** – გარკვეული ცნების აღმნიშვნელი სიტყვა მეცნიერების სხვადასხვა დარგში.

● **ტესტი** (< *ინგლ. test* გამოცდა, შემოწმება) – სისტემის სხვადასხვა სიტუაციებში მოთავსებისა და მასში დაკვირვებისათვის მისაწვდომ ცვლილებათა თვალყურის მიდევნების საშუალებით ამ სისტემის საქმიანობის სიღრმისეული პროცესების შესწავლის ხერხი. პედაგოგიკური ტესტი – ეს არის მოსწავლეთა განსწავლულობის შეფასების ინსტრუმენტი, რომელიც შედგება ტესტურ დავალებათა სისტემისაგან, ჩატარების სტანდარტიზირებული პროცედურისაგან და შედეგების დამუშავებისა და ანალიზისგან. პედაგოგიკურ გაზომვათა ფუძემდებელია *ედვარდ თორნდაიკი*. მან დაამუშავა პირველი პედაგოგიკური ტესტი. პედაგოგიკური ტესტების მრავალი სახის შემქმნელია *ალფრედ ბინე*. მათთან თანამშრომლობდნენ *ჩარლზ სპირმენი* და სხვ.

● **ტესტირება** – კვლევის მეთოდი, რომელიც იყენებს სტანდარტიზირებულ კითხვებსა და ამოცანებს – ტესტებს. *ტესტები* იძლევა იმის საშუალებას, რომ გარკვეული ალბათობით განისაზღვროს ინდივიდის ცოდნის, უნარ-ჩვევებისა და პიროვნული მახასიათებლების აქტუალური დონე. ტესტების საშუალებით შესაძლებელია გარკვეულ დადგე-

ნილ ნორმებთან ამ დონის შესაბამისობის დადგენა, ან კიდევ, – მისი შედარება გამოსაცდელის საკვლევი თვისების განვითარებასთან ადრეულ პერიოდში. ტესტის ერთ-ერთი აკადემიური განსაზღვრა ასეთია: *ტესტი* არის ცოდნის სისტემა, რომელიც იძლევა პიროვნების გარკვეული ფსიქიკური თვისების გაზომვის საშუალებას. ტესტირება გულისხმობს, რომ გამოსაცდელი ასრულებს გარკვეულ საქმიანობას: ეს შეიძლება იყოს ამოცანის ამოხსნა, თხრობა სურათის მიხედვით, სურათის აღწერა, ხატვა და მრავალი სხვა რამ, იმის მიხედვით, თუ როგორია კვლევის მეთოდიკა. ტესტებით მიმდინარეობს გამოსაცდელის გარკვეული გამოცდა, რომლის შედეგების საფუძველზეც მკვლევარს გამოაქვს დასკვნები გამოსაცდელის მახასიათებელთა განვითარების დონის შესახებ.

● **ტექნიკუმი** (< *ბერძ. τέχνη* ხელოვნება, ოსტატობა, უნარი) – საშუალო სპეციალური სასწავლებლის ერთ-ერთი სახე, მეტწილად ტექნიკური განხრის. *ტექნიკუმებში* ხდება საბაზო დონის საშუალო სპეციალური განათლების ძირითადი პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების რეალიზაცია. ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიხედვით *ტექნიკუმები* არსებობს სამი სახის: 1. საშუალო პროფესიული განათლების სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებები და ავტონომიური დაწესებულებები. 2. საშუალო პროფესიული განათლების არასახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებები. 3. საშუალო პროფესიული განათლების ავტონომიური არაკომერციული ორგანიზაციები.

● **ტექნოკრატია** (< *ბერძ. τέχνη* ხელოვნება, ოსტატობა; *ბერძ. κράτος* ხელისუფლება) – საზოგადოება, რომელ-

შიც ძალაუფლება უპყრიათ მეცნიერულ-ტექნიკურ სპეციალისტებს. სამყაროზე ტრადიციული ტექნოკრატიული შეხედულება აქცენტს აკეთებს ტექნიკისა და ტექნოლოგიის განვითარებაზე და ტექნიკას წარმოიდგენს როგორც სოციალური პროგრესის საფუძველს.

● **ტექნოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *τέχνη* ხელოვნება, ოსტატობა, უნარი + *λογος* სიტყვა, აზრი, ცნება) – მეთოდებისა და ინსტრუმენტების ერთობლიობა სასურველი შედეგის მიღწევისათვის. *ფართო გაგებით*: მეცნიერული ცოდნის გამოყენება პრაქტიკული ამოცანების ამოხსნისათვის. *ტექნოლოგია* შედარებით ახალი მრავალწახნაგოვანი ტერმინია, რომლის ზუსტი დეფინიცირება ვერ ხერხდება, რადგანაც მისი შინაარსი (აზრი, სემანტიკა) მუდმივად ვითარდება, როგორც თავის თავთან, ისე სხვა ცნებებთან მიმართებაში, ისეთებთან, როგორიცაა: კულტურა, საზოგადოება, პოლიტიკა, რელიგია, ბუნება.

● **ტექნოლოგიური პროცესი** – იმ ურთიერთდაკავშირებულ მოქმედებათა დალაგებული თანამიმდევრობა, რომლებიც სრულდება ამოსავალი მონაცემების წარმოშობის მომენტიდან მოთხოვნილი შედეგის მიღებამდე. პრაქტიკულად ნებისმიერი ტექნოლოგიური პროცესი შეიძლება განვიხილოთ როგორც უფრო რთული ტექნოლოგიური პროცესის ნაწილი და ნაკლებად რთული (ელემენტარულის ფარგლებში) ტექნოლოგიური პროცესების ერთობლიობა. ელემენტარული ტექნოლოგიური პროცესი ანუ *ტექნოლოგიური ოპერაცია* ეწოდება ტექნოლოგიური პროცესის უმცირეს ნაწილს, რომელიც ხასიათდება ყველა მისი თვისებით, ე. ი. ეს ისეთი ტექნოლოგიური პროცესია, რომლის

შემდგომი დეკომპოზიცია კარგავს მოცემული ტექნოლოგიის ფუძეში მდებარე მეთოდის ნიშნებს. ე. ი. არჩევენ ტექნოლოგიურ მიკროსტრუქტურებს, როგორიცაა: ხერხები, რგოლები, ელემენტები და სხვ. ისინი თავიანთ თანამიმდევრობაში დებულობენ ლოგიკური ჯაჭვის სახეს და ქმნიან ერთიან პედაგოგიურ ტექნოლოგიას, ტექნოლოგიურ პროცესს.

● **ტექნოლოგიური რუკა** – ეს არის სტანდარტიზირებული დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს აუცილებელ ცნობებს, ინსტრუქციებს პერსინალისათვის, რომელიც ასრულებს რომელიმე ტექნოლოგიურ პროცესს ან ტექნიკურად ემსახურება ობიექტს. ტექნოლოგიური რუკა უნდა პასუხობდეს კითხვებს: 1. რომელი ოპერაციები უნდა შესრულდეს აუცილებლად, 2. როგორი თანამიმდევრობით სრულდება ოპერაციები, 3. როგორი პერიოდულობით სრულდება ოპერაციები (განმეორების შემთხვევაში), 4. რა დროა საჭირო ყოველი ოპერაციის შესასრულებლად, 5. როგორია ყოველი ოპერაციის შესრულების შედეგი, 6. ოპერაციის შესრულებისათვის რომელი ინსტრუმენტები და მასალებია საჭირო.

● **ტექნოლოგიური სქემა** – ტექნოლოგიური პროცესის პირობითი გამოსახვა, მისი დაყოფა ცალკეულ ფუნქციონალურ ელემენტებად, მათ შორის ლოგიკური კავშირების აღნიშვნით.

● **ტვინი** – ადამიანის მცირე სამყარო, რომელსაც *მინიჭებული აქვს* ბუნებრივი უნარი: მსჯელობის, მტკიცებისაკენ სწრაფვისა და ეჭვების. *დაკისრებული აქვს* მიწიერი ფუნქცია: მასში არსებული ასი მილიარდი ნეირონით არეგულიროს ადამიანის ორგანიზმისა და ცნობიერების ნებისმიერი რეაქცია გარესამყაროსადმი. ამასთან, გამოიყოფა ტვ-

ინის სამი უმნიშვნელოვანესი ბლოკი. 1. *ტონუსის ენერგეტიკული ბლოკი*, რომელიც განთავსებულია *ტვინის* სიღრმეში, *ტვინის* ღეროს ზედა ფენებში. ამ ბლოკის ერთ ნაწილში წარმოებს ორგანიზმში ნივთიერებათა ქიმიური ცვლის რეგულაცია. მეორე, ბადისებრ ანუ რეტიკულარულ ნაწილში, აღმოცენდება აგზნების იმპულსები, რომლებიც თავიანთი ენერგიით კვებავენ *ტვინის* ქერქს. როგორც კი ეს ენერგეტიკული ნაკადი შეწყდება, მაშინვე *ტვინის* ქერქის ტონუსი ეცემა და ადამიანი ვარდება ნახევრადძილის მდგომარეობაში, შემდეგ ეძლევა ძილს. 2. *ძირითადი ბლოკი* განთავსებულია დიდი ნახევარსფეროების უკანა ნაწილში და მას ევალება გარესამყაროდან მიღებული ინფორმაციის გადამუშავება და შენახვა. 3. *მთავარი ბლოკი*, რომელიც ინახავს ადამიანის პიროვნებას, განთავსებულია შუბლის მიდამოებში. არის მეოთხეც, ეს არის *ამიგდალა*. იგი ნუშისებრი სხეულია, გაჟღენთილია ნეირონებით, დაახლოებით ორნახევარი სანტიმეტრი ზომისაა, განთავსებულია *ტვინის* ორივე ნახევარსფეროში, – ყურის ყვრიმალის მიდამოებში და არეგულირებს ემოციებს. *ამიგდალა* ემოციონალურ მეხსიერებასთან დაკავშირებული ძირითადი კომპონენტია.

● **ტიპიური სასწავლო გეგმა** – უნიფიცირებული სახელმწიფო დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს მოსწავლეთა განათლების მიზნებსა და შინაარსს კონკრეტული დარგის პროფესიების მიხედვით (მანქანათმშენებლობა, ქიმიური მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მომსახურების სფერო და სხვ.). იგი მოიცავს: სასწავლო საგნების ჩამონათვალსა და მოცულობას, მათ განაწილებას სასწავლო კვირების, სემესტრებისა და სასწავლო კურსების მიხედვით, გამოც-

დებსა და არდადეგებს, დროის ბიუჯეტის მონაცემებს, სასწავლო პროცესის გრაფიკსა და გეგმას, ლაბორატორიულ-პრაქტიკულ მეცადინეობებს, საწარმოო სწავლებასა და საწარმოო პრაქტიკას, სასწავლო კვირების განაწილებას სწავლების კურსების მიხედვით. *ტიპიური სასწავლო გეგმის* ძირითადი მდგენელია სასწავლო პროცესის გეგმა, რომელიც მოიცავს: სასწავლო საგნებსა და სასწავლო საგანთა ციკლებს, სასწავლო დროის რაოდენობას სასწავლო საგანზე, მათ შორის – თეორიულ და საწარმოო სწავლებაზე. მისი ტიპიზაცია ხასიათდება საგანთა ბლოკების გამოყოფით (საზოგადოებრივი, ჰუმანიტარული, საბუნებისმეტყველო, პროფესიული, სპეციალური და სხვ.).

● **ტიფლოპედაგოგიკა** (< *ბერძ. τυφλός* ბრმა) – პედაგოგიკური მეცნიერება ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს ბრმა და მხედველობადაქვეითებული ბავშვების აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს.

● **ტოლერანტობა** (< *ლათ. tolerantia* მოთმინება, მიღება, წამების ნებაყოფლობითი გადატანა) – სოციოლოგიური ტერმინია, აღნიშნავს შემწყნარებლობას სხვისი მსოფლ-მხედველობის, ცხოვრების რაგვარობის, რწმენის, ქცევისა და ჩვეულებების მიმართ. *ტოლერანტობა* არ არის გულგრილობის ტოლმალოვანი. იგი არ ნიშნავს სხვისი მსოფლმხედველობის ან ცხოვრების წესის მიღებას, ის უფლებას აძლევს სხვებს, იცხოვროს საკუთარი მსოფლმხედველობის შესაბამისად. *ტოლერანტობა* ნიშნავს პატივისცემას, სხვა კულტურების, თვითგამოხატვის ხერხებისა და ადამიანური ინდივიდუალობის გამოვლინების მიღებასა და სწორ გაგებას. *ტოლერანტობა* მოიცავს ადამიანის თავისუფალი არჩევანის

ზოგადი უფლების პატივისცემას, ტოლერანტობაში არ იგულისხმება დათმობა, შეწყალება ან თავზე ხელის გადასმა. ტოლერანტობის გამოვლენა ასევე არ ნიშნავს სოციალური უსამართლობის შემწყენარებლობას, საკუთარ შეხედულებათა უარყოფას ან სხვისი მრწამსის დათმობას, ან კიდევ, საკუთარი შეხედულებების სხვისთვის თავზე მოხვევას. ტოლერანტობა ნება და განწყობაა, იყო სამართლიანი, მომთმენი სხვა ადამიანების მრწამსის, ინტერესების, ღირებულებებისა და მოსაზრებების მიმართ, მიიღო განსხვავებული ადამიანი ისეთი, როგორიც ის არის, პატივი სცე მის ინდივიდუალურობას.

● **ტონუსი** (< ლათ. *tonus* < ბერძ. *τόνος* დაძაბულობა) – ნერვული ცენტრებისა და კუნთოვანი ქსოვილის ხანგრძლივი მტკიცე აღზნების მდგომარეობა, როცა კუნთოვან ქსოვილს დადლილობა არ ახლავს. ტონუსი განისაზღვრება კუნთების ბუნებრივი თვისებებით და ნერვული სისტემის გავლენით. ტონუსის წყალობითაა შესაძლებელი სივრცეში სხეულის (ტანის) გარკვეული პოზისა და მდგომარეობის დაჭერა და შენარჩუნება, საჭმლის მომნელებელი ორგანოების ღრუმში, საშარდე ბუშტის, საშვილოსნოს წნევის, ასევე, სისხლის წნევის შენარჩუნება. ტონუსის გარეგანი გამოხატულებაა კუნთების სიმკვრივის გარკვეული ხარისხი. მოსვენების მდგომარეობაში, მუშაობის გარეშე, კუნთები არაა სრულად მოდუნებული, ისინი იცავენ რომელიღაც დონის დაძაბულობას. სწორედ ეს დაძაბულობაა ტონუსი.

● **ტოპოლოგიური აზროვნება** – მათემატიკური აზროვნების სპეციფიკური ტიპი. აზროვნების ეს ტიპი ბავშვების უმრავლესობას უმჯლავნდება ძალიან ადრე, 2-3 წლის ასაკში.

აზროვნებაში დომინირებს ლოგიკური ოპერაციების მთლიანობა და გამართულობა. ბავშვი ცდილობს მუდმივ გარდაქმნაში იქონიოს ობიექტი. მის მიდგომაში ნებისმიერი საქმისადმი დომინირებს პრინციპი: უწყვეტი, მთლიანი თუ გახეული, გახვრეტილი, შიგნით თუ გარეთ, მთელი თუ ნაწილი. ტოპოლოგებს არ სჩვევიათ საქმის დაწყება მოუფიქრებლად, ალაღბედზე. მათთვის აუცილებელია მოქმედების დაწყება თავიდან, უნდა დაიჭირონ მიმდევრობის ძაფი, არ გამოტოვონ არც ერთი დეტალი, სკრუპულოზურად, აუჩქარებლად უნდა მიიყვანონ საქმე საბოლოო შედეგამდე. ხშირად ისინი კონსერვატორებია, ცუდად ეგუებიან სიახლეებს. მათი ძირითადი ნაკლია, რომ უყვართ კირკიტი და ზოზინით მუშაობა. აზროვნების ეს ტიპი შემდგომ ვითარდება და ერწყმის აზროვნების ერთიან პროცესს.

● **ტოტალური კომუნიკაცია** – კომუნიკაცია, რომლის დროსაც ზეპირ სიტყვიერ მეტყველებას თან ახლავს *დაქტილირება* და *ჟესტური მეტყველება*.

● **ტრადიცია** (< *ლათ. traditio* გადმოცემა, თქმულება) – შეხედულებების, წარმოდგენების, ქცევის ნორმების, წეს-ჩვეულებებისა და პრაქტიკულ-საზოგადოებრივი საქმიანობის ჩვევათა ერთობლიობა, რომელიც გადაეცემა თაობიდან თაობას და წარმოადგენს საზოგადოებრივ მიმართებათა ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რეგულატორს. *ტრადიცია* უმეტესწილად ეროვნული ფენომენია.

● **ტრადიციული** – 1. ტრადიციულია ის, რაც ჩვეულია, მდგრადი, ჩამოყალიბდა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში. 2. ტრადიციულია ის, რაც არ აღიქმება როგორც სი-

ახლე, როგორც რაღაც მოწინავე და ავანგარდული. 3. ტრადიციულია ესა თუ ის ღირსსახსოვარი, საიუბილეო მოვლენა თუ სხვა რამ, რომელიც ეწყობა ყოველწლიურად, პერიოდულად. 4. ტრადიციულია ის, რაც რომელიმე სფეროში საქმიანობის, გარემოებისა და მისთანათა ტიპიური მახასიათებელია. 5. ტრადიციულია ადამიანი, რომელიც მისდევს ტრადიციას, ჩვეულებებს.

● **ტრადიციული გაკვეთილი** – გაკვეთილი, რომელიც ხასიათდება შემოწმებული რეგლამენტაციით, დისციპლინით, მოსწავლეთა შემსრულებლობით, მასწავლებლისადმი სრული დაქვემდებარებით, სასწავლო მასალის ზუსტი მოხაზულობით, ჩამოყალიბებული ტრადიციებითა და სტერეოტიპებით.

● **ტრადუქცია** (< *ლათ. traductio* გადაადგილება) – გაშუალებული მსჯელობის სახე, რომელშიც წანამძღვრები და დასკვნა ზოგადობის თანაბარი ხარისხის მტკიცებებია. *ტრადუქციულ* მსჯელობას წარმოადგენს *ანალოგია*. წანამძღვრებისა და დასკვნის ხასიათის მიხედვით ტრადუქცია შეიძლება იყოს სამი ტიპის: 1. დასკვნა ერთეულადიდან ერთეულადისკენ; 2. დასკვნა კერძოდან კერძოსკენ; 3. დასკვნა ზოგადიდან ზოგადისკენ.

● **ტრანსაქცია** (< *ინგლ. transaction* < *ლათ. transactio* შეთანხმება, ხელშეკრულება) – მინიმალური ლოგიკური გააზრებული ოპერაცია, რომელსაც აქვს აზრი და რომელიც შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ სრულად. მიღებულია ორთოგრაფიაც: *ტრანზაქცია*. სხვა სიტყვებით, *ტრანსაქცია* არის ურთიერთობის ერთეული, რომელიც შედგება სტიმულისა და რეაქციისგან. მაგალითად, სტიმული: „დილა მშვი-

დობისა!“, რეაქცია: „დილა მშვიდობისა! როგორაა საქმეები?“. ურთიერთობის დროს, *ტრანსაქციების* გაცვლა-გამოცვლისას, ჩვენი *ეგო-მდგომარეობა* ურთიერთმოქმედებს ჩვენი პარტნიორის *ეგო-მდგომარეობასთან*. *ტრანსაქციები* არსებობს სამი სახის: 1. *შემავსებელი* – ეს არის *ტრანსაქციები*, რომელთა დროს ერთი ადამიანიდან მომავალი სტიმული უშუალოდ ივსება მეორე ადამიანის რეაქციით. მაგალითად, სტიმული: „ახლა რომელი საათია?“, რეაქცია: „პირველის ნახევარი“. ამ შემთხვევაში ურთიერთობა მიმდინარეობს ადამიანთა შორის ერთნაირ *ეგო-მდგომარეობაში* (მოზრდილის). 2. *გადამკვეთი* – სტიმულისა და რეაქციის მიმართულებები იკვეთება. ასეთი *ტრანსაქციები* ხშირად სკანდალის საფუძველი ხდება. მაგალითად, ქმარი ეკითხება: „სად არის ჩემი ჰალსტუხი?“, ცოლი გაღიზიანებული პასუხობს: „შენთან ყველაფერში მე ვარ დამნაშავე!“. ამ შემთხვევაში სტიმული მიმართულია მოზრდილიდან მოზრდილისკენ, ხოლო რეაქცია მიმდინარეობს ბავშვიდან მშობლისკენ. 3. *ფარული* – ასეთ *ტრანსაქციებს* ადგილი აქვს მაშინ, როცა ადამიანი ლაპარაკობს ერთს, მაგრამ, ამასთან, მხედველობაში აქვს სულ სხვა. ამ შემთხვევაში წარმოთქმული სიტყვები, ხმის ტონი, სახის გამომეტყველება, ქესტები და მიმართებები ხშირად ერთმანეთს არ ეთანხმება. *ფარული ტრანსაქციები* საფუძვლად დაედო ფსიქოლოგიურ თამაშობათა განვითარებას. 4. *ტრანსაქციური ანალიზი*.

● **ტრანსაქციური ანალიზი** – ფსიქოლოგიური მოდელი, რომელიც ემსახურება ადამიანის ქცევის აღწერასა და ანალიზს როგორც ინდივიდუალურად, ისე ჯგუფის შემადგენლობაში. ეს მოდელი მოიცავს ფილოსოფიას, თეორიასა

და მეთოდებს, რომლებიც ადამიანებს საშუალებას აძლევს, გაუგონ საკუთარ თავს და გააცნობიერონ გარშემომყოფებთან თავიანთ ურთიერთქმედებათა თავისებურებანი. ტრანსაქციური ანალიზის ქვაკუთხედია დებულება იმის შესახებ, რომ ერთი და იგივე ადამიანი, იმყოფება რა რომელიმე გარკვეულ სიტუაციაში, შეიძლება ფუნქციონირებდეს სამი *ეგო-მდგომარეობიდან* ერთ-ერთიდან გამომდინარე. ეს მდგომარეობები მკვეთრად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ტრანსაქციური ანალიზი – ეს არის ქცევის გაგების რაციონალური მეთოდი, რომელიც ეფუძნება იმ დასკვნას, რომ ნებისმიერმა ადამიანმა შეიძლება ისწავლოს საკუთარი თავის ნდობა, საკუთარ თავზე ფიქრი, დამოუკიდებელ გადაწყვეტილებათა მიღება და საკუთარი აზრების ღიად და თავისუფლად გამოხატვა. მისი პრინციპები შეიძლება გამოყენებულ იქნას სამსახურში, სახლში, სკოლაში, სამეზობლოში და ყველგან, სადაც საქმე ექნება ადამიანებთან. ტრანსაქციური ანალიზის თანახმად, ყოველ ადამიანში შეიძლება გამოიყოს სამი *ეგო-მდგომარეობა*: მშობელი, მოზრდილი და ბავშვი. მდგომარეობები კი ასეთია: 1. ***მშობლის ეგო-მდგომარეობა*** – შეიცავს განწყობებსა და ქცევას, რომლებიც გადმოღებულია გარედან, უპირველეს ყოვლისა, მშობლები-საგან. გარეგნულად ისინი ხშირად გამოიხატება წინასწარ-შექმნილი ცუდი აზრით, სხვების მიმართ კრიტიკული და მზრუნველობითი ქცევით. შინაგანად – განიცდება როგორც ძველი მშობლიური დარიგებები, რომლებიც განაგრძობენ ზემოქმედებას ჩვენს შინაგან ბავშვზე. 2. ***მოზრდილის ეგო-მდგომარეობა*** – არ არის დამოკიდებული პიროვნების ასაკზე. ორიენტირებულია მიმდინარე რეალობის აღქმაზე და

ობიექტური ინფორმაციის მიღებაზე. იგი ორგანიზებულია, კარგადაა შეგუებული, მოსაზრებული და მოსწრებულია, მოქმედებს რეალობის შესწავლით, საკუთარ შესაძლებლობათა შეფასებითა და მშვიდი გაანგარიშებით. 3. *ბავშვის ეგო-მდგომარეობა* – შეიცავს ყველა განზრახვას, გულის წადილსა და სურვილს, რომლებიც ბუნებრივი სახით შეიძლება გაუჩნდეს ბავშვებს. იგი ასევე შეიცავს ადრეული ბავშვური განცდების, რეაქციებისა და თავისი თავისა თუ სხვების მიმართ დაჭერილი პოზიციების ჩანაწერს. გამოიხატება როგორც ბავშვობის „ძველი“ (არქაული) ქცევა. *ბავშვის ეგო-მდგომარეობა* განსაზღვრავს, აგრეთვე, პიროვნების შემოქმედებით გამოვლინებებს. მაშასადამე, როცა ჩვენ ვმოქმედებთ, ვგრძნობთ, განვიცდით, ვფიქრობთ ისე, როგორც ამას აკეთებდნენ ჩვენი მშობლები, და საერთოდ, წინაპრები, მაშინ ჩვენ ვიმყოფებით *მშობლის ეგო-მდგომარეობაში*. როცა ჩვენ საქმე გვაქვს მიმდინარე რეალობასთან, ფაქტების დაგროვებასთან, მათ ობიექტურ შეასებასთან, მაშინ ჩვენ ვიმყოფებით *მოზრდილის ეგო-მდგომარეობაში*, როცა ჩვენ ვგრძნობთ და ვიქცევით ისე, როგორც ამას ვაკეთებდით ბავშვობაში, მაშინ ჩვენ ვიმყოფებით *ბავშვის ეგო-მდგომარეობაში*. დროის ყოველ მომენტში ყოველი ჩვენგანი იმყოფება ამ სამი *ეგო-მდგომარეობიდან* რომელიღაც ერთში. მასწავლებლის მუშაობაში *ტრანსაქციური* მიდგომა ვლინდება იმაში, რომ მას შეუძლია ააგოს მოსწავლეებთან ურთიერთობა მისგან მათკენ და მათგან მისკენ *ტრანსაქციური ანალიზის* კანონების მიხედვით, შეუძლია გააანალიზოს აღსაზრდელებთან ურთიერთქმედების სიტუაციები სამი ფსიქიკური მდგომარეობის საფუძველზე, რაც მას დაეხმარება მათთან ურ-

თიერთობის სპეციფიკის უკეთ გაგებაში. მეთოდი დაამუშავა *ერიკ ბერნმა*, ამერიკელმა ფსიქოლოგმა და ფსიქიატრმა. ნ. სცენარების თეორია.

● **ტრანსი** (< *ფრანგ. transir* გაშტერება < *ლათ. transire* რაიმის საზღვრებს გადასვლა) – *ცნობიერების* (შეგნების) *შეცვლილ მდგომარეობათა* რიგი, ასევე, ფსიქიკის ფუნქციონალური მდგომარეობა, რომელშიც, ზოგიერთი კოგნიციურად ორიენტირებული ახსნით, იცვლება ინფორმაციის დამუშავებაში შეგნებული მონაწილეობის ხარისხი.

● **ტრანსპერსონალური** (< *ინგლ. transpersonal*) – იგივეა, რაც *ზეპიროვნული*. ტერმინი გამოიყენება *შეგნების* ექსპანსიის ანუ გაფართოების აღსანიშნავად ჩვეული „*მე*“-ს ფარგლებს გარეთ. ამ პირობებში, თეორიის მომხრეების აზრით, მიღწევადია ე. წ. ზღვრული ადამიანური უნარები და პოტენციალური შესაძლებლობები. ტრანსპერსონალური განცდები პირველად განიხილა ფსიქოლოგმა *ვილიამ ჯეიმსმა* ჯერ კიდევ 1902 წელს.

● **ტრანსპოზიცია** (< *ლათ. transpositiō* გადალაგება) – მეცნიერების მრავალი დარგის ტერმინი. ფსიქოლოგიაში – ეს არის რეალობის განსაზღვრული პირობის ტრანსფორმაცია პიროვნების სურვილში.

● **ტრანსპონირება** – იგივეა, რაც *ტრანსპოზიცია*.

● **ტრანსფერი** (< *ინგლ. to transfer* გადატანა, გადაადგილება < *ლათ. transfere* გადატანა, გადაყვანა) – ტერმინი გამოიყენება სხვადასხვა, ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებულ თემატიკებში. ფსიქოლოგიაში *ტრანსფერი* ინგლისურის კალკია და ხშირად გამოიყენება ნაცვლად ცნებისა *გადატანა*. ეს ფენომენი პირველად *ზიგმუნდ ფროიდმა* შე-

ამჟნია და 1905 წელს მან დაამუშავა იგი ფსიქოთერაპიაში. პედაგოგიკაში *ტრანსფერი* (ანუ გადატანა) ნიშნავს ერთ სიტუაციაში მიღებული ცოდნის გამოყენებას სხვა, ახალ სიტუაციაში. *დიმიტრი უზნაძის* აზრით, აზროვნებას ახასიათებს *ტრანსპოზიციის* ანუ გადატანის უნარი. მას შემდეგ, რაც მოსწავლე ამოხსნის მათემატიკურ ამოცანას, მას უკვე არ უჭირს ანალოგიური ამოცანის ამოხსნა. და, თუ პირველი ამოცანის ამოხსნა კარგად აქვს გაცნობიერებული, მაშინ მოსწავლე ახალ სიტუაციაშიც ადვილად ამოხსნის ამოცანას. ამ შემთხვევაში ხდება ერთ სიტუაციაში მიღებული ცოდნისა და უნარ-ჩვევის გადატანა სხვა, ახალ სიტუაციაში. ასეთი გადატანის საფუძველზე ხორციელდება სწავლების საგანთაშორისი კავშირების დამყარება, რაც ადვილი საქმე არ არის. შეიძლება მოსწავლე კარგად სწავლობდეს მათემატიკას, მაგრამ მათემატიკის გაკვეთილებზე მიღებული ცოდნა ვერ გამოიყენოს ფიზიკის ან ბუნებისმეტყველების, მით უმეტეს – ქართული ენის, მასალის შესწავლისას. ეს მაშინ მოხდება, როცა *ტრანსფერის* უნარი სუსტადაა განვითარებული.

● **ტრანსფორმაცია** (< *ლათ. transformatio* გარდაქცევა, გარდაქმნა) – რისამე სახის, ფორმის ცვლილება, ცვლა, გარდაქმნა, გარდაქცევა, გარდასახვა.

● **ტრანსცენდენტულობა** (< *ლათ. transcendens* აღმატებული; ზღვარს გადაცილებული) – ფილოსოფიური ცნება, რომელიც ახასიათებს ყოველივე იმას, რაც ცდისეული შემეცნებისათვის პრინციპიალურად მიუწვდომელია ანუ არ არის დაფუძნებული ცდაზე. საპირისპიროა *იმანენტურობა* (ნ.). ფართო გაგებით *ტრანსცენდენტული* გაიგება რო-

გორც იმიერი, მიღმური, განსხვავებით იმანენტურისაგან, რომელიც გაიგება როგორც ამიერი, სააქაოური.

● **ტრენინგი** (< ინგლ. *training* < *train* სწავლება, აღზრდა) – ინტერაქტიური სწავლების ფორმა, რომლის მიზანია ურთიერთობებში პიროვნებათაშორისი და პროფესიონალური ქცევის კომპეტენტურობის განვითარება. ეს არის მასწავლებლის პროფესიული მომზადების სისტემაში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მეთოდი. *ტრენინგის* განხილვა შეიძლება სხვადასხვა პარადიგმის თვალსაზრისით: 1. ტრენინგი როგორც წვრთნის (дрессировка) თავისებური ფორმა, რომლის დროსაც დადებითი მხარდაჭერის დახმარებით ყალიბდება ქცევის საჭირო პატერნები, ხოლო უარყოფითი მხარდაჭერის დახმარებისას – „(წა)იშლება“ არასასურველი პატერნები. 2. ტრენინგი როგორც ვარჯიში (тренировка), რომლის შედეგად ყალიბდება და მუშავდება ჩვევები და უნარები. 3. ტრენინგი როგორც სწავლების აქტიური ფორმა, რომლის მიზანია ცოდნის გადაცემა, ზოგიერთი უნარისა და ჩვევის განვითარება. 4. ტრენინგი როგორც მეთოდი, რომელიც ქმნის პირობებს მონაწილეთა თვითგახსნისა და მათ მიერ საკუთარი ფსიქოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტის ხერხების დამოუკიდებელი ძიებისათვის.

● **ტრილინგვი** – ნ. ბილინგვიზმი.

● **ტუტორი** (< ინგლ. *tutor* დამრიგებელი) – ისტორიულად ბრიტანეთში ჩამოყალიბებული პედაგოგიური თანამდებობა. ტუტორი (ტიუტორი) უზრუნველყოფს მოსწავლეთა და სტუდენტთა ინდივიდუალური საგანმანათლებლო პროგრამების დამუშავებას და სკოლაში, უმაღლეს სასწავლებელსა და დამატებითი განათლების სისტემებში თან

ახლავს ინდივიდუალიზაციისა და ინდივიდუალური განათლების პროცესს.

● **ტუტორიალი** (< ინგლ. *tutorial* სწავლება, კონსულტაცია) – ტუტორობის (ტიუტორობის) აღმოცენების ფენომენი პირდაპირაა დაკავშირებული ევროპული უნივერსიტეტების, კერძოდ, ინგლისურის, ქმნადობის ისტორიასთან. მეთოთხმეტე საუკუნიდან დაწყებული, ტუტორობა გაიგება როგორც საუნივერსიტეტო დამრიგებლობის ჩამოყალიბებული ფორმა. დღეს ტუტორიალი ცოდნის გადაცემის მეთოდია, რომელიც სასწავლო პროცესის შემადგენელი ნაწილი შეიძლება იყოს. ის უფრო ინტერაქტიური და სპეციფიკურია, ვიდრე წიგნი ან ლექცია. ტუტორიალი ასწავლის მაგალითზე და აწვდის ინფორმაციას კონკრეტული დავალების შესასრულებლად. კონტექსტისაგან დამოკიდებულებით ტუტორიალს შეუძლია მიიღოს მრავალი ფორმიდან ერთი, დავალების შესრულებისათვის იყოს ნაბიჯობრივი ინსტრუქციების კრებული ან მოიცვას უმაღლესში სწავლების მთელი პერიოდი. განათლების ბრიტანულ სისტემაში ტუტორიალი – ეს არის მეცადინეობა ერთ ან რამდენიმე სტუდენტთან, რომელზეც ტუტორი (დამრიგებელი) პოულობს ინდივიდუალურ მიდგომას ყოველ მოსწავლესთან.

● **ტუტორიალ-კონსულტაცია** – შეხვედრა დამრიგებელ-ხელმძღვანელთან.

● **ტუტორიალ-სისტემა** – სწავლების საუნივერსიტეტო სისტემა, რომელიც ხორციელდება ცალკული კონსულტანტებისათვის სტუდენტების მიმაგრების გზით.

უ

● **უარყოფა** – რისამე (არსებულის) არმიჩნევა, მიუღებლობა, უკუგდება, რამეზე უარის თქმა. *უარყოფის უარყოფა* – მატერიალისტური დიალექტიკის ერთერთი ძირითადი კანონი, რომელიც ხსნის განვითარების პროგრესულობას. ამ კანონის მიხედვით განვითარების პროცესი გაგებულია არა როგორც წრისებური მოძრაობა, არამედ, როგორც წინსვლითი მოძრაობა, როგორც განვითარება მარტივიდან რთულისაკენ.

● **უახლოესი განვითარების ზონა** – ეს არის თეორიული კონსტრუქტი, ერთობლიობა ფსიქიკური ფუნქციების, უნარების, ჩვევებისა და მოქმედებების, რომლებიც ჯერ ბავშვის ცნობიერებაში ჩამოყალიბებული არ არის, არ მომწიფებულა და მათთან დაკავშირებულ ამოცანებს ბავშვი დამოუკიდებლად ვერ წყვეტს, მაგრამ შეუძლია ისინი დამდიოს მოზრდილის დახმარებით. ეს თეორიული კონსტრუქტი 1932-1934 წლებში *ლევ ვიგოტსკიმ* შემოიღო ბავშვის ფსიქიკურ განვითარებასა და სწავლებას შორის კავშირის დახასიათებისათვის. *უახლოესი განვითარების ზონა* განსაზღვრავს ფუნქციებს, რომლებიც ჯერ კიდევ არ მომწიფებულა, მაგრამ მომწიფების პროცესშია და მომწიფდება ხვალ. ამ ფუნქციებს ჯერ ვერ ვუწოდებთ განვითარების შედეგს, მაგრამ შეგვიძლია ვუწოდოთ განვითარების კოკრები. *უახლოესი განვითარების ზონა* განისაზღვრება იმ ამოცანათა შინაარსით, რომელთა ამოხსნა ბავშვს დამოუკიდებლად ჯერ არ ძალუძს, მაგრამ ძლევს მოზრდილთან ერთობლივ საქმიანობაში. ის, რაც თავდაპირველად ბავშვისათვის მისაწვდომი

მია მოზრდილთა ხელმძღვანელობით, შემდეგ ხდება მისი საკუთარი ქონება (ჩვევა, უნარი). მისი არსებობა მიუთითებს მოზრდილის წამყვან როლზე ბავშვის ფსიქიკურ განვითარებაში. განვითარების პროცესები, *ვიგოტსკის* თანახმად, კვალდაკვალ მისდევს სწავლების პროცესებს. სწორად ორგანიზებული სწავლება ემყარება ბავშვის *უახლოესი განვითარების ზონას*, – იმ ფსიქიკურ პროცესებს, რომლებიც მას უყალიბდება მოზრდილებთან ერთობლივ საქმიანობაში და შემდეგ უკვე ფუნქციონირებს მის დამოუკიდებელ საქმიანობაში. *უახლოესი განვითარების ზონის* ცნება, ასევე, ხელს უწყობს განვითარების შესაძლებლობებისა და პერსპექტივების დახასიათებას. მის განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის ფსიქიკური განვითარების დიაგნოსტიკისათვის.

● **უკუკავშირი** – ტერმინი ფართო გაგებით ნიშნავს გამოხმაურებას, გამოძახილს, საპასუხო რეაქციას ამა თუ იმ ქმედებასა თუ მოვლენაზე. კონკრეტულად, ეს არის: 1. რეაქცია უწყებაზე, რომელიც გამგზავნს, ე. ი. ინფორმაციის წყაროს, ეხმარება იმაში, რომ განსაზღვროს, გაგებულია თუ არა მის მიერ გაგზავნილი ინფორმაცია. თუ გაგებულია, მაშინ როგორაა იგი გაგებული და როგორაა შეფასებული ან რა ემოციები და აზრები აღძრა მან 2. იდეალურად ფორმულირებულ მიზანთან რეალურად მიღწეული შედეგის შედარების უზრუნველყოფის საშუალება. *პედაგოგიურ საქმიანობაში* ორივე მნიშვნელობა მნიშვნელოვანია. *უკუკავშირის* სისტემა ნათელყოფს, რამდენად გამართულად, ხარისხიანად, შედეგზე ორიენტირებულად მუშაობს სასწავლო პროცესის ესა თუ ის დეტალი. *უკუკავშირის* გარეშე სწავლების პროცესის შედეგი ვერც გაიზომება და ვერც შეფასდება. შე-

დეგის გარეშე კი მთელი საგანმანათლებლო პროცესი აზრს კარგავს.

● **უმაღლესი განათლება** – სპეციალისტის პროფესიონალური კვალიფიკაციის დონე, მიღებული უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში სრული საშუალო განათლების ბაზაზე და დადასტურებული შესაბამისი დიპლომით.

● **უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება** – სასწავლებელი, რომელიც საშუალო განათლების ბაზაზე ამზადებს სპეციალისტებს უმაღლესი განათლებით მეურნეობის, მეცნიერებისა და კულტურის სხვადასხვა დარგისათვის. მრავალი ასეთი სასწავლებელი ატარებს, აგრეთვე, თეორიული და გამოყენებითი ხასიათის მეცნიერულ-კვლევით მუშაობას, ახორციელებს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სკოლების მასწავლებელთა და დიპლომირებულ სპეციალისტთა კვალიფიკაციის ამაღლებას. უმაღლეს სასწავლებლებს მიეკუთვნება: უნივერსიტეტები, ინსტიტუტები, უმაღლესი სასწავლებლები, სასწავლო აკადემიები, კონსერვატორიები. სწავლების ვადაა 4-9 წელი.

● **უმაღლესისშემდგომი პროფესიული განათლება** – პროფესიული განათლების საფეხური, რომელიც მოქალაქეებს აძლევს საშუალებას, უმაღლესი პროფესიული განათლების ბაზაზე აიმაღლოს განათლების, მეცნიერული და პედაგოგიური კვალიფიკაციის დონე. *უმაღლესისშემდგომი პროფესიული განათლების* მიღება შეიძლება ასპირანტურაში, ორდინატურაში, ადიუნქტურაში, დოქტორანტურაში, რომლებიც იქმნება უმაღლესი პროფესიული განათლების საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და სამეცნიერო დაწესებულებებში.

● **უნარი** – ადამიანის თანდაყოლილი (ფიზიკური და ფსიქიკური) შესაძლებლობა, პოტენციალი. ადამიანის უნარების საფუძველს ქმნის გარკვეული თანდაყოლილი წარმონაქმნები, კერძოდ, ანატომიურ-ფიზიოლოგიური თავისებურებები, ნერვული სისტემა, მემკვიდრეობითი თავისებურებები და ა. შ.; *უნარი* მხოლოდ შესაძლებლობის, მხოლოდ პოტენციის სახითაა მოცემული. ხოლო უნარის შემდგომი განვითარება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად მიეცემა ადამიანს ამ უნარის განვითარების შესაძლებლობა (მაგალითად, შესაბამისი წვრთნა, ცხოვრების პირობები და მოთხოვნილებები და სხვ.);

● **უნარ-ჩვევები** – *უნარებისა და ჩვევების* სისტემური ერთობლიობა. თუ ადამიანი ახორციელებს სათანადო მოქმედებას, მას თანდაყოლილი უნარიდან გარკვეული უნარ-ჩვევა განუვითარდება, ხოლო თუ მას არ ექნება სათანადო პირობები, თუ არ ისწავლის, არ იმუშავებს სათანადო მიმართულებით, მაშინ მას ეს უნარ-ჩვევა აღარ განუვითარდება. უნარ-ჩვევა იგივე უნარია, რომელიც ძირითადად ნასწავლია და წვრთნის შედეგადაა განვითარებული, გადასულია ჩვევაში. იგი მოიცავს ისეთი ქმედებების განხორციელებას, რომლებიც მიზნად ისახავს სასურველი შედეგის მიღწევას. განასხვავებენ შემდეგ უნარ-ჩვევებს: *აკადემიური* (კითხვა, წერა, კრიტიკული აზროვნება, შემოქმედებითი აზროვნება და სხვ.), *პიროვნული ურთიერთობის* (მოსმენა, საუბარი, ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაცია და სხვ.), და *მოტორული* (ძერწვა, ხატვა, ჭიდაობა, მიზანში სროლა და სხვ.); დიმიტრი უზნაძე უნარ-ჩვევას უწოდებს ნიჭს. უნარ-ჩვევების სადღეისოდ მიღებული კლასიფიკაცია

ასეთია: სააზროვნო, კვლევის, პრობლემის გადაჭრის, სოციალური, კომუნიკაციის, თვითმართვის. უნარ-ჩვევებისა და საზოგადოდ უნარების განვითარებასთან დაკავშირებით საინტერესოა ინტელექტის ტიპების ცნება, რადგანაც უნარ-ჩვევები არ არსებობს ინტელექტის გარეშე, უნარ-ჩვევათა ფორმირების დონე ყოველთვის ინტელექტის შესაბამისია.

● **უნივერსიტეტი** (< გერმ. universität < ლათ. universitas ერობლიობა, ერთობა) – წამყვანი მრავალპროფილიანი უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება, რომელიც: 1. ამზადებს ფართოსპექტრულ სპეციალისტებს განათლების ყველა დონეზე. 2. ახორციელებს დამატებით საგანმანათლებლო პროგრამებს. 3. ატარებს ფუნდამენტურ და გამოყენებით მეცნიერულ კვლევებს. მრავალი თანამედროვე უნივერსიტეტი მოქმედებს როგორც სასწავლო-სამეცნიერო-პრაქტიკული კომპლექსი. უნივერსიტეტები თავიანთ შემადგენლობაში აერთიანებენ რამდენიმე ფაკულტეტს, სადაც წარმოდგენილია სხვადასხვა დისციპლინათა ერთობლიობა, რაც შეადგენს მეცნიერული ცოდნის საფუძვლებს.

● **ურთიერთობა** – პიროვნების აქტიურობის ფორმა, რომელსაც ქმნის ერთობლივი ცხოველმოქმედებისა და ინფორმაციის გაცვლა-გამოცვლის მოთხოვნილებები და რომელიც ვლინდება ადამიანთა შორის კონტაქტების დამყარებასა და მათ განვითარებაში, პიროვნებათაშორისი მიმართებების ფორმირებაში.

● **ურიერთობის ბარიერები** – განსაკუთრებული ცხოვრებისეული გარემოებები, რომლებიც სრულფასოვან ურთიერთობას წინააღმდეგობას უქმნიან. პედაგოგი ვალდებულია, ერთის მხრე, შეეძლოს ამ ბარიერების გათვალისწინ-

ნება, ყურადღება მიაქციოს მათ და ამის შესაბამისად ააგოს მოსწავლეებთან ურთიერთობის თავისი სტრატეგია და ტაქტიკა. *მეორეს მხრივ*, დაეხმაროს მოსწავლეებს, დაძლიონ ეს ბარიერები. *მესამე* – აკონტროლოს საკუთარი თავი და არ დაუშვას ისინი მოსწავლეებთან და კოლეგებთან მისი ურთიერთობის პრაქტიკაში. არჩევენ ურთიერთობის *მორალურ-ფსიქოლოგიურ* და *სოციო-კულტურულ* ბარიერებს. მათი ძირითადი სახეებია: *ტანჯვის, დარდის ბარიერი* – წარმოიქმნება პიროვნების ძლიერი განცდების დროს; *გულისწყრომის ბარიერი* – წარმოიქმნება წყენის, უსამართლობის, უხეშობის მიზეზით; *შიშის ბარიერი* – წარმოიქმნება სხვადასხვა მიზეზით; *სირცხვილისა და ბრალის ბარიერი* – წარმოიქმნება საკუთარ ქმედებათა უარყოფითად შეფასებისას ან სხვის მიერ არასწორად გაკრიტიკების შემთხვევაში; *განწყობის ბარიერი* – წარმოიქმნება ადრე მიღებული გამოცდილების საფუძველზე ვინმეს ან რაიმეს ნეგატიურად აღქმის შემთხვევაში; *სიძულვილის ბარიერი* – როგორც წესი, ეს ან აღზრდის შედეგია, ან იდეოლოგიური განწყობის, რომელიც დაკავშირებულია საზოგადოებაში დომინირებულ ფასეულობებთან, იდეალებთან. ხშირად წარმოიქმნება საზოგადოებაში დამკვიდრებულ ცრურწმენათა საფუძველზე (პროფესიული, რასობრივი, ნაციონალური და სხვ.). *ზიზღიანობის ბარიერი* – დაკავშირებულია ადამიანთა ქცევის ფსიქო-ფიზიოლოგიურ თავისებურებებთან. *გუნებ-განწყობის ბარიერი* – წარმოიქმნება ხასიათის მდგომარეობის მიხედვით; *მეტყველების ბარიერი* – ეს არის ორმაგი ბარიერი: *ლაპარაკის ბარიერი* და *მოსმენის ბარიერი*. წარმოიქმნება მათი განუვითარებლობის შემთხვევაში. სოციოკულტურ-

რულ ბარიერებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია შედარებით ახალ ფენომენს – *მარგინალობას* ურთიერთობაში.

● **ურთიერთობის სტრუქტურა** – ფსიქოლოგიაში ურთიერთობა ხშირად განიხილება როგორც პროცესი, რომლის სამ მხარეს (*კომუნიკაციურს, ინტერაქტიურსა და პერცეფციულს*) უზრუნველყოფს: 1. *კომუნიკაციური* – ინფორმაციის გაცვლა-გამოცვლა ურთიერთობის სუბიექტებს შორის. 2. *ინტერაქტიური* – ურთიერთქმედების საერთო სტრატეგიის აგება, გაცვლა-გამოცვლა არა მარტო ფაქტებისა და მიმართებების, არამედ ქმედებებისაც. 3. *პერცეფციული* – აღქმა, შესწავლა, გაგება, ერთმანეთის შეფასება ურთიერთობის პარტნიორების მიერ.

● **ურთიერთქმედება** – ფილოსოფიური კატეგორია, რომელიც ასახავს ობიექტების (სუბიექტების) ურთიერთზემოქმედებას, მათ ურთიერთგანპირობებულობას და ერთი ობიექტის მიერ მეორის წარმოქმნას. *ურთიერთქმედება* მოძრაობისა და განვითარების აბსოლუტური და უნივერსალური ფორმაა, რომელიც განსაზღვრავს ნებისმიერი მატერიალური სისტემის არსებობასა და სტრუქტურულ ორგანიზაციას. *ურთიერთქმედებათა* სახეებია *კოოპრაცია* და *კონკურენცია*. ეს ორი სახე ერთმანეთის მოპირდაპირეა. *კოოპერაცია* არის მონაწილეთა ძალების მოწესრიგება, შეჯამება. ძალების შეერთების საშუალებაა მიმართება მონაწილეებს შორის, მათი წვლილი თანამოქმედებაში ჩართულობის ხარისხში. *კონკურენციის* ყველაზე მკაფიო ფორმაა *კონფლიქტი*.

● **უტილიტარული** (< *ლათ. utilitas* სარგებლობა) – პრაქტიკული, გამოყენებითი.

● **უფროსკლასელთა მზაობა თვითგამორკვევისათვის** – ეს არის მოსწავლეთა მზაობა თავიანთი შრომითი, პროფესიონალური გზის არჩევისათვის, საკუთარი ინტერესებისა და საკუთარი პიროვნების ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა გაცნობიერებისათვის.

● **უწყვეტი განათლება** – ტერმინი, რომელსაც არ აქვს საყოველთაოდ მიღებული განსაზღვრა. იგი ასახავს არა იმდენად ცხოვრებაში დამკვიდრებულ რეალიას, რამდენადაც – იდეას იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება შეიცვალოს უკეთესობისკენ ჩამოყალიბებული საგანმანათლებლო პრაქტიკა, რომ ამაღლდეს მისი სოციალური ეფექტურობა, ე. ი. რომ უფრო შეესაბამებოდეს იგი ადამიანის განვითარების ლოგიკასა და მის ინტერესებს ცხოვრებისეული ციკლის სხვადასხვა სტადიაზე. *უწყვეტი განათლება* მოიაზრება როგორც სტადიური და თავის ელემენტებში ერთმთლიანი სამუდამო ცხოვრებისეული პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს პიროვნების შემოქმედებითი პოტენციალის წინსვლით განვითარებას, მისი სულიერი სამყაროს გამდიდრებას. *უწყვეტი განათლების* ძირითადი ეტაპებია: 1. ადამიანის სწავლება, აღზრდა და განვითარება, რაც წინ უძღვის მის შესვლას დამოუკიდებელ ცხოვრებაში, – ბავშვებისა და ჯაბუკების განათლება; 2. სასწავლო საქმიანობა მოწიფულობის პერიოდში, – დიდების განათლება.

ფ

● **ფაკულტატივი** (< *ფრანგ. facultatif* < *ლათ. facultas* შესაძლებლობა) – 1. იგივეა, რაც *ფაკულტატიური კურსი*

ანუ *ფაკულტატიური საგანი*. ეს არის არააუცილებელი სასწავლო კურსი (საგანი), რომელიც ისწავლება უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში ან სკოლაში სტუდენტის (მოსწავლის) არჩევანის მიხედვით. 2. სწავლების ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა მეცნიერულ-თეორიული ცოდნისა და პრაქტიკული უნარ-ჩვევების გაფართოებაზე, მათი შემეცნებითი ინტერესებისა და შემოქმედებითი უნარების განვითარებაზე, პროფესიულ ორიენტაციაზე. *ფაკულტატივები* ტარდება სპეციალური პროგრამებით, რომლებიც შეთანხმებულია აუცილებელი საგნების პროგრამებთან. მათი ორგანიზება ხდება მოსწავლეთა არჩევანისა და სურვილის მიხედვით სასწავლო გეგმაში მათთვის გამოყოფილი სასწავლო საათების შესაბამისად.

● **ფაკულტეტი** (< *გერმ. fakultät* < *ლათ. facultas* შესაძლებლობა, უნარი) – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების სასწავლო-სამეცნიერო და ადმინისტრაციული სტრუქტურული ქვედანაყოფი, რომელიც ამზადებს სტუდენტებსა და ასპირანტებს ერთ ან რამდენიმე მონათესავე სპეციალობაში, ამაღლებს სპეციალისტების კვალიფიკაციას, ასევე, ხელმძღვანელობს მის ფარგლებში შემავალი კათედრების მეცნიერულ-კვლევით და სასწავლო-აღმზრდელობით საქმიანობას. მრავალი ქვეყნის უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში *ფაკულტეტების* შესაბამისი სასწავლო ქვედანაყოფები შეიძლება იწოდებოდეს *დეპარტამენტებად*, *ინსტიტუტებად*, *კოლეჯებად*. მრავალ ქვეყანაში *ფაკულტეტი* ეწოდება ასეთი ქვედანაყოფების მასწავლებელთა (მხოლოდ) ერთობლიობას. *ფაკულტეტს* ხელმძღვანელობს *დეკანი*.

● **ფასეტი** (< *ფრანგ. facette*) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. აქ: განსახილველი ობიექტის ერთ-ერთი მხარე, გარკვეული საკლასიფიკაციო ნიშნის მიხედვით ერთგვაროვან მნიშვნელობათა შემოსაზღვრული ერთობლიობა.

● **ფასეულობა** – უპირველესად, ზნეობრივი და ეთიკური პრინციპები, საერთოდ – ყოველივე ის, რასაც ადამიანი გაცნობიერებულად ადებს მაღალ ფასს. ფასი შეფასებასაც გალისხმობს და დაფასებასაც. ამიტომ ფასეული ის არის, რასაც ადამიანი აფასებს, რაც ძვირფასია მისთვის, რაც უყვარს, რაც ძვირად უღირს, რასაც შეუძლია შესწიროს რაღაც სხვა, რისი ფასიც შეუძლია გადაიხადოს თავისი ძალისხმევით, დროით ან ფულით. ეს არის ის, რისიც ადამიანს უპირობოდ სჯერა, რისთვისაც ცოცხლობს, რისკენაც მიისწრაფვის, რითაც ხელმძღვანელობს თავის არჩევანში. ეს – მატერიალურიც არის: კულტურული და სხვ. და სულიერიც: სულიერი საგანძური, სულიერი სიწმინდეები.

● **ფასილიტაცია** (< *ინგლ. facilitate* დახმარება, შემსუბუქება, ხელის შეწყობა) – 1. მართვის სტილი. *ფასილიტაცია* ჩვეულებრივი მართვისაგან იმით განსხვავდება, რომ მისი ხერხი დირექტიული კი არ არის, არამედ ისეთია, რომელიც არ გამოდის მართვის სისტემის თვითორგანიზაციის ჩარჩოებიდან. თუ მართვის (მაგალითად, ჯგუფის) ტრადიციული ფორმის დროს სუბიექტი აიძულებს მას, შეასრულოს მისი ინსტრუქციები და განკარგულებები, მაშინ *ფასილიტაციის* შემთხვევაში მისი სუბიექტი ვალდებულია, თავის თავში შეუხამოს ერთმანეთს არა მარტო ხელმძღვანელისა და ლიდერის ფუნქციები, არამედ ჯგუფური დინამიკის მონაწილეც. ამგვარად, *ფასილიტაციის* შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვ-

აქვს პრინციპულად განსხვავებულ მმართველობით სიტუაციასთან. *ფასილიტატორებს* უწოდებენ ფსიქოლოგებს, კონსულტანტებს, თერაპევტებს, რომლებიც მუშაობენ ჯგუფებთან. 2. ნებისმიერი აქტივობა, რომელიც გულისხმობს რაიმე პროცესების ხელშეწყობას ან სხვისი დავალებების გაადვილებას. *ფასილიტატორი* ის ადამიანია, რომელიც კისრულობს ამ როლს, გააჩნია სპეციფიკური გამოცდილება და სასწავლო მიზნების მიღწევაში ეხმარება სხვებს. პილოტირების პროცესში *ფასილიტატორი* საპილოტე სკოლის მასწავლებელია, რომელმაც გაიარა სპეციალური მომზადება, მიიღო სათანადო გამოცდილება და ცდილობს, ეს გამოცდილება გადასცეს სხვა მასწავლებელს, ვისაც არ გაუვლია მსგავსი მომზადება.

● **ფასილიტატორი** – ნ. *ფასილიტაცია*.

● **ფატიკა** (< ლათ. *fatior* სისუღელის ლაპარაკი) – მეტყველებითი მოვლენა, რომელიც განსაკუთრებულ ხასიათს ატარებს, ვლინდება არცთუ ისე იშვიათად და ეხება მეტყველების მიზანმიმართულობას. ეს არის ორი მოცლილი, უსაქმო ადამიანის საუბარი, რომელშიც მოსაუბრეები კი არ ისახავენ რომელიმე კომუნიკაციურ მიზნებს, კი არ მიმართავენ რომელიმე მეტყველებით ტაქტიკას, არამედ ერთმანეთში ცვლიან რეპლიკებს, ერთმანეთს წარმოუდგენენ გარკვეულ ფაქტობრივ ინფორმაციას და ა. შ. იმისათვის, რომ დრო გაატარონ ან დრო მოკლან, გაერთონ მეტყველებითი ურთიერთობით. ასეთი საუბარი შეიძლება დავახასიათოთ როგორც ორივე მხრიდან შეგნებულად არასერიოზული საუბარი, ცარიელსიტყვაობა, რომელიც არავის არაფერში არ ავალდებულებს. *ფატიკური საუბარი* ხშირი იყო

ე. წ. მაღალ საზოგადოებაში. ფატიკას ვხვდებით, მაგალითად, გაცნობის დროს ან მატარებლებში უცნობ მგზავრებს შორის, როცა ისინი გააბამენ ხოლმე მოკლე ან გაუთავებელ, საკმაოდ თავაზიან საუბრებს ამინდის, ფასების, სპორტისა და ათასგვარ მოვლენათა შესახებ. ამასთან ახლოსაა, ალბათ, ცარიელი, უშინაარსო გამოსვლა კრებაზე და სხვ. ფატიკური საუბარი ადვილი სულაც არ არის, მის წაყვანას თავისებური ხელოვნება და ოსტატობა სჭირდება. საზოგადოების გამოცდილებაში არსებობს დაუწერელი კანონები ფატიკური საუბრების თემების, მისი წაყვანის სიტუაციებისა და სხვათა შესახებ.

● **ფაქტი** (< ლათ. *factum* აღსრულებელი) – 1. ნამდვილი, ჭეშმარიტი, არაგამოგონილი ამბავი, შემთხვევა, მოვლენა; ხდომილობა ან შედეგი. 2. სინამდვილე, რეალურობა. 3. მონაცემი, მასალა რაიმე მოსაზრების დასადასტურებლად, დასკვნის გასაკეთებლად.

● **ფაქტორი** (< ლათ. *factor* მკეთებელი, მწარმოებელი) – რომელიმე პროცესის მამოძრავებელი ძალა, მიზეზი, რომელიც განსაზღვრავს მის ხასიათს ან მის ცალკეულ თვისებებს. არსებითი მდგომარეობა რომელიმე პროცესში ან მოვლენაში.

● **ფენომენი** (< ბერძ. *φαινόμενον* წარმოდგენადი) – საგანი ან მოვლენა, რომელიც გვეძლევა გრძნობადი შემეცნებით. საპირისპიროა ნოუმენი.

● **ფენომენოლოგია** (< გერმ. *phänomenologie* მოძღვრება ფენომენტა შესახებ) – მეოცე საუკუნის ფილოსოფიური მიმართულება, რომელმაც განსაზღვრა თავისი ამოცანა რო-

გორც შემმცენებელი ცნობიერების მიერ ცდის უპირობო აღწერა და მასში არსებითი ნიშან-თვისებების გამოყოფა.

● **ფერალური** (< ლათ. *fera* გარეული ცხოველი) **ადამიანები** – იგივეა, რაც *მაუგლო, ჯუნგლების ბავშვები*. ეს არის ადამიანები, რომლებიც გაიზარდნენ ადამიანთა საზოგადოებისგან სრულ იზოლაციაში, ცხოველთა შორის, რის შედეგადაც სამუდამოდ დაკარგეს ნორმალური ფსიქიკური, გონებრივი განვითარების მიღწევის შესაძლებლობა. ასეთი ადამიანების გამოჩენა ცხადად ადასტურებს ადამიანის სოციალურ ხასიათს, პიროვნების ქმნადობის პროცესში სოციალური გარემოცვისა და აღზრდის უდიდეს როლს.

● **ფიზიკური აღზრდა** – სასწავლო პროცესი, რომელიც ორიენტირებულია პიროვნების *ფიზიკური კულტურის* ფორმირებაზე. ეს კი ადამიანის ზოგადი კულტურის ის მხარეა, რომელიც მას ეხმარება ბიოლოგიური და სულიერი პოტენციალის რეალიზებაში. გვესმის ჩვენ ეს თუ არა, *ფიზიკური აღზრდა* იწყება ახალი ადამიანის დაბადების პირველივე წუთიდან.

● **ფიზიკური კულტურა** – საკუთარ ჯანმრთელობასა და ფიზიკურ მდგომარეობასთან ადამიანის სწორი მიმართების ჩამოყალიბებულობის დონე, რომელიც განპირობებულია ცხოვრების წესით, ჯანმრთელობის შენარჩუნების სისტემით, ფიზკულტურულ-სპორტული საქმიანობით, სხეულისა და სულის ჰარმონიის ერთიანობის, სულიერი და ფიზიკური ძალების განვითარების აუცილებლობის ცოდნით.

● **ფიზიკურ-კინესთეტიკური ინტელექტი** – სხეულის მართვის, მისი მოძრაობების გაკონტროლებისა და მათი შე-

ცვლის, აგრეთვე, შეხების შეგრძნების კარგი უნარი; *ფიზიკურ-კინესთეტიკური* ტიპის ინტელექტის მქონე მოსწავლე: თავისუფლად ფლობს საკუთარ სხეულს, ცეკვავს, ადვილად იწაფება სპორტულ თამაშებში.

● **ფიზიოლოგია** (< *ბერძ. φύσις* ბუნება + *λόγος* ცოდნა, სწავლება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმისა და მისი ნაწილების სასიცოცხლო ფუნქციებს, მოქმედებას. ე. ი. ის სწავლობს ბიოლოგიური სისტემების ფუნქციონირებისა და რეგულაციის კანონზომიერებებს.

● **ფილოგენეზი** (< *ძვ. ბერძ. φύλον* ტომი, რასა + *γενετικός* აქვს მიმართება დაბადებასთან) – ორგანიზმების ისტორიული განვითარება.

● **ფილოსოფია** (< *ძვ. ბერძ. φιλοσοφία* სიყვარული სიბრძნისადმი) – სამყაროს შემეცნების ძირითადი ფორმა, პედაგოგიკის უპირველესი მოკავშირე, რომელიც მასში (პედაგოგიკაში) მეთოდოლოგიური ფუნქციის როლს კისრულობს. ფილოსოფია იმუშავებს და აყალიბებს ცოდნის სისტემას რეალობის (ყოფიერების) და შემეცნების ზღვრულად განმაზოგადებელი ცნებების, ფუნდამენტალური პრინციპებისა და ყველაზე ზოგადი მახასიათებლების შესახებ, ადამიანის ყოფიერებისა და სამყაროსადმი მისი მიმართების შესახებ. ფილოსოფიის ამოცანებს, მთელი მისი ისტორიის მანძილზე, განეკუთვნებოდა როგორც სამყაროსა და საზოგადოების უზოგადესი კანონების, ისე თვით შემეცნებისა და აზროვნების პროცესის შესწავლა, ასევე, იგი სწავლობდა ზნეობრივ კატეგორიებსა და ფასეულობებს. თუმცა, ზოგჯერ ფილოსოფიას განსაზღვრავენ, როგორც მეცნიერებას,

მაგრამ ეს არ არის სწორი. იგი მსოფლმხედველობაა, ყოველი არსებულის შემეცნებისადმი ზოგადი კრიტიკული მიდგომა და ამ გაგებით ყოველი ადამიანი გარკვეულწილად ფილოსოფოსია. ფილოსოფია ფაქტობრივად არსებობს მრავალი სხვადასხვა ფილოსოფიური სწავლების სახით. მართებული იქნებოდა შექმნილიყო მეცნიერება *ფილოსოფიათმცოდნეობა*.

- **ფლემ-რუკა** ნ. *მეხსიერების რუკა*.

- **ფლინის ეფექტი** – სტატისტიკური ფენომენი, რომელიც გამოიხატება ინტელექტის კოეფიციენტის მაჩვენებელთა თანდათანობით ამაღლებაში, წლების მატებასთან ერთად, თაობიდან თაობამდე. ეს ხდება როგორც ცალკეულ ქვეყანაში, ისე მთელს მსოფლიოში. ეფექტს სახელი დაერქვა ახალზელანდიელი მეცნიერ-პოლიტოლოგის *ჯეიმს ფლინის* პატივსაცემად.

- **ფორერის ეფექტი** – ნ. *ბარნუმის ეფექტი*.

- **ფორმა** (< ლათ. *forma* გარეგნული სახე) – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინი. მათ შორის: 1. საგნის გარეგნული მოხაზულობა; მოყვანილობა. 2. რისამე გარეგნული გამოხატულება, გარეგნული მხარე (შინაარსის საპირისპიროდ). 3. რისამე სახეობა, ტიპი. 4. რისამე სახესხვაობა, ნაირსახეობა. 5. მხატვრული გამოსახვის ხერხებისა და საშუალებათა სისტემა. 6. მოწყობილობა, შაბლონი, რომლის მიხედვითაც რასმე ეძლევა გარკვეული მოხაზულობა, გარეგნული სახე; ყალიბი. 7. რისამე დადგენილი ნიმუში; სტანდარტი. მაგალითად, *ოქმის ფორმა*. 8. ერთიანი ტანსაცმელი (ფერის, გამჭრილობისა და სხვა ნიშნების მიხედვით), რომე-

ლიც დადგენილია სხვადასხვა კატეგორიის პირთათვის. მაგალითად, *მოსწავლის ფორმა*.

● **ფორმალიზმი** – ზოგადი გაგებით: გარეგნული ფორმის დაცვა საქმის არსებითი მხარის საზიანოდ; რაიმესადმი ფორმალური მიდგომა. *პედაგოგიკაში*: ფორმალიზმი სწავლებაში – სასწავლო მასალის მექანიკური დასწავლა საკმარისი გაგებისა და გაცნობიერების, პრაქტიკაში მისი გამოყენების უნარის არსებობის გარეშე. ფორმალიზმის მთავარი მიზეზებია: 1. აბსტრაქტულობა სწავლებაში, 2. სასწავლო მასალის გადმოცემა ცხოვრებისა და პრაქტიკისაგან განწყენბულად, მათთან კავშირის გარეშე, 3. თვალსაჩინოების, შეგნებულობისა და აქტიურობის დიდაქტიკური პრინციპების არასაკმარისი გამოყენება.

● **ფორმალური განათლება** – სწავლება, რომელიც მთავრდება განათლების შესახებ სახელმწიფო საბუთის გაცემით.

● **ფორმირება** – ადამიანის პიროვნების ქმნადობის პროცესი მემკვიდრეობითობის, გარემოს, მიზანმიმართული აღზრდისა და პიროვნების საკუთარი აქტიურობის (თვითაღზრდის) შედეგად.

● **ფორმულარი** (< *გერმ. formular* < *ლათ. formula* ფორმა, წესი) – ბიბლიოთეკის საადრიცხვო ბარათი, რომელშიც შეტანილია წიგნის ან გამოცემის რეკვიზიტები და მკითხველის მონაცემები; *დოკუმენტის ფორმულარი* – ბლანკი, დოკუმენტის აგების მოდელი, რომელიც ადგენს გარკვეულ წესებს.

● **ფრაგმენტი** (< *ლათ. fragmentum* ნატეხი) – მთელის რაიმე ნაწილი.

● **ფრონდერობა** (< *ფრანგ. fronder* შურდულიდან ტყორცნა, უკმაყოფილების გამომჟღავნება) – ბავშვების ძნელად-აღსაზრდელობის ერთ-ერთი გამომჟღავნება, რაც გამოიხატება უკმაყოფილებაში, ამასთან, არა ძირითადი, არამედ პიროვნული, არაპრინციპული მოტივების მიხედვით, წინააღმდეგობის სულისკვეთებით.

● **ფრუსტრაცია** (< *ლათ. frustratio* სიცრუე, წარუმატებლობა, ამოო მოლოდინი, ჩანაფიქრების ჩაშლა) – ნეგატიური ფსიქიკური მდგომარეობა; ზრდადი შინაგანი დამახულობის ფსიქიკური მდგომარეობა, რომელიც წარმოიშობა მიზნის მიღწევის, მოთხოვნილებებისა და სურვილების დაკმაყოფილების გზაზე რეალური ან წარმოსახვითი წინააღმდეგობების არსებობისას. *ფრუსტრაციის* მდგომარეობას შეიძლება თან ახლდეს იმედის გაცრუება, მღელვარება, უსაშველობისა და სასოწარკვეთილობის გრძნობა, აგრესია და სხვა უარყოფითი განცდა.

● **ფსიქიკა** (< *ძვ. ბერძ. ψυχική* სულიერი, ცხოვრებისეული) – ტერმინი აღნიშნავს რთულ ცნებას, რომელიც მოიცავს ფილოსოფიაში, ფსიქოლოგიასა და მედიცინაში. ეს არის ადამიანის გონებისა და გულის ურთიერთპარმონიულობის ხარისხი (რანგი). და სწორედ ეს რანგი განაპირობებს ქცევას. უფრო კონკრეტულად, ქცევას განაპირობებს: *გონების მხრივ* – ადამიანის ცოდნა, გამოცდილება და აზროვნება, *გულის მხრივ* – გრძნობები, განცდები და ემოციები, ხოლო *ორივეს მხრივ ერთდროულად* – განწყობები და ინტუიცია. მათი ურთიერთპარმონიულობის წყალობით მიმდინარეობს ფსიქიკური პროცესები, რომლებიც გაშუალებულია შემეცნებითი ფაქტორებით და გააჩნიათ შინაგანი სტ-

რუქტურა. რაც უფრო ამაღლებულია გულისა და გონების ურთიერთპარმონიულობა, მით უფრო სრულყოფილია ფსიქიკური პროცესები. სწორედ ამიტომაც ფსიქიკური პროცესების დონეები სხვადასხვა ადამიანში სხვადასხვა.

● **ფსიქოგენეზისი** (< ბერძ. *πρίχ* სული + *γενεσις* წარმოშობა, გენეზისი) — მოძღვრება ადამიანის ფსიქიკური (სულიერი) ცხოვრების (გრძნობების, აზროვნების, მეტყველების, ნებისყოფის) წარმოშობის შესახებ.

● **ფსიქოგენეზისური** – რასაც ადამიანის ფსიქიკური (სულიერი) ცხოვრების (გრძნობების, აზროვნების, მეტყველების, ნებისყოფის) წარმოშობაში უდევს სათავე.

● **ფსიქოგენური** — იგივეა, რაც *ფსიქოგენეზისური*.

● **ფსიქოდიანოგოსტიკური ტესტები** – ტესტები, რომლებიც გამოიყენება მოსწავლის პიროვნების ფორმირების პროცესის ოპტიმალური მართვისა და მასწავლებლის პედაგოგიური საქმიანობის სტილის კორექციის მიზნით.

● **ფსიქოთერაპია** (< ძვ. ბერძ. *ψυχή* სული + *θεράπεια* საექიმო მოვლა, მკურნალობა) – ფსიქიკური ზემოქმედება ადამიანზე (სიტყვით, ქცევით, საქციელთ, მდგომარეობით, პირობებით, გარემოთი) მისი მკურნალობის, სოციალური გარემოცვისა და საკუთარი პიროვნებისადმი მისი მიმართების შეცვლის მიზნით. *ფსიქოთერაპიის* მეთოდები და საშუალებები თანდათანობით ერთვება პედაგოგიური მეთოდების არსენალში. ასეთი მეთოდი მრავალია. მათ შორის: 1. **არტთერაპია** (< ინგლ. *art* ხელოვნება + *therapia* მკურნალობა) – თერაპია ხელოვნების მეშვეობით; **არტთერაპია**, როგორც მეთოდი, ემყარება იმას, რომ ადამიანის შინაგან განცდებს, სიძნელეებს, კონფლიქტებს ხატოვან, სიმბო-

ლურ დონაზე გააჩნიათ წარმომადგენლობითობა და შეუძლიათ მიიღონ გამოხატულება სახვით ხელოვნებაში: თავისუფალ თემაზე ხატვა, ძერწვა, აპლიკაცია; დავალებები ნებისმიერ თემებზე მასალის დამოუკიდებელი შერჩევით; ხელოვნების ქმნილებათა ანალიზი და ინტერპრეტაცია; ხელოვნების ქმნილებათა რეპროდუქცია; აღმზრდელისა და ბავშვის ერთობლივი შემოქმედება და სხვ. *არტთერაპია* არის კონფლიქტებისა და ძლიერი განცდებისაგან განთავისუფლების ხერხი, გრძნობებისადმი ყურადღების განვითარების, საკუთარი პიროვნული ფასეულობის შეგრძნებათა გაძლიერებისა და მხატვრული კომპეტენციის ამაღლების საუკეთესო საშუალება. 2. *აუტოგენური ვარჯიში* (< ბერძ. *αὐτός* თვითონ + *γυμνάζω* წარმოშობა) – ფსიქიკური თვითრეგულაციის, თვითშთაგონების, ფსიქიკის თვითაწყოების მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია *რელაქსაციის* პროცესის გამოყენებაზე. *აუტოგენური ვარჯიში* ხელს უწყობს ემოციების მართვას, ძალებისა და შრომისუნარიანობის აღდგენას, დაძაბულობის მოხსნას. დამუშავებულია გერმანელი ფსიქოთერაპევტის – *იოჰან შულცის* მიერ 1932 წელს. ყოველი პედაგოგი უნდა დაეუფლოს *აუტოგენური ვარჯიშის* მეთოდიკას, რაც ამცირებს პედაგოგიური საქმიანობის სტრესოგენურობას. 3. *ბიბლიოთერაპია* (< ლათ. *biblio* წიგნი + *therapia* მკურნალობა) – წიგნების კითხვის საშუალებით ბავშვზე, მის გრძნობებზე ზემოქმედების მეთოდი. ლიტერატურული ნაწარმოებების გმირებთან ერთად ბავშვები განიცდიან გარკვეულ ემოციონალურ მდგომარეობებს, ხედავენ რთული სიტუაციებიდან გამოსვლის ხერხებს, რაც აფართოებს მათ სოციალურ კომპეტენციას, საშუალებას აძლევს მათ,

წარმატებით დაეუფლონ საზოგადოებაში ცხოვრების ნორმებსა და წესებს. 4. *ჯგუფური ფსიქოთერაპია* – ჯგუფში პიროვნებათაშორისი ურთიერთქმედების კანონზომიერებათა გამოყენება ადამიანის მკურნალობის, მისი ფიზიკური და ფსიქიკური კეთილდღეობის მიღწევის მიზნით. ფსიქოთერაპიული ზემოქმედების ობიექტის ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ: 1) *ოჯახურ ფსიქოთერაპიას*, რომელიც ითვალისწინებს ერთდროულ მუშაობას მშობლებთან, ბავშვებთან და ნათესავებთან; 2) *ჯგუფურ ფსიქოთერაპიას ერთობლივი საქმიანობის* პირობებში, სხვადასხვაგვარ ფსიქოპიგიურ კლუბებში; 3) *თამაშობით ფსიქოთერაპიას*. 5. *იმაგოთერაპია* (< ლათ. *imago* სახე) – სხვადასხვანაირ თამაშობათა გამოყენება ბავშვის პიროვნების კორექციისა და მასთან სარეაბილიტაციო მუშაობის მიზნით. თამაშობები არსებობს *თავისუფალი* და *დირექტიული* (მართვადი). *თავისუფალი* თამაშობები, თავის მხრივ, რამდენიმე სახისაა: *რეგრესიული* (ბავშვი, უბრუნდება რა ქცევის ადრინდელ ფორმებს, იქცევა პატარად, თხოულობს ხელში აყვანას, დახოხავს და სხვ.), *რეალისტური* (ბავშვი თამაშობს იმას, რაც განისაზღვრება ობიექტური სიტუაციით, და არა მისი მოთხოვნილებებითა და სურვილებით), *აგრესიული* (ბავშვი თამაშობს ომობანას, წყალდიდობას, მკვლელობას, ძალადობას). არასტრუქტურირებული მასალა (წყალი, ქვიშა, სილა, თიხა, პლასტელინი და სხვ.), რომელიც გამოიყენება *დირექტიულ* თამაშობებში, ბავშვს საშუალებას აძლევს, ირიბად გამოხატოს თავისი სურვილები, ხელს უწყობს *სუბლიმაციის* განვითარებას. 6. *კათარზისი* (< ინგლ. *catharsis* < ძვ. ბერძ. *καθαρσις* გაწმენდა, ამაღლება, გაჯანსაღება < *καθαρως* წმ-

ინდა) – ადამიანზე შესაბამისი განცდებისა და აფექტების გამომწვევი სხვადასხვა ფაქტორების განმწმენდი და გამაკეთილშობილებელი ზემოქმედების პროცესი და შედეგი. *კატარზის* დაკავშირებულია სიამოვნების მიღებასთან. მეტოდი, რომელიც დაფუძნებულია ტრავმისმომტანი ემოციებისაგან პიროვნების განთავისუფლების ფენომენზე – თხრობის, მოგონებების, ძლიერი ემოციური განმუხტვისა და მათგან განთავისუფლების გზით. მეტოდი შემოღებულია ავსტრიელი ფსიქიატრების – *ზიგმუნდ ფროიდისა* და *იოზეფ ბროიერის* მიერ. 7. *ლოგოთერაპია* (< *ბერძ. λόγος* სიტყვა, აზრი, მნიშვნელობა, ცნება, რიცხვი) – მიმართულება ფსიქოლოგიასა და მედიცინაში, რომელიც დამუშავებულია ავსტრიელი მეცნიერი *ფრანკლის* მიერ. *ლოგოთერაპია* ამოდის იქიდან, რომ ადამიანის ქცევასა და განვითარებაში ძირითადი მამოძრავებელი ძალაა მისი მისწრაფება თავისივე ცხოვრების აზრის ძიებისა და რეალიზაციისკენ. მიზნად ისახავს კლიენტებში იმის შესაძლებლობათა გაფართოებას, რომ დაინახონ ცხოვრებისეული აზრების სპექტრი, რომლებსაც შეიძლება შეიცავდეს ნებისმიერი სიტუაცია. იმ პრობლემების წარმოშობა, რომლებიც ადამიანის მიერ საკუთარი ცხოვრების აზრის გაუგებლობითა და გაურკვევლობითაა გამოწვეული, ბავშვობაშივე უნდა იქნეს თავიდან აცილებული ბავშვის ცხოვრებისეულ ფასეულობათა სისტემის, თვითაქტუალიზაციის სურვილის, სოციალური და პროფესიული ორიენტაციის ფორმირების გზით. 8. *მორიტა-თერაპია* (< იაპონელი ფსიქიატრი *სემა მორიტა*) – მეტოდი, რომლის მეშვეობითაც ბავშვები ჩაყენებულია ისეთ სიტუაციაში, რომელიც აიძულებს მათ, გარშემომყოფებზე მოახ-

დინონ კარგი შთაბეჭდილება, რაც ხელს უწყობს კარგი ტონის წესების აღზრდას. შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც აღზრდის მეთოდი. 9. *ფსიქოდრამა* (< ძვ. ბერძ. *δράμα* ქმედება) – ჯგუფური ფსიქოთერაპიის სახე. მონაცვლეობით მსახიობებისა და მაყურებლების როლში გამოსვლით პაციენტები ახდენენ ცხოვრებისეული სიტუაციების მოდელირებას, რაც მათ ეხმარება იმაში, რომ თავიდან აიცილონ არაადეკვატური ემოციონალური რეაქციები, უფრო ღრმად შეიცნონ საკუთარი თავი და მოაწესრიგონ ურთიერთმიმართებები გარშემომყოფებთან. *ფსიქოდრამის* ცნება და პროცედურა შემოიღო ამერიკელმა *მორენომ*. 10. *ცეკვის ფსიქოთერაპია* – ცეკვისა და საცეკვაო მოძრაობების გამოყენება დაძაბულობისა და ემოციონალური მუხტის მოხსნისათვის; სხეულის პლასტიკით გამოიხატება პაციენტის მდგომარეობები, მსოფლშეგრძნებები და შინაგანი პრობლემები, რომლებიც პიროვნებას ათავისუფლებენ სიმძიმეებისაგან.

● **ფსიქოლოგია** (< ძვ. ბერძ. *ψυχή* სული + *λόγος* სწავლება) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ადამიანისა და ადამიანთა ჯგუფების ფსიქიკისა და ფსიქიკური საქმიანობის წარმოშობის, განვითარებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებებს. იგი თავის თავში აერთიანებს *ჰუმანიტარულ* და *ბუნებისმეტყველოურ-მეცნიერულ* მიდგომებს. და თავის თავში მოიცავს სამ უნივერსალურ კომპონენტს: *ფუნდამენტალურ ფსიქოლოგიას*, რომელიც ავლენს ფსიქიკური საქმიანობის მექანიზმებსა და კანონებს, *გამოყენებით ფსიქოლოგიას*, რომელიც ფუნდამენტალური ფსიქოლოგიის მონაცემებზე დაყრდნობით სწავლობს ფსიქიკურ მოვლენებს ბუნებრივ პირობებში, და *პრაქ-*

ტიკულ ფსიქოლოგიას, რომელიც დაკავებულია ფსიქოლოგიური ცოდნის გამოყენებით პრაქტიკაში.

● **ფსიქოლოგიური ეფექტები** – საყოველთაოდ გავრცელებული ფსიქოლოგიური ეფექტებია: *პლაცებოს ეფექტი*, *ვებლენის ეფექტი*, *ზეიგარნიკის ეფექტი*, *ცივი კითხვა*, *პიგ-მალიონის ეფექტი*, *ბარნუმის (ფორერის) ეფექტი*, *აუდიტორიის ეფექტი*, *თანამიმდევრობის ეფექტი*, *ჰოთორნის ეფექტი*, *დოქტორ ფოკსის ეფექტი*, *პირველი მთაბეჭდილების ეფექტი*, *თვითმხილველის ეფექტი*, *ორეოლას (შარავანდედის) ეფექტი*. (ნ. ისინი). ყველა ეს ეფექტი მეტ-ნაკლებად ადგილს პოულობს როგორც პედაგოგიკურ კვლევებში, ისე საგამანათლებლო პროცესში. ნ. ეფექტი.

● **ფსიქომეტრია** (< ძვ. ბერძ. *ψυχή* სული + *μετρέω* ვზომავ) – დისციპლინა, რომელიც სწავლობს ფსიქოლოგიური გაზომვების თეორიასა და მეთოდიკას, პიროვნების ცოდნის, უნარების, შეხედულებებისა და თვისებების გაზომვის ჩათვლით. ფსიქომეტრია (ფსიქომეტრიკა) არის გამოყენებითი სტატისტიკის დარგი. პირველ რიგში ეს სფერო ეხება ისეთი საზომი ინსტრუმენტების შექმნასა და ვალიდუზაციას, როგორიცაა: კითხვარები, ტესტები და პიროვნების შეფასების (აღწერის) მეთოდიკები. იგი მოიცავს ორ ძირითად კვლევით ამოცანას: 1. გაზომვის ინსტრუმენტების შექმნა და პროცედურების აგება; 2. გაზომვისადმი თეორიული მიდგომების განვითარება და სრულყოფა.

● **ფუნდამენტალური** (< ლათ. *fundamentalis* ფუნდამენტური, საფუძველში მდებარე < *fundamentum* ფუნდამენტი, საფუძველი < *fundus* ფსკერი, საძირკველი) – 1. მტკიცე, მაგარი, მყარი, დიდი. მაგალითად, *ფუნდამენტალური ნაგე-*

ბოზა; 2. დრმაშინაარსიანი, საფუძვლიანი, სოლიდური. მაგალითად, *ფუნდამენტალური გამოკვლევა*; 3. ძირითადი, მთავარი. მაგალითად, *ფუნდამენტალური ბიბლიოთეკა*.

● **ფუნდამენტი** (< ლათ. *fundamentum*) – 1. საძირკველი. 2. საფუძველი რისამე.

● **ფუნქცია** (< ლათ. *functio* ჩადენა, შესრულება, განხორციელება, საქმიანობა) – მრავალმნიშვნელობიანი სიტყვაა, რომელიც აღნიშნავს ელემენტებს შორის ისეთ მიმართებას, რომლის დროსაც ერთში ცვლილება იწვევს მეორეში ცვლილებას. ზოგადად: ვალდებულება, საქმიანობის წრე; მუშაობა, რომელსაც აწარმოებს ორგანო, ორგანიზმი, ხელსაწყო; რაიმის როლი, მნიშვნელობა; რაიმის დანიშნულება; *ლიტერატურისმცოდნეობაში*: პერსონაჟის დანიშნულება ლიტერატურულ ნაწარმოებში; *მათემატიკაში*: ერთი სიდიდის მეორეზე დამოკიდებულების კანონი; *სოციალური ფუნქცია*: სოციალურ ურთიერთქმედებათა ამა თუ იმ მექანიზმის გამოყენება განსაზღვრული მიზნის ან განსაზღვრულ ფასეულობათა რეალიზაციის მიღწევისათვის. ზოგჯერ ეს ცნება გამოიყენება გადატანითი მნიშვნელობითაც.

● **ფუნქციონალი** – მრავალმნიშვნელობიანი სიტყვაა: ნებისმიერ საქმიანობაში ვალდებულებათა ჩამონათვალი და სხვ. სხვადასხვა მეცნიერებაში სხვადასხვა მნიშვნელობა გააჩნია.

● **ფუნქციონალური** – ყველაფერი ის, რაც ეკუთვნის ფუნქციურ შესაძლებლობათა ნაკრებს, რომლებსაც იძლევა მოცემული გამოსაკვლევი სისტემა. ფუნქციონალურია ყველაფერი, რაც დაკავშირებულია გარკვეული ფუნქციის შეს-

რულებასთან; დაკავშირებულია მათემატიკური, ლოგიკური და სხვ. ფუნქციების გამოთვლასთან.

● **ფუნქციონალური ტესტები** – ტესტები, რომლებიც ექსპერიმენტალურ დავალებებს წარმოადგენს და ემსახურება გონებრივი ოპერაციების, მოტივების, ინტერესებისა და სხვა მისთანათა აქტივიზირებას.

ქ

● **ქარაქტეროლოგია** (< *გერმ. charakterkunde*) – მოძღვრება, რომელიც შეისწავლის ხასიათსა და მისი თვითფორმირების პროცესებს. ამ მოძღვრების ძირითადი მიზანია: 1. ადამიანის ტიპის განსაზღვრა; 2. ადამიანის ქცევის პროგნოზირება მისი ტიპის განსაზღვრის საფუძველზე. თვით მეცნიერება წარმოადგენს ფსიქოლოგიის დარგს. მისი ფუძემდებელია *თეოფრასტე*. ტერმინი „ქარაქტეროლოგია“ შემოიღო *იულიუს ბანზენმა* 1867 წელს.

● **ქართული ენის საგანმანათლებლო პროგრამა** – საგანმანათლებლო პროგრამა, რომლის მიზანია არაქართულენოვანი პირების მიერ ქართული ენის ცოდნისა და შესაბამისი უნარების შეძენა იმ დონეზე, რომელიც აუცილებელია პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამის დასაძლევად.

● **ქარიზმა** (< *ძვ. ბერძ. χάρισμα* ღვთის საჩუქარი) – გარეგანი ნიშნები, პიროვნების განსაკუთრებულობა ინტელექტუალურ, სულიერ ან სხვა რომელიმე მიმართებით, მაღალი ნიჭიერება, პირადი მიმზიდველობა. *ქარიზმულია* ის,

რაც ხასიათდება *ქარიზმით*. პიროვნებისათვის ასეთი ნიშნების მიწერა ან ასეთი ნიშნებით პიროვნების აღიარება უზრუნველყოფს მის თაყვანისცემას მისი მიმდევრებისა და მოწაფეების მიერ, მისდამი უსიტყვო ნდობასა და უპირობო რწმენას მის შეუზღუდავ შესაძლებლობებში. ჩვეულებრივ, *ქარიზმაში* ესმით ადამიანის ისეთი ემოციონალურ-ფსიქიკური უნარები (განსაკუთრებით ემპათიის მიმართ), რომელთა წყალობით მას აფასებენ როგორც განსაკუთრებული თვისებებით დაჯილდოებულსა და პიროვნებას, რომელსაც აქვს უნარი, ეფექტური გავლენა მოახდინოს ადამიანებზე.

● **ქველი** – 1. მოწყალე, კეთილი, უხვი. 2. გულადი, შემართებული. *ქველად*, ე. ი. მოწყალედ; ვაჟკაცად, გმირად.

● **ქველმოქმედება** – ქველმოქმედის საქმიანობა, მოღვაწეობა.

● **ქველმოქმედი** – ქველი საქმის მოქმედი, სამადლო საქმის მქმნელი.

● **ქვეცნობიერი** – ნ. *არაცნობიერი*.

● **ქვიზი** (< *ინგლ. quiz* წინასწარი გამოცდა, შესამოწმებელი გამოკითხვა) – სახელწოდება იმ შეჯიბრისა, რომლის მსვლელობისას ერთი ან რამდენიმე მონაწილე პასუხობს დასმულ კითხვებზე; სხვადასხვა თემაზე რადიო- ან სატელევიზიო კითხვა-პასუხობითი თამაში, პრიზებით გამარჯვებულთათვის. იგივეა, რაც ვიქტორინა, მაგრამ ამ ბოლო დროს რატომღაც გავრცელდა ეს ზემოხსენებული ანგლიციზმი.

● **ქმედება** – საქმიანობის ერთეული, ნებისმიერი წინასწარ განზრახული გაშუალებული აქტიურობა. *ქმედებები* საქმიანობის შედარებით დასრულებული ელემენტებია,

რომლებიც მიმართულია ზოგად ჩანაფიქრს დაქვემდებარებული შუალედური მიზნების მიღწევაზე. **იმპულსური ქმედებები** – არანებისმიერი ქმედებები, რომლებიც აღმოცენდება სიტუაციის გავლენით და არასაკ-მარისად კონტროლირდება ცნობიერების მიერ. **გონებრივი ქმედებები** – ადამიანის ქმედებები (მათემატიკური გარდაქმნებიდან მეორე ადამიანის ქცევის შეფასებამდე), რომლებიც სრულდება ცნობიერების შინაგან პლანში, გარეგან საშუალებებზე დაყრდნობის გარეშე, მათ შორის მოსმენად მეტყველებაზე. **გონებრივი ქმედებები** განსხვავდება ადამიანურ ქმედებათა სხვა სახეებისაგან, ისეთებისგან, როგორიცაა, მაგალითად, მეტყველებითი, ფიზიკური და სხვ. **გონებრივი ქმედებები** შეიძლება მიმართული იყოს როგორც შემეცნებითი, ისე ემოციონალური ამოცანების ამოხსნისაკენ.

● **ქულა** – მოსწავლეთა (სტუდენტების) მოსწრების პირობითი ციფრობრივი შეფასება, რომელსაც სვამს მასწავლებელი ცოდნის კონტროლის შედეგად. ადრე ქართულ სკოლებში მიღებული იყო ცოდნის შეფასების ხუთბალიანი („5“, „4“, „3“, „2“, „1“) სისტემა. დღეს სხვა ნორმები არსებობს.

● **ქცევის კულტურა** – ადამიანთა თანაცხოვრების ძირითადი მოთხოვნებისა და წესების დაცვისა და გარშემომყოფებთან ურთიერთობაში სწორი ტონის მონახვის უნარი. ეს არის ერთობლიობა ადამიანის ყოველდღიური ქცევის იმ ფორმებისა (შრომაში, ყოფაცხოვრებაში, სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში), რომლებშიც თავის გარეგან გამოხატულებას პოულობს ამ ქცევის ზნეობრივი და ესთეტიკური ნორმები. თუ ზნეობრივი ნორმები განსაზღვრავენ ქცევების შინაარსს, აწესებენ, სახელდობრ რა უნდა გააკეთონ ადამიან-

ნებმა, მაშინ ქცევის კულტურა ხსნის, როგორი კონკრეტული სახით ხორციელდება ქცევაში ზნეობრიობის მოთხოვნები, როგორია ადამიანის ქცევის გარეგანი იერი, რა ზომითაა შეზღუდული, ბუნებრივად და ძალდაუტანებლად შეეწყა თუ არა მისი ცხოვრების სახეს, გახდა თუ არა ყოველდღიური ცხოვრებისეული წესი.

ღ

● **ღია განათლება** – თანამედროვე დოქტრინა განათლების მისაწვდომობის გაფართოების გზების შესახებ. ერთ-ერთი ძირითადი იდეა – მოხდეს ადამიანის ფაქტობრივი და ფორმალური კვალიფიკაციის გათანაბრება თავის უფლებებში. ადამიანები, რომელთაც აქვთ დიდი ცხოვრებისეული გამოცდილება, მათ შორის და უწინარესად – პროფესიული, საჭიროებენ იმ ცოდნისა და უნარ-ჩვევების დონის ოფიციალურ აღიარებას, რომელიც მათ გააჩნიათ. ამ მიზნით იქმნება ისეთ დაწესებულებათა სისტემა, რომლებშიც ჩარიცხვისას არ არის წარსადგენი საბუთი განათლების შესახებ. ჩვეულებრივ, ეს არის სხვადასხვა დონის რეგულარული სასწავლო დაწესებულებების სტრუქტურული ქვედანაყოფები, რომლებიც მუშაობენ განსაკუთრებული პროგრამებით. მათში ჩარიცხვა და დიპლომის მიღება შეიძლება შემდეგნაირად: 1. ჩაბარდეს გამოცდები სრულ კურსში მეცადინეობებზე დასწრების გარეშე; 2. გავლილ იქნას სწავლების ხანმოკლე კურსი, რომელიც აგებული იქნება მსმენელების მომზადების რეალური დონის გათვალისწინებით; 3. გავ-

ლილ იქნას სასწავლო დაწესებულების სრული კურსი, სტუდენტად ფორმალური ჩარიცხვის გარეშე.

● **ღია გაკვეთილი** – გაკვეთილი ან ლექცია, რომელსაც ესწრებიან სხვა მასწავლებლები ან მოწვეული პირები. ტარდება კვალიფიცირებული მასწავლებლების მიერ სასწავლო პროგრამის ძნელ ან მეთოდულ სფეროში სუსტად დამუშავებულ თემებზე, ასევე, სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის ეფექტური ხერხების ჩვენებისა და გავრცელების, ან კიდევ, მოწინავე გამოცდილების განზოგადების მიზნით. ასეთი გაკვეთილები (ლექციები) ხელს უწყობს პედაგოგიკურ მეცნიერებათა მიღწევების დანერგვას პრაქტიკაში, პედაგოგიური გამოცდილების გავრცელებას, მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლებას და, საერთოდ, პედაგოგიური კადრების დახელოვნებას.

● **ღიაობა** – იგივეა, რაც *გახსნილობა*.

● **ღია უმაღლესი სასწავლებელი** – უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება, სადაც მსმენელებს ღებულობენ ასაკის შეუზღუდავად, ცოდნის დონის მინიმალური მოთხოვნით. ასეთ უმაღლესებში სწავლის საკმაოდ თავისუფალი გრაფიკია მიღებული, რადგანაც სწავლების ვადები შემოსაზღვრული არ არის. მსმენელებს შეუძლიათ მიიღონ სტიპენდია, ისწავლონ გრანტებით ან უფასოდ გარკვეული გარანტიით. ასეთ უმაღლეს სასწავლებლებს მიეკუთვნება ბრიტანეთის ღია უნივერსიტეტი, გერმანიის ღია უნივერსიტეტები.

● **ღია პრობლემა** – ნ. კვლევის ჰიპოთეზა.

● **ღირებულება** – სასურველის *ექსპლიციტური* ან *იმპლიციტური* კონცეფცია, რომელიც ახასიათებს ცალკეულ ინდივიდებს ან ადამიანთა ჯგუფებს და განსაზღვრავს ადა-

მიანის ქცევის ტიპს, მის მიზნებსა და ამ მიზნების მიღწევის საშუალებებს. *ღირებულებას* გააჩნია შესაბამისი ქცევის აღმ-ვრისა და ქცევის რეგულირების ფუნქცია.

ყ

● **ყურადღება** – ინტელექტის ერთ-ერთი კომპონენტი (აზროვნებასა და მეხსიერებასთან ერთად). ეს არის ადამი-ანის საქმიანობის მიმართულობა სინამდვილის ერთი საგ-ნის ან მოვლენისაკენ, სხვა ყველაფრისაგან იმავდროული განყენებით. ამით მიიღწევა ადამიანის ცნობიერებაში მისი ყურადღების ობიექტის უკეთესი ასახვა. *ყურადღება* არის ყოველგვარი შეგნებული (ცნობიერი) საქმიანობის პროდუქ-ტიულობის აუცილებელი პირობა. განსაკუთრებით დიდია მისი როლი შემეცნებით საქმიანობაში, კერძოდ, *სწავლაში*. სასწავლო მასალის გაუგებლობა, მისი ცუდი დამახსოვრება, სასწავლო დავალებების შესრულებისას დაშვებული შეც-დომები და სხვა მისთანები ხშირად მოსწავლის უყურადღე-ბობითაა გამოწვეული. თავის მხრივ, *ყურადღება* ბევრადაა დამოკიდებული იმ საქმიანობის ხასიათზე, რომელშიც ჩაბ-მულია ადამიანი და იმაზეც, თუ როგორი მნიშვნელობა აქვს ამ საქმიანობას მისთვის. ძალიან მყარადაა დამოკიდებული *ყურადღება* ადამიანის პიროვნების თავისებურებებზე: მის მოთხოვნილებებზე, ინტერესებზე (განსაკუთრებით შემეც-ნებითზე), მისწრაფებებზე, ნებისყოფაზე, ტემპერამენტზე, ხასიათზე. მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გუნებგანწყობა, აგრეთვე, ადამიანის ფიზიკური მდგომარეობა (დაღლილია

თუ მხნედაა). თუ საქმიანობის მიმართულობა გარკვეულ ობიექტებზე გამოწვეულია შეგნებული მიზნის დაყენებით, მაშინ ყურადღება *ნებისმიერია*, თუ არა და – *არანებისმიერი*. პირველ შემთხვევაში ყურადღება *ნებისყოფასთანაა* დაკავშირებული, მეორეში – არა. ყურადღება ხასიათდება გარკვეული თავისებურებებით, კერძოდ, *მოცულობით*, ე. ი. იმ ობიექტების რაოდენობით, რომლებიც შეიძლება ერთდროულად იქნან აღქმული მათი განსხვავებისათვის საკმარისი მკაფიოობით. ყურადღების მოცულობა დამოკიდებულია თვით აღსაქმელი საგნების თავისებურებებზე, ასევე, ამ საგნების აღქმელი ადამიანის საქმიანობის ამოცანებსა და ხასიათზე. ყურადღების მნიშვნელოვანი თავისებურებაა ის, რომ შესაძლებელია მისი *განაწილება* ორ ან რამდენიმე მოქმედებაზე, რომლებიც სრულდება ერთდროულად. ასეთი განაწილება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა სუბიექტი ადვილად ასრულებს (ავტომატიზაციის დონეზე) პირვილ საქმიანობას და კარგად იცნობს მეორე საქმიანობას. ყურადღების არსებითი თვისებაა მისი *მდგრადობა*, ე. ი. მისი ხანგრძლივი შენარჩუნება რაიმეზე, რაც ერთ საერთო ამოცანას ექვემდებარება (წიგნის კითხვა, ამოცანის ამოხსნა და სხვ.). ამასთან, მოქმედების ობიექტები (წიგნის ტექსტი, ამოცანის როდენობრივი მონაცემები და სხვ.) შეიძლება იცვლებოდეს, მაგრამ საქმიანობის საერთო მიმართულება უნდა რჩებოდეს უცვლელი. ყურადღების მდგრადობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობაა მიღებულ შთაბეჭდილებათა ან შესასრულებელ მოქმედებათა *მრავალფეროვნება*. ყველაფერი ერთგვაროვანი, ერთფეროვანი სწრაფად ადაბლებს, ასუსტებს, ადუნებს ყურადღებას. ყურადღების მნიშვნელოვანი თავი-

სებურებაა ერთი საქმიანობიდან მეორეზე *გადართვადობა*. როცა ყურადღების გადართვა წინასწარ განზრახულია და ექვემდებარება საერთო ამოცანას, მაშინ გადართვის სისწრაფე და წარმატება დამოკიდებულია მის ინტენსივობაზე პირველ საქმიანობასთან მიმართებით და ახალი საქმიანობის ხასიათზე (იმაზე, თუ როგორ შეუძლია მას მიიპყროს ყურადღება). ყურადღების ხშირი გადართვა სასურველი არ არის, რადგანაც ეს ყოველთვის მოითხოვს ძალისხმევას და ხარჯვას, ხოლო ერთი საქმიანობიდან მეორეზე მუდმივი გადასვლა ძალზე გააძნელებს როგორც ერთი, ისე მეორე საქმიანობის შესრულებას.

● **ყურადღებისწინი** – ტერმინი შემოიღო *ნეისერმა* გაუცნობიერებადი გამღიზიანებლების ქცევაზე ზემოქმედების ფაქტების აღსანიშნავად.

შ

● **შანსი** (< *ფრანგ. chance*) – რისამე განხორციელების, რამეში წარმატების შესაძლებლობა.

● **შანტაჟი** (< *ფრანგ. chantage*) – სახელის გამტეხი მაკომპრომეტირებელი ან ცილისმწამებელი ფაქტების (ნამდვილისა თუ მოგონილის) გამომჟღავნების მუქარა სხვისი ქონების გამოძალვის ან სხვადასხვაგვარი დათმობების მიღწევის მიზნით.

● **შარავანდის ეფექტი** – ნ. *ჰალო-ეფექტი*.

● **შეგრძნება** – უმარტივესი ფსიქიკური პროცესი, რომელიც წარმოადგენს ნერვული სისტემის მონაწილეობით

გარეგანი გარემოს ცალკეული თვისებებისა და მდგომარეობების ასახვას შინაგანი ან გარეგანი სტიმულებისა და გამლიზიანებლების სუბიექტის მიერ. შეგრძნება გრძნობითი გამოცდილებაა და შეიძლება ითქვას, რომ იგი პროცესი არცაა, რადგანაც მყისიერია, მეყსეული, მაგრამ *შემეცნების* პირველი აუცილებელი ეტაპია და მის გარეშე *აღქმა* არ არსებობს.

● **შედარება** – შემეცნების მეცნიერული მეთოდი. იგი წარმოადგენს პედაგოგიკური ობიექტების, მოვლენების ან პროცესების *შეპირისპირებას* იმ მიზნით, რომ გამოავლინოს მათი მსგავსება ან განსხვავება მათ შორის, ან კიდევ, – ორივე ერთად. ე. ი. შედარების გზა შეპირისპირებაა. შედარების გარეშე შეუძლებელია განზოგადება. სხვადასხვა ობიექტების შედარების შედეგად ჩვენ ვღებულობთ სიღრმისეულ წარმოდგენას მათ შესახებ. შედარება მჭიდროდაა დაკავშირებული ანალიზთან და სინთეზთან. შედარებისას მკვლევარი ვალდებულია სწორად შეარჩიოს მისი საფუძველი – კრიტერიუმი. მან ზუსტად უნდა იცოდეს, რომელი კრიტერიუმის საფუძველზე ახდენს შედარება-შეპირისპირებას. შედარება-შეპირისპირება კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და უნივერსალური მეთოდია. ამას საუკეთესოდ ამტკიცებს თუნდაც ცნობილი აფორიზმი: „ყველაფერი შედარებაში შეიმეცნება“.

● **შედარებითი პედაგოგიკა** – პედაგოგიკური მეცნიერება, ანუ პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს სხვადასხვა ქვეყანაში საგანმანათლებლო-აღმზრდელობითი სისტემების განვითარებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებებს, ამ სისტემების შედარების, ურთიერთშეპირის-

პირების, მათ შორის მსგავსებისა და განსხვავების მიების გზით. **ობიექტი** – აღმზრდელობითი და საგანმანათლებლო სისტემები სხვადასხვა ქვეყანაში. **საგანი** – მოცემული სისტემების ფუნქციონირებისა და განვითარების კანონზომიერებები. სხვადასხვა ხალხის აღმზრდელობით-საგანმანათლებლო სისტემების შედარებითი ანალიზი ხელს უწყობს ეროვნული პედაგოგიური კულტურის გამდიდრებას, საერთაშორისო გამოცდილების გაცნობიერებული გამოყენების შედეგად.

● **შედეგრი** (< ფრანგ. *chef-d'œuvre* უმაღლესი ნამუშევარი, შრომის გვირგვინი) – უნიკალური, სწორუპოვარი ქმნილება, ხელოვნების, ოსტატობის ან სხვა რაიმის უმაღლესი მიღწევა. *შედეგრებს* ყველაზე ხშირად უწოდებენ ხელოვნებისა და არქიტექტურის ქმნილებებს, იშვიათად – მეცნიერებისა და ტექნიკის.

● **შეთვისება** – ვიწრო გაგებით (ტრადიციულ-პედაგოგიური): შემეცნებითი საქმიანობის – ცოდნისა და უნარჩვევების დაუფლების პროცესი და შედეგი. *შეთვისება* სასწავლო პროცესში განისაზღვრება სწავლების შინაარსითა და მეთოდებით, დამოკიდებულია, აგრეთვე, მოსწავლეთა ინდივიდუალურ და ასაკობრივ თავისებურებებზე. *შეთვისება* განვითარებადი პროცესია, გააჩნია სხვადასხვა დონეები, რომლებიც ხასიათდება მისი მართვის სპეციფიკური ფორმებით და მოსწავლეთა აქტიურობის სხვადასხვა ხარისხით. *ფართო გაგებით* (ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური): ინდივიდის მიერ საზოგადოებრივ-ისტორიული გამოცდილების შექმნის ძირითადი გზა. *შეთვისების* პროცესში ადამიანი ეუფლება საგნების სოციალურ მნიშვნელობებს და მათზე

მოქმედებების ხერხებს, ქცევის ზნეობრივ საფუძვლებს და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის ფორმებს. შეთვისებას ექვემდებარება ადამიანური ქცევის ყველა შემადგენელი კომპონენტი. ადამიანური მატერიალური და სულიერი კულტურის საგნებისა და მათზე მოქმედებების მნიშვნელობათა შეთვისება შეადგენს სასწავლო პროცესის შინაგან შინაარსს. აღზრდის ღერძია ქცევის ზნეობრივ ნორმათა შეთვისება. ნ. შეთვისების დონეები.

● **შეთვისების დონეები** – მოსწავლის მიერ ცოდნის, უნარებისა და ჩვევების დაუფლების ზომა. *ბესპაღკო* შეთვისების უნარებს განიხილავს ორ ასპექტში: ჯერ ერთი, როგორც სწავლების შედეგს, როგორც მოსწავლის მიერ სასწავლო მასალის შეთვისების ხარისხის ზომას. მეორე, – როგორც მასალის შესწავლის სიღრმის წინასწარ დადგენილ (სასწავლო პროგრამაში, სახელმძღვანელოში) ზომას. გამოიყოფა *ცოდნის შეთვისების* ოთხი დონე: **პირველი დონე** – ობიექტების, მოვლენების, პროცესების, თვისებების *გამოცნობა* (ამოცნობა) მეორეჯერ აღქმისას, როცა ამ ფენომენტთა შესახებ ინფორმაცია ან მათზე მოქმედებები ადრეა შეთვისებული. **მეორე დონე** – *ცოდნა-ასლები*, რომლებიც გულისხმობს *რეპროდუქციულ მოქმედებებს* ობიექტებისა და მათზე მოქმედებათა შესახებ ინფორმაციის დამოუკიდებელი კვლავწარმოებისა და გამოყენების გზით. **მესამე დონე** – გულისხმობს *პროდუქტიულ მოქმედებებს* ცალკეულ სიტუაციებში და დამოუკიდებელი მუშაობის პროცესში, მიღებული ინფორმაციის გამოყენებით. **მეოთხე დონე** – *ცოდნატრანსფორმაციები*, რომლებიც გულისხმობს მიღებული ინფორმაციის *შემოქმედებითი გამოყენების შესაძლებლობას*

საკუთარი საქმიანობის დამოუკიდებელი კონსტრუირების გზით ცოდნის საფუძველზე. *უნარების შეთვისების* ოთხი დონე გამოიყოფა: 1. *პირველდაწყებითი უნარი* – მოქმედების მიზნის გაცნობიერება და მისი შესრულების ხერხების ძიება, რაც ემყარება ადრე მიღებულ გამოცდილებას. მკაფიოდაა გამოხატული ცდებისა და შეცდომების ხასიათი. 2. *ნაწილობრივ-უნარიანი საქმიანობა*. – უნარების დაუფლება და ცალკეული ხერხების, ოპერაციების შესრულება. ცოდნის აუცილებელი სისტემის დაზუსტება. მოცემული მოქმედებისათვის სპეციფიკური უნარების ფორმირება. საქმიანობის შემოქმედებითი ელემენტების გაჩენა. 3. *მარჯვე საქმიანობა* – ცოდნისა და უნარების შემოქმედებითი გამოყენება არა მარტო მიზნის, არამედ მისი მიღწევის ხერხებისა და საშუალებების შერჩევის მოტივების გაცნობიერებით, უნარების დაუფლება შრომითი საქმიანობის ტაქტიკის დონეზე. 4. *ოსტატობა* – უნარების დაუფლება შრომითი საქმიანობის სტრატეგიის დონეზე, მიზნის დამოუკიდებელი განსაზღვრის უნარის შემოქმედებითი განვითარება, სხვადასხვა ტექნოლოგიის შემოქმედებითი გამოყენება. *ჩვევის შეთვისების* ექვს დონეს გამოყოფენ: 1. *გააზრიანების დასაწყისი*. მიზნის მკაფიო გაგება, მაგრამ მისი მიღწევის ხერხების ბუნდოვანი წარმოდგენა. მოქმედებათა შესრულების მცდელობისას უხეში შეცდომები. 2. *შეგნებულო, მაგრამ მოუხერხებელი, უგერგილო შესრულება*. 3. *ჩვევის ავტომატიზაცია*. მოქმედების უფრო ხარისხიანი შესრულება, მაგრამ შესუსტებულია ყურადღება. 4. *მაღალავტომატიზირებული ჩვევა*, ზუსტი, ეკონომიური, მდგრადი. 5. *არააუცილებელი*. მოქმედების შესრულების დროებითი გაუარესება, ძველი შეცდომების აღო-

რძინება. ეტაპი ვლინდება რთული ჩვევების ფორმირებისას. იგი დაკავშირებულია მოსწავლის მიერ მუშაობის საკუთარი სტილის დამოუკიდებელ ძიებასთან. 6. *ჩვევის მეორადი ავტომატიზაცია*. მეოთხე ეტაპის თავისებურებათა აღდგენა, მოქმედებათა შესრულების ინდივიდუალური სტილის მახასიათებელი გამოვლინებით.

● **შემეცნება** – ობიექტური სამყაროს მოვლენებისა და კანონზომიერებების შესახებ ცოდნის მოპოვების პროცესების, პროცედურებისა და მეთოდების ერთობლიობა. შემეცნება გნოსეოლოგიის (შემეცნების თეორიის) ძირითად საგანს წარმოადგენს. მის მიზანს *რენე დეკარტე* ხედავდა ბუნების ძალების დაუფლებასა და თვით ადამიანის ბუნების სრულყოფაში. მიახლოებით იგივე შინაარსია შემეცნების მიზნის თანამედროვე დეტალურ განმარტებაში: შემეცნების *მიზანია* აუცილებელი, არსებითი და განმეორებადი *კავშირების გამოვლენა*, ბუნებრივი და სოციალური პროცესების კანონებისა და კანონზომიერებების აღმოჩენისა და მეცნიერული თეორიების ფორმირების მიზნით. მიზანი ორნაირია: *უშუალო* (პირდაპირი) და *შუალობითი* (ირიბი). უშუალო მიზანია ობიექტის შესახებ ჭეშმარიტი ცოდნის მიღწევა (თეორიული მიზანი), შუალობითი მიზანია მიღებული ცოდნის გამოყენება პრაქტიკულ საქმიანობაში (პრაქტიკული მიზანი). შემეცნებას თავისი *ფორმები* გააჩნია. ეს ფორმებია: *მეცნიერული* და *არამეცნიერული*. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება ჩვეულებრივი და მხატვრული შემეცნება, ასევე, ფილოსოფიური, მითოლოგიური და რელიგიური შემეცნება. შემეცნებას თავისი *მეთოდები* გააჩნია. ეს მეთოდებია: *ემპირიული* და *თეორიული*. თეორიული მეთოდები მოითხო-

ვენ ემპირიულ ფაქტებს. მაგალითად, ინდუქცია თეორიული ლოგიკური ოპერაციაა, მაგრამ მოითხოვს ყოველი კერძო ფაქტის ემპირიულ შემოწმებას, ამიტომ იგი ემყარება ემპირიულ ცოდნას. ასეა სხვებიც: ანალოგია, აბსტრაქტირება და ა. შ. ამგვარად, შემეცნების ემპირიული და თეორიული მეთოდები არსებობენ მხოლოდ ერთიანობაში, ერთმანეთს ავსებენ და უერთმანეთოდ უსუსურდებიან.

● **შემოქმედება** – საქმიანობის *პროცესი*, რომლის მიმდინარეობაშიც იქმნება ხარისხობრივად ახალი მატერიალური და სულიერი ფასეულობები ან ობიექტურად ახლის ქმნის *შედეგი*. ძირითადი კრიტერიუმი, რომელიც განასხვავებს შემოქმედებას დამზადებისგან (წარმოებაში), ეს მისი შედეგის უნიკალურობაა. შემოქმედების შედეგი შეუძლებელია გამოყვანილ იქნას პირდაპირ საწყისი პირობებიდან. ავტორის გარდა არავის არ შეუძლია მიიღოს ზუსტად ისეთივე შედეგი, თუ შეუქმნიან მას ზუსტად ისეთივე ამოსავალ სიტუაციას. შემოქმედება არის ადამიანის აქტიურობისა და დამოუკიდებლობის პროდუქტიული ფორმა. მისი შედეგი არის მეცნიერული აღმოჩენა, გამოგონება, ახალი მუსიკალური, მხატვრული ნაწარმოებების შექმნა, ახალი ამოცანების ამოხსნა მასწავლებლის, ექიმის ინჟინრის და სხვათა შრომაში და ა. შ. შემოქმედება, როგორც პროცესი, შედეგება გაცნობიერებული და გაუცნობიერებელი კომპონენტებისაგან: საკითხის დასმა, აუცილებელი ცოდნის მობილიზაცია, პირადი გამოცდილება, ჰიპოთეზის წამოყენება, ამოცანის ამოხსნის გზებისა და ხერხების განსაზღვრა, სპეციალური დაკვირვებები, ექსპერიმენტები, მიღებული ფაქტების განზოგადება, ლოგიკური, მათემატიკური, გრა-

ფიკული, საგნობრივი სტრუქტურების სახით გაფორმება (მხატვრული ნაწარმოები, სხვადასხვა კონსტრუქციები და ა. შ.). შემოქმედება გულისხმობს ენერგიულ შრომას, ნებისყოფითა და გონებრივ დამაბულობას, ემოციონალურ აღზევებას, მკაფიო და ნათელ წარმოსახვას, საღ ინტუიციასა და აზროვნებითი ოპერაციების მაღალ დონეზე შესრულების უნარს. შემოქმედება არის: 1. *საქმიანობა*, რომელიც ბადებს რაღაც ხარისხობრივად ახალს, მანამდე არარსებულს. 2. *შექმნა* რაღაცა ახლის, რომელიც ფასეულია არა მარტო ერთი კაცისთვის, არამედ სხვებისთვისაც. 3. *პროცესი*, რომლის დროსაც იქმნება სუბიექტური ფასეულობები. ადამიანის შემოქმედებითი საქმიანობის აუცილებელი ელემენტია *წარმოსახვა*, ეს ძვირფასი ფენომენი, რომელიც ძლიერია ყოველთვის, მაგრამ სწორუპოვარია მაშინ, როცა პრობლემური სიტუაცია ხასიათდება განუზღვრელობით.

● **შემოქმედებითი აზროვნება** – აზროვნების ტიპი, რომელსაც ადგილი აქვს მაშინ, როცა საჭიროა ახალი იდეების წარმოქმნა, ამოცანის ორიგინალური ამოხსნის გზების ძიება. *შემოქმედებითი აზროვნება* შესაძლებელია კრიტიკისაგან, გარეგანი და შინაგანი აკრძალვებისაგან თავისუფალ პირობებში. *შემოქმედებით* (პროდუქციულ) *აზროვნებაში* სრულად ვლინდება ადამიანის ინტელექტუალური უნარები, მისი შემოქმედებითი პოტენციალი. შემოქმედებითი შესაძლებლობები ღებულობენ გამოხატულებას ცოდნის შეთვისების ჩქარ ტემპში, ახალ პირობებში მისი გადატანის სიფართოვეში, ამ ცოდნით დამოუკიდებელ ოპერირებაში. *შემოქმედებით აზროვნებაში* დომინირებს ოთხი თავისებურება, კერძოდ, *პრობლემის ამოხსნის ორიგინალურობა*, *სე-*

მანტიკური მოქნილობა, რაც იძლევა ობიექტის ახალი კუთხით დანახვის საშუალებას, *შეცვლილი ადაპტური მოქნილობა*, რაც შესაძლებელს ხდის ობიექტის ცვლილებას მისი შემცენების მოთხოვნის განვითარებასთან ერთად, სხვადასხვა იდეის პროდუქციების *სემანტიკურად სპონტანური მოქნილობა*, განუსაზღვრელი სიტუაციების მიმართ. აზროვნება, როგორც სინამდვილის განზოგადებული და გაშუალებული შემცენების პროცესი, ყოველთვის პროდუქციულია, ე. ი. ორიენტირებულია ახალი ცოდნის მიღებაზე. მაგრამ მასში დიალექტიკურ ერთიანობაშია გადახლართული პროდუქციული და რეპროდუქციული კომპონენტები.

● **შემოწმება** – 1. გასინჯვა, გარკვევა რისამე ავკარგინობისა. 2. ცალკეული მოსწავლის ან მასწავლებლის წარმატებისა და მიღწევების დადგენა. სასკოლო პრაქტიკაში მიღებულია მოსწავლეთა ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შემოწმების სამი ხერხი: წინასწარი, მიმდინარე და შემაჯამებელი. *წინასწარი შემოწმება* გამოიყენება სასწავლო წლის დასაწყისში ან ახალი თემის შესწავლის წინ. როგორც სასწავლო წლის დასაწყისში, ისე ყოველი ახალი თემის შესწავლის წინ მასწავლებელმა უნდა გამოარკვიოს მოსწავლეთა ცოდნის დონე და ხარისხი იმისთვის, რომ შემდეგ შეძლოს სასწავლო პროცესის სწორად აგება. *მიმდინარე შემოწმება* ხორციელდება ყოველდღიურად, სასწავლო პროცესის მიმდინარეობაში. იგი მასწავლებელს აძლევს საშუალებას, გამოარკვიოს, როგორ ითვისებენ მოსწავლეები ახალ მასალას, რა უჭირთ, რას ვერ გებულობენ, როგორ მიმდინარეობს საჭირო უნარ-ჩვევების ფორმირება. ეს გამორკვევა მასწავლებელს სჭირდება იმიტომ, რომ საჭიროების შემთხვევაში სასწავლო

პროცესში, მის დაგეგმვაში შეიტანოს კორექტივები. მასწავლებელი გებულობს იმასაც, თუ როგორი შედეგები აქვს თვითონ მას სწავლებაში, არის თუ არა საჭირო, შეტანილ იქნას ცვლილებები სწავლების მეთოდებისა თუ საშუალებების გამოყენებაში. **შემაჯამებელი შემოწმება** ტარდება თემისა თუ განყოფილების შესწავლის შემდეგ, სემესტრისა და სასწავლო წლის ბოლოს. აქ მასწავლებელი ადგენს მოსწავლეთა მიერ მიღებული ცოდნის ხარისხს, მათი უნარ-ჩვევების სიმტკიცეს. შემოწმების ზემოთ ჩამოთვლილი სახეების მიმდინარეობის პროცესში თავს იჩენს კონტროლის სამი ტიპი: **გარეშე კონტროლი**, რომელსაც ახორციელებს მასწავლებელი მოსწავლეთა სასწავლო მოქმედების მიმართ. **ურთიერთკონტროლი**, რომელსაც ახორციელებენ მოსწავლეები ერთმანეთის სასწავლო მოქმედების მიმართ. **თვით-კონტროლი**, რომელსაც ახორციელებს მოსწავლე თავისი სასწავლო მოქმედების დროს. გარეშე კონტროლს მრავალი მიზანი აქვს: მიცემული დავალების შესრულების სისრულისა და ხასიათის დადგენა; მოსწავლეთა მიერ მიღწეული ცოდნის დონისა და არსებული ინსტრუქციული ნორმების შესაბამისობის დამყარება, მოსწავლეთა ცოდნასა და უნარ-ჩვევებში ხარვეზებისა და ნაკლოვანებების აღმოჩენა; მოსწავლეთათვის ურთიერთკონტროლისა და თვითკონტროლის მეთოდებისა და ხერხების სწავლება, მათში თვითკონტროლისადმი დადებითი მიმართებისა და სწრაფვის ჩვევების ფორმირება. მაშასადამე, გარეშე კონტროლი მოქმედებს მაშინაც, როცა ხორციელდება ურთიერთკონტროლი და თვითკონტროლი. სასკოლო პრაქტიკაში გამოიყენება შემოწმების ზეპირი და წერიტი მეთოდები. წერიტი მეთოდები თა-

ვის მხრივ მოიცავს დამოუკიდებელ და საკონტროლო სამუშაოებს. ამასთან, არის ნახევრადწერიითი სამუშაოებიც. ასეთია, მაგალითად, მათემატიკური კარნახი. ნ. კონტროლი.

● **შეფასება** – ზოგადად: 1. რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი პარამეტრების განსაზღვრის, შეფასების პროცესი. 2. აზრი, მსჯელობა ან გამოხმაურება რაიმეს შესახებ; *ფილოსოფიაში*: მოქმედი ან შემცენებელი სუბიექტისათვის რაიმეს მნიშვნელოვნობის დადგენის ხერხი. *პედაგოგიაში*: მოსწავლის ცოდნის დონის (მისი მუშაობის ხარისხის) შესახებ მასწავლებლის აზრის გამოხატვა რიცხვით მონაცემში. *მეტროლოგიაში*: ექსპერიმენტალური მონაცემების მიხედვით ნაპოვნ სიდიდის ან პარამეტრის მიახლოებითი მნიშვნელობა. *ექსპერტის შეფასება*: ექსპერტის ზუსტი დასკვნა ექსპერტიზის (ექსპერტული შეფასების) დროს. აქვს სხვა მნიშვნელობაც. მოსწავლის სასწავლო მოქმედების შეფასებისას ხდება ამ მოქმედების შედარება: ა) იმავე მოსწავლის წარსულ მოქმედებასთან, ბ) სხვა მოსწავლეთა ანალოგიურ მოქმედებასთან, გ) ამ მოქმედების დადგენილ ნორმასთან. პირველი ხერხი *პიროვნულია*, მეორე – *შეპირისპირებითი*, მესამე კი – *ნორმატიული*. პედაგოგიურ-მეთოდოლოგიურ ლიტერატურაში ხშირად გვხვდება მოსწავლის სასწავლო მოქმედების ობიექტური შეფასების მოთხოვნა. რას ნიშნავს ასეთი მოთხოვნა? მოსწავლის სასწავლო მოქმედების სხვადასხვა ხერხით (პიროვნული, შეპირისპირებითი, ნორმატიული) შეფასება, ბუნებრივია, სხვადასხვა იქნება, მაგრამ სამივე შემთხვევაში ხომ შეიძლება შეფასება სრულიად ობიექტური იყოს? თითქოს წინააღმდეგობას წავაწყდით. გამოდის, რომ ობიექტური იქნება მხოლოდ ნორმატიული შეფა-

სება! მაგრამ ეს ასე არ არის. სწავლება-სწავლისადმი თანამედროვე მიდგომის ტერმინებში განასხვავებენ შეფასების სამ ტიპს: *ნორმაზე ორიენტირებულს, კრიტერიუმზე ორიენტირებულს, პიროვნებაზე ორიენტირებულს*. ნ. განმავითარებელი შეფასება, განმსაზღვრელი შეფასება, დიაგნოსტიკური შეფასება, შუალედური შეფასება.

● **შიგასასკოლო ინოვაციური ვითარება** – სკოლაში ახალშემოდებული ნიშნადი წესების ერთობლიობა, რომელიც დადებით ან უარყოფით გავლენას ახდენს სკოლაში მართვის გარდაქმნაზე. *შიგასასკოლო ინოვაციურ ვითარებაზე* გავლენას ახდენს ინოვაციური პროცესები, რომლებიც მიმდინარეობს ქვეყანაში და მსოფლიო საგანმანათლებლო პრაქტიკაში.

● **შიგასასკოლო კონტროლი** – სკოლაში სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ყოველმხრივი შესწავლა და ანალიზი მის წინაშე მდგარი ამოცანების შესაბამისად სკოლის მთელი მუშაობის კოორდინაციის, მოსალოდნელ შეცდომათა თავიდან აცილებისა და პედაგოგიური კოლექტივისათვის აუცილებელი დახმარების გაწევის მიზნით. **შიგასასკოლო კონტროლის პრინციპებია:** გამაფრთხილებლობითი ხასიათი, გეგმაზომიერება, ყოველმხრივობა, თეორიული და მეთოდოლოგიური მომზადებულობა. **შიგასასკოლო კონტროლის ობიექტებია:** სასწავლო პროცესი, აღმზრდელობითი პროცესი, მეთოდოლოგიური მუშაობა, მეცნიერული და ექსპერიმენტალური საქმიანობა, მოსწავლეთა და მასწავლებელთა კოლექტივების ფსიქოლოგიური მდგომარეობა, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის უზრუნველყოფილობა აუცილებელი პირობებით. **შიგასასკოლო კონტროლის სახეებია:**

კონტროლის აღმასრულებლის ნიშნის მიხედვით (კოლექტიური, ურთიერთკონტროლი, თვითკონტროლი, ადმინისტრაციული გეგმური და არაგეგმური); კონტროლის ობიექტების მოცვის მიხედვით (საკლასო-განმაზოგადებელი – მასწავლებელთა და მოსწავლეთა მუშაობის ანალიზი ერთ კლასში, ფრონტალური – საქმეთა ზოგადი მდგომარეობის ღრმა შესწავლა და ანალიზი ყველა მიმართულებით, თემატიკური – სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის მდგომარეობის ღრმა და ყოველმხრივი შესწავლა კონკრეტული მიმართულებით, პერსონალური – ცალკეული მასწავლებლების საქმიანობის ყოველმხრივი ანალიზი, მიმოხილვითი – სკოლაში საქმეთა ზოგადი მდგომარეობის ანალიზი მათი ღრმა შესწავლის გარეშე); მართვის პროცესში ადგილის მიხედვით (მიმდინარე, წინასწარი, შუალედური, შემაჯამებელი). **შიგასასკოლო კონტროლის მეთოდებია:** გაკვეთილები-სა და აღმზრდელობით მეცადინეობათა დასწრება და ანალიზი; სასკოლო დოკუმენტაციისა და მოსწავლეთა სამუშაოების ანალიზი; საუბრები მასწავლებლებთან, მოსწავლეებთან და მათ მშობლებთან; ადმინისტრაციულ საკონტროლო სამუშაოთა და მოსწავლეთა გამოკითხვების ჩატარება პროგრამული მასალის ჩარჩოებში; ანკეტირება, ტესტირება, ქრონომეტრაჟი და სხვ.

● **შიგასასკოლო მართვის სისტემა** – ერთობლიობა იმ ელემენტებისა, რომლებიც იმგვარადაა ერთმანეთთან ურთიერთდაკავშირებული, რომ მათი ურთიერთქმედების ხარჯზე შესაძლებელი ხდება მმართველობითი ფუნქციების განხორციელება და მათი შესაბამისი ზემოქმედება სამართავ ობიექტზე.

● **შიზოიდური** (< ძვ. ბერძ. *σχίζω* დახლეჩა, გაპოხა + *εἶδος* მსგავსება) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომელიც დაკავშირებულია ემოციონალურ არაგულთბილობასთან, კარჩაკეტილობასთან, გულჩათხრობილობასთან, აზროვნების უჩვეულობასთან.

● **შინაგანი ურთიერთობა** – ურთიერთობა საკუთარ თავთან; მეტყველება, რომელიც ორიენტირებულია თავის თავზე.

● **შუალედური შეფასება** – განმავითარებელი შეფასების ქვეკატეგორია. *შუალედური შეფასების* ინსტრუმენტების დანიშნულებაა სტანდარტებზე დაფუძნებული შემაჯამებელი ტესტირების ან რომელიმე სხვა შემაჯამებელი პროცედურისათვის მოსწავლის პროგრესის გაზომვა. ასეთი შეფასების ინსტრუმენტმა იმავე საკითხების ცოდნა და იგივე უნარები უნდა გაზომოს, რასაც შემაჯამებელი ტესტი ითვალისწინებს; ამასთან, სწავლის დინამიკა უნდა აისახოს ინტერვალების სკალაზე. ამ შეფასებას წელიწადში რამდენჯერმე მიმართავენ და მიღებული ქულები შესაბამის სფეროში მოზარდის წარმატებას აღნიშნავს. ნ. *განმავითარებელი შეფასება*.

● **შრომა-გასწორებითი პედაგოგიკა** – ნ. *პენიტენციალური პედაგოგიკა*.

● **შრომითი აღზრდა** – საგანმანათლებლო პროცესი, რომელიც გულისხმობს მოსწავლეთა შრომითი საქმიანობის ორგანიზაციასა და სტიმულირებას, შრომითი უნარ-ჩვევების ფორმირებას, თავისი სამუშაოსადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულების აღზრდას, შემოქმედების, ინიციატივისა და მაღალი შედეგების მიღწევისკენ სწრაფვის სტი-

მულირებას. ბავშვის *შრომითი აღზრდა* იწყება ოჯახში და სკოლაში ელემენტარულ შრომით ვალდებულებებზე წარმოდგენების ფორმირებით. *შრომითი აღზრდა* მჭიდროდაა დაკავშირებული მოსწავლეთა ტექნიკურ მომზადებასთან. პოლიტექნიკური განათლება უზრუნველყოფს თანამედროვე ტექნიკის, ტექნოლოგიისა და წარმოების ორგანიზაციის საფუძვლების ცოდნას; უყალიბებს მოსწავლეებს ზოგად-შრომით ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს; უვითარებს შრომისადმი შემოქმედებით მიმართებას; ხელს უწყობს პროფესიის სწორად შერჩევას. ამგვარად, *პოლიტექნიკური განათლება* შრომითი აღზრდის ბაზას წარმოადგენს.

● **შური** – ყველაზე უკეთესად განმარტა სულხან-საბა ორბელიანმა: „მწუხარებაი სხვისა სიკეთესა ზედა“.

ჩ

● **ჩაგონება** – ადამიანის მიზანმიმართული არაარგუმენტირებული ზემოქმედება მეორე ადამიანზე ან ჯგუფზე. კომუნიკატორის აქტიურობის ზომის მიხედვით განარჩევენ შეტყობინებას, დარწმუნებას, ჩაგონებას (შთაგონებას). *შთაგონება* ატარებს ვერბალურ ხასიათს და ცალმხრივია. დამტკიცებულია სუგესტიის დამოკიდებულება ასაკზე: ბავშვები უფრო სუგესტიურები არიან, ვიდრე მოზრდილები. ეფექტი დამოკიდებულია სუგესტორის ავტორიტეტზე. ნ. *სუგესტოლოგია*.

● **ჩათვლა** – ლაბორატორიულ, პრაქტიკულ, გამოთვლით-გრაფიკულ სამუშაოთა, საკურსო პროექტების (სამუშაოების), ასევე, პრაქტიკულ მეცადინეობებზე, სემინარებ-

ზე, სასწავლო პროცესში, საწარმოო ტექნოლოგიური და საწარმოო წინასადაპლომო პრაქტიკებზე მიღებული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების კონტროლის ორგანიზაციული ფორმა. სწავლების ორგანიზაციის ფორმის მიხედვით, ჩათვლის შედეგები შეიძლება შეფასდეს როგორც დიფერენცირებულად (ქულებრივი სისტემით), ისე აღნიშვნით „ჩაეთვალა“.

● **ჩანაფიქრი** – ეს არის იდეა, რომელიც აღჭურვილია მისი არსებობის საშუალებებით. მაშასადამე, იდეის დაბადებას *ჩანაფიქრის* დაბადება მოსდევს და ამ უკანასკნელის შემდეგ ხდება *ჩანაფიქრის* აზრითი რეალიზება, აზრითი აღმასვლა *მიზნისაკენ*. ეს უკვე ზემოთაგონებაა, რომელსაც ლოგიკაც კვებას და ინტუიციაც, და ეს ზემოთაგონება გვირგვინდება *ჰიპოთეზის* დაბადებით.

● **ჩვევა** – მრავალჯერადი გამეორების შედეგად შეძენილი მეტად თუ ნაკლებად ავტომატიზებული *მოქმედება* ან *ქცევა*. მოქმედების ავტომატიზება იმიაში გამოიხატება, რომ ჩვევის შემადგენელი მოძრაობები, მოტორული იმპულსები და სხვ. მიმდინარეობს ცნობიერების მონაწილეობის გარეშე ან მისი თანამონაწილეობის დაბალი ხარისხით. ჩვევას ადამიანი იძენს მაშინ, როცა რომელიმე მოქმედების დასაუფლებლად მიზანმიმართულად მრავალჯერ იმეორებს მას, ასევე, მაშინაც, როცა ცხოვრების გარკვეულ მონაკვეთებზე ადამიანს უწევს გარკვეული მოქმედებების ხშირი გამეორება. განასხვავებენ *მოტორულ* და *გონებრივ* ჩვევებს: *მოტორულს* უწოდებენ მოძრაობის ჩვევას; მაგალითად, ველოსიპედით სიარულს, ღილის, თასმების შეკვრას, ცურვას და ა. შ. *გონებრივს* უწოდებენ ისეთ ჩვევებს, რომლებიც ავტომატიზებულ გონებრივ ოპერაციას წარმოადგე-

ნენ (გამრავლების ტაბულის ზეპირი ცოდნა, აზვადის დაცვა, სასვენი ნიშნების გამოყენება, კითხვის დროს პაუზების გაკეთება და ა. შ.). მეორე მხრივ, ჩვევებს აჯგუფებენ შინაარსის მიხედვითაც. გამოყოფენ *საყოფაცხოვრებო* (ჩაცმა-დახურვის, დანა-ჩანგლის ხმარების ა. შ.), *ჰიგიენურ* (კბილების გახეხვის, ხელების დაბანის და სხვ.); *სპორტულ* ჩვევებს (ველოსიპედის ტარება, ცურვა და ა. შ.).

● **ჩვევების ინტერფერენცია** – ადრე შეთვისებული ჩვევების უარყოფითი გავლენა შემდგომ შემენილ სხვა ჩვევებზე. შეიმჩნევა იმ შემთხვევებში, როცა ძველი ჩვევები იცვლება ახლით ან, როცა ძველსა და ახალ ჩვევებს საერთო კომპონენტები გააჩნიათ. ვლინდება *ასოციაციური* ან *რეპროდუქციული* დამუხრუჭების (შეკავების) ფორმით. *ასოციაციური შეკავება* გამოიხატება მოქმედების ახალი ხერხის შეთვისების სიმძნელეში იმის გამო, რომ არსებობს ძველი ხერხით მისი შესრულების ტენდენცია. ამისგან განსხვავებით, *რეპროდუქციული შეკავება* გამოიხატება ძველი ხერხის აღდგენაში უკვე მას შემდეგ, რაც შეთვისებულია მოქმედების ახალი ხერხი. *ჩვევების ინტერფერენციას* თავისი ფიზიოლოგიური და ფსიქოლოგიური საფუძვლები გააჩნია. ფიზიოლოგიური საფუძველია ადრე წარმოქმნილი დროითი ნერვული კავშირების დიდი სიმტკიცე გვიან აღმოცენებულ და შენახულ ძველთან შედერებით, მიუხედავად იმისა, რომ ახლები ცვლიან ძველებს („ახალი კავშირების დაშრეება ძველზე“ პავლოვის მიხედვით). ფსიქოლოგიური საფუძველია მოქმედებათა შესრულების პირობებში, ხერხებსა და მიზნებში საერთო კომპონენტების არსებობა და მოქმედებების თავისებურებათა განსხვავების არასაკმარისი

განჭვრეტა. *ჩვევათა ინტერფერენციის* თავიდან აცილების უმნიშვნელოვანესი საშუალებებია: მოქმედებათა შესრულების სწორი ხერხების შეთვისება სწავლების დასაწყისში, მოქმედებათა ძველი და ახალი ხერხების, ძველი და ახალი პირობებისა და მიზნების მკაფიო განსხვავება მათი შედარებისა და ურთიერთშეპირისპირების გზით, ახალი ჩვევების ფორმირებისას ვარჯიშობაში ხანგრძლივი შესვენებების დაუშვებლობა.

● **ჩვეულება** – 1. ამა თუ იმ წრეში (ან მთელ საზოგადოებაში) დამკვიდრებული წესი ქცევა-მოქმედებისა; წესი, ტრადიცია. 2. დროთა განმავლობაში შემუშვებული საქციელი, შეძენილი ყოფაქცევა; ჩვევა. *ჩვეულებად აქვს* – იგივეა, რაც სჩვევია.

● **ჩვეულებრივი** – 1. ის, რაც სჩვევიათ (ან სჩვეოდათ). 2. რაც ან ვინც არ გამოირჩევა სხვებისაგან; ისეთი, როგორც ბევრი სხვაა; წინანდლის მსგავსი; ისეთი, როგორც ყოველთვის. *ჩვეულებრივად* – ისე, როგორც ყოველთვის, ჩვეულებისამებრ, ჩვეულების მიხედვით.

● **ჩვეული** – 1. დაჩვეული, მიჩვეული, შეჩვეული; გაწაფული, დახელოვნებული. 2. დამახასიათებელი, ნიშანდობლივი. *ჩვეულად* – ჩვეულებრივ, ჩვეულებისამებრ.

● **ჩივილი** – მდურვა, სამდურავი, საყვედურის ლაპარაკი. 2. საჩივრის შეტანა, საქმის, საკითხის აღძვრა (სასამართლოში და სხვ.).

● **ჩინებული** – შესანიშნავი, დიდებული, საუცხოო.

● **ჩირადღანი** – 1. ჟინჯღლი, მაშხალა. 2. სანათი, ლამპარი, კანდელი.

● **ჩოჩქოლი** – შემფოთებით, აღელვებით გამოწვეული მოძრაობა და ყრუ ხმაური (ხალხისა).

ც

● **ცალკეული** – ცალკე მდგომი, ცალკე მყოფი, – განმარტოებული; თითოეული, ზოგი.

● **ცალმხრივი** – 1. რაც მხოლოდ ცალ მხარეს ან ცალი მხრიდან ხდება; რაც მხოლოდ ერთ მხარეს ითვალისწინებს, ანგარიშს უწევს. 2. რაც მხოლოდ ცალმა მხარემ მოახდინა. ცალმხრივად – მხოლოდ ერთი მხარის გათვალისწინებით, – არამთლიანად, არასრულად.

● **ცალმხრივობა** – ცალმხრივის თვისება; ცალმხრივი მიდგომა, მიკერძოება.

● **ცდუნება** – 1. შეცდენა. 2. შემაცდენელი რამ, – საცდუნებელი, საცდური. 3. მოტყუება, მოღორება.

● **ცელქი** – მხიარული და მოძრავი, – ანცი, დაუდეგარი, გიჟმაჟ (უპირატესად ბავშვზე ითქმის).

● **ცივი კითხვა** – *ცივ კითხვას* უწოდებენ იმ ხერხების გარკვეულ ერთობლიობას, რომლებსაც იყენებენ ექსტრასენსები, მედიუმები, მკითხავეები, ილუზიონისტები და სხვ. *ცივი კითხვა* გამოიყენება იმ მიზნით, რომ შექმნან შთაბეჭდილება, რომ მისმა გამომყენებელმა მეორე ადამიანზე იცის ძალიან ბევრი, მიუხედავად იმისა, რომ სულ მცირე ხანია იცნობს. და პრაქტიკულად მართლა შეუძლია ძალიან ბევრის გაგება. ეს კეთდება ადამიანის ფიზიკური მონაცემების საშუალებით: სქესის, ასაკის, ჩაცმის სტილის, დაბადების

ადგილის, განათლების დონის და ა. შ. ძირითადად, ასეთი პრაქტიკის ადამიანები იყენებენ მიხვედრილობას: თუ გამოთქმული ვარაუდი დამოწმებულ იქნა ვერბალურად ან არა-ვერბალურად, მაშინ ადამიანის „მოსინჯვა“ გრძელდება, თუ არა და, ვარაუდს უკუაგდებენ და ეძებენ ახალ ვარაუდს. ცივი კითხვის მოხერხებულ პრაქტიკოსებს ხალხზე შეუძლიათ ძალიან ძლიერი შთაბეჭდილებისა და ზეგავლენის მოხდენა.

● **ციკლი** (< ლათ. *cyclus* < ძვ. ბერძ. κύκλος წრე, წრე-ხაზი) – 1. დროში განმეორებადი თანამიმდევრობა ხდომილობების, პროცესების ან მოვლენებისა. 2. იმ ურთიერთდაკავშირებული დისციპლინების, შრომების ან ნაწარმოებების ერთობლიობა, რომლებიც ქმნიან დასრულებულ მწყობრ სისტემას.

● **ციკლოიდური** (< ბერძ. κυκλοειδής მრგვალი) **აქცენტუაცია** – აქცენტუაციის ტიპი, რომლის წარმომადგენელთათვის დამახასიათებელია კარგი და ცუდი გუნებგანწყობის ფაზების ცვლა სხვადასხვა პერიოდებით. სულიერი აღმავლობის დროს ამ ტიპის წარმომადგენლები იქცევიან როგორც *ჰიპერტიმული* ტიპისანი, ხოლო დაღმავლობისას – როგორც *დისტიმური* ტიპის.

● **ცინიზმი** (< ლათ. *cynicus* < ძვ. ბერძ. κυνισμός ძალღური) – აგებული დამოკიდებულება ზნეობრივი ნორმებისადმი, ისეთი რამისადმი, რაც საყოველთაო პატივისცემით სარგებლობს; თავხედური გულახდილობა.

● **ცინიკოსი** (< ბერძ. κυνικός) – პირი, რომელსაც *ცინიზმი* ახასიათებს; უსირცხვილო ადამიანი.

● **ციტატა** (< *ლათ. citata < citatus < citare* მოძრაობაში მოყვანა, შერყევა) – რაიმე ტექსტიდან უცვლელად, სიტყვა-სიტყვით მოყვანილი ადგილი (ნაწყვეტი) ავტორობის ან წყაროს ჩვენებით.

● **ციტაცია** – 1. იგივეა, რაც *ციტირება*. 2. სადმე მოყვანილი ციტატების ერთობლიობა.

● **ციტირება** (< *გერმ. zitieren*) – *ციტატის, ციტატების* მოყვანა.

● **ცნება** – საგანთა ან მოვლენათა არსებითი ნიშნების, კავშირებისა და მიმართებების ერთიანობა, რომელიც აზროვნებაშია ასახული; აზრი ან აზრების სისტემა, რომელიც გამოყოფს და განაზოგადებს ამა თუ იმ კლასის საგნებს ამ საგნებისათვის ზოგადი და თავის ერთობლიობაში სპეციფიკური ნიშნების მიხედვით.

● **ცნებამდელი აზროვნება** – ბავშვის აზროვნების განვითარების საწყისი სტადია, როცა მის აზროვნებას აქვს სხვა, მოზრდილთა აზროვნებისგან განსხვავებული ორგანიზაცია. ბავშვების მსჯელობები ერთეულადია, ეხება მხოლოდ მოცემულ კონკრეტულ საგანს. რაიმის ახსნისას მათ მიერ ყველაფერი დაიყვანება კერძომდე, ცნობილამდე. მსჯელობათა უმრავლესობა მსჯელობებია *მსგავსების* ან *ანალოგიის* მიხედვით, რადგანაც ამ პერიოდში აზროვნებაში მთავარ როლს *მეხსიერება* თამაშობს.

● **ცნებითი აზროვნება** – აზროვნების ყველაზე უფრო გავრცელებული ტიპი. სამყაროს შემეცნების პროცესში ადამიანი ემყარება თავისი შეგრძნებების მონაცემებს, მაგრამ მისი გონება ფლობს უნარს, ამ მონაცემებს თვალი მიადევნოს კონკრეტულ საგნებში, მოვლენებსა და პროცესებში. ასე

ყალიბდება ცნებები, რომლებიც რეალური საგნებისა და მოვლენების აბსტრაქციებს წარმოადგენენ. ადამიანის აზროვნებას პრინციპულად ცნებითი ხასიათი აქვს, რადგანაც ცნება არის: 1. აზროვნებითი პროცესის შედეგი. 2. აზროვნების შემდგომი პროცესის საწყისი, როცა ადამიანს, ლოგიკური ოპერაციებისა და კანონების გამოყენებისას, შეუძლია გააკეთოს დასკვნა ისე, რომ არ მიმართოს კონკრეტულ ნივთებს. გარდა ამისა, ადამიანური ურთიერთობები შეუძლებელია და უაზრო ცნებათა გამოყენების გარეშე. ეს ეხება ურთიერთობის როგორც ცხოვრებისეულ, ისე მეცნიერულ, კულტურულ და სხვ. ფორმებს. ცნებათა შექმნისათვის აზროვნებას თავისი ინსტრუმენტები გააჩნია. მათ შორის ძირითადია: *ანალიზი* – ზოგადის დანაწევრება შემადგენელ ნაწილებად და ცალკეულ ნიშნებად. *სინთეზი* – ცალკეული ნაწილების განზოგადება ერთმთლიან ერთეულში. *შედარება* – რამდენიმე საგნის ან ხდომილობის ურთიერთშეპირისპირება. *აბსტრაქტიზაცია* – არსებითი ნიშნების გამოყოფა და არაარსებითი ნიშნებისგან განყენება. *განზოგადება* – სხვადასხვა ცნებათა გაერთიანება ერთ კატეგორიაში. *სისტემატიზაცია* – კატეგორიების გაერთიანება ერთ სისტემაში.

● **ცნების განზოგადება** – ლოგიკური ოპერაცია, რომლის მეშვეობითაც ცნების შინაგანი ნიშნის გამორიცხვით მიიღება სხვა ცნება, უფრო ფართო მოცულობის, მაგრამ ნაკლებად კონკრეტული შინაარსის მქონე; სამყაროს ზოგიერთ მოდელში კერძოდან ზოგადზე აზრითი გადასვლის გზით მიღებული ცოდნის ნაზრდის (წანამატის) ფორმა, რაც, ჩვეულებრივ, შეესაბამება აბსტრაქციის უფრო მაღალ საფეხურ-

ზე გადასვლასაც. ლოგიკური ოპერაცია *განზოგადების* შედეგია *ჰიპერონიმი*.

● **ცნების განსაზღვრა** – როცა რომელიმე ცნების შინაარსი ცნობილია ცუდად ან საერთოდ არაა ცნობილი, მაშინ იზადება კითხვა: „რა არის ეს?“. პასუხად იძლევა ამ ცნების განსაზღვრა. *განსაზღვრა* ლოგიკური ოპერაციაა, რომელიც ხსნის ცნების შინაარსს და სხვა საგანთაგან მისი განსხვავების საშუალებას იძლევა.

● **ცნობარი** – სხვადასხვა ცნობათა კრებული; საცნობარო წიგნი.

● **ცნობიერი** – იმ ფსიქიკური პროცესებისა და მოვლენების ერთობლიობა, რომლებიც შედის ადამიანის ცნობიერების სფეროში. ეს ის პროცესები და მოვლენებია, რომლებსაც ცნობიერება აკონტროლებს.

● **ცნობიერება** – 1. ადამიანის ტვინის უნარი, ასახოს სინამდვილე და განსაზღვროს თავისი დამოკიდებულება გარესამყაროსთან. 2. შეგნება. 3. გრძნობა, გონება, ცნობა. ცნობიერების სამ დონეს გამოყოფენ: 1. *ბაზისური დონე*. ამ დონეზე ხდება სხვადასხვა შეგრძნების გაცნობიერება. 2. *საშუალო დონე*. ამ დონეზე ხდება იმისი გააზრება, რაც ცნობიერდება. ხდება სიმბოლური ცოდნის გამოყენება, რაც ათავისუფლებს მოაზროვნეს რეალურ ობიექტებსა და მიმდინარე მოვლენებზე მიჯაჭვულობისაგან და აზროვნება უფრო ზოგად ხასიათს ატარებს. 3. *უმაღლესი დონე*. ამ დონეზე ადგილი აქვს თვითცნობიერებას. ხდება პიროვნულად განცდილი მოვლენების ავტობიოგრაფიული შემეცნება.

● **ცნობიერების შეცვლილი მდგომარეობები** – ადამიანის სუბიექტურ განცდებში ან ფსიქოლოგიურ ფუნქციონი-

რებაში ის ხარისხობრივი ცვლილებები, რომლებიც გადახრილია ამ სუბიექტისათვის გენერალიზირებული ნორმებისაგან. ცნობიერების შეცვლილ მდგომარეობათა მთავარი მახასიათებელი ნიშანია რეალურ სამყაროსთან განცდების შინაარსის კავშირის სისტემური ცვლილებები (ცნობიერების ნორმალურ მდგომარეობასთან შედარებით). *ცნობიერების შეცვლილი მდგომარეობა* ადამიანის ცნობიერების განსაკუთრებული, მისთვის უჩვეულო მდგომარეობაა, რომელსაც ამჩნევს თვითონაც და გარშემო მყოფნიც. ასეთი მდგომარეობის ტიპური მაგალითია ალკოჰოლური სიმთვრალე. ცნობიერების ნორმალურ მდგომარეობად ითვლება *სიფხიზლე*, *სიზმარი* და *ღრმა ძილი*. ხოლო *ჰიპნოზი* და *ტრანსი* ნორმისაგან გადახრაა, შეცვლილი მდგომარეობა. შეცვლილი მდგომარეობა იმით განსხვავდება ნორმალურისაგან, რომ მასში შეუძლებელია მკაფიო *თვითრეფლექსია*. ნათელ ცნობიერებაში ადამიანს შეუძლია „უკან დაბრუნება“ თავის თვითრეფლექსიაში და გავლილის გავლა თავიდან. შეცვლილ მდგომარეობაში ეს შეუძლებელია. ასეთ მდგომარეობაში ადამიანი თავის თავს „სხვა ადამიანად“ შეიგრძნობს, ზოგჯერ მას ეს ახარებს (საკუთარი თავის განახლება), ზოგჯერ აშინებს (საკუთარი თავის დაკარგვის შიში), იკარგება დროის შეგრძნება, ირღვევა ჩვეულებრივი ცნებითი აზროვნება და სხვ.

● **ცოდნა** – ადამიანის შემეცნებითი საქმიანობის შედეგების არსებობისა და სისტემატიზაციის ფორმა. *ფართო გაგებით*: სუბიექტის რეალობის სახე ცნებებისა და წარმოდგენების ფორმაში. *ვიწრო გაგებით*: შემოწმებული ინფორმაციის ფლობა (პასუხები კითხვებზე), რაც დასახული ამო-

ცანის ამოხსნის საშუალებას იძლევა. მაგალითად, საგნის ცოდნა ნიშნავს მის უყოყმანო გაგებას, მასში გარკვევას, ასევე, მის გამოყენებას დასახული მიზნის მიღწევაში. ცოდნა ეხმარება ადამიანებს საქმიანობის რაციონალურ დაგეგმვასა და ამ საქმიანობისას წარმოშობილი სხვადასხვა პრობლემის გადაწყვეტაში. *პედაგოგიური ცოდნა* შეიძლება იყოს: *მეთოდოლოგიური* (რომელიც იძლევა წარმოდგენას პედაგოგიკური მოვლენების შემეცნების გზების შესახებ), *თეორიული* (რომელიც მასწავლებელს აძლევს ორიენტაციას პედაგოგიკური თეორიის სრულყოფაში), *ზოგადპედაგოგიკური* (ცოდნა პედაგოგიკური პროცესების ზოგადი კანონზომიერებებისა), *გამოყენებითი* (ცოდნა პედაგოგიკური პროცესების ცალკეულ უბნებში), *კერძოგამოყენებითი* (ცოდნა ცალკეულ დისციპლინებში).

● **ცრუ** – 1. ვინც სიცრუეს ლაპარაკობს, ტყუის, – მატყუარა; ამაო, ფუჭი. 2. რაც ჭეშმარიტებას არ შეესაბამება, – ყალბი. 3. არანამდვილი, მოჩვენებითი; თითქოსდა, ვითომდა.

● **ცრუმეცნიერება** – ყალბი მეცნიერება, ვითომ მეცნიერება.

● **ცხადი** – 1. დაუფარავი, აშკარა. 2. თვალსაჩინო, ნათელი. ; უეჭველი, უდავო.

● **ცხადყოფა** – ნათელყოფა, გამოაშკარავება, გამომჟღავნება.

● **ცხოველი** – 1. ცოცხალი არსება, სულდგმული (ჩვეულებრივ, ადამიანის გამოკლებით). 2. პირუტყვი, ოთხფეხი. 3. იგივეა, რაც *ცოცხალი*; მაცოცხლებელი, ცხოველმყოფელი, ძლიერი.

● **ცხოველმოსილი** – იგივეა, რაც *სიცოცხლისუნარიანი*.

● **ცხოველმყოფელი** – სიცოცხლის მიმნიჭებელი, მაცოცხლებელი, სულისჩამდგმელი; ძლიერი.

● **ცხოველქმედობა** – იგივეა, რაც *ცხოველმოქმედება*. საერთოდ, ეს ტერმინი ეხება მხოლოდ ცხოველებს. ადამიანის მიმართ „ცხოველქმედობა“ გამოიყენება ორგანიზმის ცხოველქმედობის აზრით: *საჭმლის მონელება, სისხლის მოქცევა* და სხვ. მაგრამ, იმის გამო, რომ სიტყვას „ცხოველი“ ქართულში გააჩნია აგრეთვე მნიშვნელობა: *ცოცხალი, მაცოცხლებელი, ცხოველმყოფელი, ძლიერი*, – შეიძლება პედაგოგიკაში გამოყენებულ იქნას სიტყვა *ცხოველქმედობა* მეორე მნიშვნელობით: *ცოცხალი საქმიანობა, ცხოველმყოფელი მოქმედება*. ამ მნიშვნელობით *ცხოველქმედობა* არის ყოფიერება, პიროვნების ბუნებრივი ფუნქცია, რომელიც, მშობელთაგან და აღზრდის პროცესში მიღებული მონაცემებისა და უნარების წყალობით ვლინდება როგორც ქცევა და ხორციელდება როგორც ადამიანთაშორისი საქმიანობა კონკრეტულ პირობებში და დროის გარკვეულ მონაკვეთში. ეს არის პიროვნების შინაგანი და გარეგანი აქტიურობა კონკრეტულ პირობებში. ეს მნიშვნელობა ფართოდ გამოიყენება პედაგოგიკაში, თუმცა, უმჯობესია ტერმინები: *უბრალოდ საქმიანობა ან ცხოვრება და მოღვაწეობა*.

● **ცხოვრებისეული** – ცხოვრების გამოცდილებით მიღებული.

● **ცხოვრებისეული გამოცდილება** – ცალკეული ადამიანის ინდივიდუალური გამოცდილება, რომელიც დაგროვილია მის მიერ მთელი ცხოვრების მანძილზე. ეს არის პრ-

ენატალური განვითარებიდან სიკვდილამდე გაწეულ საქმიანობაში დაგროვილი გამოცდილება.

ძ

● **ძალა** – 1. კუნთების ენერგია, რომელიც წარმოადგენს მოძრაობისა და მუშაობის წყაროს, – ღონე. 2. პიროვნების ან ჯგუფის მოქმედების უნარი. 3. მექანიკური ზემოქმედება, მიზეზი, რომელიც მატერიალურ წერტილს ანიჭებს აჩქარებას; ინტენსივობა. 4. სავალდებულო ხასიათი. 5. ადამიანთა ჯგუფი.

● **ძიება** – *ფართო გაგებით*: სწრაფვა რაიმის მიღწევისკენ, რაიმის მონახვისკენ; ეს არის სუბიექტის ქმედება, რომელიც ორიენტირებულია ახალი შედეგების მიღწევაზე ან დაკარგულის (დავიწყებულის) აღდგენაზე, ახალი ინფორმაციის (ინფორმაციის ძიება), მონაცემების, ცნობების ან ცოდნის მიღებაზე, კანონზომიერების აღმოჩენაზე, შინაარსების გახსნაზე (გაცნობიერებაზე); *ძიებას*, აგრეთვე, უწოდებენ სწავლების ერთ-ერთ ხერხს, რომელიც უზრუნველყოფს ცოდნის მოპოვებას ბუნების, ადამიანის, საზოგადოებისა და ენის (როგორც ურთიერთობის საშუალების) შესახებ. გულისხმობს ცოდნის შეძენას თეორიული და პრაქტიკული ამოცანების ამოხსნით დამოუკიდებელი აზროვნებითი ქმედებების გზით. ინფორმაციის ძიებისათვის შექმნილია ინტერნეტის *საძიებო სისტემები*.

● **ძიებითი მეთოდი** – სწავლების ერთ-ერთი აქტიური მეთოდი, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ სასწავლო მასალის გადმოცემა მოსწავლეს ეძლევა როგორც პრობლემა,

რომელიც მან დამოუკიდებლად უნდა ამოხსნას ან „აღმო-
აჩინოს“. ძიებითი მეთოდი უზრუნველყოფს მოსწავლეთა
ჩართულობას ცოდნის დამოუკიდებლად მოპოვების, ინ-
ფორმაციის შეგროვებისა და გამოკვლევის პროცესში. ნ. ძიე-
ბითი სასწავლო საქმიანობა.

● **ძიებითი სასწავლო საქმიანობა** – სასწავლო საქმიანობის სახე, რომელიც ორიენტირებულია სასწავლო შემეცნების ორგანიზაციაზე თვით მოსწავლეთა მიერ ახალი საკუთარი გამოცდილების გამომუშავების კონტექსტში. გამოიყოფა ძიებითი სასწავლო საქმიანობის შემდეგი ტიპები: კვლევითი თეორიულ-შემეცნებითი (სასწავლო კვლევა), დისკუსიური და მამოძღვრებელი. ძიებითი საქმიანობის სახეებია: მუშაობა სასწავლო, მეცნიერულ-პოპულარულ და საცნობარო ლიტერატურაზე; ახალი ცოდნის წყაროს სახით აუდიო- და ვიდეოჩანაწერების, კომპიუტერული ტექნიკის გამოყენება; მხარეთმცოდნეობითი მუშაობა და ბიოგრაფიული ძიება.

წ

● **წადილი** – სურვილი, ნდომა.
● **წამხედურა** – მიმბამველი.
● **წამხედურობა** – წამხედურას თვისება, მიმბამველობა, წამხედაობა.

● **წარმოდგენა** – საგანთა და მოვლენათა სახეების ხელახალი აზრითი შექმნის პროცესი და შედეგი, როცა ეს საგნები და მოვლენები მოცემულ მომენტში არ ზემოქმედებენ ადამიანის გრძნობის ორგანოებზე. *წარმოდგენის* ცნებას

ორი მნიშვნელობა აქვს: *პირველი* მნიშვნელობით იგი არის საგნის ან მოვლენის სახეები, რომლებიც ადრე აღიქმებოდა ანალიზატორების მიერ, მაგრამ მოცემულ მომენტში არ ზემოქმედებენ გრძნობის ორგანოებზე („პროცესის შედეგის დასახელება“, *დევერბატივი*). *მეორე* მნიშვნელობა აღწერს სახეების ხელახლა შექმნის პროცესს („პროცესის დასახელება“, *სუბსტანტირებული ინფინიტივი*).

● **წარმოსახვა** – ადამიანის *უნარი*, ცნობიერებაში სპონტანურად წარმოშვას (აღმოაცენოს) ან წინასწარგანზრახულად ააგოს ობიექტების სახეები, წარმოდგენები, იდეები, როცა ეს ობიექტები გრძნობის ორგანოების მეშვეობით ცდაში ერთმთლიანი სახით არასოდეს არ აღქმულა ან მათი აღქმა საერთოდ შეუძლებელია (მაგალითად, მათემატიკური ცნებები და ფაქტები, ისტორიული თუ სავარაუდო მომავლის მოვლენები, ზღაპრების, მითებისა და ლეგენდების ზებუნებრივი პერსონაჟები და სხვ.); ცნობიერების *უნარი*, შექმნას სახეები, წარმოდგენები, იდეები და მოახდინოს მათით მანიპულირება; *წარმოსახვა* უდიდეს საკვანძო როლს თამაშობს ისეთ ფსიქიკურ პროცესებში, როგორიცაა: მოდელირება, დაგეგმარება, შემოქმედება, თამაშობა, მახსოვრობა და სხვ. *ფართო გაგებით*, *წარმოსახვა* არის ყოველგვარი პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს სახეებში. *წარმოსახვა* თვალსაჩინო-ხატოვანი აზროვნების საფუძველია, ადამიანს ხელს უწყობს იმაში, რომ ორიენტირება აიღოს სიტუაციაში და ამოხსნას ამოცანები პრაქტიკულ მოქმედებათა უშუალო ჩარევის გარეშე. იგი ეხმარება მას ცხოვრების ისეთ მომენტებში, როცა პრაქტიკული მოქმედებების შესრულება ან შეუძლებელია, ან ძალზე გაძნელებულია, ან კიდევ, – საერ-

თოდ მიზანშეუწონელია. მაგალითად, აბსტრაქტული პროცესებისა და ობიექტების მოდელირებისას.

● **წაქეზება** – შეგულისანება, გაბედულების, სიმხნევის შემატება ვინმესთვის.

● **წესიერი** – 1. წესის, ჩვეულების შესაბამისი; ისეთი, როგორსაც სათანადო წესი მოითხოვს; ნორმალური. 2. რიგიანი, კარგი, ღირსეული. სინონიმები: კეთილზნისი, კეთილი ყოფაქცევისა.

● **წიგნიერება** – ადამიანის მიერ ზეპირი და წერიტი მეტყველების ჩვევების ფლობა ლიტერატურული ენის ნორმებთან შესაბამისობაში. ეს არის მოსახლეობის სოციალურ-კულტურული განვითარების ერთ-ერთი საბაზო მაჩვენებელი, ხოლო სკოლასთან მიმართებაში – იგი სწავლების ხარისხის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობაა და მაჩვენებელი. *წიგნიერებას აქვს ფართო გაგებაც* – როგორც ამა თუ იმ სფეროში ცოდნის ფლობისა და მისი გამოყენების უნარის გარკვეული ხარისხი.

ჭ

● **ჭკვიანი** – ძლიერი *გონებრივი ძალების* მფლობელი.

● **ჭკუა** (გონებრივი ძალები) – ადამიანის შემეცნებით შესაძლებლობათა განზოგადებული მახასიათებელი (გრძნობებისა და ნებისყოფისაგან განსხვავებით). უფრო ვიწრო გაგებით – ცოდნის დაუფლებისა და აზროვნებითი ოპერაციების შესრულების ინდივიდუალური უნარების ერთობლიობა. *ჭკუის თვისებები*: სისწრაფე, სიცხადე (მკაფიო-

ობა), კრიტიკულობა, სიღრმე, მოქნილობა, სიფართოვე, კრეაციულობა.

● **ჭრილების მეთოდი** – კვლევის ჩატარების ორგანიზაციული მეთოდი, ასაკობრივ-ფსიქოლოგიური. ამ მეთოდის გამოყენებით, ყოველი საკვლევი ჯგუფის წარმომადგენელთა საკმარისი რაოდენობის შემთხვევაში, შეიძლება ყოველ დონეზე განზოგადებულ მახასიათებელთა გამოვლენა და ამ საფუძველზე – ასაკობრივი განვითარების ზოგადი ტენდენციებისათვის თვალყურის დევნება. ამ მეთოდს ზოგჯერ უპირისპირებენ *ლონგიტუდურს*, რაც სრულიად სამართლიანია. ყოველ მეთოდს თავისი უპირატესობა გააჩნია: თუ *ჭრილების მეთოდი* ხელს უწყობს კვლევაში მეტი მონაწილის ჩართვას და ამით უფრო სანდო მონაცემების მიღებას, მაშინ *ლონგიტუდური* ხელს უწყობს ინდივიდუალური განვითარების ყველა ელფერისა და იერის ფიქსირებას. პრაქტიკულად ეს ორი მეთოდი ერთმანეთს ავსებს. *ჭრილები* ორნაირია: *განივი* და *გრძივი* (გასწვრივი). *განივი ჭრილები* გულისხმობს ცალკეული, ასაკის მიხედვით სხვადასხვა, ბავშვების ჯგუფების შედარებას. ასეთი ჭრილები პირველად გამოიყენა *არნოლდ გაზელმა* ბავშვების ფსიქიკური განვითარების ნორმის მისაღებად. მნიშვნელოვანია ასაკობრივი ინტერვალი, რომელსაც ირჩევენ კვლევის ჩასატარებლად. რაც უფრო მაღალია განვითარების ტემპი, მით უფრო ნაკლები უნდა იყოს დროითი შუალედები ცალკეულ ჭრილებს შორის, ე. ი. პატარა ბავშვებში ეს ჩასატარებელია უფრო ხშირად. *განივი ჭრილების მეთოდი* განსაზღვრავს ექსპერიმენტის ორგანიზაციის ისეთ ტიპის, როცა სხვადასხვა ასაკის ადამიანთა ჯგუფები შეისწავლება

ერთდროულად. მაგალითად, მკვლევარს, რომელსაც სურს გამოარკვიოს, თუ როგორ მსჯელობენ სხვადასხვა ასაკის ბავშვები მორალური დილემის შესახებ, შეუძლია ბავშვები შეარჩიოს სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფებიდან და მათი პასუხები შეუპირისპიროს ერთმანეთს. *გრძივი* (ლონგიტუდური) *ჭრილები* ბავშვების ყოველდღიური ქცევის შესწავლის მიზნით პირველად გამოიყენა *ნიკოლაი შჩელოვანოვ-მა*. ზოგჯერ ამ მეთოდით სწავლობენ ქცევის ცალკეულ მხარეებს (მაგალითად, მეტყველების განვითარებას). ამავე მეთოდს შეიძლება მივაკუთვნოთ *დღიურები*, *ბიოგრაფიული მეთოდები* (დედისა და მოზარდების დღიურები), რომლებშიც მოცემულია დაბადებიდან რომელიღაც გარკვეულ ეტაპამდე ბავშვებზე დაკვირვების შედეგები. მეთოდის ნაკლის არის, რომ იგი ძალზე შრომატევადია, მოითხოვს დროის დიდ დანახარჯებს, მაგრამ მისი უდავო ღირსებაა ის, რომ იგი ხსნის განვითარების დინამიკას. კარგ შედეგს იძლევა *განივი* და *გრძივი* ჭრილების შეხამებული გამოყენება: ჯერ ტარდება *განივი* კვლევა, შემდეგ, განვითარების შემობრუნების პუნქტებში – უფრო ვრცელი *გრძივი* გამოკვლევა.

ბ

● **ხანგრძლივი მეხსიერება** – მეხსიერების სახე, რომელიც ინახავს ინფორმაციას პრაქტიკულად განუსაზღვრელი დროითა და განუსაზღვრელი მოცულობით. მისი ეფექტურობა განისაზღვრება იმ სემანტიკურად კოდირებული ინფორმაციის სისტემატური გამეორებით, რომელიც ამყარებს

ასოციაციურ კავშირებს ელემენტებს შორის, რომელთა მეშვეობითაც შეიძლება მთელი ინფორმაციული ველიდან ცალკეული ინფორმაციის აღდგენა. ფაქტორი, რომელიც ხანგრძლივი მეხსიერებიდან კვლავწარმოებას ეწინააღმდეგება, არის *ინტერფერენცია*. *ხანგრძლივი მეხსიერება* ცნობიერებაში დიდი ხნის მანძილზე ინახავს სახეების (ხატების) კვალს და გათვლილია შემდგომში, მომავალ საქმიანობაში ამ სახეთა მრავალჯერად გამოყენებაზე. იგი მტკიცე და გაცნობიერებული ცოდნის მყარი საფუძველია. *ხანგრძლივი მეხსიერებიდან* ინფორმაციის ამოღება ორი გზითაა შესაძლებელი: ან საკუთარი სურვილით, ან კიდევ თავის ტვინის ქერქის ზოგიერთი უბნის გაღიზიანებით სხვის მიერ (მაგალითად, ჰიპნოზით, სუსტი ელექტრული დენით და სხვ.). ადამიანის *ხანგრძლივ მეხსიერებაში* ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ინახება მთელი ცხოვრების მანძილზე. უნდა ითქვას, რომ *ხანგრძლივ მეხსიერებასთან* მიმართებაში *ხანმოკლე მეხსიერება* არის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ხანგრძლივი მეხსიერების ზღურბლი, რომლის გავლითაც სახეები აღწევს ხანგრძლივ მეხსიერებაში გამეორების პირობით. გამეორების გარეშე სახეები უკვალოდ იკარგება.

● **ხანმოკლე (მუშა) მეხსიერება** – ეს არის ერთჯერადი, ხანმოკლე აღქმის შედეგად აღბეჭდილი სახეების დამახსოვრება დაუყოვნებლივი (აღქმის შემდეგ პირველ წამებში) კვლავწარმოებით. მეხსიერების ეს სახე რეაგირებს აღქმული სიმბოლოების (ნიშნების) რაოდენობაზე, მათ ფიზიკურ ბუნებაზე და არა მათ ინფორმაციულ შინაარსზე. არსებობს ადამიანის *ხანმოკლე მეხსიერების* მაგიური ფორმულა: 7 ± 2 .

ეს ნიშნავს, რომ ციფრების (ასოების, სიტყვების, სიმბოლოების და ა. შ.) ერთჯერადი წარმოდგენისას *ხანმოკლე მეხსიერებაში* რჩება ამ ტიპის 5-9 ობიექტი. *ხანმოკლე მეხსიერებაში* ინფორმაციის შეკავება შეადგენს საშუალოდ 20-30 წამს.

● **ხატოვანი მეხსიერება** – იმ სახეების (ხატების) მეხსიერება, რომლებიც სხვადასხვა სენსორული სისტემების მეშვეობით აღქმის პროცესებითაა ფორმირებული და კვლავწარმოებადია წარმოდგენების ფორმით. *ხატოვან მეხსიერებაში* გამოიყოფა: *მხედველობითი* (ახლობელი ადამიანის სახე, ჭადარი მშობლიურ ეზოში, მათემატიკის სახელმძღვანელოს გარეკანი და სხვ.); *სმენითი* (დედის ხმა, საყვარელი სიმღერის მელოდია, ზღვის ტალღების ხმაური და სხვ.); *გემოვნებითი* (საყვარელი ნამცხვრის გემო, ლიმონის სიმჟავე, კახური ყურძნის სიტკბო და სხვ.); *ყნოსვითი* (მინდვრის ბალახის სუნი, სუნამოს სურნელება და სხვ.); *ტაქტილური* (დედის ალერსიანი ხელები, შემთხვევით გაჭრილი თითის ტკივილი, ოთახის გამათბობლის სითბო და სხვ.). შესწავლილია მეხსიერების ჩამოთვლილ სახესხვაობათა შედარებითი შესაძლებლობები: ლექციის ერთჯერადი მოსმენით (ე. ი. მხოლოდ სმენითი მეხსიერების გამოყენებისას) სტუდენტს მეორე დღეს შეუძლია გაიხსენოს შინაარსის მხოლოდ 10%. ლექციის დამოუკიდებლად მხედველობითი შესწავლისას (გამოიყენება მხოლოდ მხედველობითი მეხსიერება) ეს ციფრი იზრდება 30%-მდე. თხრობასა და თვალსაჩინოებას ეს ციფრი აჭყავთ 50%-მდე. სალექციო მასალის პრაქტიკული დამუშავება მეხსიერების ყველა ჩამოთვლილ სახის გამოყენებით უზრუნველყოფს წარმატების 90%-ს.

● **ხელმძღვანელობის სტილი** – დაქვემდებარებულებზე, ხელქვეითებზე, აღსაზრდელებზე ზემოქმედებათა ტიპური სისტემა, რომელიც ახასიათებს ლიდერს (ხელმძღვანელს, პედაგოგს და სხვ.).

● **ხერხი** – 1. პედაგოგიური ტექნოლოგიის შედარებით დასრულებული ელემენტი, რომელიც დაფიქსირებულია ზოგად ან პირად პედაგოგიურ კულტურაში; გარკვეულ პირობებში პედაგოგიური ქმედება, ბიჯი. 2. მეთოდის ელემენტი, მისი ძირითადი ნაწილი, ცალკეული ნაბიჯი მეთოდის რეალიზაციაში.

ჯ

● **ჯგუფების კლასიფიკაცია** – 1. *ჯგუფი-კონგლომერატი* (დიფუზიური ჯგუფი, ამორფული ჯგუფი, ქაოსური ჯგუფი, დიფუზიური კონგლომერატი. მაგალითად, პირველი კურსის სტუდენტები, მოსული პირველ ორგანიზაციულ კრებაზე). *ჯგუფი-კონგლომერატი* შეიძლება განვითარდეს ორი მიმართულებით. თუ იგი განვითარდა *დაფებითი მიმართულებით*, მაშინ მიდის *ჯგუფ-კოლექტივად* ქცევისაკენ. მაგრამ თუ განვითარდა *უარყოფითი მიმართულებით*, მაშინ იგი გაივლის ეტაპებს: *დეზინტეგრაციას* (შინაგანი განცალკევებულობა, როცა ჯგუფის წევრობა მტკიცდება გარეგანი ზეწოლით შიშით), *ინტრაეგოიზმს* (პიროვნებათაშორისი ეგოცენტრიზმი და ანტიპათიები), რაც ჯგუფს აქცევს *ანტიკოლექტივად*, რომელიც ხასიათდება აგრესიულობითა და კონფლიქტურობით. 2. *ნომინალური ჯგუფი* (როცა ჯგუფი ხდება პირველადი კოლექტივი გარკვეული დასახელებით).

ბით, მაგრამ საქმიანობის მიზნები, ნორმები და სახეები ემ-
 ლევა გარედან, რაც ჯგუფის წევრების გაერთიანების დასაწ-
 ყისს უდებს სათავეს), 3. **ჯგუფი-ასოციაცია** (ჯგუფი, რომე-
 ლიც იმყოფება ერთობლივი საქმიანობის აქტიურ-შემსრუ-
 ლებლობით დონეზე. როცა ჯგუფის წევრებმა მიიღეს მო-
 ცემული საქმიანობის მიზნები და სახეები, ე. ი. ეს არის
 ჯგუფის განვითარების ისეთი დონე, როცა განსაზღვრულია
 საერთო მიზანი. თუ *ასოციაცია* განსაკუთრებული ცვლი-
 ლებების გარეშე საკმაოდ დიდხანს ინარჩუნებს თავს, მაშინ
 იგი იწყებს სტრუქტურირებას, მიმდინარეობს როლების გა-
 ნაწილება, ჩნდება არაფორმალური ჯგუფები და მათი ლი-
 დერები, ინიშნება ხელმძღვანელობა და ჯგუფი ღებულობს
კორპორაციის სახეს. თუკი სტრუქტურირების პროცესი დი-
 დხანს გაგრძელდა, ჭიანურდება როლებისა და ადგილების
 განაწილება, ბრძოლა მხარდამჭერთა მოსაპოვებლად, მაშინ
 წარმოიშობა *პროცესუალური ჯგუფი* – ირკვევა, რომ ხელმ-
 ძღვანელს არ შეუძლია ხელმძღვანელობა, ლიდერი ვერ ახ-
 დენს *ესპექტაციების* რეალიზებას, ადგილი აქვს ინტრიგებს
 და ა. შ. ასეთი ჯგუფი მალე ილუპება). 4. **ჯგუფი-კოოპერა-
 ცია** (ჯგუფი, რომელიც იმყოფება ერთობლივი საქმიანობის
 პირად-ჯგუფურ დონეზე, რომელშიც თანდათანობით იქმ-
 ნება და მყარდება პიროვნებათაშორისი მიმართებები უაღ-
 რესად საქმიან საფუძველზე, უკვე მოხდა როლების გა-
 ნაწილება და ჯგუფის საქმიანობა ორიენტირებულია ამ სა-
 ქმიანობაში მაღალი შედეგების მიღწევაზე). 5. **ჯგუფი-ავ-
 ტონომია** (ჯგუფი, რომელიც იმყოფება ერთობლივი საქმი-
 ანობის კოლექტიურ-ჯგუფურ დონეზე, რომელშიც წარმოი-
 შობა შინაგანი ერთიანობა, დარაზმულობა. ჯგუფის წევრ-

ბი თავისი თავის იდენტიფიცირებას ახდენენ ჯგუფთან, ჩნდება გრძნობა „ჩვენ“). 6. *ჯგუფი-კოლექტივი* (ჯგუფი, რომელიც იმყოფება ერთობლივი საქმიანობის კოლექტიურ დონეზე), 7. *ჯგუფი-დეზინტეგრაცია* (სამართალდამრღვევთა კომპანია, წინაკრიმინალური ჯგუფი), 8. *ჯგუფი-ინტროეგოიზმი* (ჯგუფი-ბრბო, არამდგრადი კრიმინალური ჯგუფი), 9. *ჯგუფი-ანტიკოლექტივი* (ჯგუფი-ბანდა, მდგრადი კრიმინალური ჯგუფი), 10. *ჯგუფი-კორპორაცია* (დამნაშავეთა ორგანიზაცია).

● **ჯგუფი** – მრავალმნიშვნელობიანი ტერმინია. ზოგადად: საგანთა (მათ შორის ადამიანთა) გარკვეული ერთობლიობა.

● **ჯგუფი-ავტონომია** – ჯგუფი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია შინაგანი ერთიანობა, ჯგუფური დარაზმულობა, „ჩვენ“ სახის (ხატის) მიღება და „ისინი“-საგან (სხვა ჯგუფებისგან) გარკვეული დისტანცირება. *ჯგუფი-ავტონომია* უკვე სრულად ფორმირებული საფუძველია *კოლექტივში* გადასვლისათვის.

● **ჯგუფი-ასოციაცია** – ჯგუფი, რომლის წევრები ლეზულობენ საქმიანობის მოცემულ მიზნებსა და პირობებს, ადგენენ პიროვნებათაშორისი მიმართებების სისტემას; ასეთი ჯგუფის გაჩენით იწყება კოლექტივისა და საერთო ცხოველქმედების ქმნალობა.

● **ჯგუფი-კოოპერაცია** – ჯგუფი, რომელსაც აქვს განმტკიცებული ორგანიზაციული სტრუქტურა, მის წევრებს ერთმანეთთან აკავშირებთ უპირატესად საქმიანი მიმართებები: ჯგუფური ურთიერთქმედების აზრს ისინი ხედავენ კონკრეტული მიზნის განხორციელებაში, ემოციონალურ-

ზნეობრივი პიროვნებათაშორისი მიმართებები მეორადია – მნიშვნელოვანია მხოლოდ ის, რომ მათი ხასიათი უზრუნველყოფდეს შედეგის მიღწევას.

● **ჯგუფი-კორპორაცია** – ეს ცრუკოლექტივია. ეს არის გაერთიანება, რომელსაც ახასიათებს: ჯგუფური ეგოიზმი, თვითიზოლაცია, კარჩაკეტილობა, სხვა ჯგუფებთან დაპირისპირება, თავისი ინტერესების რეალიზება სხვების ხარჯზე.

● **„ჯგუფის ზუზუნი“** – სწავლების მეთოდი, რომელიც ორიენტირებულია მცირე ჯგუფებში კომუნიკაციური უნარების განვითარებაზე. ეს მეთოდი მდგომარეობს დიდი ჯგუფის დაყოფაში რამდენიმე მცირე ჯგუფად, გარკვეულ საკითხზე მუშაობისათვის. ამ მცირე ჯგუფებში განხილვები აუდიტორიაში იწვევენ ხმას, რომელიც ფუტკრის ზუზუნს მოგვაგონებს. აქედან წარმოსდგა მისი დასახელება.

● **ჯგუფური მუშაობა გაკვეთილზე** – გაკვეთილზე სასწავლო-შემეცნებითი საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა მცირე ჯგუფების ფუნქციონირებას, სადაც ეს მცირე ჯგუფები მუშაობენ პედაგოგის როგორც ზოგად, ისე სპეციფიკურ დავალებებზე. *ჯგუფური მუშაობა გაკვეთილზე* სტიმულს აძლევს მოსწავლეთა შორის შეთანხმებულ ურთიერთქმედებას, ურთიერთ პასუხისმგებლობისა და თანამშრომლობის მიმართებებს.

● **ჯგუფური სწავლება** – სწავლების სახე, რომელშიც გაერთიანებულია მოსწავლეები, რომლებმაც აირჩიეს ან ერთობლივად შექმნეს სწავლების ერთი პროგრამა.

● **ჯენოვზეს სინდრომი** – ნ. თვითმხილველის ეფექტი.

● **ჯვარედინი ექსპერიმენტის სქემა** – საკონტროლო და ექსპერიმენტალურ კლასებში ყველა პირობისა და თვით მოს-წავლეთა გათანაბრება პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამიტომ ერთადერთი განსხვავების სქემაში შედეგებისა და დასკვნების სანდოობის ამაღლების მიზნით გამოიყენება ხერხი, როცა ექსპერიმენტალური და საკონტროლო ობიექტები (კლასები) მონაცვლეობით ცვლიან ადგილებს.

3

● **ჰალო-ეფექტი** (< ინგლ. halo ორეოლა, ბრწყინვა + *effectus* მოქმედება, შედეგი) – იგივე *ორეოლას ეფექტი* ანუ *შარავანდის ეფექტი*. *ჰალო-ეფექტის* არსი შემდეგია: თუ ადამიანმა მოახდინა კარგი შთაბეჭდილება, მაშინ შემდგომში ხალხი მას „მიაწერს“ სხვა დადებით თვისებებს, რომლებიც შეიძლება არც არსებობდეს. თუკი ადამიანმა მოახდინა ცუდი შთაბეჭდილება, მაშინ შემდგომში ხალხი გაუცნობიერებლად ეცდება დაინახოს მასში ცუდი თვისებები, მისი პიროვნების ზოგადი დახასიათების მიუხედავად. *ჰალო-ეფექტი* ხშირად ვლინდება ვიზუალურ შეფასებაში: თუ ადამიანი გარეგნულად ლამაზია, მაშინ იგი აღიქმება ჭკვიანად, განათლებულად, საზოგადოებაში მიღებულად და ა. შ. თუკი ადამიანს არც ისე მიმზიდველი გარეგნობა აქვს, მაშინ მისი შეფასებაც საპირისპირო იქნება. *ჰალო-ეფექტს* სწავლებაში ძალზე ხშირად აქვს ადგილი. მაგალითად, თუ სტუდენტმა იმთავითვე თავი გამოიჩინა მუყაითობით, გამრჯეობით, შემდგომში მას ნდობა ექნება და ეს ნდობა დიდხანს ინერ-

ციით იარსებებს, თუნდაც მდგომარეობა შეიცვალოს. მაგრამ, თუკი სტუდენტმა იმთავითვე ცუდი ავტორიტეტი დაიმსახურა, შემდგომში, რაც არ უნდა ეცადოს, ძნელად თუ შეძლებს ნდობის მოპოვებას. *ჰალო-ეფექტის* ექსპერიმენტალური დამტკიცება პირველად *ედვარდ თორნდაიკმა* ჩაატარა. პედაგოგიური დაკვირვებისას *ჰალო-ეფექტი* ხშირად შეცდომების წყაროა.

● **ჰალუცინაცია** (< *ლათ. hallucinatio < alucinatio* უაზრო ლაყბობა, ბოდვა) – მცდარი მხეველობითი, სმენითი, ყნოსვითი ან შეხებითი აღქმა, რომელიც გამოწვეულია ტვინის მოქმედების დარღვევით (ეჩვენებათ არარსებული საგნები, ხმები და სხვ.). ეს არის სახეები, რომლებიც წარმოიქმნება ცნობიერებაში გარეგანი გამღიზიანებლის გარეშე ძლიერი დადლილობისას, დიდი რაოდენობით ალკოჰოლის მიღებისას და სხვ. ტერმინი შემოიღო *ესკიროლმა* 1817 წელს.

● **ჰარმონია** (< *ბერძ. ἁρμονία* თანაბერადობა, თანაზომიერება) – *ფილოსოფიაში*: სხვადასხვაგვარი და საპირისპიროც კი (კონფლიქტური) ელემენტების შეთანხმება. *ესთეტიკაში*: მთელის გამართულობა, მთელის ნაწილების სწორი შეხამება, შეთანხმებულობა, თანაზომიერება; ერთსულოვნება, ინტერესებისა და მიმართებათა ბალანსირება.

● **ჰეგემონი** (< *ბერძ. ηγεμον*) – პირი, რომელსაც ჰეგემონია უპყრია ხელთ; ხელმძღვანელი, ბელადი.

● **ჰეგემონია** (< *ბერძ. ηγεμονία* მართვა, ხელმძღვანელობა) – 1. პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო პირველობა, ერთი სახელმწიფოს უპირატესობა, კონტროლი მეორეზე. 2. ხელმძღვანელობა, ბელადობა; ბატონობა.

● **ჰედონიზმი** (< ძვ. ბერძ. *ἡδονή* სიამოვნება, კმაყოფილება) – ეთიკურ-ფსიქოლოგიური სწავლება, რომელიც ანტიკურ ხანაში წარმოიშვა და, რომელიც ამტკიცებს, რომ სიამოვნება და სიტკბოება არის უმაღლესი კეთილდღეობა, პიროვნების მიზანი, ჭეშმარიტებისა და მიზანშეწონილობის კრიტერიუმი, მისი ყოფაქცევის ძირითადი მოტივი. ადამიანის *ჰედონისტურ* მიდრეკილებათა სიჭარბე პედაგოგიურ სასწავლო დაწესებულებებში პროფესიული შერჩევისას სასურველი არ არის.

● **ჰერმენევტიკა** (< ძვ. ბერძ. *ἐρμηνευτική* ახსნის ხელოვნება < *ἐρμηνεύω* ვხსნი) – 1. ახსნა-განმარტების ხელოვნება, ტექსტების ინტერპრეტაციისა და გაგების თეორია. 2. მიმდინარეობა მეოცე საუკუნის ფილოსოფიაში, რომელიც წარმოიშვა ლიტერატურული ტექსტების ინტერპრეტაციის თეორიის საფუძველზე.

● **ჰერმენევტიკა პედაგოგიკაში** – მეცნიერული კვლევის მეთოდი, რომელიც მოითხოვს აღმზრდელობითი ურთიერთქმედებისა და სწავლების ტექნოლოგიების დამუშავების არსის უფრო გააზრებულ და ღრმა გაგებას.

● **ჰეროიზმი** – გმირულად მოქცევის, თავგანწირვის უნარი.

● **ჰეროიკა** – რისამე გმირული ხასიათი

● **ჰეტეროგენული** (< ბერძ. *ἕτερος* სხვა + *γεν* გვარი) – წარმოშობით ან თვისებებით არაერთგვაროვანი ელემენტებისაგან შემდგარი. საპირისპიროა *ჰომოგენური*.

● **ჰეტეროგენული ჯგუფი** – ჯგუფი, რომელიც შედგება სხვადასხვა სქესისა და ასაკის, მომზადების სხვადასხვა

დონის, აგრეთვე, სხვადასხვა განწყობისა და ინტერესების მქონე ადამიანებისაგან.

● **ჰეტეროგენულობა** – სხვადასხვაგვაროვნება შედგენილობის, თვისებებისა და წარმოშობის მიხედვით, სხვაგვარობა; რაიმეს სტრუქტურაში, შედგენილობაში არაერთნაირი ნაწილების ქონა.

● **ჰიგიენა** (< ბერძ. *ὑγιεινός* ჯანმრთელი) – პედაგოგიკის მოკავშირე მეცნიერება, მედიცინის დარგი, რომელიც სწავლობს ცხოვრებისა და შრომის პირობების გავლენას ადამიანის ჯანმრთელობაზე და რომელიც ამუშავებს სანიტარულ ნორმებსა და წესებს, ორიენტირებულს ავადმყოფობის თავიდან აცილებაზე, ჯანმრთელობის არსებობისა და განმტკიცების, ასევე, სიცოცხლის გაგრძელების ოპტიმალური პირობების უზრუნველყოფაზე. ჰიგიენა სწავლობს გარესამყაროს ფაქტორების გავლენას ადამიანის ჯანმრთელობაზე, მის შრომისუნარიანობასა და სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე. ამუშავებს ნორმატივებს ადამიანის ჯანმრთელობის განსამტკიცებლად.

● **ჰიგიენისტი** – ჰიგიენის დარგში მომუშავე ექიმი.

● **ჰიგიენური** – ჰიგიენასთან დაკავშირებული, რასაც ჰიგიენის წესები მოითხოვს. *ჰიგიენური პირობები* და სხვ.

● **ჰიპერაქტიურობა** (< ბერძ. *ὑπερ* -ზე, მეტი, გადამეტებული) – მდგომარეობა, რომლის დროსაც ადამიანის მოძრაობითი აქტიურობა და აგზნებადობა აჭარბებს ნორმას, არის არაადეკვატური და არაპროდუქტიული. *ჰიპერაქტიურობა* წარმოადგენს გაუწონასწორებელი ნერვული სისტემის თვისებას. *ჰიპერაქტიურობა* ქცევის კომპლექსური დარღვევაა და ვლინდება გადაჭარბებულ მოძრაობით აქტიურობა-

ში, ყურადღების კონცენტრაციის დარღვევასა და ორგანიზებული, მიზანმიმართული საქმიანობის უუნარობაში. სასწავლო პროცესში ასეთ აქტიურობას ხშირად განიცდიან უმცროსი ასაკის მოსწავლეები.

● **ჰიპერგარემო** (ჰიპერმედია, *hypermedia*) – ერთმანეთთან მითითებებით შეერთებულ კვანძებზე ინფორმაციის დისკრეტული წარმოდგენის მეთოდი. მონაცემები შეიძლება იყოს წარმოდგენილი ტექსტის, გრაფიკის, ბგერათხანაწერების, ვიდეოჩანაწერების, მულტიპლიკაციის, ფოტოგრაფიის ან შესრულებადი დოკუმენტაციის სახით. ტერმინი შემოღებულია *თედ ნელსონის* მიერ 1965 წელს.

● **ჰიპერმედია** – *ჰიპერკავშირების* საშუალებით ინფორმაციისა და მისი ელემენტებისადმი ნებისმიერი მიდგომის, მასში შეღწევის გზების დამუშავებისა და სტრუქტურირების ტექნოლოგია. *ჰიპერმედია* უფრო მეტია, ვიდრე *ჰიპერტექსტი* (როგორც ახალი ხარისხი), რადგანაც მასში ჩართულია გრაფიკა, ბგერა, ვიდეო, ტექსტი და მითითებები ნებისმიერი ინფორმაციის აღქმის არაწრფივი გარემოს შექმნისათვის. *ჰიპერმედია* ეთანადება *მულტიმედიის* განსაზღვრას. *მსოფლიო ობობა* ჰიპერმედიის კლასიკური მაგალითია, სადაც ინტერაქტიური ერთეულები მეზობლობენ მულტიმედიურ ერთეულებთან. ტერმინი შემოიღო *თედ ნელსონმა* 1965 წელს. ნ. *ჰიპერგარემო*.

● **ჰიპერმეურვეობა** – იგივეა, რაც *ჰიპერმზრუნველობა*.

● **ჰიპერმზრუნველობა** – გადაჭარბებული ზრუნვა ბავშვებზე, რომელიც ვლინდება მშობლების მისწრაფებაში: ბავშვისადმი გამოიჩინონ გაძლიერებული ინტერესი, დაიც-

ვან იგი მაშინაც კი, როცა არ არსებობს რეალური საფრთხე, მუდმივად იყოლიონ გვერდით, მიაჯაჭვონ თავიანთ გუნებ-განწყობასა და გრძნობებს, აიძულონ მოიქცეს ისე, როგორც მათთვისაა ხელსაყრელი.

● **ჰიპერმნეზია** (< ბერძ. *ὑπερ* -ზე, მეტი, გადამეტებული + *μνήμη* მეხსიერება) – ზედამახსოვრება. ტერმინი შემოიღო *ლოზანოვმა*, საპირისპიროდ *ამნეზიისა*.

● **ჰიპერსოციალურობა** – ინდივიდის მოჭარბებული დამოკიდებულება თავის წარმოდგენებზე სოციალური ნორმების შესახებ, ამ წარმოდგენებს მიდევნება თავის ქცევაში როგორც თავისი, ისე გარშემომყოფთა პირადი მოთხოვნების, სურვილების, სიყვარულისა და ერთგულების საზიანოდ.

● **ჰიპერტექსტი** (< ბერძ. *ὑπερ* -ზე, მეტი, გადამეტებული) – ტერმინი შემოღებულია 1965 წელს *თედ ნელსონის* მიერ. მან ამ ტერმინით აღნიშნა ისეთი ტექსტი, რომელიც განშტოებადია ან ასრულებს მოქმედებებს მოთხოვნების მიხედვით. ჩვეულებრივ, *ჰიპერტექსტი* წარმოგვიდგება ტექსტების ისეთი კრებულის სახით, რომელიც შეიცავს მათ შორის გადასვლის მარყუჟებს, რომლებიც იძლევა წასაკითხი ცნობების ან კითხვის თანამიმდევრობის შერჩევის საშუალებას. ჰიპერტექსტის საყოველთაოდ ცნობილი და მკვეთრად გამოხატული მაგალითია ქსელში განთავსებული *ვებ-გვერდები* – დოკუმენტები HTML (ჰიპერტექსტის მონიშვნის ენა). ტერმინის უფრო ფართო გაგებით, *ჰიპერტექსტს* წარმოადგენს ნებისმიერი ლექსიკონი ან ენციკლოპედია, სადაც გვხვდება მკითხველის გაგზავნა მოცემული ტექსტის სხვა ნაწილებისკენ, რომლებიც გარკვეულ

მიმართებაშია მოცემულ ტერმინთან. კომპიუტერულ ტერმინოლოგიაში *ჰიპერტექსტი* არის ისეთი ტექსტი, რომელიც ფორმირებულია მონიშვნის ენის მეშვეობით და თავის თავში პოტენციალურად შეიცავს *ჰიპერდამოწმებას*.

● **ჰიპერტიმული** (< ბერძ. *υπερ* -ზე + *θυμω* გუნებგანწყობა) **აქცენტუაცია** – *აქცენტუაციის* ტიპი, რომლის წარმომადგენელთათვის დამახასიათებელია მუდმივად ამაღლებული გუნებგანწყობა, მომატებული ფსიქიკური აქტიურობა, საქმიანობაში გაფანტულობა, საქმის ბოლომდე არმიყვანა, კონტაქტურობა, ენამრავლობა, ენერგიულობა, ინიციატივიანობა და მასთან ერთად დაუფიქრებლობა, გაღიზიანებულობა, მკაცრი დისციპლინის პირობებისა და იძულებითი მართლობის ძნელად გადამტანობა.

● **ჰიპერუნარები** – ისეთი უნარები, რომლებიც მკაფიოდაა გამოხატული და მნიშვნელოვნად ჭარბობს საშუალო დონეს.

● **ჰიპოთეზა** (< ბერძ. *ὑπόθεσις* საფუძველი, ვარაუდი) – მეცნიერული ვარაუდი, რომელიც ამა თუ იმ მოვლენის ასახსნელადაა წამოყენებული და, რომელიც თხოულობს გამოცდილებაში შემოწმებას, ასევე, თეორიულ დასაბუთებას იმისათვის, რომ გახდეს უეჭველი მეცნიერული თეორია. პედაგოგიკურ კვლევებში, როგორც წესი, *ჰიპოთეზის* ფორმულირება მიმართულია ამა თუ იმ პედაგოგიური პროცესებისა და მოვლენების მიმდინარეობის პირობების განსაზღვრისკენ.

● **ჰოთორნის ეფექტი** – ეს არის ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომელიც მჟღავნდება შემდეგში: რომელიმე ექსპერიმენტში თავისი მონაწილეობის გაცნობიერებას ადამიანი

მიჰყავს დამახინჯებულ შედეგამდე, და ეს შედეგი უმეტესწილად დადებითია. თუ ადამიანი მონაწილეობს ექსპერიმენტში და იცის ამის შესახებ, მაშინ იგი იწყებს მოქმედებას უფრო აქტიურად, ბეჯითად, გულისხმიერად, ვიდრე ჩვეულებრივ პირობებში. რომელიდაც „ექსპერიმენტალურ“ ჯგუფთან ადამიანის დაკავშირებულობის შეგრძნება იწვევს ამ ადამიანის ყოფაქცევის ცვლილებას და, მაშასადამე, გავლენას ახდენს მის საქმიანობაზე. *ჰოთორნის ეფექტის* უწოდებენ, აგრეთვე, იმ მოვლენას, რომელშიც ნებისმიერ ინოვაციას საქმე მიჰყავს შედეგის გაუმჯობესებამდე, რადგანაც ის ხალხში იწვევს ენთუზიაზმს. *ჰოთორნის ეფექტის* დახმარებით შეიძლება გავლენის მოხდენა მოსწავლეთა წარმატებაზე ან ორგანიზაციაში მუშაკთა შრომის ნაყოფიერებაზე. შეიძლება რამდენიმე ვარიანტი არსებობდეს. ჯერ ერთი, შეიძლება იმისი თქმა, რომ ჩატარდება ექსპერიმენტი, რომლის საფუძველზეც უნდა გაუმჯობესდეს შრომის შედეგები. მეორე, შეიძლება საქმიანობის პროცესში შემოღებულ იქნას რომელიმე სიახლე, რის შედეგადაც ადამიანები თავიანთ ფუნქციას მეტი ინტერესით შეასრულებენ, ვიდრე ჩვეულებრივ პირობებში. მაგრამ ამ საკითხს მეორე მხარეც აქვს: ხშირად ექსპერიმენტი ტარდება იმ მიზნით, რომ შეგროვებულ იქნას სინამდვილის შესაბამისი მონაცემები. ამ შემთხვევაში ექსპერიმენტის მონაწილეთათვის საქმის ვითარების ცოდნა არ ივარგებს, შეიძლება დამახინჯდეს შედეგები. უმჯობესია, მათ არაფერი არ იცოდნენ ექსპერიმენტის შესახებ. ეფექტს ასე დაერქვა იმ ქარხნის სახელწოდების *Hawthorne Works* მიხედვით, სადაც ჩატარდა კვლევები.

● **ჰოლიზმი** (< ბერძ. ὅλος მთელი, მთლიანი) — ფართო გაგებით: პოზიცია ფილოსოფიასა და მეცნიერებაში, რომელიც მთელისა და ნაწილის ურთიერთმიმართების პრობლემაში ამოდის თავისი ნაწილების მიმართ მთელის ხარისხობრივი თავისებურებისა და პრიორიტეტის აღიარებიდან. ვიწრო გაგებით: ჰოლიზმის ქვეშ ესმით „მთლიანობის, ერთიანობის ფილოსოფია“, რომელიც დაამუშავა სამხრეთაფრიკელმა ფილოსოფოსმა იან სმეტსმა. ფილოსოფიურ მეტყველებაში მანვე შემოიღო ტერმინი „ჰოლიზმი“ 1926 წელს და ამაში ემყარებოდა არისტოტელეს სიტყვებს: „მთელი მეტია, ვიდრე მისი ნაწილების ჯამი“.

● **ჰომოგენური** (< ბერძ. ὁμός ტოლი, ერთნაირი + γένος გვარი) — წარმოშობით ან თვისებებით ერთგვაროვანი ელემენტებისაგან შემდგარი. საპირისპიროა ჰეტეროგენული.

● **ჰომოგენური ჯგუფი** – სასწავლო ჯგუფი, რომელიც შედგენილია მოსწავლეთა იმ საერთო თვისებების საფუძველზე, რომლებიც მნიშვნელოვანია სასწავლო პროცესისათვის. საზოგადოდ: სოციალური ჯგუფი, რომელიც შედგება ფსიქოლოგიითა და ქცევით ერთმანეთის მსგავსი ადამიანებისაგან. ან კიდევ: ჯგუფი, რომლის ყველა წევრს ერთმანეთთან აქვს ძალიან ბევრი საერთო.

● **ჰომოგენურობა** – ერთგვაროვნება შედგენილობის, თვისებებისა და წარმოშობის მიხედვით. ერთგვარობა; რაიმეს სტრუქტურაში, შედგენილობაში ერთნაირი ნაწილების ქონა.

● **ჰოსტი** (< ინგლ. host პატრონი, მფლობელი, სტუმრების მიმღები) – ნებისმიერი მოწყობილობა, რომელსაც ამა თუ იმ ინტერფეისების მიხედვით სერვერის რეჟიმში შეუძ-

ლია „კლიენტი-სერვერის“ ფორმატის სერვისების წარმოდგენა და ამ ინტერფეისებში უნიკალურადაა განსაზღვრული. უფრო კონკრეტულ შემთხვევაში *ჰოსტი* შეიძლება აღნიშნავდეს ნებისმიერ კომპიუტერს, სერვერს, რომელიც ჩართულია ლოკალურ ან გლობალურ ქსელში. სიტყვა „ჰოსტი“ თავისთავად პრაქტიკულად ჟარგონული ტერმინია და მისი აგებულების ან ფუნქციონირების შესახებ არავითარ ინფორმაციას არ ატარებს. ამ სიტყვის გამოყენებას აზრი აქვს მხოლოდ მაშინ, როცა განმარტებულია, თუ რომელი სერვისის ჰოსტადაა ნავარაუდები დასახელებული მოწყობილობა. თუმცა, ხშირად სერვისის დასახელებას ტოვებენ და თვლიან, რომ იგი კონტექსტიდანაა გასაგები.

● **ჰოსტ-კომპიუტერი** – კომპიუტერი, სერვერი, რომელიც ჩართულია ლოკალურ ან გლობალურ ქსელში; ხშირად – მთავარი სერვერი ქსელურ იერარქიაში.

● **ჰუმანიზმი** (< *ფრანგ. humanisme* < *ლათ. humanus* ადამიანური) – 1. მსოფლმხედველობა, რომელიც გამსჭვალულია ადამიანის სიყვარულით, მისი ღირსების პატივისცემით. 2. აღორძინების ხანაში: პროგრესული მიმდინარეობა, რომელმაც გამოაცხადა პიროვნების თავისუფალი განვითარების პრინციპი.

● **ჰუმანისტი** – 1. ჰუმანიზმის, როგორც მოძღვრების, წარმომადგენელი. 2. ჰუმანიზმით გამსჭვალული ადამიანი, კაცთმოყვარე.

● **ჰუმანისტური** – ჰუმანისტის, ჰუმანიზმის თვისებების, ხასიათის მქონე.

● **ჰუმანიტარული** (< ლათ. *humanus* ადამიანური, *homo* ადამიანი) – ის, რაც შეეხება ადამიანთა საზოგადოებას, ადამიანსა და მის კულტურას.

● **ჰუმანიტარული განათლება** – განათლების შინაარსში ზოგადკულტურული კომპონენტების პრიორიტეტული განვითარება, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა პიროვნული სიმწიფის ფორმირებაზე.

● **ჰუმანიტარული მეცნიერებები** – მეცნიერული დისციპლინები, რომლებიც სწავლობენ ადამიანს მისი სულიერი, გონებრივი, ზნეობრივი, კულტურული და საზოგადოებრივი საქმიანობის სფეროებში. შესწავლის *ობიექტის*, *საგნისა* და *მეთოდოლოგიის* მიხედვით ხშირად იგივეურდებიან ან იკვეთებიან საზოგადოებრივ მეცნიერებებთან და *საგნისა* და *მეთოდის* კრიტერიუმების საფუძველზე უპირისპირდებიან საბუნებისმეტყველო და აბსტრაქტულ მეცნიერებებს. ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში თუ მნიშვნელოვანია სიზუსტე, მაგალითად, ისტორიული მოვლენის აღწერა, მაშინ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია გაგების მკაფიოობა. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათაგან განსხვავებით, სადაც ჭარბობს სუბიექტ-ობიექტური მიმართებები, ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში საუბარია უპირატესად სუბიექტ-სუბიექტურ მიმართებებზე. ამიტომაც, რომ ამ მეცნიერებებში პოსტულირებულია ინტერსუბიექტური მიმართებების, დიალოგისა და ერთმანეთთან ურთიერთობის აუცილებლობა.

● **ჰუმანური** – ადამიანური, კაცთმოყვარე, გულშემატკივარი, თანაგრძნობის გამომჩენი, სხვისი პიროვნებისადმი ყურადღებიანი, კეთილმოწყალე, სათნო. მაგალითად, – *ჰუმანური ადამიანი*, *ჰუმანური მიზნები*, *ჰუმანური საქციელი*.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჯემალ ჯინჯიხაძე. თანამედროვე პედაგოგიური ტექნოლოგიები (გლოსარიუმით). თბილისი, 2012.
2. ჯემალ ჯინჯიხაძე. პედაგოგიკური კვლევა: მეთოდოლოგია, მეთოდები, მეთოდისა (გლოსარიუმით). თბილისი, 2016.
3. ჯემალ ჯინჯიხაძე. პედაგოგის ჩანაწერები ანუ აღსარება. თბილისი, 1995.
4. ჯემალ ჯინჯიხაძე. მათემატიკის დაწყებითი კურსის სწავლების მეთოდისა და ტექნოლოგია (გლოსარიუმით). თბილისი, 2011.
5. ჯემალ ჯინჯიხაძე. ადამიანის ორი სამყარო, თბილისი, 2013.
6. მ. დარჩია, ა. მიშველაძე, გ. შალამბერიძე. პედაგოგიკის ტერმინოლოგია. თბილისი, 1987.
7. სიმონ ჯანაშია და სხვ. განმარტებითი ლექსიკონი. საქართველოს ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი, ორი ნაწილი. თბილისი, 2007-2008.
8. იმერი ბასილაძე, მაია ახვლედიანი, ნინო სოხაძე, ნატო დვალი. მოკლე საგანმანათლებლო დიდაქტიკური ლექსიკონი. ქუთაისი, 2009.
9. იმერი ბასილაძე, ნინო ჭოხონელიძე, ნინო კოსტავა, ნატო ქობულაძე. სწავლების მეთოდები, სტრატეგიები, პედაგოგიური ტექნოლოგიები და ცოდნის შემოწმება-შეფასების საკითხები. ქუთაისი, 2016.
10. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რვატომეული (რედ. არნოლდ ჩიქობავა). თბილისი, 1950-1964.

11. მიხეილ ჭაბაშვილი. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი. თბილისი, 1964.
12. ნათელა ვასაძე. პედაგოგიკა. თბილისი, 2000.
13. შოთა მაღაზონია. პედაგოგიკა. თბილისი, 2001.
14. ქეთევან ჭკუასელი, ივანე ჭკუასელი. პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები. თბილისი, 2012.
15. ავთანდილ ასათიანი. უმაღლესი სკოლის პედაგოგიკა. თბილისი. 2014.
16. ზურაბ ცუცქერიძე. ლექციების კურსი პედაგოგიკაში. თბილისი, I – 1997, II – 1999.
17. ლუბა ბიბილეიშვილი, მამია ტულუში. სოციალური პედაგოგიკა. თბილისი, 2002.
18. მანანა ბოჭორიშვილი, თამარ მოსიაშვილი. პედაგოგიკის საკითხები. თბილისი, 2013.
19. А. М. Новиков. Педагогика. Словарь системы основных понятий. М., 2013.
20. А. С. Воронин. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. Екатеринбург, 2006.
21. Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. Педагогический словарь. М., 2003.
22. Педагогический энциклопедический словарь. Гл. ред. Б. М. Бим-Бад. М., 2002.
23. В. П. Беспалько. Природосообразная педагогика. М., 2008.
24. А. В. Мудрик. Социальная педагогика. М., 1999.
25. В. И. Смирнов. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях. М., 1999.
26. Википедия – свободная энциклопедия ([www wikipedia org](http://www.wikipedia.org)).

სარჩევი

წინასიტყვაობა-----	3
ლექსიკონში გამოყენებულ შემოკლებათა სია-----	7
ქართული ანბანი-----	8
ლათინური ანბანი-----	9
ბერძნული ანბანი-----	10
ლექსიკონი-----	11
ა-----	11
ბ-----	81
გ-----	90
დ-----	124
ე-----	158
ვ-----	183
ზ-----	191
თ-----	197
ი-----	220
კ-----	256
ლ-----	302
მ-----	310
ნ-----	357
ო-----	364
პ-----	370
ჟ-----	439
რ-----	440
ს-----	460
ტ-----	546
უ-----	564
ფ-----	572

ქ-----	588
ღ-----	591
ყ-----	593
შ-----	596
ჩ-----	610
ც-----	613
ძ-----	621
წ-----	622
ჭ-----	624
ხ-----	626
ჯ-----	629
ჰ-----	633
გამოყენებული ლიტერატურა-----	644
სარჩევი-----	646

ჯემალ ჯინჯიხაძე
პედაგოგიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი

Джемал Джинджихадзе
Толковый словарь педагогических терминов

Jemal Jinjikhadze
Definition vocabulary of Pedagogikal terminology

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com